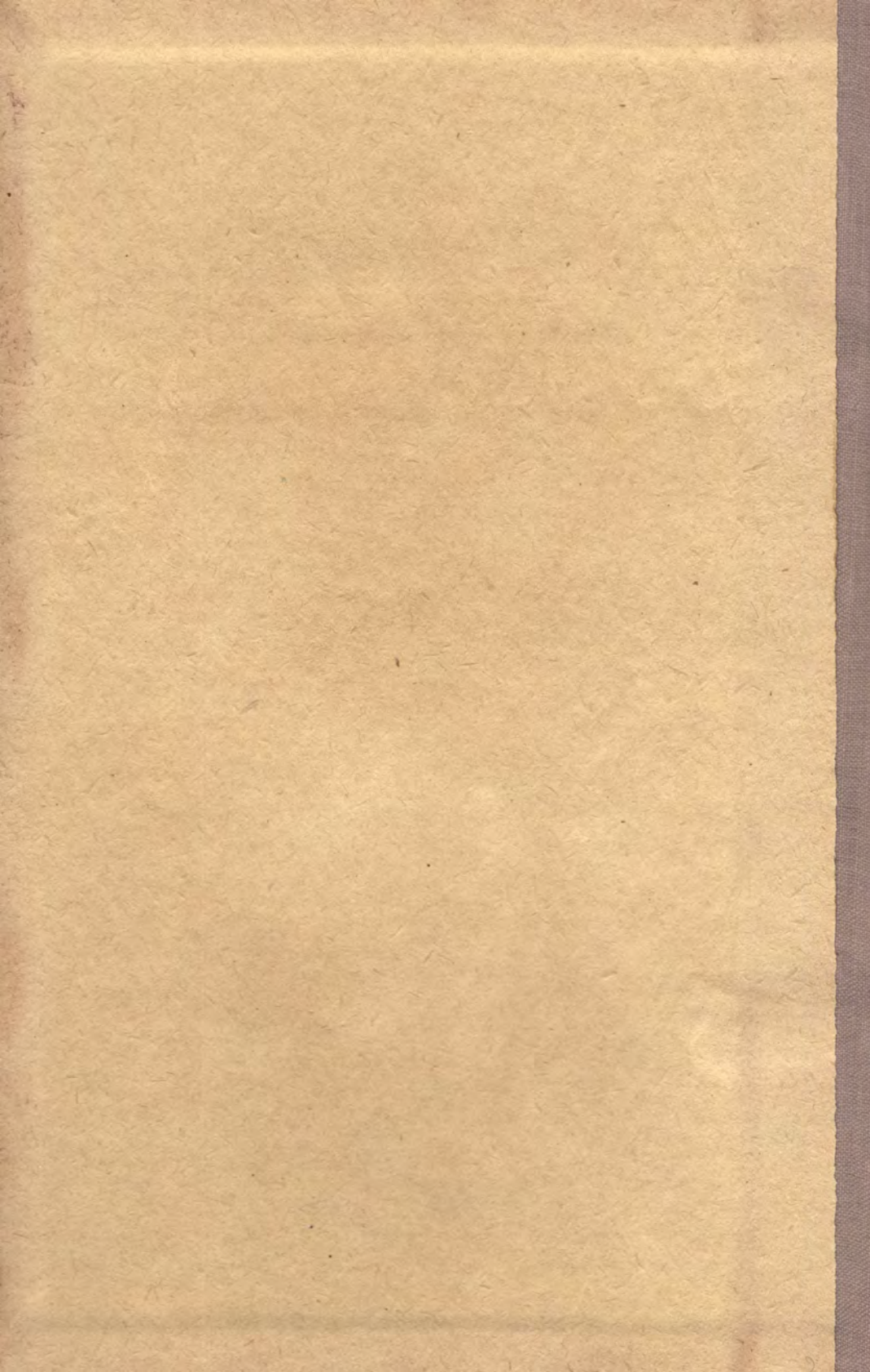

МАТЕРІЯЛИ
ДО УКР. ЕТНОЛЮБІ

SOCIÉTÉ SCIENTIFIQUE DE CHEVTCHÈNKO À LÉOPOL.

MATÉRIAUX

pour l'Ethnologie ukraïno-ruthène,

publiés par la Commission ethnographique.

Tome dixième.

МАТЕРІЯЛИ

ДО

УКРАЇНСЬКО-РУСЬКОЇ ЕТНОЛОГІЇ.

ТОМ X.

ВИДАЄ ЕТНОГРАФІЧНА КОМІСІЯ

НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМ. ШЕВЧЕНКА У ЛЬВОВІ.

3
X, XI, XII

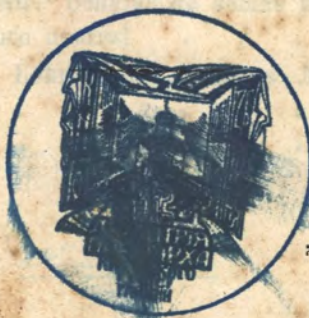
Бошки і Туч

Львів.

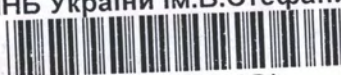
Лéopol.

1908.

З ДРУКАРНІ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА
під зарядом К. Вєднарського.

ЛННБ України ім.В.Стефаника

01001253 (C)

МАТЕРІАЛИ

УКРАЇНСЬКО-РАСІЙСЬКОЇ ЕТНОГРАФІЇ

Том X

ВІДП. РЕДАКТОР

НАУКОВИЙ ЦЕНТР ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРИ

Зпр - 1366

10(1908); 11(1909); 15(1912)

ЗМІСТ.

Перша частина.

СТОР.

1. *Федір Вовк*: Антропометричні дослід українського населення Галичини, Буковини й Угорщини 1—39
Типи Гуцулів, таблиці I—XII 11—64
Антропольотична карта Гуцульщини, табл. XIII 65
До карти 67
2. *Михайло Зубрицький*: Верхня вовняна ноша українсько-руського народу в Галичині 69—76
Взріці крою і ноші у Бойків, таблиці I—XXXII 77—104

Друга частина.

Нові описи весіль:

1. *Володимир Гнатюк*: Бойківське весіле в Мшанци (старосамбірського повіта) 1—29
2. *Володимир Гнатюк*: Весіле в Керестурі (бачбодрогської столиці, в полудневій Угорщині) 30—81
3. *Юрій Кміт*: Бойківське весіле в Гвіздци (турчанського повіта) 82—100
4. *Володимир Левинський*: Бойківське весіле в Доброгостові (дрогобицького повіта) 101—120
5. *Др. Зенон Кузеля*: Бойківське весіле в Лавочнім стрийського повіта) 121—150
6. *Увага* 151

ЛННБУ ім.В.Стефаника

5210986

ЗМІСТ

Перша частина

1. **Вступ.** Авторство і редакція. 1-10
2. **Вступ.** Авторство і редакція. 11-20
3. **Вступ.** Авторство і редакція. 21-30
4. **Вступ.** Авторство і редакція. 31-40
5. **Вступ.** Авторство і редакція. 41-50
6. **Вступ.** Авторство і редакція. 51-60
7. **Вступ.** Авторство і редакція. 61-70
8. **Вступ.** Авторство і редакція. 71-80
9. **Вступ.** Авторство і редакція. 81-90
10. **Вступ.** Авторство і редакція. 91-100

Друга частина

1. **Вступ.** Авторство і редакція. 101-110
2. **Вступ.** Авторство і редакція. 111-120
3. **Вступ.** Авторство і редакція. 121-130
4. **Вступ.** Авторство і редакція. 131-140
5. **Вступ.** Авторство і редакція. 141-150
6. **Вступ.** Авторство і редакція. 151-160
7. **Вступ.** Авторство і редакція. 161-170
8. **Вступ.** Авторство і редакція. 171-180
9. **Вступ.** Авторство і редакція. 181-190
10. **Вступ.** Авторство і редакція. 191-200

ИЗДАНИЕ ПЕРВОЕ

Recherches anthropométriques sur la population ukrainienne de la Galicie, de la Bukovine et de la Hongrie

par Th. Volkov.

АНТРОПОМЕТРИЧНІ ДОСЛІДИ

українського населення Галичини, Буковини й Угорщини.

У 1903 році Наукове Товариство ім. Шевченка у Львові доручило мені антропологічні студії у Галичині. Першою і найголовнішою метою моєї праці мали бути антропологічні поміри. Отже замовивши усі потрібні до того прилади у відомого парижського майстра Collin'a, я мусів найперше зазначити собі межі, до яких могли йти ті поміри. На можливість усієї антропометричної схеми, уложеної у класичних Instructions Брока, годі було числити, вважаючи на те, що ставати до міряння цілком роздягненими згодилось би хіба занадто вже не багато людей і таким робом поміри не дали-б потрібного числа спостережень. Треба було, стало буть, уложити таку схему помірів, яка-б була можлива без роздягання людей цілком, а проте усе-б таки задовольняла хоч найголовніші антропометричні вимагання. Така схема й була нарешті уложена, дякуючи запомозі проф. парижської Антропологічної Школи і директора антропологічної лабораторії при Ecole des Hautes Etudes дра Л. Манувріє, який був ласкав обміркувати зо мною кожний помір і дав мені пораду до споруження дуже практичної форми записних листиків, окрімних задля кожної зміряної людини.

Приїхавши до Львова я з помічю Наукового Товариства ім. Шевченка і як делегований від Парижського Антропологічного Товариства знайшов дуже прихильне відношення до себе галицького уряду, який зараз-же видав мені дозвіл на роблення помірів і фотографій по усіх повітах Галичини, куди я тоді наміряв удати

ся. Мені здавалося найбільше відповідним використати попередусього такі зібрання людей, як шпиталі, касарні, а де можна було в'язниці і т. ін. Через це я й почав з Перемишля, де др. М. Кос з найбільшою ласкою поміг мені здобути спроможність переміряти Русинів у величезному військовому шпиталі. Скінчивши цю працю з допомогою дд. Гарматія і М. Русова, я вдавсь до міського шпиталю, де міг зміряти кілька жінок. Перебравшись потім до Коломиї, я у протягу щось двох тижнів зробив кілька помірів у шпиталі, у міському аресті і переміряв досить велике число Русинів-жовнірів у касарні тамошнього гарнізону, дякуючи особливо ласкавій і дуже компетентній записці мого вченого приятеля проф. д-ра Ів. Раковського.

Вдавшись потім з Коломиї на Пістень, Косів і Кути до Гуцульщини, я прожив щось днів 10 у Довгополі, де всц. о. Ів. Попель своїм впливом дуже допоміг мені у зносинах з його парафіанами. Повернувши до Кутів і зробивши там досить значне число помірів, я на Вишніцю переїхав до Буковини і у Чернівцях мав нагоду працювати довший час у величезному краєвому шпиталі, де дякуючи ласкавій допомозі д. д-ра Филиповича і двох його асистентів д-рів Кані і Пйотровського, міг зміряти дуже значне число як чоловіків, так і жінок.

Подорожі і міряння 1903 року не могли не пересвідчити мене, що антропологічні студії по шпиталях і подібних до їх закладах, де згромаджено у купі досить багато людей, хоч і дають зразу великий матеріал, але матеріал той завше буває занадто різнобарвний, а до того й не дає спромоги бачити ціле населення і спостерегти його загальні антропологічні відзнаки, не кажучи вже про прикмети етнографічні, які мають, як я переконався, дуже велике значіння і задля антропометричних студій. Через це, повертаючись до Галичини у 1904 році, я поклав собі у дальших моїх подорожах досліджувати по зможі цілі антропологічні райони у зв'язку з їх етнографічними відзнаками і наважився за літо того року об'їздити решту галицької Гуцульщини і частину Бойківщини. Подорож, у якій брав участь і наш знаменитий письменник д-р Ів. Франко, почалася з с. Мшанця і Дидьови та захопила Локоть; звідти ми у двох вже з д-ром З. Кузелею подались долинами Сгір'я і Сморганки, на Тарнаву, Соколики, Турочки, Бориню, Вісїчки, Комарники, Матків, Смерже, Тухольку і Кальне, аж до Лавочного, а потім з Лавочного долиною р. Опору, залізницею вже, на Славське, Тухлю, Гребенів, Сколе, Синевідське, Корчин і Крушельницю, де майже скрізь робилися поміри, фотографії і етнографічні досліді. Потім через кілька

днів пробування у Львові, я виїхав у супроводі д. Рябка знов на Гуцульщину, намірившись на цей раз обїхати поперед усього населену Гуцулами частину Буковини, а далі гуцульські оселі по Чорному Черемошу. Почати прийшло ся знов з Черновець, де я знов, завдяки д-ру Филиповичу, мав спроможність працювати більше тижня у краєвому шпиталі, а потім, здобувши собі за помічу д. шкільного іспектора Поповича необхідні папери і листи до дд. сільських учителів, виїхав залізницею до Бродини, де вже починаєть ся гуцульське населення і де я мав нагоду зробити чимало помірів, а потім уже кіньми до Селетина, звідки проїхав ще аж до Шипоту, а вернувшись звідти, долиною р. Путилівки у Плоску, Сергії, Сторонець-Путилів, Дахтинці, Устє-Путилів. Перебравшись відти на другий берег Білого Черемошу, я після кількох днів пробування знов у Довгополі, відвідав гуцульські села по Чорному Черемошу: Ясенів, Криворівню і нарешті Жабє, де, спасибі д-рови Добошинському, міг зібрати те-ж досить значний матеріал. Цім і скінчилась моя експедиція 1904 р.

Збираючись до Галичини у літі 1905 р. я задумав присвятити увесь свій час карпатським Бойкам, як у східній Галичині, так і на Угорщині, доповнивши до того свій гуцульський матеріал іще угорськими Гуцулами. Зробивши невеличку екскурсію до північних Бойків (Грабовець, Головецьке, Плаве і ще раз Сморже — підчас ярмарку) я муїв виїхати до Будапешту, де був надзвичайно прихильно прийнятий д. міністром народної освіти д-ром Лукачом, який був ласкав не тільки подати мені офіційний дозвіл на подорожі й поміри, але й право вільного проїзду по усіх залізницях Угорщини на 3½ місяця. Завдяки такій освіченій уважливості до наукових інтересів, я за ціле літо міг зробити далеко більше, ніж у попередні два роки. Почавши з Синевідська Вижного я переїхав, перерізуючи долини річок уздовж головного карпатського хребта від залізничної лінії Львів-Лавочне-Мукачів аж до колії Станіславів-Сигот, вибравсь по ній на Угорщину і проїхав знов такн здовж угорського спаду Карпатів від Ясеня (Körösmeső) аж до Лавочного. З галицького боку я відвідав таким робом Синевідсько Нижне, Тишівницю, Побук, Турханів у дол. р. Сукеля — Тисів, Полянницю, Сукіль, Брязу, у дол. р. Сьвічи — Велдїж і Долину, у д. р. Чечви — Ілеме, Липовицю, у дол. р. Лімниці — Ясінь і Славки, у дол. р. Лукви — Прислоп, у дол. р. Золотої Бистриці — Яблінку і нарешті у дол. Бистриці — Надвірну, Пасічну й Зелену. Спустившись залізницею до Ясіня угорського (Körösmeső), я побував у Чорній Тисі, зробив чимало

помірів у самім Ясіню, а опісля у Богданах, Рахові, Білому Поточі (Fejér Patak) і Требушанах, після чого подався знов таки здовж Карпат на Сигот, де зробив кілька помірів у тамошньому шпиталі, до Новоселиці (Neresznice), Золотарьова (Ötvösfalva), Лисичева (Rókameső), Сваляви (Szolyva) і Стройни (Malmos), де не один раз відвідав вельми шановного о. Ю. Жатковича, безперечно найбільш ученого і найбільш компетентного у етнографічних справах священника-Русина у цілій Угорщині. Маючи спроможність широко користуватись угорськими залізницями, я у той-же таки час, проїхав аж до Загребу і поворотом відвідав лемківські оселі у Бачці — Коцуру і Керестур.

Літо 1906 р., не маючи вже так багато часу, як перше, я присвятив майже виключно Лемківщині. Після недовгого перебування у Зарічу, коло Делятина, де я мав нагоду бути між гуцулами долини Пруту, я у супроводі моїх незмінних і дорогих товаришів дд. д-ра Ів. Раковського і д-ра З. Кузелі, зайхав на Лемки від самого Попраду. Побувши у Новому Санчі і залишивши залізницю у Мушині, ми подали ся до Злоцького, повернули на Кривицю і Лосе, знов до Н. Санча, переїхали до Грабова, звідти до Горлиць, відтам до Жмигороду і потім до Крапни, де могли зробити досить багато помірів; з Крапни виїздили до Граба, потім удались на Поляни, а звідти вибравшись знов до колії, переїхали до Лупкова і скінчили свою подорож у Довжиці, коло Тісної, діставшись таким робом вже майже до Бойківщини.

Таким способом у протягу чотирох літніх вакацій антропологічні досліді українського населення Галичини, Буковини і східньої Угорщини були систематично переведені на усім просторі українсько-руських Карпат і можуть, виключаючи дуже невеликі, невідвідані нами кутки, вважати ся у відомій мірі вже викінченими. Переміряно було усього 726 осіб, зроблено більше як 1½ тисячі фотографій антропологічних і етнографічних, зібрана досить велика колекція зразків волосся, не кажучи вже про дуже значні етнографічні і лінгвістичні, зібрані д-ром Кузелею, матеріали і дуже великі етнографічні збірки задля Музея Імп. Александра III у Петербурзі.

Поміри одбували ся скрізь по виробленій мною з д. проф. Л. Манувріє схемі, яка обіймала окрім №, назви, національності, професії і літ кожної особи, її фізичний склад (constitution), колір волосся і очий, зріст стоячки і сидячки, довжину руки і ноги по сегментам, довжину, широкість і високість голови і лиця, з помірами і зазначенням форми очий, носа, губ і вуха. Поміри зросту

брали ся завше на антропометрі (toise anthropométrique), діаметри — товщинним цирклем (compas d' épaisseur), розміри — пересувним цирклем (compas glissière), звичайним і з довгими перечками (avec branches longues), довжина од ліктя до кінця середнього пальця руки — великим дерев'яним пересувним-же цирклем. Антропометричною лентою користувались тільки до обміру обводу шиї, якого, нарешті, ми й не уводимо до обчислення результатів помірів. Окрім того на кожному особовому листку (формулярі) робив ся контур китиці руки і ступні і занотовувались різні окрімні прикмети, як косе положене розрізу очий, дарвінова шпичка, монгольське віко, то що. З більшої частини зміряних осіб було здіймано по дві фотографії (face і profil). Нема чого і згадувати, що усі поміри робили ся по системі Броса, яка вживаєть ся у теперішній французькій антропологічній школі, головним представником якої є д. Manouvrier.

I.

Г У Ц У Л И.

Гуцулами звуть по народньому, а тепер вже й у науковій літературі гірське українське населення східно-південних Карпат, яке живе найбільше по долинах рік Прута, Білого і Чорного Черемоша і Білої і Чорної Тиси і належить політично до Східної Галичини, Буковини й Угорщини. З лінгвістичного і етнографічного боку населення це відрізняєть ся від сусідніх українських груп о стільки, що цілком справедливо творить зовсім окрему українську групу, якій де-які автори надавали навіть неукраїнське і навіть неславянське походження, виводячи його від Узів чи Печенігів, то-що... Здогади ці, засновані на цілком фантастичній підставі етимологічних порівнянь (Вагилевич, Голембйовський) давно вже стали неможливими при теперішньому стані етнологічних студій, тая ж ріжниця, яку ми знаходимо між Гуцулами і іншими Українцями залежить мабуть більш усього з одного боку од значно ізольованого географічного положення гуцульських долин, яке зробило можливим вдержатись чимало де-чому дуже архаїчному, а з другого — може й од де-яких впливів західних сусід — Румунів і Угрів. Про це свідчать на наш погляд і те, що сама назва

Гуцул, дуже недавнього і безперечно румунського походження і те, що колишній львівський професор Nacquet, що писав про Гуцулів у кінці XVIII, зве їх Покутянами, підкреслюючи одначе епітетом „die wahren Pokutier“, що вони й тоді ще виразно більше заховували свої етнографічні відзнаки, ніж населення сусіднього Покутя.¹⁾

Як-би не було, а усе те, чим досі відрізняють Гуцулів від інших Українців, зводить ся майже виключно до прикмет лінгвістичних і етнографічних. Що до перших, то вони досить докладно виложені у всім відомих працях Михальчука²⁾, Огоновського³⁾ і Верхратського⁴⁾. Що-ж до других, які відзначають ся найбільше у будівлі, одежі і окрасах, то про їх можна знайти вже досить докладний матеріал, найбільше у працях Кайндля⁵⁾ і Шухевича⁶⁾. Правда, окрім цих прикмет Головацький вказує ще одну — і то на першому місці: це „племенний (словянський) тип“, який на погляд Wincentego Pola, під впливом гірської природи визначаєть ся різкими і сміливими рисами“. Цей-же „тип“, натурально не дуже ясний, у етнографії може бути знайдений тільки антропологічними дослідями, які були початі Коперницьким у 1888 році і стали нарешті метою й нашої праці.

Шукаючи матеріалу задля своїх дослідів, ми найперше мусіли мати якийсь критерій — яке саме населення Галичини вважати за гуцульське? Таким критерієм задля нас розумієть ся могли бути тільки засновані, як ми казали вже, на лінгвістичних і етнографічних відзнаках географічні вказівки, які ми знаходимо докладніш усього у Головацького. Зазначені їм і другими (наприкл. Nacquet-ом, Pol-ем і инш.) межі гуцульського населення можуть розумієть ся не відповідати межам антропологічним, але тут ми не маємо чого боятись помилок, бо майже усі (окрім Румунів) сусідні з Гуцулами населення були нами те-ж зміряні і порівнянне здобутих чисел покаже нам зараз, де ми маємо діло з антропологічними Гуцулами, а де — ні.

¹⁾ Nacquet, Neueste phisikalisch-politische Reisen in den Jahren 1791, 92 und 93 durch die dacischen, sarmatischen oder nördlichen Karpathen. Nürnberg. 1794. цит. у Головацького, Карпатская Русь (Чт. вѣд. И. О. Ист. и Др. Рос. 1866, ст. 687.

²⁾ Михальчукъ, Труды экспед. въ Югозап. край. П. Чубинского, т. VII, вип. 2.

³⁾ Ogonowski, Studien auf dem Gebiete d. ruth. Sprache.

⁴⁾ Die ruthenischen Mundarten у „Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild, ст. 516—517.

⁵⁾ Kaindl (Dr. R. F.) Die Huculen, Wien, 1894.

⁶⁾ Шухевич (В.), Гуцульщина (Матер. до Укр. Етнол.). Львів 1899 і дальші.

Досі антропологічні досліді були зроблені над Гуцулами тільки Коперницьким у Довгополі і Жабю¹⁾ на 48 особах і Вайсбахом мабуть на кількох буковинських Гуцулах, яких він не відрізняв від буковинських Українців у загалі. Що-ж до Гуцулів угорських, то вони не були науково досліджені ні з антропологічного погляду, ні навіть досить докладно з етнографічного.

Нами були зроблені поміри на 187 особах:

У галицькій Гуцульщині на 90 особах (69 чолов. і 21 жін.) між якими було:

з Надвірної — 2 ос., Зеленої — 2, Заріча — 3, Дори — 1, Ямної — 1, Мькуличина — 1, Печенїжина — 3, Яблонова — 2, Лючі — 1, Шешор — 1, Березова — 1, Космача — 7, Брустур — 1, Москалівки — 1, Соколівки — 1, Річки — 1, Яворова — 6, Рожна Вел. — 2, Білоберезки — 1, Бервінкової — 2, Ясенова Гор. — 2, Криворівні — 5, Жабя — 16, Перехрестного — 2, Стебного — 2, Довгополя галиц. — 15, Ферескулі — 2, Голов — 2 і Полянки — 5.

У буковинській Гуцульщині на 46 особах (30 чол. і 16 жін.) між якими було:

з Усть-Путилова — 1, Довгополя буков. — 3, Дихтинців — 7, Сторонця-Путилова — 14, Плоскої — 2, Сергіїв — 1, Шипота — 2, Селетина — 10 і Бродини — 6.

У угорській Гуцульщині на 51 особі (36 чол. і 15 жін.) між якими було:

з Ясіня (Körösmeső) — 16, Богданів — 21, Требуші і Білого Потоку (Feierpatak) — 12, Вистрої — 1 і Лугів — 1.

Таким робом ми бачимо, що у числі зміряних осіб були представники трохи не усіх гуцульських осель за дуже невеликими виїмками. На великий жаль бездоріжжя і досить осінний вже час не дали нам побувати у Красногорі, Мокрій і Брустурах на Угорщині і у Гриняві у галицькій Гуцульщині, а де які інші причини перешкодили помірам у Зеленій і Рафайловій і по часті у долині Прута. Сподіваємось, що дальшими дослідями се буде заповнено, але думаємо одначе, що помітної зміни у загальних результатах наші непоміри зробити не можуть.

Бравши до міряння тільки дорослих осіб (не менш 18 років для чоловіків і 16 для дівчат) і уникаючи скільки можна було міряти людей перестарілих і з фізичними аномаліями, або хорих, ми мали, як видно з наведеної нижче табл. I. більшість міряних людей віку середнього (між 20 і 40 роками).

¹⁾ Kopernicki, Charakterystyka fizyczna Górali ruskich (Zbiór wiadomości do antropologii krajowej, t. XIII, Kraków, 1889).

Табл. 1.

Гуцули	♂					♀				
	до 20 рок.	од 20—30	од 30—40	од 40—50	за 50	до 20 рок.	од 20—30	од 30—40	од 40—50	за 50
Галицькі	3	43	13	8	2	7	7	4	2	1
Буковинські	1	15	6	4	4	8	5	1	1	1
Угорські	2	16	7	4	7	12	2	1	—	—
Гуцули у загалі . .	6	74	26	16	13	27	14	6	3	2

Переходимо тепер до результатів наших спостережень і порів.

I.

Барва волосся і очий.

По заведеній французькою антропологічною школою системі ми занотовували тільки три головні барви: задля волосся — біляву, русу і темну, а задля очий — ясну (блакитні і зелені), мішану (сірі) і темну (карі).

Табл. 2.

Гуцули: Les Houtzoules:	Барва волосся Couleur des cheveux						♂	Барва очий Couleur des yeux					
	білява blonde		руса châtaine		темна brune			ясна claire		мішана mêlée		темна foncée	
	число	%	число	%	число	%		число	%	число	%	число	%
Галицькі de la Galicie . . .	3	4 ₃₅	6	8 ₇₀	60	86 ₉₅	15	21 ₇	14	20 ₈	40	58 ₀	
Буковинські de la Bukovine . . .	5	16 ₇	1	3 ₃	24	80 ₀	4	13 ₃	8	26 ₇	18	60 ₀	
Угорські de la Hongrie . . .	1	2 ₇₈	5	13 ₈	30	83 ₈	9	22 ₁₅	1	2 ₇₈	26	75 ₀	
Гуцули у загалі Houtzoules h. en gén.	9	6 ₃	12	8 ₃₉	114	84 ₄₄	28	20 ₀	23	17 ₀₄	84	62 ₉₆	

Гуцулки: Houtzoules f.:	Барва волося Couleur des cheveux						Барва очей Couleur des yeux					
	білява blonde		руся châtain		темна brune		ясна claire		мішана mêlée		темна foncée	
	число	%	число	%	число	%	число	%	число	%	число	%
Галицькі de la Galicie	2	9 ₅	4	19 ₀	15	71 ₅	8	38 ₀	3	14 ₀	10	48 ₀
Буковинські de la Bukovine . . .	"	"	2	12 ₅	14	87 ₅	2	12 ₅	3	18 ₇	11	68 ₂
Угорські de la Hongrie	1	6 ₆	4	26 ₆	10	66 ₇	5	33 ₃	3	20 ₀	7	46 ₆
Гуцулки у загалі . Houtzoules f. en gén.	3	5 ₇₇	10	19 ₂₃	39	75 ₀	15	28 ₈₅	9	17 ₉	28	53 ₈₅

З наведеної таблиці (№ 2) ми найперше бачимо, що кольорація Гуцулів є у загалі темна, особливо що до волосся. Се було спостережено й Коперницьким. Він одначе знайшов у галицьких Гуцулів досить значне число (29%) руських, яких у нас не багато більше, ніж білявих, а білявих не знайшов зовсім. Наші відсотки біляво і русько-волосих занадто малі скрізь, а проценти темно-волосих виносять більш 84% у чоловіків і 75% у жінок, з чого виходить, що між жінками руських трохи більше, ніж між чоловіками. Цікаво звернути увагу, що у галицьких Гуцулів темноволосих трохи більше між чоловіками, тоді як у буковинських — між жінками. Хоч при тім треба завважати, що число зміряних жінок на Буковині дуже невелике. У загалі-ж різниця кольорації волосся між Гуцулами галицькими, буковинськими і угорськими дуже незначна.

Що-ж до очей, то тут уже темна кольорація хоч і переважає, але не так значно, а у галицьких жінок не доходить навіть до 50%. Найбільш темнооких ми знаходимо між угорськими чоловіками, далі йдуть буковинські, а нарешті вже галицькі. Дуже цікаво одначе застеретти те, що % мішаних очей, який вказує у загалі на егнічну мішанину, у Гуцулів, — не дуже великий і скрізь менше ніж % яснооких, через що можна думати, що Гуцули заховали у своїх горах досить велику у порівнянню з другими народами — українськими і неукраїнськими — чистоту. Чорнява раса почала у їх мішати ся з білявою мабуть не дуже давно і не зайшла у сьому змішуванню дуже далеко. З сього погляду дуже цікаво звернути увагу на те, у якому звязку стоїть колір очей з коліром волосся, що ми побачимо у табл. 3.

Табл. 3.

Гуцули: Houtzoules hom.:	біляві blonds			русяві châtains			чорняві bruns		
	з очима av. les yeux			з очима av. les yeux			з очима av. les yeux		
	ясними clairs	мішан. mêlés	темними foncés	ясними clairs	мішан. mêlés	темними foncés	ясними clairs	мішан. mêlés	темними foncés
Галицькі (Galicie)	3	—	—	4	—	—	8	14	40
Буковинські (Boukovine)	2	2	1	—	1	—	2	5	17
Угорські (Hongrie)	1	—	—	3	—	2	4	1	25
Гуцулки: Houtzoules fem.:									
Галицькі (Galicie)	1	1	—	1	1	3	6	1	7
Буковинські (Boukovine)	—	—	—	1	1	1	1	2	10
Угорські (Hongrie)	1	—	—	1	3	—	3	—	7
Гуцули у загалі. Houtzoules en gén.	8	3	1	10	6	6	24	23	106

Числа цієї таблиці вказують дуже докладно, що колір волосся і колір очей у Гуцулів ідуть поруч: у білявих і очі ясні, у русявих очей ясних найбільше (трохи не з половини), мішаних-же й темних — нарівно, се-б то є очевидна перевага у бік ясних очей; нарешті у чорнявих і очі найбільше темні. Цілком що иньше бачимо ми у більше мішаних народів: між Українцями людей білявого типу (волосся і очей разом) 30%, мішаного 42% і чорнявого 28%, у Великорусів — білявого 37%, мішаного 41% і чорнявого 22%, а у Поляків (російських) — білявого типу 35%, мішаного 46% і чорнявого 19%.¹⁾

¹⁾ Ивановскій (А. А.) Обь антропологическомъ составѣ населенія Россіи. М. 1904. гл. II.

II. Зріст (Taille).

Табл. 4.

Г у ц у л и : Houtzoules hommes:	Число вірників Nombre	Абсолютні числа Chiffres absolus		Малого зросту Petite taille до (jusqu' à) 1595		вище середнього audeussus de la moyenne 1600—1649		вище середнього audeussus de la moyenne 1650—1699		високого зросту grande taille вище (audeussus) 1700	
		min.—max.	пересічно moyen	число n. abs.	%	число n. abs.	%	число n. abs.	%	число n. abs.	%
Галицькі (Galicie)	69	1566—1842	1690	4	5 ₈	13	20 ₃	21	28 ₀	31	44 ₉
Буковинські (Boukovine) . . .	30	1550—1840	1696	4	10 ₃₅	6	20 ₆	7	24 ₁	13	44 ₈
Угорські (Hongrie)	36	1590—1810	1700	1	5 ₄	7	18 ₉₃	10	27 ₀	18	48 ₁
Гуцули у загальн	135	1550—1842	1694	9	6 ₅₇	26	18 ₉₈	38	29 ₂	62	45 ₂
Houtzoules hommes en gén. . .											

Г у ц у л и : Houtzoules femmes:	Число вірників Nombre	Абсолютні числа Chiffres absolus		Малого зросту Petite taille до (jusqu' à) 1399		нижче середнього audeussus de la moyenne 1400—1529		вище середнього audeussus de la moyenne 1530—1579		високого зросту grande taille вище (audeussus) 1580	
		min.—max.	пересічно moyenne	число n. abs.	%	число n. abs.	%	число n. abs.	%	число n. abs.	%
Галицькі (Galicie)	21	1435—1648	1545	"	"	7	33 ₃	10	38 ₆	4	28 ₈₇
Буковинські (Boukovine) . . .	15	1495—1697	1576	"	"	5	33 ₃	4	26 ₆	6	40 ₀
Угорські (Hongrie)	15	1500—1620	1549	"	"	2	13 ₃	9	60 ₀	4	26 ₆
Гуцули у загальн	51	1435—1697	1556	"	"	14	27 ₄	23	45 ₀	14	27 ₄
Houtzoules femmes en gén. . .											

З першого погляду на сю таблицю, ми бачимо, що Гуцули у загалі зросту далеко вище середнього. Найвищі з їх — угорські (чоловіки) зросту рішучо високого (1700 mm), трохи нижче за їх Гуцули буковинські (1696), а найменші Гуцули — галицькі (1690), (а по Коперницькому 1686). Цікаво звернути увагу й на те, що угорські Гуцули відзначають ся і найменшою ріжницею між найменшим і найбільшим зростом зміряних осіб (220 mm), тоді як у галицьких Гуцулів ся ріжниця вже значно більша (275 mm), а у буковинських — найбільша (290 mm). Про найбільшу суцільність угорсько-гуцульської групи свідчать і те, що % високого зросту (48,6) між їми найбільший (у буковинських 44,8 а у галицьких 44,9), а % високого, разом з % вище-середнього (75,6) більше ніж у галицьких Гуцулів (73,8), і особливо у буковинських (68,3), тоді як % малого зросту разом з % нижче-середнього (24,3) у їх найменший, тоді як у галицьких Гуцулів він чимало більший (26,1), а у буковинських — найбільший (30,9). У жінок-Гуцулок відносини між числами виходять трохи інші, але-ж треба завважити, що їх було зміряно не досить багато у загалі, а на Буковині й на Уграх і зовсім мало задля того, щоб робити з їх помірив які небудь рішучі висновки.

Порівнюючи зріст Гуцулів до зросту інших українських груп, ми бачимо, що Гуцули з усіх їх виходять найвищими. Їхні найближчі сусіди на північ — Бойки мають пересічного зросту тільки 1655 mm, а найвищі між Бойками — Тухольці тільки 1660. По той бік Карпат угорські Верховинці трохи вище за Бойків, маючи пересічно 1664 mm зросту, а усе-ж таки далеко не доходять до Гуцулів. Висший у порівнянню з Бойками зріст Верховинців цілком відповідає вищому зростови угорських Гуцулів у порівнянню з галицькими — се залежить мабуть від меншого % сторонніх домішок на південно-західньому спаді Карпатських гір. Сусіди Гуцулів зі східного боку — галицькі Русини-Долівці, по Маєру і Коперницькому не вище 1640 mm; російські-ж Українці хоч і багато вищі од Галичан (1670 по Івановському), усе-ж таки значно нижчі від Гуцулів. Рівняють ся з їми, коли навіть трохи не вище — ще хіба тільки кубанські козаки, які мають 1701 mm, але се число виведено на підставі помірив на добірному військовому людові, історично те-ж з добірного населення — потомків колишніх Запорозжців. Таким побитом виходить, що Гуцули — се найвищі на зріст з усіх українських племен.

У порівнянню з иньшими слов'янськими народами Гуцули рішучо і далеко вищі на зріст, ніж Поляки (1654 mm), Великоруси

(1657 mm) і через усі українські групи творять собою перехід до західних і особливо до південно-західних Словян: Сербів (1709 mm), Босно-Герцеговинців (1710 mm) і Далматинців (1715 mm), які вже досягають maximum зросту Словян і належать до групи найвищих народів з усіх Європейців.

III.

Головний показчик.

Роздивляючи числа наведеної нижче таблиці (табл. 5), ми спостерегаємо зараз-же, що Гуцули у загалі рішучо брахицефали. Пересічний головний показчик їх 84,7 у чоловіків і 84,4 у жінок дає нам короткоголовість у порівнянню досить високу, яка далеко відходить од межі навіть суббрахицефалії. Найбільше короткоголовими, як ми бачимо, треба вважати буковинських Гуцулів, за їми майже з однаковим показчиком йдуть угорські, а галицькі Гуцули мають показчик найменший. У відсоткових рахунках короткоголовість ся виявляєть ся ще більше рішучо. З усіх зміряних нами Гуцулів-чоловіків тільки яка десята частина перепадає на долю довго- і середньоголовців, решта-ж се-б то більш як 90% — короткоголовці. Між короткоголовцями-ж цілих $\frac{2}{3}$ (60%) належить до справжніх брахицефалів і тільки одна третина (30%) до короткуватоголовців, при чому на угорській Гуцульщині з 36 зміряних чоловіків не було ні одного довгоголовця і ні одного навіть середньоголовця, у загалі-ж долихоцефалів на усі 135 чоловіків було тільки два (один у Галичині і один на Буковині), а між жінками — ні одної. Гуцулки у загалі своїми антропологічними відзнаками не дуже відрізняють ся від чоловіків: головний показчик вони мають трохи не той самий, що й чоловіки (84,1), тільки у буковинських Гуцулок він наче трохи вищий ніж у чоловіків, у угорських і галицьких — менший, як то буває майже завше. Процент круглоголових жінок дуже незначно менший ніж чоловіків, а разом із кругловатоголовими навіть трохи більший, тоді як процент середньоголових майже однаковий з чоловіками, а довгоголових Гуцулок, як ми казали вже, між зміряними нами жінками не було ні одної.

Що до інших груп українського народу, то у порівнянню з їми Гуцули виходять із погляду головного показчика з усіх Українців найбільш короткоголовими. Скільки можна вчисляти на підставі досі зроблених помірив (цілком випадкових, зроблених без

Табл. 5.
Головний показник (indice céphalique).

Гуцули: Houtzoules h.:	Число змiряних Nombre des mesures	Продовжний діам. diam. antero- poster.		Поперечний діам. diam. transvers.		Головний показник indice céphalique		Довго- голові Dolicho- céph.		Середньо- голові Mesati- céph.		Коротку- ваголі. Sous-brachy- céph.		Коротко- голові Brachy- céph.	
		Min.—Max.	Післяч. Moyenne	Min.—Max.	Післяч. Moyenne	Min.—Max.	Післяч. Moyenne	Число Nombre	%	Число Nombre	%	Число Nombre	%	Число Nombre	%
Галицькі (de la Galicie).	69	165—196	180 ₃	144—170	152 ₆	74—94 ₇	84 ₄	1	1 ₅	7	10 ₁	23	33 ₄	38	55 ₆
Буковинські (de la Bouk.)	30	169—199	181 ₅	142—162	154 ₄	74 ₃ —94 ₁	85 ₁	1	3 ₂	3	10 ₇	6	20 ₀	20	66 ₆
Угорські (de la Hongrie)	36	171—195	184 ₃	146—172	156 ₆	80—93 ₅	85 ₀	"	"	"	"	12	32 ₃	24	67 ₇
Гуцули у загальн. Houtzoules h. en gén. . .	135	165—199	181 ₇	142—172	154 ₆	74 ₃ —94 ₇	84 ₇	2	1 ₄	10	7 ₄	41	30 ₃	82	60 ₇
Гуцули: Houtzoules f.:															
Галицькі (de la Galicie).	21	159—184	174 ₀	138—152	145 ₇	77—88 ₀	83 ₃	"	"	2	9 ₅	8	38 ₁	11	52 ₁
Буковинські (de la Bouk.)	16	165—180	173 ₂	132—156	145 ₀	79—90 ₇	85 ₃	"	"	1	6 ₅	4	25 ₀	11	68 ₇
Угорські (de la Hongrie).	15	170—190	178 ₀	143—152	148 ₄	79 ₄ —88 ₀	83 ₃	"	"	1	6 ₀	6	40 ₀	8	53 ₃
Гуцули у загальн. Houtzoules f. en gén. . .	52	159—190	175 ₀	132—156	147 ₀	77 ₇ —90 ₇	84 ₁	"	"	4	7 ₆	18	34 ₆	30	57 ₆

ніякої системи і не дуже-то з наукового погляду бездоганих), головний показчик Українців у загалі буде приблизно 83,2¹⁾, се-б то далеко нижче гуцульського. З окрімних українських груп найбільше наближають ся до Гуцулів їх найближчі сусіди на західньому боці Карпат — угорські Русини (голов. показж. 84,5) і на східньому південні Бойки (84,6), а окрім того Бойки по верховинах Стрия і Опору, яких Коперницький назвав Тухольцями (84,5) і яких голов. показчик, як і зріст здасть ся нам далеко побільшеним через вплив угорсько-руських переселенців, що здавна вже йшли тим гірським шляхом, яким їде тепер залізниця на Лавочне. Значно довгоголовіші за їх північні Бойки (83,4) і Лемки (83,3). Майже однаково різнять ся від Гуцулів й Русини Долішньої Галичини (83,4) і далеко ще більше Синевідські Бойки (82,7), яких, як побачимо у особній розвідці про Бойків, слід би вже зачисляти до долішніх Русинів. На російській Україні до Гуцулів трохи наближають ся своїм головним показчиком, хіба люди з частини Київщини, де він сягає до 84,6; далі-ж голов. показчик їде на схід потрохи зменьшуючись (у Київщині 83,4, у Харківщині 83,1, у Полтавщині 82,7, на Кубанщині 82,1, у Вороніжчині 81,7). Таким робом Гуцули творять собою кульмінаційний пункт української короткоголовости, яка їде, у міру повисшуючись, зі сходу на захід і на Гуцульщині виявляє собою вже перехід від Українців до західно-південних Словян з іще більшим у міру посування на захід головним показчиком (частина Болгарів — 84,7, Чехи — 85,4, Словінці — 85,4, Босанські Сербі — 85,7, Сербі-Хорвати — 86,0, Далматинці — 87,0).

IV.

Зріст у звязку з головним показчиком і барвою волосся та очий.

Маючи вже числа що до зросту, барви волосся і очий і головного показчика дуже потрібно теперечки роздивити їх разом у звязку між собою, щоб зазначити таким робом перші і за теперішнього стану антропологічних дослідів найголовніші відзнаки, з яких складає ся етнічний тип Гуцулів.

¹⁾ Д. Івановський вираховував його значно менший — 82,3, але обмежившись тільки простором російської держави, він не узяв на увагу галицьких Українців, через що й показчик у його вийшов занадто малий.

Табл.

Зріст, головний показник і барва волосся і очей (taille,

Г у ц у л и : Houtzoules hommes :		Число Nombre	Г о л о в н и й п о к а ж ч и к Indice céphalique							
			довго- голови dolicho- céph.		середно- голови mesati- céph.		коротку- ватогол. sousbra- chycéph.		коротко- гол. brachy- céph.	
			Число Nomb.	%	Число Nomb.	%	Число Nomb.	%	Число Nomb.	%
Г а л и ц ь к і de la Galicie	Малого зросту	4	"	"	"	"	2	2 ₀	2	2 ₀
	Petite taille	13	"	"	1	1 ₅	3	4 ₃	9	13 ₁
	Нижче середнього.. Audessous de la m.	21	"	"	3	4 ₃	7	10 ₁	11	16 ₀
	Вище середнього.. Audessus de la m.	31	1	1 ₅	3	4 ₃	11	16 ₀	16	23 ₁
	Великого									
	Grande taille									
У загалі..... En général.....		69	1	1 ₅	7	10 ₁	23	33 ₃	38	55 ₁
Б у к о в и н с ь к і de la Boukovine	Малого зросту	4	"	"	"	"	2	6 ₇	2	6 ₇
	Petite taille	6	"	"	"	"	1	3 ₃	5	16 ₆
	Нижче середнього.. Audessous de la m.	7	"	"	1	3 ₃	1	3 ₃	5	16 ₆
	Вище середнього.. Audessus de la m.	13	1	3 ₃	2	6 ₇	2	6 ₇	8	26 ₆
	Великого									
	Grande taille									
У загалі..... En général.....		30	1	3 ₃	3	10 ₀	6	20 ₀	20	66 ₆
У г о р с ь к і de la Hongrie	Малого зросту	1	"	"	"	"	"	"	1	2 ₈
	Petite taille	7	"	"	"	"	2	5 ₆	5	14 ₀
	Нижче середнього.. Audessous de la m.	10	"	"	"	"	3	8 ₃	7	19 ₅
	Вище середнього.. Audessus de la m.	18	"	"	"	"	7	19 ₅	11	30 ₆
	Великого									
	Grande taille									
У загалі..... En général.....		36	"	"	"	"	12	33 ₄	24	66 ₉
Г у ц у л и у з а г а л і Houtzoules en g.	Малого зросту	9	"	"	"	"	4	3 ₀	5	3 ₇
	Petite taille	26	"	"	1	0 ₇	6	4 ₄	19	14 ₁
	Нижче середнього.. Audessous de la m.	38	"	"	4	3 ₀	11	8 ₁	23	17 ₀
	Вище середнього.. Audessus de la m.	62	2	1 ₄	5	3 ₇	20	14 ₃	35	25 ₀
	Великого зр.									
	Grande taille									
Г у ц у л и у з а г а л і..... Houtzoules en général....		135	2	1 ₄	10	7 ₄	41	30 ₃	82	60 ₇

6 а. ♂

indice céphalique et couleur des cheveux et des yeux).

Барва волося Couleur des cheveux						Барва очий Couleur des yeux					
світла blonde		русява châtain		темна brune		світла claire		мішана mêlée		темна foncée	
Число Nomb.	%	Число Nomb.	%	Число Nomb.	%	Число Nomb.	%	Число Nomb.	%	Число Nomb.	%
"	"	1	1 ₅	3	4 ₃	2	2 ₉	"	"	2	2 ₉
"	"	1	1 ₅	12	17 ₄	1	1 ₅	4	5 ₈	8	11 ₃
1	1 ₅	"	"	20	29 ₀	7	10 ₁	2	2 ₉	12	17 ₄
2	2 ₉	4	5 ₈	25	36 ₂	5	7 ₂	8	11 ₃	18	26 ₁
3	4 ₄	6	8 ₈	60	86 ₉	15	21 ₇	14	20 ₃	40	58 ₀
1	3 ₃	"	"	3	10 ₀	"	"	1	3 ₈	3	10 ₀
2	6 ₇	1	3 ₃	3	10 ₀	1	3 ₃	2	6 ₇	3	10 ₀
1	3 ₃	"	"	6	19 ₉	1	3 ₃	1	3 ₃	5	16 ₆
1	3 ₃	"	"	12	39 ₉	2	6 ₇	4	13 ₈	7	23 ₃
5	16 ₆	1	3 ₃	24	79 ₈	9	13 ₃	8	26 ₆	18	59 ₀
"	"	"	"	1	2 ₈	"	"	"	"	1	2 ₈
1	2 ₈	"	"	6	16 ₈	2	5 ₆	"	"	5	14 ₀
"	"	3	8 ₄	7	19 ₅	4	11 ₁	"	"	6	16 ₆
"	"	2	5 ₆	16	44 ₂	3	8 ₄	1	2 ₈	14	38 ₈
1	2 ₈	5	14 ₀	30	83 ₃	9	25 ₁	1	2 ₈	26	72 ₁
1	0 ₇	1	0 ₇	7	5 ₂	2	1 ₄	1	0 ₇	6	4 ₄
3	2 ₃	2	1 ₄	21	15 ₄	4	2 ₉	6	4 ₄	16	11 ₇
2	1 ₄	3	2 ₃	33	24 ₄	12	9 ₀	3	2 ₃	23	17 ₀
3	2 ₃	6	4 ₄	53	39 ₄	10	7 ₄	13	9 ₀	32	29 ₁
9	6 ₇	12	8 ₈	114	84 ₄	28	20 ₇	23	17 ₀	84	62 ₂

МАТЕРІАЛИ ДО ІСТОРІЇ ЕТНОЛОГІЇ, Т.

2*

5210986

Табл.

Гуцулки: Houtzoules femmes:		Число Nombre	Головний показчик Indice céphalique							
			довго- голови dolicho- céph.		середно- голови mesati- céph.		коротку- ватогол. sousbra- chycéph.		коротко- гол. brachy- céph.	
			Число Nomb.	%	Число Nomb.	%	Число Nomb.	%	Число Nomb.	%
Галицькі de la Galicie	Малого зросту	"	"	"	"	"	"	"	"	"
	Petite taille	"	"	"	"	"	"	"	"	"
	Нижче середнього..	7	"	"	1	4 ₁	3	14 ₂	3	14 ₂
	Audessous de la m.	10	"	"	"	"	3	14 ₂	7	33 ₈
	Вище середнього...	"	"	"	"	"	"	"	"	"
	Audessus de la m..	4	"	"	1	4 ₃	2	9 ₅	1	4 ₈
	Великого	"	"	"	"	"	"	"	"	"
Буковинські de la Boukovine	Малого зросту	"	"	"	"	"	"	"	"	"
	Petite taille	"	"	"	"	"	"	"	"	"
	Нижче середнього..	5	"	"	1	6 ₇	"	"	4	26 ₇
	Audessous de la m.	4	"	"	"	"	2	13 ₃	2	13 ₃
	Вище середнього...	"	"	"	"	"	"	"	"	"
	Audessus de la m..	6	"	"	"	"	2	13 ₃	4	26 ₇
	Великого	"	"	"	"	"	"	"	"	"
Угорські de la Hongrie	Малого зросту	"	"	"	"	"	"	"	"	"
	Petite taille	"	"	"	"	"	"	"	"	"
	Нижче середнього..	2	"	"	1	6 ₇	1	6 ₇	"	"
	Audessous de la m.	9	"	"	"	"	3	20 ₀	6	40 ₀
	Вище середнього...	"	"	"	"	"	"	"	"	"
	Audessus de la m..	4	"	"	"	"	2	13 ₃	2	13 ₃
	Великого	"	"	"	"	"	"	"	"	"
Гуцули у загалі Houtzoules en g.	Малого зросту	"	"	"	"	"	"	"	"	"
	Petite taille	"	"	"	"	"	"	"	"	"
	Нижче середнього..	14	"	"	3	5 ₈	6	11 ₈	5	9 ₈
	Audessous de la m.	23	"	"	"	"	8	15 ₀	15	29 ₄
	Вище середнього...	"	"	"	"	"	"	"	"	"
	Audessus de la m..	14	"	"	1	1 ₀	6	11 ₈	7	13 ₇
	Великого зр.	"	"	"	"	"	"	"	"	"
Гуцулки у загалі Houtzoules f. en général..		51	"	"	4	7 ₈	20	39 ₂	27	52 ₀

6 б. ♀

Барва волося Couleur des cheveux						Барва очий Couleur des yeux					
світла blonde		русява châtainе		темна brune		ясна claire		мішана mélangée		темна foncée	
Число Nomb.	%	Число Nomb.	%	Число Nomb.	%	Число Nomb.	%	Число Nomb.	%	Число Nomb.	%
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
1	4 ₈	1	4 ₈	5	23 ₈	3	14 ₂	"	"	4	19 ₀
1	4 ₃	3	14 ₂	6	28 ₄	2	9 ₅	3	14 ₂	5	23 ₈
"	"	"	"	4	19 ₀	3	14 ₂	"	"	1	4 ₈
2	9 ₅	4	19 ₀	15	71 ₅	8	38 ₀	3	14 ₂	10	47 ₈
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	1	6 ₇	4	26 ₇	"	"	2	13 ₃	3	20 ₀
"	"	1	6 ₇	3	20 ₀	"	"	"	"	4	26 ₇
"	"	"	"	6	40 ⁰	2	13 ₃	"	"	4	26 ₇
"	"	2	13 ₃	13	86 ₇	2	13 ₃	2	13 ₃	11	73 ₈
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	2	13 ₃	"	"	"	"	2	13 ₃
1	6 ₇	4	26 ₇	4	26 ₇	4	26 ₇	3	20 ₀	2	13 ₃
"	"	"	"	4	26 ₇	1	6 ₇	"	"	3	20 ₀
1	6 ₇	4	26 ₇	10	66 ₇	5	33 ₃	3	20 ₀	7	46 ₇
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
1	1 ₀	2	3 ₀	11	21 ₃	3	5 ₈	2	3 ₀	9	17 ₆
1	1 ₀	8	15 ₃	11	25 ₅	6	11 ₈	6	11 ₈	11	21 ₆
1	1 ₀	"	"	13	25 ₅	6	11 ₈	"	"	8	15 ₃
3	5 ₈	10	19 ₀	38	74 ₅	15	29 ₄	8	15 ₃	28	54 ₅

Передивляючись числа сіх таблиць, ми завважаємо, що у загалі відміни зросту не стоять у рішучій залежності од відмін головного показника і барви — і навпаки. Між особами малого зросту о стільки-ж мало довгоголовців і білявих, як і між людьми середнього і високого зросту. Довгоголовці зовсім не відзначають ся ані меншим, ані більшим зростом од короткоголовців і т. д. Загальну-ж перевагу короткоголовців ми вбачаємо скрізь і серед людей малого і середнього зросту; такою-ж загальною являє ся перевага скрізь людей високого зросту і темного коліру волося й очий. Єдину і досить характерну виїмку можна завважити хіба у галицьких і угорських Гуцулів, у числах яснооких, відсотки яких у людей вище середнього зросту, особливо з нижче-середнім і малим, більші ніж у людей високого зросту, що вказує на якусь домішку низькорослого і білявого елементу, але-ж ся тенденція побільшення ясноокисти і зменшення зросту нарешті дуже слаба і ні трохи не порушує основного перемагання скрізь великого зросту, короткоголовости і чорнявости. Усе оце вказує, що на Гуцульщині ми маємо діло з населенням у значній мірі одноманітним і у порівнянню досить чистої раси, до якої коли й встряло трохи сторонніх домішок, то хіба дуже випадково і цілком спорадично, не роблячи ніякої замітної дисгармонії у загальному гуцульському типі. Сей же загальний і цілком виразний тип складаєть ся з високого зросту, короткоголовости і темного коліру волося й очий, при чім відзнаки сі йдуть скрізь цілком рівнобіжно: тамечки, де ми бачимо більший зріст, там-же знаходимо і найбільшу брахицефалію і найбільше темний колір волося й очий. Таким робом вищому зростови угорських і буковинських Гуцулів відповідає й їх найбільша брахицефалія (66,9 і 66,5%) і найтемніший колір очий (що до коліру волося, то він наче трохи темніший у галицьких Гуцулів). На галицькій-же Гуцульщині, рядом із меншим зростом йде і слабша короткоголовість і ясніший колір очий, особливо між особами вище-середнього, нижче-середнього і малого зросту, що залежить безперечно від того, що угорські і буковинські Гуцули, сусїдячи з більш або менш південно-славянськими елементами, у більший мірі були захищені горами від північно-східніх етнічних впливів, задля яких більше була отверта галицька Гуцульщина.

Числа належні до жінок (табл. 6 б) не дають такого цілком гармонічного образу, як числа чоловіків, найбільше мабуть через те, що помірив було зроблено не досить багато і у загалі поміри на жінках не дають таких достеменних результатів, як поміри на

чоловіках. У кожному разі наші числа, що до жінок, цілком не виправдують висловлене д. В. Шухевичом спостереження, що „між челедею трапляє ся більше білєвих... за то очі у них переважно темні.“¹⁾ Отже з нашої таблиці бачимо, що у галицьких Гуцулках, про які писав д. Шухевич, число темноволосих творить 71,5%, русявих 19%, а білявих тільки 9,5%. Що-ж до очей, то навпаки, число яснооких (38%) не багато тільки менше від числа темнооких (47,8%), а з сіроокими, се-б то мішаними, навіть і чимало перевищує. У меншій мірі те-ж саме ми бачимо і на угорських Гуцулках. У загалі-ж у Гуцулках темний тип має перевагу і що до волося і що до очей (29,4% яєних, 15,6% мішаних і 54,9% темних). Невеликий у порівнянню процент мішаних очей і русявого волося вказує знов таки на велику цілність гуцульської породи, а те, що мішаних очей зовсім не має між Гуцулками великого зросту, а усі вони разом із русявим волоссям приходять ся на зріст вище і нижче середнього (малого зросту у їх цілком бракує), свідчить іще раз, що тут маємо діло з якоюсь дуже поки-що невеликою домішкою малорослого, білявого і мабуть середньоголового елемента, бо з 7,8% середньоголових ми знаходимо тільки 1,9% великого зросту, а решта (5,8% — нижче середнього).

V.

Високість черепа.

Міряла ся пересувним цирклем із довгими перечками від vertex'a до середини вухового отвору (середини tragus'a)²⁾. Показчик по формулі:

$$\frac{\text{високість черепа} \times 100}{\text{продовжний діам.}}$$

¹⁾ В. Шухевич, Гуцульщина. Мат. до укр.-р. етнології, т. II, ст. 31.

²⁾ Спосіб мірняня і виведення показчика наводимо тільки там, де він у різних дослідувачів не однаковий, щоб не було непорозуміння що до порівняння результатів.

Табл. 7.

Високість черепа (hauteur du crâne.)

♂

♀

Гуцули: Houtzoules:	Число зміряних Nombre des mesurés	високість черепа haut. du crâne		Показчик ind. de haut.	Число зміряних Nombre des mesurés	високість черепа haut. du crâne		Показчик ind. de haut.
		Min.—Max.	Пересіч. Moyenne			Min.—Max.	Перес. ч. Moyenne	
Галицькі de la Galicie	65	120—145	133 ₉	74 ₂	21	118—140	129 ₈	72 ₂
Буковинські de la Boukovine	30	126—143	135 ₈	74 ₈	16	122—136	128 ₇	74 ₁
Угорські de la Hongrie	36	126—147	134 ₈	73 ₁	15	128—135	132 ₀	74 ₂
Гуцули у загалі . Houtzoules en gén.	131	120—147	134 ₅	74 ₁	52	118—140	129 ₈	74 ₂

Як бачимо, Гуцули у загалі мають голови середньої високости (ортоцефали) і різнять ся між собою з сього погляду дуже не багато: найвищі голови мають Гуцули буковинські, найнижчі — угорські; Гуцулки-ж усі мають голови трохи не однаково високі. Що до порівняня з иншими Українцями, то поки що маємо тільки числа і то не цілком повні, належні до російських Українців, які по підрахунку д. Івановського виходять далеко низькоголовійші ніж Гуцули, маючи показчик 70,3 і не дуже то багато відзначають ся з цього погляду від Великорусів (70,1). Що-ж до Білорусів, то їхній показчик далеко нижчий (66,1). Що до Поляків, то помірив їх високости голови ми не знаходимо ні у Коперняцького, ні у д-Талько-Гринцевича.

VI.

Найменша широкість лоба.

Табл. 8.

♂

♀

Гуцули: Houtzoules:	Число зміряних Nombre des mesurés	Найм. широкість лоба diam. front. min.		Попереч. діам. = 100 diam. trans. = 100	Число зміряних Nombre des mesurés	Найм. широкість лоба diam. front. min.		Попереч. діам. = 100 diam. trans. = 100
		Min.—Max.	Пересіч. Moyenne			Min.—max.	Пересіч. Moyenne	
Галицькі de la Galicie	69	96—117	105 ₂	68 ₉	21	94—110	101 ₂	69 ₄
Буковинські de la Boukovine . . .	30	99—119	105 ₀	67 ₉	16	96—108	102 ₀	68 ₉
Угорські de la Hongrie	36	100—117	105 ₂	67 ₁	15	99—108	103 ₀	69 ₄
Гуцули у загалі . . . Houtzoules en gén.	135	96—119	105 ₂	68 ₈	52	94—110	101 ₉	69 ₁

На підставі всіх чисел, Гуцулів що до найменшої широкости лоба, треба вважати за середньомірних (mésosémes), тоді як Гуцулки (галицькі і угорські) з їх показником вище 69 заходять уже в межу великомірности (mégasémes). Що до порівняння з галицькими і угорськими Верховинцями, то воно буде зроблено у дальших студіях, що-ж до Українців і інших Славян, то відповідних чисел, ми на великий жаль, досі не маємо, з європейських же народів показник найменшої широкости лоба у Гуцулів більш усього наближається до париських Французів (68,0); у загалі-ж у народів дуже короткоголових сей показник менший, а у довгоголовців — більший (у Негрів 70,5, у Австралійців 71,2).

VII.

Загальна високість і широкість виду
(hauteur et largeur du visage).

Загальна високість виду (hauteur totale du visage) ми міряли пересувним цирклем із довгими перечками від початку волосся на

лобі до нижнього краю долішнього щелепа, найбільшу широкість виду (діам. двуярмовий — d. bizygomatique) — товщинним цир-
клем між двома найбільше висуєними точками pr. zygomat. По-
кажчик по формулі:

$$\frac{\text{diam. bizygom.} \times 100}{\text{загальна високість виду.}}$$

Табл. 9.

Гуцули: Houtzoules hom.:	Число зміряних Nombre des mesurés	Заг. високість виду haut. tot. du visage		Двуярмовий діам. d. bizygomat.		Покажчик Rapport
		min.—max.	пересічно moyenne	min.—max.	пересічно moyenne	
Галицькі	66	159—201	183 ₀	124—150	139 ₀	76 ₀
(Galicie)						
Буковинські	30	180—200	183 ₈	132—148	140 ₇	76 ₁
(Boukovine)						
Угорські	34	165—200	183 ₀	130—155	142 ₀	78 ₀
(Hongrie)						
Гуцули у загалі	130	159—201	183 ₂	124—155	140 ₇	76 ₇
Houtzoules h. en gén.						
Гуцулки: Houtzoules fem.:						
Галицькі	21	152—179	169 ₀	122—137	129 ₅	76 ₁
(Galicie)						
Буковинські	16	161—180	171 ₁	127—135	131 ₄	77 ₂
(Boukovine)						
Угорські	15	167—180	173 ₃	126—138	131 ₆	75 ₃
(Hongrie)						
Гуцулки у загалі	52	152—180	171 ₃	122—133	130 ₈	76 ₄
Houtzoules f. en gén.						

Як бачимо, Гуцули по видовому покажчику належать до се-
редньовидих (мезопрозопів). Пізнійше, як у нас будуть числа що до
ниших карпатських Русинів, буде можливо побачити, оскільки Гу-
цули більш довговиді, ніж інші Українці. Поки що можна тільки

пригадати, що видовий показчик Гуцулів наче-б то однаковий з великоруським (по Івановському 76,7), що дуже мало ймовірно і належить певно від якоїсь різниці у способі міряння.

VIII.

Лицевий показчик (ind. facial).

Лицевим¹⁾ показчиком ми називаємо відповідно термінології Брока відношення між високістю лобно-підборідною (haut. ophryomentonnière) і двуярковою широкістю лица (d. bizygomatique) по формулі:

$$\frac{\text{діам. двуярмовий} \times 100}{\text{високість лоб. — підборідня.}}$$

Лобно-підборідню високість ми міряли від ophryon'a (се-б то від перехрещення лінії, яка іде поверх бров, торкаючись їх горішніх країв, із вертикальною вісю виду) до долішнього краю нижнього щелепа.

Табл. 10.

Гуцули: Houtzoules:	Число зміряних Nombre des mesurés	♂				♀			
		Високість лобно-підборідня haut. ophryomentonnière		Діам. дим. = 100 d. bizygomat.		Високість лобно-підборідня haut. ophryomentonnière		Діам. дим. = 100 d. bizygomat.	
		min.—max.	Пересіч. Moyenne			min.—max.	Пересіч. Moyenne		
Галицькі (de la Galicie)	68	120—151	136 ₆	102 ₁	21	119—136	124 ₉	103 ₃	
Буковинські (de la Boukovine). . .	30	126—152	136 ₄	103 ₁	16	116—128	123 ₃	107 ₂	
Угорські (de la Hongrie). . . .	36	130—166	141 ₁	101 ₂	15	121—134	128 ₉	102 ₀	
Гуцули у загалі . . . Houtzoules en gén. . .	134	120—166	137 ₈	102 ₁	52	116—136	125 ₆	104 ₀	

¹⁾ Як наші читачі можуть спостерегти, ми вживаємо два терміни: вид у розуміню французького виразу visage, се-б то лице разом із лобом і лице (франц.

Як видно з цих чисел, Гуцули у загалі по мірам лица належать до племен довгобразих (dolichofaciales чи лептопрозопів), бодай між Європейцями. З їх угорські Гуцули йдуть перед усіма, за їми йдуть галицькі, а нарешті найбільше короткобразими виходять Гуцули буковинські. Тут як бачимо довгобразість зовсім не відповідає головному показникови. З європейських народів по лицевому показнику Гуцули здають ся найближче усього до Скандинавів (101,8) і південних Німців (103,1).

IX.

Високість (довжина) і широкість носа.

Високість носа міряла ся від nasion'а до підносової точки (кута верхньої губи з носовою перегородкою) пересувним цирклем. Широкість — ледви торкаючись перечами циркля до країв (крил) носа.

Табл. 11.

Носовий показник (ind. nasal).

Гуцули: Houtzoules h.:	Число звіраних Nombre	Високість носа h. nasio- sousnasale		Широкість носа largeur du nez		Носовий показник ind. nasal
		min.—max.	Пересѣч. Moyenne	min.—max	Пересѣч. Moyenne	
Галицькі (de la Galicie)	68	37—52	45 ₃	30—41	34 ₇	71 ₁
Буковинські (de la Boukovine)	30	44—56	47 ₁	31—39	34 ₈	73 ₂
Угорські (de la Hongrie)	36	47—62	53 ₇	31—39	34 ₃	63 ₁
Гуцули у загалі Houtzoules h. en gén. . . .	134	37—62	47 ₉	30—41	34 ₅	72 ₃

face — термін більш анатомічний) у розумінню лица од нижнього краю лоба (ophryon) до краю підборіддя. Таким робом ми відрізняємо показник видовий (ind. du visage) од показника лицевого (ind. facial).

Гуцулки: Houtzoules f.:	Число зміряних Nombre	Високість носа h. nasio- sousnasale		Широкість носа largeur du nez		Носовий показник ind. nasal
		min.—max.	Пересіч. Moyenne	min.—max.	Пересіч. Moyenne	
Галицькі (de la Galicie)	21	38—66	43 ₂	26—35	30 ₅	70 ₅
Буковинські (de la Boukovine)	16	39—46	42 ₆	28—34	31 ₁	72 ₉
Угорські (de la Hongrie)	15	43—51	47 ₈	30—36	32 ₃	67 ₆
Гуцулки у загалі Houtzoules f. en gén.	52	38—66	44 ₄	26—36	31 ₂	69 ₉

Як показують наші числа, Гуцули у загалі, по класифікації Топінара і Денікера, стоять на межі між середньоносими (чоловіки) і вузьконосими (жінки). Найбільше вузькими і довгими носами відзначають ся між їми Гуцули угорські, за їми йдуть буковинські, а найбільше плесковатоносими виходять, як і слід було думати, Гуцули галицькі. Порівняне з іншими карпатськими і долішньо-карпатськими Українцями ми зробимо у дальших розвідках, що-ж до порівняння з російськими Українцями, о скільки воно можливе на підставі чисел наведених у д. Івановського, то воно здавало ся б досить дивним (Гуцули напр. з своїм показником 72 виходять більш плесконосими ніж російські Українці з показником 67,7 і навіть ніж Поляки з показником 66,2 і Великоруси з показником 68,5), як би ми не знали, що трохи не усі російські дослідчі міряли довжину носа не од nation'a, як слід міряти, а од переніся, се-б то іноді далеко вище. Через те й числа д. Івановського у порівняне з нашими йти не можуть. Се-ж саме робить за для нас зрозумілим і те, що видасть ся трохи невідповідним і д. Івановському — що більша частина Росіян виходить у його лепторинами.

X.

Профіль носа.

Через неможливість зазначити профіль носа мірою, мусимо вживати описового способу, зазначаючи рівний ніс через 0, трохи загнутий +1, орлячий +2, кирпатуватий -1 і кирпатий -2. Надміру орлячих, чи дуже закручених (+3) і більш ніж кирпатих (-3) у Гуцулів нами зовсім не знайдено.

Табл. 12.

Профіль носу (profil du nez).

Гуцули: Houtzoules h.:	Число зміряних Nombre	+ 2		+ 1		0		- 1		- 2	
		nez aquilin				n. droit		nez retroussé			
		число	%	число	%	число	%	число	%	число	%
Галицькі (de la Galicie).	68	2	3 ₀	20	29 ₄	28	41 ₂	17	25 ₀	1	1 ₄
Буковинські. (de la Boukov.) .	30	"	"	1	3 ₃	15	50 ₀	12	40 ₀	2	6 ₀
Угорські (de la Hongrie).	36	"	"	1	2 ₇	23	63 ₉	11	30 ₅	1	2 ₇
Гуцули у загалі . Houtzoules h. eng.	134	2	1 ₅	22	16 ₄	66	49 ₂	40	29 ₈	4	2 ₉
Гуцулки: Houtzoules f.:											
Галицькі (de la Galicie) . .	21	"	"	3	14 ₂	12	57 ₀	5	23 ₈	1	4 ₈
Буковинські. (de la Boukov.) .	16	"	"	3	18 ₇	12	75 ₀	1	6 ₂	"	"
Угорські (de la Hongrie) .	14	1	6 ₀	4	26 ₀	6	40 ₀	3	20 ₀	"	"
Гуцулки у загалі Houtzoules f. en g.	51	1	1 ₉	10	19 ₆	30	58 ₈	9	17 ₆	1	1 ₉

Коперницький на 48 зміряних ним галицьких Гуцулів знайшов 41 (86⁰/₀) з рівними носами, 5 (10⁴/₀) з загнутими (garbanych) і тільки два (4¹/₀) з задертими. Наші числа досить мало відповідають спостереженням Коперницького, хоч у загалі усе-ж

таки трохи не половина усіх Гуцулів і Гуцулок має носи рівні. Найбільше їх між Гуцулками буковинськими (75%), а потім між Гуцулами угорськими, де вони творять 63% у чоловіків і 40% у жінок; що ж до кирпатуватих носів, то їх найбільше між буковинськими Гуцулами (40%) і досить багато між угорськими (30%); загнуті-ж носи трапляють ся найбільше між галицькими Гуцулами (29.4%) і угорськими Гуцулками (26,6%). Порівняння з иншими українськими групами з цього погляду ми наведемо у наших дальших розвідках.

XI.

Висування носа (proéminence du nez).

Мале висування ми зазначаємо через 0, середнє через 1, значне через 2 і велике через 3.

Табл. 13.

Г у ц у л и: Houtzoules hommes:	Число змiряних Nombre	0		1		2		3	
		число	%	число	%	число	%	число	%
Галицькі (de la Galicie)	69	"	"	35	50 ₀	25	36 ₃	9	13 ₀
Буковинські (de la Boukovine)	29	1	3 ₃	6	20 ₀	18	60 ₀	5	16 ₀
Угорські (de la Hongrie)	36	1	2 ₇	"	"	27	75 ₁	8	22 ₂
Гуцули у загалі Houtzoules h. en gén.	134	2	1 ₄	41	30 ₃	70	51 ₈	22	16 ₃
Г у ц у л к и: Houtzoules femmes:									
Галицькі (de la Galicie)	21	"	"	2	9 ₅	15	71 ₅	4	19 ₃
Буковинські (de la Boukovine)	16	"	"	2	12 ₅	14	87 ₅	"	"
Угорські (de la Hongrie)	14	"	"	"	"	14	93 ₃	1	6 ₃
Гуцулки у загалі Houtzoules f. en gén.	52	"	"	4	7 ₆	43	82 ₇	5	9 ₃

Що до висування носа наперед, то як бачимо з наведених чисел, висування се у Гуцулів досить значне, особливо на Угорщині, де воно творить більше як 97% (75 + 22). Трохи менше воно у буковинських Гуцулів і найменше у галицьких. Подібне-ж відношення ми маємо й у Гуцулок, при чім середнє висування у їх дає далеко менший відсоток, ніж у чоловіків. Цікаво звернути увагу те-ж на те, що в угорських Гуцулів середнього висування носа ми не знаходимо ні у чоловіків, ні у жінок. У загалі, значить, Гуцули мають ніс досить довгий, більш вузький ніж широкий, рівний і досить великий, се-б то значно висунений наперед.

ХІІ.

Поміри рота.

Що до рота, то ми міряли: 1) найбільшу високість країв губ (широкість) і їх довжину.

Табл. 14.

Гуцули: Houtzoules:	♂				♀			
	Число зміряних Nombre des mesurés	Високість країв губ haut. des rebords des lèvres	Широкість рота larg. de la bouche	Губний показчик indice buccal	Число зміряних Nombre des mesurés	Високість країв губів haut. des rebords des lèvres	Широкість рота larg. de la bouche	Губний показчик indice buccal
Галицькі (de la Galicie).	68	17 ₄	51 ₈	34 ₀	21	15 ₃	46 ₃	34 ₁
Буковинські (de la Boukovine).	30	16 ₀	52 ₉	30 ₃	16	15 ₃	46 ₄	34 ₃
Угорські (de la Hongrie).	34	16 ₃	51 ₃	32 ₃	15	16 ₉	46 ₃	36 ₇
Гуцули у загалі. Houtzoules en gén.	132	16 ₉	51 ₇	32 ₇	52	16 ₁	46 ₂	35 ₃

Губи у Гуцулів, як видно з наших чисел, середньомірні; у жінок, як завше, трохи товщі, ніж у чоловіків. У Гуцулів угорських губи трохи повніші, ніж у інших. Шарокість рота майже у всіх однакова.

XIII.

Високість долішнього щелепа (haut. mandibulaire bucco-mentonnière).

Міра брала ся від щілини губ до спіднього краю долішнього щелепа. Порівнювала ся з високістю лица по формулі:

$$\frac{\text{висок. лобно-підборідня} \times 100}{\text{висок. долішн. щелепа.}}$$

Табл. 15.

♂

♀

Гуцули: Houtzoules:	Число зміряних Nombre des mesurés	Високість долішн. щелепа haut. mandib. bucco-ment.		Вис. лобно-підб. = 100 h. ophryo-menton. = 100	Число зміряних Nombre des mesurés	Високість долішн. щелепа haut. mandib. bucco-menton.		Вис. лобно-підб. = 100 h. ophryo-menton. = 100
		min — max.	Середн. Moyenne			min.—max.	Середн. Moyenne	
Галицькі . . . (de la Galicie).	68	37 ₅ —59	48 ₅	35 ₅	21	36—48 ₅	42 ₈	34 ₂
Буковинські. . (de la Bouk.).	30	40—57 ₅	48 ₁	35 ₁	15	36—46	41 ₃	33 ₃
Угорські . . . (de la Hongrie)	35	39—56	47 ₅	33 ₁	15	37 ₅ —49	43 ₅	33 ₈
Гуцули у загалі Houtzoules en g.	133	37 ₅ —59	48 ₂	35 ₈	51	36—49	46 ₂	33 ₃

Найміцніший долішний щелеп, як видно з наших чисел, мають Гуцули буковинські, а найслабший — угорські. Між жінок

камн-ж виходить зовсім навпаки. Але не слід забувати, що жінок було зміряно не досить багато і висновки з належних до їх чисел треба робити дуже обережно.

XIV.

Довжина отвору очий (longeur de l'ouverture palpébrale).

Міряла ся, беручи внішній діаметр кутів очий і внутрішній, по формулі:

Внїш. діам. кутів очий — внутрішн. діам.

2.

Табл. 16.

Гуцули: Houtzoules:	♂				♀			
	Число зміряних Nombre des mesurés	Нутр. д. кутів очий d. biangulaire interne	Внїш. д. кутів очий d. biangulaire externe	Отвір очий long. de l'ouverture palpébrale	Число зміряних Nombre des mesurés	Нутр. д. кутів очий d. biangulaire interne	Внїш. д. кутів очий d. biangulaire externe	Отвір очий long. de l'ouverture palpébrale
Галицькі (de la Galicie)	69	34 ₈	92 ₅	28 ₈	21	32 ₃	88 ₂	27 ₈
Буковинські (de la Boukovine)	30	35 ₁	91 ₆	28 ₂	15	34 ₃	88 ₄	26 ₉
Угорські (de la Hongrie)	36	34 ₇	92 ₆	28 ₉	16	33 ₃	88 ₉	27 ₈
Гуцули у загалї. Houtzoules en gén	135	34 ₈	92 ₈	28 ₇	52	33 ₄	88 ₄	27 ₅

Не маючи відповідної міри у інших Українців і других Славян, ми можемо сказати хіба, що міра ся у Гуцулів — середня

між такими-ж мірами парижських Французів (27,5 у чоловіків і 30 у жінок) і Бельгійців (30 у чол. і 29 у жінок). У Китайців, Австралійців, Негрів, Фіджиян — вона трохи більша (од 32—35 mm).

XV.

Довжина і широкість вуха (longueur et largeur de l'oreille).

Довжина вуха брала ся пересувним цирклем, держачи його стержінь рівнобіжно довгої вісі вуха, од горішнього краю до долішнього. Широкість брала ся, держучи циркля так, щоб перечки були рівнобіжні до довгої вісі вуха і торкались бокових країв. Вуховий показчик по формулі:

$$\frac{\text{мала вісь вуха} \times 100}{\text{велика вісь.}}$$

Табл. 17.

Гуцули: Houtzoules:	Число зміряних Nombre des mesures	Велика вісь вуха Grand axe de l'or.			Мала вісь Pet. axe			Показчик вуха Indice de l'oreille
		min.—max.	Пересіч. Moyenne	Заг. вис. виду = 100 h. de vis. = 100	Пересічно moyenne	Заг. вис. виду = 100 h. de vis. = 100		
Галицькі (de la Galicie). . .	69	54—69	61 ₈	33 ₂	31 ₆	17 ₂		51 ₂
Буковинські (de la Boukovine). .	30	56—77	63 ₄	34 ₄	32 ₀	17 ₄		50 ₅
Угорські (de la Hongrie). . .	36	55—76	63 ₈	34 ₈	32 ₁	17 ₅		50 ₃
Гуцули у загалі. . . Houtzoules en gén..	135	54—77	62 ₇	34 ₂	31 ₈	17 ₃		50 ₈

Гуцулки: Houtzoules fem.:	Число виміряних Nombre des mesurés	Велика вісь вуха Grand axe de l' oreille			Мала вісь Pet axe		Показчик вуха Indice de l' oreille
		min. — max.	Пересіч. Moynne	Зат. вис. виду = 100 h. de vis. = 100	Пересічно moynne	Зат. вис. виду = 100 h. de vis. = 100	
Галицькі (de la Galicie) . . .	21	54—66	58 ₉	34 ₉	28 ₁	16 ₉	47 ₆
Буковинські (de la Boukovine). . .	16	46—63	5 ₄	32 ₉	27 ₇	16 ₁	49 ₀
Угорські (de la Hongrie). . .	15	54—63	58 ₇	33 ₈	28 ₁	16 ₁	47 ₇
Гуцулки у загальн. . Houtzoules en gén. .	52	46—66	58 ₁	33 ₉	27 ₉	16 ₂	48 ₁

Як бачимо з цих чисел Гуцули мають у загальні вуховий показчик не дуже великий. Найменшим вуховим показчиком відзначають ся Гуцули угорські, за їми йдуть буковинські, а найбільший мають Гуцули галицькі. З сусідніх українських Верховинців менший вуховий показчик мають хіба тільки Лемки у Бачці (48,4), решта-ж має більші: угорські Верховинці — 51,1, південні Бойки — 54,5. На великий жаль ми не маємо поки-що вухових показчиків інших Українців і других славянських племен. Ся-ж ріжниця, яку ми знаходимо між карпатськими Верховинцями, дуже цікава і варта того, щоб її занотувати.

XVI.

Довжина тулуба (бюста) і ніг.

Брала ся міряннем зросту сидячки з зігнутими колінами, се-б то у сідалищному пляні (plan ischiatique), що єдине було можливим при обставинах наших дослідів.

Табл. 18.

Зріст сидячки і довжина ніг (Taille assis et la longueur des extrémités inférieures).

Гуцули: Houtzoules hom.:	Число зміряних Nombre des mesurés	Високість тулуба і голови haut. du buste		Зріст = 100 Taille	Довж. ніг і. extr. inf. Пересічно Moyenne	Зріст = 100 Taille
		min. — max.	пересічно moyenne			
Галицькі	69	75 ₅ — 113 ₅	88 ₃	52 ₃	80 ₇	47 ₇
Галиція (Galicie)						
Буковинські	30	82 ₅ — 95 ₀	89 ₂	52 ₅	80 ₇	47 ₅
Буковина (Boukovine)						
Угорські	36	78 ₀ — 94 ₀	88 ₀	52 ₁	83 ₃	47 ₉
Угорщина (Hongrie)						
Гуцули у загалі	135	77 ₅ — 113 ₅	88 ₇	52 ₈	81 ₇	47 ₇
Houtzoules h. en gén.						
Гуцули: Houtzoules fem.:						
Галицькі	21	77 ₀ — 86 ₀	82 ₀	53 ₁	72 ₅	46 ₉
Галиція (Galicie)						
Буковинські	15	77 ₂ — 89 ₄	81 ₉	51 ₉	75 ₇	49 ₁
Буковина (Boukovine)						
Угорські	15	72 ₈ — 85 ₅	80 ₉	52 ₂	74 ₀	47 ₉
Угорщина (Hongrie)						
Гуцулки у загалі	51	72 ₈ — 89 ₄	81 ₅	52 ₄	74 ₀	47 ₉
Houtzoules f. en gén.						

Як показують числа нашої таблиці, найдовший бюст (тулуб + голова) мають Гуцули буковинські, а найкоротший галицькі; між Гуцулками-ж найдовший бюст у галицьких, а найкоротший у угорських. У загалі-ж різниця скрізь дуже не велика. Ще менше

ріжнці у довжині ніг і абсолютній і у порівнянню з загальним зростом = 100. Відкладаючи порівняне з іншими українськими групами (не можемо рівняти навіть із російськими Українцями, бо у д. Івановського наведені тільки числа виведені з високости trochanter major), зазначимо тільки, що здобуті нами за для Гуцулів числа містять їх по середині між французькими довгоголовим і короткоголовим населеннями: т. зв. по французькій термінології Кимрами (покажч. 47,4) і Кельтами (47,8).

XVII.

Довжина від локтя до кінця середнього пальця (coudée) і високість коліна (haut. de genou).

Табл. 19.

Гуцули: Houtzoules:	Число зміраних Nombre des mesurés	Довж. від ліктя до середн. пальця coudée		Високість коліна haut. de genou	
		Пересіч. Moyenne	100 Зріст 100 Таліа	Пересіч. Moyenne	100 Зріст 100 Таліа
Галицькі (de la Galicie)	69	46 ₂	27 ₃	49 ₆ (?)	29 ₃
Буковинські (de la Boukovine)	30	46 ₁	27 ₂	45 ₄	26 ₇
Угорські (de la Hongrie)	35	46 ₃	27 ₂	40 ₈	24 ₂
Гуцули у загалі Houtzoules h. en gén.	134	46 ₂	27 ₃	45 ₂	26 ₈

Гуцулки: Houtzoules f.:	Число зміряних Nombre des mesurés	Довж. від локтя до середини пал'ця coudée		Високість коліна h. de genou	
		Пересіч. Moyenne	100 Зріст Талія 100	Пересіч. Moyenne	100 Зріст Талія 100
Галицькі (de la Galicie).	21	41 ₅	26 ₈	43 ₃ (?)	28 ₀
Буковинські (de la Boukovine).	15	42 ₀	26 ₆	41 ₆	26 ₃
Угорські (de la Hongrie).	14	41 ₈	27 ₀	39 ₅	25 ₅
Гуцулки у загалі Houtzoules f. en gén	50	41 ₇	26 ₈	41 ₄	26 ₅

Числа ті дають спроможність думати, що довжина двох остатніх сегментів верхньої кінчини найбільша у угорських Гуцулів і найменша у буковинських, тоді як високість коліна у угорських найменша, а найбільша у галицьких, при чім різниця між мірами верхніх кінчин дуже не велика, тоді як між мірами нижніх кінчин вона досить значна. Одначе через допущення кількох помилок у записах ми вважаємо за більш обережне зазначити міри високости коліна у галицьких Гуцулів знаком ? і не дуже то встоювати на безперечній вартості сих чисел. Що-ж до пересічних чисел належних до Гуцулів у загалі, то вони незалежно від сумніву що до галицьких Гуцулів, мають бути досить справедливі.

XVIII.

Міри кисти руки, ступні і п'ятки.

Наведені у т. 20 поміри вказують, що між Гуцулами найбільшу, але разом із тим і найвузшу кисть руки мають угорські, як чоловіки, так і жінки. Такою-ж самою виходить і їхня ступня; за угорськими

Табл. 20.

Гуцули: Houtzoules h.:	Число відраних	Кисть руки (main)				Ступня (pied)				Calcaneum	
		Довж. long.	широкiсть larg.	Довж. = 100 long. = 100	ap'iet = 100 taille = 100	Довж. = 100 long. = 100	широкiсть larg.	Довж. = 100 long. = 100	ap'iet = 100 taille = 100	Довж. long.	Довж. ap'iet = 100 taille = 100
Галицькі (de la Galicie)	69	190	92	48 ₂	11 ₂	259	108	41 ₇	15 ₃	59	23 ₁
Буковинські (de la Boukov.)	30	190	92	48 ₆	11 ₂	233	95	41 ₆	15 ₆	52	22 ₆
Угорські (de la Hongrie)	36	197	94	47 ₈	11 ₆	274	111	40 ₆	16 ₁	65	23 ₇
Гуцули у загалі Houtzoules h. en g.	135	192	92	48 ₁	11 ₃	255	105	41 ₁	15 ₆	58	23 ₁
Гуцулки: Houtzoules f:											
Галицькі (de la Galicie)	21	172	79	45 ₉	11 ₁	233	95	41 ₆	15 ₆	52	22 ₆
Буковинські (de la Boukov.)	16	174	81	46 ₆	11 ₀	239	97	40 ₆	15 ₂	53	22 ₄
Угорські (de la Hongrie)	15	181	82	45 ₇	11 ₆	239	97	40 ₇	15 ₃	55	23 ₀
Гуцулки у загалі Houtzoules f. en g.	52	175	80	46 ₁	11 ₀	237	96	40 ₇	15 ₂	53	22 ₆

Гуцулами йдуть буковинські, а нарешті галицькі, хоч у буковинських ступня виходить меншою, ніж у галицьких Гуцулів. У загальні ж поміри кисти руки й ноги, особливо довжина їх, не дають дуже значної різниці, та як і у інших рас не мають великого етнічного значіння. Чимало мабуть більше має ваги довжина п'яткової кості (*calcaneum'a*), яка у угорських Гуцулів досить значно більша, ніж у інших і її поміри матимуть за для нас далеко більше значіння у дальших розвідках, у яких ми матимем спромогу порівнювати їх із помірами інших Українців.

Оглядаючи-ж усі наші поміри Гуцулів ми найперше бачимо, що нічого особливо виключного у порівнянню з іншими Українцями Гуцули не мають, бодай у таких основних мірах, як головний показник, зріст, барва волосся. Таким побитом знищується вся можливість думати, що вони не належать антропологічно до української групи. Цілком навпаки, ми вбачаємо у всіх помірах надзвичайну одноманітність, яка вказує на суцільність етнічного типу і дуже незначні расові домішки. Ми казали вже вище, що поміри Гуцулів виявляють їх велику близькість до західних і особливо південно-західних Славян і зв'язують між собою східно-українські групи з південними Славянами. Сподіваємось, що поміри інших карпатсько-українських Верховинців виявлять справедливості нашої думки ще докладніше і ще ширше і доведуть нарешті те, що було вже трохи висловлено д. Денікером, а саме, що Українці (а найбільше, додамо ми, — Гуцули) належать до великої південної групи великорослих і темних брахицефалів, які він називає адріятицькою і яку з антропологічного погляду можна б було назвати просто славянською.

Табл. I.

№ 1. Юрко Ласійчук, 18 л. Зр. 1594 *т. т.* гол. пок. 86,3, вол. і очи темні. Косів.

№ 2. Хвед. Кочерган, 19 л. Зр. 1720, г. п. 74,8; вол. і очи темні. Довгополе.

№ 3. Р. Хавер, 24 р. Зр. 1743, гол. п. 85,1; вол. і очи темні. Дора.

Табл. II.

№ 4. Юр. Матіячук, 23 р. Зр. 1716, г. п. 84,1; вол. і очі темні. Довгополе.

№ 5. Юр. Свирланчук, 38 р. Зр. 1793, г. п. 81,6, вол. русе, очі ясні. Голови.

№ 6. Ів. Савчук, 25 р. Зр. 1677, г. п. 83,0; вол. темне, очі ясні. Жабе.

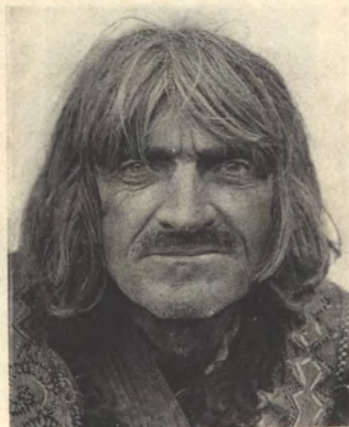
Табл. III.

№ 7. *Юр. Курендаш*, 24 р. Зр. 1744, г. п. 90,6; вол. темнє, очи темні. Полянки.

№ 8. *Мик. Дзюбак*, 35 р. Зр. 1665, г. п. 80,9; вол. і очи темні. Довгополе.

№ 9. *Сем. Аксюк*, 65 р. Зр. 1663, г. п. 86,0; вол. (було) чорне, очи ясні. Довгополе.

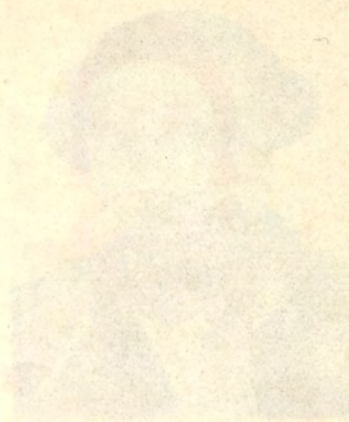
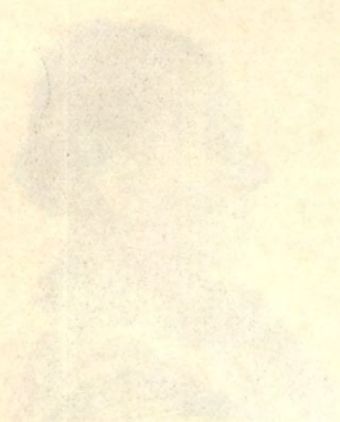
№ 10. Параска Джурак, 22 р. Зр. 1552; г. п. 85,4; вол. і очи темні. Довгополе.

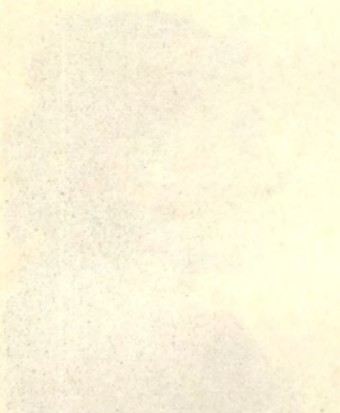
№ 11. Марія Матіячук, 18 р. Зр. 1489; г. п. 86,7; вол. темне, очи ясні. Довгополе.

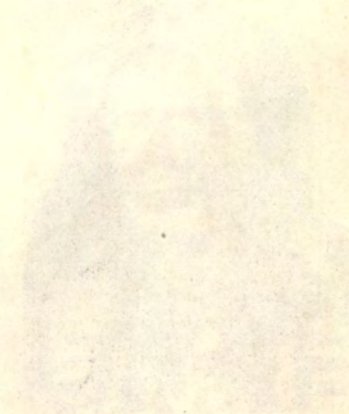
№ 12. Анна Бойчук, 25 л. Зр. 1603, г. п. 84,6; вол. темне, очи ясні. Жабє.

Portrait of a person in the top left position.

Portrait of a person in the middle left position.

Portrait of a person in the bottom left position.

Табл. V.

№ 13. *Ілля Хар*, 23 р. Зр. 1680, г. п. 81,0; вол. і очі темні. Селегин (Бук.).

№ 14. *Ів. Лінчук*, 25 р. Зр. 1840, г. п. 85,7; вол. і очі темні. Селегин (Бук.).

№ 15. *Вас. Мойсюк*, 43 р. Зр. 1696, г. п. 87,2; вол. і очі темні. Бродина (Бук.).

№ 16. *Теод. Левицький*, 24 р. Зр. 1762, г. п. 88,8; вол. тем. очи мішн. Дихтинці (Бук).

№ 17. *Ів. Полєк*, 47 р. Зр. 1734; г. п. 88,2; вол. русе, очи мішані. Дихтинці (Бук).

№ 18. *Юр. Калинович*, 52 р. Зр. 1700, г. п. 83,3; вол. і очи темні. Бродина.

Табл. VII.

№ 19. В. Лінчук, 52 р. Зр. 1626, г. п. 85,8; вол. і очі темні. Селетин.

№ 20. Ів. Киселиця, 53 р. Зр. 1787, г. п. 87,8; вол. темне, очі мішані. Селетин.

№ 21. Олекса Полек, 74 р. Зр. 1830, г. п. 85,4; вол. темне, очі мішані. Підосга.

Табл. VIII.

№ 22. Мар. Полек, 17 л. Зр. 1683; г. п. 86,1; вол. русе, очи мішані. Дихтинці.

№ 23. А. Бодоуек, 21 р. Зр. 1550, г. п. 87,5; вол. і очи темні. Дихтинці.

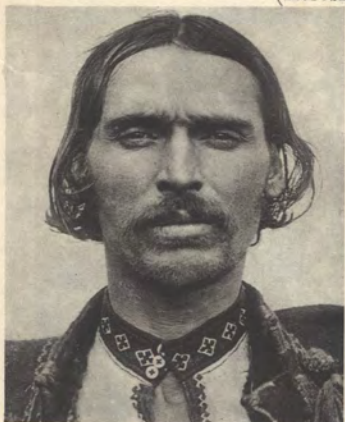

№ 24. Язд. Антонійчук, 44 р. Зр. 1518; г. п. 87,8; вол. і очи темні. Бродина.

Табл. IX.

№ 25. Вас. Борканюк, 23 р. Зр. 1700, г. п. 81,2, вол. і оч темні. Ясенів (Körösmeső) (Угорщ.).

№ 26. Вас. Попович, 34 р. Зр. 1805; г. п. 86,9, вол. і очі темні. Ясенів (Körösm.)

№ 27. Мик. Зварич, 24 р. Зр. 1660; г. п. 86,8; вол. і очі темні. Богданів (Угорщ.)

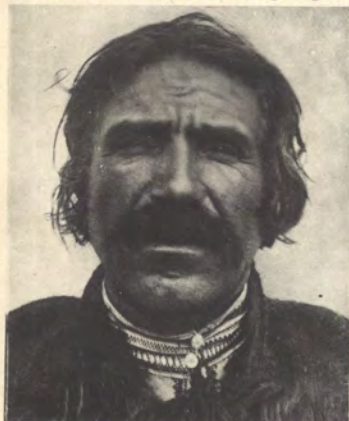
Табл. X.

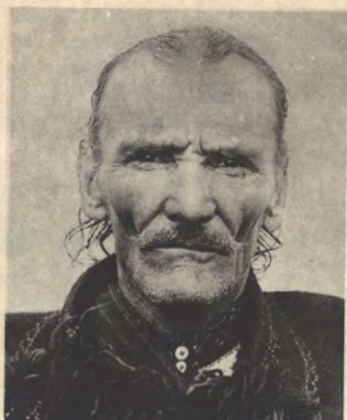
№ 28. *Іс. Шорбан*, 23 р. Зр. 1780; г. п. 87,7; вол. і очі темні. Богдани (Угорц.)

№ 29. *Гнат Щерба*, 60 р. Зр. 1762; г. п. 84,6; вол. і очі темні. Богдани (Угорц.)

№ 30. *Вас. Попадюк*, 52 р. Зр. 1762; г. п. 91,8; вол. і очі темні Ісенів (Körösm.)

№ 31. *Ів. Миколичинюк*, 64 р. Зр. 1720; г. п. 80,8, вол. і очи темні. Ясенів (Körösm.)

№ 32. *Марія Чорниш*, 16 л. Зр. 1540, г. п. 83,5, вол. тем.-русе, очи темні. Богдани.

№ 33. *Дося Клемпачук*, 16 л. Зр. 1530; г. п. 82,8; вол. біляве, очи ясні. Ясенів (Körösm.)

Табл. XII.

№ 34. Дося Шорбан, 18 л. Зр. 1590; г. п. 88,9; вол і очі темні. Богдани.

№ 35. Гафія Никирка, 17 л. Зр. 1590, г. п. 83,1, вол. темне, очі ясні. Богдани

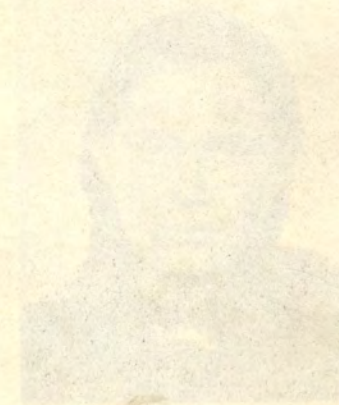
№ 36. Олена Копанчук, 18 р Зр. 1580; г. п 82,0; вол. і очі темні Ясенів (Körösm).

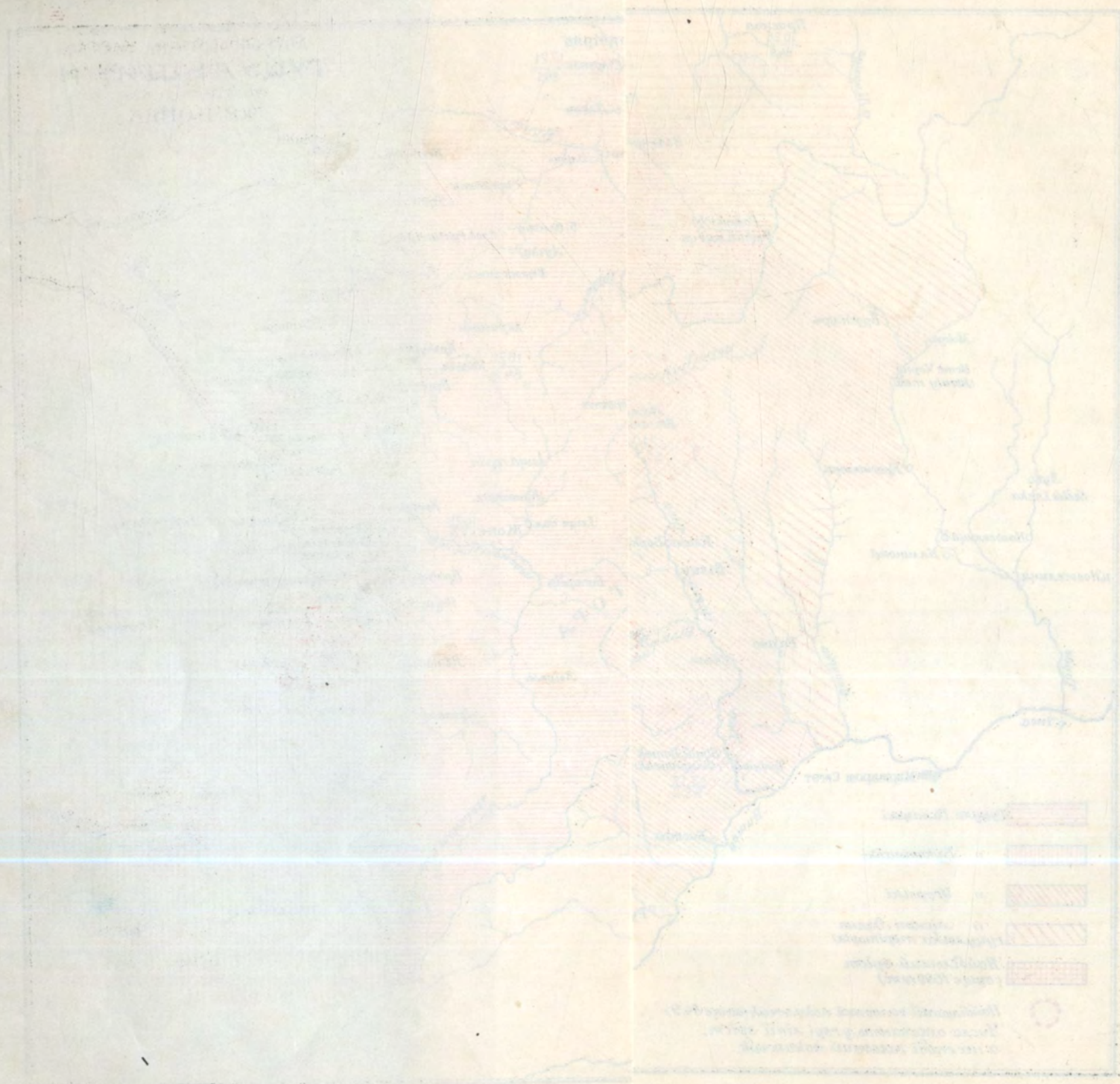
Portrait of a person with dark hair, wearing a dark garment.

Portrait of a person with dark hair, wearing a dark garment.

Portrait of a person with dark hair, wearing a dark garment.

ДО КАРТИ.

На нашій карті ми означаємо найперш усього простір заселений галицькими, буковинськими й угорськими Гуцулами. По межах сього простору ми бачимо трохи не скрізь ознаки мішаного гуцульського населення. До такого належать між иншим Кути (головн. показч. 82,8), Пістинь, Прислоп, (зріст 1626, гол. п. 84,9) і др., у яких хоч і вдержались іще й досі найбільш етнографічні відзнаки Гуцулів, але поміри показують, що або зріст (як у Прислопі) або головний показчик (як у Кутах) не відповідають щирогуцульським. Ці закраїни мішаного гуцульського населення вказують, що Гуцульщина колись-то займала ширший простір, ніж тепер, як видно нарешті із слів давніших авторів, як Nacquet, який зазначав як межу гуцульського населення р. Лімницю.

З другого боку ми зазначаємо на карті також і найбільші центри високого зросту і короткоголовости, на підставі результатів наших помірив почислених географічно¹⁾:

Число зміряних	Більші центри населення	Зріст	Головний показчик	Число зміряних	Більші центри населення	Зріст	Головний показчик
а) Галичина:				б) Буковина:			
7	Білоберезка	1687	82 ₅	6	Сторонець-Путилів . .	1659	83 ₅
13	Кути	1700	82 ₈	11	Селетин	1714	84 ₀
10	Жабс	1675	83 ₈	4	Бродина (Салова) . .	1694	84 ₃
5	Надвірна	1721	84 ₁	6	Дихтинці	1714	88 ₀
5	Криворівня	1697	84 ₇	в) Угорщина:			
5	Космач	1676	84 ₈	9	Требуша-Білий Потік .	1717	83 ₂
6	Яворів	1693	85 ₃	11	Ясенъ (Körosmesö) . .	1709	85 ₅
11	Довгополе	1704	86 ₂	17	Вогдан	1688	86 ₀
21	Прислоп	1626	84 ₀				

Обидві з зазначених нами відзнак не завжди йдуть поруч. Найбільше вони відповідають одна другій у Дихтинцях, у Ясені, у Довгополі, де найбільший зріст являєть ся поруч із найбільшим головним показчиком. По других місцях ся гармонія слабе, як у Надвірній і в Селетині, а там, де населене о стільки змішане, що ми вже не наважили ся взнати його чисто гуцульським ні антропологічно, ні етнографічно, невідповідність сих відзнак одна другій вже занадто велика як у Кутах і у Прислопі, хоч багато инших рисів примушують нас думати, що мішане населене сих центрів було колись чисто гуцульським і втраатило свій первісний характер через дуже мабуть недавні ще етнічні домішки.

Федір Вовк,

¹⁾ Вичислені тільки чоловіки.

Верхня вовняна ноша українсько-руського народу в Галичині.

Написав Михайло Зубрицький.

В науці до тепер ще не усталений поділ гірського населення. До сього можуть у значній мірі допомогти докладні студії над ношею, чи огарткою наших гірняків. Люди, що носять однакову огартку, мають також і інші спільні риси і почувають ся ближшими з собою, як із людьми иншої ноші. Гірняки ладять собі одіж на зиму з овечої шкіри кожухи і сіраки з овечої вовни. Кладу тут назву сірак, хоч він у різних сторонах всяко називає ся. Що до крою і вигляду сіраків треба галицькі оселі в горах поділити на три пояси. Перший іде від найдалшого заходу, як далеко засіли Русини, по місточко Лютовиска або горішній Сян. Сей простір замешкують Лемки. Свої сіраки називають вони на заході: чугані, вже в сяниськім повіті, а в ліськім чопови, чапів, чіпів, чобів. Граничні села, де ще тепер носять чапови, подаю тут від угорської границі недалеко жерел Сяну аж поза місто Сянік. Ось назви сих сіл: Волосате, Устріки Горішні, Беріжки, Ступосяни, Смільник, Скородне, Поляна, Росолин, Соколова Воля, а звідси на захід Телешниця Саяна, Поляничик, Мичків, Березка, Середнє Село, Даюрдів, Вільхова, Тернава Горішна, Морохів, Вільховець, Волиця, Сенькова Воля, Дудинці і Одрехова. Дальших сіл граничних від півночи в напрямі західнім не подаю, бо не знаю їх назви. Чуганя, чобів, се гладкий сірак із чорної вовни, не скрозний до стану, до обшивки пришитий великий кусень сукна, який з переду довгий на кілька цалів спадає долі плечима так, що з під нього видно сукно чугані ще на кілька цалів. Сей кусень сукна називають декуди ковиір, в иньших сторонах клабук, в Мшаниці також: вбрусок (обрусок). Алек. Торонський пише: „У Лемківъ сандецкого и части пограничной ясельского

округа „чуги“ нїть“. (Див. Русини Лемки, Зоря Галицкая на годѣ 1860.) Декуди з клобука з долїшного краю звисають білі або чорні то-роки, попришивані одна коло одної. Чуганю застегнуть лиш під шиєю, більше зашапок, дірок нема, через те поли все отворені. Рукави на кінцях зашиті, через те Лемко ніколи не вдіває рукавів на руки. За те зашиті рукави бувають складом усякої всячини; коли Лемко іде до роботи, кладе там хлїб або які знаряди, в місті вкладає в рукави все, що купить, а в рукав змістить ся. Кишень у чуганях нема. Коли холоднїйша пора, надівають Лемки під чугані короткі лейбики, що сягають трохи низше стану. Невісти і дівки не носять чугань, надівають короткі лейбики, а в зимі короткі кожушата. Чугані, се давнїй, пастуший стрій задержав ся до тепер на досить великім просторі. Таку одїж мабуть загально носили в пастушій добі. Та одїж вигідна була для пастушого побуту, бо в рукави можна було сховати хлїб та все, що пастух носив із собою. Він ішов з худобою з місця на місце, то треба було все потрібне носити з собою. Коли люди зачали управляти землю, то така одїж була вже менше вигідна при роботі і тоді вже було ненаручно носити з собою в рукавах чи харч, чи потрібні знаряди. Лемки надівають чугані в часі сніговійниці або сильного вітру так, щоб від них закрити ся, і тоді обертають сю одїж отвором на одно плече, або на друге. Так само певне захороняв себе і пастух в часі сильного вітру, бурі та сніговійниці, а клабуком закривав голову і вже був безпечний від перемерзненя.

Чугані мусїли сягати дальше, як тепер, на північ; Мазури коло Риманова носять білі. Та з часом люди покидали сю ношу і переймали иньшу. Як дочуваю ся від місцевих людей, то під сю пору по лемківських горах геть закидають чопови, чугані, особливо молодше покоління носить на військовий лад скровні кабати, спенсери. До зміни номі багато причиняє ся також побут наших людей в північній Америці. Звідтам приїзять люди в панськїм строю, загально принятїм в Америці, а в своїм селі здімають і ховають сю одїж, а надівають уживацу в селі. Та з часом вже не переодівають ся і не „ганьблять ся“ носити американську ношу, а домашню замітують, бо для них не вигідна і тяжка. Мабуть чуганя з часом виїде цілком з уживаня, а її місце займуть бурнуси, військові плащі і т. ин.

Особливий тип що до номі представляє село Волосате, положене на самій угорській границі. Волосате або Волосатка засноване 1559 р. Там осадив князь лиш двох чоловіків, а obu furtatorow. *) Село далеко

*) Див. Люстрація сяніцького староства, ст. 287. Жерела до Історії України-Руси, том III, ст. 5.

за світом не приманювало людей на поселене, а через те могло стати ся збіговищем всякої людської покиди. Тепер носять там чопови, але більше у них видно короткі волохаті, білі гуньки, застегнені лиш під бородою. Такі гуньки носять руські мужики на Угорщині і називають їх губаньа, губані. Мабуть у жаднім иньшій галицькій селі таких гунь не носять. А Волосатці вирізняють ся у нас всею ношею від инших людей, що дуже добре можна видіти в часі більших ярмарків у місточку Лютовисках. З людьми з Угорщини мають дуже близькі зносини, а навіть там женять ся і дівки віддають на тамтой бік. В се село забите дошками годило би ся виправити наукову експедицію задля прослідження побуту тамошніх селян.

Другий середній пояс сукиняної огартки займає зглядно не великий простір на захід по села вчислені вище, а на схід по отсі граничні села: Орове, Східницю, Кропивник Старий і Новий, Рябник, Майдан, Довге (всі в дрогобицькій пов.), а далі на полудне до угорського боку границею теперішнього стрийського і турецького повіту. Ся частина нашого краю займає менше більше давнійший округ (Kreisamt) самбірський. Характерною рисою сього пояса є сірак на дві фалди. Давніше носили люди білі сіраки. Такі білі сіраки я бачив в 60-тих роках у гірських селах на схід від Турки, одначе в тих часах вже зачали люди носити чорні і поволи білі вийшли цілком з уживаня. В сїм поясі було багато шляхотських громад, декуди одно село мало дві громади, шляхотську і хлопську і два селові уряди: префекта і вїйта, що ще й тепер стрічаємо пр. в Терлі, Топільниці і під сю пору є ще в тих селах назви префекта і вїйта. В инших селах є один начальник громади для шляхти і хлопів, але називають його префектом, як у Комарниках. Ріжницю суспільного положеня місцевого населеня покажуть отсі назви села Ільника за Туркою: Ільник Землянський (Шляхотський, Іль. Запорожський, Іль. Королівський (див. перемиський шематизм єпархіальний). В кождім селі, винявши чисто шляхотське, був лан, два або і три вїйтівства, на якім сиділи понайбільше шляхтичі, верства на пів упривілейована, а побіч неї піддані, хлопи, властива громада. Ся верства упривілейована змагала все до того, щоб не лише своїм вишковим положенем, але і зверхнім виглядом вирізнити ся від громади, від підданих. Піддані були численніші і не любили шляхти, але і останні дивили ся кривим оком на громаду.

Сіраки на дві фалди носили виключно піддані, хлопи. Під сю пору перестають у декотрих селах носити сіраки на дві фалди, а шиють два роди лейбиків. У Мшанці і сусідних селах рідко можна побачити сірак; нових не шиють, хиба ще доношує дехто давні. Неодин перешив сірак на лейбик. Дальше подаю крій сірака і двох лейбиків, який мені достат-

чив оїльський кравець із Мшанця. На сїрак, (фіг. I) складає кравець сукно в двоє, відмірює пядями потрібну довжину 6, 7, 8 пядий*) і відтинає, потім витинає по два кусні сукна з передньої частини і задньої. Відходить по три кусні, що нарисовані під головною фігурою, а се: два клапці на рукави, що на кінці рукавів пришивають ся і на них зверху виглядають, як би були зақочені, два клинці вставляють ся долом по боках, коли сукно вузке, і два додатки до рукавів. На половину рукавів лишило ся кравцеві з сукна, а другу половину дошиває з сих двох куснів. Вистаючі кусні а перетинає, як зазначено на рисунку, при шитю кравець, загинає їх у двоє і робить дві пристаючі фалди, що сягають від стану аж на кінець сїрака. Правий бік поли загинає ся і пришиває ся, а на лівім боці під обшивкою пришиває ся клапець (кляпу), кусень тригранчастого сукна. По кінцях пришиває ся на около на переді, долом, на около рукавів і кишень білий шнурок (снурок), скручений з ниток, напрядених із білої вовни. Для запинання сїрака не пришивають віяких петлиць; чоловіки приопають сїрак ремнем, а жінки крайкою. Коли тепло, то носять деколи сїрак на опашки. Малі дїтваки не мали сїраків, повідають що не можна було скроїти добре. Правдоподібно жалували псувати сукно, бо воно було занадто широке на малого дїтвака. Перший сїрак діставав уже добре підрослий парубій. Дїтваки загортали ще найскорше лейбик без рукавів, ушитий для когось старшого з домашньої челяди. Сїрак на дві фалди називає ся в Мшанці також кўрт ьа. Такі сїраки декуди, як у Мшанці і сусідніх селах, виходять з уживання, однак коло Турки і поза Туркою до угорської границі носять їх загально. В сторонах, де занежують курті, носять лейбики двоякого крою (фіг. II і III) один покрайаний на чотири кусні, а другий скровний на подобу сїрака. Крій на чотири кусні назвав мій кравець польським або німецьким, а другий руським.

Руський лейбик подібний до сїрака, лиш фалдів нема, а польський чи німецький, покрайаний на кавальці. Коли такі лейбики польські чи німецькі, появили ся в Мшанці, назвав їх тутешний ґазда Юринин Яцько, що служив деє у 30-тих роках у війську, фрячками, і та назва тепер частково ввійшла в уживанє в селі. Люди покидають сїраки на дві фалди мабуль тому, що менше сукна виходить на лейбик і що останній лекший, а через те догіднійший. Селяни закидають недогідну огартку, а ладять собі більше поєдинчу і вигіднійшу. Таку саму реформу перевели зі своєю огарткою вже давнійше інтеліґентні верстви, що покинули давні тяжкі бекеші, капоти, а недавніми часами і сурдуги, а перейшли на легкі блузки, жакети. Навіть і наші галицькі Жиди по містах

*) Пядь має 9 цілів довжини.

закинули довгі бекеші, а носять блюзки; сей звичай починає поміж Жидами приймати ся вже і по селах. Селянські маси вводять у себе також зміну огартки, коли се видає ся їм практичніше, а можна прийняти і таку догадку, що ті маси переймуть із часом загально уживану у інтелігенції огартку, як се вже і є тепер у Злучених Державах Америки.

Сільський кравець, се не заводовий ремісник, а газда-рільник, що в вільних хвилях шие сїраки, лейбики, холошні або у себе дома, або йде до того газди, який його просить, щоби йому що ушив. Як шие у газди, дістає харч, горівку і заплату грішми 40—50 кр. Шиють в осени та в зимі, в літі кожний пильнує своєї роботи коло газдівства. В Мшанци попередніми літами був лиш один кравець, тепер є 6, та один із них поїхав до Америки на заробітки. Поодні ходять і до сусідніх сіл робити, коли їх хто замовить на роботу. Треба добре кравцеви звивати ся, щоби за день ушив один сїрак.

Дрібна шляхта в шляхотських селах і на війтівствах, а також солтиси носили сїраки на шість фалд із заду двоякого вигляду, на півночі з короткими, круглими коввірами, пришитими до обшивки, що обіймає шию, і без таких коввірів більше на полудне в напрямі до угорської границі. Такі сїраки ладили з мішанини білої і чорної вовни і називали їх на півночі сїрмані, а на полудні опончами або чемерками. Сиві опончі були звичайніші; заможніші люди та з більшими претенсіями шляхотськими ладили чемерки з цілком чорного сукна. Місцями переважали сиві, декуди чорні або виключно носили один виріб. Бували й такі села, де хлопці покидали свій стрій, свою огартку, а переймали від шляхти. До опанч пришивали задля запинання їх по боках білі шнурки з гудзом на кінці, а на другій полі петлю з такогуж шнурка і сю петлю запинали на гудз. Поли й кінці долом, фалди, обшивку і рукави обшивали шнурком. При чемерці пришивали два ряди кістяних барилок, а під ними чорні тасьми в двоє зложені. Таких барилок нашивали по чотири по обох боках грудей, а кінці тасьми засияли одну в другу з противного боку і закладали на барилки. Поли, фалди, рукави, обшивку і кишені обшивали чорною тасьмою. Крім сеї більшої одежі ладили собі люди короткі лейбики, які деколи, в холоднішу пору, одівали під спід, або носили їх без опанчі чи чемерки при роботі. Жінки в бідніших родинах носили опанчі, одівали і до церкви, за те багатші мали до церкви в літі сукняні, чорні, довгі кафтанята, а в зимі футра з лисів, покриті чорним або зеленим сукном.

В Мшанци носили сїрмані посідачі війтівства, тепер нема і сліду по них у селі. Останній носив сїрманю з круглим коввіром, клубуком, старий дяк, який умер 1893 р. Але такі сїрмані носять у сусіднім селі Бандрові і дальших на північ. Ковнір на сїрмані виглядає так, як пеле-

рина на реверендах наших каноніків. Сей стрій держить ся ще й тепер в богатых селах, а то в куті, що йде по при лупківську залізницю від хирова до Сянока, де стикаєть ся з першу з сіраками на дві фалди, а далі з чопами, від Сянока по при великий закрут ріки Сяну, недалеко Перемишля, а звідси до Хирова. Від сіл Терла, Росох, Лібухови (се шляхотські села) на цілім Підгір'ю аж поза Дрогобич носять сіраки на шість фалд, сиві і чорні, як де звичай. В Дрогобичи передміщани і люди з сіл, положених на полудне і захід, носили сіраки з чорного сукна на 6 фалд і називали їх гунями. Сукно на гуні купували в жидівських крамах, бо овець не годували, то й свого сукна не мали. Як хто в Дрогобичи роздивив ся, особливо в понеділок, у торговий день, то зараз пізнав, хто з Дрогобича, а хто прийшов із села. Передміщани обшивали обшивку, кляпи на грудех, і загинки (клапці) на рукавах яким, червоним сукном, а селяни синім. Люди з сіл приносили сукно на гуні до Дрогобича і там давали тамошнім кравцям, руським міщанам шити. У такого кравця, Губицького, мешкав я в 1871 р. як ученик І гімні. кляси. Він усе шив гуні людям з околичних сіл. Так одівали ся в Дрогобичи передміщани в 70-тих роках минулого віку, а їх жінки вже не носили гунь, а надівали до церкви сукняні чорні жупани, в будні-ж дні носили короткі лейбики з крапчастини. Яку одіж носять тепер передміщани в Дрогобичи, не скажу, бо я вже давно там не бував.

Третій пояс сіраків починає ся в селах: Орове, Східниця, оба Кропивники і т. д. і забігає на схід по під Бескид аж на Буковину. Люди з Мшанця, як ідуть на купно овець поза Турку на схід, повідають, що йдуть у Тухольщину, так само повідають, як ідуть у скільські гори. А людей вже в долиньскім повіті називають Гуцулами, пр. пішов на візці на Гуцулі, коло Долини. Для них і всі гірняки, що живуть дальше на схід від Долини, Гуцулі. В тій части краю сірак, чи як на Гуцулах повідають, сердак, не має з заду двох фалд загнених і прпстаючих до сідного сукна, за те видно, як відстають по обох боках сірака два кусні сукна зшиті до купи і над сукном піднесені в гору. Так зшиті два кусні сукна горують на сіраці і сягають від стану аж до кінци сукна в долині. Поли сірака широкі, відстаючі, так само рукави занадто великі, повні. Бачучи такий сірак на чоловіці, видить ся так, як би він не був на него ушитий, а на якогось другого чоловіка, більшого, грубшого, дуплавйшого. В тісних роках вишло багато людей із Мшанця в Поділе, а найбільше з них опинило ся на Буковині. Поодні, або їх потомки, приходили сюди чи то побачити ся з родиною, що в селі полишила ся, або задля упорядкованя спадщини або продажі припадаючої на них части ґрунту. Приходили сюди в таких сіраках, які носять на Буковині і власне їх вигляд такий, як висше подано. Відпитував я

і у тих людей, які що року ходять на Гупцули купувати вівці і вони оповідали мені про вигляд сіраків у людей в тамтих сторонах.

Можливо, що подані тут подробиці де в чім не будуть цілком вірні, особливо що стосуватиметься третього пояса. Однак те, що подаю тут, може комусь придати ся при переведенню докладнішого дослідю.

Мшанець, дня 12 грудня, 1904.

До розвідки про „Вовняну ношу укр.-руськ. народа в горах в Галичині“ додаю ілюстрації всіх трьох типів огартки наших селян; Лемківські чуги відбито в „Науці“, II річник, стор. 396. Там є на образку кілька селян, мабуть із Завадки, Сяніцького пов. і їх чугані виразно відбиті. Проф. Ф. Вовк фотографував селян у Мшанці й інших селах, Турчанського пов., тож коли опублікує їх, будемо мати значнійшу збірку народніх одягів. Тут подаю на окремих таблицях малюнки й фотографії:

Фіг. I. Крій чугані із Команчи, Сяніцького пов.

Фіг. II. Ковнір від чугані із Команчи, Сяніцького пов.

Фіг. III і IV. Чуганя із Команчи з заду і з боку.

Фіг. V і VI. Гунька із Команчи з переду і з заду.

Фіг. VII. Синій лейбик із Команчи.

Фіг. VIII і IX. Синій лейбик із Чистогорба, Сяніцького пов., вибиваний жовтими гузиками.

Фіг. X. Лемко із Команчи.

Фіг. XI, XII і XIII. Крій сірака, (курті), лейбика з рукавами і без рукавів із Мшанця.

Фіг. XIV і XV. Сірак із Мшанця з переду і заду, ковнір піднесений, в дійсности носили люди все виложений, загнений.

Фіг. XVI і XVII. Лейбик із Мшанця з рукавами з переду і заду.

Фіг. XVIII і XIX. Лейбик із Мшанця без рукавів з переду і заду.

Фіг. XX. Чоловік із Мшанця в лейбику з рукавами, фот. д. Ф.

Вовк.

Фіг. XXI. Парубок із Мшанця в лейбику з рукавами, фот. д. Ф.

Вовк.

Фіг. XXII. Дівчина із Мшанця в лейбику без рукавів, фот. д. Ф.

Вовк.

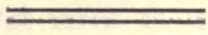
Фіг. XXIII, XXIV і XXV. Чоловік із Явори, Турчанського пов. в опончи.

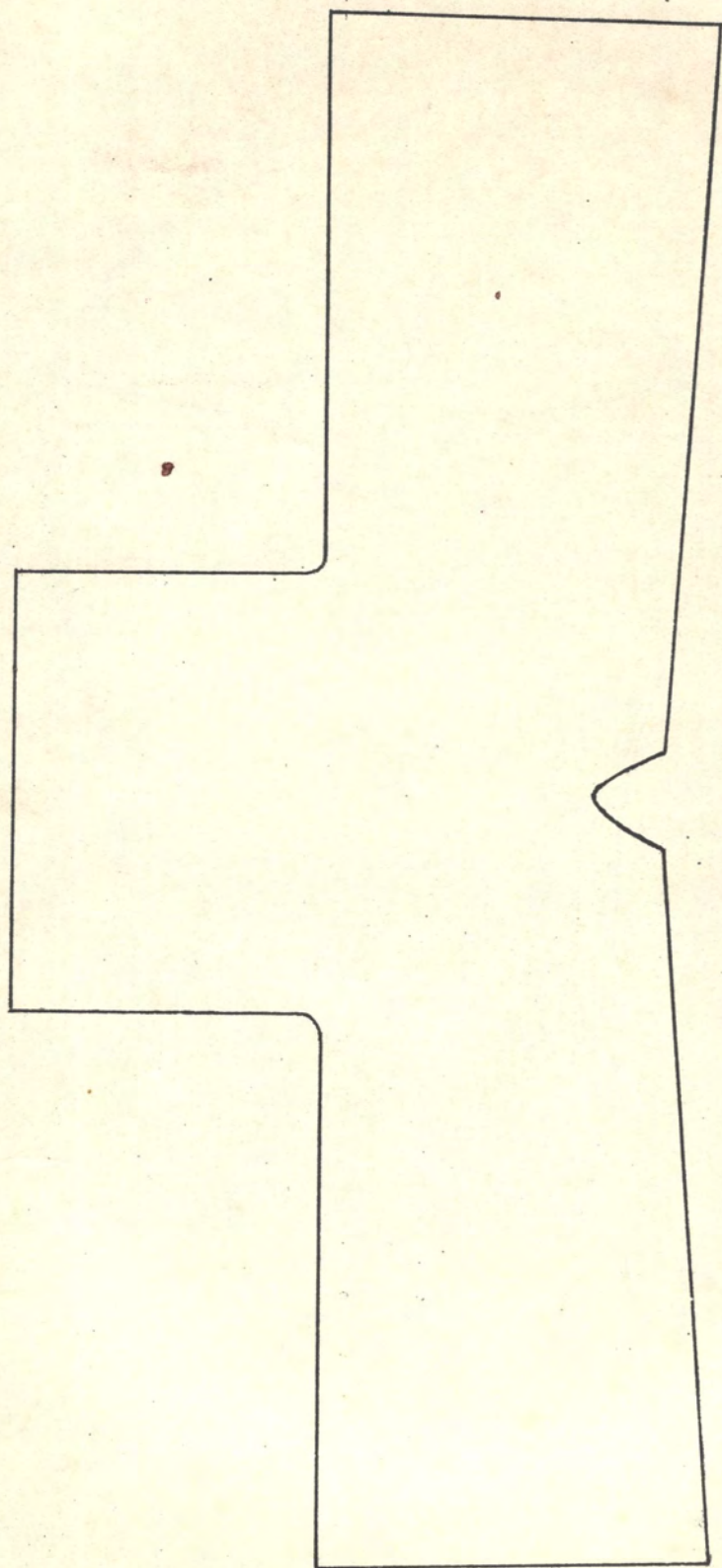
Фіг. XXVI і XXVII. Чоловік із Бандрова, Ліського пов. в сірмани з пелериною.

Фіг. XXVIII і XXIX. Чоловік із Бандрова в лейбику.

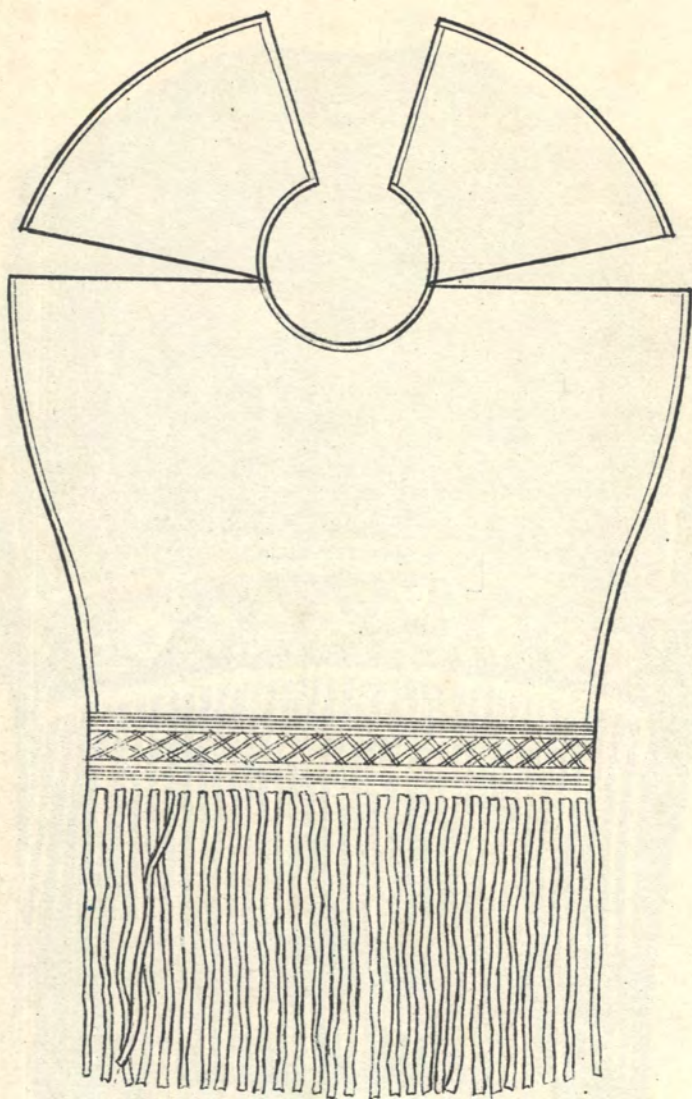
Фіг. XXX. Сірак із Орового, Дрогобицького пов.

Фіг. XXXI і XXXII. Парубок із Орового в сіраці з переду і з боку.

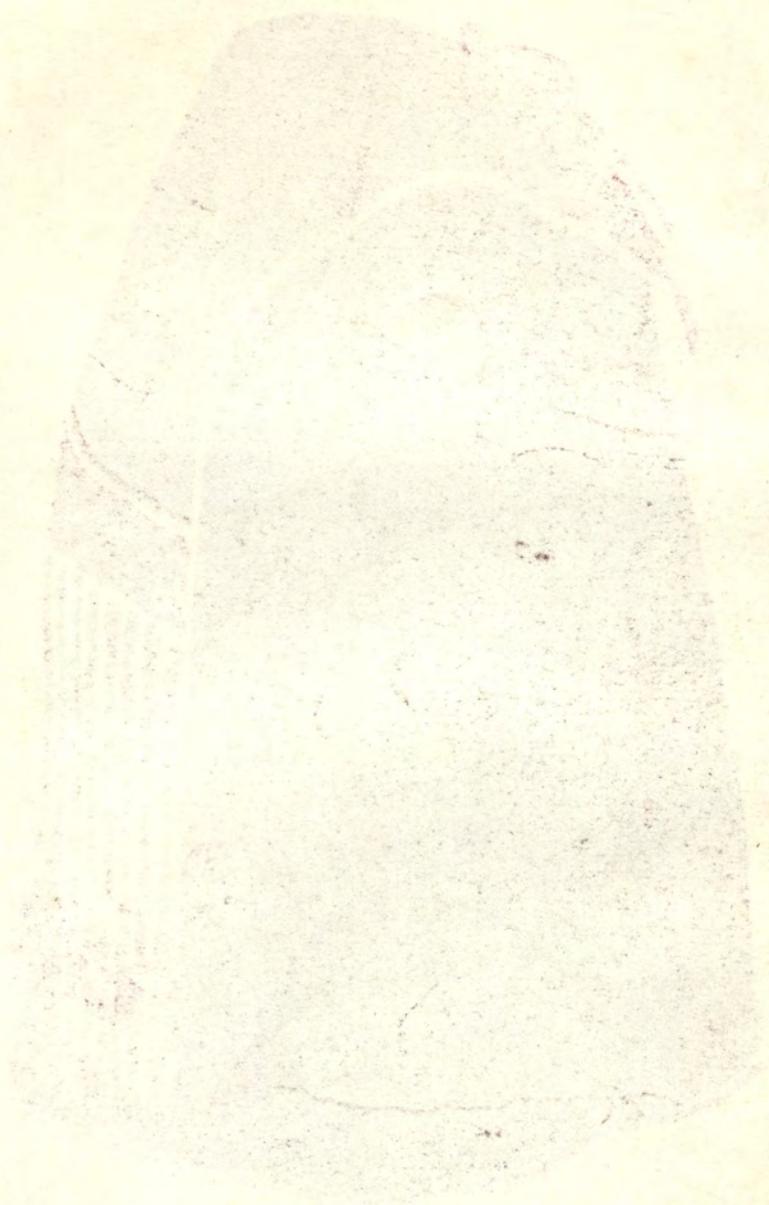
Фиг. 1. Крій чуганї з Команчи, Сніцького пов.

Фіг. II. Ковнір еід чугані з Кюманчи, Сяніцького пов.

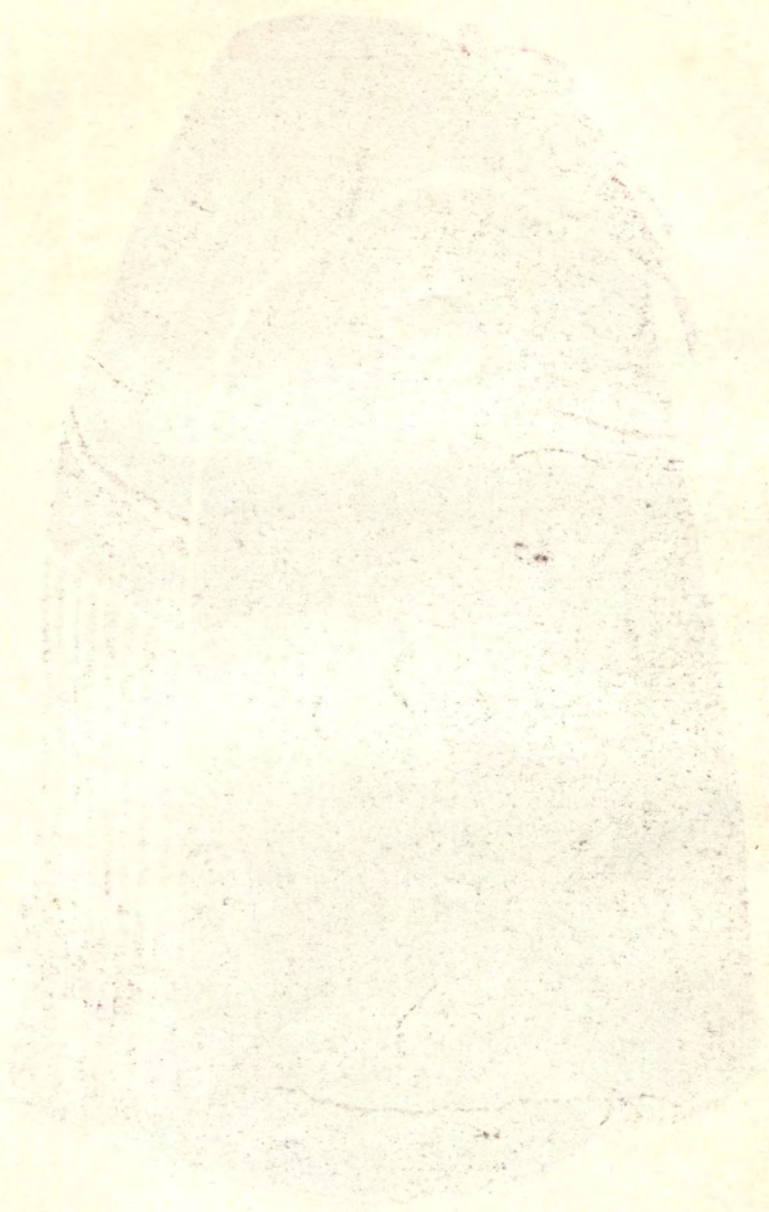

Фіг. III. Чуганя з заду з Кومانчи, Сяніцького пов.

Фіг. IV. Чуганя з боку з Кожанчи, Сяніцького пов.

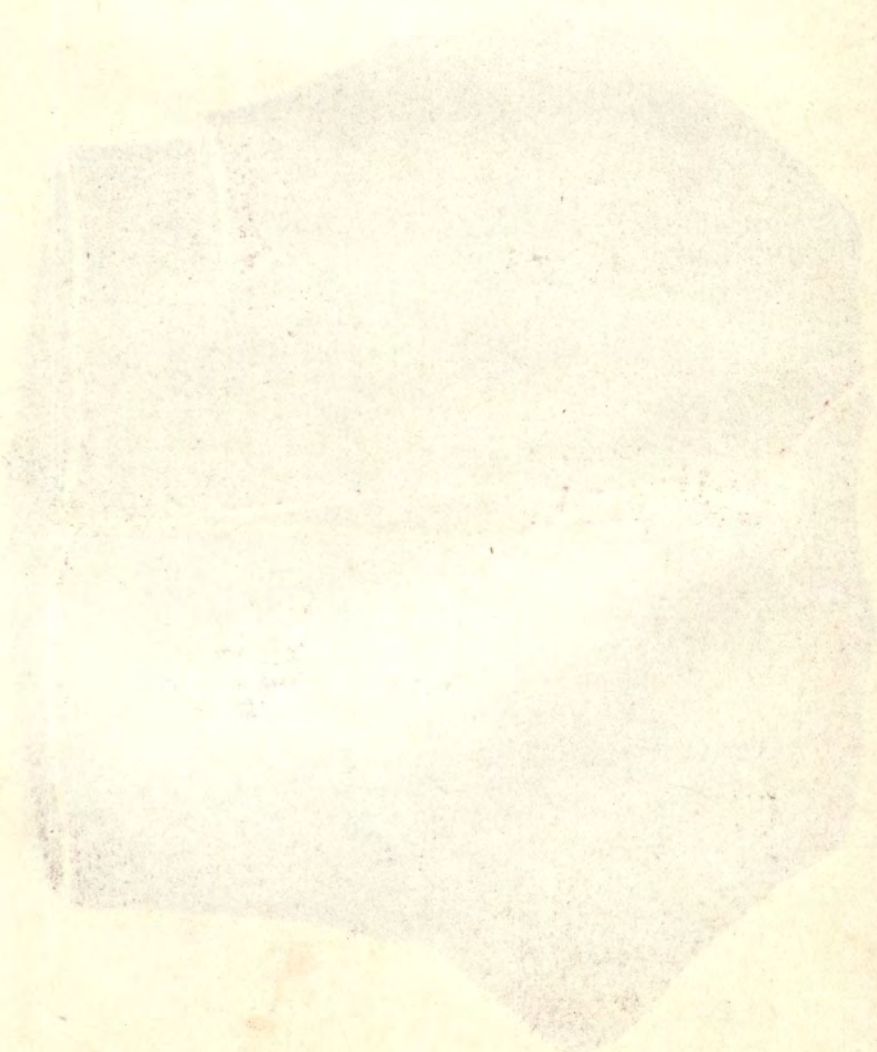

Фіг. V.

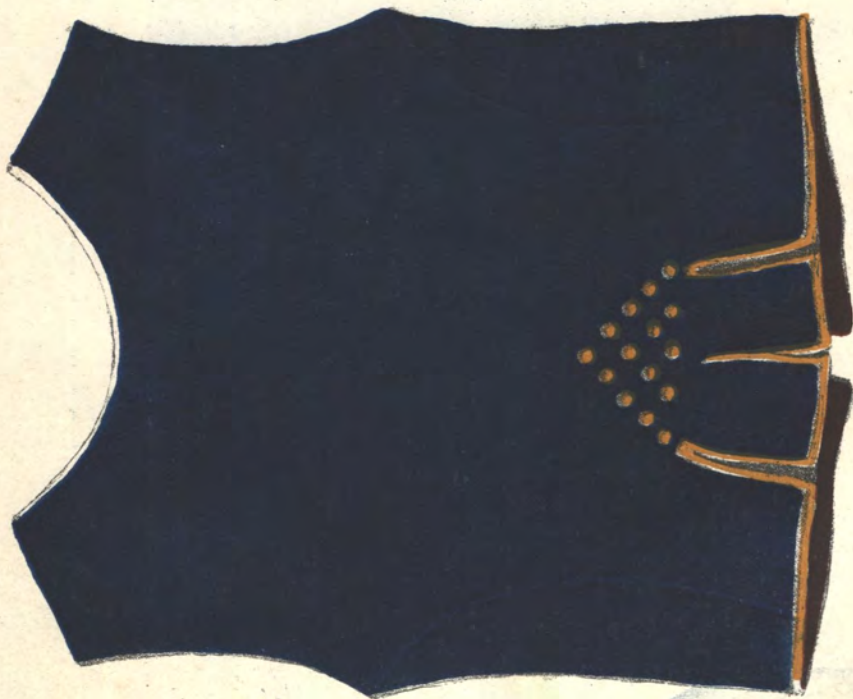
Гунька з Команчи з гереда і з заду.

Фіг. VI.

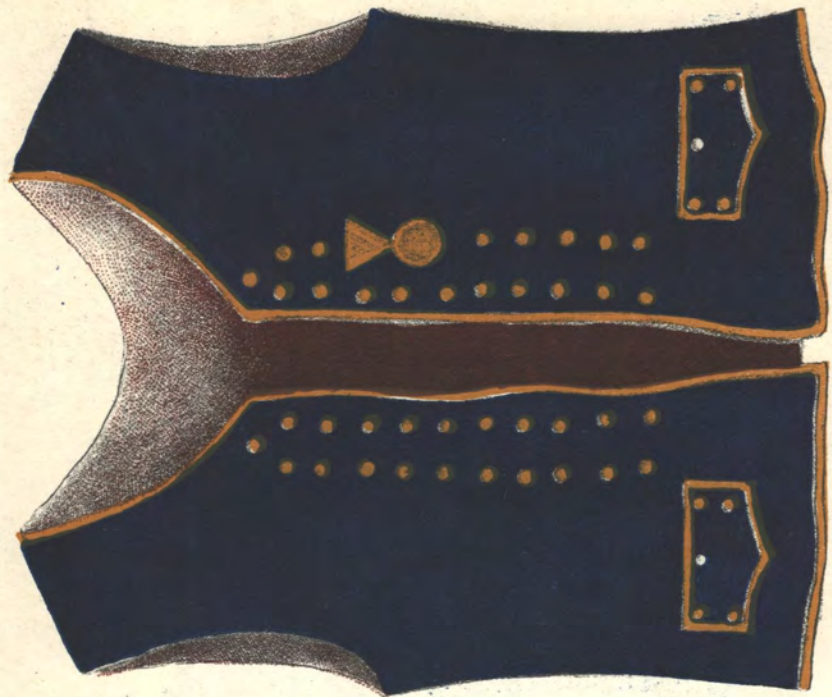

Фіг. VII. Лейбик з Команчи, Сяніцького пов.

Фіг. VIII.

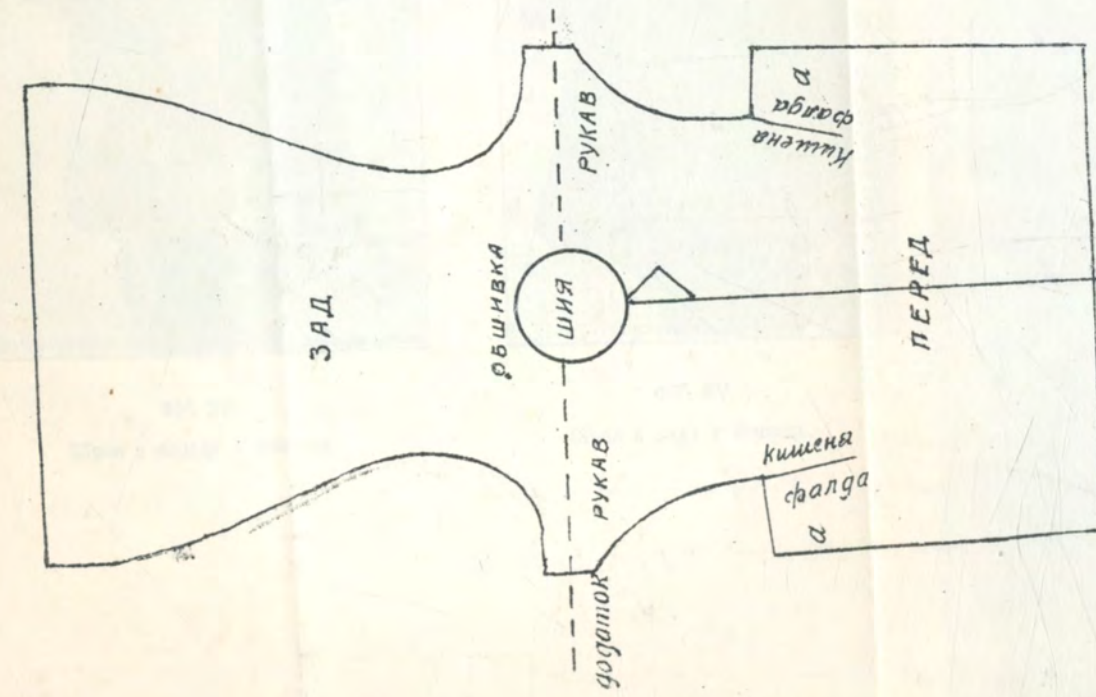

Фіг. IX.

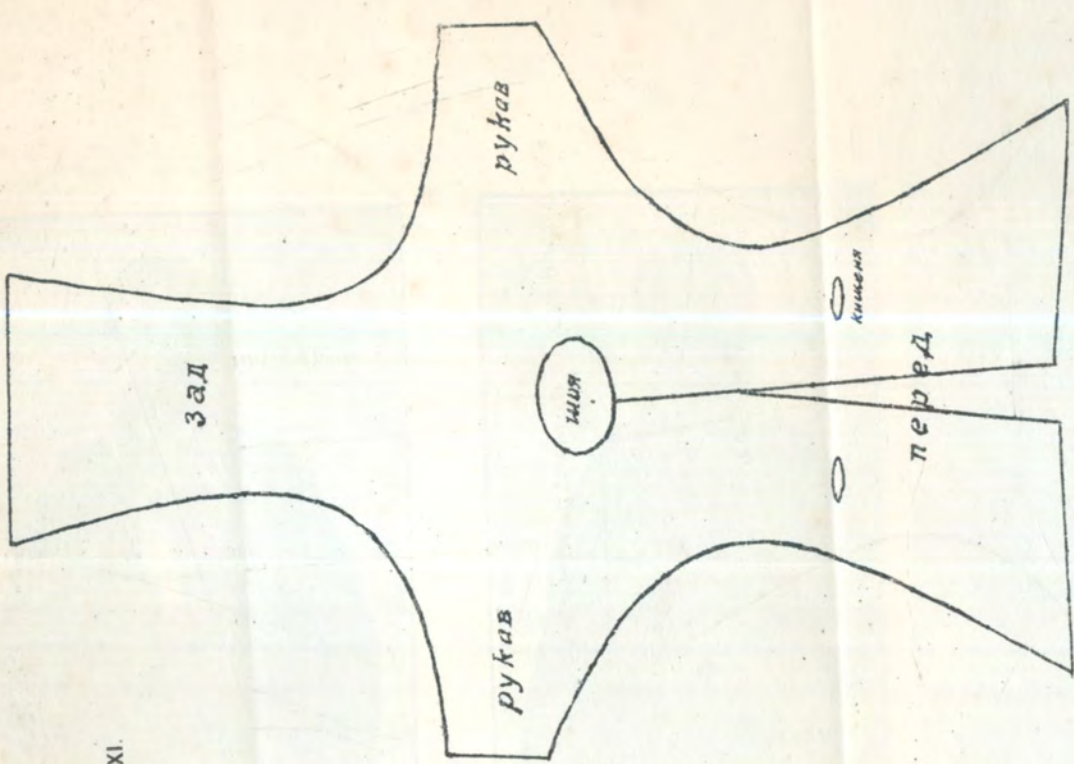
Лейбик синій з Чистогорба, Сяніцького пов. вибиваний жовтими гузиками.

Фіг. X. Лемко з Команчи.

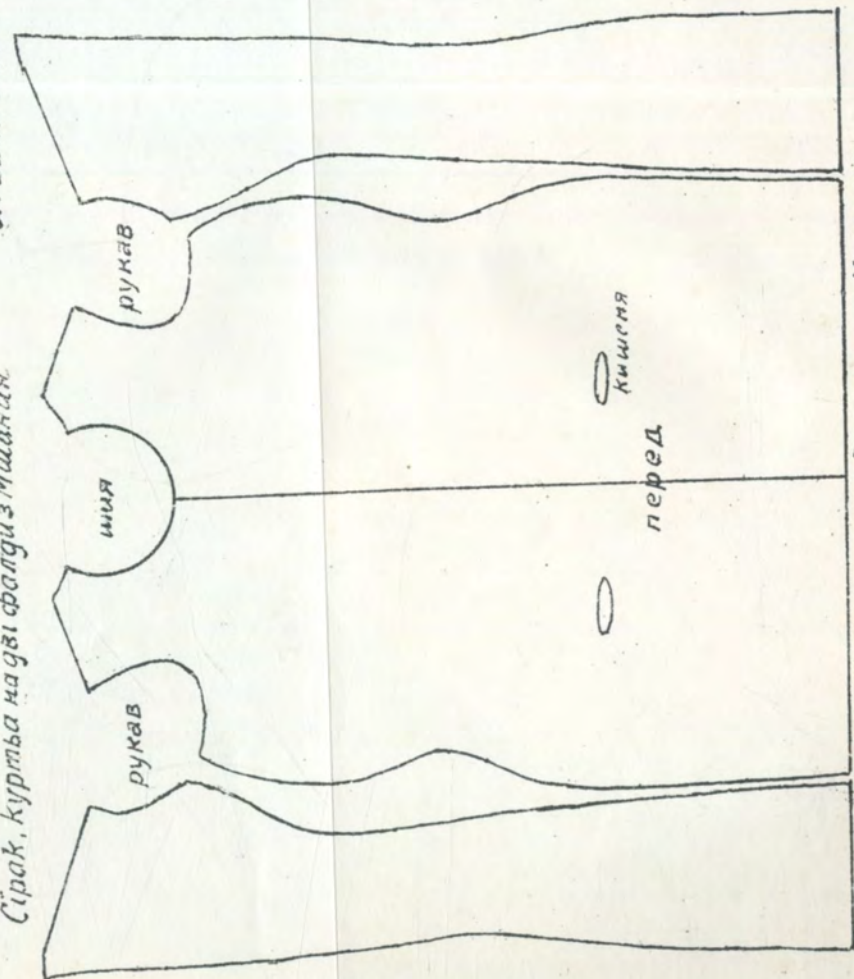

Фіг. XI.

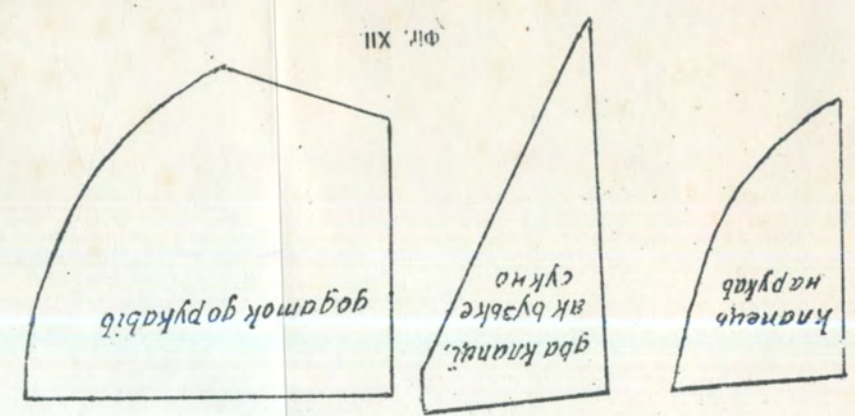
Фіг. XII.

Лейбик з одностайного сукна з Мшанця

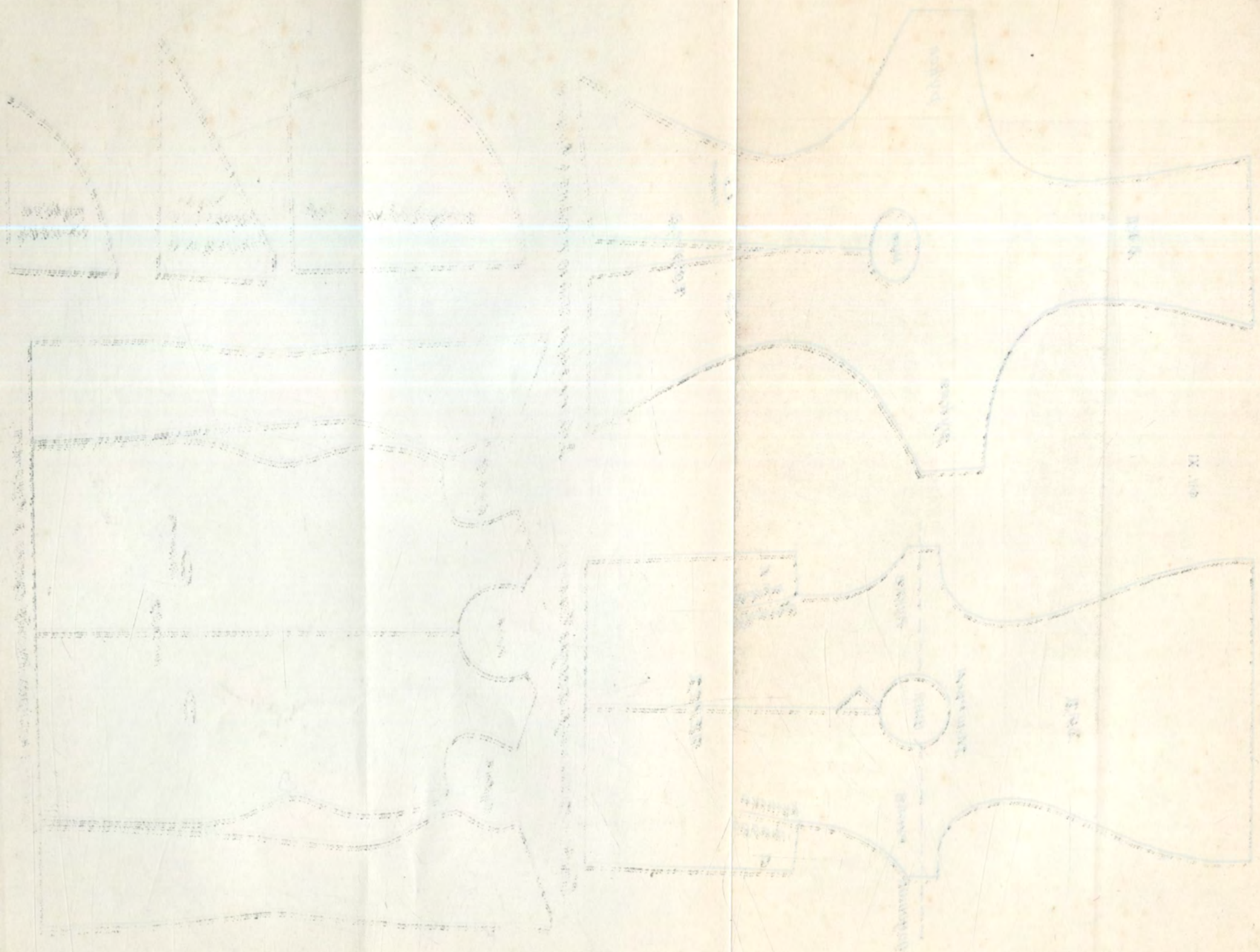

Лейбик з чотирох куснів сукна з Мшанця.

Фіг. XIII.

Фіг. XIV.

Фіг. XIV.

Сірак з переду з Мшанця.

Фіг. XV.

Сірак з заду з Мшанця.

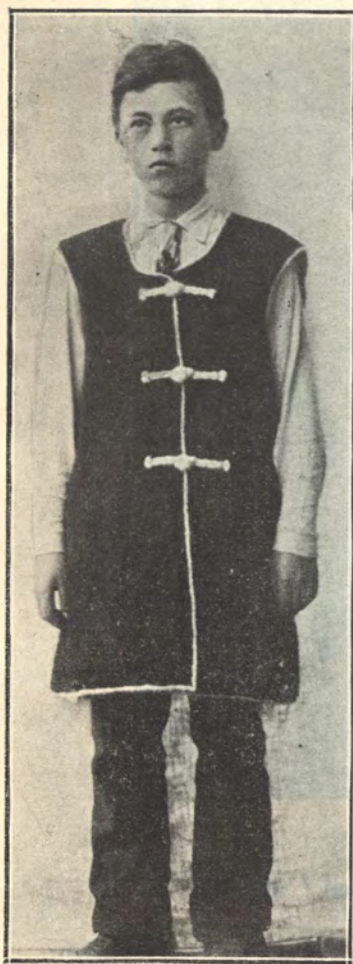
Фіг. XVI.

Лейбик із рукавами з переду з Мшанця.

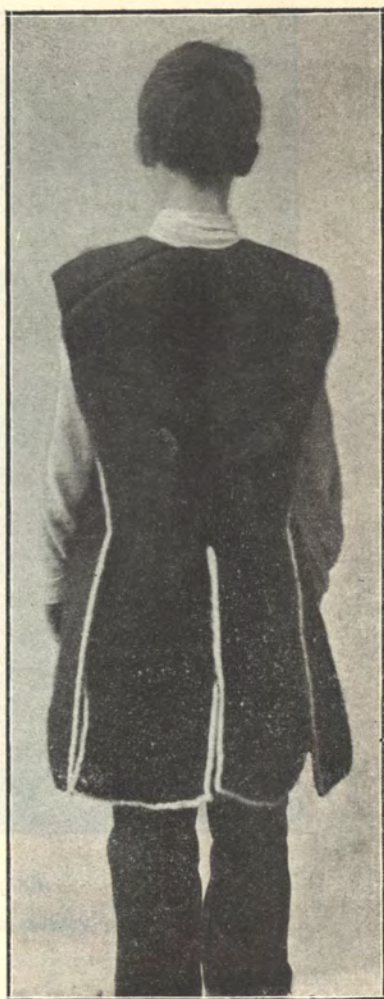
Фіг. XVII.

Лейбик із рукавами з заду з Мшанця.

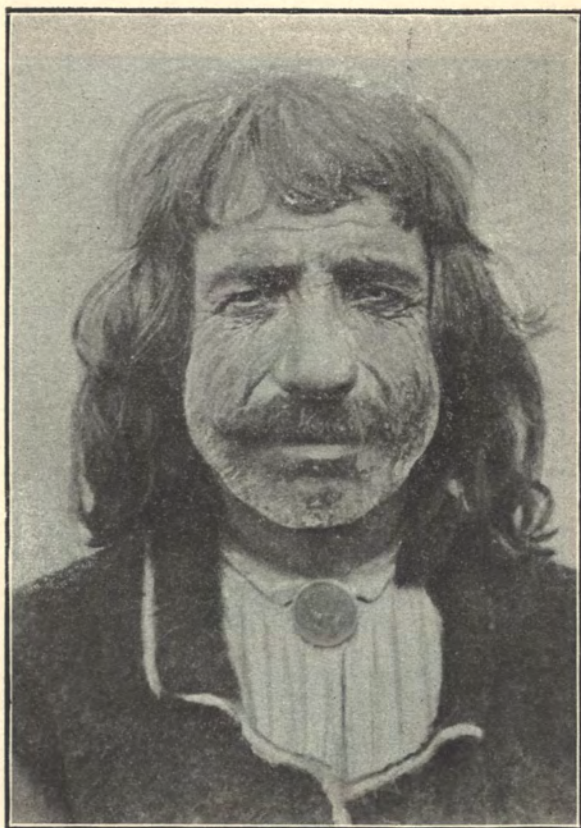
Фіг. XVIII.

Лейбик без рукавів з переду з Мшанця.

Фіг. XIX.

Лейбик без рукавів з заду з Мшанця.

Парубок із Мшанця в лейбику з рукавами.

Фіг. XX.

Чоловік з Мшанця в лейбику з рукавами.

Фіг. XXI.

Парубок із Мшанця в лейбику з рукавами.

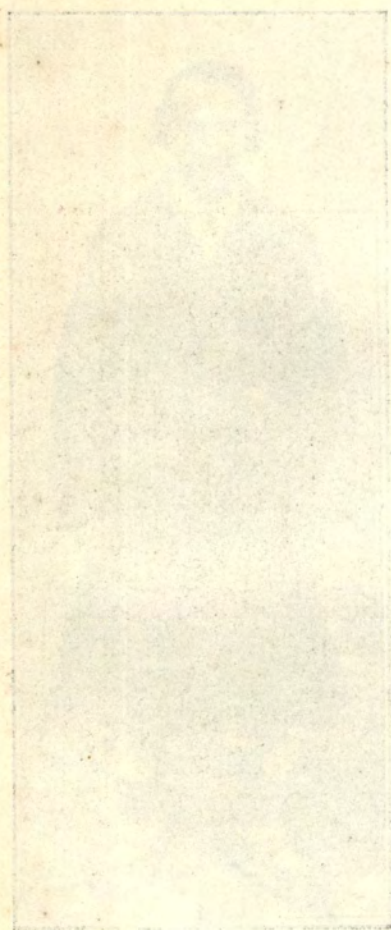
Фіг. XXII.

Дівчина з Мшанця в лейбику без рукавів.

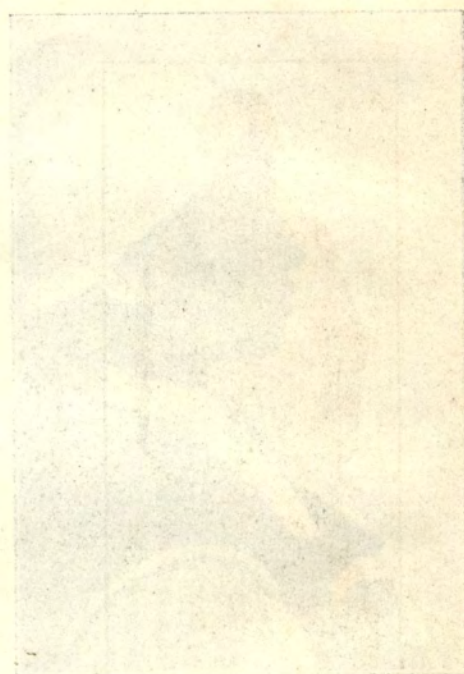

Фіг. XXIII.

Чоловік із Явори коло Турки в опончи.

Portrait of a woman, 1880.

Portrait of a man, 1880.

Фіг. XXIV.

Чоловік із Явори коло Турки в опончи.

Фіг. XXV.

Чоловік із Явори коло Турки в опончи.

Фіг. XXVI.

Чоловік із Бандрова, пов. Лїсько, в сїрмани.

Фіг. XXVII.

Чоловік із Бандрова, Лїського пов. в сїрмани.

Фіг. XXVIII.

Чоловік із Бандрова в лейбику.

Фіг. XXIX.

Чоловік із Бандрова в лейбику.

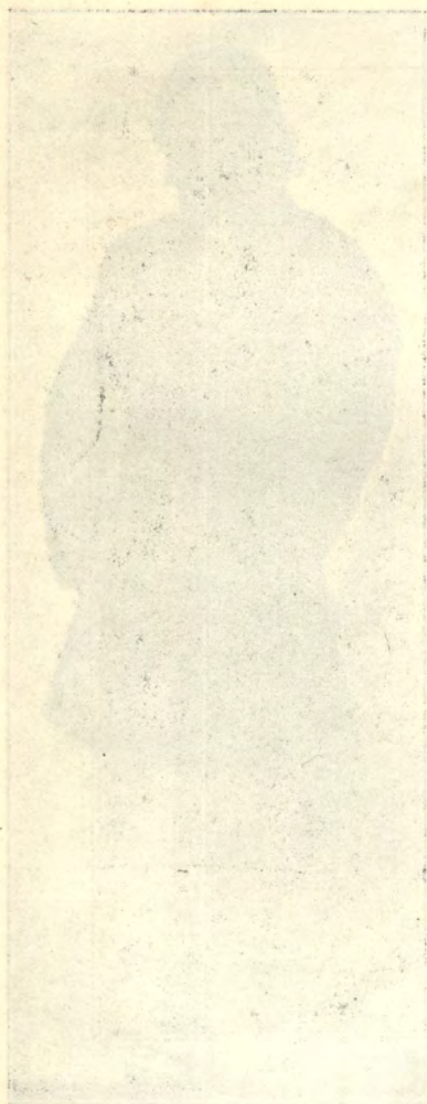

Fig. XXIX.
A fossilized skull of a mammoth.

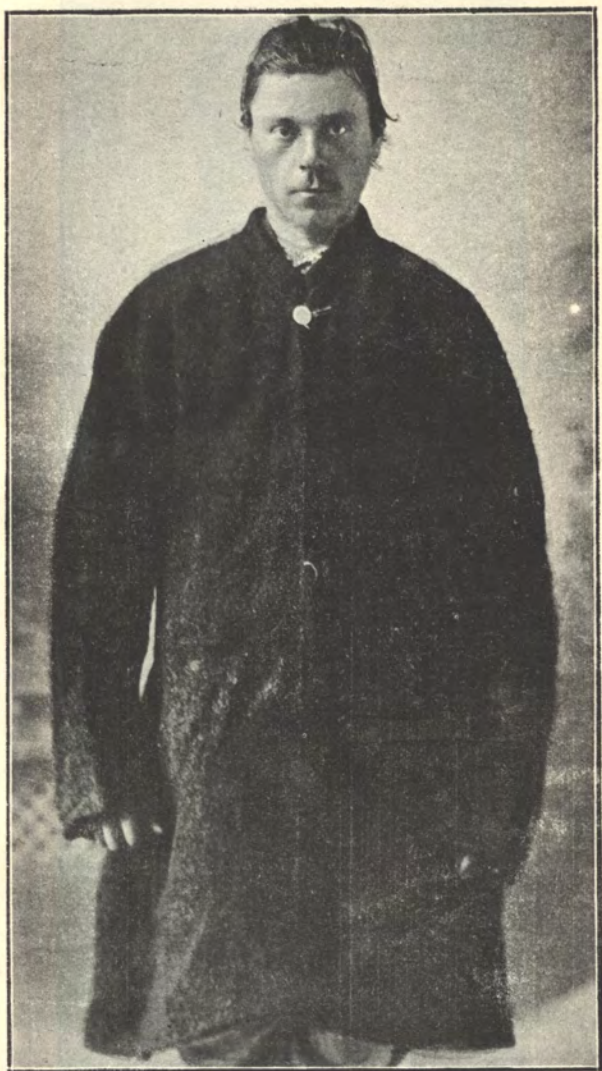

Fig. XXX.
A fossilized skull of a mammoth.

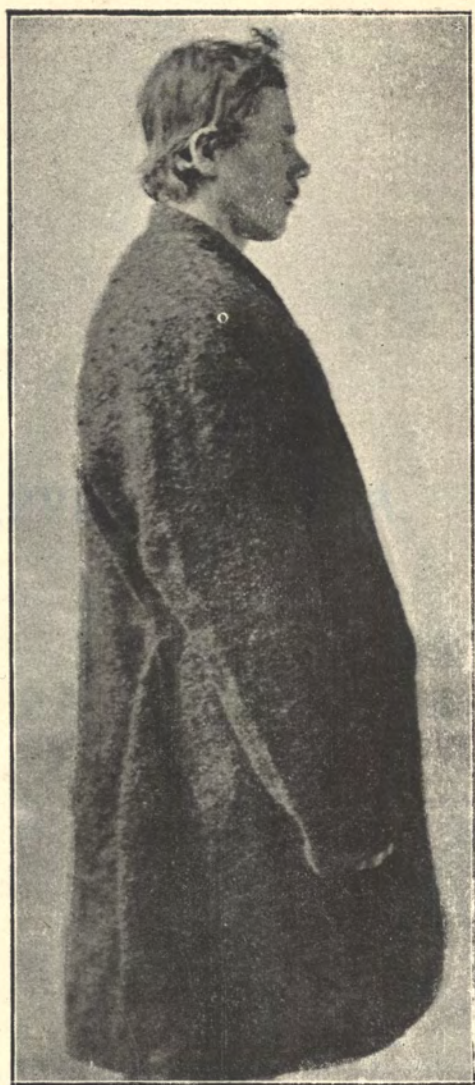
Фіг. XXX.

Сірак з Орового, Дрогобицького пов.

Фіг. XXXI.

Парубок з Орового в сіраці з переду.

Фіг. XXXII.

Парубок з Орового в сіраці з боку.

ДЪЛЪА РАСТННД

Бойківське весіле в Мшанци

(старосамбірського повіта).

Записав Володимир Гнатюк.

С в а т а н є.

1.

На самий перед шле чоловіка той гáзда, шчо жéнит сýна, áбо й чужого áбо й йакóго свóго, швáгра, брáта: Іді до тóго і тóго і пытáй сýа, ци бы віддаваў він і шчо обіцýаў бы. — Бо йидén йи, шчо хóче грóший, дрýгий пóльа, ай такый йи, шчо глýдат, кобы дыўка дóбра была і не пытат у вінó у тénьге. Тот гáзда прійде там, пытат сýа: Ци будеш віддавати і шчо будеш вобіцýати? І йак дыўка лýбит паріпка, а тáтови подóбат сýа гáздыствó, тот мóвит: Приходýt на згóду, мы сýа погóдимо! — Йдут ци ў віўтóрок, ци ў четвér, ци ў субóту, ци ў недыльу — а ў пісьны дни не йде сýа нíколи. А ни йидén трафит сýа, жи на дрýге селó шлé, то вітпóвiст гáзда, де дыўка: Йа там перéйду, та будемо відбýти! — або і ў свóйім селы йак далéко, айбо рíтко, так відпóвiдат. І з дрýгого селá, йак йде, то або дыўкы мáти, або отéць, або брат, не ўсé йиднáко, подіўйат сýа на майíток, йакый там мáйи, а по дрýге йидным слóвом, йак ўвидит кóло будінку гнóйу кúпу, а на столы хлýб, то по водвiрйу видит, жи то дóбрый гáзда і велít прихóдити на згóду.

Йак йдут на згóду, гáзда, шчо жéнит сýна, кліче сусýд двох абó трйох і йак мáйи брáти — бiльше не йде йак пйать лýдéй, а нирáз і штіри. І прійдут там, де тотá дыўка: Дáй Бóже здорóйя. Або: Слáвайсусу. — Слáва на вікы. Ци горáзд, здорóвейкы? — Бiг заплать! Вы ци здорóвы? Сýдайте си. — О готóвiсмо, лýбойкы мóйі! І сýдá-

йдут на лаўку і собі котрысь шчось закурят і бесыдуўдзят шчобу́дзят. І йи там ўже ў пього такый сусыт, ци брат, шчо зачинайи балакати: Но, льюбойкы мойи солоткі! Вы сьа нас не пытате, чо мы прийшли, а мы самы не повідамо — бо мы прийшли, чулісма, жи вы майите дыўча віддавати. Ци праўда тотó мóже быти? — Праўда, йи, Біг даў. — А мы майимо паріпка, рада бысма женити, слі бы тотó Бог поратуваў, бысма сьа сходили дайак до кўны. — Но, бесыда по бесыды: Шчóж бы вы нам обіцвали, свату́нзю? — Зачинат сватом звати вiт тогды. — На сáмый пэред божу ласку. — Дьякуймо, дай Боже вам здорóўя за тотó слóво. Но і шчо шче бiльше? — Буду́ обіцвати сто рыньцькых, корóву, йальіўча і віўцзю. — Ой, свату́нзю, на тотó мы не станемо. Нам трéба ўбіцвати хоць двіста рыньцькых, дві корóвы, дві йальіўкы, віўцзю тай там шче, свату́нзю, майите кўсень пóльа, чéй бысте тотó поўбіцвали шче. — Не мóжу, свату. То мнóго на мéне, майу дытэй бiльше. — Ей, свату́нзю, майите хлóпцзэ — Біг даў, кобы здорóў — тай вы вiсватате. — Ей, Бог то знайи, шче далéко. Ци дiждемо, шче мóже до вóска пiти, а йа старый, хтó ми нарóбит? — І потóму ўни мўсят сьа погодiти, кiлька поўбіцват; ни йидэн ў нас обіцват мэнче сóткы і корóву і йакé йальіўча, а обіцват вiльше сóткы з 10—15, і дві корóвы; а обіцват 150 або і 200 вл. і корóвы дві і йальіўкы дві, і віўцзю, йак дóбры йагда, а бiльше не ўбіцвайут. А трафiт сьа, жи віддаст і даст 10 р. і кусень пóльа, а трафiло сьа ў тым рóцы, жи даў чолóвiк вiгá разом 6 ар. і три кўснiкы пóльа. І поўбіцват 20—30 р. і даст два-три куснiкы пóльа, жи будут вартува́ти 150 вл. і корóвы дві мўсит давати ўсе. На тым згóда кiнчiт сьа.

2.

Типэрькова бы йти до ксьиндза. На сáмый пэред йдуть оба сваты, йак сьут, а́ли мóжут йти і брáтья абó хто: Славайсусу! — Слава на вiкы. Чо́ж вы? — Просiли бысма бóжой ласкы і ксьиндза, рада бысма весы́льа зачина́ти. — Йак йи ксьиндз такый, жи ни дўжи гáрдый, та: Дай Бóжи шчэсьтя! — Дай, Боже, йигомóстўнзю! — Йак дóбры ксьиндз, мóвит: Иды́т, та вiйды́т з ды́тмi! — Нака́же на котрый дeнь і iду́т з ды́тмi. Вiйде мoлoдiй і мoлoдá, гáраз мóўйат па́цыр, ци ўмiйут. Днесь так паўком нека́, бо і ксьиндз дóбру наўку майут і лiпше знайут, а даўнiшше: Не ўмiйут па́цыр! Не будé весы́льа! — Ей, йигомóсьть, змiлуйте сьа, чéйбы дайак бiло! — Вiйме, даст пiятку: То мáло! — шче здўпкат. — Той вiшолонат, дайи дeсьáтку: Йигомóсьть — той шчо сы́на жéнит — змiлуйте сьа! — Ну та йди, йди, шче ту будэш, а дыўка па́цыр не ўмiйи. — Ей, йигомóстўнзю, Бог бы вам даў здорóўя, дати бы й свáтoвi, й не майу вiгкы! — Кобы ўпро-

сиї на пїятку, та бы дуже добре. Упрóсит: то вийдете шче ту до недїлы! — Тай вийде шче з недїлы, котрый гáда гí добрый, той шче гилéтку сыра знесé, тай даст, вийме ксьиндз рокы тай будé заповідь. Али ў нас так нема́ днесь, ў нашім селы, даўно́ было повідáют, котрі старші (за Мишчакéвича), а по йинчых сéлах то шче й днесь беруть ксьиндзы багáго.

3.

І выголосит ксьиндз заповідь йидиу́, дру́гу і ўже трéта приходіт ў недѣльбу, то йак майи весы́льа быги з недѣлы, ў понедѣлок на ви́-торок, або ў субóту — то йдут на сваты або ў четвѣр, або субóту, або й ў недѣльбу спóлудне, хоць ўже й заповідь вийде трéта. Йак на сваты збира́ют сьа, йде молодый, ци хто йинчий просити на свáты. І на́ка-зуйут му кли́кати родіну і сусы́диу. Берут 11 свати́у або 9 або 7, мѣнче нѣт; до пары не берут. Тогды́ йде й молодый на свáты ўже. Полóжит йиди́ного на старóсту, сьидáют за стѣу́ у молодóго, а кóло ньóго мар-шаўка, ўже знак трóхы так гí на весы́льа. І полóжат на столы́ четверо́ хлѣба, даст горі́ўкы по пóрцыйі або дві, ко́ждый сват берé хусті́ну за назу́ху, перекстьáт і йдут. Прийдут до ды́ўкы, старóста запўка́йи ў ві-кно́: Ци до́жа сте, гáздо! — А тот собі́ та́кый чоло́віка прила́днт; тот вийде с хáты, рóзтворит: Дай́ Бо́же. — Дай́ Бо́же здоро́ўя. Ця́ рáда сте го́сьтьом? — Рáлы. — Ци раз, ци два́ рáзы? — Два́ рáзы, раз, же́сте при́шли, дру́гый раз, же́ підетé. — Ну за то́то сло́во мы вам ды́куймо. — Но, проси́мо до хáты. — Ды́куймо, мойі́ лѣ́бойкы со-лóткі. — І зáраз йдут до хáты і сьидáют за стѣу́ і по ослóны. Но го́спóдар — не тот шчо віддáйи, на́значéвый, пыгáт сьа: Чож вы, лѣ́-дейкóве, потребу́йите? До хáтым вас при́йáу, пусти́у, посы́дайте си, за-курі́т си. — Е, та́ бо мы ни ца́ўком биспéчны шче. — А шчо вы по-требу́йите шче? — Мы майі́мо па́ріпка, а ў вас, чу́ли смо, жи ды́ўчá йи. Слѣ́ бы Бог порату́ваў, мы́ бы рáды то́то дайáк влучи́ти ў йидно. — Но, лѣ́бойкы, вы́ мо́же йакá на́пасьть? — Ой нѣт, мы не на́пасьны́ лѣ́де, мы си на́пасти не глѣ́дамо, ачéй не ца́ўком сьа ўбеспéчемо. І ўказу́йи на па́ріпка: На ньóго сьа кли́чемо, жи він нас ту ви́у. Али йак бы́сте шче нам ўказа́ли па́ру до ньóго, бы́смо шче беспéчнийші́ бы́ли. — І пі́де тот чоло́вик і ве́де або стару́ неві́сту, або малé ды́ўчá... — Не то́то, лѣ́бойкы, ды́куймо й за ньóго. Бі́г даст та доро́сте. — Пі́де тот до сы́ней, ды́ўка ў сы́нех сьа при́хóзат, уведé то́ту ды́ўку: Дай́ Бо́же. — Дай́ Бо́же здоро́ўя. Дай́ Бо́же шче́сьтьа! — На вобі́ сто́-роны. — Чей тако́го вы, лѣ́бойкы мо́йі, глѣ́да́йите? — Сама́ то́та. Тепе́рь мы беспéчны. Ды́куймо. Тепе́рь будемо́ йісти, пи́ти, йи на шчо. — І ўна майи́ хустку ў руках і кў́ждый сват майи́ хустку; позавивáют

си руки і привітають сьа. Но, сьідайте за сьтій. Но і зноу сьа пьітат там, йак на згбді, шчо вобіцьате? Він півіст, йак на згбді, і не раз причинит 5 р., а йак ньіт то 1 р. І наперед сьідат староста, коло ньбого молодій і молодя на кожух абб сырак і вараз приносьат горіўкы, ббсьідуют. А молодя выносит хусткы, кождому газда, тато йійі, дайш по хустцї. Усьї ўтирають сьа, аби молодї были. Приносьат горіўку і газда пий до старосты, тот до молодого, молодой до молодой, трохы выпий тай выльи до повалы решту, абы ним ў гору йшло. Молода так саморобит і завертат до старосты. А староста пий до маршаўка, а вїттак пийт ўсьї за сонцьом по 2—3 порцїїї. Кладут 2 тарелї сыра перед старосту, йак йи, й масла; староста ўкроїт 2 кусники хлїба, надыпит сыра, даст молодьатам: Нате, котрб борше зьїстб, то будетб дўшше! — А вонї трбхы ўкўсьят, а трбхы йїдьат с тарелья, а тотї кусники дайўт малым хлопцям, абы молодой робїў, а молодя рбдила хлопцї. Йак попойїдьат, возьмб староста тарїль, нальи порцїїу горіўкы, полбжит пбред молодбго і мбвит: Кладї ту дўтку (20 чи 30 кр.). І повїдат до молодбї: Но, паны молодя, дайї тобї грбшї молодїї, жебї ты собї найшла за сббе дрыва носїги, вбду, хлїб пбчи і т. л. Йак тьа будўт слаты на вбду, то абьс брала решетб, йак на дрыва, то вїла і т. д. І напий сьа йїдно до дрўгого горіўкы, воня схбват си грайцары і поцьїлуют сьа. Тогды староста подьакуйи за хлїб, сьїль і выпїют шче раз по порцїїї горіўкы, ўстанут і ўсьї розходьят сьа. Таке у нас сватаньа.

Зап. від Гриця Олїшака Терлецького в мартї, 1899 р.

В е с і л е.

Весїля зачинаєть сьа в понедїлок, в середу, або в суботу в вечер на недїлю. Як пїчнеть сьа в понедїлок в вечер, то тягнеть сьа через вївторок день і пїч, а кїнчить сьа в середу рано, часом аж в середу в вечер. Так само як починаєть сьа в середу в вечер, кїнчить сьа в пятницю рано або в вечер; як у суботу в вечер — кїнчить сьа в понедїлок рано або в вечер.

У молодого.

Вінцї вити йїдб просити молодой з дружбоў по полудни; просьят лише жоны, а дїўчата самы йдуть; просьят, бь молодой винцї вили і латкали. Йак жоны зїйдут сьа, выпїют горіўкы по двї порцїїї ў кожорї, йдуть за сьтїу, берут шафлик на барвінок, завиневий ў обрус; ў серединї ў шафлику йи хлїб і вовес; вїўсом треба пїдсїйати того поле, де сьа барвінок родит, абы родїў сьа й дали, абы не щез; а хлїб на того,

абы молодым добре ся поводило. Йак посыдають за сьтыў, тогды ўстане старша свашка і мовит: Татуньу, мамуньу, благословіт, бо мы йдемо на барвінок! — Родичі моўяат (молодого): Ньай тья Біг благословіт і йа тья благослоўіу свому сынові. (Три рази). Потому выходьаьт усьы аза стола і за старшоў свашкоў латкають:

Благослови, Божейку,
Першуйу дорожейку,
Ай десмо ся пустили,
Бёсмо горáзд гостіли.
Мы йдемé на барвінок,
Іванові па вінок,
На лубé вінчанейко,
На доўге мешканейко.
Де тота городні́ця,
Шчо горóд городіла,
Зыльийка насадила,
Тонkého, высóкого,
Листойку ширóкого?
Выйди, выйди, гáздіне, с хáты,
Зыльийко указáти.

Домашна гáздіньа выходит разам з тоў, шчо зыльа садила (як у чужого збирають), зыльа указати і латкають до дружбы, шчо майи ризати барвінок:

Прóши, свáнейкы, ў горот,
Йи зыльийко вóтъи!

А свашкы відпóвiдають:

Ой ўлы́зу йа, ўлы́зу¹⁾,
Ой ўрі́жу йа, ўрі́жу
Три квiточкы зыльа
На лубé вінчанейко,
На доўге мешканейко.
Мы барвіночок жнéмо,
Від Бóга ласкы ждéмо
Нáшому дитьатóйку
На дóбруйу долéйку.

¹⁾ При піснi: Ой ўлы́зу йа, ўлы́зу — зачинат старша свашка з дружбоў ризати барвінок. Дружба возьме молодцыв (молодого) пёрстынь і три галускы барвінку корос пёрстынь проложит і ўріже йix; барвінок положит до шафлика, а перстынь віддаст молодцёви. Шафлик з дому приносить з хлiбом і збіжом дружба.

При єспіві сейі піснї ріжут барвінок. Йак наріжут, то дружба вы-
сыпле на ґрядку трохы віўса — а решту забирає в барвінком і хльїбом
до дому — жебы сьа барвінок родиў. Йак дружба сыпле вовес, свашкы
єспівають :

Не бануї, городочку,
Щобсемо тьа обголили,
Збіжечком пітєспали,
Горілочкоў напойли.

Тепер трактуїут тоту чельадь, што ў їх городы барвінок, горіў-
коў, по кильушку і йдуть до дому молодого; шафлик несе дружба на го-
лові, а свашкы латкаїут по дорозі :

Ходилисемо ў чїсте поле
По зыльа дорогойи,
Бо тотó не зыльийко,
Ай крешчастый барвінойко
Йуш тобі, барвіночку,
Не быти ў горóдочку,
Не ў горóды ти быти,
С тебе вінойко віти.

Йак не дійдуть шче до дому, то латкаїут другый або й третий раз-
тойї самої. Йак прийдуть до дому, дружба оберне сьа три разы за сòв-
цьом (жебы сьа вело) і поставит шафлик на столї. Теперь свашка
кличе вітця і матір молодого і мовит три разы :

Панї вóйче, панї мáтко,
Ўшитка родїна, благословїт !

А вони відповідаїут :

Най їх Бїг благословїт і йа їх благослоўїу (три рази).

Теперь свашкы латкаїут :

(Батькови): Так татунейко моўїат:
Ньай тьа Бїг благослóвїт,
А ў нєшнуїу двїнойку,
Шчаслїву годїнойку.

(Матери): Так матїнойка мóвїт:
Ньай тьа Бїг благослóвїт,
А ў нєшнуїу днїнойку,
Шчаслїву годїнойку.

По тым сьїдаїут за сьтыї і старша свашка кличе дружбу :

Ходї, дрўжбойко, до нас,
Подивїж ты сьа на нас.

Возьми собі три квіточкы зілья
 І ўвий ниточкоў нам три равы
 І йди собі гуляти,
 А мы будемэ самы вѣти.

Йак сьу пісьню сьпівають, дружба бере зноў перстынь молодого і три галузкы барвінку, перетягне короз перстынь і ўвиніе ниткоў воўняноў, білоў і даст свашцы, перстынь віддаст молодому, а сам йде гуляти. Тогды музыкы грайут, а молодіж гуляйи. А свашкы латкайут:

Д горі, сьонійко, д горі,
 Вій сьа, вінойку, скорі.
 Кой йисмэ вінкы віли,
 Мід-горілочку піли;
 Йак йизме довивали,
 Сьвятыіі помагали,
 Йангелы ў ўсьлыі грали.

Теперь кліче свашка дрі́збу. Дрі́зба бере хусткоў сьвойоў з молодцовойі головы молодцову шапку, а сьвойу кладе на нього (сам гуляє простоволосо) і кладе перед найстаршу свашку, а сам йде гуляти. Свашка пришиват вінець молодцови до шапки, а свашкы латкайут:

Краўчі, сванейко, краўчі,
 А ци ўміиш краўчіти?
 Ци не трэба тьа ўчіти?
 А йак бы йа не ўміла,
 Йа бы ту не сьидыла.
 Йа сьа ў Йильвові ўчіла,
 Ажебы йа краўчіти ўміла.

Йак пришила свашка вінець, кличе дружбу: Дрі́збо, ході д нам.

Дружба бере від свашкы шапку, завиват руку хустиноў і кладе молодому на голову, а сьвойу бере від молодого і даи свашцы, бы му пришила також чепець такий самы, йак у молодого. Йак пришивайут дружбі вінець, то не латкайут, але приповідайут: „Деш ты быў, же ты на нас сьа не дивиш? — Дружба мовит: Йа бы просіў божойі ласкы і свашкы, жебы ми віддали шапку. — А свашкы повідайут: Мы ў тебе шапку не брали. Ты ходиш по селу, хто знайи, хто с тебе шапку схопиў. Ци ты дашчо завиниў, ци ўкраў, жи с тебе шапку ўзяли? Ту льуде ўсьі ў шапках ходьат, а ты бес шапки. — А дружба мовит: Йа майу сьвітка молотця, жи вы з мене шапку ўхонили. — А свашкы вітповідайут: А ци може тотό праўда быти? — А він мовит: Може праўда быти, йа майу сьвітка молотця. Йак не вірите, пытайте молотця. Йа

з нб́ого йи́го зня́у і сво́йу да́у. Їа́к сво́йу зня́у, вы ў ме́не ўхо́пили. — А мо́лодець по́віда́т: Їа́з ти на то́то рúчу, жи ты ша́нку ма́у і жи найста́рша сва́шка с те́бе хопи́ла. — Тепе́рь сва́шка мо́вит: Ко́й ўже та́ке на ме́не найшло́ сьа, жи йа ша́нку хопи́ла, то ме́не бы дúже пере́про-си́ти, жебы́ йа то́бі ша́нку ви́дала. — Та чим же те́бе пере́проси́ти? — Їа́кым на́по́йом фа́йным, доро́гим. — І ла́ткайут це́нна́рйови:

Це́нна́рйу мо́лоде́йкый,

Ста́у ме́док солоде́йкый.

Нич бы му не ро́бі́ти,

Хыба́ бы му це́нна́рйи́ти.

А ў на́шого це́нна́рйе́йка,

Выши́вана кошу́лейка;

Го́ловойка гладо́йка,

Гори́ўка солодо́йка.

Це́нна́рйу куче́рйа́вый,

То ты до нас при́да́ный!

Їа́к вони ла́ткайут, дру́жба йде по гори́ўку. Прино́сит і да́йи дру́жбі, жебы пере́проси́ сва́шку, бы му ви́дала ша́нку. Дру́жба нали́ват ки-льу́шок, пйи́ до сва́шкы і мо́вит: Да́й Бо́же здо́роўйа, па́ны сва́шко! Ви́дите, йа́к йа́ сьа нахо́диў, на́трудиў і му́сьиў йим та́кого на́по́йу ла́д-ного ды́ста́ти. Їа́ до вас шче дру́гий кельу́шок пйу, жебы́сте ми ла́дны ша́нку ви́дали. — Сва́шка вы́пйи, вы́нйма́т ша́нку с ху́стки ла́дну ў ви́нйи: Ци ви́диш ты, дру́жба, йа́к мы ти ша́нку при́бра́ли? Ци та́ка тво́я́ бы́ла? А мы то́бі при́краси́ли і ви́нойко ти ўви́ли! — Дру́жба мо́вит: Не та́ка бы́ла, тепе́рь кра́сьні́ша, аж йим весе́лый; та́к сьа при́-ды́ла, йа́к ў Йі́рйу земля́. Аж йим весе́лый та́к, йа́к мо́лодець. Бо́дай бы вам Би́г здо́роўйичко да́у, жи́сти ша́нку кра́сно при́бра́ли і ви́дали. — Ты́мчасом сва́шкы пйу́т гори́ўку. Мо́лодець мо́вит дру́жбі: Бе́риш ты сво́йу сва́шку гу́ля́ти. Мо́же вона́ крива́? Вона́ сьа за́сьи́дыла на ла́ві, а ты со́бі хо́диш. Поди́ви сьа, ци вона́ пра́ва. — Дру́жба бе́ре сва́шку гу́ля́ти. І мо́у́йат льу́де: О не крива́, о фа́йно йде. — Дру́жба мо́вит: Му́зйко, гра́й фа́йно, бо йа гу́ля́йу с сва́шкоў! — А му́зйка два́ разы, три́ разы лучко́м (смичко́м) поты́аг і ста́у. — А на шчо́ ты ста́у? — Бо ты шчо́сь с сва́шкоў пересту́пиў та́ке, шчо́ йа гра́йу та́й ста́у. Шчо́сь ти сьа не по́води́т до́бре. — Обе́рне си́ лучко́м на́-рубы, та́ не гра́йи му́ сьа, бо хо́че платны́. Вы́йме дру́жба ци пйа́ть і́ра́йца́рйу, ци ши́сьть і ве́рже му́зйцы ў скри́цкы. Му́зйка гра́йи, дру́жба сам в дру́жкоў гу́ляйи. Му́зйка мо́вит: Погу́ля́й си́, йа́ ти ла́дно бу́ду́ грати. — Але мо́лодець по́віда́т дру́жбі: Бу́де, бо мы йде́м до ксьи́ндэа про́си́ти благо́словенъ-ство. — І дру́жба ста́у. То́гда бе́ре оте́ць хлы́б і ма́ти, і ста́нут на две́рйох у ха́ты по йидны́м бо́цы двере́й і по дру́гим. Сва́шкы ла́ткайут:

Ідѣт, молотцы, ў сѣло,
 Бѣ вам было весѣло.
 Веселѣйко ходыте,
 Бораѣйко сѣ верныте.

Молодець з дружбоў ідуць до ксьиндза. То шчѣ не пізный вечір. Приходьѣт до ксьиндза: Славайсусу. — Слава на вікі! — ксьиндз вітпавіѣт. — І дръжба мовіт: Прѣсит вас пан молодый і ѣа вас прошу, ѣйгѣмосьцѣ, благословѣньство. — А ксьиндз мовіт: Нѣай вас Бог благословіт і ѣа вас благослаўіў. Ідѣт же сѣ до дѣому, не ўпівѣйте сѣа, ладно веселіт сѣа і до мѣне ранѣйко приходіт, ѣа вам дам сѣлюб, бо ѣак ѣа дагдѣ пак пойдѣу, то не дыстанете. — Молодцы ідуць собі тепѣрь просітѣ на весыльѣа, бо перед тым ходіў просітѣ отецѣ, день або два перед весыльѣом. Уак бы молодцы не просілі, то не ідуць дуже на весыльѣа. Моўѣят: Молодцы не приходілі, то ѣакѣ там! — Уак спросьѣт ўсѣх, приходьѣт до дому і тѣто мовіт: Цѣ ўсѣх істе спросілі? — Усѣх. — Бысте дагдѣ не лішілі хѣты, бо не лѣнно. (Просьѣть своіх сусѣдів усѣх, а з дальшѣх родіну і прѣятелів). — Ныт. — Ну, то добре, тепѣрь сѣа погульѣйте трѣхы. — Господарі ідуць зараѣ на весыльѣа і кождый несе курку з собою. Каждѣго, шчѣ прѣйде, бере батько молодѣго до коморы і трактуйт горіўкоў по два або трѣ кыльшкы, ѣак котрый хоче. Усѣ гѣсьѣты сѣдаіут собі за сѣтыў, хыба котрый молодый, то іде д музѣцы і гульѣт. Ёзѣда прѣнесе фляшку горіўкы, поставіт перед нѣх і вѣни сѣа самі частуіут, по кѣлько хотѣт. Хлѣб стоіт перед нѣмѣ на столѣ, на обрусѣ, але закусувѣт не можѣт. Господар мовіт: Пѣйте, лѣудковѣ, не гѣламѣгаітѣ дѣўго, бо ѣак надѣйдѣт свѣшкы, то вас вітѣтѣ вѣженѣт. А дружбі і молодцѣовѣ мовіт: Ёдѣт, прѣсыт свѣшкы по крѣзы, нѣай ідуць корѣгѣвѣй вѣтѣ. (Свѣшкы по вѣнку пішли до мѣов тѣпѣтѣ і варѣтѣ вечерѣу). Свѣшкы приходьѣт, а ёзѣда бере ѣіх до коморы пѣтѣ горіўкы. Старі ёзѣды ідуць тогды до дому, а молодѣ гульѣіут. З коморы свѣшкы вѣходьѣт і сѣдаіут за сѣтыў і жѣдѣт на тѣта і мамѣ молодѣой. А ёзѣда пѣтѣт сѣа сыѣа: Цѣ быўсѣ там у жѣнчѣного тѣта і мамѣ? — Быў. — І зѣтого приходьѣт тѣто і мамѣ з кѣлькома свѣшкѣамѣ своіѣмѣ (всѣх десѣѣтеро) на корѣгѣвѣй. Засѣдаіут за сѣтыў і сѣдѣѣт; молодѣчѣны не ўіут корѣгѣвѣу, молодцѣовѣ ўіут корѣгѣвѣй. Старша свѣшѣка зачѣнат лѣтѣкѣтѣ з другѣмѣ:

Сѣвѣтѣ, мѣсяцѣу, з гѣіу,
 Нѣаѣому корѣгѣвѣу,
 А чѣйбы нѣам сѣа вѣдѣѣйко,
 Увѣтѣ го лѣдѣѣйко,
 Бысѣме сѣа не ганѣбѣлі,
 Ой цѣ крѣсно сѣмо ўвѣлі,

Білыми ручейками,
 Чорними вічейками.
 Пойдемо ў дорóжейку
 По красну Касу́нейку.
 Пече наша кам'яна́йя,
 Печі коро́гва́й, пече,
 Бы він ві́ріс до не́ба,
 Заўтра нам йи́гó трéба.
 Зыйшли́ сьа ўсьі сестри́цы
 До ново́йі сьвітлі́цы,
 Ста́ли ра́ду раді́ти,
 Жи час коро́гва́й ві́ги.

По́кы сьпі́вали, то ў́вили коро́гвай і ўса́дили. Ї́ак ўса́дять, то то́т, шчо са́дйў (хто́ будь), ду́ркне три́ разы до по́ва́лы, а хло́пцы́ сьві́шчут і́ кли́чут: ві́ват! Ду́ркат на́ то́то, бы́ сьа коро́гвай фа́йный ўда́ў. Сва́шкы то́гды ла́ткайут:

Ой ўста́ньте, бра́то́йкы, та́й не спі́т,
 Ай руба́йте со́сно́йку на́ за́гнйі́т.
 А́жебы́ наш коро́гва́йні́ць гны́тен бы́ў,
 А́че́йже бы́ наш Іва́но́йко ве́сёл бы́ў.

Ї́ак печу́т коро́гвай, то разо́м печу́т і гу́скы, з ко́трыми йду́т до мо́лодо́йі на по́кльи́н. Гу́скы́ — то́ два хлы́бы до́вго́васты́, сту́лены до́ купы́. На гу́скы́ кладу́т сьа по́плы́ткы, спле́тены́ й́ак ко́сы, з кінчи́ками піднесены́ми до́ горы́. Печу́т тако́ж по́пови коро́гва́йча і ві́гови; то́ та́ке, й́ак хлы́б, ли́ше рі́жкате. За коро́гвайча́тьо́м печу́т дру́жцы́ гу́ску, тако́ж з по́плы́ткоў, а за гу́скоў про́сте, гладо́ньке ко́лаченя́ хлопця́м дво́м на ку́т, бо́ бы́ сьа не ў́ступили́ зві́дти і́ не да́ли сы́сти за сы́тыў без та́кого да́рунку. (По́рядок при́ печеню́ хлі́ба: Коро́вай, за́ сим гу́ски, ко́рогва́йчата, гу́ска, ко́лаченя́). На са́мім кінці́ печу́т сто́йачкы. Ї́йх йи́ двана́цять. Робля́т й́йх та́к: беру́т двана́цять ро́сошок, й́ак бы ма́ленькі́ ви́ла; обо́ ро́сошкы ў́ го́рі об́вива́ють (спі́рально) ты́сто́м; й́ак усьі́ та́к об́винут, то́гды беру́т звича́йный хлы́б пече́ный, в́пиха́ють ў́ нього ўсьі́ сто́йачкы і́ ўсу́вають ў́ пі́ч по́за ко́лаченя́, шчо́бы спекли́ сьа. Ї́ак спечу́т сьа, то́гды в́ыйма́ють сто́йачкы з хлы́ба; хлы́б зы́дять, а сто́йачкы разо́м з коро́гвайо́м, гу́сками і́ т. и. не́суть до́ ко́мору, шчо́бы ў́сьо об́сти́ло. Ї́ак сто́йачкы ў́йут і́ саджа́ють, то́гды сва́шкы сьпі́вають:

Сва́шкы сто́йачкы ла́дья́т,
 Бо́ сьа ў́ до́ро́гу ла́дья́т;
 Ў́ до́ро́гу, до́ро́жейку,
 По́ красну́ Касу́нейку.

Ой гет преч на Воли́нью,
По молоду́ газди́нью.
До ко́мори кльу́шниця,
До по́льи робі́тниця.

Коли свашкы ўсьо тысто поўсаджайут до печі, ўмывайут руки і сьпівають:

Да́йте нам порте́нбага,
Поўти́рати руче́нбага!

Газдиня, молодцова мати, дає старі порткы, бабы хапайут їх, а хлопы відбирайут і тьгайут, выдирайут йидныі ў других, покы не підрут цаўком, покы газда не крикне: Да́йте спóкы, бо сьтыў пі́трете. — То ба́бы дужі.

Теперь свашкы йдут доміў спати (вже кури піють, другі). Молодичи́ні свашкы і родичі відходьат шче тогды, йак стойачкы зачали вѣти. Молодець дашчо зыст і йде спати, бо рано майи сьа сповідати. Свашкы сьпівають йому на добраныч (поки розійдуть ся); а музика грає, йак свашкы сьпівають:

На добра́ныч, на добра́ныч,
Бо йа іду́ спати,
Заўтра́ рано, раньу́сейко
До сьлю́бойку ста́ги,
За ворóта дзелéн йáвирь,
Там вас будú ждáти.
А ци йáвирь, ци не йáвирь,
Ци дзелéна ййáва,
Мédжи тými паньанка́ми
Хыба́ йидна́ моя́ мила́.
Ай ци тотá милéнейка,
Шчó сьа краснó ўбрáла?
Ой тотá то мылéнейка,
Шчо т сэрцьу пристáла.
Ой ўбыбра́ў сьа козáчейко:
Тотó дыўчá ўзбáти,
Він му купи́ў новы́й сэрник,
Ўно не ўмíло жáти.
А ўна ўзбалá ба й тот сэрник,
Кынула́ вiт сéбе:
Йа не жáла ў вóйна, мáткы,
Не бóду і ў тéбе.
А йа йíла ў вóйца, мáткы
Тлусту́ солонíну,

За тобѡюў, за гільтайом
 Піт ча́сом ма́тїну¹⁾.
 А йа спала ў вѡйца, ў ма́ткы
 На бі́лы перы́ны,
 За тобѡюў, за гільтайом
 На горохови́ны.
 А йа ході́ла ў вѡйца, ма́ткы
 У курко́вых чере́вчках,
 А за тобѡюў, за гільтайом
 У липо́вых хода́чках.

Тепер йдут ўсы спати. Кухаркы не йдут спати, бо не майут часу. Стинайут кури, скубут і ладьят ііх. Молодый ўстайи рано, йак свитайи, і ўбїрат тѡту сорочку і гацы, шчо мо́лода д́ля нѡ́го ўшнла. Дайи му вонучі новы́й і ўсьо. Молодець і́де до церквы спові́дати сѡа, а дру́жба спрошу́йи бойа́р, жѡ́бы гѡтѡ́ві бы́ли, покы прї́йде мо́лодець с церквы. По спові́ди мо́лодець прї́ходїт до́мїу і йїст, а дру́жба тѡмча́сом поспрошуваў бойа́рїу і свашкы. Прї́ходїт музика, за́чїннат грати і мо́лоды гуля́йут, а ста́рї сї́дѡят за сто́лом. Мо́лодець уса́джу́йи свашкы за сѡты́у. Найста́рша свашка сї́дїт ко́ло нѡ́го, то звет сѡа го́лова (на чо́лї), дру́гї за не́у; перша за не́у сї́дїт пї́д чо́лом, дру́га на хвѡ́сьты, тре́тѡ пї́т хвѡ́сто́м, а йїнчі ў́же без назвы, не раху́йут сѡа. Дру́жба про́сит бойа́р: Бѡ́йа́рци, бѡ́йа́рци, кў́ждый на сво́йи мї́сце, йды́т, сї́да́йте! — Йак посї́дали, да́йут ї́м ўсы́м по два кї́бушкы го́рїу́кы без за́кускы. Свашкы то́гды латка́йут:

Ско́р жи, та́то́йку, ско́р жи,
 Выпраў́йа́й нас бо́рши,
 Бы́смо сѡа не ў́бавї́ли,
 Хва́лабо́жу не ў́тра́тили,
 Бо то днесь не́ды́лейка,
 Від Бо́га на́ды́йшї́ка.

Староста кliche тепер: Бо́рзо, бо́рзо! — І вы́лы́зайут за́ сто́ла. Та́то-ма́ма сї́да́йут на ла́ўку го́лу, беру́т со́бі хлї́б по йї́дному бохо́нцеви, а родичі́ сї́да́йут з бо́ку. Дру́жба бере мо́лодцѡа і відкля́ну́йи сѡа ві́тцѡу, ма́мї. Дру́жба бере го за пле́че, а мо́лодець цы́луйи ў́ передкы нї́г (прїшви) і ў́ ко́лы́на і у ру́кы; так цы́луйи тре́ разы родичі́у і бли́зьку ро́дину. І та́то мо́вїт: Іды́т й́уж з Бо́гом, іды́т. — А свашкы за́чїна́йут ла́ткати:

¹⁾ Зжовкле листѡ з бараболї.

Благослові, Боже́йку,
 Ё́ першу́у доро́жейку,
 Ай де́смо сѣа пу́стїли,
 Бе́смо гора́зд гостїли.
 Ста́роста на́перед гра́йи,
 Бо доро́жейку зна́йи;
 Доро́гу, доро́жейку,
 По кра́сну Касу́нейку.
 Подо́бно на сьві́гойку,
 Коли со́ныйко грї́йи,
 Подо́бен Іва́нойко
 До Касу́нейкы йти.
 Чи́м селе́йко за́квїло?
 Ви́шньами, чере́шньами,
 Пі́швыми бо́йарами.
 Ай Іва́нойку па́не,
 Де тво́йи во́сько ста́не?
 У те́мчейкы на ра́ночку,
 У крі́шчасьты́м барвіно́чку;
 Та́м буду спочи́ва́ти,
 Убі́дець убіда́ти.
 Ой Іва́нойку па́не,
 Не вы́гравайже ко́ньом!
 Будеш йї́хати по́льом,
 Не вы́гравайже ко́ньом;
 На пе́рет сѣа не вы́давай,
 І з за́ду сѣа не зы́ставай;
 Де́ржи сѣа ў се́редїны́,
 Ё́се при сво́йї ро́дїны́.

Коли при́ходьат т хатї́ молодойї:

Зна́ти, Боже́йку, зна́ти,
 Де Касу́нїна ха́та,
 Ново́м ты́ном й опы́нена,
 Ка́ліноў у́пса́дже́на;
 Стрі́шейкы зо́лотї́йї,
 Ві́кенка скля́ннї́йї,
 А дворе́йка мї́дьянї́йї,
 Шті́ри ве́рхы і чо́тири.
 Ё́ се́редїны ў по́койї
 Усьа́кі на́поїї.

Коли прийшли до молодойі на обору:

Ой йислісте нам рада,
Не дайте нам стояти,
Дайте нам посидати.
Мы льуде здорожені,
Сукны на нас помочені,
Бо нас слобойка ўбила,
Сукны на нас помочіла;
У нас сукны дорогіі,
По чотіри золотіі.

Коли майут йти до хыжі:

Роспирай, сватку, хатку
І новейкыі сыни,
Бы сьа бойари сьсыли.
Пышны, бойари, пышны,
За Касунейкоў прийшли.
Красно си засьпівали,
Шче крашше посидали,
На калиновы лаьы,
За тысовыі столы,
За обрусы крушчастыі,
За хлыбы пшенишныі.

Тепер усьо віддаѣт, шчо принесли з собоў: корогвай газда бере до коморы. Йак молода бере гускы, свашкы латкают:

Шчо́сте нам за дар да́ти?
Дьвѣ гу́скы тарча́ныіі,
Йидбавом зўйазаныіі.

Молода даи гускы татови і він выносит до коморы. Стойачкы передаѣт також до коморы. Бойари затыкаѣт ў гускы гроші, кождый по два грайцари — а менче не піде, йак 15 бойар. Йак ўсьы поскладаѣт, молода выйме з гусок і положит собі ў чоботы під подешву. Тогды свашкы прикрываѣт молоды голову хусткоў паўком; вона спират голову на хлыб, шчо стойит на столы і так сидит тихонько. Староста з молодым вылазит на сьтыў і обходит три разы ў около хлыб та переступайи ййі через голову. Йак обйѣдут три разы, сьѣдаѣт за сьтыў; молодой коло молодойі. Молодець здоймайи з нейі хустку і цылуйи; ласотрый, йак недобрый на молоду, то не цылуйи, але ударит йі, а вона тогды сама здоймайи з себе хустку і сѣдат коло нього. Старша свашка бере з молодца шапку, а з дружбы кладе молодцюви на голову і пришиват йому збіже з барвінком, увите на три угла. Йак пришийи, пере-

кетит го шапкоў три разы і положит на голову; а дружба бере свойу шапку і гульбат. Як старша свашка закладат на голову шапку, свашкы латкайут:

Краўчй, сванейко, краўчй,
Чи ўміеш краўчыти (як перше).

Потому приносит мати молодойі два рушничкы і переўйаауи. а свашкы латкайут:

Тешчейка зьа́тъа ўйа́же,
Бо йі вь дывойкоў лья́же.

Відтак зачинайут латкати цепнарьови:

Цепнарьу молоде́йкый,
Стаў медок солоде́йкый (як висше).

Газда дайи горіўкы ўсьім по 2 кельушки без закускы; як выпйут горіўку, свашкы латкайут:

Ско́р жи, та́гойку, скор жи,
Выпраўйай жи нас борши,
Бы́смо сьа не ўба́вили,
Хва́лабо́жу не ўтра́тили;
Бо то днесь пельі́лейка,
Від Бога надыййика.

Потому выбирайут сьа і йдут до церкви.

У молодоі.

Тато або мама молодойі спрощуіут також ў вечер гостыі. Молоды тульайут — парубкы із молодоў — а старі сьідьат та гостьат сьа. Як погульайут собі, мовит газда: Йди, кухарко, топі, а вьі сьа расходьіт! — Як розьйдут сьа, кухаркы стинайут кури, зачинайут варити, а молада спит, бо йде рано до сповіди. Як розвидняйи сьа: ўстава́й, дыўчы́но, йди до сповіди. — Як высповідала сьа — тимчасом прошак йде просити гостий до вінца — приходит с церкви і зьіст дашчо. Як попойіст, піде до коморы, стане си ў йармо ў середину (йармо лежит на землі) і ўбрат дві сорочки, дві мальэванкы і два фартушкы. Як вона ўбере сьа і ўвійде до хаты, мовит йі тато: Йди, сьіда́й за сьты́ў, до́нчу. — Вона сьідайи за столом, а тато просит свашкы: Йды́т, сьіда́йте за сьты́ў. Підемо́ на барвінок, абь́смо сьа не забавили, бо молодёць надьйіде, та не будетё ма́ти ко́ліи ві́ти. Спорі́т! — І зараз на́й-старша свашка мовит: Па́ньі во́йче, па́ньі ма́тко, благосло́віт на барвіно́к. — Ньай тьа Бог благосло́віт; йды́т! — Свашкы зачина́йут латкати:

Благослови, Божейку (так само як перше).

Брат молодой або чужий хлопець несе шафлик зі збіжом і хліб і так само латкають і так само стинають барвінок через персьтьинь молодойі. Трактують газдыї, шчо їх барвінок і вертайут до дому та латкають, йак молодцьови. Йак прийдут до дому, посыдають за сьтьіў і моўяат: Паньі войче, паньі матко, благословіт вінець вйти! — Родичі благослоўлят (як висше). Йак свашка поволи ўйи вінець, другі сьпйвайут:

Д горі, соньйко, д горі,
Вий сьа, вйнойку, скорі,
На лубе вйчанейко,
На доўге мешканейко.

Йак уўйут молодьі і молодцьови зо збіжом і з барвінком, кладут на хліб на тарели на сьтьіў і листочки барвінку примастьаат троха медом, абы була мужови йак мід солодка. Йак уўйут, свашкы латкають цепнарйови:

Цепнарйу не цыкоч,
Бйгай, горіўкы наточ.
Повідала нам дыўка,
Шчо йи ў коморі горіўка.

А цепнарь мовит:

Упала повалина,
Горіўку привалила.

Свашкы:

Треба йи відрубати,
Горілочкы добувати.

Цепнарь приносить горіўку, свашкы пйут по дві порцыїі не закусуйучи. Йак выпйут, латкають:

Ой мовиў йис ми, клинйї листойку,
Шчо не будеш падати:
А ты падайиш,
Землю ўкривайиш.
Ой мовиў йис ми,
Мій татунейку,
Шчо нъа не даш вйт себе;
А ты нъа дайиш
І сам не звайиш,
Шчо за долейка бúde.
Ай не Бйг йа ти,
Дывойко мойа,
Долейку выбирати;

Уста́нь ранейко,
 Узми́ си дыйни́ццу,
 Побі́гни ў керни́ццу по води́ццу.
 Уми́й собі́ голо́войку і лі́чейко,
 Помо́ли́ сьа ві́рно Бо́гу,
 Да́ст ти до́лейку до́бру.

Коли́ нема́ шче́ молодця́, латка́ют:

Чому́ не йі́деш, коли́ при́їдеш,
 Мій́ луби́й на́речэ́ный?
 У ме́не та́тойко зло́йі во́лейкы
 Зь лѹ́цькой намо́войкы.
 Йа́ хо́джу, про́шу, ша́пойку но́шу,
 Че́йже йи́го перепро́шу.
 Ани́ ўпроси́ти, ани́ ўгрози́ти,
 Се́рдейко се́рдито́йи.
 Хо́дит па́войка по й обо́ройцы,
 Пі́рейко роспу́стила;
 Хо́дит Касу́нѡ по но́вых сьѡ́вох,
 Кі́сойку рочеса́ла.
 Ой не жа́ль менѡ́, ой ми́лий Бо́же,
 Шчо́ йа́ йі́ рошчеса́та,
 Ай жа́ль же менѡ́ сво́го тату́нѡ,
 Шчо́ йа́ го не ўслу́хала.
 Посы́лали нѡ́, заганѡ́ли нѡ́
 Ў кы́рниццу по води́ццу,
 Йа́ ма́ла́ бы́ла, на то́ ни зба́ла,
 Шчо́ йа́ йи́го не слу́хала.
 Ты гі́ройко ка́мйанна́йа,
 Чом же́ сьа не росто́чиш?
 Ой дѡ́войко Касу́нейко,
 Чом же́ сьа не роспла́чеш?
 Бо не ма́ў жа́ло́сти,
 Ды́ждала́м сьа радо́сти:
 Му́зичейкы́ ми гра́йут,
 Сва́шейкы́ ми латка́йут.

Спиро́ты латка́ють та́к:

Касу́нена ма́тыно́йка
 Пе́ред ми́лым Бо́гом ле́жит,
 На кресь¹⁾ ру́чейкы́ де́ржит.

¹⁾ Криж (на вхрест).

Ой спусті нѣа, Божѣйку,
 З дрібним дожджом на зѣмлю,
 Ой нѣай йѣ сѣа подіуїу,
 Йак моїи дитѣ убрѣно,
 Піт посѣх посаджено.
 Ой убраїи го лѣуле,
 Найблишшійи сусѣїде.

Теперь надходит молодець. Свашки молодіці латкаїт:

Сѣтїй, зѣагу, за вороти,
 Нѣай на тѣа метїль метѣ,
 Нѣай ти лічейко квѣце
 Від дожджу студѣного,
 Від вїнка дзелѣного.

А молодцѣвї свашки латкаїт з подвїрѣа:

Слїсте нам рада,
 Не даїте нам стойати,
 Даїте нам носїдати!

А молодичинї відповїдаїут:

Мы то́го даўно ждали,
 Бїєте си постойали.
 Не велїкі перехо́ды
 Че́рез зо-два огоро́ды.
 Припе́р льїдо ба́бу до двѣрець,
 Тай йї росїшаў пе́рець.

Свашки молодого приходѣат до хаты і сїдаїут.

Йак маїут йти до сльубу, староста молодцїу бере молодцѣа і молоду, вылизайут зза стола, мати сїдаїи з вїтцѣом на восьльїн, берут хлїб, а староста кажи музїцї: Стань! — Пѣань вѣйче, пѣань ма́тко, благословїт, бо мы йде́мо с тьми двоїїма ды́точка́ми до сакраме́нту бо́жого. Йа бы просїу вас, та́та, ма́му і сусѣїды, далѣкі і бли́ські, мо́же вас то́то ды́учатко даколи й не ўслухало, йа бы просїу, бїєте му вїтпущаїи! — Родичї і сусѣїды моуїат: Мы вїтпуща́мо, нѣай йї Бог вїтпуща́т. — Теперь молодѣата кланѣайут сѣа до нѣг і цылуїут родичїу так йак у молодого, а родичї моуїат: Іцїт з Бо́гом, берїт сльуб.

Тогды выходѣат ўсї на двїр, а свашки на поро́зї зачинаїут латкати:

Мы до сльубойку йде́мо,
 Молоду́ си веде́мо; (Музика грає)

Молодú йак йагоду,
 Румйанú йак калину,
 Солóтку йак малину.
 Ой мы йдемо́ до збро́йї,
 До церко́уцьї сьвя́тоїї,
 Ой там ста́немо́ разо́м.
 Перед бо́жим обра́зом.
 Ой нема́ ксьи́ядза до́ма,
 Пой́хаў до Йпльво́ва
 Кльу́чики купува́ти,
 Церко́уцьу розмы́ка́ти.

Церкву розмыкають і ўсьї ўходзя́т до церквы. Йак возьму́т сьлю́б,
 іду́т в церквы (музыка не йде́ під церкву, але лиша́еь ся да́лі десь
 у селі), а свашкы латка́ют:

Дзя́куймо́ Богойко́ви,
 І на́шому ксьи́ядзо́йкови,
 Жи нас недо́ўго ба́внў,
 Не мнóго гро́шый пра́внў:
 Піўто́ра чervoно́го
 Віт пана́ мо́лодо́го.

Йак іду́т ули́цеў, латка́ют:
 Зьвіду́йї сьа́ тату́нейко
 Свойи́го дит́ятейка́:
 Мо́йї лю́бе дит́ятко́!
 Ци го́разд йис го́сти́ла?
 Ци ві́рне́йко сьпубі́ла?
 Ві́рно, та́тойку, ві́рно,
 Розі́йтї сьа́ нн ві́льцо.

Йак прыйду́т перед дveréі до́му, латка́ют:
 Зьвіду́йї сьа́ маты́нойка
 Свойи́го дит́ятейка́ і т. д.

Ма́ти выході́т на порі́г хаты́ коструба́та; заго́рне ко́жўх на́-рубы́
 і выно́сїт на тарэ́лі цукру́ або ме́ду й хля́ба тро́ха, а цепна́рь го́ріўкы.
 І цепна́рь пы́тат сьа́: Де́ж вы, лядо́йко́ве, бы́лі? — А ста́роста́ по́вї-
 да́т: Ци ра́дасте го́сьты́м? — Цепна́рь (або га́зда): Ра́да. — Ци раз
 ци́ два́ ра́зы? — Два́ ра́зы; раз йак прыйду́т, дру́гый раз йак пі́ду́т.
 — Ста́роста́: Диві́т, лядо́йкы; ўза́лісмо па́ріпка́, прыве́лісмо чо́ло-
 ві́ка. Уза́лісмо дьўча́, прыве́лісмо неві́сьтя́. — Цепна́рь: Бо́да́й же вы
 здоро́ві бы́лі. — Ста́роста́: Шчо́ж вы, свату́нцью, за то́то́ нам обі́-

цятье? — Бóжу лáску на самы́й пéред, а вам здорóўя. Тай за тóтo сьа нáпиймо горіўкы; тай такóго солóткого, фáйного закусíти. — Цеп-нарь наливат горіўкы молодому, молодой пий до молодой, молода до дружкы, дружка до дружбы (перед порогом). Їак молодець пий, свашкы латкайут:

Івáнойку, Івáнойку,
Не пий пéршу поўно́йку,
Бо то пéрша зрадли́ва,
Ўсы сьа ба́бы подо́пили,
Івáнойка напо́йли.

Староста дайні хлiб цiлий малому хлопцеві, абы обыйшоў тры разы докола молодята. Їак обыйде, дружба перекстыт гарацнiком двeрi, а господар мовит: Прóшу до хáты. (Тенер лише луди молодого, а молодой навiть до слюбу не йдуць, аж у вечер приходять, як молоду возьмуть). Коли увійшли, сыдають, а свашкы латкають:

Ой ўсьо́ж нам дўже лáдно,
Хыба́ нам йидно́ дiўно,
Жи нам свáхы ни вiдно.
Цит, свáхо, не страхáй сьа,
Ходi д нам, привита́й сьа.

А сваха стоiт перед пiчоў i не обызват сьа, покы вони не залаткають тойi самоi. Вiдтак сваха (теща) прийде, а вони сьпiвають:

Їак нас свáха привитiла,
Їакбы мéдом примасти́ла.

А ўна прийде i мовит:

Ци горазд вы гóстили?

І зарас сьа цылуи с свашками, довькою, зьатем i старостоў. І йде гет, а староста бере молодята, дружок, старшу свашку, дружбу i йде до коморы йисти (там їм лiпше дають їсти). Тимчасом свашкы посувають сьа на мiсце, де сидiли молодята, дружбы, i латкають:

Ой захóдьат нас вiсти,
Хотба́т нам дати́ йисти,
Кўройкы печéнойi,
Йiшейкы машéнойi.
Ци с пёрцьом, ци не с пёрцьом,
Кобы́ з лáскавым сёрцьом.
Йiли, гўсойкы, йiли,
Пiтойкы iсхоты́ли.
Бо мы свáнейкы, шчебетўшейкы

Від світа шчебечемо,
 Горівочки хочемо.
 Дайте нам хочь трощечки,
 Бо нам горять панчощечки.
 Заспала кухарочка,
 Треба їй маршавочка,
 Треба їй вобудити,
 Горівочкоў напойїти.
 То теньга газдинья,
 Хороше їсти зварїла,
 Сырими дривами топила.

Дайут тепер їсти. Поки не попойдѣат, поти не сьпївайут. Аж при курцї сьпївайут:

Ай гїлья, гїлья, білийї гўсы,
 Не каламўгте вѣду Ганўси,
 Бо Ганўсейка хўстойкы пѣре,
 Приїде недылья, краснѣ сѣ ѡбѣре.

Їак попойдѣат, сьпївайут:

Ей устаньмо мы, підоймїмо сѣа,
 Здоймїм шапойку, поклонїмо сѣа,
 На самый перед Гѣсподу Богу,
 Гѣсподу Богу господарїови,
 Гей ты, ты, ты, ты,
 Кухарочкѣм пышным,
 За постаўлѣньи хлїба,
 Хлїба пшеничного
 Від Бога величного.

Сейї сьпївайут три разы. Потому ўходит староста, шчо ўже найїу сѣа у коморї і мовит: Господарїу наш лубѣзный! Найїлисмо сѣа, напїлисмо сѣа, дякуйїмо Гѣсподу Бѣгу і вам, сватўнцьу. Тепѣрь ѡа вас, сватўнцьу, буду просїти, їдѣт, берїт музїкы і ўнесѣт нам корогвѣй. — Сват їде з дружбоў, дружба ўносит корогвѣй на головї, обкрутит сѣа три разы (музика перед або за ним грає) і кладе на сьтїў. Староста розўїаже обрус, шчо буў заўїазаный, ѡак принесли від молодцѣа, перекройїт на половину, а свашкы латкайут:

Стѣроста корогвѣй дылит
 І сам собї не вірит,
 Ци ўсѣу родїну ўбдылит.
 Ой стѣростойке наш, наш,
 Подивї тѣ сѣа на нас!

Вѣкрій нам серединку,
 Узьмемо тѣя пѣт перішку.
 Стáроста корогвай країи,
 Золотій нóжик майи,
 Йаворóвий тарéлень,
 Рúчейкы йак напéрець.
 Ой старостойко наш, наш,
 То нам жаль на тебе,
 Жи ни майнмо
 Подаруночку вѣт тебе.
 Ай там засьадемо
 У калинові долини на тебе,
 Ой іздóймемо свѣ конічейка
 Спѣт тебе,
 Ай підложимо чóрну кіточку
 Пѣт тебе.

І підложут бабы чорну кітку під старосту. Теперь дадут друшчы гúску; староста йак покрайи корогвай, кличе дрúжбу, а дружба запінат ў гúску друшчы гроші: дві шúстки, йак си любить дружка, йак теньгий дружба; йак йакый кепськый дрúжба, то 12 грейцаріў — і передайи дружцы. Староста мовит: Давай же ти своїй дрúшцы хлыба (дружбѣ мовит), бо вона шче малá. — Дружба дайи тоты гроші і гуску і мовит: На тобі гроші і хлыба, попойідж, жебыс была душша гульáти, бо мы йак зáчнемо великий тáнець, будемо гульáти 24 годин. — Дружка бере. Дружба пытат сѣя: Шчо ты менѣ за тотó обѣцаш? — Бóжу лáску. — А староста мóвит: Покажиш ты, друшко, шчо ты мáйиш дрúжбѣ датѣ? — А вона вынѣмат хустку с пазухы і персѣтынѣ: Нá ти тотú хúстку; на сѣм лѣт одынѣ мáйиш; не потребуиш нѣкады хóдѣти, іно си найми когó, жебѣ ты одынѣ ўшиў. — Староста дайи дружбѣ від дружкы того і мовит: Диви, шчо ти дрúшка дала? Не мáйиш сѣя чим гадáти і сѣм лѣт, бо мáйиш одынѣ крáсене; кошульу — 24 сорочóк на сѣм лѣт; глыдай шеўкыны йино. Мáйиш персѣтынѣ, за ньóго будúт ти шѣти й шче сѣя бѣги будут: Йа ти ўшиў. Йа. — Шчо ж ты нам за тотó обѣцаш? — Обѣцáйу наперед бóжу лáску; на самый пѣред Господу Богу дякуйу і пáну старóсты і пáну молодóму і паны молодѣ і пáны сванейкáм; цáлому кóлы, шчо ў тым стóлы бáрзо дякуйу пѣйкно. — І даст цепнарь горіўкы дрúжбѣ напѣти сѣя до дружкы, бо пѣде гульáти. Возьмѣ йѣи на руки зза стола, а староста мовит: Возьмѣш ми дрúжку, абѣс ми ту положѣў, вѣткыс ўзѣаў, абѣс ми не поневѣрѣаў. — І тогды гульáют; аде музика стáйи, докы му дружба не заплатит, йак перше молодый. Йак дружба погульáйи з дружкоў, са-

дит їй зноў за стыў, а потому ўже гуляйут хлопцы. Тэперь староста роздайі корогвай; одну паловину бере молодець до себе, другую паловину моладіца крайні на тылькі кукіў, кільки гостей ближшых, ўкладат стойачкы (по адній) ў куснік, і роздайі. Родина бере, а дальші хыба дїстаўт куснікы хыба, йак корогвайу не стане. Йак даіи музичы, мовіт: Дали бысмо ти коньа, але кінь хоче йісти, а ты забавуны чоловік, та ты ко́ло коньа не будеш ходіти. Ты чоловік весіліны, грайіш, кінь рже, йісти хоче, а йа бы тебе просіў — ўзвати хлїб; чей ты тотό приймеш; хоць не велікий кусень, прийми за найбільшый. Шчо ж ты нам за тотό обіцаш? — Музика дьакуйі, йак перше дружба: Ласку бо жу, дьакуйу Пану Богу і т. д. Так староста прибалакуйі шчо сь до кождого, кому даіи корогвай. — Тимчасом приходіт хтось від молодого, даіи знати, шчо там страва поварена, шчо можна ўже йти. Староста мовіт: Господару наш лубезны! Мы бы ўже хотіли сьа забірати; мы ўже наўнували вам. — Газда, йак добрый, задержуйі гостий, але староста вымоўляйі сьа, шчо треба йти. І кліче до дру́жбы: Дру́жба, зганьай бойар, кудый на своїи місце, бо підемо до дому. — Йак посідайут ўсьі, газда дайі горіўкы і ўсьі пйут по 2 порцыі ў кружок, а свашкы латкайут:

Де сьа збіраш, Касу́нейко,

Піт темнуу ны́чейку?

Де будеш почувати,

Вечэ́рйу вечірйати?

Ма́йу нады́йу ў Бо́зы,

у свёкорця при до́ро́зі,

Там буду́ почувати,

Вечэ́рйу вечерйати.

Де Іва́нойко сьідіт,

Там сьа сьты́нойка сьві́тит;

Де Касу́нейка сьідіт,

Там сьа шче лы́пше сьві́тит.

А ў лы́сы на польа́ны,

Там бойа́ри спочива́ли.

Меджи німи Касу́нейка

Цы́лу ны́чку не спала,

Бойа́ри й убуджа́ла:

Ўста́ньте, бойаре, д го́рі,

ўже бі́лыи день на дво́рі!

Час до́міў по́йхати,

Добра́ныч по́відати.

Добраньч на ўсьу ньч,
 А добрыйдзень на ўвесь дзень.
 У лысы тернинайа
 Ўсьо поле загайла,
 Молода Касўнейка
 Ўсьіх бойар прыдобила.
 Дё сьа Касўнейка дыла:
 Ой ци воўойкы поїнт,
 Ци корўойкы доїнт?
 Ой не воўойкы поїнт,
 Ни корўойкы доїнт,
 А с сьвойим татўнейком
 Ў комўройцы на розмўвойцы.
 Шчо йі маїи віна даіи?
 Штири воўойкы, штири коровы,
 І коньа воронўго піт пана молодўго.
 Не плач, не плач, татўнейку, за мнўйу,
 Не берў йа нїчўго с собўйу.
 Лишайу ти сьльїдўчки по обўрі,
 А дрібнўйкї сьльўзўчки по стўлы.
 Забїрайу йодыньчєкў с комўры,
 Выганьайу худўбїцў с стодўлы.

Молодўата кланьайут сьа родичам, а свашкы латкайут:

Іде віт сьвойї матўнойкы до чуждойї,
 Кобї, Боже, до лыпшўйї.

Йак выйдут на двїр, газда выносіт фльашку горїўкы і шчє дайї
 ўсьім по порцыї, а свашкы молодичынї, шчо тепер приходўят, лат-
 кайут:

Не йди, Касўнейко, там,
 Там людє невїрўйї,
 Бїут жўны даремўйї.
 Не мнўго завїнїла,
 Шчо вошчїпок не солїла!

Свашкы молодцьўвї відпўдайут:

Бо тўтў непўраўдойка
 На наўшўго сусьїдойка!
 Шчє й Касўньа не ўстаїа,
 На стўлы рынка (з яєшнєю) стаїа:
 Уставай, ўставай, Касўнейко,
 Бо ўжє йи сьвўїланейко.

Потому :

Гоца, свѣхойка, гоца,
Трѣба дывойны гѣдза¹⁾.
Трѣба сѣ укрываѣти,
Бо то зима не маѣти.

Теперь выходят гости і йдут до батька молодого (лише молодого гості). Староста бере на плечі перину, шчо мати дайи молодѣ, три плахты (простирала) і два хлѣбы ў середину. Йак староста выйде, нападут на нього хлопцы з паличками і бѣгут по подушцы цѣлу дорогу; дружба відганьбат, бѣи гаранником і староста відганьбат, але вони не відступають. Свашкы латкають аж йак прийдут на вобору :

Выйди, вѣйди, кострубаѣта,
Йде невіста богѣта,
З коровами, з волами,
З добрыми намовами.

Мати молодцѣова выносит, йак молодойі, горіўкы, цукру і хлѣба і трактує старосту, молодѣта, дружбы і сваху. Йак выпѣют горіўку, староста пыгат: Сватўнцѣу, ци радасте гѣсьтым? — Рада. — Ци раз, ци два рѣзы? — Раз йак пішли, дрўгый раз йак прийшли. — Дывіт, сватўнцѣу, узвѣлісмо йиднў дѣтїну, а привѣлісмо, Бѣг даў, двѣйи. І не будетѣ ходити на вѣду і хѣту не будетѣ замѣтѣти, трѣскы не будетѣ носѣти, бо вы ни годны, вы старѣйкѣ, вы сына годували двѣцѣть лѣт і три, жебѣте послўгу маѣи з невісты. — Теперь мати бере молодѣта і веде за хустку, шчо обѣйм на шийі, до хаты. Йак приведе, гѣсьты сѣдають за сѣтыў з молодѣтатами, гѣзда принѣсит горіўкы і дайи ўсѣм по 2 порцѣйи. Йак выпѣют горіўку, молодѣта, дружба, староста і свашка йдут до коморы вечерѣяти, а гѣсьты вечерѣяють у хаты. Покры дадут вечерѣу, свашкы латкають :

Заходѣят нас вѣсти (як перше).

Мати сѣ пыгат :

Ой деж вы бывѣли,
Сивѣйи сокѣлы?

Свашкы :

Бывѣли мы, бывали
ў глубѣкім потѣцѣ,
Там сѣ купали двѣ гѣлойкы.

¹⁾ Коца.

Мати :

Чому вы не ўзбали
Хоць ййдну́ гало́йку?

Свашкы :

Ой ўзбали мы, ўзбали
Іва́нови Касу́нейку.

Теперь вчеріайут. Ёак дадут крупы, свашкы латкайут :

Ші́пейко, багру́нейко¹⁾,
Бода́с здоро́ва бы́ла,
Жие нам кру́ны примасти́ла.
Мы йі́сти не бу́демо,
По́кы сьа не напй́ймо.
Тре́ба нас припросі́ти,
Горі́лочкоў напойі́ти,
Бо мы сва́нейкы, шчебету́шейкы,
Ві́т сьві́та шчебе́чемо,
Горі́лочкы хо́чемо.
Да́йте нам хоць тро́шейкы
Ро́гойко помачі́ти;
Хо́нь бы мы йі́ не пили,
Ажебы́смо хо́нь ўвиды́ли.

Га́зда ўже не да́йи горі́ўкы, тому вони йі́дзат і так. Ёак попойі́-
дзат, то сьні́вайут куранта (куркы ї́дзат і пріспі́вають) :

Ей гы́ла, гы́ла, бі́лыі́ гу́си,
Не ка́ламу́тьте во́ду Га́нуса.
Ой ку́му́ньцу, про́шу вас,
Чи не бы́ла мо́йа ку́рочка у вас?
А на мо́йі ку́ройшы
Пі́рейко рйа́быйі,
Ци бу́деме, сусьі́тко, ўраз об́ыйі?

Теперь хто попойі́ст, йі́де спати, а мо́лоды гу́льайут. Свашкы роз-
ходзат сьа, лйше найстарша свашка лйшайі сьа. Теперь лагодзат ве-
черйу дльа родичі́ў мо́лодой і тых, шчо прййдут з нймі (як добрый
га́зда і 15 о́сіб, як нй, то 6). Га́зда (ба́цько мо́лодой), ёак ўже думат,
шчо час йі́ти, клі́че сусьі́д і родичі́ў йі́ти по дй́тва у прййда́ны за
мо́йым ды́ўча́тьом до мо́лодо́го. Усьі́м тым, шчо клі́че, даст по-
кельушкови горі́ўкы. А мати заўйа́же со́бі да́рунок дльа мо́лодцэвойі.

¹⁾ Назва корови.

найближшій родини: дай малі крамські хусточки. Йак йдуть, то придани (прийданські свашки) латкають:

Жебы Касу́нейка зна́ла,
Шчо їй та́тойко йіде,
Ста́вила бы ла́ўки
З дзелено́й мура́ўки,
Заміта́ла бы дво́ры,
Выстеля́ла бы сто́лы,
Кла́ла бы хлі́бы пше́ничный
Пе́рет сво́го тату́нейка.
Ой знати, Бо́жейку, знати.
Ї котрі, Касу́нейка, хаты́.

Йак прийшли на обороу:

Укажі́ нам соко́ла,
Шчо́сте нам ўза́ли ўче́ра.
Ўче́ра із вече́ра,
А сно́чи по пі́юно́чи.

Перед придані́ю виводять молоду, ўказати ві́тцю. Вона витайи съа з приданами і просит їх до хаты. Йак увійшли до хаты, сидають за сьты́ю (музики молодої грають, а молодого сидять) і зачинають латкати:

Пы́швыі при́дани, пы́шныі,
За Касу́нейкоу́ прийшли,
Красно́ си посы́дали
На кали́новы ла́вы.
Ўсьо́ж нам ду́же ла́дно,
Хыба́ нам йидно́ дї́юно,
Жи́ нам сва́хы ни́ відно.
Цит, сва́хо, не стра́хай съа,
Ходи́ д нам, привита́й съа.

Сваха приходит; свекра пытайи: Ци горáзд, здоро́ві сваху́ньцю, ци горáзд вам съа веселі́т? — Горáзд, Бі́г запла́ть, вам ци горáзд? — Горáзд Бо́гу дя́ковати. — Тепе́рь га́зда дайи по 2 кельушкы горі́ўкы (чопнарови латкають при тім, як ви́еше), а по горі́ўцы йісти. По йіды́ньу отець молодо́й кличе д собі́ свата, бо́ прыны́с горі́ўкы, і примоу́ляйи до нього: Дай Бо́жи до́брый вече́р. — Дай Бо́же здороу́ля. Ци горáзд вам съа веселі́т, свату́ньцю? — Горáзд, Бі́г запла́ть. Вам собі́ ци горáзд? — Горáзд Бо́гу дя́ковати, дай Бо́же лы́пше. — І вы́нимат сво́ю по́рцы́ю дб́ўчин отець і дайи́ свáтови горі́ўкы. Йак на́пйут съа сваты, то́гды отець молодо́й тра́ктуйи тым, шчо́ ў хаты́ йи, покы не

выпйут. При ты горіўцы дайи мати молодойі хусчата. (При тім приспівують собі, що хотять). Мамі молодого дайи виликый обрус, балець. Вона завинё сьа і йде гульати ў пым. Йак за курты́й балець, співайи:

Ішлám з лúшка, напілам сьа,
Найшлám гáткы, — завілам сьа.
Подиві сьа, павы́ Йаньё,
Йакé слы́чне завивáньё.

А йак файный, то гульайи і приспівуйи:

Не жаль ми, не жаль,
Жи йа з газдоў спала,
Жи йа собі ў свёйі свахы
Файный балець дыстала.

Йак горіўку выпили і роздали дарункы, тогды староста просит дружбу, жебы гльадаў молодцовойі свашкы, бо треба поўйазати невісту. Молодцова свашка засы́дат за сьты́ў ко́ло молодойі, знимат хустку і вінець, кладе на сьты́ў, і мовит: Дава́й же, Іване, чепець с па́зухы і кладі́ Кáси на го́лову, а з го́ловы на сьты́ў (так три рази). Волосьа порозгортат і почіпчуйи, поўйазуйи чепцём і польітицеў. Усьі дыўят сьа і примоўйайут: Йакá файна невіста з нейі! — А свашкы латкайут:

Краўчи, свáнейко, краўчи,
А ци ўмійиш краўчити...

Касу́нини тату́нейко
У Сьа́ноцы на йарма́рцы
С крамарі́ом сьа торго́уйи,
Чі́пойко Кáси купу́йи.

Не крач, свáнейко, дыўча,
Бо́ го бо́літ голоўча.
Мати́ го ўгодува́ла
Тай йи́го не тарга́ла.
Тремтит, кісо́йка, тремтит,
Чо́гось вона́ сьа бо́йіт...

Та ў гай полеты́ла
Та лі́т чі́пойко сы́ла,
Бо ўна́ сьа бо́йіт,
Бо свáшейка на ву́ сьа стро́йіт.
Чі́пойку йидба́бный,
На го́ловойку ла́дный.

І поўйазали ў чепець, а по чепці ў хустку білу. Газда шче раз трактуйи горіўкоў по 2 порцыйі і кажи: Забірайте сьа до дому, бо ўже трόха хόчемо спочіти! — І теперь забирайут сьа гет ўсы, музыкы йдут спати, а вони лыгайут, хоць то надόбнем. Йак рано ўстанут молодьбата і тато, каже тато дружбі піти попросити кількох людий, бо підемо сьа на ріку мыти. Йак бабы і хлопы поприходили і музика ўстаў, молода берё коноўцэу і кропило і йде на ріку зі ўсыми, а бабы латкайут:

Д га́ти, ды́тойкы, д га́ти,

Лічейко умыва́ти.

Мы́ли сьа, ды́тойкы, мы́ли.

Павуха́ми сьа ўтира́ли,

Жебы́ сьа шанува́ли.

Теперь хопит мати невісту тай з коноўцеў по воды бродит; другі дрильайут себе ў воду, кого зможут. Тешча обведе три разы ў воді невісту, — абы ним так йшло, йак з воды — і йак невіста зачере воду, вертайут до дому, а бабы латкайут:

Несе невіста воду

Іс каміянόго броду.

Йак невіста прийде д хаты, кропит тоў водоў хыжі, маргу, збіже, а бабы латкайут:

Кропи, невісто, кропи!

Де кроплё́а воды́ ўпаде,

Там ста́до волы́ў ста́не.

По сьым невіста розбере сьа і йде з молодцьом до церкви на вывід (аж потім можна їй спати з молодим), а тоты шче ў хыжи балакайут, але ўже не гостьат сьа, бо нема чим. Йак по огвёви ўже ўсьо стало. Хыба на останку свашкы залаткайут:

Спи́ли, гы́ли,

Хыба́ болото́ лиши́ли!

Зап. в марті, 1899, від Касі Семінської.

Весіле в Керестурі

(бач-бодрогської столиці, в полудневій Угорщині).

Записав Володимир Гнатюк.

П і т а н к и.

На питанькох йе пан нє староста, альє відавач. Староста прізе на питанькі і млоді і младші староста — бо то двоє іду — гу дзвєром на питанькі пред відавача. Відавач станє на дзвєрі прікльєтні і так поздряўка (го) староста: Дóбрї дзєнь, прїятєльу чєсні! Мал бї сом слóво, альбо два до мїлостї вáшей, кєд бї шє Бóгу лубєло і мїлосцї вáшей.

І на то відавач отпóве: Шлєбóдно, цо вас Бог наўчєл.

Староста почнє бєшєду: Так чуйєме іє чїтатєлєй сїятáго пїсма: Кóгда вїшол Аўраам прет обїдом пред двєрі сїні сьвoйшя, ашчє кóго бї увїдїх і прївєдох бї на обїд. І вїдїл із далєка трєх мўжєй. І вїшол на дуп Маўрїйскї і вїдїл трєх мўжєй. І прїшол пєрєт нїх і уклóнїл сáм аж до зємлї. І молїл їх, абї прєбўлї у нєго, док бї їм óмїл нóгї і пóдал йáстї.

Тєраз вóйду нўка до хїжї. Відавач прїїал старóсту і млодóго нўка на тóту лубóбў, йáка бўла у Аўраáма.

Кєд вóйду нўка і пoшєдáйу за стол. І так нáчнє старóста на нóво бєшєду сьвoйу ў хїжї і так гутóрі вїдавачовї: Мал бї сом слóво альбо два до мїлосцї вáшей, кєд бї шє Бóгу лубєло так і мїлосцї вáшей. — А вїдавач на то отпóве: Шлєбóдно, цо вас Бог наўчєл.

Тєраз зачїна старóста бєшєду: Так чуйєме їш чїтатєлєй і с пїсма сїятáго: Во пєрвї дєнь Бог сoтвóрїл сьвїт, а фторї твєрд, трєтї дєнь Бог разлўчїл вóду од зємлї і пoвєлїл зємлї прoзїябáтї ўсїяку тráву і нáслáждєнїє. Во чєтвєртї дєнь Бог сoздáл слóнце, лўну і другїя сьвїтїлa нєбєснáя. Во пїя́тї дєнь рїбї і птїцї. Во шєстї дєнь ўсїя рóдї чєтвєрoпóжнїх і пoлзїяшчїх жївóтнїх. На пoслýдoк сoтвóрїл Бoх чєлo-

віка по образу і по подоби́йу свої́му. Он ізобра́зіл й́ему кіло от пе́рсті і бду́нул во то́йє словесну́ю і бессме́ртну́ю ду́шу, кото́рі о́брас боже-
стві́нні́я свої́їа мудро́сті і блага́сті велельі́їа запечатлі́л. Пе́рві
чело́вік назі́вал сїа Ада́м; і перва́го чело́віка сотво́ріл Бог рай на во-
сто́ку і поста́віл й́єго управі́телем ра́їа і покори́л й́ему Бог ўсе́їа зві́рі
і пті́ці райські́їа. І по божи́му повелі́нїю на́рек ўсе́м іме́на. І віды́л
Бох, й́ако не возмо́жно й́єди́ному чело́віку на зе́млі жи́ті. Бох ўсе́могу́щі
напу́стїл на Ада́ма глубо́кі сон, і зйа́ўші й́єди́но ре́бро от плоти́ ко́сті
й́єго, і сотво́ріл й́ему же́ну. Й́єгда Ада́м пробуді́ўші сїа от сна свої́єго
і віды́л же́ну свої́ю Й́єву, і глаго́лаз й́ей: Ві́м, й́ако кост от ко́сті
мої́їа. І ўбо од днес й́єї же́на мо́їа. Імі́їаше Ада́м радо́сті ве́ліїа!
І глаго́лаз Ада́м ко Й́єві: от ўсі́х ра́йскі́х дреў ово́пей насі́щати́ сїа,
от дре́ва, й́аже по сре́дї ра́їа, от се́го, да не сны́ші, й́аже Го́-
сподь прі́каза нам. І не по мно́зі ўре́мені заві́сті ра́ді ді́їа́вол
й́єст [ўраг] чело́віку. І пріоздо́біл сїа ді́їа́вол во зми́ю і возлы́зав
сїа на дре́во прі́казано́є і промові́л ко Й́єві: По́что ві не й́а́сте от
дре́ва се́го? Й́єва глаго́ла: Й́ако Го́споть прі́каза нам. Ді́їа́вол промові́л
ку Й́єві: А́ще бі́сте свы́лі от дре́ва се́го, унодо́білі бі́сте сїа са́мому
Бо́гу і позна́лі бі́сте в́ле і до́бре. І так Й́єва зйа́ўші й́єди́но од дре́ва се́го
ово́шчі, і заку́сла і пробуді́ўші му́жа свої́єго і дала й́ему от ово́шчі
сїїа. І нача́лі позна́ті ньаго́гі свої́їа. І нача́лі одрива́ті лы́ствїїа од
дре́ва смокоўны́шчаго і прікрі́вати ньаго́гі свої́їа. Віды́л Бох ўсе́мо-
гу́щі і ўсешче́рїїші, й́ако престо́пні́ша запо́віді бо́жіїа. І нача́л Бог
ўсе́могу́щі ўзіва́ті: Ада́ме, Ада́ме, Ада́ме! до тре́тїїа́го ра́зу. І Ада́м
не да́де отві́та. По тре́тїюм ра́зу глаго́ла Ада́м: Го́споди, й́ако наг й́є́см!
Глаго́ла й́ему Бог: По́что наг й́є́сі? По́что запо́віді мо́їа за́біл й́є́сі?
І нача́ша ізві́нява́ті са. Глаго́ла Ада́м, й́ако прелстї́ла мїа Й́єва. І гла-
го́ла Й́єва, й́ако прелеті́л мїа зми́їн. І не прі́їав Бох ізві́ненї́їа ї́їх.
Прі́гласїл Бох херу́віа з огни́стїм ме́чем ізгва́ті ї́їх вон із ра́їа. І прі-
ста́віл Бох херу́віа на двері́ ра́йскі і не возу́рашча́ті ї́їм сїа па́кі во
рай. Й́є́ще Бог прі́зрел на плачу́шчаго Ада́ма і не отпу́стїл й́єго ньа́га,
пріоздо́біл ї́їх рі́замі ко́жанїмі. І по ўре́мені дал ї́їм Бох прі́рѳду; імі-
їа́ше перва́го сїна іме́нем Ка́їїн і друга́го сїна іме́нем Авель. Й́є-
ди́ножди ре́че Ка́їїн ко бра́ту свої́му Авельу: Досто́йно бі́гі воз-
да́ті Бо́гу же́ртву. Ка́їїн упра́жня́вав сїа во зды́ла́нїю по́льа, а
Авель пасу́щіх ста́да сво́їа. Й́єди́ножди ізі́до́ша возда́ті Бо́гу же́ртву.
Ка́їїн зйа́ў от пло́доў сво́їїх задня́їа, а Авель от пасу́щіх стат сво́-
їїх перва́їа. Же́ртва Ка́їїно́ва возды́за сїа по зе́мі; Авельо́ва же́ртва
возношаше сїа до небес. І віды́ Ка́їїн й́ако же́ртва й́єго ни у́го́дна
Бо́гу. І намі́сли зло́бу во се́рці свої́єм, й́ако неві́нна́го бра́та свої́єго
Авельа вознамі́ріл убі́ті. І гльа́даше подо́бна вре́мена. І й́єди́ножди і́зведе

брата свого́го Авельа во слачайшію бешіду вон на поле і напал на него і убіл його палицею його. І Кайін ніко́гдаже возу́рашчае сѣа во обіталішча сво́йя. Кроу Авельова вопі́йаше до неба. І доко́лі Кайін скитайу́шче сѣа во горах і во лысах, доко́лі не убіл його Ламех во імнѣа звѣрей. Відыл Бох, йак оні од йедінаго пото́мство добро́йе не пріходіт. Прізріл Бох йѣшче на прародітелей Ада́ма і Йѣву і वो́здал ім йѣшче йедіну пріро́ду, і дал ім йедінаго сі́на іме́нем Сі́фта. Сі́фт біст богобо́йязні і назівалі сѣа Сі́фтово пото́мці чолові́ці бо́жі, Кайіново то́кмо чолові́ці. І тако разлуча́ше сѣа сі́мнѣа Сі́фтова од сі́мнѣа Кайіново́го за тісйашча лы́т. І по тісйашча лы́т нача́ша побіра́ті сѣа Кайіново́го пото́мці от Сі́фтовіх і Сі́фтово от Кайіно́віх. І тако на́ста ме́жду німа зло́ба і безако́нійе, тол жерсто́косерді́йе, же Бог вознаміріл ро́да се́го істребі́ті водо́ю. І Бог поте́рпіл рот сей во зако́ні бо́жім тісйашча лы́т, а во безако́нію тісйашча дві́ста ші́сдеся́т і два лы́т. І от соворе́ні́я мі́ра до потопі́ потерпіл Бох сей рот два тісйашча ші́сдеся́т і два лы́т. І во то ўре́мйя бі чолові́к, і́мѣа йѣму Ной, пйа́тьсто́лы́тні. І глаго́лал йѣму Бох: йа́ко прего́рчі́ша мйа рот сей і не і́мат дух мой пребіва́ті во чолові́ці сем; аз же істре́блю от чолові́ка до ско́та і те́бі повелыва́йю, да сотвори́ші ко́учех, да спаше́ші сѣа од мно́жества вод. І глаго́лал йѣму Бох: да сотвори́ші ко́учех і да бу́дет трі́сто ла́ктоу́ длужі́на і пйа́десать ла́ктоу́ ші́рі́на і трі́десять ла́ктоу́ зві́ші́на. І да бу́дет тро́кро́у́ні. І сотвори́ше ў нем сонні́шча — двѣ́рі, окна, смо́ло́ю осмо́лі́ше і да во́да ў него́ не наступі́т. І тако патрі́йарха Ной ды́лаше сей ко́раб за сто лы́т. І відыл Бох ўсе́могу́шчі і ўсешче́дрійші йа́ко у наро́да безако́нійе не утолѣ́йет, но по́неже горі́йе наста́ульа́йет, і глаго́лал Бох ко Но́йу, да от сйа́каго ро́да, йа́же не жи́йіа́ше во во́дах, да собе́рет по йедіно́й па́рі і ўложі́ше во ко́учех. І от пар чі́стіх пйа́ть, два по́лу мужеска́го і трі́ женска́го і от нечі́стіх се́дем пар, четі́рі по́лу женска́го і трі́ мужеска́го. І ўбо ў́сѣа сотво́рі́ тако́ Ной по глаго́лу госпо́дню і йа́ко ў́сѣа гото́ва су́ть, глаго́ла Бох ко патрі́йарху Но́йу, да ўні́йде во ко́учех со же́но́ю і со трі́ма сі́намі і невеста́ні. Сіно́ве назіва́ше сѣа Сі́мон, Ха́м і Афет. І тако́ Бох затво́рі́ двѣ́рі ко́рабля́ руко́ю а́нгелско́ю. І тако́ доп́устіл Бох дошч четі́рі́десать днѣ́й і четі́рі́десять но́шчей і ў́сѣа рі́кі напо́лні́ша сѣа і воздві́гне́ сѣа во́да і покрыва́ше найві́соча́йші го́рі ара́а́цкі на пйа́тьдесать ла́ктоу́. І тако́ ко́учех по́сйа́ше сѣа да́же по́пот о́блакі небе́сні. І так по сто і пйа́тдесять днѣ́й доп́устіл Бох та́глий ві́тор на зе́млю і тако́ нача́ша во́ді ума́льа́ті сѣа. І так по трех мі́сйа́цей по́мул патрі́йарха Ной, йа́ко бі́ сйах ко́раб на верх го́рі ара́а́цкі. І отво́рі́л двѣ́рі ко́рабля́ і не мо́жа́ше віды́ті, а́ще лі́ отступі́ла во́да от лі́ца зе́млі. І вознаміріл во се́рці сво́йем, а́ще отпу́шчу га́ўра́на віды́ті, а́ще отступі́ла во́да от лі́ца зе́млі. І пу́стіл га́ўра́на і га́ўра́на

і рékла, же вóна нýе скóро лýгáла і ўчac ўстава́ла і згoтoвaла оды́-йáніў брáчно. То шe вола́ўу ручні́кі. І на то нáчнýе старóста гутóріц: Мал бi сoм слóво а́лбо два до мiлóсці вáшeй, кeд бi шe Бóгу лýбeлo так і мiлóсці вáшeй. А вiдáвaч oтпóвe: Шлýбóдно, цo вac Бoг нáучeл. А старóста:

Кóгда упóдoбi сiя цáрствiў нeбeснoй чeлoвiкy цáрьўу і сoтвoрi брaк сiнy свoй́мy і рeчe кo рáбoм свoй́ім: Ідiтe рeшчi звáнім, дa прiдyт нa брáкi, йáкoжe ўсiя угoтoвaнa сyть. Ізiдoшa рáбi і глaгoлaшa звáнім, дa прiдyт нa брáкi. І нaчaшa звáні oдрiцáтi сiя. Й́eдiн глaгoлa, йáкo кúпiх пiятъ пар вóтoў, рáд бi iзiтi iскyсiтi йiх; мóльy тi сiя, iмi мнýa oдрeчeннa. Фтóрi глaгoлa: Азжe кúпiх сeлo і сeгo рáдi iмaм нýждy iзiтi і вiдýтi; iмi мнýa oдрeчeннa. Трeтi глaгoлa: Аз жe пoйaх жéнy і сeгo рáдi нe мóгy прiтi, iмi мнýa oдрeчeннa. І прiдe рaп тoт і пoвiдa гoспoдiнy свoй́мy; і дóмy влaдiкa рaснiвa сiя зýлo. І рeчe, йáкo звáні нeдoстóйні сyть ўкyсiтi вeчeрi мoй́eйa. І рeчe кo рáбoм: Ізiдiтe нa iсxoдiшчiх пyтeй iлi нa рaспýтiў. Ашчe oбрiашчeтe злiйa і дoбрiйa і прiвeдiтe йiх вo дoм мoй, дa нaпoлнiт сiя. Ізiдoшa рáбi і ашчe oбрiтoшa і прiвeдoшa і й́eдiнoжди ўж дoм пoлн й́eст; рáд бi гoспoдiн iзiтi і вiдýтi вoнaдeжaшчiх свoй́иx. І прiдe і вiдi й́eдiнaгo—чeлoвiкa нe oпoлчeнi вo oды́йáнiў брáчнiм. І прiйлe гoспoдiн кo нeмy і рeчe й́eмy: Дрýжe, кáкo ўшeл й́eсi сiмo, йáжe нe iмiй́eшi oды́йáніў брáчнa? І сeй дáжe yмoлчá. І рeчe гoспoдiн кo рáбoм свoй́ім: Вoзмiтe й́eгo, сiяжiтe й́eмy рýцi і нóзi й́eгo і вeржiтe й́eгo вo тмy крoмiшнiўўу, тy бo бýдeт плaч і скрeжeт зyбóў.

Так тaкóждe, прiйaтeльy чeснi, йáк пáнýe вiдáўчe, і мi бi вac мoдлiўi, дa нa нac пoлoжiцe знaк oды́йáніўa брáчнa, жeбi і мi тóтi слóвa нýe дoстáлi, йáк дóстaл тoт, цo нýe мaл oды́йáніў брáчнo. І тaк вiдáвaч прiнiўшe рyчнiкi і тaк дa старóстoм пo й́eдeн рýчнiк і свáшкoм пo й́eдeн.

Тeрaз старóстa а́лбo вiдáвaч прiвiнчýў тiм мoдлiўaтoм: Зa сeй дoм і зa жiвýшчiх ў нeм і зa тóтi двa пeрсóнi, xтóрi тy нiўшкa йáк пpeд нáмi, прeт швeткáмi прiйáлi пeрвoй́e oбрyчeнiй́e. І дaй Гóспoдi Бóжe, жeбi Гóспoдь Бóг нeбeснi йiх coй́eдiнeл y лýбoвi і жeбi c тiм нaмiрeнiй́eм нaстyпáлi і дo стáнy мaлжeнcкoгo і жeбi бýлi Бóгy нeбeснoмy нa чeсцi і нa слáвy і цeрквi сiягoй кaфгoличeскoй нa вoздбy, óтцoм і мáцeрoм нa пoтýхy і нa рáдoсцi і шiцкóмy рóдy; і жeбi йiх Бoх блaгoслóвeл, йáк Аўрáмa вo Сáру, Ісáкa з Рeвeкy, і Йáкoвa з Рaхiльy; і жeбi йiм Бoх пpeтстáвeл aнгéлa хpaнiтeльa нa ўсiя днi і нóшчi жiвóтa йiх; і жeбi yтвeрдзeл Бoх лýбoў мeджi нiх, йáк yтвeрдзeл мeджi двáнaц aпóстoлaмi; і жeбi Гóспoть Бoх нeбeснi oд нiх шмeрц oддáльeл і жiвóтa йiм пpeдлóжeл і нaм ўсiм, xтóрiсeмe coбрáнi y тiм чeснiм дóмy,

мір, льубоў і здравііѣ і долгоденствііѣ і по скончанііу жыўота нашэго ўсім жаляйѣм царство небесноіѣ задобіц. І так за-добре здраве Бже дай здраве.

І так начну вѣцка піц і вешельц шѣ. І вѣцка так: раз обѣдзе фляша з віном льбо с палѣнцу, цо шѣ трафі, наоколо, піу старо-стове, млоді і млода, відазач і свашкі. Вѣцка отпушча млоду і млодого вонка споза стола. І воні вѣцка так бешедују, докля нѣ прідзе, йакі йѣ час, льбо полудзенок, льбо вечѣра. Вѣцка там пріду і пріданці: оцѣц, мац, шѣстра, брат і так блыскі рот. Пѣсле полудзенка льбо вечѣрі отпуіу шѣ дому. І начнѣ старѣста бешѣду своју:

Мал бі сом слѣво албо два до мѣлѣці нашѣй, кѣд бі шѣ Богу ль-бѣло небесному, так і мѣлѣці нашѣй.

Відавач отповѣда: Шлѣбѣдно, цо нас Бог наўчѣл.

Кѣгда Іліа замкнул нѣбо на трі лыга і шѣст мішацоў і глагола-іѣму Бох: Іді ко потоку Харѣнту і прѣбуди тамо і ўранам заповідам прѣпітати тѣа. Ко ўтру і вечѣру прінесѣша ті хлыба і мѣаса, от потока напоіші сѣа.—І по днѣх многѣх ішшѣх поток. І прінужден біл Іліа од жажді погібати. І глаголаі іѣму Бог: Іді во Сарѣнту Сідонскују ко сѣй жѣні гдовіці і прѣбуди тамо.

Йѣгда Іліа прібліжі сѣа ко Сідону варошу і віды жѣну прі пугі собіраіущу дрѣва. І пріде ко нѣй Іліа і рѣчѣ йѣй: Жѣно, прімі мѣа і прѣкѣрмі мѣа до часу сѣго. І жѣна вѣзрі па нѣго і рѣчѣ йѣму: Вім, йако чѣловік обжі йѣсѣ. Како тѣа пріму? Не імам то́кмо горст мѣкі і во джвѣнци мѣло йѣлѣа. Ашчѣ сѣіѣ снѣдно бѣдет, аз глѣдом гібљу і чѣдо моѣѣ.

Іліа рѣчѣ ко жѣні: Жѣно, та́ко глаголет Господь: Да не оску-дыіѣт ті горст мѣкі і во джвѣнци йѣлѣа, то́кмо мѣа прімі і прѣкѣрмі мѣа до часу сѣго, доудѣжѣ Бог вѣздаст дожшь на лыце зѣмлі.

І так бо жѣна воспрііа Іліју і сотворіла пріснок і кѣрчак вѣді і не біло йѣй оскудѣно, но попѣжѣ і дом свой ісполніла.

Так такѣжде, прііатѣльу, дай Господі Боже, да тот дом благослѣві, йак благослѣвел Бох гдовіцу во Сарѣпті Сідонской. Ту маѣ од нас слѣво і мѣлѣц нашу.

Вѣцка старѣста льбо відавач (йак на пітанках, дзѣкуйѣ старѣста, а на свѣдзбі відавач; пріходні лѣм дзѣкуйѣ) дзѣкуйѣ кухарком: Жѣбі бѣлі од наро́да похвалѣні, од Бога благословѣні, і жѣбі Бог од нѣх шмерц оддѣлѣл і жыўота прѣдлѣжѣл, хтѣрі шѣ нѣшка о нас остарѣвалі і во сакацкіма йѣдлѣмі годовалі. І так дзѣкуйѣ паном чопна́ром, цо віно то́ча: жѣбі Бог од нѣх шмерц оддѣлѣл, а жыўота йім прѣдлѣжѣл, хтѣрі шѣ нѣшка о нас старалі і з віном нас годовалі. І ўсім служітѣлем, хтѣрі ту нѣшка віслуговалі, да йіх Бог жыві і благослѣві. І по скончанііу

жівота нашого ўсім жаляйем царство небёснайе задобіц і так за добре-вправе, Боже дай здраве. І тэраз пріданці отхόдза дόму.

То бύло у млодей дόму, цόсме тэраз докόнчелі. То бύло йешче тэраз пейц рόкі, а тэраз то уш ше охабйа, тэраз пйтанкі преложєні на тот дзєнь, кєді свадба, бо то бύло докльа тйжньом і два скорей. Тόго польєхчалі прето, же на пйтанкі ныййакі дари ше вьє вьєсли, а рόўнал ше трόшак свадбї. За то ше тόго поменчало, же льўдзе бяржей прїходзєлі на пйтанкі, йак на свадбу, бо вьє требало дари.

І за то ше пйтанкі робєлі скόрей, же кєд бї бұла млода льєбо млоді шіловані і за то на пйтанкох ўласц малі отпівєсц, же йєдно друге вьє льўбі. І отповєдалі і с тїм расходзєлі ше пйтанкі.

С в а д з б а.

Кєт ше вїбєра млоді од оца до вїнчаньа і тєді начньє старόста вїпїтѡвац. Тєді млоді станьє блїско старόстї, оцєц і мац млодого шєднью под грєду і браца, шєстрі і род цѡ блйшшї. І начньє старόста бєшєду свόйу: Мал бї йа сом слѡво альбо два до мїлосцї вашєй, кєд бї ше льўбєло Бόгу небєснѡму і мїлосцї вашєй.

Млодого оцєц отповєдa: Шлєбѡдно, цѡ вас Бог наўчєл.

Старόста пѡчньє:

Прїблйжєл ше вам дзєнь, хтѡрі сцє го од даўна ѡчєковалї, дзєнь радѡсцї, а дзєнь і жалѡсцї; вїмага сїн ваш йак од оца і мацєрї і од родїтєлєй свόйїх благѡслоў, хтѡрі йѡму бұдзє тот благѡслоў до скончaнїйа вїка. І вон вас чрєз мнє мѡдлї і отпїтуйє, кєд вас дакєді слѡвом льєбо в дылѡм укрїўдзєл, льєбо ублйжєл, жєбїсцє му шїцкї крїўдї і вїнї отпуншєлі і от чїстѡго шєрца благѡслоў на вєрх главї йѡго полѡжєлі. І так на дaлєй по апѡстѡлу Пaўлу, хтѡрі нас опѡмїна: аж жє ѡстaвїм дылa тємнaйa і облєчєм сїя во орудїє свїта, так і вон вьєшка охабйа шїцкї свѡйѡ цємнї шлїдї (по нѡцѡх хѡдзєл йак лєгїнь) і свѡйѡ грїшнї дрaгї; і так на дaлєй нас зaш опѡмїна апѡстѡл Пaвєл во послaнїйу, жє ўсїяк чєлѡвїк ѡстaвїт ѡца і мaтєр свѡйу і прїлїпїт ше жєнї свѡйѡй і бїєт ѡба во плѡць йєдїну; сїя тaйна вєлїя йєст!

І так на нѡво старόста ше ѡбрaцa тѹ ѡцѡвї і пїтa зaш дрўгє дозвѡлєньє: Мал бї сом слѡво альбо два до мїлѡстї вашєй, кєд бї ше Бόгу небєснѡму льўбєло, тa і мїлѡсцї вашєй.

І млодого оцєц отповєдa: Шлєбѡдно, цѡ вас Бог наўчєл.

І начньє старόста бєшєду свѡйу:

Кѡгда царь Асїрїнськї Йєнємєсар зарѡбєл жїдѡўскї нaрѡд, мєждѹ кѡторїма і правєднї Тѡбїйa. І ўзйал Тѡбїйу і бїл йєму Тѡбїйa кўпєц.

Ддох Тобі́йа во Міді в́арошу і дал Гава́йїлу де́сат талап сре́броу. Ко́гда Тобі́йа возу́раті ше во дом свой і ўмре Йе́немесар і воца́рі ше сін йе́го Сінахі́рім. І до́знал с́на, йа́ко Тобі́йа погрі́ба т́ыла йїх і хт́ыл Тобі́йу убі́гі і Тобі́йа ўты́кол. Цар з́яаўші і́мніі́е йе́го і же́ну йе́го і с́на йе́го, мла́дого Тобі́йу под га́решт. І не преш́ло то́му п́ятде́сят дне́й і убі́лі ца́рьїа дво́ме с́нове його́. І поўты́калі до го́рох Ара́рацкіх. І воца́рел ше Сехе́рдан і поставел се́бі с́на бра́га Тобі́йїного за секретара́ дому сво́йе́го, то йе́ст, Ахіаха́ріїа. Мо́літ Ахіаха́р ца́рьїа, а́шче бі дозволье́л старо́му Тобі́йові возу́раті́гі с́на во обіта́лішча сво́йа. І ўмо́ліл йе́го і отпу́стел цар мла́дого Тобі́йу со ма́теру од ра́пства. І мла́ді Тобі́йа со ма́тері́йу угото́віша до́брі о́бід о́тцу сво́йе́му. Йе́гда прі́йде ста́рі Тобі́йа і віды́ мно́гі йе́дла і рече́ с́ну сво́йе́му: аж же не ў́күсу от о́біда сего́, а́шче лі не ізіде́мі на торжі́шче і обр́йашче́мі чело́віка гла́дного ілі жа́дного і пріве́де[ші] йе́го во дом мой, да насі́тіт с́на со мно́йу. — Ізі́де мла́ді Тобі́йа на торжі́шче і не найде́ чело́віка а́ні гла́дна́го, а́ні жа́дна́го, то́кмо йе́діна́го од ро́да умершле́нна і вон на́-пуд ізверже́на. І прі́де до до́му і ска́за о́тцу сво́йому. І рече́ ста́рі Тобі́йа: І па́кі не ў́күсу од о́біда сего́, а́шче лі не по́йду і не ўлі́ку йе́го во дом м́йкі; і не погребо́ша йе́го, донде́же слонце́ не за́йде. І возу́раті ше Тобі́йа ста́рі і на́ча обі́дова́ті і го́рко плака́ті, йа́ко разо́рі с́на і́мніі́е йе́го. І та́кже по захо́ждені́йу сло́нца ізі́де іт се́му умершле́ну і ско́па гроб і погребе́ йе́го. Йе́гда возу́раті ше во дом свой і бі́ст ношч. І л́ягох пот сты́лі сво́йа і не́ зна, йа́ко урабі́йа пу́сті тепло́йе́ гно́йїшче на очеса́ йе́го і сотво́рі с́на йе́му бі́льмо. І да́де с́на ко ўрача́рам і не ползова́ше йе́му. І рече́ йе́діной же́ні сво́йе́й Анні́: Аз убо йе́см стар і затво́рі с́на ме́ны зрні́їе і вим, йа́ко пріско́рбен йе́см сме́рті. І рече́ ко же́ні сво́йе́й: Не по́шол бі лі сін наш во[д]ра́гі мідейс́кія, і пріне́сол бі сре́бра со печат́ьми і оже́ніхом йе́го і віды́л біх, от йа́кого пле́мене неві́ста мо́їа.

І рече́ же́на йе́му: На́что ўбо те́бі с́їе́ сре́бро? Не іма́ші то́кмо йе́діно́родна́го с́на, а́шче лі не возу́раті́т с́на к те́бі жи́ў.

І рече́ ста́рі Тобі́йа: Ві́м йе́діна́го Бо́га, йа́ко возу́раті́т с́на к нам а́драў.

І прі́зва с́на сво́йе́го і рече́ йе́му: Не по́шол бі лі до дра́гі мідейс́кей і пріне́сол бі сре́бра со печат́ьми?

І рече́ мла́ді Тобі́йа ко о́тцу сво́йе́му: Ка́ко по́йду, пу́та сего́ не зна́йу і не во́здал м́і йе́сі рукопіса́нїя от сре́бра сего́?

І рече́ йе́му ста́рі Тобі́йа, ко с́ну сво́йе́му: С́на ті во́здам, то́кмо ізі́ді на торжі́шче, а́шче обр́йашче́мі чело́віка, што по́йдет с тобо́йу до дра́гі мідейс́кей.

Ізі́ді мла́ді Тобі́йа на торжі́шче і віды́ йе́діна́го йупо́шу сто́йашча́го а́рі пу́ті, ізвер́жен во пу́ті. І не зна́йаше́ мла́ді Тобі́йа, йа́ко то йе́ст

ангел од Бóга по́слан, імня йёму Рафаї́л. І прі́де к нёму млади́ Тóбі́йа і рече́: Дру́же, не по́шол бі́ лі́ со мно́йу ў [д]ра́гі мідéйскі́йа?

І рече́ йёму Рафаї́л: По́йду, і путь ві́м і ў бра́та ва́шого Гаваї́ла жи́ўйа́х.

І со радóсті́у прівéде йёго во обі́талі́шче о́ца свойё́го. І рече́ млади́ Тóбі́йа: Отче, се чело́вік а́шче лі́ по́йдет со мно́йу ў [д]ра́гі мідéйскі́йа?

І прі́зва йёго ста́рі Тóбі́йа і рече́ йёму: А́шче лі́ возмо́жно со то́бёйу послáті сі́на мойё́го, йа́ко не і́мам то́кмо йеді́норóднаго? І рече́ ста́рі Тóбі́йа: Ска́жі мнѝ, од йа́ко́го пле́мэна йё́сі?

І рече́ Рафаї́л: Не досто́йно і́ска́ті найё́мніка ў пле́мені йё́го, а ті хо́щэ́ші.

І рече́ ста́рі Тóбі́йа: Хо́шчу, йа́ко бо́йу сѝа.

І рече́ Рафаї́л: А́з йёсм, А́на́ні́й і А́за́рі́й ве́лікаго.

І рече́ йёму ста́рі Тóбі́йа: Із благо́го ро́да йё́сі ча́до, йа́ко бі́х с нѝ́мі во Йеру́сали́мі. І то́гда рече́ ста́рі Тóбі́йа: А́шче лі́ пойдéші со́сі́ном мо́йім, рці́ мі, йа́ку́ плáтэу на́-де́нь імі́ті будéш.

І рек Рафаї́л: Тра́хму на́-де́нь.

І глаго́лал йёму ста́рі Тóбі́йа: А́шче возу́раті́ші сѝа здрáві і жи́ві і прі́ложу ті́.—І на́чал йі́х благосло́віті. І глаго́лал йім: Да благосло́віт вас Господь Бог не́ба і зéмлы і ангел бо́жі да пу́ту́йет с ва́мі і да вас здрáва сў́шча возу́раті́ к нам. — І ста́рі Тóбі́йа се знайáше, йа́ко тойё́-ангел і от Бóга по́слан за пу́тніка.

Так та́кожди, прі́ятельу і ві́ роді́че, благосло́віте ча́до сво́ёй до пу́тешэ́стві́йа, йак благосло́вел ста́рі Тóбі́йа сі́на свойё́го до пу́тешэ́стві́йа.—

І так те́раз кльё́кнѝ́ мло́ді́ пред о́ца і́ пред ма́цер і́ побóчка о́ца і́ ма́цер на кльё́каці́, а ге́ўту ро́дзі́ну на сто́йаці́. І с ті́м прі́ме-благосло́у од о́ца і́ ма́цері і́ од роді́чо́х сво́йі́х.

Те́раз о́тталъ і́ду по мло́ду, ста́ростове, млоді́, сва́шкі і́ дру́жбове і́ дру́жкі. Кéт прі́йду до до́му мло́дей, та́м йім відзе́ ві́давач на дзвэ́рі-на стрі́чу і́ та́м ста́роста поздра́ўка, уж йа́кі йё́ час: до́бре пола́двѝ́е... І так гутóрі: Чу́ё́ме, же ме́джі ва́ні Хрі́стос пребу́ва.

На то ві́давач отпо́ве: Йё́ст і́ бў́дет, йак ме́жду хрі́сті́янскім на́-родом.

Те́раз на́чнѝ́е ста́роста бешéду прі́ двэ́рох, во́нка: Ма́л бі́ йа́ сло́во а́лбо два до мло́сці́ ва́шей, кед бі́ шé Бóгу небéсному лѝубéло, та́к і́ мло́сці́ ва́шей.

На то ві́давач отпо́ве́да: Шлѝе́бóдно, цо вас Бог на́учел.

І на́чнѝ́е ста́роста:

Мі́ те́раз та́к пу́ту́ё́ме, йак пу́товаді́ трóме ца́ро́ве і́с персі́скей жéмі аж до Ві́флейё́му. Прі́йдо́ша ко І́ро́ду ца́рйу во Йеру́са́лі́м і́ гла-

голаша йѣму: Гді рождѣе сѣа царь Йудѣйскі, йако відьхом звѣду йѣго на востонці і прідохом поклоніти сѣа йѣму.—Ірот сліша слово сїѣ і смугі сѣа і усеѣа Йудѣѣа с нѣм. І собра первосѣйшаченікі і книжнікі і вопрошаше йїх: Гді рождѣе сѣа царь Йудѣйскі?—І глаголаша йѣму: Тако бо йѣст пророком глагольушче: Ті зѣмле Іїудова, во чім мѣньша йѣсі? Во ўладіках, іс тебе бо іздѣт вѣжт, йаже спасет лѣуді своѣа Ізраѣльа.—Відь Ірот, йако поруган біст і ізіде ко волхвом і глагола йїм: Ідіте во ўсем прѣдылі моѣім, ашче обрѣашчѣте йѣго, возвістите мѣ і аз поїду сѣа поклоніти йѣму. — Ізідоша волхві із града і показа сѣа йїм звѣзда і прівѣде йїх над вертеп. І відьїша тѣмо свѣтіла вѣліїа і відьїша тѣмо отрѣча с матерїю і з Осїфом і уклонїша сѣа йїм і даша йїм дарі, ліван, злату і смїрну.—Так такожде, прїятѣлѣу, і мѣ вам прїнѣслі дарі, мїр, лѣубѣу і здравїѣ. Ту маѣе слѣво і мїлост ващу од нас.

На то ще пїта відѣвач: Же волхвѣх звѣзда провадѣла, а йа у вас нѣ відзем нїѣаку звѣзду.

І на то даїу свѣшкі склѣнку с палѣнку старостѣві прї двѣрох. І так старѣста да відѣвачѣві, же тѣта йїх прівѣдла.

Тѣраз вѣйду нѣка. Помѣдаїу старостѣве за стол, свѣшкі на йѣдну стрѣну лѣуки, а на дрѣгу стрѣну лѣуки помѣдаїу млѣді і дружбѣве. І на то ще пїта відѣвач: О чім ві ходѣце і йак сце путовалї?

Тѣраз наѣнѣ старѣста бешѣду своїу у хїжі нѣка: Малї бісѣе слѣво албо два, кѣд бі ше Бѣгу небѣсному так лѣубѣло і мїлосці ващей.

Відѣвач на то отповѣда: Шлѣбѣдно, цѣ вас Бог наўчел.

Так чуйѣме іш чїтатѣлѣй і сїятѣго пїсѣа: Кѣгда млѣді Тѣбіїа слыдуїушче со Рафайїлом ў[д]рагі мїдѣйскїѣа і во пѣрві дѣнь прїд вѣчар прїдоша ко потоку Тїгру і пребїша пѣрвѣїу ношч. Утру стаўші млѣді Тѣбіїа і хотѣаше од рікі умїті сѣа. І прїде пѣкаїѣа ріба і хотѣаше йѣго пожѣрті. І наѣал од нѣѣа бїжатї. Глагола йѣму Рафайїл: Пѣчто усумнїл сѣа йѣсі? Сїѣе бо нам потрѣбно йѣст. Возўратї сѣа і вѣзмі рібу і вѣржі їу на зѣмлю. І рассїчі йѣїа і знѣсі із нѣѣа сѣрдец, пѣчень і желч і ўложї во охрѣну своїу. А сїѣе да іспѣчѣші, сїѣе буде нам снѣднѣѣе даже і до путѣшѣствїѣа. І тако ідоша пѣтем тїм. І глагола млѣді Тѣбіїа ко Рафайїлу: Нѣчто ўбо нам йѣст од рібіѣа сѣрдец, пѣчень і желч?—Глагола йѣму Рафайїл:—Желч, ашче хто побольїѣет во очѣсї своїѣм і маѣет сѣа, ісцїлїт сѣа. Сѣрдец і пѣчень—ашче кѣго смущаїѣт дѣмон і со тїм кѣрїт сѣа і бїжїт от нѣго во вїчні Йѣгїпет.—І тако прїбіша сѣа блїс града Йѣкватѣна. І глагола Рафайїл ку млѣдому Тѣбіїѣві: Во сїїу ношч пребѣдем у Йѣкватѣну; ту імїѣаше рѣда, імнѣа йѣї Саѣа і по зѣкону Мойсѣѣѣву достѣпно їу зїятї тѣбі во жѣну.—І рѣче млѣді Тѣбіїа: Кѣак, бѣдет дѣло сїѣе, йако не знаїу йѣїа! Да не опѣчалѣу оѣа мойѣго і ма-

тер мойу с нею. Йако почух словеса о ней, йако біст дана сѣдем мужей і усі прі ней измрѡша.—І рече йѣму Рафайїл: Не бой сѣа о том нѣ йѣдиноі мѣслі. Ашче гдѣ йѣст ангел господен, тамо ангел сатанїѹ не дѣйѣ пакѡсті. І тако унідоша во град Йѣкватан. І срїте йїх чер Рагуїло́ва і о́ні не знайаше, йако йѣ чер Рагуїло́ва і глаголаше йѣй: Гдѣ йѣст дом Рагуїлоу?—І о́на йїх со радостїѹ прїведе во обїталїшче отца свойѣго. Рагуїл бї бо на сѣлѣ і прїде во дом і відѣ йунѡші сїѣа і не знайаше, откѹду су. І рече жѣні своѣйѣй: Сей йунѡша по подѡбіѹ брата твоѣго Тобїї.—І прїзва йїх Рагуїл і рече їм: Откѹду ві мї йѣсте, чада?—І о́ні йѣму глаголаша: Мї йѣсм од зѣмлѣ асїрійскаѣа, із града Нїневії.—І рече Рагуїл: Познатѣ лї ві брата мойѣго Тобїѹ? — Глаголаша: Знаѣѣм. — Здрастувїѣт лї?—І глаголаша їѣму, йако здрастувїѣт. І глаголаша їѣму, йако погубї очї своѣѣа. І рече млáді Тобїїа: Аз убо бѣтец мой йѣст. — Тогда Рагуїл нападе на вїѹ йѣго і цѣло́ва і гѡрко плака, йако не відї мно́го лѣта рѡда свойѣго. Тогда ізїде Рагуїл і закла о́гньа і сотворї вечеру велїѹ. І рече їм: Прїдїте ѹсі, їадїте і веселїте сѣа во до́мі мойѣм, йако ўбо йѣсте ча́да моїї.—І рече млáді Тобїїа ку Рафайїлу: Аж же не ўкѹсу од вечѣрі сїѣа, йа́же не глаго́лемо, йа́же річ мї йѣси на пути. —І то́гда рече Рафайїл ко Рагуїло́ві: Се йунѡша йѣдїнорѡдний во отца свойѣго, йа́ко же і шчер твоѣѣа йѣдїнорѡдна. І по за́кону Мойсейѡву до́лжно возда́ті їѣму во жѣну.—І рече Рагуїл: Бо́ѹ сѣа Бо́га, да не опе́ча́ду шѣстру моїѹ со шчѣру моїѹ; йа́ко біст дана сѣдем мужей і ѹсі прі ней измрѡша.—І глаго́ла Рафайїл: Нї йѣдиноі мѣслі о том; во сїѹ ношч будет во́на їѣму да́на во жѣну і вон йѣй во мужа. І рече Рафайїл: Ашче гдѣ йѣст ангел Господен і ангел сатанїн тамо не дѣйѣт пакѡсті.— І тако Рагуїл прїведе шчер своѣѹ за рѹку і возда́де їѹ млáдому Тобїї́овї і сочѣга йїх по за́кону Мойсейѡву і сотворї над нїмі мо́лїтву. І тако нача́ша плїті і веселїті сѣа.

Так та́кожде, прїятѣльѹ, і мї ту відáѣме, же бї ту бѹло цѡ йѣсц і цѡ плц. Альѣ нѣѣ зна́ѣме, чї нас то́га радѡсц очеку́йѣ, йа́к очеку́вала млáдого Тобїѹ у Рагуї́ла. —

І так відáвач відзе вѡ́нка і опáтрї, чї млáда зготѡвѣна і дру́шкї і так кѣт опáтрї, ўра́ці ше на́зат і гварї старѡстѡві, же йїх то́га радѡсц ту очеку́йѣ, йа́к очеку́вала млáдого Тобїѹ у Рагуї́ла.

Тѣраз ваш на по́во начнѣ старѡста бешѣду: Мал бї їѣа слѡво, албо два, кѣд бї ше Бо́гу небесно́му лѹбѣло і мїлѡсці вашѣй. —

На то отповѣда відáвач: Шлѣбѡдно, цѡ вас Бог на́учѣл.

І старѡста начнѣ бешѣду:

Од Ада́ма нача́ша чѡлѡвї́к бїгї і мно́го лѣта жїті і наста мѣ́жду нї́ма злѡба і безако́нїйѣ, то́ль жестѡкосѣрдїйѣ, же Бох возна́мїріл рѡда сѣ́го водо́ѹ істребіті. І во то ўрѣмїѣа бїст чѡтѡ́вїк, їмѣѣа їѣму Ной і рече

Бог, йако прегорчѣша мѣа чоловіци і не імат дух мой пребівати на ні. Аж же істрѣблѣу от чоловіка до скота. І тѣбі повелѣваѣу, да сотвориши коўчег от дрѣва несинѣиущаго, да спасѣши сѣа од множѣства вод. І глагола йѣму Бог: Да сотвориши коўчег і да бѣдет трі сто лактоў длу- жина і пѣадѣсать лактоў ширина і 30 лактоў вишина і да бѣдет тро- кроўний і да сотвориши ў нем сонмишча: двѣрі, окна смолѣу осмолити, да вода ў нѣго не настѣпит. І тако дѣлаше патріярха Ной сѣй кораб за сто лѣт. Відѣл Бох, йако у наро́ду не утолѣѣт безаконіѣ, но го- рѣѣе настаўляѣет. І глагола Бох ко Нѣу, да от сѣакого рѣда, йаже не жиўѣше во водам, да собирѣше по йѣдиной парі і ўложѣше во коў- чег; от чѣстѣх пар седем, трі полу мужескаго і чѣтірі женскаго. От не- чѣстѣх пѣать пар: два полу мужескаго і трі женскаго. І сѣа тако сотворі патріярха Ной по глаголю Господнѣу. І рече йѣму Бох, да ўнѣде ў коўчег купно со женоу, сѣнамі і невестами, Сім, Хам і Афѣг. І тако Бох рукоу ангелскоу затвори двѣрі корабля. І тако допусті Бог дошч 40 дней і 40 нѣщѣй непрѣрѣно і даже совокупілі сѣа ўсѣ рікі і мо- рѣа і покрѣвали найвисочайші гѣри Арараткі на пѣатдѣсать лактоў. І тако коўчег носѣаша сѣа дѣже попод облакі небѣсні. І по 150 дней допусті Бох теплій вітор на зѣмлю і начѣла вода умальовати сѣа. І почул патріярха Ной, йако сѣах кораб на верх гѣри Арараткей. Йѣше пребул трех мѣсѣацей і отвори двѣрі, окна корабля, аше лі от- ступѣла вода от ліца зѣмлі. І не можѣше відѣті, вознамѣріл во сѣрці своѣом: аж же отпушчу гаўрана відѣті, аше лі отступіла вода от ліца зѣмлі. Гаўран нікогда же возўрашчѣша сѣа, приобри́л бо сѣбе насладѣ- нѣѣ от скѣгоу, дѣже і от чоловіка. Потѣрпіл Ной йѣше трех дней і вознамѣріл во сѣрці своѣм: аж же отпушчу голубіцу; голубіца сѣа аше мнѣ не прѣто́мна йѣст, прѣто́мна йѣст птенцом своѣм; аше не возўратіт сѣа ко мнѣ, возўратіт сѣа ко птенцом своѣм. І отпустіл го- лубіцу; голубіца лѣтъаше, не обрѣтше ні мѣста, ні поко́йа ногам своѣм. І пакі возўрашчѣші сѣа во коўчег. Йѣше потерпіл Ной шѣст дней, йако употребленіѣ сотворѣніѣа свѣта. І пакі пу́стіл голубіцу. Голубіца ле- тѣше і прѣд вѣчер приносѣше йѣму сѣуец маслічнѣ во ўстѣх своѣих. І патріярха Ной прѣіал йу на рѣці своѣа і возрадовѣл сѣа зѣло. І гла- голал: Вім, йако гнѣу бѣжій утолѣѣт сѣа і радѣсц настаўляѣет.

І так такожде, прѣіателѣ чѣсні і панѣ відѣу́че, і мѣ бѣше так воз- радовѣлі, йак ше возрадовѣл патріярха Ной, кѣг прѣіал сѣуец маслічнѣ.

І так відѣвач пойдѣе і прѣнѣше хѣстку і жѣльѣну-покрѣйтку. І прѣда старѣстѣві, а старѣста да жѣльѣну покрѣйтку млѣдѣму і поло́жі вѣя за сѣру, а хѣстку пот назу́ху і с тѣм млѣді пойдѣе і до вѣнчанѣа. І так млѣді поло́жі два лѣ́бо трі форі́нтѣ на та́нѣр.

І гварі старѣста відѣвачѣві: Чи йа нѣѣ догварал, чи ві нѣѣ до-

чулі? Патріярха Ной прійал сучец маслічні, алье прійал і голубіцу! Та і мі бі раді, кед бі ві нам пріведлі і голубіцу. І гуторі староста відавачові: Кед нас будзеце добро служіц, будземе вам ваш трут плаціц.

Відавач ше обѣца, же за пенѣжі шіцко служіц будзе, гоч і талні по́дре.

І так староста прѣда тот танѣр с пенѣжми відавачові і відавач да то́гі пенѣжі мло́дей до пазу́хі і с ті́мі ше во́на ві́нча. І так відавач прівѣдзе йѣдну дру́шку і да йу старостові і так староста йу за ру́ку по́верх гла́ві обни́еше і гва́рі йѣй, да йу Бох жи́ві і благосла́ві. І те́рас прівѣдзе відавач дру́гу дру́шку млатшо́му старостові; і заш йі так благосло́ві мла́дші староста, йак старші.

Те́рас староста гва́рі відавачові, же то відавачові оста́ло і́шче с пенѣжі, же вон за дру́шкі нѣ дал те́льо і жебі вон мло́ду прівѣдол у і́ншакім пі́йу, жебі ше одлучува́ла од дру́гіх. Відавач ше на́чнѣ вігва́рац, же уж голубі́ці поодльѣтова́лі і же нѣ мо́же на́лапац, же уж ші́цкі пенѣ́жі потро́шел.

На то отповѣда староста, же мі вам гуторелі і́шче, кед-зже ше прі двѣрох прі́питова́лі, же мі так пу́туйѣме, йак пу́това́лі тро́ме царо́ве і за то мі будзе́ме вам ва́шо тру́ді пла́ціц.

І так по́йдзе відавач і прівѣдзе мло́ду. І да йу старостові за ру́ку і староста ше йу пі́га, чи ма шлѣбо́дну во́љу і вѣспріму́шена за то́го мла́денца, цо прет со́бу відзі, пойсц і чи ше нѣ обѣца́ла друго́му і чи нѣ і́дзе от сі́лі. І так відавач ўла́пі за ру́ку мло́до́го (за пра́ву), так ше і вон йо́го пі́га, чи ма шлѣбо́дну во́љу. І так ве́цка себе скапча́йу па́льці, дру́гі од ма́ло́го, і трі рас ше обра́ца. І док ше трі рас обра́ца, староста то́ті сло́ва трі рас віре́кнѣ: А́шче Бох со́четайѣт, че́ловік да нѣ розлуча́йѣт. І те́раз мло́ді і мло́да шѣ́дну за́-стол. І мло́да ше на́гнѣ гу старостові і предре́кнѣ, же во́на нѣ ско́ро льѣ́гала і ў час ўстава́ла і згото́вела оды́йаніѣ бра́чно. І відавач ше пі́га, йа́ке то-оды́йаніѣ.

А староста отповѣда: Крі́жом ше мо́жу і штве́ро за́кріц, а ўздлужа́ні йѣ́дно.

Те́раз гва́рі йѣ́ден като́на, хто́рі служел у Талы́йанскей і на́шол ше на те́й сва́дзбе, та ше го піта́лі, йа́ке ко́шны́це у Талы́йанскей. А вон гва́рел, же та́ке, йак і ту. А піта́лі ше го, йа́кі пчо́лі? А вон гва́рел, же та́кі і пчо́лі, йак і ту, альѣ же крі́дла ма́йу йак лы́сочки.

І так відавач прінѣ́ше ручні́кі, да по́йѣден старосто́м і сва́шком. Те́раз на́чнѣ ві́нчовац староста льѣ́бо відавач: За сей дом і за жи́вущі́х ў нем (йак на пі́танках). Хто зна, та прет ві́нчова́ньом ві́птац оды́йаніѣ бра́чно, та му тре́ба то́гу йѣ́вангелі́у: Ко́гда упо́добі сѣа ца́рствіѣ не́беснойѣ че́ловіку ца́ру (йак прі пі́танках).

Тэраз дастаньу чі йе вечера, чі полудзёнок. Та кет уш ше вібіраўу з млоду до вінчаньа, тэді начыне старёста бешедовац. Тэді шэдняе под грэду онец і мац млодей і відавач і так шэстра, брат. І тэлі старёста: Мал бі йа слово албо два до мілосні вашей . . .

І відавач на то отповёда: Шлєбёдно, цо вас Бог наўчел.

І так чуйсьме іш чітатэлей і с пісма сьятаго, поччас вечэрі ізіде младі Тобііа во шэстру свёйу Сэру во місто опшчоё. І рече йому Рафайіл: Возложіші на фтіміу жертаток і возложіші од рібіа сэрдец і печень і покуріші храміну, во ней йаже спйашча. І тако ўбо ўсеа сотворі младі Тобііа по глаголу Рафайілову. Йёгда сатана зачуўе воньу і біжі во вічний Йегіпет. І тако оба спйашча мірно. Ізіде Рагуїіл ко рабом свёйім і глагола йім: Іскопайте гроб, да ніктоже о нем віст. Ашче ўтро биўшойе і погребём йёго. І ўтро стаўші Рагуїіл і рече йедіноў од рабіны: Іді і ўзрі през двэрі ёкно, ашче жыва суть. Ізіде рабінья і відьа, йако оба спйашча мірно. Ізіде Рагуїіл гу рабом і глагола йім: Запесіте гроб, да ніктоже о нím віст. Тогда ізіде Рагуїіл гу Рафайілу і рече тóму, ашче жиў йе Тобііа? І рече Рафайіл: Вім йединаго Бóга, йако жиў йест. Ізіде Рафайіл гу младому Тобііові і рече йёму: Востані, брате, імаші далше пўта.

І йёгда стал младі Тобііа і сёстра йёго Сэра і відьа Рагуїіл, йако жыва суть, і возрадова сйа зыло. І глаголал: Вім, йако ті йей дані за мўжа і вóна тэбі во жеву́. І аз же сотворіу брак на четиредэсьать дней і пот кльáтвойу, да не ізідэші со дому мойёго, дондэже не совёршіт сйа.

І відьа младі Тобііа, йако прікльа йёго тест йёго. І рече ко Рафайілу: Брате Азарійе! Вóзмі отро́ка і два вельблўда і іді во [д]рагі мідэйскі́а і прінэсі мі срэбра со печáтьми і прівэді мі йіх на-брак.

І так бо Рафайіл сотворі. Одійде і прібуў Рафайіл йедіну ношч у Міді у Гавайіла і прінэсе срэбра со печáтьми і прівэде йіх на-брак. І біст тáмо радост вёлі́а.

Так такóжде, прійáтэљу чéснi, пáнье відаўче, і мі вам пошлєме отро́ка і жебісце собралі рот свой і жебісце прішли до нашого, чéсного, свадзeбнóго дому на сйу радосц, котарáа перебувала у дому Рагуїіловім. Ту ма́це сло́во і мiлосц ва́шу.

Тэраз і на далей мал бі йа сло́во льёбо два, кед бі ше лубело Господу небесному і мiлосні ва́шей.

Відавач отповёда: Шлєбёдно, цо вас Бог наўчел.

Так чуйсьме іш чітатэлей і с пісма сьятаго: Ашче лі прэшлі чэті́рдeсять днiй бра́ка сéго і стаў младі Тобііа і тече гу Рагуїілу ко тэсту свóйёму: Отпўсті мiа ко отцу мойёму і ко матэрі мóйей, йаже ішчiслáўу днeй мoйiх. Глагола Рагуїіл: Чáдо, ашче лі хошчэші, вóздам

йім віст. І глаго́ла мла́ді То́бія: Ны́т, аз іду ку о́тцу мойёму. І рече йёму Рагу́йл: Во́здам ті шчер мойу во жёну твою́ і во́здам ті до пол імі́ня мойёго: ко́зі, і вельблѹ́ді і мелха́го скота́ і по сме́рті мойё́я во́здам ті ўсѣ́я. І рече ко шче́рі сво́ёй: Чті́ свёкроў сво́йх, йа́ко ўбо су родіте́лі тво́ї. І рече ко мла́дому То́бію́: Воспри́мі шчер мо́ю, йа́ко се́стру сво́ю. І на́чал йіх благосло́віті і глаго́лал йім: Да благосло́віт вас Го́сподь Бог неба і зёмы́, а́ж же да не умру́, донéлі же не бѹ́ду віды́ті ча́да от шче́рі мойё́я і да ў́зару сіні́ сіноў тво́йх, да́же до четве́ртого ро́да. І глаго́ла мла́дому То́бію́: І жéна тво́я да бѹ́дет пло́дова́га, йа́ко ло́за істи́нна́я і во стра́нах дому тво́ёго. І да сто́ят сіні́ тво́ё́я окрест трапéзі тво́ё́я, йа́ко дрéва маслі́чна́я. І на́чал йіх благосло́віті і глаго́лал йім: Да благосло́віт вас Го́сподь Бог не́ба і зёмы́ і а́нгел бо́жі да путѹ́єт з ва́ми. І да возве́дет вас здра́ва сѹ́щча во оби́талі́ща ва́ша.

Так та́коже, прі́ятелю́, йак ше во ўре́мня прі́блѣжел ча́с Рагу́йлóвi, так ше і вам прі́блѣжел дзень радóсці і дзень жалóсці, ві́мага шчер ва́ша йа́г од о́тца і ма́цэрі і от родіте́лей сво́йх благосло́ў до путе́шэстві́я. І те́раз во́на вам нѣ́ мо́же награ́дзі́ц і запла́ці́ц ва́шу лѹ́боў, хто́ру сце йу на́учова́лі од йё́й ма́рно́сці. І уш йу обля́лі слéзі. І во́на те́рас йак с проро́ком Даві́дом опо́міна сло́ва: Бо́же, очі́сті се́рце мо́ё і дух праў обно́ві во́мні.

І так ре́кнѣ́ старóста, же во́на те́рас че́рез ме́не вам дзеку́є і благода́рі, мі́лі, лѹ́бі́ а́по мой, хто́рі сце́ ме от першо́го днѣ́а жи́во́та мойо́го охрaньова́лі і на до́бре на́учова́лі і од зло́го вaровáлі. Йа́ вам нѣ́шка нѣ́ мо́жем награ́дзі́ц а́ны запла́ці́ц оцёві́нску лѹ́боў; кет сом вас даке́ді ўкрі́ўдзе́ла сло́вом, лѣ́бо з дѣ́лом укорéла, опрóсцце мі́ ші́цкі крі́ўді і ві́ні і прі́мце одó мнѣ́ цілова́ні́є і то бѹ́дзе пла́ца ва́ша.

І те́раш ше о́бра́ца́м гу ма́цэрі: Мі́ла і лѹ́ба ма́ю мо́я! хто́рі сце́ надó мну днѣ́ і но́ці утра́ца́лі і у слéзox ві́хова́лі; йа́ вам уж нѣ́шка награ́дзі́ц і запла́ці́ц нѣ́ мо́жем ма́цэрі́нску лѹ́боў. Ві́ думáлі, же одó мнѣ́ будзе́це ма́ц гу старóсці ві́слѹ́гу і лѹ́боў, а йа́ нѣ́шка уш од вас отхóдзі́м; прі́мце одó мнѣ́ цілова́ні́є, то пла́ца ва́ша. —

Кет ше тра́фі, же жи́є дѣ́до і ба́ба, та і од нѣ́х ше отпíтѹ́є: Здра́ві оста́ва́йце, мо́ї лѹ́бі́ дѣ́ду, же сом вас даке́ді ўкрі́ўдзе́ла лѣ́бо ублѣ́жéла сло́вом лѣ́бо з дѣ́лом, опрóсцце мі́ ші́цкі крі́ўді і ві́ні і по́лосце́ благосло́ў от чі́стого шéрца на верх гла́зі мойё́я.

І так ше о́бра́ца́ гу ба́бі і предрéка йё́й: Здра́ва оста́ва́йце, ба́бо мо́я, хто́ра сце́ ме на сво́йх рѹ́ках бавéлі і пестова́лі і вельо́ рас за мнѣ́ одбу́ва́лі, цо йа́ ка́ру заслу́жéла. І за́ то вам дзеку́єм і благода́рем за ва́шу вельку́ лѹ́боў і прі́мце одó мнѣ́ цілова́ні́є, то пла́ца ва́ша. —

І предрека і братом: Здрáві остава́йце, мілі бра́ца мо́йо, же сом вас в да́шчім уўредзе́ла і нѣ послу́хала; пребача́йце мѣ на ші́цко. І ѡ́ вам ші́цко пребачу́йем і прѣмце одо́ мнѣ цілова́нійѣ, то ѡ́ак пла́ца ва́ша.

Сак од бачікох ше отпѣ́уѣ, так і от а́ндох; і так ше отпѣ́уѣ і от віно́х і от шо́ўгро́х і от суше́дох і от сво́йіх пайта́шкох і предре́ка гү пайта́шком сво́йім: У ѡ́акім ме жа́льу відзе́це, та́кі і на се́бе очеку́йце. І так зра́ві остава́йце. —

І так старо́ста ше на но́во обра́ці гү отцо́ві і маце́рі і дзеку́йѣ ѡ́ім за ѡ́их благосло́у, хто́рі потклада́лі верх гла́ві ча́дом сво́йім і предре́ка старо́ста: Прѣмце ѡ́их од нѣ́шка обідво́йо ѡ́ак за ча́да сво́йо і же́бі с ті́м благосло́вом наступе́лі до хра́му божо́го і же́бі ѡ́их попровáдзел а́нгел храні́тель і же́бі прі́ступе́лі до ста́ну ма́лженско́го і же́бі прѣ́йа́лі шесті́ сакра́мент ста́ну ма́лженско́го, то ѡ́ѣст ві́нчаньѣ. І так здрáві остава́йце, на Бо́га вас оха́бѡ́аме. Ту ма́це сло́во і мі́лосц ва́шу. —

Тераз віхо́дза зов мло́деі до́му до ві́нчаньа. Кет прѣ́ду з ві́нчаньа до сва́дзельно́го до́му, две ѡ́ѣ мло́ді, те́ді відзе́ мло́до́го о́цез на прі́кльѣ́тні дзвѣ́рі і старо́ста кет прѣ́дзе з мло́дім і з мло́ду пред дзвѣ́рі і ре́кнѣ́е до о́ца: Да́й Бо́же до́бре пола́днѣ́е.

І о́цез ўра́ці: Да́й Бо́же.

І на́чнѣ́ старо́ста бешѣ́ду сво́ю і ре́че: Ма́л бі ѡ́а сло́во а́лбо два, кед бі ше Бо́гу небесно́му лубѣ́ло так і мі́лосці ва́шей.

І о́цез отпо́ві: Шлѣ́ѣ́дно, цо вас Бог наў́чел.

Так чу́йѣ́ме і́ш чіта́телей і с пі́сма, кожда́го днѣ́а і́схожда́ла же́на старо́го Тобі́йу вон із Ні́неві́ї вара́шу на го́ру, а́шче бі узрі́ла с́на сво́йѣ́го і вора́дова́ла бі ше о нем ві́ло. С́едно́жди і́зіде на го́ру і ўза́рі с́на сво́йѣ́го со путні́ком і мно́жество наро́да со ні́м. І прі́тече ко му́жу сво́йѣ́му і ре́че ѡ́ѣму: Грѣ́а́дет сін наш со путні́ком і со мно́жеством наро́да. То́гда і́зіде і ста́рі Тобі́йа пред двѣ́рі с́ні сво́йѣ́а і да́лшей не можа́ше, ѡ́ако слы́п біх. І то́гда ре́че Рафа́їл ко мла́дому Тобі́йові: Не вісі́ лы, бра́те, ѡ́ако оста́віл ѡ́ѣсі́ о́тца тво́йѣ́го, і шчі́сля́йут днѣ́й тво́йіх. І та́ко прѣ́блі́жіша с́а ко двѣ́ром гра́да Ні́неві́ї. І та́ко прѣ́до́ша во оби́талі́шче старо́го Тобі́ї і ре́че мла́ді Тобі́йа: О́че, дѣ́рзай о́чеса. І ў́зем мла́ді Тобі́йа жельч од рі́біа і пома́за о́гцу сво́йѣ́му о́чеса і ста́рі Тобі́йа отрѣ́а́се о́чеса сво́йа і про́зрі і ўза́рі с́на сво́йѣ́го здра́ва сү́шча і на́па́де на ві́у ѡ́ѣго і цы́лова ѡ́ако здра́ва ѡ́ѣго прѣ́йа́т. І ўза́рі і неві́сту сво́ю і ўс́на блага́йа с не́йу і вора́дова с́а ві́ло.

Так тако́жде, прѣ́йа́телю, і ві нѣ́шка відзе́це с́на сво́йѣ́го здра́ва і неві́сту сво́ю і вора́ду́йте с́а со ў́сім до́мом сво́йім.

І тэрас вёйду вўка до хіжі млода і млоді, шедньу за-стол. Оцц і мац поставаўу ко́ло сто́ла і пачыне старобста бешеду свойу і пачыне вичовац: Слава Господу Богу, же нас Господь Бох пріпровадзел і мі с тім благословом, хт́орі ві нам предложелі, мі путова́лі і так ангел божі нас і назат пріпровадзел. І то́ті млада́нці, хт́орі нѣшка пред на́мі, йак старостамі, покладалі віру і лўбоў прет сй́атім крестом, на сй́атойе івангеліе йѣдно другому до скончаві́я жы́вота свойёго. І дай, Господи Бо́же, жебі́ в́ові́ бу́лі во пёрв́іх Бо́гу небесно́му на чесц і сла́ву, о́гцом і ма́цером на поты́ху і на радосц. І мі то добре зна́ме і ка́ждо́му то позна́то, же от ста́ну малженско́го на т́ім шве́це лѣшше нѣт, а вельо рас ше тра́фі, же го і чѣшше нѣт. Алѣ хто до ко́нца претерпі́ві, той спа́сен йѣст. І да й́іх Бог благослові́, йак благослові́л Аўраа́ма зо Са́ру, Іса́ка з Реве́ку і Йако́ва з Рахі́ль. І жебі́ Господь Бох утвѣрдзел ме́джі нѣ́ма лўбоў, йаг утвѣрдзел ме́джі двана́ц апосто́ламі, і жебі́ й́ім Бох претста́вел анге́ла храні́теля во ўс́ія дні і но́шчі до скончаві́я жы́вота́ й́іх. І жебі́ Господь Бог небесні́ од н́іх шмерц оддалье́д і жы́вота́ й́ім предложел і ўс́ія бла́га. І так за ўс́іх нас, хт́орі сме собрані́ у т́ім чѣсн́ім до́му, мі́р, лўбоў, здраві́е і до́лгоденстві́е і по скончаві́ю жы́вота на́шего, йаг й́ім, так і нам же́лам ца́рстві́е небесно́е задо́біц і так Бо́же дай здра́ве.

І так ве́жнью фля́шку і старобста заздраўка на млатшо́го старобсту, млатші́ старобста на о́ца, о́цц на ма́цер, мац на ста́ршу сва́шку, ста́рша сва́шка на млатшу, млатша́ сва́шка на-млодо́го, а млоді́ заздраўка на мло́ду і так прі́дзе за́ш старшо́му старосто́ві до-рук. І ве́цка старобста ста́нне і ўла́пі мло́ду за ру́ку і прі́да йу йак швекро́ві і гва́рі йѣй: Од нѣ́шка то́ ці о́цц і то́ ці од нѣ́шка мац; і побочка́й. І старобста гу́торі́ гу отцо́ві і ма́церы: Возрадуйце ше о́ нѣ́й, йак ше возрадо́вал і ста́рі Тобі́я, кѣг уві́дзе́л неві́стку свойу́, і воспрі́мце йу, йа́ко шчер свойу́. — І так су отпу́шчѣні́ мло́дйа́та спо́за сто́ла і так ше ве́цка прова́дзі́ сва́дэба весѣ́ло. — Тэ́раз мло́ду сва́шкі ве́жнью і одве́ду йу за́чѣпц, (фа́тыл по́ложіц). І по́сле то́го ве́цка бі́ва ва́шар, а́лѣ то нѣ́ ўша́дзе бі́ва; по́сле ва́ша́ра ве́цка мло́да і́дзе зо сва́шкамі і бо́чка мі́цок рот сва́дэбні́.

Пос́ле по́лоднью о́ трі́ го́дзін прі́ходза́ з ві́давачом прі́данці́: о́цц, мац і блы́скі рот. І ві́дзе старобста на дзвѣ́рі і прі́віта ше з ві́давачом. І ві́давач ре́кнѣ́: Мал бі́ йа сло́во а́лбо два до мі́лості́ ва́шей, кѣд бі́ ше Бо́гу небесно́му лўбе́ло, так і мі́лосці́ ва́шей.

І на то́ старобста отп́ові́: Шлѣ́бодно, по вас Бог наўчел.

І пачы́не ві́давач бешеду́ свойу́:

Ко́гда Ісус про́ходжа́ше од Йерусали́ма во Йері́хон і мно́жество

народа со-нім і учениці його. Йогоді прібліжі сїа ко Йеріхону, ізіде нарот во срітєніїє його і нїкі чоловік, іменем Захей, і сей бі рат відїті Ісуса і не можаше од множество народа раді, йако мал бїх возра-стом. І възлизал сїа на йагодїшчїну і узрел його Ісус і рече йому: Захейє, пошчі сїа із древа сего, йаже днес мі подобайєт бїті во твоїєм дому. І сїде Захей і прїйат Ісуса усєрдно і бїст тамо радост велїйа. Так такожє, прїйательу, ві йаг нам обецалї отрїка до нашого чєсного дому і мі зобралї рот свой і прїшлї сме до вашого чєсного свадзєбного дому на сїю радост, котораїа перебувала у дому Захейовім. —

Нá то старóста отповéда:

Доґ мі нашо путованьє спутовалї і ў нашім дому ше законї пременьєлі і чї ві будзєце под нашо законї повїнні?

І на то ше відáвач пїта: Йáкі?

І старóста му отповéда: Же ту ше по двóйю лапáйу, тавцўйу і кру́ца ше і мїшáйу вїно с пальєнку, а гóдно бї ше і тáке трафіц, йак цо ше уж і рас трафéло, же йéден на свáдзбї бул, пáльєнку пїл, та ше óпїл; так ше смїйал і надéрал, чо і другóму пóкойа нé-дал. Так бї ше гóдно і ту трафіц.

І нá то ше відáвач обрáні на прїданцох, йак на свóйю дру́штво і пїта ше йїх: Чї б́ду повїнні пот тáкі законї, йáкі ту старóста бешє-дўйє?

І вóні отповеда́йу, же б́ду. І так пóчньу ухóдзїц нўка і млóді пóбóчка óцца і ма́цер, а млóда кáждого; і на то йéй шпівáйу свáшкі:

Шлѣдом, родáно, шлѣдом,
за свóйїм лѣўбїм чáдом...

І тэраз так начи́у чї вечэрац, чї полуднѣовац, йак ше трафі. — Кет ше одбїра́йу прїданці дому і на то відáвач ше от старóстї отпїтўйє: Кóгда Ілїа зáмкнул нéбо (йак прї пїтанках).

Зап. від довголітнього старости Василя Джюджара 31. VII — 2. VIII, 1897 р.

II.

Йак дру́жба прїдзе по стáршу свáшку, спрáві крáсну зáставу: чэрвені хўсткі, бїлі хустóчкі, зйáзана зáстава. Вежньє дру́жба до рўкох зáставу. Свáшка вежньє свой дар до рўкох, штїрі колáчі, свáш-чїн пáртóк крáсні, червєні. Ідзе дру́жба на прéдок зос крáсну обльєчєну зáставу. Свáшка ньєше свóйю дáрі. Кет пóйду до сва-дзєбнóго дому, дру́жба полóжї зá-стол зáставу. Свáшка ше уклóні свадзєбнóму óцові і ма́цєрі, прїда йїм свой дар. Обльєче млóдого до йóго шмáтох, кэд уж сцє пойсц до прїмáгі. Шéдньу фрїштїковац

ста́рша сва́шка і мла́тша, ста́рші дру́жба і мла́тші і мло́ді і шті́рі дру́шкі. Кет по фріштїк, ве́дэе ста́рша сва́шка дома́тына о́ца, до-жа́шнью ма́цер і йїх родзі́ну до хі́жі поше́дац: Так те́раз одбе-ре́ме од вас сї́на во сво́йу мла́ду до прїша́гі“. Ше́днє о́нец і мац, ше́стра, кў́мі і йїх рот, ста́нє пред нїх ста́рші старо́ста, отпї́та од нїх сї́на, а́бі го ла́скаво отпу́стілі по дві́вцу, по й́ого мла́ду. Так те́рас о́нец і ма́ті: „Мі пойдэ́ме з ва́шїм сї́ном до путе́шэствї́я. Да́йце му ваш бла́гослоў“. Те́рас ста́рша сва́шка ве́жнє до ру́кох ру́чнык, йё́ден ко́лач, пом лы́тры па́льфікі, і по́чнє шпі́вац:

1.

Кё́ді ше наш па́ны мло́ді по мільё́нцу сво́йу збе́рал,
Сво́му о́цу і маце́рі до ног ше кла́нял.
Кла́няй ше мї, сїночку мой, ве́ра мї маш за́ч,
Вїхо́вала сом це, йа́ко ўла́сна мац.
Вїбе́рай ше, сї́ну, ў шчаслі́ву годзі́ну,
Жё́біш нє́ потра́цел, ту сво́йу дру́жїну,
Бо кё́д йу потра́ціш, мї́лей ше утра́ціш.
Да́й нам, Бо́же, да́й нам, да́й нам, Бо́же, шче́сце,
До мла́дей нє́вє́сце да́й нам, Бо́же, шче́сце.
А кё́ді наш па́ны мло́ді на ко́чі ше́дал,
Сво́йей мла́дей дру́жїні так за́пове́дал:
А ві, мо́йа дру́жбїно́чко, до́бре ше ма́йце,
Сво́йо ўра́ні ко́ні тва́рдо трі́ма́йце.

2.

Па́нове свато́ве, пома́ле штреля́йце,
Бо Ке́рестур сла́ўшї, та го нє́ запальце;
Кё́д го запальце, та мло́ду страці́це.
Сту́пай, ко́нью, сту́пай, по́малў́чкі на́ мост,
О́зда мї до́йдэ́ме гу́ мло́дому на́-ноц.
А кё́д нє́ до́йдэ́ме, то лє́м до́льже́ме,
І́шче мї прї́ мло́дїм но́цовац будзе́ме.
Па́нове пі́шні бу́цце, ко́нычкі се́бе купце,
Бо мї уш по́йдэ́ме прес пі́сок і прес ка́мє́нѡ,
Ко́чі нам бу́ду лу́ркац, а остроже́чкі че́ркац.

Те́раз мац сва́дзє́вна вї́йдзе на прё́док на капу́ру і пошвё́ці вóдом ші́цку сва́дзбу; му́зїка ше ўра́ці до хі́жі на́зад, а старо́ста і сва́шкі і дру́жбове, мло́ді, дру́шкі по́йду до мло́дей двóра. По́йдзе дру́жба на прё́док до хі́жі, чї су гото́ві. Віда́вач отпóве, же су гото́ві, так нас ра́до-

дочекáйу, йак своїйх приїательох і йак своїйх наймілшіх гóсцох. Стáрші старóста стáньє на прéдок гү давéром, млáтші старóста стáньє гү ньóму, стáрша свáшка дóраз гү ньім, млóді стáньє з дружба́мі, з дру́шкамі за нých; вініту́йє старóста сво́йо ства́рі, йаг бі мо́гли войсц до хіжі.

Одвіту́йє віда́вач, же йіх прі́му, а́льє бес свáшки ньє мо́жу, док стáрша свáшка ньє предлóжі пред нých олдóмаш. Стáрша свáшка ше йім у́клоны і прі́да йім свой олдóмаш. Так во́йду ші́цкі сво́йо дру́ство до прéдньей хіжі. Віда́вач йіх пріві́та і посáді йіх, же́бі пошелáлі: Ста-ростóве за-стол, свáшки два на карсцелы́, млóді з дружба́мі на дру́гі бок на карсцелы́.

Пі́та ше старóста віда́вачові, чі млóда уш готóва. Ві́дзе віда́вач вóнка с хіжі, по́йдзе до дру́гей хіжі гү млóдей, чі вóна пóве, же йє уш готóва. Кéд млóда пóве, же йєст зготовéна, тéді віда́вач по́йдзе гү ста-ростом нáзад до хіжі, же уж млóда готóва. Стáрша свáшка ві́дзе с хіжі вóнка, по́йдзе гү млóдей, у́клоны ше йей. Вóла йéдну дру́шку, же́бі прі-шла до хіжі пред млóдóго, да віні́та од ньóго ху́стку, бо млóді прі́ньєс тóту ху́стку нáзад млóдей, с кóтру бóла тóта млóда йóму заручéна, же му бóдзе ва-ўше йóго м́ла. Прі́дзе свáшка нáзад до хіжі, дру́шка за ньу і стáньє пред млóдого і пі́та ху́стку. Свáшка роска́же, же́бі млóді дал ху́стку. Млóді роска́пча сво́йу рéкльу, прі́да дру́шкі ху́стку. Дру́шка од-ньєше ху́стку, прі́да нáзад млóдей. Млóда прі́да сво́йей ма́цєрі, а мац прі́ньєше та́кої дру́гу ху́стку ма́лу на глáву. Млóда йу посклáда, полó-жі йéден білі тáньєр і крáсну злáту покрéйтку, шті́рі пантл́ькі на по-крéйткі пріші́ті, то бóдзе прі́дате віда́вачові. Тэ́рас пóчньє стáрші ста-рóста ко́ньчи́ц сво́йу мо́літву длóго і длóго. Свáшки обі́два і млóді і дру́ж-бове ньі́ч ньє гутóрйа, льєм шéдзa. Кéд вікóнчі старóста сво́йу бешéду, віда́вач стáньє от стóла, мо́длы старóсту, же і́шче рас по́йдзе опáтріц, чі млóда наі́сце готóва. Млóда му ука́же на білім тáньєру ху́стку і по-крéйтку, же йє уж готóва. Віда́вач по́йдзе прет старóсту старшóго, прáве так пóве: Наі́сце су дошвéдочено готóві. Пóшльє го старóста по сво́йей бешéді, же́бі прі́ньєсол шведóчбу, же су готóві. Пóйдзе віда́вач нáгaд до хіжі гү млóдей, прі́да млóда віда́вачові тáньєр с покрéйтку і ху́стку віда́вачові до рýкох. Віда́вач ше у́клоны млóдей, же одньєше млóдóму до хіжі злáту покрéйтку і ху́стку, да бóдзе увéрені, же млóда готóва до прі́шагі. Одньєше віда́вач прет старóсту тáньєр, покрéйтку; у́клоны ше пáну старостóві і так пóве: Прі́йател́ьу чéсні, пан старóста, ту тот л́й-тóрос, кóтрі сце зактевáлі.

Стáрші старóста ше у́клоны, так му отпóве: Прі́йател́ьу чéсні, пан віда́вач! Ньє льєм л́йтóрос зактевáме, а́льє і голу́біцу.

Віда́вач отпóве: Ей прі́йател́ьу, чéсні пан старóста! Ві мн́ьє ньє

поведлі, же нѣ сѣце сам лытѡрос златі, же ві сѣце і лытѡрос і голубіцу. Їа то вам нѣ мѡжем тѡрас шіцко нараз урѡбіц.

Пан старѡста заш пѡве відавачѡві: Мі, прійатѣльу чѣсні, пан відавач, прімеме лытѡрос златі, альѣ кѣд будзѣце такі добрі, да нам і голубіцу пріправіце.

Відавач пѡйдзе поглыѣдац голубіцу, альѣ пѣрше трѣба заплациц златі лытѡрос. Млѡді станѣ с карецѣля і дружѡве, а гу млѡдѡму пѡйдзе старша свашка стануц. Млѡді вѣжнѣ златі пенѣжі с кішені, же будзе плаціц свѡйѣй млѡдей лытѡрос. Свашка старша вѣжнѣ с танѣра до рѣкох покрѣйтку і хѣтку, а млѡді полѡжі до танѣра пенѣжі: штірі лѣбо лѣйц форінті. Відавач тріма танѣр у свѡйіх рѣкох, док свашка пріправі млѡдѡму злату покрѣйтку на праві бок на рѣкљу, а хѣтку свашка посклѡда, полѡжі назад на танѣр на пенѣжі. Відавач прілапі с праву рѣку хѣтку, бо пот хѣтку на танѣру пенѣжі. Нѣше прідац млѡдей, бо то йѣй пѣрші пенѣжі од йѣй млѡдого товѡріша. Млѡда роскапча свѡйу рѣкљу, пріме тѡті пенѣжі гу сѣбе нѣ до рѣкох, лѣм гу свѡйім пѣршом, абі йѣй бѣлі на серѣнчу. Пѡйдзе а нѣма і до прішагі. Відавач ше ўраці назад од млѡдей, пѡйдзе гу старѡстом до хіжі: Прійатѣльу чѣсні, пан відавач! — так гварі старѡстѡві пан старѡста; нѣ мѡжем ча голубіцу найсц.

Обраці ше старѡста старші на млѡдого і заш так мѡдлы пѡна відавача, жѣбі поглыѣдал бар йѣдну голубіцу.

Відавач отпѡвѣда, же нѣ мѡже ўлапіц голубіцу, бо уж дзень.

Отпѡвѣда пан старѡста, же гѡч йѡку, лѣм най прівѣдзе до хіжі.

Уклѡні ше пан відавач старѡстѡві і так гварі: Прійатѣльу, уж ча лѣхко ўлапім голубіцу, кѣт гѡч йѡку трѣба. Пѡйдзе відавач гу дрѡшком до хіжі, дрѡшкі стѡйа кѡло млѡдей. Відавач ше піта дрѡшком: Хтѡра сѣе найстарша дрѡшка по млѡдім?

Найстарша дрѡшка ше ўлапі відавачѡві за рѣку; одвѣдзе йу відавач до хіжі прет пѡна старѡсту. Заш поставѡйу шіцкі гѡре, бо пан старѡста гутѡрі, же то нѣ тѡта голубіца, по кѡтру мі прішлі, бо то лѣм дрѡшка. Альѣ пан старѡста так пѡвѣда, же йу вѣжнѣ сѣбе за голубіцу. І с тім дрѡшка обраці ше старѡстѡві старшѡму пѡпод рѣку і пѡйдзе вѡнка с хіжі.

Старѡста старші отпѡвѣда відавачѡві: Пан відавач! ча уж задовѡльні, бо ча уж мам голубіцу. Їа йу лѣубім, бо то млѡда голубіца, а ча старі, йак бі ча йу нѣ лѣубѣл? Альѣ і мой пѡйташ, млѡтші старѡста йѣму уж нѣ право і вѡн бі сцѣл таку млѡду голубіцу.

А млѡтші старѡста таѡкой гутѡрі, же і вѡн бі сцѣл таку істу голубіцу.

Пан відавач отпѡвѣда: Йай, прійатѣльу! ча то нѣ мѡжем так

вельо голубіці налѣпац, бо то уж дзень. Чом ві мі нѣ далі на значѣ, док бул мрак, да сом сѣбе прігатовел!

Млатші староста мѡдлы пѡна відавѡча, лѣм най му пѡтрі тѡку голубіцу, ѡак старші староста ма, бо нѣ пѡйдзе бес голубіці ѡны млатші староста на свѡзбу.

Збѣре ше відавѡч смѣтно, же вон то нѣ мѡже, ѡлѣ ішчѣ раз бѣдзе пробѡвац улѡпіц. Пѡйдзе пан відавѡч зноѡа до хіжі гу млодѣй і прівѣдзе млатшу дрѡшку, то йѣст по млодѣй. Кѣт прівѣдзе відавѡч дрѡшку до хіжі, заш станѡу шіцкі гѡре с карспѣльох. Старші староста нѣ лѡпа дрѡшку за рѡку, бо вон свѡйѡу дрѡшку уш пѡшчел, ѡлѣ млатші староста улѡпі дрѡшку за прѡѡу рѡку, а старші староста так отповѣда пан відавѡчѡві: Пріѡатѣльѡу чѣсні, пан відавѡч! Мі двѡме уж задовѡльні зос тіма млатіма голубіцѡмі. Мі ѡіх барз лѡубіме. Нѣ знѡже, чі вѡні нас лѡубіѡа. А дрѡшка нѡіч нѣ гутѡрі, лѣм ше вікрѡці млатшѡму старѡстові пѡпѡд рѡку і пѡйдзе с хіжі вѡнка. А старші староста на трѣці рас пѡчнѣ умѡдлѣец пѡна відавѡча, ѡбі бул тѡкі мілѡстіві, жѣбі прівѣдох голубіцу і пѡнові млодѡму, ѡлѣ нѣ тѡку голубіцу, ѡак тѡті два бѡлі прівѣдзѣні длѡа старѡстох, жѣбі ше дѡкус одлучѣла трѣца голубіца, жѣбі познѡлі і на брѡку, же то йѣ тѡго прѡѡа голубіца, длѡа кѡтрѣй мі ше трудзіме. Пан відавѡч отповѣда, же вон ѡны нѣ мѡже вѣцѣй голубіці улѡпіц. Обідѡме старѡстоѡе пѡчнѡу умѡдлѡец пѡна відавѡча, ѡбі бул тѡкі лѡскѡві, ѡбі улѡтрел ішчѣ йѣдну голубіцу. Пан відавѡч ідзе до дрѡгѣй хіжі по прѡѡу істіну голубіцу, а ў кѡхнѣ стѡйі йѣдна бѡба, облѣчѣна чѡдом за млоду. Улѡпі пѡна відавѡча за рѡку, ѡбі йѡ попроѡдзел до хіжі за голубіцу. Пан відавѡч вѣжнѣ тѡту бѡбу за прѡѡу рѡку, одвѣдзе йѡ прѣт пѡна старѡсту, ѡбі йѡ пріѡал за голубіцу тѡму млодѡму. Стѡнѣ млоді і дружбѡѡе і свѡшкі, пѡчнѡу шмѣѡц ше, же нѣ снѡ тѡку голубіцу. Пѡшчі пан відавѡч старѡу бѡбу: Пѡшла до свѡйѣй рѡбѡті! Тѡга бѡба то бѡла ѡак пѡнѣ кѡхѡрка, кѡтра гѡтовѣла за тѡто дрѡштво, цѡ а млодім прішлі, фріштік. Зѡблѣкла ше тѡта бѡба, бѡла зноѡа пѡнѣ кѡхѡрка. А пан відавѡч пѡшѡл до хіжі гу млодѣй, уклѡнѣл ше йѣй, ўлѡпел йѡ за прѡѡу рѡку, пітал ше йѣй, чі пѡйдзе до хіжі гу свѡйѡму млодѡму. На то млода ціхѡ отповѣда, же пѡйдзе. Одвѣдзе пан відавѡч вѣсѣло млоду до хіжі і піта ше пан старѡсту: Чі то істіно тѡга голубіца? бо йѣ інак облѣчѣна ѡак дрѡшкі, бо млода у біліх сѡкнѡх, вѣнѣц на глѡві, гѡдѡбна хустѡчка у рѡкі.

Пан старѡста тѣді отпѡѡе: Пріѡатѣльѡу чѣсні, пан відавѡч! То йѣ тѡга прѡѡа голубіца, прѣ кѡтру мі ше трудзіме.

Відавѡч улѡпі за рѡку млодѡго, а старші старѡста тріма за прѡѡу рѡку млоду. Піта ше старші старѡста млодѣй по йѣй імѣну: Маѡ ті шлѣбѡдѡу вѡльѡ за тѡго млатѣнца пѡйсц? Нѣ обѣѡала мі ше дрѡгѡму?

Млода ціхо отповеда, же ше нѣ обецала другому млодому, лѣм свойому, с кóтрим сце пойсец до прішагі.

А пан відавач тріма млодого за рúку і так ше го піта по його імену: Чи вон ше нѣ обецал другей млодей, чи вон пойдзе зос тóту сво́йу млоду от сво́ей двéкі до прішагі? Млоді на то отпове прет свашка́мі, пред дружба́мі гласно, же вон нѣ сце другу, лѣм сво́йу млоду. Ула́ні млоді сво́йу млоду за праву рúку, сто́йа прі сто́льє, старóста йїм роска́же, жебі ше вікруцéлі трі раз доокóла. Пóчнє ше млоді зо сво́йу млоду кру́пц доокóла прі сто́льє, а старóста стар́ші і пан відавач так віпо́міна́йу: Бох сочetaйє, чelовік да не разлучaйє. Трі рас так віповéдза старóста і відавач. А ў кúхні двéрі за́пру, а позберaйу стар́ гaрчкі і мiскі, лупaйу до двéрох, aбі славiлі пёрвi раз млодого і млоду. Пóтом пошeдaйу за-стол, пёрше млода, а вeц млоді, на другі бок стар́ші старóста шeднє гу сaмeй млодей, гу старшóму старостóвi шeднє млат́ші старóста, гу млодóму шeднє старша свaшка, а вeц шeднє млат́ша свaшка і відавач. Пан відавач отповeда: Ну, пріятéльу чéсні, пан старóста, сла́ва Бóгу, уж сме тeраз зo шцкiм готóвi.

Стар́ші старóста отповeда: Пріятéльу чéсні, пан відавач! Нѣ готóвiсмe iшчe! Тeраз мнє пaнi млода гутóрeла, же iшчe вóна зготóвeла оды́йaнiйє бра́чнe. Алє млода ныч нѣ гутóрі, лѣм тaкі сoкaш, же стар́ші старóста так гутóрeл, же му млода гутóрeла, же зготóвeла оды́йaнiйє бра́чнe, то йeст ручнiкi, жебі сце ше, пан відавач, iшчe пoтрудвeлі, бо тóта голубiца, то йeст йак нaша пaнi млода, бо вóна уж нaша, кeд мeдзi нaмi шeдзi. А пан відавач на то отповeда: Чoм же вóна нам нѣ повeдлa, кeд до тeраз ўшe нaша бóлa.

А стар́ші старóста на то отповeда відавачóвi: Кeд нaша голубiца нѣ скóро лєгaлa, а ў час рaно ўстанóлa, aбі лѣм за нас оды́йaнiйє бра́чнe пріготóвeлa.

Стaнє пан відавач от стóлa, пойдзe до другей хiжi, там млодей мац чéка з ручнiкaмi. Пpідa відавачóвi штiрi ручнiкi, aбі йїх óднєсe пред йей двiрку, то йeст прет пaнє млоду і прет старóсту, aбі йїх пpeдлóжeл нa-стол. Вeжнє пан відавач штiрi ручнiкi на сво́йу праву рúку, пойдзe прет старóсту до хiжi, уклóнi ше му і так пóвe: Пріятéльу чéсні. Нaйcцeк дóбрe гутóрiцe, же вóна уж вaша пaнє млода, же вaм тaку лaску зрeбeлa, же нѣ за нас, алє за вaс, то йeст, йак за свaдзeбнi род пріготóвeлa оды́йaнiйє бра́чнe.

Стaнє пан старóста стар́ші і млат́ші, стaнє свaшкi і дружбóвe, а млода і млоді шeдзa за стóлoм; а пан старóста стар́ші вeжнє тóтi штiрi ручнiкi до сво́йix рúкox, oxaбі двa прет сóбу на сто́льє, а двa пpідa пан відавачóвi, жебі йїх пopучeл свaшкoм. Старша свaшка вeжнє двa ручнiкi до рúкox, йeдeн oxaбі сeбe, а йeдeн да млат́шeй свaшкi.

Тэрас перше старші староста паложі на праве пляцо на лыві бок ручнык зйаже. Так і млатші староста оправі на себе ручнык, йак старші староста оправел. І свашкі так опраўйя ручныкі на себе, йак і старостове, абі ше позналі от шіцкей свадабі, же су на свадабе. І так пріньеше пан відавач пред млоду і пред млодого на-стол пальёнкі і віна, же буду піц олдóмаш. А тóта фляшка, кóтру свашка пріньєсла от свадабнóго дóму, бóла прідана відавачóві до рúкох. Ўжал пан відавач од млодєй олдóмаш, прєспал кус до тєй фляшкі, кóтру свашка пріньєсла, кєд ухòдзєлі пєрше до хіжі з йєднєй до дрúгєй фляшкі пальёнку кúшчìк прєльывал і так гутóрєл: Бох сочєтáйє, чєлòвìк нє разлучáйє. Тóта фляшка свашчìна тэрас стóйї на стóльє, а з гєўтєй пальёнкí пíйу, цò млодєй олдóмаш. Пєрше староста вíнчòвал, а пóтòм відавач вíнчòвал, а пóтòм млоді піл і млода; пóтòм млатші староста і свашкі. Пòслалі дрúжбох с хіжі до дрúгєй хіжі, дзє бóлі дрúшкі. Дрúшкі уж мáйу ручныкі на сєбє на пáсу уўйáзáні, а дрúжбòвє, старші дрúжба і млатші, мáйу ручныкі так пòўйáзáні, йак старостòвє і свашкі; áльє нє тáкі ручныкі, йак мáйу старостòвє і свашкі, бо дрúжбòвє мáйу чєрвєні ручныкі от свадзєбнєй мацєрі нє пòўйáзáні, áльє зòшгí пот нáзúху; а тэраз йìм млодєй мац íшчє заш прíшíйє чєрвєні ручныкі крíжòм на гєўтí, абí ше познáлі, же су дрúжбòвє; зà тò мáйу дрúжбòвє пò двà чєрвєні ручныкі, же вóні бóду слúжìц шíцкy свáдзбу. А млода з млодím íшчє шèдзì зà стóлòм у хíжі. Прí млодєй шèдзà зà стóлòм старостòвє, а прí млодóму шèдзà зà стóлòм свашкі. А відавач відзє с хíжі, пòвòла трòх хлòпòх млáдìх, абí прíшлí до хíжі, йак зà швєткòх і вíпíгáлí млоду нà свòйò швєдòжствò от пáна старòсту, абí йу пúстєл вòс хíжі до дрúгєй хíжі зò свòйìм млодím гú дрúшкòм і гú дрúжбам. Там бóдзє млода з нýма фрíштíкòвaц. Стáршí пан старòста відзє спòзà стóлa од млодєй гú тìм трòм хлòпòм і пíтa шє йìх, чí бóду вóні дòбрí зà тóту гòлубíцу, тò йєст йак зà млоду. Кєд йу бóдзє трéбà ўжàц от óцa і од мацєрі, дà пòйдзє зò свòйìм млодím до прíшáгí, чí нє бóдзє дáйкà хíбà, кєд вàм млоду с пòзà стóлa отпúшчìм. Тóгí трòмє хлòпí шє пòдйáзúйу, же стàвáйу дòбрí зà млоду. Пòздрáўкà нà нýх пан старòста, дà йìм олдóмаш і так йìм пòвє длѧ шíху: уш сцє потпíсáні. Тэраз вàм отпúшчìм млоду.

Стáчy свашкі од млодòго, а млоді відзє зò свòйу млоду зпòзà стóлa і пòйдy до дрúгєй хíжі, там йìм стòл згòтòвєні, абí пòшєдáлí, бóду фрíштíкòвaц. Млоді шèднѧ, гú ньòму дрúжбòвє. Млода шèднѧ зà-стòл, гú млодєй пòшєдáйу дрúшкі. Прíдзє гú нýм йєднà жєнѧскà, тà йìм вíслугúйє. А у гєўтєй хíжі старостòвє і свашкі і пан відавач прí йєднìм стóльє. Прíдзє йєдєн млáдí хлòп, там йìм вíслугúйє. Прíнѧшy йìм пá-прíгаш, кáпусту, вíнò; одбóлí фрíштíк, прíдзє старші дрúжба прєт пáна старòсту, так мy пòвє пан старòста: Мáмє дзєсєц гòдáмí. Пан старòста

роскаже видавачові, жебі прішол оцц, мац і шіпка родзіна до хіжі. Перше шэднѣ видавач, вец шэднѣ оцц млóдей, мац млóдей, шéстрі і так жéньскі, шіпка родзіна. Прівéдзе свáшка млóду і млóдого, поставі йіх прет сéбе стац. Свáшка вéжнѣ свой ко́лач і пальѣнку і тот рúчник, кóтрі рáно прінѣсла. Стáрші старóста напréдзі нých стóйі, обраці ше на свáшку і пíта ше стáршей свáшкі: Чісцѣ уж, пáньі свáшко, во шіп-кім готóві? Отпóве свáшка, же готóві. Мам свой рúчник і ко́лач і па-льѣнку прі сéбе. Млóді і млóда пред вáмі претставéні. Тéді ше нáзад обраці пан старóста пред вíдавáча і прет óца і ма́цер: Но, пріятéльі чéсні, тéраз старóста по свóйім обічáйу отпíта млóду од óца, од ма́цері; і так йім гвáрі, папóві вíдавáчові: Пріятéльу чéсні і ві óтче і ма́тко! Бúццѣ тáкі задовóльні, же вáша дзівка, а нáша пáньі млóда нѣ мóже ше сáма од вас отпíтац, бо йѣ ў вéлькім жалý. Бúццѣ задовóльні с тім, же йа йу од вас отпíтам.

А млóда стóйі за пан старóсту і стáрша свáшка прі нѣй. Млóда пла́че глáсно, док йу старóста віпíтуйѣ. Кéт старóста престáнѣ бешé-дóвац, пóйдзе млóда прет пáна вíдавáча, стáнѣ, та йу поблагослóві. А вéцка-кльѣкнѣ прет свóго óца. Оцц йу поблагослóві. Вец кльѣк-нѣ млóда пред ма́цер; кед мац дзівку благослóві, тéді стáрша свáшка пóчнѣ шпíвац; а млóда от свóйіх шéстрох ше отпíтуйѣ; тéраз свáшка так вíпомíпа:

1.

Благослоў, ма́тко, цэру,
Бо йу уж от цѣ бэру;
Благослоў обідво́йю,
Ша уш су чáда тво́йю.

2.

А прет Ті́мка два дубі,
Шéдва нá нých голубі:
Уж голубі згуркотáлы,
Уж Гані́чку віпíталы.
Мац йóго вíдзе: Пе, пе, пе!
Дзе мі Гані́чку ведзéцѣ?
Нѣ дальѣко ту цéста,
До Ті́мка нѣвэ́ста.

Пісня 2 зап. в вересні, 1897, від Юлі Левенської в Копурі.

Тéраз свáшка престáнѣ шпíвац, бо стáрші старóста дзéкуйѣ і бла-годáрі млóдей оцóві і ма́цері, да бúду здгáві, щаслíві, же нам тáку

красну пань млоду отховалі. І запітує їх, відавача, оца і мацер і шіцку родзіну, абі ше совокуплі і дочекалі, док по вьіх прідзе пан дръжба і пріведзе їх до свадзёбного дому на прідані, то йест йак на вечёру. А тэрас почнье старша свашка шпівац і будзе шпівац, док ше млода нье отпіта і нье одбёре от шіцкей свёйей родзіні, от свёйіх пайташох і от пайташкох. Тэрас так свашка зашпіва:

1.

Смўтна і жалёсна кáждей дзёўкі слўжба,
Бо мi йу вивёше на трі рас пан дръжба.
На першім заводзе лáду мальовáну,
На другім заводзе пóсцель цiфровáну,
На трэцiм заводзе млоду за ручóчку:
Так то вiплáцўiе кáжда мац дзiвóчку.

Тэраз млода вóйдзе до кўхнi, а свáшка зашпіва:

2.

Вiна Йулка венóчок,
Жельёней лўцi сердéчок.
Йак вóна го вiвiла,
Дóлу стóлом го пушчéла.
Ўрац ше, Йўлко, на дзвёрі,
Подзёкуй оцóвi, мацёрі.
Вёра йа ше нье ўрацiм,
Бо йа од жалўу нье мóжем,
А прет слiзáмi нье вiдзiм.
Ўрац ше, Йўлко, на дзвёрі,
Подзёкуй оцóвi, мацёрі.
Вёра йа ше нье ўрацiм.
Бо йа од жалўу нье мóжем,
А прет слiзáмi нье вiдзiм.

3.

Вiбiвай, мамóчко, вос сцёні клыiнóчкi,
Дзе Йўлка вiшáла жельёні венóчкi.
Вiшáла, вiшáла, ўж вёцёй нье будзе:
Йулкóвей мацёрі вёлькi то жалў будзе.
Апóчко, мамóчко, йаг вам пьёма жалў буц?
Вiховалiсцё ме, нье будзем вам рóбiц.
Вiховалiсцё ме йак бiлу лелiу,

Тэрас ме одведу с цалу компанііу.

Прынёс мі мой мілі лытёрос жельёні,

Жёбім ше збіра́ла од о́ца, маце́рі.

Жельёні лытёрос на смутно мі вірос!

Жельёні лытёрос вен заш квітнуц будзе,

А йа ны́гда ве́цей дзівочка нёе бў́дзем.

Тэрас мло́да по́йдзе гу свёйім дзіўком, а сва́шка йей так зашні́ва:

4.

Оставайце здра́ві, мо́йю мілі ма́ткі,

Бо йа уж нёе прі́дзем ме́дзі вас на пра́ткі.

Пайташочкі мо́йю! помо́шце мі пла́кац,

Мой жельёні ве́нок помо́шце мі ла́пац.

Па́трі, Йу́лко, па́трі, ке́ресту́рскей це́ркві,

Ту ці ше пре́мені твой пе́рсцень стрібе́рні.

Тэрас кет по́йду до це́ркві, мло́да по́йдзе ста́нуц на свёйю ме́сто, дзе дзіўкі ставайу, а мло́ді по́йдзе зо староста́мі на прэ́док, пред о́лтар, а на-стрет це́ркві стол; там однё́ше ста́рша сва́шка прет стол, по́ложі до́лу на ка́мень ручны́к; тэрас прі́дзе мло́да, сва́шка йу одве́дзе пред о́лтар і поса́дзі йу кля́чац, а сйашче́ннык прі́дзе гу мло́дей, по́ложі йей на гла́ву ру́ку і с кны́шкі чі́та над ны́ма. А мло́да з мло́дім кля́ча дво́йю. Тэрас ста́нне мло́ді і мло́да, сва́шка йіх прі́ведзе на тот ру́чнык стац гу мло́дому, лыві бок ста́нне мло́да, на сто́лы два шві́чкі го́рйа, пред ны́ма сто́йі сйашче́ннык у черве́ні шма́гі обля́чэні, чі́та с кны́шкі. Вец ше обра́ці гу мло́дому і гу мло́дей, позны́ма йім персе́нены зос пра́віх ру́ках і по́ложі на-стол прет се́бе там, дзе шві́чкі го́рйа. Обра́ці ше пред мло́ду і пред мло́дого сйашче́ннык і пі́та ше пе́рше мло́дому: Чі маш ті шлё́бодну во́љу то́ту ды́віцу се́бе за же́ну ўжа́ц? А мло́ді ціхо отпо́ве, же ма во́љу. Пі́та ше го сйашче́ннык, чі ше нёе обе́цад дру́гей? Мло́ді отпо́ве, же нёе. Так ве́цка обра́ці ше сйашче́ннык гу мло́дей і пі́та ше йей: Чі ма шлё́бодну во́љу то́го младе́нца за му́жа се́бе ўжа́ц? Мло́да отпо́ве, же ма во́љу і же ше нёе обе́чала дру́гому. Обра́ці ше сйашче́ннык гу сто́лу, і чі́та ве́тку мо́лытву, а мло́да і мло́ді сто́йа на ручны́ку за сйашче́нныком. Ве́жне сйашче́ннык персе́нены, обра́ці ше гу мло́дей і гу мло́дому, та йіх віпо́мне по ме́ну обідво́йю і так йім гва́рі, пе́рше мло́дому: Обруча́йце сйа раб бо́жій воз ра́бом бо́жым... і з руку с персе́ньом му по тва́рі і по́ложі мло́дому пе́рсцень на па́льец. Так і́сто і мло́дей: Обруча́йце сйа раба бо́жыа воз ра́бом бо́жым... і так мло́дей по́ложі пе́рсцень на па́льец. Вец дзі́як шні́ва і чі́та; вец сйашче́ннык йе́вангелі́у чі́та; сйашче́ннык ве́жне гу се́бе мло́дого і мло́ду,

положа пальці на йєвангелію, прет сйашчеником прішагаю. Обраца ше, пойдю стануц на ручнык, млóді і млóда. Сйашчєнык вєжнє два вєнци, йєден пòложі млóдóму на глáву, а йєден млóдей. Вєц чїта ішче раз мольїтву. Заш ше обраці сйашченик гóу млóдóму, та му зньєйє вєнєц з глáві. А так вєц пойдзе гóу млóдей, зньєйє млóдей вєнєц з глáві; а свáшка пойдзе, зóла млатшóго дрúжбу, пойдю гóу млóдей; роскáже свáшка дружбóві, áбї йєй рóспльєт ўлáсі. Дрúжба вєжнє пантлыку, пòложі сєбе на рєкльу, росплєці йєй ўлáсі, пойдзе од ньєй дáльєй, а свáшка чєка, док дрúжба одїдзе, опрáві йєй ўлáсі, закрїйє зос чáрну пантлыку. Кєд уж готóві сйашченик з мольїтву, млóді пойдзе гет от стóла, гóу дрúжбом стáньє, а свáшка ўлáпї млóдóу за рúку, одвєдзе йу пред óлтар, постáві йу кльєчац. Прїдзе гóу ньєй сйашченик, чїта над ньу мольїтву, по нáшїм обїчáйу то йєст вївóткї; і пошвєці йу сйашчєнык з вóду. Пóгом млóда стáньє, пойдзе ше уклóныц тїм вєлькїм образом, пєрше на прáві бок, вєц на лївї бок. Тєраз млóді їдзе з дружбáмі вóнка, старостóве за нїм, млóда зó свáшкáмі. Кєд вїду вóнка с цєрквї, дрúшкї млóдóу дочекáйу, вєжнью йу мєдзї сєбе. Тєраз їдзе на прєдок млóді з млáтшїм дрúжбом: тєраз старостóве їду двóмє, свáшкї, тєраз їдзе млóда з друшкáмі. Кєт пойдю кус дáльєй от цєрквї, ту нáпрєц їїх музїка. Їдзе йєден напрєдок лєгїнь, на калáпї ма вєнєц, у рúках зáстава, кóло ньóго шїцкї лєгїньє, за нїма музїкáнтї. Кєт ше стрєтнью з млóдїм, стáньу, дáйу му олдóмаш; остáньу музїкáнтї з лєгїньáмі на зáтку і зáстáва. Їдзе млóді зó свóйу млóдóу на прєдок, дрúшкї, старостóве і свáшкї. Кєт прїду прєд-двор гóу капúрї, пóчнє свáшка шпївац:

Роствєрай, мáмо, ўрáта,
Кєт шї нєвєстї рáда;
Роствєрай і комóру,
Вєдзємє цї потпóру.
Роствєрай і пїньвіцу,
Вєдзємє цї роботнїцу.

Тєраз свáшка прєстаньє шпївац. Поставáйу прєц свадзєбнї дзвєрї, пєрше старóста гóу сáмїм дзвєром, вєцкa млóда з млóдїм, вєц свадзєбна мац стáньє за млóдóго і за млóдóу. Вєц свáшкї стóйа; і прїньєшу свадзєбнєй мацєрї йєден вєлькї кóлaч, пòложі їм свадзєбна мац, йак ў-пар стóйа млóді і млóда, на плєца, док ше старóста прїпїта свадзєбнóму óцовї, йак путовáлї, йак прїшагáлї; шїцкa свáдзба дóтльа цїхó стóйї. Тєраз їдзе старóста нýка до хїжї; млóда і млóді зá нїм, а мац трєца за нїма кóлaч їм трїма на шлєцох. Лєгїньє шпївáйу йєднїм глáсом з музїку. Кєд вóйду до хїжї, мац кóлaч пòложі нá-стол, а млóда і млóді зá-стол пошєдáйу. Стáростове заш гóу млóдей пошєдáйу, а свáшкї гóу мло-

дому. Опец свадзебні і маць опредз ных паставайу гү стóлу. Стáрші старóста вежнѣ віно до рúкох і наздраўка на óца свадзебнóго і на мацѣр, а маць свадзебна на млатшóго старóсту, млатші старóста наздраўка на млодóго з віном, а млоді наздраўка на свóйу млоду, а млода наздраўка на свáшку стáршу, стáрша свáшка вежнѣ віно, полóжі прет старóсту старшóго; музíkанти грáйу, а ле́гінѣ шпівáйу і танцúѣу. Стáрші старóста стáнѣ гóре от стóла і так прегвáрі гү мláдей чельдзі: По пóслух, мláда чельдз і ві музíkанти, док йа прідам тóту мláду невісту оцóві свадзебнóму і мацѣрі. І так мло́дей гвáрі старóста: То ці од нѣшка бúдзѣ óпец, а то ці бúдзѣ од нѣшка ма́ті; да йіх слúжш і двóріш.

А стáрша свáшка стáльѣ, вежнѣ мло́ду за рúку, одвѣдзѣ йу гү свадзебнóму оцóві і так мло́дей пóве свáшка: Повзраўкай оцóві: а́по, дай Бóже дóбре полáднѣ! і побóчкай óца!

Тераз мло́да прегвáрі мацѣрі: Мáмо, дай Бóже дóбре полáднѣ! і побóчка мацѣр. І так іду с хіжі вóнка: перше óпец і мац, вец мло́да і свáшкі, дру́шкі остáнѣу зос мláду чельдзу у хіжі. Весéло шпівáйу, мулатúѣу. А свáшкі мло́ду одвѣду до кúхні гү кухáрком. Так свáшка пóве стáрша: Дай Бóже дóбре полáднѣ, пані кухáркі! Йак, чі сцѣ гóтóві? бо мi огладнѣлі уж.

А пані кухáрка отповѣда: Дай Бóже і вам. Йак сцѣ, пані свáшко, путовáлі?

Пані свáшка стáрша так отповѣда: Дóбресме путовáлі, весéло, з музíkамі і ш чельдзу і з нáшу пані мло́ду. Прóсім вас, да бúдзѣце тáкі дóбрі, да нам дáце з вашóго полудзѣнку, босме ўж огладнѣлі.

А пані кухáрка отповѣда: О пані свáшка, шак нѣ ві пѣрше, но пані мло́да пѣрше.

Пані свáшка ўлáпі мло́ду за рúку: Поц, пані мло́да, бо прес тѣбе пáвы кухáркі нам нíчóго нѣ дáйу.

Мло́да прідзѣ і стáнѣ гү кúхні, обльѣчѣна цáлком йак бúла у прішáгі; пані кухáрка вежнѣ до лóшві йúху, охлáдзі, áбі нѣ бúла барс цѣпла. Мло́да вежнѣ до ўстóх, нѣ пóйѣ тóту йúху, пúшчі йу нá-жем. Пані кухáрка вежнѣ напрігáш, охлáдзі, áбі нѣ бúло барс цѣпле. Пані мло́да вежнѣ до ўстóх, нѣ пóйѣдла áны то; пушчѣла і то нá-жем, і напрігáш. Пані кухáрка вежнѣ капúсту, охлáдзі, áбі нѣ бúла барс цѣпла. Пані мло́да вежнѣ до ўстóх, нѣ пóйѣ áны то, вíпúшчі нá-жем. Пані свáшка ўлáпі мло́ду за ўлáсі за вáргоч, тріма йѣй глáву, áбі пáтрела гóре, чі нѣ чіста кúхня, же нíч нѣ пóйѣш? Áны па-прігáш, áны йúху, áны капúсту. Чі нѣ дóбре угòтовѣлі пані кухáркі?

Пані мло́да на то нѣ пóве нíч, лѣж шѣ шмѣйѣ.

А пані кухáрка отповѣда нá то: Но, пані свáшкі, нѣ добіѣцѣ-тѣраз нíч вѣцѣй!

Старша свашка на то отповеда: Но чом, паньі кухárко, нѣ доби́-
йме, кед сме огладнѣлі?

За то, чом сце нѣ доб́ре в́поведа́ті? Так сце мло́дей в́поведа́лі,
чі нѣ доб́рі нап́рѣгаш і й́уха? Нѣ бу́ло на́предз в́поведац нап́рѣгаш,
бо на́предз бу́ла й́уха. Тѣрас, па́ньі свашко, нѣ ма́це ны́ч! Ве́жнѣ па́-
ньі свашка мло́ду за ру́ку, по́йду до суше́да, по́йду до хі́жі, і́дэе ші́цка
че́льадз: ды́ўкі, дру́шкі і е́кші і ме́ньші... Па́ньі свашка ста́нѣ гу двѣ́-
ром, нѣ пу́шчі, ле́ж са́му мло́ду і дру́шкі. Роска́же свашка дру́шком,
же́бі прі́ньѣсли во́ду, мідло, ру́чны́к і грѣбе́нь. Дру́шка прі́ньѣше, по́ложі
на ка́рцель, свашка ста́нѣ гу мло́дей, оді́аже й́ей ве́ньѣц з гла́ві, по́-
том ше мло́да ші́цко зобле́ка но́ві шма́ті до́лу; умі́йѣ ше, заче́ше, об-
ле́ѣче; пі́га ше й́ей свашка: Чі й́е уж гото́ва? — Мло́да по́ве, же й́е
уж гото́ва. — По́йдае свашка по дру́жбу старшо́го. Прі́ньѣше дру́жба
ві́на, пальѣ́кі, й́ѣден ко́лач, по́ложі на́-стол до те́й хі́жі, дае ше мло́да
умі́ва і обле́ка. Тѣрас прі́ньѣшу й́ѣдну чі́сту пла́хту, по́ложа на́ жем.
Там мло́да кльѣ́кнѣ, обра́ці ше пред о́брас. Старші́ дру́жба ста́нѣ гу
гла́ві мло́дей, свашкі ста́нѣу обі́два на бо́кі; дру́жба так прегва́рі гу
чло́дей: Но, па́ньі мло́до на́ша, пре Бо́га це пі́гам і пре ма́тку Бо́жу, чи́
даш мі тво́й ве́ньѣц с тво́йей гла́ві зня́ц?

Мло́да на то отпове́да: Нѣ дам, нѣ.

Дру́жба на дру́гі рас: Пі́гам й́а це пре́ Бог і пре ма́тку Бо́жу, па́-
ньі мло́до на́ша, тво́й ве́ньѣц з гла́ві зня́ц. Пі́га дру́жба на тре́ці рас
пре́-Бог і пре ма́тку Бо́жу і за пейц хрі́сто́во ра́ні: Па́ньі мло́до на́ша
до́бра, чи́ даш мі тво́й ве́ньѣц з гла́ві зня́ц?

Мло́да гласом ше роспла́че, так дру́жбо́ві отпове́да: Нѣ дам ве́-
ньѣц, ны́гда й́а го нѣ дам.

Дру́жба мло́дей гуто́рі: Даш го мла́да, нѣ даш? Уш то ве́ньѣц
нѣ тво́й, зня́ѣйѣм ці го з гла́ві.

Ста́нѣ дру́жба гу мло́дей, оді́аже й́ей ве́ньѣц з гла́ві. Свашка
ўла́пі мло́ду за ру́ку, поса́дзі й́у шѣдзі́ц на ка́рцель і по́чнѣ й́ей
шпі́вац:

Тот наш дру́жба шчаслі́ві

І на то́йе зрадлі́ві,

Пре два, пре трі бо́скі сло́ні,

Дру́жбоу ве́ньѣц гото́ві.

Й́ай дру́жбо мой, дру́жбо,

Пре Бох це и́рбсі́ме,

Ўрац мі ве́ньѣц на́зат,

Ра́да го но́сі́ме.

Кед бі́ ті го бу́ла

Ра́да но́шела,

Та бі ті го бўла
 Ньє утрацела.
 Звóльа мо́йа, звóльа,
 Где ті ше подзела?
 Оздаль за та́шчкамі
 Го́ре польєцела?
 Кед бі йа йу мо́гла
 Ішче раз ула́піц,
 Дала бiм сом звóльу
 Сёдем рас позла́ціц.
 Сёдем рас позла́ціц,
 Осмі раз мальова́ц,
 Най бі дзіўка зна́ла,
 Йак звóльу поштова́ц.

Тэраз мло́да шéдньє на ка́рсель, сва́шка йей по́ложі на ко́льєна
 ко́лач, йéдну фля́шу з віно́м, а йéдну с палье́нку і до ру́кох жверáтко,
 да ше мло́да відзі, йак йу бў́ду чéсац. Вéжньє ста́рша сва́шка грéбень,
 зачéше йей ўла́сі, заплё́це йей варго́ні, спрэ́ві йей ко́ньты: пріньéше
 сва́дзэбна ма́ц кра́сні вішівáні чéпец і фáтьол бі́лі; вéжньє ста́рша
 сва́шка чéпец, опра́ві мло́дей на гла́ву; по́ложі йей фáтьол на гла́ву
 і прі́йáже йей вéньєц, тот вéньєц, у ко́трім ше з мло́дім прішага́ла. Тэ-
 раз йе уж готóва за мла́ду вьєвэ́сту опра́вена. По́йдзе ста́рша сва́шка,
 прі́вэдзе мло́до́го. Мло́ді ста́ньє гу мло́дей, вéжньє од пьей ко́лач, роз-
 ла́ме го на по́лі на сво́йей мла́дей ко́льєну. Вéжньє фля́шу з віно́м
 ста́рша сва́шка од мло́дей і поздра́ўка на сва́дзэбна́го мло́до́го. Мло́ді
 вéжньє то́гу істу фля́шу, наздра́ўка на сво́йу мло́ду і на дру́жбу, на
 ста́ршо́го, же мло́дей вéньєц одйáзал, тэраз бў́дзе жéна його. Тэрас по-
 шол ста́рші дру́жба по́сілац по́слох до мло́дей родзі́ні, до кўмо́х, жéбі
 бў́лі зготавéні на вechэ́ру. Тэраз дру́жба ста́рші по́сіла дру́гіх по́слох до
 сва́дзэбнeй родзі́ні, до кўмо́х, до ші́цкіх родзі́нох, ко́трі ту по́вола́ні, най
 ше по́сходза, най вéце по́слох ньє чекáйу. Тэрас ста́рша сва́шка вéжньє
 мло́ду от сушéда, одвэ́дзе йу на сва́дзбу, то йéст йак до́му. Одвэ́дзе йу
 до ко́мбрі, там мло́дей ла́да прі́дзе. Прі́вэзу тэраз ла́ду, кра́сні шті́рі
 ко́ньі у ко́чу, на ко́чу ла́да, кра́зна пері́на і загла́ўкі. Шéдзі ко́чіш ш
 шті́рма ле́гіньє і шоўѓрoвe, прі́ду шпівáйўці до дво́ра, дэ сто́йі сва́дзба.
 Во́йду с ко́чом аж до загра́ді, обра́ца ше на́зат, прі́ду, ста́ньу предз
 двэ́рі: дво́ме ле́гіньє ві́ду с ко́ча, ўла́пйа ко́ньі. Мло́ді прі́дзе гу ко́чу,
 пі́та ше ко́чішові: Цо прі́ньєслі на ко́чу?

Тво́йей мло́дей ла́ду і по́сцель.

Мло́ді сце, да вéжньє; ко́чіш ньє да. Трэ́ба на́чред запла́ціц.
 Мло́ді на то отповéда: То уж мо́йа жéна.

Кочіш на то отповеда: За́ то, за́ то, же йе тво́йа же́на, та ці по́с-
цель і ла́ду заплаціц трéба.

Віньє мло́ді трі́цец ґрайца́рі, гуто́рі кочішо́ві, же трі́цец дукáні.
Кет кочішо́ві пра́во, та́кой по́сцель і ла́ду зос ко́ча зніма́йу; кет бі му
ньє бу́ло пра́во, по́шол бі во́нка з дво́ра зо сва́дзєбно́го. Альє му пра́во.
Прынё́ше мло́ді олдóмаш, попі́йу, прі́ме мло́ді кльуч од ла́ді, ві́ду ші́цкі
с ко́ча, уньє́шу ла́ду і по́сцель до ко́мбрі, а там мло́да че́ка за ньєвє́-
сту обльє́чєна. Роство́рі йей мло́ді ла́ду; мло́да ве́жньє ручны́кі два́цец,
прі́да мло́дому і так му по́ве: Хто найблы́шші бра́тові дзе́ці, трéба йім
поде́элыц. Мло́ді ўжал ручны́кі ші́цкей сво́йей родзі́ні, ка́ждому на пас
ру́чнык у́ййазал. Прі́дзе мло́ді гу мло́дей, роство́рыа ла́ду, ве́жньє і заш
два́цец ручны́кі. Одньє́ше мло́ді, поде́лі сво́йім пайта́шом. Ка́жді легі́нь
у́ййа́же ру́чнык на́-пас. Прі́дзе ста́рша сва́шка гу мло́дей, гу ла́ді, дай́е
йей мло́да ручны́кі: два ручны́кі па́ном чо́пна́ром, два ручны́кі па́ны
куха́рком. Одньє́ше сва́шка ручны́кі па́ном чо́пна́ром, так йім по́ве: Ту
ма́це поздраўльє́ньє од на́шей па́ны мло́дей. Чо́пна́ре ста́нцу от чо́па,
поўййа́жу ручны́кі на́-пас, ла́йу фля́шу ві́на старшей сва́шкі: Ту ма́це
поздраўльє́ньє на́шей па́ны мло́дей. Одньє́ше ста́рша сва́шка два руч-
ны́кі па́ны куха́рком: Ту ма́це поздраўльє́ньє од на́шей па́ны мло́дей.
Па́ны куха́ркі так отповеда́йу: Здра́ві бу́цце, па́ны сва́шко, і на́ша па́-
ны мло́да здра́ва бу́дзе ве́чєрац до́бру ве́чєру.

Тє́рас ста́рші старо́ста і мла́тші чека́йу за сто́лом ў хі́жі. Музі́-
ка́нті гра́йу, легі́ньє з да́ўка́мі та́ньєц та́пцўйу. Ве́жньє ста́рша сва́шка
білі та́ньєр до ру́кі і йє́дно пі́сма та́ке, же́бі бу́ло дльа шм́ху; напра́ві
на ньє́м сва́шка печэ́ці од да́йка́ей фэ́рбі, два-тры фэ́лы. Ўла́пі мло́ду
за ру́ку, кет по́йдзе сва́шка на дзвє́рі с пі́смом, з білі́м та́ньєром і з мло́ду.
Уві́дза то музі́ка́нті, ста́нцу. Ві́дзі чэ́льа́дз мла́да с хі́жі, легі́ньє і да́ўкі;
музі́ка́нті сто́йа, слуха́йу, цо бу́дзе ста́рша сва́шка запове́дац. По́йдзе
сва́шка гу то́му гу старшо́му старо́стові. Так му поздраўка: Дай Бо́же
до́бры ве́чар, пан старо́ста.

Отпо́ве йей на то пан старо́ста ста́рші: Дай Бо́же і вам, па́ны
сва́шко.

Ста́рша сва́шка так по́ве: Чу́лісьме, же ме́дзі ва́мі Хры́стос пре-
б́іва.

Ста́рші старо́ста на то одвіту́йе: Йє́ст і бу́дзе Хры́стос ме́дзі на́мі,
йак ме́дзі ші́цкі́ма хры́сці́яна́мі.

Ста́рша сва́шка мо́длы па́ну старо́сту: Чі́бісьме мо́гли, пан старо́-
ста, прі́ вас, ме́дзі ва́шу чэ́льа́дзу ста́ршу і мла́тшу, з да́ўка́мі, з легі́-
нья́мі, з дру́жба́мі, з дру́шка́мі ва́шар пра́віц?

Ста́рші старо́ста на то отпове́да: Мо́жєце, па́ны сва́шко! Мо́длым
кря́шньє, мо́жєце, йак ма́це да́йка́е пі́сма.

А старша свашка ростворі папер велькі, два-трі печаци на ным положені: Пацце, пан староста, опатрійце добре, мі то пріньєслі од йарашбірова.

На того слово зашмэйу ше пан староста і музіканті — то істіна праўда: Вельку шльєбоду маце, паньі свашко; можеце, можеце, йакі сцєце, vášар правіц.

Положі старша свашка білі таньєр до своїіх рўкох прет пана старосту. Музіканті патра, чекайу. Кєт свашка положи до таньєра сексер, станьє з млоду на стрет хіжі. Музіканті станьу грац, старша свашка сама з млоду танцўйє. На то прідзе млатша свашка льєбо старша друшка, положи до таньєра пейц льєбо дзєшєц грайцарі, вєжнью млоду от старшей свашкі, а так з нью танцўйу. Старша свашка такой відзе с хіжі, пойдзе по младу чельцац, по легіньох і по родзіну, жєбі прішлі куповац млоду. Пріду легіньє, шўўгровє, шіцка блыска родзіна, дзєшєц льєбо пєгнайц нараз гу стóлу, поставайу, почнью рўцац до таньєра грайцарі, хтóрі премòжє, жє вєцєй наплаці, тот вєжнє од млатшей свашкі льєбо от старшей друшки млоду. Та так з нью танцўйє. А старша свашка по хіжі шейта і так гутóрі: Сабат vášар, сабат vášар — жєбі бårжєй млоду куповалі. Руцайу і руцайу, двòмє і трòмє за рўкі млоду тримайу, хтóрі преплаці, тот з млоду танцўйє, а музіканті лєм грайу, док старша свашка прівєдзе млодóго до хіжі. Млоді станьє гу стóлу, найвєцєй наплаці, вєжнє свойу млоду от того легіньа, льєбо от шўўгра, цò наплацєл, да з нью танцўйє. Но млоді найвєцєй наплацєл, впрòвадзі свойу младу с хіжі, а музіканті престаньу грац. Док ше мало млада охладзі, вєжнє йу старша свашка заш за рўку, кєт з нью пойдзе гу стóлу, положи грайцар, льєбо два до таньєра, музіканті такой почнью грац, свашка такой пòвє: Сабат vášар! — жєбі легіньє льєбо родзіні такой млоду на нòво куповалі. І заш почнью двòмє або і вєцєй пєньєжі рўцац до таньєра, хтò йу бårжєй наплаці, тот з млоду танцўйє; док лєм руцайу, руцайу, пьє танцўйу, лєм млоду за рўкі тримайу; а музіканті лєм за то грайу; хтóрі пріплаці, почнє танцòвац, такой другі преплаці, бòрє такой млоду, вон бўдзє танцòвац. Вєцєй і вєцєй так ше дрільайу. Пойдзе старша свашка, прівєдзе млодóго заш. Млоді преплаці, а і вєцєй. Музіканті такой станьу, а млоді свойу млоду с хіжі впрòвадзі. Док ше мало млада охладзі, прідзе млатша свашка льєбо старша на трєці рас, увєду млоду до хіжі, положи свашка заш до таньєра пейц грайцарі, пòвє друшкòм: Друшкі, сабат vášар! — Тєрас трєці таньєц, то йє друшчін. Станьу друшкі штірі льєбо шейсц, почнью рўцац, хтóра преплаці, тóга з млоду танцўйє. Прідзе дружба старші і млатші, плаца друшкòм таньєц за йіх вєслугованьє. Пойдзе свашка по млодóго, абі отплацєл свойу млоду на трєці рас. Прідзе млоді, заплаці свойу млоду,

музиканті стаць, алье млода останьє зо старшу свашку прі стольє. Старші староста збере сѹму пеньєжом, кельо млода на своїім вашару затапцова́ла: пейц льєбо шесц, трафі ше до дзєшец форінті. Вєжньє пан староста с тіх пеньєжох пейц сексєрі, пріда паны свашкі старшей, абі заплацєла музикантом за свой таньєц. Старша свашка вєжньє пейц сексєрі і пейц ручнікі од млодей і пойдзє гу музикантом: Панове музиканті, ту вам поздраўльєньє од нашєй паны млодей. Ту мацє вашу плацу і кждо́му рѹчны́к.

Музиканті — вєжньє кжді рѹчны́к, поўйа́жу на-пас. А млода чєза воз млатшу свашку прі стольє. Старша свашка пойдзє так пове млодей: Побочкай пана старосту старшого.

Млода побочка старосту, староста йєй пріда то́ті пеньєжі, ко́трі затапцова́ла і вєц млодей да старші староста зо свої́х пеньєжох, кельо ма дзєку. І так вєц млода от млатшого старості шором бочка шіцкіх, цо йєст у хіжі, хто кельо ма дзєку, тельо йу дарўйє. Старша свашка одвєдзє млоду до кѹхны гу паны кухарком: кжду млода бочка, а паны кухаркі млоду дарўйу, хтора кельо ма дзєку. Одвєдзє старша свашка млоду гу чопна́ром, абі і чопна́рох — і тіх хло́пох, то йєст родзіні, кумове і сусєді, абі йіх млода бочкала. Оха́бі старша свашка млоду воз млатшу свашку, док панове чопна́ре і так дальєй, млоду дарўйу. А старша свашка пойдзє опатрі́ц, дзє легіньє. А легіньє там у ко́морі, або у хлы́ве на громаді шєдзє, танцѹйу і шпівайу. Старша свашка та́кой фрішко на-рєдзі стра́жу на двєрі, двох льєбо і трох мо́цніх, мля́дїх хло́пох, абі чім ско́рей легіньох нє пушчєлі. Прівєдзє старша свашка млоду фрішко гу тей стра́жі, пѹшча йіх пѹка, абі млода легіньох бочкала. Легіньє фрішко чім ско́рей на двєрі, а там стра́жа двомє або і тромє мо́цно двєрі трима́йу. Сцє млода бочкац легіньох, так йу дарўйу, ко́грі кельо сцє; ко́трі млоду дарўйє, старша свашка роска́жє, жєбі то́го легіньа уж випустілі. Так кєт су уж готові, пойдзє старша свашка гу пан старостові, росповє, жє су уж готові. Пойдзє млода гу свої́єй ладі, пріда свої́о пеньєжі свої́ому млодо́му.

Прідзє старші дру́жба гу паны́ кухарком, так шє йіх піга: Паны́ кухаркі, чі су уж з вечєру готові? Паны́ кухаркі повєда́йу, жє су готові. Роска́жє старші дру́жба млатшо́му, абі повєдол музикантом, жє до-рас пріду млодей о́цєц і мац і шіцка родзіна. Музиканті гра́йу, дзѹ́кі і легіньє танцѹйу, шпівайу, а млатші дру́жба вєжньє свої́у пальічку, на ньєй пантлы́ка, вєжньє фля́шку с пальє́нку і так пойдзє до млодей до́му, до йєй о́па, мацєрі; там зішли шє вєлькє чісло, тріцєц льєбо шті-ра́цєц млодей родзіні. Піга шє млатші дру́жба млодей о́цові і мацєрі: Опатрі́цє, чі ваша родзіна, шіцкі зготовєні? Кєт пове о́цєц і мац мло-дей, жє су готові, ста́ньє дру́жба на стрет хіжі, так йім пове: Тєрас

ту вам поздраўленьне першае от старшаго дру́жбы, от свада́бнаго о́ца от свада́бнай ма́цэры, а́бисце прі́шлі гү сво́йей мла́деі даі́ўкі на ве́чэру.

Станьне пан віда́вач, мла́деі о́цц, йей бра́ца, лье́бо шоў́грове, ста́нне ма́ц, ве́жнне два чэрв́ені ручны́кі, по́льні геро́ўці на́паков́ані. То нье́ше мла́деі ма́ц, а ше́стра лье́бо кума́ у йе́дней ру́кі чэрв́ені ручны́к по́льні, на́паков́ані з геро́ўцамі, у дру́гей ру́кі ў кра́снім папэ́ру гадва́бна хусто́чка мла́деі на гла́ву. Тра́фі ше, ко́тра мла́да до́біё гадва́бнай хусто́чкі на пріда́ні, то йе́ст йак на ве́чэру, однье́шэні дзе́шец лье́бо пётна́ц дра́гі гадва́бні хусто́чкі на гла́ву. Ве́дзе йіх те́раз дру́жба за со́бу кра́шнне. Ідзе віда́вач, о́цц мла́деі і ма́ц і так за ным ші́цкі мла́деі рода́ні. То ше вола́йу пріда́нці, бо ка́жде мла́деі пріда́ дар.

А старші дру́жба на свада́бі віпа́тра, кед у́ж мла́тші дру́жба пріхо́дзі блы́ско свада́бнаго до́му, мо́длы па́на віда́вача, же́бі кус прі́чкалі. Мла́тші дру́жба по́йдзе до свада́бнаго до́му гү старшо́му дру́жбыві, а старші дру́жба по́йдзе до хі́жы гү па́ну старосто́ві: Пан старосто́, мо́длым кра́шнне, ту мла́деі пріда́ні! Роска́же пан старосто́ му́зікантом, же́бі гра́ц преста́лі. Роска́же пан старосто́ мла́деі челье́дзі, ле́гінном, а́бі те́раз вос хі́жы ма́ло ше ві́ступілі. Мла́да чельа́дз йак по о́біча́йу віду во́нка, дзе йім сто́лі зго́товэні; по́йду і там поше́да́йу, а старші дру́жба і мла́тші те́рас по́чыну сто́лі до хі́жы ўно́шова́ц. Кет уш го́това, по́йдзе дру́жба старші гү свада́бнай ма́цэры, так йей по́ве, же уш сто́лі поно́шэні. Прі́ду дру́шкі два, прінье́шу кра́сны па́рткі, закрі́йу сто́лі. Прі́дзе свада́бна ма́ц, прінье́ше на-сто́л кола́чі у кра́снім па́ртку заўйа́заны: то́ці кола́чі, ко́тры сва́шка прінье́сла от сво́його до́му. Йе́ден па́рток кола́чі старшей сва́шкі, а йе́ден па́рток, цо у ным кола́чі, мла́тшэй сва́шкі, по́ложэні сто́йа на сто́лье. Те́рас старші дру́жба уві́дзі, же уш го́тове, ві́дзе на дра́гу і так по́ве: Пан віда́вач, мо́длым кра́шнне, уш ші́цко го́тове.

Прі́дзе старші дру́жба до хі́жы гү старосто́ві: Пан старосто́, уш та́кой пан віда́вач у дво́ре.

Пан старосто́ ві́дзе с по́за сто́ла і ста́нне до кў́хны гү дзв́эром. А пан віда́вач прі́дзе гү дзв́эром і заду́рка. А пан старосто́ отповеда́йу: Шля́бодна, пан віда́вач!

А пан віда́вач поздраў́ка: Да́й Бо́же до́бры ве́чар!

Пан старосто́ отпове́: Да́й Бо́же і вам, пан віда́вач.

Но пан віда́вач отпове́: Чу́лісме, пан старосто́, же ме́дзі ва́мі Хры́стос прэ́біва.

А пан старосто́ кра́шнне отпове́ пану віда́вачові; Йе́ст, прэ́біва Хры́стос ме́дзі на́мі, і ме́дзі ва́мі, йак ме́дзі ші́цкім хры́ціянскім наро́дом.

А пан віда́вач отпове́: Пан старосто́, мо́длым кра́шнне, мі ше по́тудзе́лі на ва́шо сло́во так, йак на ва́шо по́вола́нне.

Пан староста на то отповеда: Ей пан відавач, знам йа, же ві прішлі і добре, кет сче прішлі, алье йа вам, пан відавач, може буц раню аны шіцко нє повед.

Но пан відавач на то отпове: Та цо таке, пан староста, за новіна?

А пан староста так гуторі: Док мі, пан відавач, спутувалі зом прішагі, а ту ше іншак поставело. Йа нє знам, чи у вас так. Мі терас, пан відавач, пійме горкей воді, па музиканті нам грайу та ше лапайу по двою, та ше круца, та чи ві то, пан відавач, будзеце так робиц? Бо кед нє будзеце, нє можеме вас пріац.

А пан відавач ше обраці на свою друштво, котрі з ным прішлі: Но, чельац мойа, цоже будземе, чи мі ше будземе так круциц? — А друштво отповеда пан відавачові: Будземе так йак вони, ішче і баржей.

Док вони приповедайу, пан староста і пан відавач свою бешеду, а старша свашка чім скорей вежнє гу себе до кұхнї млоду і млодого і друшкі, абі булі готові, док староста окончі свою бешеду с паном відавачом. Уш су готові во свою бешеду. Рұші ше пан староста до хіжі на прѣдок, музиканті такої почнєу грац; кет пан відавач ступі до кұхнї, а млода такої пана відавача оклұчі за шіу і побόчка. А пан відавач кельо ма вольу, так млоду подаруйе. Тѣраз відавач пошол до хіжі. — Тѣраз їдзе млодеї оцѣ, а старша свашка поставі напрец себе перше млодого, а млоді оклұчі оца і побόчка, а вѣц млода своѣго оца родзѣноґо, плаче, оклұчі оцові на шіу і так го бόчка. І заш млоді так їсто мацер млодеї ма побόчкац йак і оца. А вѣц млода свою мацер оклұчі, плачу обїдва гласом. Оцѣ свою дзїуку даруйе пѣйц лѣґбо дзѣшѣц форїнті; так їсто і мац. С пенѣґжмі млоду кажде у кұхнї даруйе, а хустόчки і герόуци з ручникамі, цо принѣшѣме, то беру во собу до хіжі на-стол. Алье старша свашка, кет оцѣц млодеї до кұхнї ухόдзі, а вона таді почнєу шівац:

Шлїдом, анόчко, шлїдом,

За своїм мїлїм чадом.

Кед мац войдзе до кұхнї, старша свашка так вїпове:

Шлїдом, мамόчко, шлїдом,

За своїм мїлїм чадом.

Далїсѣ йу (в) злѣтей пѣрце,

Нашлїсѣ йу (в) фѣтьолаѣце.

Далї сѣ йу у венόчку,

Нашлїсѣ йу у рубόчку.

Шльїдом родзіна, шльїдом,

За своїім мілім чадом,

Аш попот вербіночку,

За своіу родзіночку.

Шльїдом, родзіно, шльїдом,

За своїім мілім чадом.

Іду пріданці, іду,

Цо вони ту робіц буду ?

Буду Йўлку опатрац,

А зоз віном і с пальєнку себе паздраўкац.

Тэрас пріданці вошлі до хіжі; старша свашка напředок пойдзе до хіжі, а млода за нью; і так пове старша свашка: Вітайце, панове гóсці і панове пріданці! Поставі напрец себе млоду, жебі прійала своіо дарі, кóтрі йей пріньєслі. Станьє млода красна у венцу, у фатьóлу напрец своіей мацєрі, а мац йей пріда тот полні рúчнѣк з героўцамі. І пріда йей красну хустóчку. А млода вежньє до рúкох, пріда старшей свашкі. Старша свашка пріда героўці друшком, а хустóчки свашка пазбєра до рúкох, кєльо йей пріданці пріньєслі і од родзінох, шцєко пазбєраўу, так віньєшу с хіжі вонка і млода зо свашкамі і з друшкамі. Кєд млода понакўїє своіо дарі до ладі, останьє з друшкамі у кўхні. А свашкі войду до хіжі, музика́нті граўу, свашкі танцўїу за музиканта́мі, йак йім граўу. А кєт уш старші дружба пове свашкі, же йє уж готóві і пріправєні, да ньєше до хіжі пальєнку, тєді старша свашка паздраўка старостóві: Пан старóста! Дай Бóже дóбрі вєчар!

Отпóве пан старóста старшей свашкі: Дай Бóже і вам, паньі свашко.

Поста́ві заста́ву пан старóста блы́жей ту себе, йак шєдзі за стóлом, а старша свашка прєйдзе прес стол і шєдньє ту старшóму старостóві. А пан відавач шєдньє кúс блы́жей ту млодєй оцóві, а млатша свашка шєдньє ту свашкі, то йєст і ту відавачóві. Кєд дружба увідзі, же уш пошєдáлі свашкі за стол і попáтрі на старшу свашку, чі мóже пріньєсц пальєнку уж нўка. Старша свашка льєм зоз глáву, же уж мóже. Вєц дружба пріньєше пальєнку пєйц фльáші і станьє на дзвєрі, паздраўка: Дóбрі вєчар пан старостóві! Музика́нті прєстаньу грац, а старші дружба вінчўїє по своіім обичáйу; і пріньєше пальєнку, поклáдзе на-стол прет старшóго старóсту, а пан старóста розйáже красні пáртк с колачáмі йєден і дрўгі, цо свашкі на дар пріньєслі. Вєжньє пан старóста фльáшу до рúкох і поставáўу шццкі гóре музика́нті, а пріданці шццкі шєдза. Пан старóста крашньє повінчўїє по своіім обичáйу, а музика́нті нарас шццкі заграўу. Так пан старóста прєдлóжі тóту їсту

фляшку прет пана відавача. Музиканти слухайу, йак пан відавач повиньчуйе заш по своїім обічайу, а музиканти заш нараз заграйу. Вең пан староста вежньє то́гі фляшкі, цо ішче штірі ста́лі на сто́льє і пороскла́да на ка́жду стра́ну і так по́ве: Пі́це, но́ві ро́дзе, па́нове го́сці і па́нове при́данці. — Ве́жньє пан староста йе́ден ко́лач зос тіх ко́лачох, ко́трі сва́шка йе́дна і дру́га при́ньєслі на́-дар і заво́ла па́на дру́жбу старшо́го прет се́бе і так му по́ве: Пан староста, пан дру́жба, на́це ко́лач сва́шчін, то при́даце па́ны куха́рком. Ту ма́йу поздрау́льєньє од на́ших па́ны сва́шкох.

Ве́жньє пан староста дру́гі ко́лач, да па́нові дру́жбо́ві і так му по́ве: Пан дру́жба, ту ма́це і заш сва́шчін ко́лач. Одньєше́це па́ном чо́пна́ром і так пове́дце: Ту ма́це поздрау́льєньє од на́ших па́ны сва́шкох. Ве́жньє дру́жба ста́рші то́гі два ко́лачі, одньєше до ку́хні, йе́ден при́да па́ны куха́рком, а дру́гі при́да па́ном чо́пна́ром. І при́дзе па́зад до хі́жі і ту у хі́жі на сто́льє оста́лі ішче да́ешең ко́лачі. Ве́жньє дру́жба ста́рші то́гі ко́лачі і пороскла́да на ка́жді стол, а мла́тші дру́жба на свой но́ж і кра́йє льє́бо ре́же то́гі ко́лачі. А музиканти льє́м гра́йу; а тот ле́гінь, цо но́шел заста́ву із дру́шка́мі, по хі́жі танц́уйу. Ві́дзе дру́жба ста́рші зос хі́жі до ку́хні ту па́ны куха́рком і пи́та ше йі́х дру́жба: Па́ны куха́ркі, чи́сце з ве́чєру гото́ві? А па́ны куха́ркі на то отпове́да, же су гото́ві. По́йдзе ста́рші дру́жба, приве́дзе младо́го і мла́ду до ку́хні; ве́жньє дру́жба мі́ску, у ка́ждєй мі́скі йу́ха і ку́ра. Дру́гу мі́ску ве́жньє мла́ді, а тре́цу мі́ску ве́жньє мла́да, шта́рту мі́ску ве́жньє мла́тші дру́жба і так да́льєй, дру́гі ві́служні́ці. Ста́ньє дру́жба на двє́рі зос мі́ску, поздрау́ка пан старосто́ві: Шче́шлыві до́брі ве́чар, пан староста! А музиканти преста́ньу гра́ц; ші́цкі слуха́йу, йак бу́дзе дру́жба ви́ньчо́ваң. Йак дру́жба повиньчуйе́ по свої́ім обіча́йу, при́дзе ту сто́лу з мі́ску мла́ді за пан дру́жбом, а за мла́дім та́кой мла́да і так да́льєй, йе́дно за дру́гім мі́скі прино́шуйу. А ста́рші дру́жба мі́скі пороскла́та, а пан староста ві́дзі, же уж мі́скі гото́ві, а на сто́льє йе́ст йе́ден ру́ч-ны́к по́ліні з геро́ўца́мі: то мла́де́й ма́ң, йак по обіча́йу згото́вєла за пи́цок сва́дзє́бні род. Розйа́же пан староста тот ру́чны́к, ве́жньє геро́ўці до двох ру́кох, заво́ла дру́жбу старшо́го ту се́бе і так му по́ве: Одньє-ше́це, пан дру́жба, геро́ўці па́ны куха́рком і па́ном чо́пна́ром. Ту ма́йу поздрау́льєньє од мла́де́й ма́цєрі. Дру́гі раз набе́ре пан староста ге-ро́ўці до обі́двох ру́кох, заво́ла дру́жбу і так по́ве: При́даце то́гі ге-ро́ўці па́ном му́зика́нтом. Ту ма́йу поздрау́льєньє од мла́де́й ма́цєрі. І заш пан староста тре́ці раз набе́ре геро́ўці до свої́их ру́кох, при́да дру́жбом і так йі́м по́ве: Ту ва́м поздрау́льєньє од мла́де́й ма́цєрі. Дру́жба ше укльо́ны, да́еку́є мла́де́й ма́цєрі і с ті́х геро́ўцох застау́ныко́ві, то йе́ст то́му ле́гінє́во́ві і дру́шком, а́бі позна́ті і во́ні поздрау́льєньє од мла́де́й

мацєрі. І так пан староста подзєльї с тіх героўцох шіцкому рóду, кóтрі су у хіжі; а старша свáшка вєжньє тот крáсні рúчньїк і посклáда і прїда мло́дей мацєрі. І пан староста відзі, же уж готóве, стáньє гóре за стóлом і так пóве: Панóве гóспі (то о́цец і мац, а шєстрї і шоўгровє то нóві род, а дáльша родзі́на прїдáнци), нóві рóдзє, прїдáнци! Стáньє гóре і помодльїмє шє за дáрі бóжі, зос кóтріх мї сцємє ужївац.

І стáньу гóре шіцкі і пан староста сам пóчньє глáсом мóдльїц очéнаш. А гéўті шіцкі по цýхі за ным. Ї́ак шє помóдльа, пан староста крáшньє шє прєжє́гна О́ца і Сї́на, а кєд вїпóлни О́ца і Сї́на, а дзє́ці пóлна пáтка стóйа, шіцкі скрі́ча йє́днім глáсом: Амень. А музїкáнтї тє́ді нáраз загра́йу. І старша свáшка дóрас по мольтві вєжньє тóті таньє́рі, кóтрі дру́шка нá-стол прїньє́сла: сє́дем таньє́рі, пейц лóшкі і відльї́чкі і нóжі. І дóрас подзєльї старша свáшка: пє́ршє пoлóжі прет старóсту таньє́р, лóшку, відльї́чку і нош. І так прєдлóжі старша свáшка прєд млáтшого старóсту і прєд віда́вача і прєд мло́дей о́ца і прєд мло́дей ма́цєр. Тє́раз млáтші старóста пoлóжі йў́ху до таньє́ра, старшóму старостóві, а старша свáшка стáньє і пoлóжі йў́ху до таньє́ра пан віда́вачóві. А пóтом вєжньє старша свáшка сє́бє йў́ху зос млáтшу свáшку до йє́днóго таньє́ра; кєт пoйє́дзэ йў́ху, кєт пóчньу йє́сц мє́сo, гóспі і прїдáнци, а старша свáшка зос млáтшу бóду шпї́вац. Пóчньє старша свáшка напрє́док шпї́вац:

1.

Вїтáйцє, вїтáйцє, гóспі, прїдáнци!
 Ї́ай чї вї ту прїшлі нá-наш вїно́град,
 А чї вї ту прїшлі Йў́лку опáтрїц?
 Но ньє прїшлі мї ту на ваш вїно́град,
 А льє́м мї ту прїшлі Йў́лку опáтрїц.
 Прїньє́ш, Йў́лко, прїньє́ш ма́льовáні стол,
 А прє́стрї тї нá-ньго шї́ті пáрток сьвoй.
 Зáлож за тот стол о́ца-ма́цєр сьвoй,
 Прє́длож прєд ньїх, прє́длож хльє́ба, сї́ра, сoль,
 Опї́тай тї шє йї́м, чї ма́йу нош сьвoй.
 Мї, Йў́лко, ньє ма́жє, бо сьмє нош страцє́лі,
 Кєд сьмє твoйу дра́шку до дóму шлє́дзє́лі.

2.

Птáчку й́арáбі, вїсо́ко тї льє́ціш,
 Барз дaльє́ко відзї́ш!
 Но чї тї ньє відзє́л, цo мoй о́цец рóбі?
 Цo мoй о́цец рóбі?

А твой, Йу́лко, о́пец на по́льо ше збе́ра,
 А так це спо́міна:
 Ньєт мо́йей Йуло́чкі, ньєт мо́йей дзіво́чкі,
 Цо мі одменьо́ла мо́йо білі ру́чки.
 Йай пта́чку йара́бі, вісо́ко ті льє́ціш,
 Барз дальо́ко відзі́ш!
 А чи́ ті ньє ві́давєл, цо мо́я мац роби́?
 А тво́йя мац, Йу́лко, за кроше́нка ше́да,
 А так це спо́міна:
 Ньєт мо́йей Йуло́чкі, ньєт мо́йей дзіво́чкі,
 Цо мі одменьо́ла мо́йо білі ру́чки.
 Йай пта́чку йара́бі, вісо́ко ті льє́ціш,
 Барз дальо́ко відзі́ш!
 А чи́ ті ньє ві́давєл, цо мі брат і ше́стра роби́?
 А тво́й брат і ше́стра загра́ду копа́йу,
 Загра́ду копа́йу, так це спо́мина́йу:
 Ньєт на́шей Йуло́чкі, ньєт на́шей шестрі́чкі,
 Цо́ бі польє́вала та і натарга́ла черве́ні ружі́чкі.

3.¹⁾

Го́рні пта́чок¹⁾ льє́ці,
 Скриде́лком трепоче́²⁾,
 А цо³⁾ на ным ньє́ше?
 З бі́лей ру́жі ве́нок
 І зла́ті персе́енок⁴⁾.
 А дзе то одньє́ше⁵⁾?
 Їу млодо́му⁶⁾ на́-двор,
 На жельє́ні йа́вор.
 Йа́вор ше ухі́льєт⁷⁾,
 Млоді́⁸⁾ ше уклоньє́т⁹⁾.
 Йа́вор ше угі́на,
 Млоді́⁸⁾ ве́ньєц звы́ма⁷⁾:
 Бо́дай мо́йя мла́да¹⁰⁾
 Ве́льо ро́кі жі́ла.
 Ве́льо ро́кі жі́ла,
 Кра́шні ве́нкі ві́ла,
 Кра́сні ве́нкі ві́ла,

¹⁾ Та сама пісня, записана від Юлі Молнар, має такі відмінні:

¹⁾ Ташчок. ²⁾ Тріпочі. ³⁾ Цо мі. ⁴⁾ Перстенек. ⁵⁾ Дзе мі го повньєше?
⁶⁾ До мілого. ⁷⁾ Угінул. ⁸⁾ Мілі. ⁹⁾ Венек здеймул. ¹⁰⁾ Міла.

Дарі посілала,
Дарі посілала,
До оца, мацєрі,
До шіцкей родзіні.

4.

Ньєт то кра́шнє, сподобнѣйше (в) цалім-валамѣ
Йак та на́ша паны́ мло́да, кєт ше прібєре.
Прібєре ше на кáжді дзєнь, йáко ў нѣцєльу,
Попатру́йє на облáчок кáжду годзіну.
Ма́мо мо́йа премі́льєна, уж мло́ді ідзе,
На́ша хі́ка нѣ менє́на, цо вон нам пóве?
Ма́мо мо́йа премі́льєна, і́ццє з мілім вóнка,
Най замéцем ту чáрну жєм, прі́ццє з цым ну́ка.
Хóдзі Йў́тка по піньві́ці, в́іско мерáці,
Млодо́му ше нѣ лѣу́бі, же йóму нѣ́да.
Чэка́й, Йў́лко, стрéла тэ́бе,
Док йа по́йдзєм з другі́ма пі́ц, а тэ́бе нѣ дам.

Пор. Етнографічні Матеріяли з Угор. Руси. Т. III. Ст. 159. Ч. 87.

5.

Под дубіно́йу, под жєльєно́йу,
Шэдзєл голубец з голубіно́йу.
Шэдзєлі во пáрі, ці́ловáлі с́я,
Шіві́ма крідла́мі обі́ймáлі с́я.
Голу́пка му гвáрі: Ті́ сє́рцє мо́йє,
Дáла б́ім за тэ́бе ж́іт́іє свóѣє!
Пріхóдіт стрі́лец, штрéльєл медзі́ н́ых,
Гóлуба зáбіл, голубі́цу ў́лáпєл.
Дал йѣй пшє́ньці́, с́іпал йѣй воді́ці,
Гóлупка нѣ́ йѣ, а́нѣ нѣ́ піѣ.
Чом ті́, голу́пко, нѣ́ йѣш, нѣ́ піѣш,
Лѣ́ж под дубіно́йу плáкaті́ і́дєш?
Йак йа з́нам йѣ́сті, йак йа з́нам пі́гі,
Тáкі сві́т млáді, с́ кі́м йа б́удєм ж́ігі?
Йѣ́ст во нáшім двóрі сто пар голу́бі,
Ві́бєрай сéбє, кóгрі́ ці́ ше лѣу́бі.
Уж йа ходзэ́ла, уж йа глєдáла,
Ньєт там тaкóго мло́го, йак йа го мáла.
Бо мой бу́л мі́лєнкі́, чарнобрі́єнкі́,
Очі́чка мал чáрні, крідéлка шівéнкі́.

Бúду плакати, буду тужити,
Аж поклѣ ѡа бúду на свѣтѣ жити.

Пор. Етногр. матеріяли з Угорської Руси, т. III, ст. 234, ч. 320.

Тѣрас свашка гутóрі гóсцом і придáнцом: Вечерáйце гóсці, придáнці, а бúдце уш весѣлі.

А старші старóста стáньє за стóлом і прегвáрі гóу пáну відавачóві: Прийáтельу чéсні, пан відавач! Най і вáшо гóсці-придáнці повешѣла нáшу свáдзбу, най одмѣня нáшу пáньї свáшку; бо ві ше так обецáлі при дзвѣрох, же ві так будзѣце шпíвац, ѡак і мi, бо кѣд нѣ будзѣце, останѣце ту до рáна.

А пан відавач стáньє гóре, обрáці ше гóу своїóму дрúштву, то ѡѣст ѡак гóу новóму свадзєбнóму рóду: Шпíвáйме, бо кѣд нѣ будзѣме шпíвац, мúшiме зóстац на свáдзбi до рáна.

Тѣрас придáнці жéні запóчнью шпíвац:

1.

Їай лúчка, лúчка, лúчка жельѣна,
Пáсло мi нá нѣй дýйче ѡѣлѣна.
Нѣ бул то ѡѣлень, лѣм бýла сарнѣа,
Чѣкай, дзiўчiно, трi рóчки за мнѣа.
Їа бi чекáла рóчок, пол дрúга,
Тi бi ме нѣ ўжал, ганѣба бi бýла.
Стаўме ше, мiла, о лiтру вiна,
Хто прiдзє пáтрiц, бýдзє родзiна.
Зáбер тi, мiла, своїо собáшi,
Пóйдзєме мi пáтрiц нáшо салáшi.
Нáшо салáшi дрáгi, предрáгi,
Кáждá овѣчка трi сто тальáри.
Їа ше шмєм стáвиц о лiтру вiна,
Жє мóйá мiла, тi мнѣ родзiна.

Пор. Етногр. Матеріяли з Угор. Руси. Т. III. Ст. 210. Ч. 260.

2.

Закуkáла куковiчка твáрдєй ѡѣшѣнi:
Хто сцє лѣубiц мláду, най ше ожѣнi.
Iшчє вóна закуkáла жельѣнiм лѣшє:
А цо же мi мóй мiлi з нѣóго прiнѣшє?
Прiнѣшє мi чáрнi óчка, бýдзєм з нѣма спáц,
Прiнѣшє мi бiлi лѣчка, бýдзєм ѡiх бóчкац.
Хóдзi мiлi по улѣцi, до дзвѣрох клопє:
Чi шпiш, мiла, чi тi чýйш,

Чи ме вѣрнѣ лѣбуѣйеш?

Отвор мѣ дзвѣрі!

Гоч йа спала, гоч нѣ спала, гóре нѣ ставам,

Бо йа тебе, мой мѣлі, лѣхко достала.

Пор. Етногр. Матеріяли з Угор. Русн, т. III, ст. 231, ч. 314.

3.

Кѣд голубѣца лѣцѣла,

Дробні пірѣчка трацѣла.

Лѣцѣла вóна прес гóрі,

До свóйей лѣубей, ростомѣленей мацері.

Там йѣй вешѣльѣ стойало,

Дванац трубаше трубѣло.

Тру́пце, трубаше, весѣло,

Пóкля мой вѣнок на глѣві,

А йак ше вѣнка позбу́дзем,

Нѣ полові́цу та́ка весѣла нѣ бу́дзем.

Пор. Етногр. Матеріяли з Угор. Русн, т. III, ст. 186, ч. 176.

4.

Дала matka цѣру

Дальѣ́ко от себе,

Заказала йѣй,

Пріказала йѣй,

Бі нѣ ішла до нѣй,

За седем днѣй,

За седем тіжнѣй,

За седем мешачкі

І за седем рочкі.

Справім йа ше, справім,

Птачком йарабом,

Пойдзем до мамочкі,

Шѣднѣм на лелі́ї,

І на розмарі́ї.

Прі́дзе мойа маці,

Петрушочку жаці,

Будзе ме са́ньаці:

Йай гі́ша, гі́ша,

Птачку йарабі,

Погрѣ́беш лелі́ю!

Хто йу посадед,
Тот йу погрэбе,
Сто раз кра́шша будэе.

Пор. Етнограф. Матеріяли з Угор. Русн, т. III, ст. 129, ч. 20.

Тэрас старша сва́шка по́ве пріда́нцом і го́сцом: Здра́ві бу́дце, ші-
цок но́ві род, кэ́т сце ме одменьэ́лі! — Прі́внэше те́раз дру́жба напрі́гам
і ка́шу, ста́ннэ на дзвэ́рі, по́ве так: По́слух пап старо́ста. На́ша па́ны
куха́рка осемдзэ́шат ро́кі пре́жла, і́шче та́ку ка́шу сла́тку ны́гда нэ́
згото́віла.

Тэрас старша сва́шка по́чннэ шпі́вац пріда́нцом:

Па́сло дзі́ўче па́ві на жельэ́ней тра́ві,
Ішлі та́малі трі младе́нці мла́ді:
По́ц ті, дзі́ўче, з на́мі.
Нэ́ по́йдзем йа з ва́мі,
Бо йа па́шем па́ві.
За́жэнь па́ві го́ре до ота́ві,
По́ц ті, дзі́ўче, з на́мі.
Дзі́ўче шма́гі пе́ре,
Поп ше на́ннэго шме́йэ,
Ру́цел кы́шкы та і реверэ́нду,
На дзі́ўче ше шме́йэ.
Дзі́ўче му гуто́рі, же по́ве маце́рі:
Нэ́ пове́дай, шва́рне дзі́ўчатэ́нько,
Бо йа поп швеце́ні.
Кэ́т ші поп швеце́ні, ці́тай кател-па́стер,
Нэ́ льу́буй ті шва́рне дзі́ўчатэ́нько,
Лэ́ж се́бе пать ко́сцел.

Пор. Етногр. Матеріяли з Угор. Русн, т. III, ст. 139, ч. 34.

Тэрас старші дру́жба по́йдзе до пі́ньвіці, прі́внэше пейц фля́шы
ві́на, предло́жы прет па́на старо́сту. Пап старо́ста ве́жннэ йэ́дну фля́шу,
віньчу́йэ по сво́йім обіча́йу. Музіка́нты на́рас загра́йу. По́том ве́жннэ
фля́шу, предло́жы прет па́на віда́вача то́ту йэ́дну фля́шу. Пап віда́вач
ста́ннэ го́ре, ве́жннэ до ру́кох то́ту фля́шу, завіньчу́йэ по сво́йім обі-
ча́йу. Музіка́нты заш на́раз загра́йу. Старші старо́ста ве́жннэ то́ті шті́рі
фля́шы, цо ста́лі на сто́льэ, поро́скла́да на ка́жду стра́ну, а музіка́нты
по́йду во́нка, бо і во́ні сцу вече́рац. Тэрас старша сва́шка по́чннэ
шпі́вац:

Черве́не ві́нцэ, бі́ле кола́че,
Йак то че́сне дзі́ўче весе́ло сі ска́че.

Плакали про мнѣ рѳдичі мойо,
 Же сом Ѳа ішол іс теї чѣскеї жѣмі.
 Плакала про мнѣ мільѣнка мойа,
 Же сом Ѳу з'охабел жалоснім сердѣньком.
 Нѣ плач, нѣ жалѣ, ма драга мільѣнка,
 Пойдзеш со мною с пошнім (?) сердѣньком.
 Закукайу ї нам, повѣндруй за мною,
 Там будзѣме бѣваці у вашей коморі.

Пор. Етногр. Матеріали з Угор. Русн, т. III, ст. 204, ч. 236.

Тѣрас пан старѳста ішче рас пан відавачѳві напомнима: Най вашо, пан відавач, гѳсці і пріданці і шѣнок нѳві род, розвешѣльа нашѳго доматына, то йѣст Ѳак свадзѣбногѳ оца. Пріданці почнѣу шпѣвац і хлѳпі і жѣні:

Доматыне драгі,
 Гостольуоче блѣгі!
 Дай нам нѣашу малу,
 Ако тѣш у шѣлу.
 Доматыне драгі,
 Гостольуоче блѣгі.

Тѣрас прідѣе оцѣ свадзѣбні і мац до хѣжі з віном, станѣу гѣу стѳлу пред млѳдеї оца і пред мацѣр: Вітайце у нас, свѣгу і ві свѣхо! — і наздраўка на нѣх з віном.

А тѣрас свадзѣбна мац так пѳве: Вітайце у нас, свѣгу і ві свѣхо.

Охабѣа пред нѣма тѳті два фльаші віна, і пѳйду с хѣжі вѳнка. Тѣрас прідѣе млѳді до хѣжі і млѳда, маѲу у рѣкох фльаші з віном. Станѣ нѣ млѳді гѣу стѳлу пред млѳдеї оца і пред мацѣр: Вітайце у нас, Ѳпо і ві мамо! Так і млѳда тѣрас пѳве свѳйѳму оцѳві і свѳйѣї мацѣрї: Вітайце у нас, Ѳпо і ві мамо. Охабѣа пред нѣма фльаші з віном, а самі пѳйду вѳнка. Тѣрас старша свѣшка шпѣва:

Около Іванкі вѳда цѣче,
 Цо же тебе, мілі, жѣна рѣче?
 А цо бї мї рекла? Нѣ бойїм ше.

Зродзѣльї ше таркі за горамі,
 Пойдзѣме мї на нѣх з лѣгнѣамі;
 Вони буду таргац,
 Мї будзѣме ламац
 С конарамі.

Пошол бі йа до вас кожді вечар,
 Пред вашіма дзвермі велькі мочар;
 Полож, міла, дручки,
 Пойдемо помальчукі,
 Кожді вечар.

Пошол бі йа до вас, кед бі йа сцел,
 Пітал бі йа од вас, цо бі йа сцел;
 Тото дзіўче шварце,
 Цо ма очка чарпі,
 Тото бі йа сцел.

Пор. Етногр. Матеріялы з Угор. Руск, т. III, ст. 246, ч. 353.

Тэрас оц-ц і мац свадзёбні зо свёйу родзіну, цо найблішні, когі і
 віслугувалі, шэдвю до другей хіжы та кўшчкі і воні бўду вечэрац,
 а млоді і млода з дружбамі чекайу. Тэрас старша свашка ішче йёдну
 льёбо два бўдзе шпівац, док ше свадзёбні оц-ц і мац кўшчкі наве-
 черайу:

1.

Йай гойа, гойа, мільёнка мойа!
 Повец ті мвё, мойа наймільёнша, чі бўдзеш мойа?
 Йа ці мвё повею, бо йа нўч мвё знам,
 Бо йа млада, йак млада йагола, йа робіц мвё знам.
 Лёем на польо іц, наўчїш робіц,
 А на брэсгу ёст таке галўже, з ным бўдзем бўдзіц.
 Ішче сом ці нўч, уж ме стройїш біц,
 А док бўдзем твоїа наймільёнша, цо бўдзеш робіц?

Пор. Етногр. Матеріялы з Угор. Руск, т. III, ст. 209, ч. 256.

2.

Шірокойе болотёнко во а забрала,
 Польубел йа дзіўчїночку, мац йей нё знала.
 Ой жаль мі йей дармо, лўбовал йа дзіўче даўно
 Лўдзом не собі.

А на горі керпечёнка, жураві з ней пїу,
 Уж мі мойу наймільёншу до шлўба вёду.
 А на горі керпечёнка змураваня,
 Уж мі мойа наймільёнша зруковайа!
 Ой жаль мі йей дармо, лўбовал йа дзіўче даўно,
 Лўдзом не собі.

Вімуруйдем кернеченьку во дворі своїм,
 Ачей пріде міла моїа на воду до нєй.
 Їак на воду прідзе, такої моїа бўдзе,
 Не вóзмут їей льўдзе, не вóзмут їей льўдзе.

Пор. Головацький, Народні Пісні, т. III, 1, ст. 420, ч. 172.

Тэраз вечэра готóва на свáдзбі. Пан старóста стáньє і так пóве:
 Панóве гóсці, прідáнци і нóві рóдзе! Пóставáме гóре і помодльíме ше
 за тóті дáрі, с кóгрíх зме ужíвалі.

Їак ше помóдльа, дóрас пріду дру́шкі і дру́гі два жéні, кóтрі
 ші́цко зó стóлох зберáйу. Жéні бéру кола́чі, а дру́шкі па́рткі, судáйну
 і лóшкі. Пріду дружбóве, вівóша лаўкі і стóлі, льєм ї́йден остáньє, за
 хтóрім стóлом óстал старóста стáрші і мláтші і прі нých застáва і свáшкі
 і відáвач. Тэрас пріду музика́нти, шéднью на свóйю мéсто. Прідáе стáрші
 дру́жба, вéжньє стáршу свáшку за рýку; прідзе мláтші дру́жба, вéжньє
 мláтшу свáшку за рýку. Прідзе мло́ді зó свóйу мло́ду до хі́жі; тóті трі
 па́рі-стóйа; запóчнью музика́нти па́раз на та́ньєц грац. Тóті трі па́рі
 са́мі танцўйу, нє шльєбóдно нýкóму танцóвац, льєм стац. Музика́нти
 преста́нью і тако́й заш пóчнью: а тóгі трі па́рі танцўйу. То ше вóла
 мло́дей та́ньєц: трі рас, га́ром. Тэраз мло́ді з мло́ду і дружбóве, застаў-
 ны́к і дру́шкі пóйду до сушéда, там ї́ім опра́вэно, пошеда́йу, там бўду
 вечэрац. Мло́ді шéдньє з мло́ду, дружбóве гý мло́дóму, а дру́шкі гý
 мло́дей; док вóні вечэра́йу, а прідáнци і нóві рот ча́рдаш-та́ньєц тан-
 цўйу. Нє танцўу легі́ньє, а́ны двіўкі, льєм са́мі прі́дáнци і нóві род.
 Кéд мло́да з мло́дім одвечэра́йу, пóйдзе стáрша свáшка до хі́жі гý нým,
 пóчньє ї́ім ї́йдну шівáц:

Шéдзел ўрабец на косцэ́льє ї́ако младéньєц,
 Прільєцела чарна ў́рана, дала му веньєц.
 Альє їа це, ў́рано, нє сцeм, чарні нóгі маш!
 А́ны їа це, ўрабец, нє сцeм, вельо карті граш.
 Їа преграйдем два-трі гроші, то мi нє вельо,
 Альє тi ше нє чесала седма нєдзеля.
 Пойдем їа сi до гайóшу, найдзем златі пень,
 Буду їа сi чесоваті ка́жді Бога даень.
 Дзе ора́лі, дзе шейáлі, там сом ше крiла:
 Дзе легiньi танцовалi, перше сом бiла.

Пор. Етногр. Матэрыялі з Угор. Руси, т. III, ст. 272, ч. 419.

Пóйдзе дру́жба стáрші прет старóсту до хі́жі, одньéше у рýкох
 два фля́ші з віном, пóлóжі ва́-стол, а́бi пан відáвач увiдзел, же уж
 мло́дьа́та одвечэра́лі. Стáньє пан відáвач от стóла, пiга пáна старóсту:
 Пан старóста і прійáтель! Вi нас до тэрас претрiмáлі і нагосцéлі, во-

ла́йце сва́дзёбнoгo о́ца, то йeст йак нoвoгo свáтa. Так му пoдaкyйeмe зa йoгo лyбoў, кoтoрy пpeд нac пoклáдaл. І мi пoйдзeмe свoёйoў дpáгoў гy млoдeй oцoвi, дo йoгo дoмy.

А пaн старoстa нa тo oтпoвe пaн вiдaвaчoвi: Мoдлым кpáшнe, пaн вiдaвaч i вi шiцoк нoвi рoд! Ньe пoйдзeцe iшчe, дoк пpидзe млoдa з млoдiм, дa вac дoчekaйy i вiпpoвaдзaйy. Тeрaс iшчe тaнцeц лeбo двa.

Музикáнтi сáмiм пpидáнцoм нoвoмy рoдy гpáйy. Жéнi пpixoдзa oт свaдзeбнeй стрáнi, oд млoдeй рoдy, xлoпox, тo йeст шoўгpox, лeбo млoдeй бpáтoх нa тaнцeц вoлaйy. Тeрaс свaдзeбнi oцeц пo тiх двoх тaнцoх пpидзe дo xiжi, йак гy свoёйoмy нoвoмy свáтoвi. І пaн вiдaвaч тaкoй стáньe пpeд ньoгo, дзeкyйe му i блaгoдápi: Здpáвi бyццe, свaдзeбнi oчe, тo йeст йак нoвi свáтy; зa вáшy лyбoў i зa вáшy вiслyгy, кoтoрy сцe нaм днeш пoкaзáлi! І нaздpáўкaйy нa сeбe з вiнoм i c тiм шe oдбepaйy шiцкi пpидáнцi, кoтpи cy пo млoдeй, жe пoйдy дo млoдeй oцoвoгo дoмy. Ho дpужбa стápшi нapeдвi двoх oт свaдзeбнiх, дoк вiдy вoнкa вoс xижi млoдeй шoўгpoвe, áлбo бpáцa, áбi oд нix зaустaвiлi кaлáпi, йак зáлoг. Кeт yш шiцкi вiдy нá-двop, уж млoдeй бpáцa áбo шoўгpoвe ньe мaйy кaлáпi; мyшa пoйcц дo xижi, мyшa oстaц, a млoдeй oцeц, мaц i шiцoк iйх рoд iдy дpуштвeнo нa дpáгy, a млoдi з млoдy i свáшкi i старoстoвe i свaдзeбнi oцeц i мaц кáждe мa y рyкi флyáшy з вiнoм i тaк пpидáнцoх i гoсцoх i нoвi рoд, цo пo млoдeй, пáтpа, áбi iйх i нa дpáжe дoбpe вiнoм пoчaсцeлi. Áлe стápшa свáшкa i дpýгy poбoтy мa, бo мyшi пoстáвиц дo xижi стpáжy, áбi йeй зaстáвy ньe yкpáдлi, бo згoтoвeнi нa тo йeст oт свaдзeбнeй стрáнi; йак бi мoглi зaстáвy yкpáднyц, тeдi знáйy, жe стápшa свáшкa мyшi дoбpи oлдoмaш дyплiрaц. А кeт стápшa свáшкa мa старoц пoстáвиц стpáжy oт свaдзeбнeй стрáнi, кoтpи йeй пoвepeнi, ньeмa плáцiц oлдoмaш, бo йeй зaстáвy пpидáйy дo рyкoх, кeд oтпpoвáдзa пpидáнцoх; бo дoк iдy пpидáнцi, ў нoцi дpýшкi зo швiчкáмi нa двope шпiвaйy, музикáнтi гpáйy вeсeлo, шiцкi дo xижi пpидy. Кeт стápшa свáшкa зaстáвy y xижi пáйдзe, вeжнe дo свoёйх рyкoх, стáньe пpeт старoстy i тaк му пoвe: Пaн старoстo, тo йeст йак мoй пpийaтeльy! Чi сoм уж дoслужeлa зa вáшo зaдoвoльствo зo свoёйy зaстáвy?

А пaн старoсгa дoшлeбoдзyйe i дзeкyйe пáнy свáшкi стápшeй зa йeй вiслyгy:—Áлe, пáнy свáшкo, длужнi сцe пpeт пáнa старoстy, тo йeст, йак пpeдo мнe, пpeт свoёгo пpийaтeльa, дa пpи́ньшeцe oлдoмaш!

Пoйдзe стápшa свáшкa гy чoпвáрoм i пpи́ньшe двa флyáшi з вiнoм: йeднy флyáшy пpeдлoжi пpeт пáнa старoстy, a дpýгy флyáшy пpeдлoжi пpeт пáнoх музикáнтoх. Тeрaз дpужбa стápшi пpи́ньшe дo xижi кaлáпi млoдeй шoўгpox áбo бpáтoм. І музикáнтi пoчнy гpac, пoчнy шiцкi.

танцювац. А старша сва́шка нѣ ве́жнѣ заста́ву, а́ле ве́жнѣ па́на ста-
ро́сту старшо́го, а́бо млатшо́го се́бе на та́нѣц. Їак вітанцѹ́йу, ве́жнѣ
старша сва́шка заста́ву, одньѣше їу до комо́рі, прі́да сва́дебно́му оцѹ́ві
і маце́рі. Те́рас старша сва́шка ўла́пі мло́ду за ру́ку і млодо́го, одведе́зе
їїх до дру́гей хі́жі, прінѣ́ше дру́жба ї́ѳден ка́рцель, шѣднѣ мло́да на
ка́рцель, одйа́же їѣй мло́ді ве́нѣц і прі́да ве́нѣц старшо́му дру́жбѹві,
а сва́шка старша знѣ́йѣ фа́тьол мло́дей з гла́ві і по́ложі їѣй на гла́ву
кра́сну хусто́чку, ко́тру їѣй купѣ́ла сва́дебна мац, то їѣст їак шве́кра.
Дру́жба сво́й ве́нѣц одло́же і отка́пча зо се́бе червѣ́ні ручні́кі; а сва́шкі
одйа́жу зо се́бе ручні́кі зос плѣ́цох, та поўйа́жу на пас. А дру́шкі
ручні́кі зо се́бе познѣ́майу, отпі́тайу ше од мло́дей і по́йду до́му. Ста-
ро́сто́ве познѣ́майу ручні́кі і прі́дзе до хі́жі сва́дебні о́цѣц і старша
па́ны куха́рка. Те́раз їім пан старо́ста кра́шнѣ подзекѹ́ѣ за їїх віслу-
гова́нѣ і тім ше збе́ру старо́сто́ве старші і мла́тші, же по́йду до́му.
І му́зика́нті їім гра́йу, та їїх с хі́жі аж прет суше́да віпрова́дза́йу.
А старша сва́шка зос фля́шу воз віном ча́сці старо́стох на дра́же і от-
пі́та ше од нѣх: Здра́ві бу́цце, пан старо́ста! Їа ше усе́ловала, а́бим
вам ши́цок но́ві род до́бре увешѣ́ла. — Так ше пору́кѹ́йу зос старо́-
стом, сва́шка ше ўра́ці на́зад, му́зика́нті за нѹ, прі́провадза їу до хі́жі.
Одйа́же сва́шка ру́чник зо се́бе і прі́да ше ши́цко́му сва́дебно́му ро́ду,
же їѣ уж нѣ сва́шка. По́чнѹ му́зика́нті ко́ло грац. Ши́цкі става́йу до
ко́ла, мло́да, мло́ді, їѣй шоўґро́ве, а́бо бра́ца і мло́дого шоўґро́ве, а́бо
бра́ца і с тім му́зика́нті закончу́йу сва́дзбу.

Зав. від довголітньої свашки Гані Рамач, у серпни, 1897 р.

В Коцурі співають іще одну пісню на весілю, яку подаю тут при-
кінци:

Откаль слунечко віходзі,
Там міла йаблунь засадзі:
Рбіны, йаблénко, вісо́ко,
О дванац верхі шіро́ко,
Бо йа мам да́рі посла́ці,
Ко́му йа ше мам доста́ці.
Кѣт ше доста́ньѣм старо́му,
То нѣ мі́ле ше́рцу мойо́му;
Кѣт ше доста́ньѣм младо́му,
То барз мі́ле ше́рцу мойо́му.

Зап. в серпни, 1897, від Мелані Фіндрик у Коцурі.

Паралелі: Головацький, Народні пісні, II. Ст. 729. Ч. 14. — Етногр. Матеріали
з Угор. Русн. Т. III. Ст. 159. Ч. 89.

Менше зрозумілі слова.

Андьа — братова; пор. мад. *ányu*.
 апо, -чко — тато, батько; пор. мад.
 арб.

Бар — бодай, хочби; пор. серб.
 бар.

барз, барс — дуже.

бárжей — більше.

ба́чик — кождий старший брат у
 родині для кожного молодшого
 — бачик; так титулюють та-
 кож загально молодші старших
 (подібно як у нас словом: на-
 шашко); пор. мад. *bácsi*.

бо́чкац — цілувати.

брак — вінчане; пор. церк.-слав.
 бракъ.

Ба́лал — село; пор. мад. *falú*.

ва́рош — місто; пор. мад. *város*.

ва́шар — торг, ярмарок; на ве-
 сітю пропій; пор. мад. *vásár*.

вєц, вєчка — потому.

вє́цей — більше.

вівóткі (вівóдкі) — вивід.

вїда́вач — староста зі сторони
 молоді; пор. слов. *vydávач*,
 Herausgeber.

во́нка — на двір (у протистав-
 ленню до: ву́ка — до середи-
 ни); пор. слов. *von* — *heraus*,
hinaus.

Га́дваб, гадва́бні — шовк, шов-
 ковий.

га́ром — три; пор. мад. *három*.

геро́уці — тісто, смажене на
 смальці.

грéда — сволок.

гуто́ріц — говорити.

Дакéді — деколи.

да́кус — дещо, трохи.

дзéка — дяка, охота.

до́г (док) — доки, поки.

дома́тин — домашній господар;
 пор. серб. дома́нин, Hausherr.

до́гльа — доти.

дру́ство — товариство; пор. серб.
 дру́тво.

друштвéно — разом.

ду́п — дуб.

ду́плїрац — повторяти, подвою-
 вати.

Загла́вок — подушка.

загра́да — огород.

задо́біц — добути.

залу́ркац — застукати.

заздра́укац — сказати: на здо-
 ровле, напийти ся до кого.

за́кла о́гня — заріза́в ягня (спо-
 відач наслідував тут церковну
 форму).

закте́вац — захочувати.

запове́дац — приказувати.

заро́біц — поневоли́ти, вчинити
 рабом.

заста́за — хоругва; пор. серб. за-
 става.

заста́ўник — хору́нжий.

заче́піц — почіпчити, накрити
 ченцем.

зво́льа — воля (діво́ча, у проти-
 ставленню до жіночої неволі).

Жверáтко — зеркальце.

же́ньска — жєнщина; пор. слов.
ženska, *Weibsperson*.

жертáток — розжарений вуглик
 (іна́кше по бачванськи: жір-
 йачка).

Ішше́х — іссеох, висох (утворено
 на церк. слав. подобу).

Йарашбіроў — судія; пор. мад. járás-bíró.

йўха — юшка, росіл.

Калап — капелюх; пор. мад. kalap.

капўра — брама; пор. мад. karu.

карсцель — крісло.

кіло — тіло (звичайно говорять: цєло).

кóло — назва сербського національного танцю.

кóнтѣа — волос, уложене по жіночому (а не по дівочому); пор. мад. konty, слов. kont, Naarwirbel.

кóрчак — абанок; пор. слов. korčák, Wassereimer.

коч — віз; кóчіш — візник; пор. мад. kocsi, kocsis, нім. Kutsche, Kutscher.

кошніца — улий; пор. слов. košnica, Bienenkorb.

кріжом — на вхрест, у поперек; пор. слов. križ.

кросенка — кросна (ткацькі).

куе, кушчік — трохи, трошки.

Лада — скриня.

лысóчка — ліска, виплетена з прутя; лісок уживають на ворітцях, на ноші, до драбин у возах і ин.

лўпац — розбивати.

Младі (-а) — молодий (-а), jung.

млоді (-а) — жених, відданиця.

мóдльці — просити; пор. серб. мóлити, bitten.

мулатовац — забавляти ся (при тім і пити); пор. мад. mulatni.

На громадї (шédзці) — разом, купою (сидіти).

наїсце — дійсно.

на кльєкаці — клячучи, на вколїшки.

на стрет — на середину.

наредзці — нарядити, уставити.

ньфшка — днеська, нині.

ніна — кожда старша сестра для кождої молодшої — ніна.

нўка — до середини, в середині; пор. слов. dnuka, herein, darin, innen.

Облєц, облєчєні — одягти, одягнений; пор. слов. obliecť, anziehen.

одлúčовац ше — відрізняти ся.

óздаль — може, мабуть.

оклўчіц — обіймати.

олдóмаш — могорич; пор. мад. áldomás.

óміц — обмити, умити.

опáтриц — поглянути, подивити ся, відвідати.

осєтіц — спостерегти; пор. серб.

осетити (але з иньшим значінєм: empfinden).

отпíтовац ше — прощати ся.

охабіц — оставити, покинути, занехати.

очєвінєкі — вітїївський.

Пáйташ (-ка, -óчка) — товариш (-ка); пор. мад. pajtás.

пальóчка — горілка (від: палити); мад. pálinka.

пантлї́ка, пантлї́чка — стяжка; пор. мад. pántlika.

папрі́гаш — паприкар, печеня з паприкою, улюблена угорська потрава.

пáрток — обрус.

пáтка — припічок.

пaть (і: пáльє) — диви ся; па́цце — дивіть ся; пор. слов. patrit'.

пеньє́жі — гроші, пінягї.

пє́рші — груди, перса.

піньві́ца — пивниця.

пítанкі — свати.

побóчкац — поцілувати.

погльє́дац — пошукати, поглядати.

покрє́йтка — букет; пор. мад. bokréta.

полдрў́га — півтора.

потрóшіц — видати; пор. серб. потрóшити, verbrauchen.

поц — піди.

п́раво — добре; ньє п́раво — не добре; п́раво мї — я задоволений.

п́раткі — вечерниці, прядки.

предл́ожіц — продовжити.

прідáнці — весільна дружина з боку молодого.

прілац — передати.
 прікльѣт — сѣни; прікльѣтні — сінний.
 Распнѣва сѣа — розгнѣвав ся (уроблено на церк. слов. взір).
 рѣклѣа — сурдуг; пор. мад. rékli.
 роскѣпчац — розпнѣяти, розв'язати; пор. мад. kikapcsolni.
 рот (зам. род) — рід.
 рѣпац — кидати.
 Сѣбат — вільний; пор. мад. szabát; сѣбат вѣшар — вільний торг, пропій.
 сакацкі — кухарський; пор. мад. szakács = кухар.
 сѣлаш — колиба; пор. мал. szállás.
 санѣаці — зганяти.
 сѣра — холява; пор. мад. szár.
 сѣксер — шістка, 20 сотикова монета; пор. нім. Sechser.
 серѣнѣча — щастє; пор. мад. szerencse.
 сѣах — сѣв (утворене на церк. слав. взір: дѣлахъ).
 скѣпчац — зв'язати; пор. мад. kapcsolni.
 сѣбаш — весільний гість; пор. слов. sobáš, Ehetraung.
 сѣкаш — звичай; пор. мад. szokás.
 сѣаросц — журба; мац старосц — старати ся, силкувати ся.
 ствар — річ.
 еце — хоче.
 Тѣлпї — чоботи; пор. мад. talp.
 тѣнѣр — тарілка; пор. мад. tányér, слов. tanier, нім. Teller.

тѣшчок — пташок.
 трѣхма — драхма, грецька монета.
 трѣшак — видаток; пор. серб. трошак.
 Уверѣні — переконаний.
 уѣаж — камігелка.
 умѣдлѣац — упрощувати.
 ўрѣаар — ворожбит.
 уўрѣдлѣац — скривдити.
 Фѣтѣол — серпанок; пор. мал. fátýol, Schleier.
 фѣль — рід, порода.
 фѣрїнт — золотий, дві корони; мад. forint.
 фрїшко — швидко, скоро; пор. слов. friško і нім. Frische (Raschheit).
 фрїштїк — сніданок; пор. нім. Frühstück.
 фрїштїкѣац — снідати.
 Цѣра — донька; пор. слов. dcéra.
 цїфровѣні — рїзблений, вирїзуваний; пор. слов. cifrovany — beziffert, geziert, aufgeputzt.
 Чѣрдаш — мадярський національний танець, csárdás.
 чїжмі — чоботи; пор. мад. csizma.
 Шведѣча — свідощтво.
 шѣйтац — ходити; пор. серб. шѣтати, spazieren.
 шї — ти (при дієсловах: Нѣа обѣаѣла шї шѣ другѣму?).
 шїцок, шїцка, шїцко — весь.
 шмѣті — одїне.
 шор — ряд; шѣром — за рядом, по черѣ; пор. мад. sor.
 шѣўгор — шурин; пор. мад. sógor.

Бойківське весіле в Гвіздци

(турчанського повіта).

Записав Ю р і й К м і т.

Коли парібок „уподобат собі дагде дівку, посилат там хлопа на зальоти“. Тоді кажуть: „Пішов на зальоти“. Післанець по якомусь часі в хаті дівки повідає: Я прийшов до вас тай сіджьу, тай сіджьу, а ви ся нич ни питаєте мене.

— Ба, та що-ж будем ся питати? Як би ви прислали дівка, ми би го питали, а вас ни знаємо, що питати маємо. Як вам що треба, то орудуйте.

— Мене прислав тот і тот, ци бисте дали Марисю за нього?

— Дай, Боже, щасливо! Бисмо ся могли погодити, то бисмо віддавали.

Післанець виймає „флящя“ горівки і, запиваючи, розповідают собі взаємно, яке можуть дати віно. Під кінець родичі дівки заявляють: Ми ся порадимо і дамо знати.

Невловзі отець молодця йде на згоду. По згоді збирає молодець музиків і дванайцять чоловіків; найперше гостить їх у себе, а відтак ідуть усі до молоді на свати, де списують „інтерцизу“. По записі пють, гуляють (горівка йде по половині); їсти дають лише сир і хліб. На розході дають сватам (мати молоді) по хустині (кусник полотна).

Того самого дня, коли починаєть ся весіле, ходить молода з дружкою у вечір просити своїх гостей. Дружка говорить: „Просит панна молода, обисте били ласкаві прийти на весіля“. Відтак звертаєть ся молода: „І я вас прошьу, обисте били такі ласкаві прийти на весіля“. Тепер цілуєть ся молода зі всіми в хаті.

— Ний вам Бог даст у добрий чъас зачъати, а ще в лїпшій до-
жінчъити. Ідїт здорові. Ми прийдемо.

Дїєві особи: молодий, молода; один дружба і одна дружка; два
старости: по одному в неї і в нього; свашки. Свашок є стілько, кілько
собі запросять.

У вечір сходять ся свашки і „беруть ся до готового корита та
виробляють коровай“:

Коровайово тісто
Ішло через місто.
Короваю масний,
Удай нам ся красний.
Давай, дружбо, лопату,
Та гуляй чьирез хату.

Дивила ся божья мати
Із сїний до хати,
Ой із сїний до хати:
Чъас коровай саджъати.
Ми коровай всадили
Горівку смо ни пили.

Староста дає їм горівки. Коли вїйдуть ся всі запрошені, староста
кличе родину, яка сїдає на ослонї, і говорить: Збират ся тота дїтина
вашъа, оби му Пан Біг позволив у гараздї доступити до стану малжєн-
ського. О, як то звичай, чьоловік годує дїтину, годує, й ни знає, що
воно го коли ни послухат, але типерки просит Бога і вас, тату, і вас,
мамо, і тебе, вся родину, щоби ви били ласкаві ему тото відпустити.
Дурне било й дурче робило, а типер просит вас, бо ся кає, поблаго-
словити го на тоту нову дорогу.

Се повторять ся три рази, а молодий кланяєть ся й цілує в ноги
й руки. Родичі й родина відповідають: Ний му Пан Біг відпускаєт і ми
му відпускаємо. Ний го Бог благословит!

Тепер ідуть музики і дружба під вікно, а свашки стають напроти
них у хаті і тут „пунт сьпївають і там пунт виграють“:

На добранічъ, на добранічъ,
Али й ни кужьдему:
Панї войцу, панї матце
Тай панї млодему.
На добранічъ, на добранічъ,
Бо я вже йду спати;
За вороти явір злотий,
Там тя буду жьдати.

Ой ци явір, чи ни явір,
Ци зелена сва,
Межъи стома панянками,
Лиш ми една мила.
Ни тота ми милеяйка,
Що ся красно вбрала,
Ай тота ми милеяйка,
Що д серцю пристала.

Староста кличе: „Прощє, прощє, ворганїстї, ходїт до хати“. Вони
не підуть, аж як їм свашки позволять. Свашки: „Прощє, прощє, юж
позваляємо“. Входять і привітять ся: „Дай, Боже, добрий вечьир; дай,

„Боже, щасливо!“ Староста питаєть ся: „Що ви за єдні, що так блудите?“

— О, здає нам ся, що ми ни блудимо. Ми прийшли до того дому, десмо запрошеньї.

Староста дає їм горівки, а при тому всім зібраиш. Два хлопці, яким теж дають горівки і на яких зважають, аби не були сироти, йдуть „загулювати“, значить своїми танцями починають весіле, а свашки співають:

Благослови, Божейку,
Тай ти, Божья Мати,
Весіля зачиняти,
Ой днешної днини, Ой
Щасливої години.
Говорило хміль-зілля
До свого пивовару:
„Мій любий пивоваре,
Як ти ня ни поварив,
То ти ня й ни одіржбиш“.
Говорив Еванойко
До свого татунейка:
„Мій любий татунейку,
Як ти ня й ни ожьениш,
То ти ня й ни одіржбиш“.
Ни на воронім коню,
Я ни й у своїм дому“.
Говорило хміль-зілля
До свого пивовару
Говорив Еванойко
До свої матінойки:
„Ма люба матінойко“ і т. д.
Молодий Евансйко
Всьо селейко сходить,

Нас на весіля просив,
В ручках шьапочку носив:
„Ходіт, люди, до мене,
Днеськи весіля в мене“.
Знати, Божейку, знати,
В котрі Еванойко хаті:
Яснейко засьвічено,
Зілейком обсаджено;
На тім зілейку били,
В Еванойка весіля.
Ой бо жьаль же нам,
Старостойко на тебе,
Бо ни маємо
Пощанівочку від тебе.
Ми люди запрошеньї
Тай за сьтів засаджєні,
Ай щесмо ни гощєні.
Нашь любий старостойко,
Здогадай си, здогадай,
Та нам хоть по єдні дай.
Ми ту вчєора ни били,
Тай завтра ни будемо,
Ай си домів підемо.

Староста частує горівкою, а відтак свашки співають:

Дайте ж нам вечьиряти,
Бо ми підемо спати;
Бо то вже буде рано,
А то буде низдало.

Подають вечерю: капусту, борщ, крупи рижові або пшоняні. По вечері співають:

На добраніч, на добраніч,
Та й ви, люди, чьуйте,
Ой далекі йдіт до дому,
Близькі туй ночуйте.

„Вже нима коли спати“, такі цілу ніч забавляють ся, гуляють, співають різне, аж „над самим раном“ розходять ся.

Саме то робить ся і в молоді. „В неї, як ся розійдуть вечирішні люди, зачинають палити і їсти варити; на самий перед мясо рубають і талюють: п'ять гонцій на росів, а три борщю з мясом, шьтири круп, два капусти, під росів або бульбу або кісточко з питльованої муки і крупи. Як зварят їсти, молода збирає ся і йде в село з дружков просити тих самих, що сночьні били“: „Просили вас отиць і мати, оби ви били такі ласкаві прийти до мене днеськи на вінці“.

— Зараз прийдемо.

Молодий теж просит і так само говорить.

Рано сходять ся до нього ті самі гості, що були в вечір. Староста дає по дві порції горівки. При другій чарці говорить: „У мене така горівка, нете по грейцару порцію“. Кождий, що не, кидає по грейцарю на таріль. За сі гроші купують у якої дівчини „полятичку“ (стяжку) коровай обв'язати. Коровай обв'язують полятичкою на перехрестя, втибають чотири галузки калини¹⁾ і „запиhaють у нього грейцарі: запнут на шьтири колеса, а на пятий дишель, по кілько їм заходить“, запиhaє староста; два жонаті чоловіки несуть до молоді; там він лишаєть ся, а в тиждень по весілю на гостині перекроють „на вів“: половину його родині, а половину її. Тепер устають, староста скликає родину; вона сідає на ослоп; отець і мати тримають хліб на колінах. Староста говорить саме так, як „сночьні“ („оби му ни памятали, що било до типерка“), а родичі теж так само благословлять. Свашки співають:

Благослови, Божейку,
Тай ти, Божья Мати,
Весіля зачинати
Нашьому дитятойку

На щьасливу долейку.
Як едно, так другое,
Все-ж то наших обое.
Молодий Еванойко

¹⁾ Красний коровай, красний,
Як місячєйко яєний;
Краснейко смо го ввили
Й каликов намаєли,
Бисмо ся похвалили.
Наш коровай на столі,
То нам буде на славі.

Красно ся убирає,
 Сльозами ся вмиває,
 Що ся вітцю кланяє,
 Тай го ся відрікає.
 Ой вітцю, матінонці,
 Всій своїй родинонці.
 Сонійко в землю гріє,
 Порошком припадає,
 Припадат Еванойко
 Коло свого татунейка,
 Низейко ся кланяє,
 До слюбу ся збирає.
 Припадат Еванойко
 Коло свої матінонці і т. д.
 Ту буде дякованя
 За ваше годованя.
 Ой стану на кладипу,
 Закличу всю родину:
 Сходжбай ся, родинойко,
 Ци вбога, ци богата,
 Ци близька, ци далека.

Виходять до молоді.

Дай-же нам, Божейку,
 Щасливу дорожйейку,
 В добрий час поїхати,
 Ще в ліпший приїхати.
 Староста вперед грає,
 Бо дороги знає.
 Ой як би він ни знав,
 Та би наперед ни грав.
 Я в ниділейку рано
 Море ся розіграло,
 Води ся сполонили,
 Барвінок примулили.
 Загадав ся старостойко,
 Нима з чого вінки вити;
 Є коло нього
 Сванейка єго,
 Так єго розмавляє:

Молодий Еванойко
 В ручьках шьапочьку посив,
 Так свою родинку просив:
 Всі народойки прийдіт,
 Тай мині гріх відпустіт.
 Кілько я ся годовав,
 Такогом жьалю ни мав,
 Як я типерки маю,
 Що ся усім кланяю.
 Дякую, татунейку,
 Щосте ня годовали,
 Тай до слюбу зібрали.
 Спор-же, татунцю, спор-же,
 Виправай-же нас боршьє,
 Бо нам днинойка входить,
 Та нас ксьондз ни погодит,
 Бо їх ни буде дома,
 Поїдуть до ві Львова
 Ключейки купувати,
 Церковцю відмикати,
 Молодятім слюб давати.

„Ни гадай ся, старостойко,
 Ми маємо два вбітї,
 Купимо вінки витї“.
 Отиць сина виправляє,
 Так єму наказує:
 „Синойку Еванойку,
 Як поїдеш польом,
 Ой як поїдеш польом,
 Ни вигравай-же коньом;
 А як поїдеш лісом,
 Ухилай головою,
 Ни зрони барвінонцу;
 А як приїдеш
 На тесьову обору,
 Вдар коня нагайкою:
 Сьтій, коню, підомною,
 Ная я й увиджю

Ту Марисейку свою".
 Ой чи вни ї ни мают?
 Чи вни ї сховают?
 Від коли я ту стою
 Тай на воронім коню.

Посьтій-же з годину,
 Ная ти зладят гостину.
 Вийди, вийди, мати, з хати
 Гостейки привитати.

Відчиняють ся двері; виходить мати у виверненому кожусі (на рубі), виносить горівку і не насамперед до старости, а сей до молодого: він не не, тільки дає, кому хоче, і зараз завертають знову до матери.

Знати, Божейку, знати,
 Є в Марисейки мати,
 Ой бо вна вийшла з хати
 Гостейки привитати
 З повною повнойкою,
 З правою ручейкою.
 Ни пий, ни пий, Еванойку,
 Тоту першю повнойку,
 Бо то першя повнойка

Великая зрадойка:
 Всі ся жони подовели,
 Би Івана напоєли.
 Бо то й першя повнойка
 Великая зрадойка.
 Розпихай, сватку, хатку
 Тай новейкї сїни,
 Би всі боярци всіли.

Дружба хрестить палицею двері і тримає її на обоїх дверях, а гості йдуть по під неї.

Тепер повернемо до того, що чинить ся в молоді.

Рано зійшли ся гості, дістали горівки і зараз з музиками йдуть до города по барвінок, кличуть 10, 12-літнього хлопця (не сироту), аби різав барвінок. Він тільки зачне, а далі ріжуть иньші.

Пішлисмо на барвінок,
 Будемо вити вінок
 Ой днешньої днинойки,
 Щасливої годиники.
 Вийди, зіленьчю, з хати
 Зілейко показати.
 Ни бануй, городойку,
 Щосмо тя звойовали;

Ми вівсом обсівали,
 Горівков напоєли,
 Бис ни дуже банував,
 Бис ще ліпше зіля мав.
 Що-ж то ми за зілейко?
 Зелений барвінойко.
 Красно го вгородили,
 Бисмо з нього вінки вили.

Вертають до хати.

Ходилисмо до городу,
 Водилисмо молоду,
 Би жыла барвіночюк,
 То собі на віночюк.

Як вона єго жьала,
 Тай над ним заплакала:
 Ранейком тя садила,
 Бим у вінку ходила.

Радуй ся, татунейку,
 Славоукм ти вчѣпила,
 Віночок доносила
 В цнотойці, повагойці,
 Все в людські намовойці.
 Кільком волойки пасла,
 Всем си ходила чьсно;
 З ніким ни говорила,
 Як простирала шбила.
 Ми люди приходящї,
 Радибисмо припочьти,
 Горівки заробити.
 Ми від рая ходили,
 Горівкисмо заробили.
 Ой дайте-ж нам горівки,
 Будемо вити вінки
 З барвінку дзеленого
 І дня веселого.
 Вий ся, віночку, гладко
 Та на нашѣ дитятко,
 Ой днешньої днинойки,
 Щьасливої годиники.
 Ой ми віночки вили,
 Вино, пиво ни пили.
 Ой май, старосто, сором,

Староста дає горівки.

Дякуємо Богойкови
 Й тому старостойкови:
 Білі ручьейки має,
 Повнойко наливає,
 Нич би му ни робити,
 Лиш би му старостити.
 В нашього старостойка
 Головойка гладойка,
 Горівка солодойка,

Подиви ся горі столом.
 Ой ми сванейки, шьбетюшьейки
 Від сьвіта шьбечьемо,
 Ми горівки хочьемо.
 Нашь любий старостойко,
 Ой ни дай же ся звести,
 Скажьи си фляшбу внести.
 На западі по три пили,
 Ми по шьтири заробили.
 Ой ми би ради знати,
 Кого старостов звати?
 Нашь любий старостойко¹⁾,
 Подиви ся межьи нас,
 Що ми сванейки, шьбетюшьейки
 Від рая шьбечьечо,
 Ми горівки хочьемо
 Здогадай си, здогадай,
 Та нам холь по єдні дай.
 Як нам горівки ни даш,
 Забери ся з межьи нас;
 Виймемо ти очьи,
 Як будеш іти в нощи,
 Щое нас ни шьбанував,
 Горівкис нам ни давав.

Кошбулейка тонойка;
 Тонойко вишывана,
 Єдвабом навивана,
 Золотом накрапяна.
 А хто-ж єї накрапяв?
 Ци шьивкинї наймав?
 Шьивкинї ни наймав,
 Ай ї шбила сванейка.
 Ой шбила, шбила,

¹⁾ Другим равом співано:

Ой нашь старосто, нашь, нашь,
 Подиви ся межьи нас.

Єдвабом вила,
Золотом накрапляла,
Йаби го красно вбрала,
Йаби ся ни встидала.
Як си староста здогадав,
Свашькам горілочьки дав
І ще їм закаує,

Аби ся й ни попили,
Би красно говорили.
Кравчѣт сванейка, кравчѣт,
Ни треба єї вчѣти,
Бо вна вміє кравчѣти;
В вітця, в матїнки била,
Кравчѣти ся навчѣла.

Коли вінці вже готові (барвінок, процизаний гадузками вівса), кладуть їх на тарілці і беруть ся розплітати коси молодій. Розплітає 10-12-літній хлопець (не сирота); йому дають за те стяжку. Свашки співають:

Брат косу розплітає,
Поплітки відбирає,
Мечѣ їх на полицю
На молодшю сестрицю.
Ой ходит навойка по сїножбати,
Пірейко вронюючи;
Ходит Марисейка по нових сїнбох,
Кісойку вчѣсуючи,
Слізойки вронюючи.
Ни жьаль ми, Боже, жьовтої коси,
Що я ї ни вчѣсала,
Лиш ми жьаль, Боже, свого татойка,
Що я го ни слухала.
Заганяли ня, посилали ня
В студинцю по водицю,
Я мала била, на то ни дбала,
Свого татойка ни слухала.

Саме те співають матери.

Приходить весіле молодого. Свашки молодій співають:

Ой ми ранейко встали,
Марисейку зібрали.
Що-ж, боярове, робите,
Ой, що так пізно ходите?
Бо ми ранейко встали,
Марисейку зібрали,
А бояри заспали.

Свашки молодого співають:

Проще, гостейки, проще,
 Приступайте ся борше.
 Ни встрахай ся, сватойку,
 Ни много нас приїхало,
 Лиш трийцятєро й тєо,
 На подвірейко твое.

Входять до хати і застають молоду за столом, склонену і накриту червоною хусткою. Приступає до неї молодий і піднімає її „відразу“ й цілує.

Пишні бояри, пишні,
 По Марисейку прийшли.
 Красно си посідали
 На біленейкі лави.
 Подиви ся, дружбойко,
 Ци красно споряджено?
 Ци всі бояри обсаджено?
 Пишні бояри, пишні,

Красно си посідали,
 Єдної си засьпівали.
 Красно си посідали
 На мальовані лави,
 За тисові столи,
 За хрущасті обруси,
 За пшеничнї хлібове,
 За солодкі медове.

Вибирають одну „жону“ (уважають, аби не була в тяжи); її найменують „калікою“; вона пришиляє вінці; бере зі старости шапку і кладе на молодого, аби він не був без шапки, коли до його шапки припинає вінець; візьме оба вінці в руку і хрестить ними три рази молодого й молоду і пришиляє молодому до шапки, а молодій до „чівки“ (подібне до чіпця), прибраної стяжками, а відтак дружбі й дружці, більше нікому. Молодий і молода від самого початку мають до правої руки привязану білу, а до лівої червону; дружба і дружка тільки червону. Молодий заєдно носить палицю, а коли сідить, ставить її біля себе. Підчас того співають:

Молода Марисейка
 Цілу вічку ни спала,
 На визорах стояла,
 В полю гугу чула,
 До дому ся вернула.
 Мій любий татунейку,
 Велика война іде,
 Хоче тя звойовати,
 Мене від тебе взяти.

Мій любий татунейку,
 Ой ни дай-же ня, ни дай,
 Ой сховай-же ня, сховай
 До нової коморойки
 Межнї красні дівойки.
 Ой вни тя спізнають
 По розчьесані косі,
 По тонойкім голосі.

„Каліка“ сидить на столі підчас пришилювання. Коли вона зробить своє, дружба не до неї горівки і асаджує її зі стола. Вона ще трохи

покриває по хаті (тоді йдуть різні приговорювання на тему її каліцтва), а відтак іде з дружною гуляти. В часі зсаджування зі стола співають:

Що-ж то ми за свашка?
Сіла на сьтїв як паска.
Беріт ї, хлопці, в таниць,
Би си вщєбла палиць;
Бо вна тутки кравчыла,

Горівки ся напила.
Пішла свашька гуляти,
Та впала серед хати;
Та вна мусіла впасти,
Як зачъало нев трясти.

Коли вже вінці попришиливані і коли каліка перегуляє своє, староста скликає родану і говорить саме те, що на початку весілля. При кланяніі дружка держить за кафтаник, а дружба молодого за лейбик.

Сходжьбай ся, родинойко,
Ци близька, ци дилека,
Ци вбога, ци богата.
Сонійко в землю гріє,
Порошьюком припадає,
На вінці наганяє.
Припадат Марисейка
Коло свого татунейка;
Низойко ся клапаяє,
Сльозами накрапаяє.
Будь здоров, татунцю мій,
Я вже ти ни дітина!
Ой ний вам подякую,
У ноги поцілую
Тай у білейкі руки
За всі вашьї муки,
Щосте ня годували,

Тай межьби люди дали.
З Богом, дівойко, з Богом,
З божьими янгелами,
З свєзми сусїцами.
Йди, дівойко, здорова,
Щьаслива ти дорога
До костела сьвятого,
До стану малженського.
Є в городї калина,
Я вже в вас ни дітина.
Я калину садила,
Вим за себе лишьила.
Вна буде проквітати,
Будете ня споминати:
Які красні калини —
Тото мої рїтини.

Тепер дружба йде перед молодятами і благословить палицею двері, а ціле весілля виходить попід палицю. По дорозі співають:

Ой селом, селом бояри ходили,
Ой милий Бсже, бояри ходили!
Ходят вони, ходят,
Молодят водят.
Молодят водят,
Так собі говорят:
Дай-же нам, Божьейку,
Красну дорожьейку.

Ой як ми приїдемо
До костела з рая,
Будемо сьпівати,
Єгомосця кликати.
Вни будут слухати,
Й до нас ся збирати;
До нас ся збирати,
Вийдут слюб давати.

Несім дарунки,	Гомосця споминайте.
Цілуймо в руки,	Було ранче сходити,
Би нас ни бавили,	Та все позносити,
Борзо відправили.	Як есте ся хотіли
Ви си зачекайте,	Борзо відправити.

По виході з церкви:

Нам люди повідали,
Що будем довго ждали;
Гомосць того ни слухали,
Тай ся ни лінували,
Борзо нас відправили,
Бодай здорові били.

По шлюбі приходят до кухні на попівстві і тут співають:

Дякуємо Богойкови	Красно прожили.
Й нашому гомосцьови,	В нашого гомосця
Що нас ни забавили,	Красні їмосць молодеїкі,
Борзейко відправили.	Як голуб веселейкі.
Ой дай же їм, Божьейку,	Дякуємо Богойкови
Щасливе пановане,	Й нашому гомосцьови,
За наше вінчоване,	Що ми ся здорожили,
Аби здорові били,	В них есмо відпочили.

Вертаючи до дому співають:

Ой селом, селом стежйейка лежчала,
 Ой милий Боже, стежйейка лежчала!
 Я попрі стежйейку шильвія саджєна.
 Ой тамтуди іде староста з бояри.
 Ой іде він, іде, шыабевков звиває,
 Шыабевков звиває, шильвію стинає.
 Ой звивай, ни звивай, шильвію ни стинай,
 Бо то ни для тебе шильвія саджєна,
 Еї бо то для тебе сванейка суджєна.

Саме так співають дружбі, а кінчать:

Еї бо то для тебе дружйейка суджєна.

Ой селом, селом стежйейка лежчала,
 Я попри стежйейку шьильвія саджена.
 Ой тамтуди ітє молодий Іванцьо,
 Шьабевки ни має, Марисю тримає.
 Типерки ми прийшли
 На високу гору,
 Ще ни видно того двору.

Ой чим село заквило?
 Вишнями, чьирешнями,
 Красними боярами.
 Ой як красно зацвило,
 А ни много вродило:
 Єдну-дві ягідойки,

Обі нам солодойкі.
 Єдно ми ягідойка —
 Препишний старостойка;
 Друге ми ягідойка —
 Препишная сванейка.

Саме так дружбі, а кінчать:

Єдно ми ягідойка —
 Молодейкий дружбойка;
 Друге ми ягідойка —
 Молодейка дружйейка.

Саме так і молодятам:

Молодий Еванойкэ;
 Молода Марисейка.

На подвірю в молодї:

Вийди, вийди, мати, з хати
 Дещо ся запитати
 Свого дитятойка,
 Як єдного, так другого,
 Все то нашє обоє.
 Ме любє дитятойко,
 Ци вірнейко сляубило?
 Вірне, матінко, вірне,

Всїм боярім подібне,
 Всїм боярім на руки,
 Іванови на віки.
 Вийди, вийди, мати, з хати
 Всїх бояр привитати
 З повною повнойкою,
 З правую ручйейкою.

Мати молодї виходить нарубе в кожусї з горівкою до весїля;
 ставить хлїб коло порога в єїньох і помежи хлїб мають іти. Хлопець
 обєїває вівсом із шафлика, в якому те-ж хлїб, перевязаний навхрест
 прядивом, до трьох разів цілє весїлє. Мати не горівку до старости,
 а староста до молодого. Молодята не пють горівки, тільки виливають
 до гори.

Знати, Божьейку, знати,
 Ё в Марисейки мати,
 Бо й вона вийшла в хати
 Гостейки привитати.
 Прошье, гості, до мене,
 Тай ту зладжєно в мене.
 Я' красно спорядила,

За ваим ся дивила,
 Тай за своєм дитятойком,
 Як едно, так другое,
 То все моє обоє.
 Прошье, гостейки, прошье,
 Приступайте ся боршье.

Дружба благословить палицею двері і попід неї входить ціле весіле. Молодята і староста „поймают ся“ за руки і обходять по столі три рази, а відтак сідають за столом.

Пишні бояри, пишні,
 Типер з костела прийшли,
 Красно си посідали
 На мальовані лави,
 За хруцьасті обруси,
 За тисові столи,
 За пшееничьи хлібове,
 За медові напої.
 Повідала нам дівка,
 Ё в коморі горівка;
 Упала повалина,
 Горівку привалила;
 Повалину розрубайте,
 Свашькам горівки дайте.
 Заяли хлопці вівці,
 Та забрали топірці,
 Нима чим розрубати,
 Свашькам горівки дати.
 Бо ми сванейки, пшебетюшьейки
 Від ладканя похрипли,

Тай нам ся боки злипли.
 Дайте-ж нам горілочыки,
 Горят нам поділочыки;
 Дайте хоч трошєчыки,
 Горят нам панчюшечьки.
 Ми таке ли видали,
 Ми в дорогу ходили,
 Горівки смо заробили.
 Ми ту вчєра ни били,
 Тай завтра ни будемо,
 Веї си домів підемо.
 Наш любий старостойко,
 Ой то нам жбаль на тебе,
 Що ни маємо пошьянівку від тебе.
 Ми засядемо, ми застанемо
 В калиновім лузі на тебе;
 Ми зідоймемо сив коничьейка
 [з під тебе,
 Ми запряжємо чьорного kota
 [під тебе.

Староста дає горівки, починаючи від молодят.

Нашь старостойка паня,
 Дати му шьянованя.
 Нич би му ни робити
 Лиш би му старостити.
 В нашього старостойка,
 Головойка гладойка,
 Горілойка солодойка.

Всьо-ж би нам гаразд било,
 Лиш нам одного дивно,
 Що нам свахи ни видно.
 Ци вна в коморі стоєт?
 Ци вна волойки пост?
 Віди, свахо, до хати
 Свої свашьки привитати.

Знати, Божьейку, знати,
 Ё в Марисейки мати;
 Увішла вна до хати
 Сванейки привитати,
 Тай своє дитятойко,
 Як єдно, так другое.
 Звідує ся татунейко
 Свого дитятойка:

Мое любе дитятойко,
 Ци гаразд ти гостило?
 Ци вірнейкос слюбило?
 Вірне, татойку, вірне,
 Всім боярім подібне,
 Всім боярім на руки,
 А мужьови на віки.
 Звідує ся матінойка і т. д.

Заходят нас вісти,
 Хотят нам дати їсти.
 Ци з перцьом, ци ни з перцьом,
 Коби з ласкавим серцьом.

Подають найперше капусту.

Перед нас положено,
 А ще нас ни прошьено.
 Ё в капусті зьвірина,
 Тлустая солонина.
 Мівка капуста, мівка,
 Бо ї сікла дівка.
 Ой цу, цу, коничьейки, цу, цу, цу,
 Я вашої капустиці ни хочу.
 А ви ся, кухарочки, здогадайте,
 Та нам теплого борщыку подайте.
 Та нам теплого росівцю (юшочки) подайте.
 Та нам файної душьчинини подайте.
 Та нам мясця подайте.
 Та нам крупок файних подайте.
 Ой пшьоняная каша —
 Тото душьейка нашья.

По скінченому обіді співають (а музики сїдають у другий стіл їсти):

Все-ж то нам били хлібове,
 Все-ж то нам били пшьеницьві.
 Дякуємо Богойкови

Тай тому господарьови,
 Тай тим пшьним кухарочькам;
 Хороше їсти зварили,

Бодай здорови били.
 Ой устаньмо ми,
 Підоймімо ся,
 Здоймім шыапочьки,
 Поклонімо ся
 Насамийперед Господу Богу
 Й господарьови й господинейці

Тай тим пишньним кухарочькам,
 Що нам їсти зварили,
 Бодай здорови били.
 Все-ж то нам били напої,
 Все-ж то нам били медове.
 Ой устаньмо ми і т. д.

За Бога повеліня,
 За хліба поставліня.
 Ой устаньмо ми і т. д.

В нашбої кухарочьки
 Вишывані михавочьки;
 Нич би ї ни робити,
 Лиш би ї кухарити.
 Сіримі дриви топила,
 Добре їсти зварила.

Дякуємо Богойкови,
 Тай тому господарьови,
 Що ми у его дому,
 Дякуємо самому.

Тепер гуляють, забавляють ся, бесідують, приповідують. У вечір збирають ся до відходу. Подають горівку, відтак родичі сідають на ослоні, а молодята їм відклонюють ся. При тому збиранні молоді до відходу до молодого співають свашки:

Як сонійко в землю гріє,
 Еванойко веселіє;
 Марисейка сумнейка,
 Що лишит татунейка.

Саме те співають матери.

Подивім ся в оконце,
 Ци високо ще сонце?
 Ой як воно високо,
 Та ще си посідаймо;
 Ой як воно низойко,
 Домів ся забираймо.

Сонійко в землю гріє,
 Порошком припадає.
 Припадат Марисейка,
 Коло свого татунейка,
 Низойко ся клаяє,
 Сльозами ся вмиває.

Саме те співають матери:

Будь здорова, матінойко,
 Я вже твоя ни буду,
 Лише гостьом прибуду.

Ой стану на кладину,
 Крикну на всю родину:
 Зійди ся, родинейко,
 Ци велика, ци мала,
 Ци вбога, ци богата.
 В нас типер дякованя
 Вітцю за годованя.
 Краснейко годовали,
 Типер від себе дали.
 Сходжбай ся, родинейко,
 Типер в нас дякованя
 Матери за годованя.
 Бодай здорови били,
 Краснейко годовали,
 Типер від себе дали.
 Мати дівку виправяє,

Простираєла складає,
 Що вна їх вишывала,
 Як волойки пасала,
 Білейкими ручейками,
 Чьорними вічейками.
 Ми ся відти ни вступимо,
 Будемо ся й умагати,
 Нам треба дащо дати.
 Ой далисте нам дівку,
 Дайте нам ще й посьтівку
 Тай тоти простираєла,
 Що вна їх нашывала.
 Будь здорова, матінойко,
 Бо я вже йду горою.
 Ой я вже йду горою,
 Ни бануйте за мною.

Завязують у плахту подушку, сорочки, мальованки, плахти, обрус і двоє хліба, дружба бере на плечі, весіле молодого бере молоду з собою (гості молоді полишають ся ще в її домі) і йдуть до нього. На його подвір'ю співають:

Отвирай, мати, ліску,
 Веде ти син нивістку,
 Краснейку, вродливу,
 Рум'яну як калину,
 Солодку як малину,
 До поля робітницю,
 До комори ключницю.
 Ой а слисте нам ради,
 Пушчайте нас до хати,
 Ни самого із собою,
 Ай дітинойку свою.

Ой ми би ради знати,
 Ци є в Еванойка мати?
 Чей би вна вийшла з хати
 Всіх бояр привитати,
 Тай сина милейкого,
 Тай своє дитяткой,
 Як єдно, так друге,
 Все то наших обое.
 З повною повнойкою,
 З правою ручейкою.

Тепер виходить мати з горівкою і тут відбуваєть ся саме те, що в молоді, коли прийшли від шлюбу.

Ни пий, ни пий, Еванойку,
 Тоту першю повнойку,
 Бо першья повнойка
 Великая зрадойка.

Ни пий, ни пий, Марисейко, і т. д.
 Всі ся жони подоели,
 Би молодят напоєли.

Входять до хати і молодята обходять зі старостою три рази по столі „довкола хліба“, а відтак їдають. Староста дає весілю горівки. Гуляють, забавляють ся. По якімсь часі висилає староста молодого і дружбу по гостий молоді. Сї називають ся придани. Коли молода на другому селі, то відходячи до молодого, полишає староста двох чоловіків у домі молоді і ті опісля просять гостий її до молодого.

Розпихай, сватку, хатку
Тай новейкні сїни,
Би всі бояри всіли.

Коли прийдуть придани, виходить „молодецький“ староста з кимось із родини і частує їх горівкою. Найперше питаєть ся: „Що ви за єдні?“ „Ми сьвітові люди. Видимо, що ся сьвітит, тай ідемо, просимо нас прийняти“. Ми тих, що блудят сьвітом, ни приймаємо. Ідіт си гет від нас, ту нима нич для вас“. „Ту є наше право“. „Хто такий? Де?“ „А во молода“. „А як так, то просимо“. Молода держить на голові шафлик з вівсом і хлібом, перевязаним прядивом навхрест. Молодецький староста не до дівоцького старости, а сей до молоді, а вона до дружби, а сей до її вітця або до кого хоче. Входят до хати. Староста з молодятами обійде три рази по столі, опісля всі придани їдають; мати молоді виймає з плаhti свій обрус, мати молодого забирає свій, і застеляє стіл. Староста молодців не горівку до приданського, сей до молодого, а відтак усі за порядком. Мати молоді виймає з плаhti дарунки і подає разом із горівкою старості, сей передає на тарілці членам родини і частує їх горівкою. „Прощьє вас, тату, на тот даруночок, на нивеликий, а прийміт єго за найбільший. Подає сорочку.

Прощьє, татунцю, прощьє
Ой на тот даруночок,
Хоч він нивеличкий,
Прийміт го за найбільший.
Мій любий татунейку,

Ни трошьєте, ни трошьїт,
Та хоч талярь положьїт.
Пхайте руки в кишьєню,
Вийміт грошый повну жьєню.

Мати дістає балиць купчього полотна.

Балиць, матінко, балиць,
Беріт нивістойку в таниць.
Просимо на дарунок,
Та на тот дарунок,
Та хоч він нивеличкий,

Прийміт го за найбільший.
Ма любя матїнойко,
Ни трошьєте, ни трошьїт,
Хоч чьїрвоний положьїт.

Сестра (дівчина) дістає „хустку за дві шустки“, а віддана „білу хустку“; музики й дружба по кусникови полотна, староста міру полотна,

„кухарка“ біду, купчу хустку. По роздачі дарунків дають вечеру: кашу, борщ, мясо, росіл із крупами, крупи з молоком. По вечері почіпчують молоду.

Глядай, мати, завоя,
Вже дівойка ни твоя.
Тремтит кісойка, тремтит,
Бо ся чыпчика боет.
Біг, кісойко, з тобою,
Било тото й надолною.

Молодята сидять за столом. Дружба забе в стіну топір над ними; всуче з воску дві малі свівчки, загіє топориче і притулить до нього обі свівчки так, аби одна горіла над молодим, а друга над молодою. „Котра свівчкка яснійше горит, буде тот довше жыти, а чыня хлипат, буде тому сумне жыти і боршье вмере“. Свашка (каліка) сідає на столі і відбирає від них вінці. (Свашка має мати вітця й матір і не бути в тяжи; котра причіпляла вінці, ся й чіпчить). В часі почіпчуваня всі мушнии, старі й молоді, підоймають страшний свист; свищуть пальцями. Свашка дає молодому чіпець, а він ставить молодій на голову; вона верже в нього; так скидає два рази, за третім разом повязує свашка.

Ой ту єсмо сідїли,
Тай єсмо ни видїли,
Де ся кісойка діла?
Ци в поле полетїла?
Ой що-ж ми ї зробили?
З кістейка паленицю,
З дівойки молодичю.

Ся свашка не хоче вступити ся зі стола, хапає за свівчки й ховає, а опісля віддаєть молодим.

Що-ж то нам за свашкка?
Сїла за сьтїв як паска.
Бери і дружьба в таниць,
Бо вна ся зщїбла палиць;
Бо вна ни калїка біла,
Ай калїков ся зробила.

Дружба бере її в тзнець і витанцьовує в неї свою шапку, бо „вна го заграбила“. Перед почіпченєм схопила з нього шапку і вложила собі на чіпець, а він не сьміє в часі того акту зривати з неї шапку.

Відтак трохи забавляють ся й розходять ся.

Другий день рано іде молодий просити гостей „на свідання, бо вже підут на ріку на вмивання“. Ціле весіле з музиками, а молода з хлібом і коновцею йдуть до ріки і тут усі мують ся. Молодята втирають ся одно одному в пазуху.

Мили ся діти, мили,
Пазухами ся втирали,
Ви ся шьанували.

Вийдуть з ріки; молода несе воду в коновці; староста теж зачерпляє воду в ріці, несе до хати й дає молодятам по килишкови, кажучи: Пийте, то дороге вино. Молода возьме кропильце і кропить ціле обістя.

Кропит нивістка, кропит,
Де та кропля впаде,
Там стадо волів стане.

Тепер дають „обід“: капусту, борщ, крупи (у пісний день: гриби, буньба з олією). По обіді розходять ся.

В тиждень по весілю є гостина в молоді з музиками. Найперше його „нарід“¹⁾ сидить за столом, а її по лавах, кожде окремо. Староста бере коровай, половину „лишнит тому народови, а половину своїм покращає“. Його гості від'їдять і „підут геть“, а відтак засідають її гості. Дають те саме, що й першим. Потім дякують за гостину і за гонір і забирають ся геть. „Дякуємо барзо пекні, оби ни било видно на вас того, що ми з'їли й спили, оби ваш сьтів усе бив відкритий“.

Весільні пісні записано від Марії Лопушанської (Павлючки). Її беруть усі на весілі, щоб „проводила“, бо „єнча того ни знає. Знає ще Габачька, али того богачька і унимат ся, гонірує ся“. Звичаї записано понайбільше від Стефана Заріцького і Юстини Волошинівської, відтак від Івана й Михайла Горного.

¹⁾ Родина; тут і гості.

Бойківське весіле в Доброгостові

(дрогобицького повіта).

Записав Володимир Левинський.

Як парубок углядів собі дівчину та хоче з нею побрати ся, то посилає до родичів дівчини сватача, старшого господаря, сусіда, знайомого, або таки зі своєї рідні, чи його приймуть, чи ні. Як родичі прийняли парубка, умовляють ся зі сватачем про день, в котрім мають зробити „згодини“. В умовленім дні сватач приходить до родичів дівчини з парубком, його батьком, стриком, вуйком тай з сусідами.

Батьки дівчини просять сватача за стіл перед образи. Він сідає зі своїми тай говорить: Прийшовем с своїми купцїма на кугецтво, торгувати дещо. Покажіть нам тотό, що хочемо купіти. Тоді батько дівчини вводить дівчину до хати перед сватача тай питає ся його: Чи такє, що ви хочете купувати? А всі відповідають: Такє самє!

Тоді наступають „згодини“. Батько дівчини каже, кілько дає грошей за своєю дочкою, кілько поля, худоби, то що. Як угода йде трудно, то виходять на двір, радять ся та добивають торгу. Як погодили ся, входять назад до хати, подають собі на знак згоди руки, тай пють горівку. Молодого і молоду висажають перед стіл, дають їм теж горівки тай крають їм крайчика хліба. Молоді цілують у руки батька й матір, кланяють ся всім гостям тай виходять. Молодий повертає до свого дому, а гості забавляють ся до рана. На другий день молодий з батьком й матірю та з молододо йдуть до священника на „оповіди“. Молодий платить 12 шусток. Священник заставляє молодих пацір говорити, а відтак у неділю, чи свято голосить „оповіди“. По „оповідах“ починають ся приготування до самого весіля.

Перед весіллям йде молода з дружкою в село, людий на весілля просити. Дружка входить до хати таї каже: „Слава й Сусу Хрісту! Просіли вас панї молоді, отець і мати, абїсте ласкаві на весілля приходили“. Як не відмовляють ся піти на весілля, та ще подякують за запросини, тоді входить до хати молода, цілює старших у руки, а молодших у лице, таї відходить із дружкою.

Звичайно зачинає ся весілля в середу або в четвер. Рано вибирає ся молода з дружкою, дівчатами, та хлопцем у ліс по барвінок. Бо кажуть: „Як іде хлопець, то буде молода хлопці мати“. Беруть із собою пів літри горівки, хліб і дві яйці. В лісі ріжуть барвінок, пють горівку. Як хлопець ріже барвінок, то каже три рази: „А то на дівку, а то на хлопця“. Відтак вертають із ліса до хати, а по дорозі співають, якої вміють. Барвінок заносять у комору.

Молоду дожидають уже в хаті староста та свахи. Староста йде до комори, приносить барвінок і яйці до хати, ставить межі свахи на стіл, кличе вітця й матір молоді таї всю родину благословити. Входять отець і мати і вся родина. Староста каже: „Ви тату і ви мамо і ви стрики і стрийні і вуйки і вуйві, блїська родина і далєка! Поблагословіт на молоду вінець віги“. Отець, мати і ціла родина відказують: „Най Біг благословіт“. Тоді кличуть маленького хлопчика перед стіл, щоби потримав нитку, котрою плете ся вінок. За то дістає дві яйці. Відтак батьки розходять ся. Староста йде собі „на сїни“. Музика приходить до свах. Свахи плетуть вінець і співають:

1.

Благослови, Боже і ти Божая Мати,
 І ти, Божая Мати, два віночки увивати.
 Мовит татуцьо, мовит: Най ті Біг благословит,
 І я ті благословлю, дитетко, Марисунку.
 Вий сї, віночку, глатко, як червоненьке ябко,
 Тобі музики грают і свашечки сьпівають.
 Скочила молода в городець,
 За нею Івасенько молодець.
 Скочила молода на хвильку,
 Нарізала запаску бервінку.
 — Іди, молода, по воду
 До широкого броду!
 Ніж молода з водов прийшла,
 Вечеречка відійшла.
 — Вибачей, невістко, ласкаво,

Бо тобі вечері не стало.
 Іди, молода, помий мискьки,
 І цілювані лижкьки,
 І точені терелі —
 Не стало ти вечері.
 Тільки я вечерала,
 Де стала, там плакала.

2.

В лісі, в лісі, в темненькім
 Та сї Митро буде,
 Ставит він хатицю новеньку.
 За ним молода ходит,
 А йїго шіре просит:
 Не став, не став, миленький, хатицю!
 Не став, не став, миленький, темницю!
 Постав, постав видненьку,
 Аби ясне сонїнько загрїло,
 Аби буйний вітрець повіяв,
 Аби сї свекорець засьміяв.
 Бо то буде свекорець не о́тець,
 А буде свекро́ха не мати:
 — Волїла-м ті, невістко, не знати.
 Вна мене раненько не збудит,
 А вийде на село, погудит.
 Маю я невістку — нездала,
 А вна би раненько не встала,
 Біленьку постівку не склала,
 Сивенькі воликьки не гнала.
 Маю я невістку — нероба,
 Спала би від захід до схода.

3.

Ти кімнато моя, новая,
 А в грубїм бору рубана,
 Долї вершечком спущена,
 Крайом — Дунайом сплавлена!
 А в тій кімнатї весїле.
 Наночко¹⁾ дїтєтко віддаєт

¹⁾ Батько.

І віддаючи сї питає:

— Хтож тобі, донечко, найблизший?

— Найблизший мині — милий Біг,

А по Бозі — нанкó¹⁾ мій.

— А все-ж того, донечко, не правда;

Наймиліший тобі — милий Біг,

А по Бозі милий твій.

А в молоді за воротами

Тихий Дунай глубокий.

Ой ходит по нїм

І бродит по нїм

Молода, молоденька.

Наночко ходит, ручечки ломит:

Втонеш, донечко, втонеш...

— Воліла-ж би я, ой мій татунцю,

В той Дунай утонуті,

Нїж би мала, ой мій татунцю,

Лиха долечка бути.

— Всього-ж ти даю,

Що в дому маю —

Долечку ти не вгадаю.

4.

А всі сині фіялки зацвили,

Всю горú кремену закрили,

Лиш єдну стéжечку лишили.

Ходит по ній, ой походжує

Молода Касуненька.

За нев, за нев, староста с тихонька:

Ходи, ходи, молода, за мною

Най я ти суконцю искрою,

Стрілоньков ті змерію,

Шабельков ти скрою,

Куночков ти підобю.

Буде тога суконці тепленька,

Буде наші молода славненька.

Який наш староста горденький!

Він без слуг до ліса не їде,

¹⁾ Батько.

Без старосьщипи не леже:
 Із ліса вїїздит,
 Д' селу приїздит,
 Все куночкы стрїлее.
 До дому їде
 Кониченьком виграє.
 Але бо то він ой на пальчику
 Срібний перстенець має.
 Купує его, торгує его
 Зі Львова воєвода.
 Не хоче він го
 Нї дати, нї продати,
 Лиш тримає го гойнів свашечні
 На даруночок дати.

5.

По під сад, садочок
 Упав дрібонький сніжочок:
 Молода походила,
 По снігу побродила.
 Бо вона ходила по саду,
 Садила вино лад до ладу:
 — Запирай, батеньку, воротці,
 Не пусти Василе молодці!
 Бо як він приїде з друзбами,
 Виломит виноград конями.
 Пішла молода, пішла молода

В кєрницю по водицю;
 Там почула в поли їгри
 Тай до дому сї вернула:
 — Сховай мене, матіночко,
 До нової коморочки,
 Межи красні дівочки.
 — Хоць я тебе сховаю,
 То вони тебе спізнають
 По вінку зелененькім,
 По личку румяненькім.

6.

(Сироті).

Іди, молода, на гору,
 Заклич си мамунцю із гробу!
 Прикликни щиренько:
 — Встаньте, мамунцю-серденько,
 Та приїдьте до мене,
 До мене сиріточки
 На весіллє — весілочко.

— Не піду, донечко, не піду,
 Великий жалечко, — не виджу,
 Не позволено, не вільно.
 Відтий ті благословлю
 Рідненьку дитиночку,
 А смутну сиріточку.

Як свахи хотять горівки, співають:

7.

Кувала зазулі в березі,
Звилисьмо віночок тверезі,
Ще будем другий вити,
Не будем нічо пити.

Староста:

Не будете нічо пити,
Бо нема чим наточити.

Свахи:

Ще будем березу рубати,
Ще будем на сьїти везати
І будем тоді рурочку ладити,
А будем свашечкам горівку точити,
Тогди будем свашечки поїти.
Нема старости дома,
Бо поїхав до Львова,
Ільвів воювати,
Мід горівку торгувати.
До Львова, старосто, до Львова!
А у Львові мерочка готова,
А у Львові мерочка скленная,
А в газди в коморі пияная.
Горівки, старосто, горівки!

Погорят свашечкам подівки¹⁾,
Бо до нас парубки ходили,
Скленками горівку носили,
Стежечки топтали,
Поки в нас дівочку не взяли.
Вступи, старосто, до нас
Викупити два вінки в нас,
Бо ми вже заробили,
Ми два віночки звили:
Єден вінок яленький²⁾,
Другий вінок маленький.
Ой той яленький (імя молоді),
Ой той маленький (імя молодого).

Староста приносить літру горівки і дає свахам пити.

Як староста довго не виходить, то свахи співають:

Жель нам, наш старосто, на вас,
Бо ми не маємо подаруночка від вас.

Свахи пють горівку, плетуть вінці далі і співають:

8.

Ой збори, збори субітний!
А хтож те, зборочку, тут зібрав?
Збирала мене молода
І задавала зборови роботу —
Хрещечий бервінок рівнати,

Два вінки — віночки увивати.
Ізвилисмо два віночки
І золоті клубочки
С хрещеного бервіночку
На молоду Рузунечку.

¹⁾ Подолок.

²⁾ Ладний.

9.

Сваха вінок вила,
Не довго в ній ходила.
В понеділок від полудня
Й ві второк всю днину,
В середу зрані
Під біле завиване¹⁾.

10.

(С и р о т і).

Яке ти містечко славноє,
А Львове, Львове горіде.
В тобі мосточки камені,
Переходочки блешені.
Ходит по ній, ой бродит по ній
Молода сиріточка.
Татуньо ходит, ручечки ломит:
— Втонеш, донечко, втонеш

Під той камінь широкий.
— Воліла ж би я, мій татуньо,
В той Дунай утонуті,
Ніж би ми мала, ой мій татунцю,
Лиха долечка бути.
— Всього ти даю, що в дому маю,
Долечку ти не вгадаю.

11.

Забрала вода луги
І дрібоньке каміне
І жовтеньке коріне.
Лиш еден камінь не брала,
Де молода стояла,
Жовту косу чесала,
В тихий Дунай метала:
Плини, плини, косочко в воду,
І я поплину с тобою!

Приплинем д' бережечку,
Там ми си спічнемо,
До матки лист напишемо,
Най же мамуньці знає,
За кого мене дає:
За вірняника,
За Василика,
За богацького сина.

12.

(С и р о т і).

А в морі на каміни
Стояли два ангели.
Стоячи воду пили,
Лечучи говорили:
А злєньмо, полєньмо
На вітряницьке поле,
Там ми сі прислухаєм,

Як вірняночка плаче,
За вірняника йдучи,
За вірняника молоденького,
За богацького сина
Відає сі молода сирітка;
Плете сі віночок і позлітка.

¹⁾ Рантух.

13.

Просила молоденька
 Свої матіночки:
 — Моя люба матіночко,
 Ти до міста ходила,
 Ти гроші ізложила,
 Золота накупила.
 — Я золота не маю,
 Золотити не знаю.
 Просила молоденька,
 Просит свої матіночки:
 — Моя люба матіночко,
 Дай китайок до віночка!
 Ти до міста ходила,
 Китайок накупила,
 В нову скринечку зложила,

Срібним ключиком примкнула,
 За мене мамунці забула.
 Дала татови той ключик:
 — Сховай го, татунцю, в кишеню,
 Відомкнем скринечку новеньку,
 Возьмем довці китайку ясеньку.
 Бо ми ї годували,
 Ми ї в скриню складали,
 Тепер ми вбоє гуляєм,
 Бо си донечку вбираєм.
 виправимо донечку до слюбу
 Рішненьким гостинцем садженим,
 І до слюбу із зетом веселим:
 Будемо присігати,
 Як з ним маємо газдувати.

Як свахи звили два вінки, співають:

Вступи, старосто, до нас,
 Викупи вінки від нас!

З сіней виходить староста з лігрюю горівки і пе до „передної“ свахи, говорячи: „Дай Бóже кїсть. Як єсмо в гараздї зачєли, абїсмо так скінчили“. Вона віддає йому вінці, а він подає їй горівку для свах, говорячи: „Пийте си, до когó хóчете“. Свахи гостять ся, а відтак йдуть до сіней танцювати.

Рівночасно, як у молодой плетуть вінці, у молодого „чїнєт коровай“. Коровай печуть свахи та співають коровайні пісні:

14.

А вгадайже ти гаю,
 Що в нашім короваю?
 У нашім короваю
 Водиці із Дунаю.
 Ти яловий запічку,
 А кедровий припічку,
 Ти мальована пече,
 Добре коровай печи.

А вставай, старосто, не лежи,
 Іди рубай сосночку на межи;
 Будем в печи палити,
 Будем коровай саджєти.
 Вставай, дружбуню, не лежи,
 Попаси коника на межи;
 Поїдемо ми в дорогу
 По кнїгиню молодого.

Вечером приходять до молодої весіле молодого: молодий з дружною, отець, мати, родина й свати. Садять їх за стіл, а молодого „перед обрави“. Староста „контролює згоди“. Питає ся сватів, яко свідків: Чи правда тотό, що сти обіцяли молодому? Свати відповідають „так“ і вичислюють усе, що отець молодої й молодого давали молодим. На знак згоди, староста й свати подають собі руки, а свахи ладкають:

15.

Тихая наші вода,
Любая наші згода;
Старости сі погодили,
Діти сі полюбили.

Так співають три рази. По згоді несе молода для молодого маленький вінчик, „ніби прикраєу“ і хустину та „стоичку“ до застягання. За се платить молодий, як до себе, пятаку, або менше. Староста молодої каже до старости молодого: „Чи кунтєнтний йіс?“ Він відповідає: „Для пана молодого кунтєнтні, а для нас ми ще не кунтєнтні“. Тоді молода роздає хустин усім сватам молодого. Пють „могорич“, засідають до вечері і забавляють ся до рана.

На другий день дружка скликає свих до сльобу. Як зійдуть ся свахи, ведуть молоду на посаг, то значить „ведут молоду на полотні з комори до хати“. Дають їй двоє хліба, дерев'яний таріль, на тарелі порцію горівки, а староста благословить: Ви, тату, ви мамо, ви браті, сестри, вуйки, стрики, сусіди близькі й далекі поблагословіт молоду на посаг йти“. Всі відповідають три рази: „Най Біг благословіт“.

Як ведуть молоду з комори до хати, свахи ладкають:

16.

Летіли лебеді понад сад,
Час тобі, молода, на посаг!
А що-ж вам, лебеді, до того,
До мого посагу любого?
Є в мене матінка до того,

До мого посагу любого.
Стеліт ми тото полотно,
Най вийду є комірочки.
Благослови, старосто, най седу.

Молоду вводять до хати. Отець і мати молодої сидять на стільці коло стола, тримають по одному хлібови в руках. Перед ними стає молода і староста. Староста каже до родичів: „Ви тату і ви мамо! Стала тота дитина перед Господа Бóга і перед вас і просит вна вас, тату й мамо, аби ви її відпустили. Може коли вна вас не послухала або вам диг-

вата". Дочка приступає до родичів, кланяєся їм і підєє їх у руки та коліна. Батьки благословлять і прощають, а свахи ладкають:

17.

Похилїнєе дерево калина,
Похилїнійша молода дитина.
Низько сї родóви кланєє,
Сьльозами личечко вмиває,
Косовю росовю втирає.

Відтак очікує весіле молодой на дружбу молодого. Дружба входить із канчуком з рога сериї та повиплігуваними ремінцями. Родичі молодой дають йому двоє хліба таї вінець молодого. Староста звертає ся до родичів молодой і каже: Ви тату і ви мамо і ви браті, і ви сестри, близька родина й далєка, поблагословіт молоду у першу дорогу до сьлюбу йти. Отець й мати та ціле весіле благословлять три рази: Най Біг благословіт. Як родичі поблагословили, дружба бе канчуком об двері на всі чотири сторони, а відтак кидає канчук під поріг, щоби через нього перейшла молода. („То така устанóва, такі забобни“). За молодю виходить дружба, свахи, староста, родичі й родина. Беруть зі собою хліб, літру горівки, ковбасу та йдуть до церквин.

По дорозі ладкають свахи:

18.

Благослови, Боже і ти Божая Мати,
У першую дорожечку,
В щісливу годиночку.
Ой вий, вітре, дорогові
За нашов молодю,
Та розвій косу — росу
По шовковім поясу.
Та розвій по волоску,
Та пусти поголоску,
Щом була паненочка
До дзеленого віночка.
Конники наші сині,
Чи чуєте сї в силі?

То ми поїдем до сьлюбу
По під гору крутїю,
А в церковцю сьвятую.
А в тій церковци попóнько,
Як рідненький батєнько,
Там він нам сьлюбу дав,
Небогато в нас узяв —
Півтора золотого
Від пана молодого.
Ой по горі андіки,
А по долині просо,
Збирай сї до шлюбочку,
Ти молоденька борзо.

Під церквою чекає на весіле молодой молодий зі своїми сватами, старостою, музиками і т. д. По церкві виходять за паркан. Тут гостять

ся взаїмно горівкою і хлібом. По гостині відходять до дому. Окремо молода зі своїм весілем, а молодий зі своїм.

По дорозі свахи співають:

19.

На горі церковці стояла,
А в ній молода слюб брала.
Брала вна слюб при сьтільци,
Сказала правдицю до сьлівцьї.
Молода Марисунї
Три рази присїгала,
Три рази перед образи:
Не зраджу тї, Василуню.
На горі церковці й сьвятий Спас,
Виходив духовний протїв нас,
Звїнчав двое дитет з меже нас.
Як єдно, так другое,
Обое молодое.
Із слюбочку йдемо,
Молоденькі ведемо,
Руменї як калина,
А солоткі як малина.
— Радуй сї, матїночко,
Звїнчене дитїточко.
— Тогдим сї радувала,

Як єм її годувала,
А нинї сї втїшею,
Бо я єї звільнею.
Впаду я ласьтївкою
Перед своїов матїною:
Ой мамунцю моя,
Я вже тепер не твоя,
Я вже тепер того пана,
Котрому-м присїгала.
Питає сї матїночка
Ой свої дитиночки:
— Моя мила дитиночко,
Ци вєрне-с присїгала?
— Вєрне, мамунцю, вєрне,
Маю на то сьвідочки,
Молоді старосточки,
На вївтари ангелочки.
Ми щїре присїгали,
А вни нас вєрне слухали.

Як прийдуть зі слюб у на подвірє до матери молодої, свахи ладкають:

20.

Упаду я ластївкою
Перед своїов матїною:
Ой мамунцю моя,
Я вже тепер не твоя,
Я вже того пана,

Котрому-м присїгала.
Не вашї я, мамуньцю, не вїші,
Бом си зїмала пташе
Без дзюба, без крилика,
Молодого Василика.

Як приходять перед хату, стають усі разом. Мати перевертає кожух волосєм на верх, так само шапку, бере двое хліба, фляшку води тай зі старостою виходить із хати вводити молодих до хати. Мати приступає до дочки тай не до неї воду, якби горівку три рази, але за кожним разом виливає через голову позад себе. Так само молода. Свахи ладкають:

21.

Вийди, вийди, косматое,
Аби дитє богатое,
С повнов повновкою,
А з біленьков ручечкою.
Та ввійди до хати,

Зачинай дикѣтко витати.
А у сьвітѣм дусѣ,
Вийди, маїти, в кожусѣ,
Привитай дикє своє,
То вже твое обоє.

Мати бере молоду під кожух, дає їй хлѣб на руки і так вводить її до хати. Дружка саджає її за стіл, за котрим сїдають усї гостї. Заки принесуть обїд, свахи ладкають :

22.

Як то ладно в тій хатї, гї в двірци,
Обсїли свашечки гї в вінци.
— А ввійди, матїнко, до хати
Подиви сї на мене,
Як мене красно вбрали,
А в тій новїй церковци
На голову вінок дали
І водицев покрапали
На голову гладоньку,
На косочку жовтеньку.
В мамі обора рїмненька,
Просю я мамунцї гнїзенько.
Лїтає голубок понїд сьїв
Та хотїв пичочки, не дістав.
Мацєє крильце а в мильце,
Всї панїнки чистує,
Лиш єдну обминає,
Бо від дївок відстає,
В жїночий сган вступає.

Старостї:

23.

— А ввійди, старосого, до хати,
Подиви сї в усї полицї,
Ци є горївка в склєнницї.
Молода, молоденька
Цїлу нічку не спала
І звезанечка жєдала:

Дай, мамо, звезанечко,
Най свїдаю сїданечко.
А мати ї відповїдає:
Вязати я не знаю.
Мовила молода кнїгивї,
Що в мамі рєнтухи у скринї;

Скрині єї повтварели,
 Рантухи промавели :
 Бо я ще була в мамунці дитина,
 Як мині звезане купила
 І в нову скринечку зложила,
 А срібним ключиком прикнула,
 За мене мамунці забула.

Кухарка ставить обід, а свахи ладкають до обіду:

24.

Ой запосет нам вісти,
 Хотет нам дати їсти
 На цїнових мисочках,
 На точених терельцях,
 Срібними лижечками,
 Вілими ручечками.
 Ой їли-ж би ми, їли
 Старости не веділи,
 Казали нам постити
 Середу і петницю

За красну молодичю.
 То нам була капуста,
 Бо нам ішла до уста.
 То нам були буряки,
 Бо в них були присмаки.
 То нам були печенї,
 Бо нам були перченї.
 То нам була каше,
 Бо була в неї паше.

По обіді всають зза стола та йдуть у сіни танцювати та забавляють ся аж до вечера, вижидаючи на молодого з коровайом.

По повороті молодого з церкви саджають його в хаті за стіл, перепивають, а свахи ладкають:

25.

Щеслива годиночка,
 Перепіват родиночка
 Срібними, посрібними,
 Золотими, червоними.

По обіді забавляють ся до вечера. Вечером беруть коровай, прикрашений в барвінок, у смеречину та колючі бодяки. На середині застромлюють на патичку яблуко, а весь коровай обвивають білим рантухом. Вибираючись у дорогу до молоді свахи кличуть дружбу і ладкають:

26.

Вставай, дружбо, не лежи,
 Паси коника на межи.
 Коники наші сиві,
 Ци чуєте єї в силі?
 Бо ми поїдемо в дорогу
 По книгиню молоду.
 А в молодого в оборі
 Стоєт коні вороні
 По коліна в соломі,

А убрані в золот ;
 Ковані вози не звезут,
 Вороні коники не здержут.
 Вози єї поламали,
 Коні єї пограмали,
 Гуся єї розлетіли,
 Бо питочки захотіли.
 Лишень єї когут зостав
 Тай той полетів на став.

В дорозі співають :

27.

Місечку нарожечку!
 Сьвіти нам дорожечку,
 Аби ми не зблудили,
 Коровай не згубили

С пшеничного тіста,
 До турецького міста,
 До тої Туркенечки,
 Молодої кнегинечки.

На оборі молодой сплячаєть ся весіле молодого. В хаті молода сидає за стіл, а свахи молодого спорять із дівками молодой за місця.

Свахи :

28.

Дівочки, тавочки,
 Вступіт нам єї з лавочки!

Дівки :

29.

Не ви нам лави мили,
 Аби ми єї вступили!
 Молода нам лави мила
 І кумпаночки засадила.

Свахи :

30.

До дому, дівочки, до дому,
 Парити безрогим полову.

Дівки :

31.

За нами, свашечки, за нами,
 Будете їсти з свинями.

(до молодой) :

Подиви сї, молода, в віконце.
Приїхав молодий як сонце!

(до дружби):

Наш дружба пелехатий
Та бігав попід хати,
Та вбіг до свинниці,
Та гадав, що до сьвітлиці,
Та надбав стару свиню,
Та си мислив, що кнїгиною.

Свахи :

32.

На до дверми сьвічка горит,
А за столом квітка сидит.
Коби сьвічку загасити,
Зза стола квітку взети.

Дівки

33.

Ви би, свахи, квітку взели,
Коби ви нам заплатили.
Наші свахи не еднакі,
То кривії, то горбаті,
Лиш їдна була проста
Тай тота впала з моста,
А друга була крива,
Тота сї з заду лишила.

Дівки молодого цілому весілю :

34.

Дес сї бояре бавет,
По поли миши ловет.
Єдни сирі поїдають,
Другі в торби складають,
То в торбу, то в кишеню,
Аби мали вечеру.

Свахи молодой дівкам молодого :

35.

Ми маємо старосту з міста,
В нього борода чиста.

Наш староста придав сї,
Сїм літ не вмивав сї.

Голова сьніпком пошита,
 Борода гонтьом побита,
 А в голові сут вуши,
 А в бороді сут миши.
 Коби гребінь кушити,
 Старосту опхамити.
 Коби kota їмити,
 З бороди миши ловити.
 Наші сваха старосту взяла за бо-

[роду

Та повела го в воду,
 Пісочком го терла,
 Бритовцев підголила,
 Водицев вполакала,
 Фартушком повтирала,
 За сьтїв посадила.
 Наш староста з міста,
 В нього борода чиста.

Оба старости пють на порозі горівку, а відтак староста молодіі пускає дружбу до хати. Дружба вносить для молодіі подарунки: гуску (з тіста), в яку напихає гроші і хустку. Як молода приймила подарунки, тоді входить ціле весіле молодого до хати. Дружба кладе коровай на стіл та виганяє дівок канчуком зза стола. Дівки йдуть до сінній. Молода лягає лицем до стола. Її прикривають хусткою. Молодий підіймає її, а вона не хоче вставати. Дружба доперва бє її канчуком і вона встає. Весіле молодого засідає за стіл, а між ними сідає молода. Оба старости пють на згоду горівку та зачинають роздавати коровай. Насамперед дають вітцю, говорячи: „Прийми, тату, малий дар за великий“. Отець бере кусник коровай і дякує: „Дякую на самий перед Господу Богу, молодому, молодого вітцю, молодого мамі, свахам, старості і всьому весілю“. Так само роздає староста молодіі по куснику коровай усім із родини молодіі.

Свахи співають для кожного з осібна:

36.

Не жель їм дари дати,
 Бо вміют декувати.

По короваю попивають горівку та засідають до вечері. По вечері встають зза стола, а свахи ладкають:

37.

Встаньмо, браті, встаньмо,
 Шепочки познимаймо,
 Честь Богу і хвалу оддаймо!
 На самий перед Господу Богу,
 Господареви й господиниці,

И кухарочці за красну вечеру.
 У свата смо били,
 Мід-горівку пили,
 Мід горівочку, кармазиночку
 За красну дівочку.

По вечері йдуть всі до сінній бавити ся і танцювати при музиці.
По забаві весіле молодого відходить. Свахи молодого ладкають молодій:

38.

Низонько сонішко над нами:

— Збирай сі, молода, із нами!

— Як я сі маю з вами збирати,

Я ще сі маю с татунцьом рахувати;

Обицели ми сивенькі воли,

Тепер не хотєт дати.

А з долу сонечко в гору йде —

Матінка в коморі сльози лє.

Не желуй, мамунцю, за мною,

Не всьо я забєру з собою.

Лишею ти волики в оборі,

Дзелєні віночки в коморі,

Дрібнєвські слідочки по вборі,

А чисьтї сльозочки на столі.

Що на тоти віночки поглянеш —

А все ти сердечко завяне.

Малая, донечко, дитина,

Вона мені щирєнько робила,

Сивенькі волики гонила,

Біленькі корови доєла,

Татунце ї маму шєнувала,

За тото я доньцю годувала.

Молода виходить.

39.

Був в мене зєтечко, гей був!

Лиш мєє подвіре стратував,

Усю ми чєлєдку збрикував,

Найліпшу донечку собі ввзяв.

А тілько мамунці уєнула,

Що єї донечка махнула:

Вєставайтє, братики молоді!

Сідлайтє коники вороні,

Їдтє за сєстрєв в погоні!

Дєговиди сєстричку їа в бору:

— Верни сі, сєстричко, до дому!

За тобою мама плаче,
Як сив сокіл щебече.
— Не на тотом, братчику, слюб брала,
Аби сі до дому вертала.

40.

А в грубім лісі буковині
Бояре ночували,
Всі бояре поснули,
Лиш молода не спала:

А вставайте-ж, бояре,
Щось мені пречуває —
Ци вівчаренько трубит,
Ци матіночка тужит.

Беруть молоду з собою.

41.

До нас, молода, до нас,
Буде ти гаразд у нас.
У нас метіль хату мете,
Через хату вода тече,
Кіт у піч дрова мече,
А сонце хліба спече.

42.

(До родини молодой).

Даєте нам дівку,
Даєте нам і постівку,
Подушку і верети,
Ви сі було на чім терети.

Дружба виносить подушку завиту в верету і кладе на віз. В вереті двое хліба і ковбаса. Свахи ладкають далі, пращаючись:

43.

Добраніч, матінко, добраніч!
А вжеж моя добра ніч далеко,
У чужої матінки в коморі,
Ой на житненькій соломі,
А на жовтенькій підлозі.

Саджають молоду на віз, дають їй хліби в руки й горючий каганець із маслом. Так ідуть аж до молодого. Перед воротами хати молодого ладкають свахи:

44.

Вітвори, мати, ліску!
 Веде ти сні невістку,
 До комори ключницю,
 До поля робітницю,
 А до горшків халусницю.

Приповідують :

45.

Когут піє, когут піє,
 На наших воротках,
 Веде тобі сні невістку
 В червоних чоботках.

Як стають перед вікнами, виходить мати молодого з переверненим
 козлом та питає ся невістки :

З чим ти, молода,
 До мене прийшла?

Молода відповідає :

Прийшла я, мамо, до вас
 Іс щісьтьом, із здоров'єм,
 Із усім гараздом,
 З повною повнонькою,

З біленьков ручечкою,
 З пшеничним хлібом,
 З красним молодим.

Молоду вводять до хати та саджають за стіл. Тимчасом зносять
 до хати, що хто може : жорна, каміне, ковбиці, драбину і т. п. Кладуть
 аж до стелі. Все те зносять для того, аби переконати ся, чи молода вміє
 порядок робити. Та молода частує кожного горівкою, а за те кожде
 виносить свою річ туди, звідки взяв. Одначе молода мусить позамітати
 хату. Як вона замітає, то люди дорікають їй, що не вміє. Тоді вона
 бере сьміт в подолок і виносить на двір. Відтак молоду завивають.
 Свахи ладкають :

46.

Старости молоденькі,
 Будьте нам увівненькі,
 Не дайте нам стояти,
 Заберіть нас до хати,

Дайте нам ярмо,
 Най не стоїмо дармо;
 Ми не прийшли стояти,
 Ми прийшли завивати.

Бо прийшли зі Львова паничі,
Узели косичку під мечі.
Ваєли косичку рубати,
Ваєла молода плакати.
Тут ємо були і не виділи
Де сі косочка діла,

Ци в поле полинула,
Ци в Дунай утонула.
Ні в поле не линула,
Ні в Дунай утонула,
Під чепець сі звинула.

Молоду саджають на ярмо, закладають їй чепець та обвивають хусткою. Відтак перепивають до неї і вечеряють.

На другий день рано йдуть із музикою до виводу до церкви. По дорозі свахи ладкають так само, як йдучи до сльубу. По виводі вступають до коршми, а відтак йдуть на обід і по обіді розходять ся. Вечером приходять від молодой до хати молодого „на пропій“. Везуть скриню, в ній убранє та всякі річи для молодой. Скриню заносить дружба до комори, а відтак усі засідають за стіл. Молода роздає родині молодого дарунки, жінкам запаски, а мужчинам сорочки. Вечеряють і бавять ся при музиці і горівці до самого рана. Над раном розходять ся всі до себе.

Записано в липні, 1906 р. від Анни Васько.

Бойківське весіле в Лавочнім

(стрийського повіта).

Записав др. З. Кузеля.

Коли молодий хоче сватати ся, бере з собою одного чужого, поважного чоловіка, або кого з родини і йде з ним на „обзюрини“. Чоловік сей не має ніяких відзнак і не носить жадної спеціальної назви. „Обзюрини“ відбувають ся досвіта, ще заким розвиднить ся, нераз зараз таки по півночі. Звичайно сьвітять зараз сьвітло, а донька йде отворити двері і просить сватів до хати. Свати кажуть, як звичайно, „Слава Ісусу Христу“ і питають ся: „Чи приймете нас в хату“. Домові просять до середини, свата і молодого, при чім і молода лишаєть ся в хаті. Обрядів і промов нема ніяких; кождий говорить, як знає. Гостий саджають зараз за стіл і посилають за горівкою або за медом, як хто любить. Заким прийде горівка, гостять ся і говорять „до річи“. Сват питаєть ся, чи віддадуть дочку, по більшій часті родичі вже перед тим знали, що прийдуть свати і тому усе йде гладко. Переважно зараз і сватів приймають. Коли трафить ся, що молодий з иньшого села і не знаний добре, тоді родичі молодої просять почекати 2 або 3 дні: „Як прийдеме, буде весіля; не знаєме, чи відданиця піде чи ні.“ Коли кого не хотять прийняти, тоді викручують ся звичайно тим, що ще до весіля не прилагодили ся або що ще дівка за молода. Як принесуть горівку, тоді бере молодий перший килишок і „кланяє“ до молодої, а відтак вона до нього; потім припивають усі один до одного. В цілій тій гостині не грає молода жадної ролі; її про згоду цілком не питають — зрештою вона по більшій часті вже перед тим зговорила ся з парубком. Нема також жадних приписаних церемоній, як пр. колупане

печі, і т. и. Так само і свати не говорять промов, не беруть рушників і не міняють ся хлібами. Лише в Волосянці є звичай, що доки в хаті не засвіять, доти свати не можуть увійти до середини.

Того самого дня ідуть родичі молодого на обзорини до молодого. Доконче мусить їхати батько і мати, а з ними іще старший родич або який иньший статочний гада, що уміє добре язиком обертати. Родичі молодого приймають „обзірників“ як гостей, обводять їх по обістю, показують ціле господарство, а передовсім худобу. Згоду переводить сват; він випитує ся родичів молодого, що той хоче за молодого. Звичайно вимоги усталені: домагають ся найменше одну корову, одно теля, і 5 овець або грошей на вівці; до того воли або 200—300 злр. на воли; часом жадають також „частки“ з поля. Се у заможніших; бідніші обстають при меншим.

Переважає іде молода до молодого, але нераз молодий „пристає“ до молодого, коли вона одначка у своїх родичів або нема кому на ґрунті робити. Тоді зараз записує тесть ґрунт на зятя.

Підчас „обзорин“ умавляють ся, коли мають нести на заповіді. Попови дають на „заручини“ „ключ грибів, так заввишки як молода“ і курку; коли того не мають, то приносять 2 злр. за гриби, а 50 цт. за курку.

По заручинах ходить молодий до молодого, але не почує у неї: є одначе багато противних випадків, але се уважаєть ся за нечесть.

Коли вийдуть заповіді, відбуваєть ся „вінчанє“ в церкві, а доперва вечером того самого дня або й пізніше сама церемонія „шлюбу“.

Давнійше тягнуло ся весіле два дні, тепер лише один день. Зачинаєть ся або в понеділок в вечер, або в середу, але найчастійше в п'ятницю в вечер. Наперед іде молодий і молода з дружкою просити на весіле. Дружка „просить: „Просит вас панна молода і я вас прошу, биєте прийшли на весіле“ і перецілює цілу „чілїд“, не клякаючи, як се буває деінде.

За той час варить кухарка їсти, а жони сходять ся на „вінкоплетини“. Відбувають ся вони звичайно у молодого, але буває часом, що вінки плетуть ся у молодого.

Перед вечерею приходять „музики“ і починають грати під вікном. За ціле весіле платить ся їм 3—5 злр. Тоді виходить з хати „староста“, якого вибрав собі молодий іще на обзорини і який аж по церкві може звати ся старостою, тримаючи в руці коновку з водою. Вийшовши за поріг, просить музик словами „Просиме до хати“, вертає з ними до середини, ставить коновку, що перед тим стояла на столі, в кут за „сьців“ на лаву, накриває її „ошичком“ і сідає враз із музиками на лаві між вікнами. Музики, відпочавши трохи, починають грати молодіжи до танцю. За той

час гостить „ўтиць“ і староста присутніх горівкою. Староста несе горівку і частує кожного, хто стоїть: „Гостить вас пан молодій, першу гостину вам дає“, а батько іде перед ним зі свічкою. Тим часом плетуть „жони“ вінки. Вінки плетуть з „бервінку“ і з „вівса“, а як нема вівса, то „з шовкової трави“ (в літі).

Свашка зачинає „ладкати“, заки вложить „бервінок“:

1.

Заграйте янгелойки,
Золоті гусаройки.
Почінат ся гостина
Від Бога господына,
Від рана до йобіда,
Від Тиси до Беськіда.
Починат єї татко
С своим любим дїятком.
Тай ти, Божая мати,

Ходи нам помагати,
Весіля починати.
Ой тай ти, Божий крижу,
Не вминай нашу хыжу.
Тай ти Боже, Богойку,
Ой будь же у сїм домойку,
На тисовім долойку,
Тай на сїм весілейку.

Тай тогди несуть бервінок подають через вікно просто за стів;
і ладкають:

2.

Ой вонеси по зіля
З гороба на подвіря,
Тай положи по онó
Ой на тисовий столик,
На ильняний обрусик.
Я вгадай, старостойко,
Що тото за зілійко?
— „Я города не маю, („ніби від старости“)
Я зіля не кохаю
Тай зіля не вгадаю.“

Так само ладкають дружбі, а в кінці молодому, для котрого дають такий кінець:

3.

„Ой я городець маю
Тай я зіля кохаю
Тай я йогó вгадаю.
Ой бо тото зілійко,
Зелиний бервіночок,
То мнї на віночок“ („ніби вгадав молоду“).

А далі:

4.

Ой деж ти ріс,
Зелений бервіночку?
Я в лісі при кириши,
При студиній водици.
Вода мня підходила,
Та все мня холодила;
Роса в ліса падала
А все мня покрапляла.

Тепер кличуть молодого, щоби складав собі першу складку, одну для себе, другу для молоді. Молодий бере тричі барвінку і зав'язує на вінець для себе, а другий раз для молоді, а свашки ладкають:

5.

Ой наш любий Васильку,
Прийми к столойкови,
К своєму вінойкови,
Та май си добру гадку,
Склади си першу складку;
Склади си бервіночок,
На щасливий віночок.
Єдну складочку собі,
Другу своїй дружині.

На той сам голос:

6.

Ходит Василько, ходит,
Ниско шапочку носить,
Свої свашечки просит,
Як блискі, так далекі,
Бы были ласкавейкі,
Бы його послужили,
Бы йому вінок звили.
„Дома мій татко, дома,
Днись вийшов зо Львова.
Ой у мене татко пив,
У Львові ся не бавив,

У Львові ся не бавив,
Тай до домоўку сьпішив,
Абы мині вінкы звив.
Тай моя мамка дома,
Днись вийшла из Львова.
Ой моя мамка мила
У Львові ся не бавила,
Лиш квіточкы купила
Тай до дому сьпішила,
Абы вінкы поквітила.

7.

(Як має брата або сестру :)

Моя сестриця дома,
Днись вийшла из Львова,
У Львові ся не бавила,
Лиш позлотки купила
Тай до дому сьпішила,
Бы вінки позлотила.
Ходит Василько, ходит,
Щиро Богойка просит:
Ей ти Боже, Богойку,
Будь же в моім домоюку,
На тисовім долойку,

На велинім зілїйку,
Та на всім весілійку.
Повний дїм чиялочкы,
А поза сьців свашечкы,
А на лаві музики,
На столі янгеликы,
Токмят зілейко в вінкы.
Як яли кури піти,
Яли ся вінки вити,
Яли зорі зоріти,
Яли ся довивати.

8.

В горі сонїйко, в горі,
Вийте ся вінкы скорі;
Ой за наш вінок витий,
Дайте нам дукат білий;
Ой за вінкы за оба,
Дайте нам дукати два.

Тепер кінчать вити вінці і співають:

9.

Ой вы наші музики,
Піткрутїт собі скрипки,
Оби голосно грали,
Бы вінкы танцювали.

І тоді бере мати молодого миску з вінками на голову, обтанцьовує
З рази докола музик і йде до комори. Тимчасом несе староста між
свашки горівку, а свашки ладкають:

10.

Ой мы вили вінки два
За штири гарці нива.
Ой ци пиво не пиво,
Коби було вино,

А коби хоть горівка,
А добра оковітка.

Староста кладе горівку перед свашки і починає гостити; вони ладкають:

11.

Ходит староста з бучна,
Новийка на нїм кучма,
На довкола китиці
Тай пав'яні косиці.
Малейко собі піднив,
На бік кучму похилив,
Тай свашкам нич не мовив.
Поки вінки не повив,
Як вінки подовивав,
То й коника осідлав,
Яв сабельку сьвітлити,
Яв свашечкам мовити:
Який напій будут пити,
Ой чи пиво, чи вино.
Та став на сьців носити:

Пийте, свашечкы, пийте,
Тай молїте ся Богу,
Бо йти бы нам на войну.
Ой ми в тїм не стоїме,
Войни ся не боїме,
Ми на войну підеме.
За одну годиночку,
Звоюєме войночку,
Возьмиме си дівочку,
В зеленийкім віночку.
Ой за ядну, ой за дві
Вернеме ся домів,
Приведеме нивістку
Тобі, мамко, на втіху.

Потім дають свашкам їсти, а свашки іще жадають горівки:

12.

Щебечут на дворі ласцівкы,
Дай же нам, старосто, горівкы;
Бо як ся горівкы напеме,
То лекше на войну підеме.

Їдять і пють, а при тїм співають:

13.

Заки їсти:

Ой заходят нас вісти,
Хотят нам дати їсти.
Пшеничний колачі
Поставлині на столі,
Тай тарилі точені
Тай стравойки перчені;
Ой ци є пирцьом, не є пирцьом,
Кобы з ласкавим серцьом.

14.

При їдї:

Їли свашечкы, їли,
Тай під сьців не спустили,
Честочки не вроспили
Не собі, не старосьці,
Бо ми прошенї госьці.

Потім ладкають кухарці:

15.

В нас кухарочка Рїдя,
Зварила нам медвїдя,
Сім фур дрова спалила,
Капусту не вварила,
Гонсей не пильнувала,
С хлонци ся обїймала.
Капуста була яснїць,
Бо ї сїк молодїць,
Тай вївсяная каша
Тото душечка наша.
Красейка повредила

Тай слїдків поробила
Жовтими папірками,
Бїлими цицьочками.
Ой кухарочко мила,
Бысь ся тим не журила,
Що ми тебе зганули,
Бо тото не правдочка,
Лиш наша порадоchка,
Бо все добре зварила,
Лишесь не досолила.

Відтак ладкають самі собі:

16.

Дякуйме столови
Тай усьому дворови,
Що нам были стравойкы,
Що нам были пирченї,
Що нам были хлїбове,
Все нам были пшеничнї,
Ж житної, пшеничної,
Всї в Бога величної.

17.

Ой устаньме, підїйміме ся,
Здоймім шапочкы, поклонїме ся,
На вперед Богу, господарьови,
Господвнийці,
Всї чиядойці і кухаройці
І старостойці
За поставлїня хлїба.

Тоді вилазять свашки з за стола і йдуть до молодого до комори вінець класти. Музики виходять перед комору; половина свашок йде до комори, а половина ладкат у хаті. В коморі ладкають :

18.

Ой й я щош того у коморойці гутає („гучить“)?

Ой того татко своє дітатко навчає:

Ой абы ш ти був, мій любий синьцю, раннійкый,

Та й абы ти був Богу і людям славнийкый.

Те саме ладкають відтак матери.

Староста стоїть із вінцем коло молодого і просить по переладканю, щоби музики умовкли і такі має „прóщі“: „Старости, куми любії! Просит мене молодий попросити за мене на сам перед Господа Бога, мого татка, мою мамку тай всю мою родинку і мої сусїдкы: от я зра-став меже ними, я був малолїтний, малоумний, може я колись мого татка, мою мамку або мою родинку або свої сусїдкы чимось міг обра-вити. А тепер я прошу, аби минї всі тоті злі річи простили, а мене під вінїць благословили.“ Потім дає цілувати вінець татови, мамі і иньшим, а в кінці вкладає його молодому на голову. Свашки ладкають, як цілують вінець :

19.

Проше, татойку, проше

Віночок цілювати

Тай на дітатко класти.

Так само мамі і усїй родині.

20.

Благослови, татойку,

Під вінїць дітинойку.

Мовит татойко, мовит:

Няй тя Бог благословит

З божими янгелами,

З добрими сусїдками.

Тепер виходять із комори наперед музики, далі свашки, молодий зі старостою і з родичами. Молодого веде староста за хустку, а мати йде перед нього, несучи миску з вівсом і хліб („коровай“) в середині і бризкає вівсом перед молодим через сїни аж за стіл. Коли староста перевів молодого за хусткою через скатерть, через середину стола

і через хліб за сніл, відносить мати миску до комори. Тут треба згадати, що короваю не печуть зовсім, а короваєм називають хліб, який купують у місті. „Коротваї“ цілком чистий, з разової муки: церемоній при печеню нема жадних, бо печуть його враз з иньшими хлібами на весіля. Коли молодий сів, ладкають свашки:

21.

Літали галойки понад сад,
Кликали Васильця на посал.
А щож вам, галойки, до того,
До мого посадцю любого.

Як є мати, то і до матери. Як сирота:

22.

Правда, сестрицю маю,
Татка, мамки не маю.

Або:

23.

Всю родинойку маю,
А татка, мамки не маю.
Пішлю зазулька
В чужу сторонку
Я по свою родинку.
Пішлю сокола
В сиру землю
По свого татка і мамку.
Летить зазулька, вісточку несе,
Вся родинойка йде.
Ой летит соків, вісточку несе,
Татка й мамки не буде.
Прилетів соків
Ой на татків гріб
Та почав щебетати:

Ой вийди, татку,
С сирої землі
На весіля дітяти.
Ой рад же бы я встати,
Ід свійому дітяти
Ано сира змийка
Заслонила вічийка,
Вічийка заслонила
Тай ручки прислотила.
Крикнули янголи в небі,
Збудили татойка в гробі:
Уставай, татойку, до суду,
Йде твоє дітятко до шлюбу,
Сердейко му ж жалю вмирав,
Що рідного татка не має.

Якби не було мамки, то так саме „завертають“ на маму:

24.

Ой Василькова мамка
Перед Богойком стоїт,
На охрест ручки держить,

Щаро Богойка просит:
Й а спусти мене, Боже,
Й із високого неба,

Й а спусти мене нижи,
Д сирі землиці ближи.
Ой та най же я вважу,
Як мое дитя вбране,
На посаг заведене.

Ой йубране, воно вбране
Красно, як леліточка,
Лиш бис рідної мамки,
Сумне як сиріточка.

„Іншак“ для молодого :

25.

В нашого Василька на дворі
Осідлані коні в околі,
Соньце сходить, свитає,
Василько ся збирає,
Свого коня сїдлає.
Татко го ся звїдає :

Днєсь ся, синьцю, збираєш,
На що коня сїдлаєш?
Ой їду я, татку, до людей,
Тамим собі дівча полюбив,
Котре мині Памбіг осудив.

Молодого веде знов староста через стіл до комори; родичі сїдають на „столиць“, а староста дає „корогвай“ свашці. Вона бере його під сїрак при пазусї або завиває в хустку і несе перед собою. Тепер ідуть знов до хати, де грає музика. Тато і мама сїдають коло стола на стільці, а молодий цілує їх в колїна, в руки, в груди і в лице. Староста каже при тім знов свою прощу, лише з тим закінченням: оби були ласкаві мене в сесю дорогу благословити. Свашки ладкають:

26.

Благослови, татойку,
Дітятко в доріжейку.
Мовит татойко, мовит :
Няй тя Бог благословит.
З Богом, синойку, з Богом,
З божими янгелами,
З добрим сусїдками.

Те саме співають мамці і цілій родині. Тепер виходять усі з хати. Наперед свашки, потім музики, а межи ними молодий зі старостою. Поки вийдуть, ладкають свашки.

27.

Збирана чилиядойко,
Збирай ся на єннейко,
Бо мо будеме йти
Я в чужу чужинойку

По свою дружинойку.
Зажурих ся староста,
Що му кінь не кований;
А свашка молодийка

Старосту розмовляє:
 Не жури ся, старосто,
 Є в мене підковиня,
 Срібноє жуківиня;
 Ми коня підкуєме,
 Єгнечко поїдеме.
 Заказав старостойка:
 Ой ви буяри мої,
 Куйте ви коні свої,
 Бо мо будеме іти,
 Все піском та камінном.
 Камінь буде шуміти,

Жовтий пісок звеніти.
 Ой учуют нас люде,
 Наша славойка буде.
 Не сам староста іде,
 Много буярів веде:
 Є двіста губернатів,
 А півтораєта сватів,
 Тисяча наличена,
 Вівенком позначена,
 Вівенком та бервінком,
 Ідуть свати за дівков.

На дорозі ладкають:

28.

Кобы Анниця анала,
 Що ми до ней ідеме,
 Ставила бы вона мосты
 С калинової трости.
 Знає Анниця, знає,
 На нас ся сподіває,
 Мосты позамітала,
 Столи понакривала
 Тай жовтейку кісейку
 Гребіньщом росчесала.

29.

Заказав старостойка,
 Тихо, буяри, йдіте,
 Явора не зломіте,
 Явора воскового,
 Листочка широкого.

Приходять під ворота молодії, усі „закосічені“ бервінком і вівенком. Із хати молодії виходить староста з людьми, закладає плоти і не хоче пустити.

Стар. (молодої): Огов, стійте, чикайте, за чим ви тут?

Стар. (молодого): Пусьціт мене, я з дороги, хочу трошка спочити, на одну хвилю!

Стар. 1: Я тобі не вірю, може ти який розбійник, зрадник!

Стар. 2.: Ні, я чесний, спокійний, нічо не зроблю.

Стар. 1.: Но то я спущаю ся на твою чість, та тя прийму, щоби́сь був спокійний.

Отвирає ворота і пускає. А за той час свашки ладкають:

30.

А наші любі сваты!
Не закладайте плоть,и,
Бо ми їх розломиме,
В вас дитя ззідоймиме.
Возмиме си дівочку
В зеленейкім віночку.

Як похід випустили, ладкають:

31.

Дуй вітре, зима буде,
Чуй земле, восько іде,
Чуй земле, восько іде.
Не чудуйте ся, люде,
Що ми ся припозділи,
Ми до Львова ходили,
До Львова, до Жидова,
До Львівкы, до Жидівкы
Квіточкы купувати,
Віночкы квітувати.

А в молодой через вікно свашки ладкають:

32.

Дарма ваша дорога,
Нема Анниці в дома;
Пішла Анниця, пішла
У гори, на ягоди,
В долины, на малины.

Свашки молодого відповідають:

33.

Все того неправдочка,
Лиш ваша порадочка,
Бо ми відели з долі („як йде ся з долі в гору“),
Що стояла в коморі.

Або : Ой ми виділи з гори,
 Що пішла до комори.
 А ви нас не дуріте,
 Нас до хати пустіте.
 Ми ї пайдеме за столом,
 Посадиме с своїм соколом.
 Ой выйди, выйди, красна Аннице, з за стола,
 Та вынеси нам бутильку меду, дві вина.
 На дворі на околі
 Стоїт коник у сідлі.
 Ой бо в отім сіделци
 Сидит Василько в віньци.
 Ой шла д ньому тещейка його :
 Витай, зятейку, витай !
 Тай с коничейка злізай.
 З вами ся не витаю
 Тай с коничейка не злізаю,
 Я не на вас чикаю.
 На дворі на околі і т. д. (як висше)
 Ой шла д ньому Анниця його :
 Витай, Васильку, витай
 Тай с коничейка злізай !
 Типерь ся із тобов витаю
 Тай із коничейка злізаю,
 Бо давно на тебе чикаю.

Тепер виходить мати молодій з старостою, тримаючи в руці миску з вівсом, а в ній рантух, пояс, вінець від молодого і мід на вінци в тарели. На перед матери йде староста з кошовкою води і обризкує водою, коли знов мати обсипує вівсом. Свашки ладкають :

34.

Ланка свашечок, ланка,
 Обсіває їх мамка
 Вівсиком тай водицев
 Із медом, із пшеницев.

Тоді приходить мати до молодого, розкриває „прапорець“ с. є. червону „півку“, якою накрив його перед хатою молодій дружба і дає йому з тареля на ніж 3 рази меду до губи. Потім дає свашкам; попивши горівкою вони ладкають :

35.

Не пий, зятейку,
Першу повнойку від тіїці,
Бо в ті повнойці диво:
Сім ся жінниц ісдоїло,
Восьмая яловая,
Тота Анниця твоя.

Тепер іде староста молоді з мамою до комори і відносить вінець.
За той час чекає молодий із старостою під хатою, а молода сидить у хаті. Свашки ладкають:

36.

Наші любі сусідки,
Ой ми бы вас просили,
Бысьте нас до хати пустили,
Бо ми з далекої дороги
Та нас заболіли ноги.
Пущайте нас до хаты,
Не дайте нам стояти.
В нас корогвай великий,
Не можеме дерьжити.

Тоді староста виходить із комори і просить молодого до хати.

„Коли такий корогвай маєте, то ходіть до хати, будеме ся усі ділити“. Тепер входить до хати молодий з своїм старостою і зі старостою молоді, з друшкою і з музикою. Молода сидить за столом, накрита хусткою і держить ся кріпко стола, а дружка іще її з гори притискає. Молодий „скаче через сьців і піднімає молоду на лаву, а коли молода ся упирає, то помагат йому дружба“.

Свашки молоді ладкають тоді з за стола:

37.

Ми вам ся не вступиме,
Поки нас не скупите.

Свашки молодого відповідають:

38.

Чим же вас іскупиме?
Ми гроший не маєме;
Ми люди подорожні,
В нас мішонки порожні.

Свашки молоді:

39.

Ой та де тота Вékла,
Що нам корогвай пекла.

Свашки молодого:

40.

Ой на леду сиділа
Тай корогвай зьзіла.

Свашки молоді:

41.

Ой ви нас не дуріте,
Корогвай поділіте.

Тоді винймає свашка молодого корогвай, що вже в дома був перерізаний, ломить його „на опів“, і дає одню половину її, а другою обділює своїх. За той час стоїть молодий з молодю на лавці „аж під самі гряди“, а свашки стоять коло нього. Свашки молоді вилізли вже з за стола, а свашки молодого співають:

42.

Перелетів соків через съців,
За столом зазульку ввідів,
Почав її в гору знимати
А почав й а з нев витати.
Поставали за съців паничі
Та взяли кісойку під мечі.
Яли хусточку знимати,
Почала Анниця плакати,
Та стала на татка кликати:
Ой увійди, татку, до хати
Та не дай хусточку ізняти
Тай не дай кісойку кр́акати.
Ой увійшов татко до хати:
Щож маю, дітинко, діяти,
Не могу́ хусточку зьзійняти,
Не запру кісойку кракати („мі́кати“).

Так само ладкають матері. Тепер вносять рантух і „вініць“ з ко-
жори, а староста просить, щоб свашки перестали ладкати, а музики грати
і говорить „прощі“ так, як перше до молодого. Потім кажуть усі: „Няй

Біг, благословит", а родичі стоять на хаті. Тоді дає староста цілувати вінець родичам і молодій, а свашки молодій ладкають :

43.

Імбирю, мамойко, імбирю,
Вовивай рантушок с папирью,
Щом його вбілювала
Сьвятої неділейки,
Ясної годиниоки.

Тепер розвивають рантух і покривають ним молоду, а дружка купує в дружби „кучму“ на голову молоді (при столі). Дружба дорожить ся : „Я продам, дай ми десятку!“ Дружка торгує ся і прочить ся : „А я ти нич не дам“. Вкінці дає „пирьстїнь“, що по її словам „дорогий“ і „злътний“. Коли люди потверджують, що „пирьстїнь“ дійсно „злътний“, віддає дружба кучму за нього. Дружка дає кучму старості, а сей кладе її на вінець ; потім бере пояс і звязує ним молодих, щоби цілували ся, при чім свашки молодого ладкають :

44.

Ой тростіное берло,
Вяжи, старосто, твердо,
Тай то гороховое зв'язя,
Цюлюй, Аннице, князя.
Я за нього не пряла,
Обим го цілювала ;
Буду го цюлювати,
Як буду газдувати.

Відтак іще ладкають :

45.

Не боком, Аннице, не боком,
А й ід Василькови с притоком ;
Давно ся було бочіти,
Не дати ся було зачіти.
Сияла зорейка, сияла
А с ким ти, Аннице, сьлюб брала ?
С тобою, Васильку, с тобою,
Ой як іс ясною зорою.
По чом же ти мене сьпізнала,
Щось мене зоройков наввала ?

По мові, Васильку, по мові,
 Червона шапочка тобі,
 Червона шапочка тай вінниць
 Тай на руці злотий перстиніць,
 Щом с тобов при сляубі міняла,
 Тай по тому тебе спізнала.

46.

Ой грій, сонійко, тут пизонейко над нами,
 Я збирай же ся, красна Аннице, із нами.
 Не маю я ся коли з вами збирати,
 Бо ще би ми ся іс моїм татком правдати,
 Бо не хоче ми чотыри воли давати.
 Правдочку веде, два дає.

Так само „з матірйов“, від котрої хоче „4 корови“.
 Тепер виходить молодий з молодою через стіл, а староста молодого веде їх до комори: за ними ідуть дружба, дружка і родина. Усі чужі і свашки лишають ся в хаті і гостять ся, а молодих саджають у коморі на скрини і дають їм їсти. Як погостять ся, приводить староста молоду, молодого, дружбу і дружку між гостей, де вони (але без старости) в чвірку танцюють.

Як перетанцюють, то родичі сїдають на „столиць“ (розуміють ся родичі молодої, бо родичі молодого лишають ся в дома) і починаєть ся „благословене“. Староста говорить „прощі“, а молода цілує тата й маму; по ній робить те саме молодий. За той час ладкають свашки молодого:

47.

Ой кланяла ся біла береза
 Жовтому яворови,
 Відкланює ся красна Анниця
 Свойому татойкови.
 Ой кланяла ся біла береза
 Червоній калинойці,
 Відкланює ся красна Анниця
 Своїй рідній мамойці,
 Своїй рідній мамойці
 Тай усій родинойці.
 Благослови, татойку,
 Дитяти доріжейку.
 Мовит татойко, мовит і т. д.

Тоді хапає молодий з дружною дуже скоро молоду, щоби не по-
дивила ся на родичів, а як вже молода в сїнех, то ладкають :

48.

З Богом, мамойко, з Богом,
Бо я вже за порогом.
Гоя, мамойко, гоя,
Ой бо вже я не твоя,
А я вже того папа,
Щом із ним присягала.
Лишаю тобі, моя мамойко,
Ой сльїдки по дворови
Тай слескы по столови.
Дуй, вітре, дорогою
За мною молодю,

Покивуй куравою,
Няй вона подзвонює,
Чи її татко вчує,
Чи й мене пожалує,
Що мня далеко дає
За гори восокії,
За поля широкії,
За ліси темнийкїї.
Чує татойко, чує
Тай мене жалує.

Так само ладкають і мамі, а потім :

49.

Ой село є, село нашое,
Тось ти дуже славное!
Ми перше вели єнно дїтатко,
Типерь ведеме двоє.
Сьвіти, місяцю, сьвіти, („бо то в ночи“)
Би нам ся видно іти,
Бо ми ведеме дїти.

50.

Ой ци то лїс, ци нмла,
Що на село налягла.
Ой бо тото налегли
Молодого буяри.

Молодий і молода ідуть тепер, обое в шапках, а наперед них дружба
з „пранорцєм“ с. є. з білою і червоною хусткою, і з дзвінком. Похід
веде староста, а музики ідуть за молодими враз з гістьми. Сей порядок
одначе не завсїгди захоуєть ся : переважно ідуть собі, як хто хоче.
Коли прийдуть під „хїжу“ молодого, то свашки ладкають :

51.

Сьвіти, мамойко, сьвіти,
 Щом ми тобі привезли,
 Не вівцю, не ягницю,
 А й файну молодницю,
 До поля робітницю,
 До хати огняницю,
 До хати кухарочку,
 До коров маюрничку („що доїть“).

З хати виходить отець зі сьвічкою і мати убрана в кожух, обернений вовною на верх і несучи в руці миску з вівсом, з хлібом і мід „на тарилі“, йде та обсіває вівсом і гостить медом. Староста несе коновку з водою і обризкує усіх, а на копець виливає воду і кричить „потопа“. При тім ладкають:

52.

Ай ви нас не топіте,
 Ай ви нас погосьціте.
 Щебечут на дворі ласьцівки,
 Дайте нам, старосто, горівки,
 Бо ми вже заробили,
 Ми далеко ходили.

Свашкам дають горівки, а тим часом бере молоду дружба і ставить на стіл; за ним входять свашки і зачинають ладкати:

53.

Ой то якаж тото красна Анниця мудрейка,
 Вовела вна ся тонков хмелинков до неба,
 А спустила ся дрібними дожджі до зимлі,
 Та приплила вна тихим Дунайом до двора,
 Я вхопила ся соньцьом, оконьцьом до стола,
 Покотила ся перцевим зерном по столу,
 Зревідовала всю чиядойку в сїм дому.

Тепер лізуть молоді через стіл і зачинаєть ся гостина. Уже не ладкають і чекають на „пропій“.

У молодой

відбуваєть ся крім того, доки не прийде молодий, також церемонія, подібна до тої, яка відбувала ся у молодого.

Молода, дружка і 2 парубки „затанцьовують“ перший танець з горівкою, завиненою в „півку“. Тою горівкою „поклонит ся до тата, до мамки“ і „гостит усю родину, дружбу, дружкы“, а решту дає старості. Тепер зачинають ся танці, а свашки ладкають:

Заграйте, янгелойкы і т. д. гл. 1.

Потім ладкають:

54.

Пішла Анниця в село
Сумнейко, не весело;
Всі двори походила
Тай слеску не вронила.
Прийшла Анниця с села,
Сумнейка не весела,
Тай яли їй казати,
Кісойку росплітати.

Потім ідуть свашки з молодю до кімори, а музики перед комору на „прісінок“. Староста веде молоду хусткою, а брат або який иньший „фатів росплітат молоду на посаг“. Свашки ладкають:

55.

Під віка черишня маїла,
В коморі Анниця стояла,
Тай жовту кісойку чесала.
Чесала кісойку до зимлі
Тай раяла слескы все дрібні:
Ой не жаль мині жовтої коси,
Щом її росчесала,
Ай жаль же мені свого татка,
Щом його не слухала.
Ой стоїт Анниця при столі
Тай чеше кісойку до зимлі.
Ой чеше, чеше, по плічках мече
Тай жалійснийко плаче:
Ой не жаль мині жовтої коси,
Щом єї росчесала,
Ай жаль же мині моєї мамки,
Щом єї не слухала.

Як розчешуть косу, тоді дає староста на голову хустку складену, просить застановити музику і ладканя і каже „прощі“, подібні, як у молодого, лишень кінцеві слова інші „а на посад благословити“. Музики йдуть до хати і грають, а за ними свашки. За свашками йде мати з мискою вівса і з міхом з двома хлібами і сіє, а в кінці староста з молодю. Свашки ладкають :

56.

Ой прістрині паволокы по сінбох,
Ой прістрині писаньї по новых,
Що ними іде красна Анниця на посад.

Молоду переводить ся через стіл на лаву, де вона сідає, а свашки ладкають :

Літали галойкы по над сад і т. д.

подібно як молодому. Гл. 21, 22, 23, 24.

Відтак ладкають :

57.

А в нашої Анницї на дворі
Зелений яворець в городі,
А під тим явором токарі,
Ой точат погарі сріберні.
Що зайде Анниця, торгує,
Бо вона ся на сваты сохтує.¹⁾

58.

В нашої Анницї на дворі
Чирвона калина в городі,
А під тов калинков токарі,
Ой точат тарїлі сріберні.
Що зайде Анниця, торгує,
Вона ся на сваты сохтує.

Ой сїдит Анниця в сїм дому
Та гадат гадочку все одну:
Як же я свекорця звати буду.
Звала бим го татком тай буду.
Ой сїдит і т. д. про „свекрыцю“.

Потім закривають молоду хусткою, бо зараз надходить похід молодого, що вже висше описано.

¹⁾ „Прилагодить ся“.

Пропій

лагодить ся в хаті молодой, коли молода вийшла з хати до молодого; мати ладить дарунки. На той час приходить післанець від молодого: „Просит вас тато і мама на пропій“. Свашки ладкають:

59.

Ой добрая годинойка постала,
Красна Аниця по свого татка заслала.
Ой заслала му чотыри коні, пятий віс
Ой та шестого повізничейка попри віс.
Ой заслала му штыри чирвоні за справу:
Ой прийди, прийди, мій любий татку, на славу.
Ой прийди, прийди мій любий татку не бав ся,
На жовті коси білий рантушок звалав ся,
На головоці зелений вінок пірвав ся.

60.

Бренят волойкы, бренят,
Бо соломицю їдят,
Ніхто їм сінця дати,
Аниці не видати.
Шахує мамойка, шахує,

Свої перинойкы рахує:
Осі мої перинойкы,
Лиш не є дітинойкы,
Мамка пропій збирає,
До донькы виїжджає.

Тепер „виладят“ усі дарунки, виходять на двір і ладкають:

61.

Сьлідом, татойку, сьлідом,
Ой із пшеничним хлібом,
Чирвонов калиною
За своєв дітиною.

Так само ладкають матери:

62.

Куда Аниця ішла,
Шовкова трава росла
Тай сина куманиця.
Цит, мамко, не жури ся!
Як ми ся не журити
Ніким ся послужити.
Тужи, мамойко, тужи,
Вже ся сама послужи.

Куда Аниця ішла,
Доріжку позначила,
Квіточкы погубила.
Мы єї посьлідили
Тай за нев посьіпишили.
Де єї просьлідиме,
Чирвоными удариме
Тай єї відоймиме.

63.

Ой, вітре, зима буде,
Чуй земле пропій іде.
Не чудуйте ся, люде,
Що ми ся опоздили.
Ой ми ся припоздили.

Ми до Львова ходили,
До Львова, до Жидова,
До Львівкы, до Жидівкы
Рантушок купувати,
Свекрици дарувати.

Так само дальше ...сорочку... свекрови, а в кінци...

Дарункы купувати,
Родови дарувати.

Прийшовши під хату ладкають:

64.

Що ти, Аннице, робиш,
Що ти нам не виходиш?
Чи сиві волкы поїш,
Чи коровиці доїш?
Не сиві волкы пою,
Не коровиці дою,
Я в коморойці стою.

65.

Ой тріснули ковані коні в околі,
Ой стоїт наша красна Анниця в коморі.
Ой тріснули ковані коні в ворітця,
Ой плеснула красна Анниця в доліньця:
Впусти мене, ой мій Васильцю, с комори,
Бо ми ся чує, що мій тут татко говорить.

Так само співають матери. Тоді виходять від молодої, гостять і просять до хати. Робить се староста, а свашки ладкають:

66.

Дарма ваша дорога,
Нема Анниці в дома і т. д. гл. 32.

Тепер входять до хати; молодий з молодою сидять під той час в коморі. Староста стає на сталець і „кóвтає“ 3 рази „біґарьом“ або „коштурьом“ до стіни і „гóйкат“: Старосто, став ся, не бав ся, стрій

ся, не бій ся! Староста виходить з комори, стає собі на „хижний“ поріг в сінюх: „Щось ня хочеш, що на мене виковтуєш, выдуркуєш! Я тебе прийняв, як чесного чоловіка до хати, а ти на мене ся грозить!?“

Староста молоді каже: „Ой чекай, брате! І я тебе прийняв як чесного до хати, а ти як зробив зі мнов, якесь ошукацтво зробив! Віддай, щось взяв!“ Староста молодого, ніби не знає: „Та повідж“.

Ст. молоді: На, ніби не знаєш. Та в нас була панна, сьлічна, красна, а ти вкрав!“

Ст. молодого: „Чи я злодій?!“

Ст. молоді: „Якбись не злодій, тобись не вкрав!“

За той час перебирають домашні двох парубків, одного за молодого, а другого накривають веретою, ніби молоду, дають кучму і вінець, вводять до хати і кажуть: „На возьми собі, се твоє!“

„А тот, що за молоду, пригінат до себе старосту, кидат ся до матери, цюлює і гойкат: „А се матірь моя“. А матірь друлят його від себе і гонит з хати.“ Так само, як мають охоту, перебирають другу і третю пару, а свашки ладкають:

67.

Отсе не наше діло,
Що тут типерь прибігло.
Вот тоту Ополоху,
Ведіте до гороху,
А й покажіт нам наше
Золотійкове пташа.
Ой за сьціною за камінію
Там любя бисідойка,
Там наша дітинойка.

Ой сідит на сцільчику
В зеленийкім вінчику.
А ми би вас просили,
Бисьте ласкаві были,
Бисьте і сюди ввели,
Бисьме єї ввиділи,
Ци така вна красна в вас,
Яка была коло нас.

За той час входить „справедлива“ молода з молодим з комори і стає серед хати, „пок заладят сідло на сьців“. Свашки ладкають, а від матери молоді приносять скатерть і трое хліба і ставлять на стіл.

68.

Де твоя, Аннице, китайка,
Щось її принесла від татка?
Та простирай єї по столу,
Ой своєму таткови на славу.

Так само ладкають матери. Як проструть скатерть:

69.

Ой сідельця, дружбойко, сідельця,
Час би йти, Аннице, с під вінця.

А ти ся, татойку, здогадай,
Дспьці на чобітки гроші дай.
Заяла Анниця товариць
Попід зеленийкый Беськідець,

Та поки вна єго пригнала,
Шовкову хусточку підрала.
Ой ти ся, мамочко, здогадай,
Дочці на хусточку гроші дай.

72.

Я в Дунаї при краї
Корчмойка збудована;
Ой бо в тій корчмойці
Аниця шинькариця
Мід-вино шиньковала,
За гроші продавала.
Що зайде ид ні

Татойко єї:
Анице шинькаричко,
Дай вина скоштувати.
Ой я такой не даю,
Я за гроші продаю.
Дай мені не мірою!
Дай гроші не личбою.

Так само ладкають матері. Як збирають подарунки, ладкають:

73.

Проме, родинко, проме,
Дарунки відбирати,
Дітатко шанувати.
Бере свекруха балець (дарунки“)
Білейкый, як паперець,
Тонейкый, як лебедець.

74.

Кувала зазулька при убочі
На гордованійко¹⁾ стоячи,
В новий ся городиць дівлячи.
Городе, городе Ільове,

Приїхали до тя панове
Тай привезли до тя даройки
Ой від данної мамойки.

Потім ладкають пропоеви:

75.

Проме, пропійци, проме
На добру горівочку,
На любу бисідочку.
Пийте, пропійци, пийте,
Тай дукатами бийте.
В нас горівка добрая
І з медом вареная.
Тото й Анниця варила,

Бо вна ся на пропій ладила
Ой убита дорога
Від стола до порога:
Ой тото єї вбила
Василькова родина,
Василькова родина
За дарами ходила.

¹⁾ „Що то є, сама не знаю“.

Потім беруть молоду з молодим до комори, а за ними виходить родина. Властивого обряду „комори“ нема цілком. Лишили ся лише його сліди в піснях: зрештою усе відбуваєть ся цілком прилично. Часами лише, коли пропій запізний ся, кладуть ся молоді спати, але при тім нема жадного обряду. Чести цілком не пробують, ані не констатують, „вузликів не шукають, з „нечести“ не роблять жадного ужитку, хіба староста робить деякі дотинки. Нема взагалі жадних приписів, коли молодий не може зробити калини. Звичаю проламання без coitus цілком не знають.

Коли молоді сидять з родиною в коморі, тоді свашки ладкають старості:

76.

Ой вшитко нам ланно,
Лише нам єнно дивно,
Старости нам не винно,
Я впала повалина,
Старосту привалила.
Старостойко дівочий,

Не вбавляй нас до ночі,
Бо нічка темнейкая,
Доріжка ховзейкая.
Ой там нам би йти в „стрівки“¹⁾,
А нас поїдят вовки.

Як староста увійде до хати;

77.

Ой а жаль же нам,
Наш старостойко, на тебе,
Бо не маємо
Пошанованя від тебе.
Бо ти за нас никує не дбаєш,
Чому ти нам горівки не даєш?
Зьвїдоyme сив коничейка с під тебе,
Ой ўсїдлаєме гнїдое котятко під тебе,
Бо якісь висїля ськіньчив,
То й за свашки вжейсь забув.

78.

Щебечуть на дворі ласьцївки,
Дай же нам, старосто, горівки,
Ой як ся горівки напеме,
То с тобов гуляти підеме.

¹⁾ „Гори високі“.

Староста несе горівку, а свашки ладкають:

79.

Наш старостойка, як пан,
Дорогий на нїм жупан.
Наш старостойка з міста,
Голова в нього с ціста,
А зуби іс петрушкы,
А очі іс чернюшкы.

Відтак ладкають:

80.

Час би йти, пропійци, до дому,
Вітер нам ворота отворив,
Місяць нам вуличкы просьвітив,
Тай ясная зоря дорогу,
Абы йшли пропійци до дому.

Гостять ся, а потім ладкають:

81.

Доходять нас вісти, гл. 13.

Потім іде пропій домів, а на порозі ладкають:

82.

Домі, госьці, домі,
Бо вже нас волають,
Дайме людім просьцірь,
Ней люди гуляють.

А на дворі:

83.

Бывайте, сватове, здорові,
Вже вшиткі пропійци на дворі.
А за вашу гостиниоку,
Лишаєме гостиниоку.¹⁾
Чорний ворон на порозі,
Вже ввесь пропій на дорозі.
Чорний ворон покранкує,
Наше дітя поплакує.

¹⁾ Має бути „дїтиниоку“.

На тім і кінчить ся весіле, яке триває майже завжди один день. Ще до недавня розкладали весіля на два дні так, що свашки знають іще старі „звичай“.

На другий день вставала молода і замітала хату. Відтак йшла мити ся.

До того сходили ся знов гості, а передовсім свашки і музики. Молода ішла з молодим, несучи в руці коновку, а оціпок під пахою. Над рікою мив молодий молоду своїми руками, а молода молодого і обтирали ся пахухою з сорочки. Потім вертали усі до хати, а молода несла в коновці воду. В хаті ставила коновку на стіл, а гостей садила за стіл гостила. Над рікою свашки ладкали:

84.

В Дунаї на камени
Куплют ся два янгели.
Янгели ся скупали,
Діти ся повмывали,
Пазушками втирали.
Диви ся, Анниці, в воду,
Чи сут у воді бабці,
Чи будут в тебе хлопці.
А кілько в воді бабців,
Тільки в Анниці хлопців.

Як молода „чиряє“ воду в „коновцю“, ладкають свашки далі:

А кілько в ріці здерочок,
Тільки в Анниці діточок.

Коли молода несла воду домів, ладкали:

85.

Несе Анниця воду,
Меже чиядку згоду.

На другий або на третій день йдуть у гості до тестя — молодого родина йде до родини молодой. Музика грає, а парубки виспівують світські співанки, нерас і сороміцькі. При тім розуміють ся відбувають ся і танці.

Тепер кілька заміток, як відповідь на деякі невідповіджені питання квестіонаря проф. Вовка.

Ad 11) Після церкви ідуть до молодої на гостину. Вінчане відбувають ся зазвігди перед весілем.

12) Дружина молодого не має своєї спеціальної назви. Усі закосичені бервінком і вівсиком, але лише до пропою. На пропою відзнак неносять. Дружба мусить „сокотити ся“ з прапорцем, то значить, мусить його добре сховати, заким прийдуть пропійци. Колиб вони застали у нього прапорець, то дружба мусів би викупити його.

19) По „почіпчинах“ можуть дружки лишити ся.

20) Півня не смажать.

21) Коли молоду відводять до молодого, то нема звичаю, щоби молодий ударяв її мечем.

22) Молоду тому вносять до хати, щоби не могла ворожити.

37) Нема звичаю, щоби молода танцювала на другий день по весілю з усіма боярами і мущинами і щоби вони цілували її і давали їй подарунки.

38) Від хати до хати з музикою не ходять, лиш до тестя.

39) Звичаю передягати ся за Цигана не знають і не крадуть при тій нагоді.

40—41) Короваю не печуть.

18) Коси не утиняють. Лиш по шлюбі носить молодця через який тиждень окремий, свого рода чипець, гладкий, обложений з усіх боків шпильками.

Додаю пісню зложену сином Сефти на одну дівчину, яка не йшла за нього, хоч мала з ним побрати ся :

Ци чули ви, люди добрі,
Ци чули, чували,
Що Моцики богачови
Части обіцяли.
Сорок ринських на бычата,
Вівцю та телицю
Тай дівка му записала
Ядну половицю.
А по він ся не приймав
Лиш до половини,

Мусіла му записати
Малой середини.
Тойто богач буде салаш
Від Моциків гнати,
(Той) широко буде ворота
В дугах вотворати.
Ой вожене вівчарь пасти,
Вівчарь на границю,
Натрумбече моциківські
Дівці у гузицю.

Записано в вересні, 1904 р. з уст сващки Сефти Пальків.

У в а г а.

Описи українських весіль із різних сторін нашої етнографічної території належать до найчисленніших у нашій етнографічній літературі. Вже 1777 р. появилася друком у Петербурзі опис Гр. Калиновського п. н.: Описаніє свадебныхъ украинскихъ простонародныхъ обрядовъ, въ Малой Россіи и въ Слободской Украинской губерніи, такожъ и въ великороссійскихъ слободахъ, населенныхъ малоросіянами, употребляемыхъ. Ст. 26, 12⁰ (передрукований опісля в „Харьковскомъ Сборникѣ“, т. III). Від тоді повтаряли ся ті описи часто, що не було жадної більшої етнографічної збірки, де їх бракувало би; крім того друкувало ся їх багато по різних часописах, а деякі й окремо. Правда, вартість тих описів не все однакова; в одних подавано тільки пісні, а церемоніял, як раз найважніший для науки, пропускано; в других подавано лише відривки і з пісень і з церемоніялу; в інших наведено рід „весільної антології“, на підставі якої не можна уложити образу цілості весільного обряду. Не бракувало одначе й повних і докладних описів, якими й нині можна вповні користувати ся без усяких застережень. Бібліографію всіх тих описів можна знайти в отсих творах: 1) И. Е. Левицкій, Галицко-русская бібліографія (по рік 1888). 2) Б. Гринченко, Этнографическіе Матеріали, т. III, ст. 697—757 і 759—761. 3) Б. Гринченко, Литература украинскаго фольклора (від 1777—1900 р.).

Наукового опрацювання дочекали ся весільні обряди найповніше в праці проф. Ф. Вовка: Volkov Théodore, Rites et usages nuptiaux en Ukraine (пор. паризьку „L' Anthropologie“, 1891 і 1892 р.; виїшла також окрема відбитка; крім того була ся праця надрукована по болгарськи в „Сборник-у за народни умотворения“). Багато уваги присвятив їм також проф. М. Сумцов у працях: Религіозно-миѣическое значеніє малорусской свадьбы (Київ. Старина, 1884, III); О вплині гре-

580
5210986

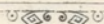
ческаго и римскаго свадебнаго ритуала на мяторусскую свадьбу (Кіев. Стар., 1886, I); О свадебныхъ обрядахъ, преимущественно русскихъ (Харків, 1881); пор. також його: Культурныя переживанія (Київ, 1890) та: Хлѣбъ въ сбрадахъ и пѣсняхъ (Харків 35). Сюди належить іще й праця В. Ястребова: Pains de nocés rituels en Ukraine (Revue de traditions populaires. Paris 1885 і окремо); її надрукувала також Кіев. Стар. 1897, XI, п. н. Свадебныя обрядны хлѣбы въ Малороссіи.

BEITRÄGE ZUR UKRAINISCHEN ETHNOLOGIE

herausgegeben

von der Ethnographischen Kommission der ukrainischen Ševčenko-
Gesellschaft der Wissenschaften in Lemberg.

Bd. XI.

МАТЕРІАЛИ

ДО

УКРАЇНСЬКОЇ ЕТНОЛОГІЇ.

ВИДАЄ ЕТНОГРАФІЧНА КОМІСІЯ

НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМ. ШЕВЧЕНКА У ЛЬВОВІ.

ТОМ XI.

У ЛЬВОВІ, 1902.

Накладом Наукового Товариства імени Шевченка

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка
під варядом К. Беднарського.

52.10923

119

ЛННБ України ім.В.Стефаника

01001266 (G)

МАТЕРІАЛИ
ДО
УКРАЇНСЬКОЇ ЕТНОЛОГІЇ

ВИДАЄ ЕТНОГРАФІЧНА КОМІСІЯ
НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМ. ШЕРЕНКА У ЛЬВОВІ
ТОМ XI

У ЛЬВОВІ 1900
Наказом Наукового Товариства ім. Шеренка
з друку: Наукового Товариства ім. Шеренка
для видачі Н. Шеренку

З М І С Т.

Перша частина.

1. *Михайло Зубрицький*: Селянські будинки в Мшанцях,
Старосамбірського пов. 1—22
2. *Михайло Зубрицький*: Ходаки, обув селян Старосам-
бірського і Турчанського повіта 23—29

Друга частина.

1. *Антін Онцишук*: Матеріали до гуцульської демонології.
Записані у Зелениці, надвірнянського повіта,
1907—1908 1—139

I N H A L T.

Erster Teil.

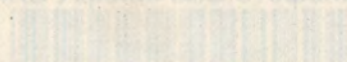
1. *Mychajło Šubryčkyj*: Die Bauernbauten in Mšaneč, Bez.
Saryj Sambir 1—22
2. *Mychajło Šubryčkyj*: Bastschuhe als Fussbekleidung der
in den Bezirken Turka und Saryj Sambir sesshaften
Bauern 23—29

Zweiter Teil.

1. *Anton Onyščuk*: Neue Beiträge zur Dämonologie der
Huzulen. Gesammelt in Selenycja, Bezirk Nadvirna,
1907—1908 1—139

ЛННБУ ім.В.Стефаника.

5210982

01001256 (C)

3 M I C T

Перша частина

1. Мисляче Збурювання: Головні діючі в Мисляч.
Одповідальності поз. 1-32
2. Мисляче Збурювання: Ходячі, одні єдині.
Одповідності: Тривалості поз. 33-39

Друга частина

1. Мисляче Збурювання: Мислячі до кінця життя.
Одповідності: Збурювання, відповідності поз. 1-120

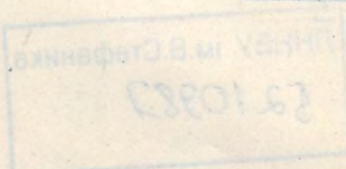
INHALT

Erster Teil

1. Мисляче Збурювання: The Wanderer in Mischke, der.
Stark. 1-32
2. Мисляче Збурювання: Wanderer als Wanderer der.
in den letzten Tagen und Stark. 33-39

Zweiter Teil

1. Anton Opatow: Neue Beiträge zur Biologie der.
Haut. 1-120

Resumees der hier abgedruckten Artikel.

1. M. Subryčyj: Die Bauernbauten in Mšaneč, Bez. Staryj Sambir.

Zunächst gibt der Verfasser die Gesamtzahl aller Wohnhäuser der Grundbauern, Zigeuner und Juden im J. 1909 sowie deren Verteilung über das Dorf und die Zahl der Gebäude der einzelnen Bauern an. Sodann wird beschrieben, wie die Leute das Holz zu einem Gebäude anschaffen und zusammenfahren (dem Bauenden sind die übrigen Gemeindemitglieder gegen blosse Bewirtung beim Zusammenfahren des Baumaterials behilflich), wie viel dem „Meister“ (Zimmermann) gezahlt wird, welche Bräuche bei der Anlage des Grundsteines beobachtet werden und wie der ganze Bau bis zur Vollendung des Gebäudes vor sich geht. Dabei werden die einzelnen Bestandteile der Gebäude ausführlich beschrieben, deren Bezeichnungen angeführt, das Aussehen des Gebäudes von aussen und im Innern dargestellt. Dem Artikel sind Zeichnungen beigelegt, die Plan und Ausmass eines älteren Gebäudes im Dorfe, das für die Mehrzahl der Gebäude mustergültig ist, darstellen; zwei Zeichnungen, die zwei Gebäude, eines von Mšaneč, das andere vom Nachbardorfe Galivka, von aussen darstellen; andere Zeichnungen stellen die einzelnen Bestandteile der Gebäude und des Hausgeräts dar. Der Beschreibung ist eine Erzählung aus dem Volksmunde über den Hausgeist beigelegt, der aus einem ungetauften Kinde entstanden ist und seinem Bruder zwölf Jahre lang dient. Endlich werden die Gärtlein beschrieben, die man neben manchen Hütten vorfindet, und die Gewächse, die darin wachsen, aufgezählt.

2. M. Subryčkyj: Bastschuhe als Fussbekleidung der in den Bezirken Turka und Staryj Sambir sesshaften Bauern.

Der Verfasser beschreibt uns, wie und woraus die Bastschuhe gefertigt und wann sie getragen werden, wobei bemerkt wird, dass in den letzten Zeiten durch Soldaten und Emigranten hie und da schon die Sitte eingeführt wird, Stiefel zu tragen.

3. Anton Onyščuk: Neue Beiträge zur Dämonologie der Huzulen.

Anton Onyščuk, der als Volksschullehrer beständig unter den Huzulen im Dorfe Selenyca, Bez. Nadvirna, verweilt, hat in den Jahren 1907—8 neue Beiträge zu der ungemein reichen, bisher aber nicht wissenschaftlich erforschten Dämonologie der Huzulen gesammelt. Diese Materialien zerfallen in fünf Abteilungen. Die erste umfasst den Volksglauben über die Welt und ihre Erscheinungen, also über: Berge, Flüsse, Seen, Erde, Sonne, Mond, Gestirne, Wind, Donner, Regenbogen. In der zweiten Abteilung werden die Ansichten des Volkes dargestellt, die sich an die Tierwelt knüpfen, also über den: Bären, Wolf, Luchs, die Füchsin, den Dachs, die Fledermaus, den Maulwurf, die Schlange, Eidechsen, Frösche, die Schwalbe, den Storch, Wiedehopf, Kuckuck, Specht, die Gabelweihe, Hühner, Wespen, Hummeln. In der dritten Abteilung ist der Volksglaube über die Pflanzenwelt gesammelt, also über den Wald und über einzelne Bäume, wie: Ahorn, Erle, Hollunder, Farnkraut, Glücksblume, Salweide. Die vierte Abteilung enthält den Volksglauben über die Geisteswelt, also über die Seele, über die Toten, über diejenigen, die sich erhängt haben, über die durch Selbstmord Ertrunkenen, Wassernixen, Berggeister (Čuhajstry), Waldgeister, Teufel, Sterndeuter, das Herumirren, vergrabenes Geld. In der fünften und letzten Abteilung wird der Volksglaube über die irdischen Götter, Vampyre, Quacksalber und Hexenmeister, Schwarzkünstler, Hagelbeschwörer, Wahrsager und Hellscher, Hexen, Werwölfe, Besprecher und Besprecherinnen, Hundsköpfe dargestellt. In die Darlegung des Aberglaubens werden Erzählungen eingeflochten, die auf Grund desselben entstanden sind; ihre Anzahl ist mitunter recht ansehnlich (in dem Kapitel über Teufel werden deren 62 Nummern angeführt), alle aber werden in der Gestalt, die ihnen der Erzähler selbst gab, mitgeteilt, wodurch sie hervorragenden Wert gewinnen.

Селянські будинки в Мцванці,

Старосаябірського повіту.

Перша частина.

Через село Мцванці перебігає берег Миланки, а по обох боках потоку безлічові селянські будинки; по узліссям бачіть ся багато сілених. Решта будинків (східних) є в селі 181, дитинських 2, жидівських 5. Галицькі будинки майже всі постраждали від війни: втрачені, зруйновані, на полум'я, лише хочуть обрешітати дах зовнішній, а в домі у шпалі є вікна до заходу. 149 таких майже зруйнованих будинків, 32 має по 2, а в тім один має 3. Поодинокі часті будинки нараховують: двір, пр. будинок має 3, 4, 5 дурів. При будинку «із одним повертом» є також сарадок дурів; від заходу — в селі попадають з гори — конора, хліва, сіна, боїли, стайні; в деяких друга стайня менше, перед нею маленька кучка на селі, а до конори прив'язана шторком шкура на дереві і господарські прилади. Такий сарадок є в будинку гайда Андрія Гузи (дів. се починає працювати 1). Михайла Пасили (розумний 2). Від сходів сонця бувають також сарадоки: сіна, хліва, конора, боїли, стайні, у деяких і друга. У сідланних гайдах сіна бувають зарізані бійцями, а мова там слухати воком чи очима або очком, захват з переду або з задку ворота, то є ділянки, двері. Хто має два будинки, стають очікує Мцванця з укр. сілених, ч. XI.

Селянські будинки в Мшанци,

Старосамбірського повіта.

Написав

Михайло Зубрицький.

Через село Мшанець перепливає потік Мшанка, а по обох боках потоку побудовані селянські будинки; по правім боці є їх значно більше. Всіх будинків газдівських є в селі 181, циганських 2, жидівських 6. Газдівські будинки майже всі поставлені головним фронтом, вікнами, на полудне, лише чотири обернені щитами до полудня, і в двох у щиті є вікна до заходу. 143 газди мають лиш один будинок, 38 має по 2, а в тім один має 3. Поодинокі часті будинку називають: дупля, пр. будинок має 3, 4, 5 дупля. При будинку „під одним покритьом“ є такий порядок дуплів: від заходу — в селі повідають з гори — комора, хижка, сіни, боїще, стайня; у декого друга стайня менша, перед нею маленька кучка на свині, а до комори припірає шторцом шопи на дерево і господарські прилади. Такий порядок є в будинку газди Андрія Гули, (як се показує рисунок 1) і Михайла Нагини (рисунок 2). Від сходу сонця буває такий порядок: сіни, хижка, комора, боїще, стайня, у декого і друга. У бідніших газдів сіни бувають zarazом боїщем, а щоби там заїхати возом зі снопами або сіном, ладять з переду або з заду ворота, то є більші двері. Хто має два будинки, ставить осібно

сіни, хижу і комору, а звичайно на переді перед вікнами стайню, або дві, а межі ними боїще (рисунок 3).

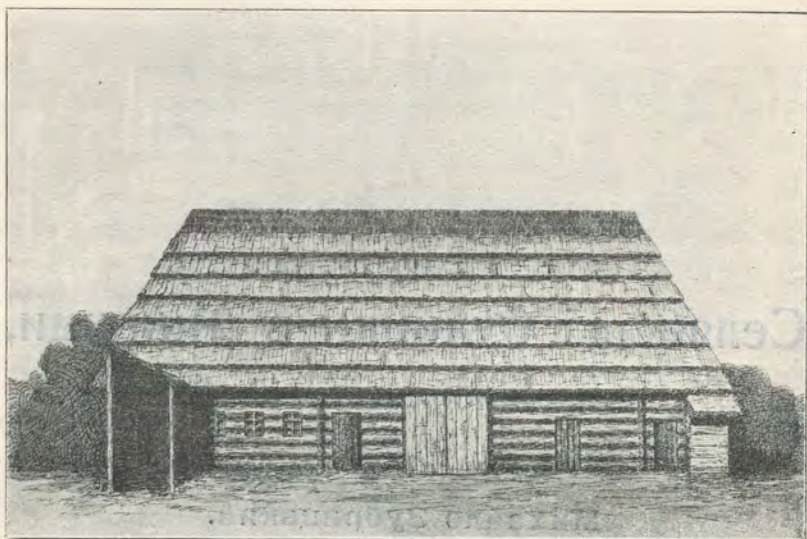

Рисунок 1. Будинок Андрія Гули в Мшанці.

Вікна виходять на обору, через що з хижі видно її і двері в другім будинку; коло стайні є яма на гній. Дорога в селі іде майже вся по правім боці потоку, а деякі хижі побудовані задною стіною до дороги, через що не видно з них, що дієть ся на дорозі, бо в згаданій стіні вікон нема, лише щось в одній хижі вставлена одна шиба, за велика на долоню. Хто хоче ставити новий будинок, „ладить дерева“; кождий громадянин просить війта і рьадних, щоби йому дарували ялички з громадського ліса; як не брав яличок через кільканайцять лїт, дістане 6 штук, платить за кожду по 20 сот. і йде в лїс рубати по своему власному вибору; війт не шле нікого, щоби йому визначив дерево під вируб. З тих яличок має трам'я (підвалини) і платви, инший матеріал роздобуває, як може: або купує в камеральнім лісі в Бандрові, або в лісі якого газди по сусїдних селах, або вже готове дерево у других газдів, а часто купують будинок у другого, чи в своїм, чи в иншій селі і звозять на свій пляц. Місця, де стоять будинки, називають ся пляцами і кождий ставить новий будинок на старім пляцу, а як прийде до дільби пр. межі двома братами, то й пляц ділять і ставлять дру-

тий будинок. Ї в селі два брати, що поділили ся; один лишив ся в хижі, а другий вбив піч у стайні і обернув її на хижу. Хто не має місця на старім пляцу поставити будинок, іде там, де є відповідне приміщення. Передтим дехто іде питати ся якого ворожильника, чи добрий буде новий пляц там, де він думає будувати ся. Однак не доводило ся мені чути, щоби хтось на пораду ворожильника занехав будову на наміренім місці.

Як має звозити дерево з ліса, або перевозити будинок, іде в село і просить газдів, щоби поїхали по дерево. Ідуть усі, хто лиш

Рисунок 2. Будинок Михайла Нагини з Галівки, Старосамбірського пов.

може, а за те дістають почастунок горілкою. Як купиць готовий будинок і треба його розібрати, то просить кількох газдів: свояків, кривних, сусідів і ідуть „валати хижу“. Те саме робить, як розбирає свій старий будинок, щоби на тім місці новий поставити. Часто переставляють будинок частями, пр. стайню, боїще, або хижу і комору. Як розбере свою хижу і розвалить піч, іде до сусіда коморити, де варять їсти, а сплять, де лиш можуть примістити ся; будують ся в літї, то кождий ляже де будь. Коли стріха добра, а будинок перебудовуєть ся, або новий ставить ся, підймають

стріху, підпираючи її „пирлами“ (підпорами) і тоді піч лишають та варять страву дома. До ведення будови наймають майстра, „маштра“, яким є газда, що уміє ставити будинки; годять його і платять 30, 40, 50 до 150 злр., відповідно до величини будинку і числа дуплів, дають харч і що день горілку. При роботі помагає сам газда, його сини, як має таких придатних до роботи, а дехто наймає з села до помочи і платить „на дин“. Горілки при будові виходить багато, треба заплатити за неї до 30 злр.

Майстер ладить дерево. Давнійше зрубані і обдерті з кори клеці кололи серединою на половину і нерівні місця від осередка стісували тесельським топором, грани „шпарували“, то є стісували не грубу тріску, щоби боки вирівнати. Дерево від осередка вставляють так у стіну, що воно входить до хижі, а цілець, округлий бік, виходить на двір. Його також стісували, одначе по обох боках лишала ся похила площа і як усталили дерево на дерево, зі двору видно було межі ними заглиблене, яке імшили (забивали мо-

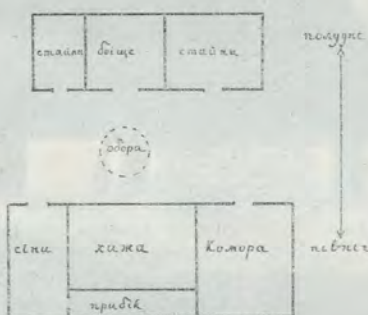

Рисунок 3.

хом), а відтак ще замащували розробленою глиною. Як не стісують дерева з надвору, то повідають: „будинок поставлений з вібляків“ (кругляків). Одначе в селі з вібляків будинків не ставлять, а все стісували, а тепер відрізують округлий бік дерева на тартаці. Дерево різане на тартаці має обі стіни однаково широкі і через те в стіні не видно межі ними заглиблення. Тепер везуть клеці на тартак і там розрізують тонші на два дерева, грубші на більше; з боків клеця відпадають ошвари, які також спожитковують при будинку на половник, загату, або на поденок. На кінця дерево зарізують у двох місцях і частину межі обома деревами вибивають долотом або топором і той ровець входить у ровець другого дерева.

Так приладжують трам; дерево на стіни приладжують, як се показано на рисунку 4 і 5. Будують в угла; вироблена скринка, се заглиблене, пищик вистає; пищик одного дерева повинен ввійти в скринку другого дерева і се називаєть ся: „складати дерево в пищик“.

Приладивши дерево приступають до завязин, пляц рівняють і „затягають трам“; долом ідуть поздовжні, на них кладуть поперечні, по одному під кожду поперечну стіну. Для зрівноваження підкладають під трами „сумці“, то є малі кусники урізані з дерева,

Рисунок 4. а) пищик, б) скринка.

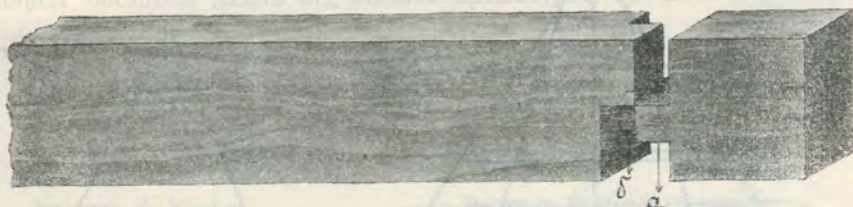

Рисунок 5. а) пищик, б) скринка.

приладженого до будови, або камінні грубі плити. Одностайного підмурованя не дають, а підсувають під трам на углах і ще де-неде камінь, або й нічого не підкладають, через що дерево спідне скоро псуєть ся і будинок влазить у землю, або й перекривлює ся на один бік.

На завязини просять священника, який святить воду на столі, поставленім у тім місци, де він буде стояти в хижі і відправляє благословенє нового дому з требника, відтак окроплює свяченою водою пляц і будівляний матеріял. Майстер кладе на усіх 4 углах хижі вирубані в трамах рівці чорну вовну, щобн вівці вели ся, крайцар розтятий на 4 части, живе срібло проти злого, біле дерево, барвінок, свячений чісок. В рівцях вирубують у дереві хрещик. Потім майстер і приєутні газди сусіди справляють поперечні трами на поздовжні у своє місце, відтак їдають за стіл обідати:

священник, дяк, майстер і сусіди. Дають по чарці горілки, а відтак на мисках страви. Завязини бувають лише в вівторок, четвер або суботу. Будують наперед хижу, відтак приставляють комору, сїни, боїще і стайні. Дерево одностайне засягає лиш хижу, на комору йде инше, так само на боїще і стайні; трами поздовжні одностайні під цілим будинком, деколи надселяні, так само поверх зрубу поздовжні платви одностайні. Цілу будову з дерева називають „сруп“ (зруб). Хто може дістати широке дерево, то старає ся про нього; оповідають, як про щось особливе, коли в хижі вставлено лиш 3 дерева крім трами і платви.

Як зруб готовий, ладять кровлі, еслюють їх у горі по дві, вирубують на платвах на них місце і розміщують їх через цілий биданок. На щитах дають також кровлі, які називають припустницями. Поперечні платки в щиту називають острішниками. Вигляд щиту показує поданий рисунок 6. Щитами називають місця

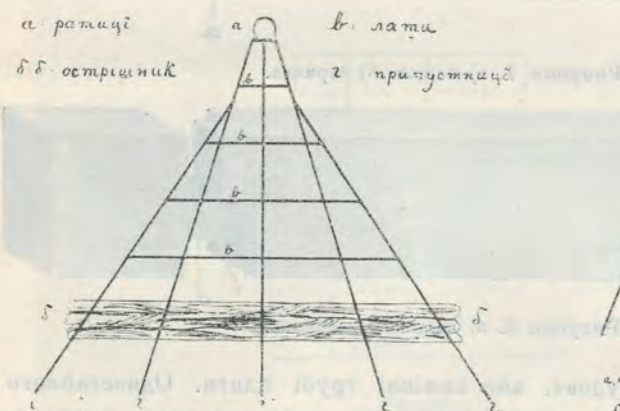

Рисунок 6.

а. а. бантина

Рисунок 7.

в стрісі над обома вузшими боками будинку. Помежи дві кровлі прибивають поперечку, яка називаєть ся бантина. (Рис. 7.) Відтак латять будинок, то є прибивають лати до кровлів поземо. Тепер прибивають залізними цвяхами, давнійше проверчували дірки в латах і кровлях сверликами і прибивали деревляними кілками. Від сього і тепер називають сверлик „латником“ або „латничатьом“. На тім кінчить ся робота згодженого майстра і стріху пошиває собі газда сам. Сніпки крутить із житнього околоту; сю роботу робить принагідно що року, як має житні околоту, по скінченім яровану, понайбільше в часі слоти в червні і в липни; сніпки звязує

з зв'язку по 30 і переходує на будуче. Хто хоче мати однакові сніпки, прирізує їх на одну міру різакон на скринці, на якій ріже січку для худоби. Зачинає шити з долу в гору з переду, відтак над задню стіною, в кінці на обох щитах. Як сніпки до міри поприрізувані, то на будинку красю укладають ся і шари ідуть рядками: горішній шар вищий від долішнього. Кровлі уставляють досить стрімко, через що і стріха стрімка і не псуєть ся скоро від дощу, бо вода скоро спливає на землю. Стріху пошивають частійше, як лиш де трохи надпсуєть ся, зашивають і так кожного року по трохи направляє кожний газда та за кілька літ відновить цілу пішву. На верху стріхи пришивають вязкі соломн і вирівнують спохило, щоби в часі дощів не затікала вода до середини будинку. Сильнійший вітер здирає верх зі стріхи, а навіть вириває деколи сніпки де будь з пішви. Щоби обезпечити верх від вітрів, накладають на нього кізліне (рис. 8). Се два кусники з ялових галуз, збиті кілком з сука на однім кінці; їх закладають на стріху, один кінець іде на один бік, другий на протилежний. Місце, де вони збиті, опираєть ся о верх стріхи. Таких кізлин буде деколи на однім будинці і 15. Для певнійшої обезпеки дають під кізліне ярмб (рис. 9). Воно пересягає

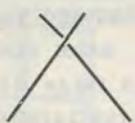

Рисунок 8. Кізліна.

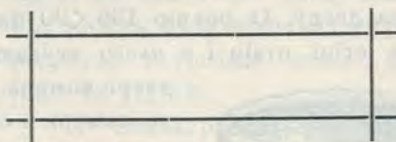

Рисунок 9. Ярмб.

через цілу стріху. Се два полудрабки з молодих уєхлих ялиць, на обох кінцях зсилені поперечками; його накладають так, що придержує солому на версі і сніпки найвишого шару; по ярмі накладають кізліне. Ярмо є лише на деяких будинках. Дехто накладає на стріху палуби; се є рід жолоба з якої порохнавої ялиці; палуба не дає вітрови зривати солому і хоронить від затіканя. Давнійше клали на палуби камінні брили, однак про се доносили жандарми до суду і дотичні гасди сиділи в арешті. Давнійше пошивали весь будинок соломкою. Торік побив один гасда весь будинок гонтами; се перша в селі хижа покрита гонтами; черепу не уживають.

Будинок Андрія Гули, якого подаю плян (рис. 10), старий, стоїть більше як 50 літ, має такі дупля: комора, хижа, за нею прибік, сіни, боїще, стайня на два ряди, за нею половник „пилвиник“, стайня на один ряд, а з заду загата. Зруб у коморі, хижі й сінях високий 2·55 м., в боїщі і стайнях 2·12 м. До комори зладжені

1:100

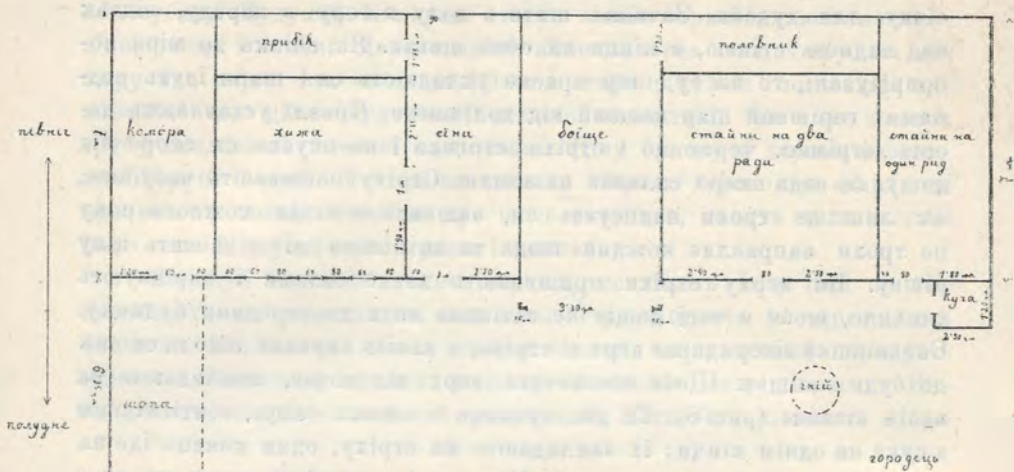

Рисунок 10. Будинок Андрія Гули в Мшанці.

двері з на двору, їх розмір 135×90 см. В хижі близько угла коло вікон є в стінні отвір і в нього всувають дручок, яким замикають двері комори. Лише один газда має двері до комори в сінях, на против хатних. В коморі стоїть великий суєк (скриня) на збіже, один або і два кадовби (рис. 11.), високі до 2 м. Се грубі колоди з отвором у середині на ссип вівса. Деякі кадовби містили в собі по 4 корці, інші по 8. Тепер кадовбів нових уже не ладять, одначе старі ще є в багатьох газдів. Стоять і поменші скрині, станви (бочки) на капусту. В коморі держать біле, одіж, топоры, латники й інші дрібниці. Газда веде до комори своїх гостей, щоби їм показати свої статки, як женить сина, родичі дівки ідуть до комори подивити ся, що в ній є. По складених засобах у коморі оцінюють ся заможність газди.

Рисунок 11. Кадовб.

Перед хижою кладуть на землю здовж на кільканацять цалів від стіни вібляк, округле дерево, та висипують сей простір межі

деревом і стійною глиною. Се називають „присьпою“. Під вікнами стоїть лавка по при цілу стіну, „лавка перед вікна“. Вікон переважно дають 3 в передній полудневій стіні, але є 17 хиж у селі з двома вікнами. Дерево вище вікон і низше них називають „очапами“, а кусники дерева межі вікнами „сумцями“. Повідають: „дві вікна“, а не два. Ї вікна в два ряди по 3 шиби, разом 6, 3 ряди по 3 шиби, а разом 9; такі вікна по 3 ряди, а 9 шиб ладили давнійше і таких вікон і тепер є найбільше в селі. Ладять поодні по 4 шиби в трьох рядах, а всіх шиб 12. Памятають старші люди і такі вікна, що в них бувало і 15 малих округлих шиб. Говорять: „шиб“, а не: шибя. Хто має вставляти вікна, бере міру з отвору і йде до поблизького містечка Літовищ (Лютовиск) і там у Жида „шибаря“ (скляря) замовляє собі. Тепер прибивають вікна до варцаб із надвору або цвяхами або проверчують на углах оправу латинчатом і вбивають деревляні кілки. Такі вікна не отвирають ся ніколи; як би хотів отворити, треба відважувати топором. У декого є вікна на завісках і ті отвирають ся, але таких не багато в селі. Давнійше прибивали в середині, то є в хижі над і під віконним отвором листовку, яка мала від стіни видовбане заглублене; по ній можна було вікно відсунути; пересунути і зробити отвір вільним (рис. 12 [1, 2]).

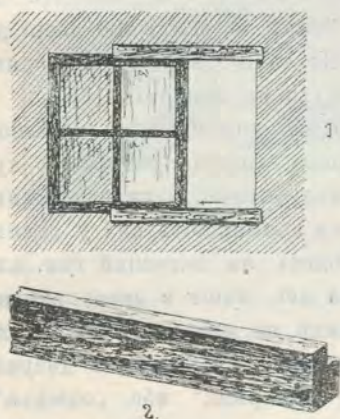

Рисунок 12.

В тісних роках 1847 р. і дальшим бідні люди лазили по ночах по чужих домах і легко залазили до хиж відсунувши вікно. Щоби забезпечити ся перед непрошеними гістьми, всували межі вікно і листовку скіду, тріску, аби було трудніше його відсунути. Тепер такого приладу при вікнах не подібле в селі у нікого. У двох газдів вікна вироблені у щиту; не мали відповідного пляцу, через те поставили буданок щитом до полудня. Футрини, в яких містять ся вікна, називають ся „варцаби“, оправа рами вікон „статива“, малі рамці около шиб „окельня“. У Андрія Гули розмір варцаб 86×95 см., вікон 63×72 см., поодиноких шиб 26×20 см., кожде вікно (є їх 3) поділене на дві половини по 3 шиби. Пороги до сінній високі, треба ноги високо підіймати хотівши їх переступати; з середини земля ще низше лежить, як із надвору.

Перед сінешними дверми кладуть камінні плити, щоби не творилося болото. До сінешних передніх дверей прибита дощечка; вона вистає на кілька цалів поза двері. В одвірку, в видовбанім отворі, уставлений деревляний гачок; він подається в долину, а від середини підіймається; тоді дощечка вільна і двері можна отворити. Замок при дверях деревляний; се засувка, що засувається на кілька цалів за двері. З надвору в стіні діра, в неї вкладають деревляний ключ, який входить у карби на засувці і її засуває за двері (рис. 13 [1, 2]). Так замикають двері, як усі ідуть з хижі пр. в поле до якої роботи.

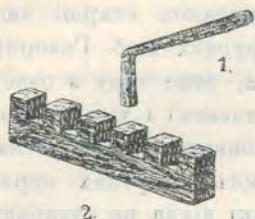

Рисунок 13 [1, 2].

В „сінбох“ є глина убита, дехто в них молотить, як не має особного боїща. На ліво двері до „хиж“, менше на право з переду над сіними нема повали, в задній часті так через половину є „поде-нок“; кладуть вібляки, ошвари, яке будь „камачя“, і на верха кладуть снопи, солому, сінно, то що внише. За хатними дверми стоїть приперта до стіни драбина, по якій лазять на під і жорна. Хто ладить олійницю бити олій, ставить її в сінях. В них є ще двері до прибоку і задні сінешні двері на двір. На задні двері рідко ходять і то лиш своя челядь, чужі люди все йдуть на передні.

Хатні двері мають розмір 170×100 см., долом мають на кінці чіп, а в одвірочку вбитий підчопок із дерева, горою прибивають кусень дерева до одвірочку з виробленим заглубленням, в яким держиться горішний чіп і так двері отвиряють ся і запирають ся; у декого

Рисунок 14.

є клямка, що заходить на загнаний гач, але бувають двері і без неї, лише в двері вбитий грубший дріт, зігнений як антабка, щоби було чим отворити двері (рис. 14.) Футрини дверей, одвірочку, називають „одвірнич“ або „одвірьа“. Рис. 15 і 16 показує нутро хижі Николая Нагини з Галівки; такий самий вигляд мають і хижі в Мшанці. Коли входимо до хижі на ліву руку, зараз по правій руці стоїть піч, оперта о дві стіни в углі. Її вбивають так: зав'язують обруби, то є кладуть дерево одно на друге так, як на будинок від одної і другої стіни, на кінці роблять карби і ними ссвлюють дерево. Ввійшовши до хижі, побачимо під печею при самій землі отвір, який називають „потачом“; там сидять кури. Щоби зробити на потач місце, кладуть на обруби дошки (обруби бувають на 58 см. високі, майже так само високий потач), аби там глина

не падала, а в обрубі протинають отвір. По при обрубі ставлять дошки від дверей на хижу і від північної стіни в напрямі до полудня. Ті дошки заперлюють пирлами (запорами, підпорами), щоби не рушалися з місця. Де має бути отвір у печі, накладають клеціків на округло, відтак вносять глину, намітують поза пошідпарані дошки і вбивають її довбнями, щоби улеглася, вирівнюють, а клеціки підпалюють, аби цілком вигоріли, через що зробить ся отвір. Дошки стоять кілька днів, відтак їх відоймають, спрятують і піч готова. Горішні боки коло отвору печі називають „челюсти“; вони

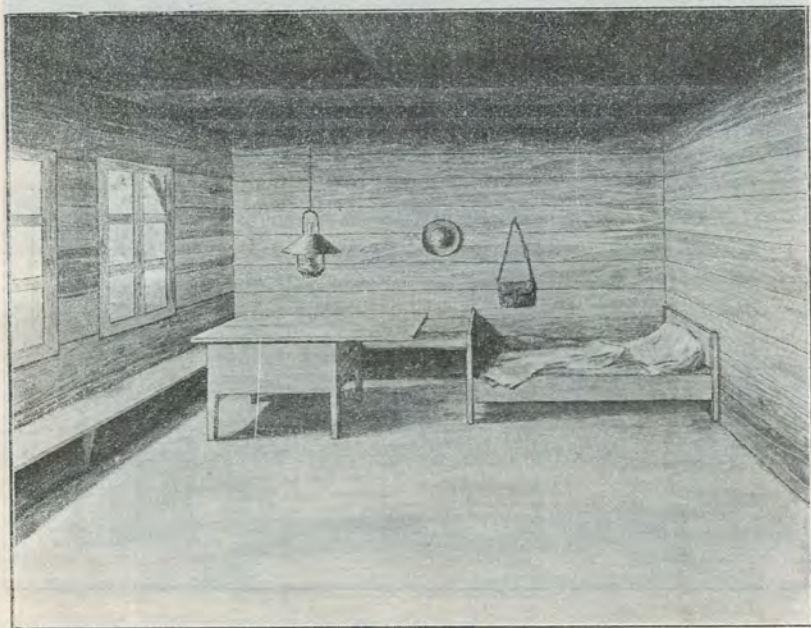

Рисунок 15.

чорніють від диму і по кождім паленю замащують їх шматкою, вмоченою в розроблену глину. Розкласти огонь у печі повідають: „затопити в печі“. Попри піч усталені дві дошки на 58 цм. високо від землі. Дошка від дверей називається ся: „занічок“, а перед отвором печі: „припічок“ і обі сходять ся в углі печі, що виходить на хижу, там кладуть камінну плиту, замащують глиною і то називають стовпом, деінде „світничом“. На нїм світять і тепер буковими скіпами, а давнійше, коли ще не було нафта та ламп, світили все скіпами на стовпі. На печі сплять у зимі все, в літі менше,

хвіба ті, що не йдуть у постіль. Запічок трохи низший від припічка. У Андрія Гули розмір припічка 180×50 см., а піч над отвором довга 152, широка 168, висока 126 см. 1883 р. застав я в селі в одного бідвійшого газди комин у хижі виведений лиш на під, всі вищі хижі були курні; тепер тої хижі вже нема; по смерти властителя її розібрали, за те є вже в селі 19 хиж із коминами по-найбільше з цегли, виведеними над стріху. Зараз при дверех по лівій руді стоять приперті до стіни полиці (рис. 17), зроблені з до-

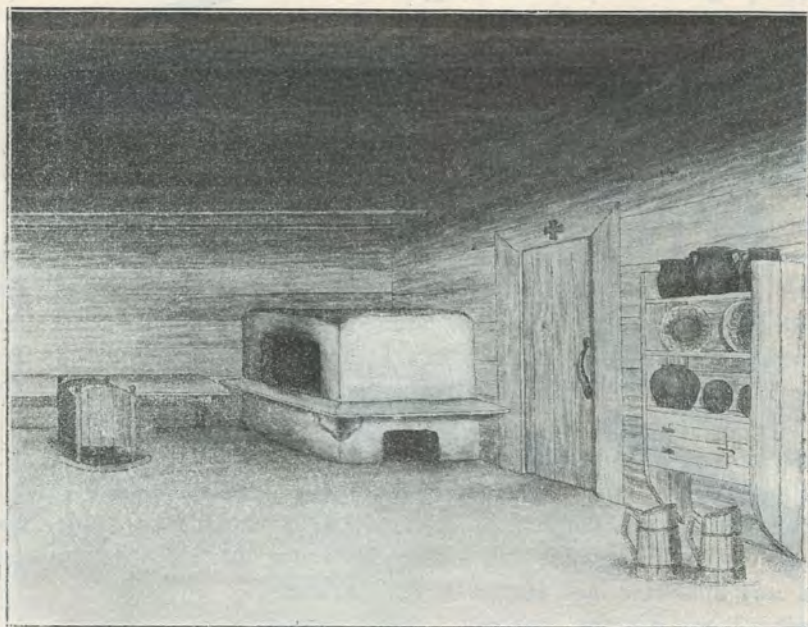

Рисунок 16.

щок із ялового дерева в розмірі 140×145 см. В них кладуть миски, горці, фляшки, держать там молоко в горцях і заміщують інші дрібниці. Перед полицями стоїть малий „ослінчик“ (лавочка) і на нього ставлять коновці з водою; як нема ослона, то таки ставлять на землю. Від полиць по під стіну з вікнами уміщують лаву, так само кладуть другу лаву по під стіну напроти дверей і вони обі сходять ся в углі. Під них підставляють ковбніці, щоб не упали на землю. Від печі по при стіну іде третя лава і лучать ся з довною лавою, що іде поза стіл. На лаву „перед вікна“ сїдають їсти свої, сїдають прихожі, дехто з челяди спить на лаві, молодші кла-

дуть свіжий хліб, що лиш винятий з печі, мішки з мукою, зі збіжем й инше. На лаві за столом стоїть „шапка з книжками, як є хто в хижі письменний. „Сьтів“ стіл стоїть по при лаву по при стіну напроти дверей і присунений д углови, де обі великі лави сходять ся; через те можна засісти за стіл з переду від вікон з боку на лаву, а перед стіл від середини хижі приставляють ослін, на який сідають, як більше осіб сідає за стіл, пр. „в весілю“, на кошмани. Стіл складаєть ся з двох частин, зі стола (накриви) і „під-

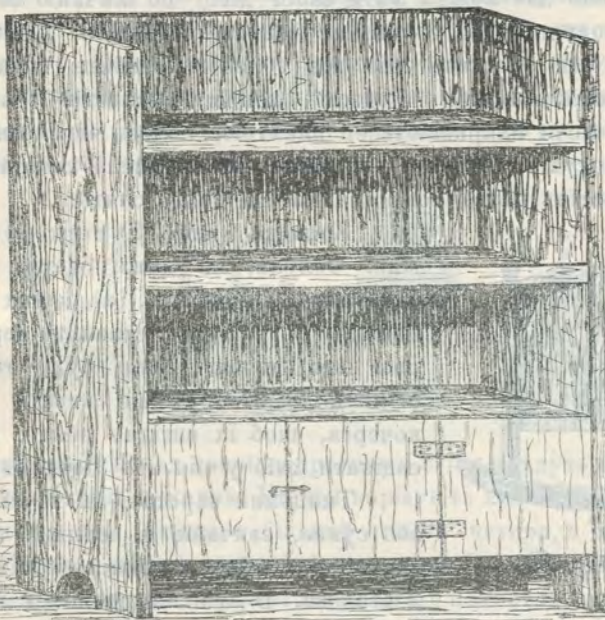

Рисунок 17.

столин“ або „столин“. Стіл (накриви) ладять найрадше з яворовних дощок і дуже його шанують через те, що на нїм їдять, лежить хліб, паска і на святий вечір сніп. Стіл у поодних газдів буде мати і 100 лїт. Підстолина ладять з ялового дерева. Се велика скриня на кониках (лапках), у середині є малий перескринок. В стіл складають усячину, ножі, нитки, ігли, сир, яйця й инше. Розмір самого стола такий: $168 \times 79 \times 16$ см., столини мають $140 \times 77 \times 78$ см., сама бічна дошка підстолин 40 см. висока, а перескринок широкий 55 см. В кожній хижі є постіль, не рідко дві, а бувають і три. Одна стоїть конець стола, причілком до лави або здовж неї, друга оперта

двома кониками на лаву, що йде від печі по під стіну, під другі два коники підкладають дві підпори так за високі, як високо йде лава від землі; третя постіль стоїть „під вікна“ недалеко полиць позовдовж лави.

Постелі бувають і більші й менші, зладжені з дощок з ялого дерева; їх микють і шурують шутром пр. перед великодними святами. Розмір постелі, яку я поміряв, займав 176×100 см.: сам коник високий 75 см. В постіль дають на дошки соломі житню або вівсяну і закривають її плахтою; на тім лежить „заголовок“ (перина), який дає кожда мати своїй дівці по вінчанню на нове гадівство; подушок під голову не мають, а кладуть перину, сірак або соломі так уложать, що під головою зробить ся висше. По верха закривають постіль „годзом“ (коцом), вигканим із вовни, або плахтою. В ночі накривають ся плахтою, коцом, заголовком, сіраком або кожухом. Молоде подружжє спить усе в постели. В літі виносять постіль перед комору і на ній дехто спить.

Рисунок 18.

Колиска (рис. 18) стоїть усе на землі. Облуки, на яких сперта колиска, називають „пóходиць“ (а), в них вдовбані коники (б). Колиску ставлять перед отвором печі, щоби дитині було тепло. На стіні коло отвору печі висить лопата і кочерга, щоб їх вигідно зняти, як треба саджати хліб у піч або поправити огонь.

Ткацький варстат, як тчуть полотни або сукно, звичайно в великий піст, ставлять під стіну з вікнами від полиць д столови. В стіні за столом є вбита до-

щечка і там стоїть каганець, тепер ліхтарка, яку називають по давньому звичаю каганцем, хоч їх тепер не уживають. Є вже багато в селі і висячих ламп. На тій самій стіні заміщують образи, закуплені від Жидів, що заходять із поблизьких містечок; товар армарковий без усякої вартости. В курних хижках ті образи скоро чадіють.

Подорожна торба, яку бере кождий гадза, як йде до міста, висить на стіні на кілку коло печі зараз коло дверей або на стіні з вікнами або за столом трохи нвзше нього, як се на рисунку 15.

В стіні з вікнами повбивані кілки, на які вішають капелюхи, шапки. Долівку називають „земля“, бо підлоги нема у нікого, лиш набита глина; як глина покопле ся, треба землю „змастити“, а відтак посипати попелом. Землю мастять коли будь, а звичайно перёд

великоднем; на землі сплять на соломі особливо в літі і в різдвяні свята на „дїду“, соломі внесений „до хаж“ на святий вечер. Приклякнувши ва землю говорити молитву, бють поклони і цілують землю. Від диму зачаджуєть ся повала і горішна часть стїн; зачаджені части хижі називають „чад“, а незачаджені „підмїтва“. Стїни не миють, але труть мягким жовтим каменем аж по чад, а не миють через те, що ва їх думку мече ся червак у дереві. В зимі часто показуєть ся вода на стїнах і на се кажуть, що „стїни всцяли ся“. На другий святий вечер (щедрий не повідають) замішують свяченою водою, що приносять з церкви з йорданського водосвята, муку на тісто і роблять на всіх 4 стїнах хрещики на чаді, трохи вище підмїтви. Найзвичайніші хрещики (рис. 19) мають таку подобу: або вигляд свічки трійці а), рідше можна подибати такий вигляд як б) і в). Цілком поєдинчі хрещики мажуть на всіх двох будинку в тій формі г).

Рисунок 19.

Поверх зрубу понад двері до противної стїни кладуть чотиригранний клеє, який звуть граґаром. На нїм вирізують колїсце, а в нїм хрещик. В сїнех є два граґарі, в більшій стайни чотири, в меншій два. В повалі близько дверей є малий отвір „вікно“, яким виходить дим з хижі, що йде також в отворені двері. Отвір накритий накривкою, а до неї приладжена деревляна ключка; від неї звисає зачаджений мотузок; коли потягнуть за мотузок, накриваєть ся отвір. По під повалу над дверми і понад лаву за столом вставлені в стїни по два бальки, які називають ся: „грьади“. Межи повалою і грядами є простір на кілька цалів. На гряди кладуть полїна і скіпи, щоби висохли, також топки соли; хто держить у літі салаш, сушить грудки сира „на грядьох“. Дехто кладе тонші жердки на гряди над печею і на проти положені бальки і тим способом має третї гряди. З повали звисають пасма саджі, що собі люди хвалять, бо се добре, ворожить на добрий урожай. Саджу змїтають з повали мїтлою в середу перед великоднем, через те мабуть сю середу називають чорною. В печи топлять буковим деревом, яловим і ялівцем. Ялівцеві корчі вирубують по найбільше ті, що не можуть вицього палива роздобути.

Дим з ялівцю чути з далека, ним переходить також одіж, через що заносить ним від чоловіка, де ним топлять у печах.

Двері в коморі, передні в сїнех, при стайнях отвирають ся до середини; хатні, бічні менші до боїща і з кучі на двір, задні сїнешні до сїний. За хижкою при північній стїні є „прибік“ без вікна і там ссипують збіже, кладуть біле, „одіч“ (одіж) і всяку посудину. Таким чином хижка забудована з трьох сторін другими прибудовами, а се коморою, прибоком і сїнями.

„Боїща“ (боїще) призначене до молоченя снопів і віяня зерна (відділення від полови). Боїще наточують глиною і убивають довбнями або пранниками, але найліпше собі хвалять загнати там на одну ніч вівці, пр. салаш. Обі стїни боїща висуюють на яких 75 см. на перед, на двір і на тїм просторі ладять з одного і другого боку малі двері в розмірі 147×75 см., а з переду дають ворота на дві часті поділені в розмірі 330×194 см., і ними заїжджають із сїном або снопами. Пога тям ворота стоять усе заперті, а до боїща входять малими дверми від сїний, пашу ж худобі до стайні несуть

Рисунок 20. Жолоб.

другими напроти перших зладжених. В боїщи стоїть також сїчка або старомодна скринька до різання сїчки, у кількох газдів млинки до чищення збіжа. Ворота ладять із грубих дощок, зложені дошки зарізують в однім і другім кінці, дерево вилуплюють і забивають у вироблені рівці по дві гливі, що ідуть поперек дощок. Тай при всіх дверях є по дві іглиці, що держать дошки в купі. Стайня в два ряди зладжена так, що при одній і при другій стїні стоїть привязана до жолобів худоба. Підлога в стайні називаєть ся „міст“, а поодинокє дерево в мості називаєть ся „мостінья“. Міст дають з дерева розколеного на двоє і при розколі обтесаного або різаного. Уложене дерева називають: „мостити міст, мостити стайню“. Серединою стайні від дверей до напротивної стїни укладають „бертницю“, дерево витесанє на всі 4 боки і уставляють її низше мосту. Мостиня притикає з одного і другого боку до бертниці. На неї стїкає моч, ссувають гній з під худоби і вносять вилами до поблизької ями, яка стоїть перед стайнею. Поздовж обох стїн уставляють жолоби,

вироблені з грубої ялової колоди. До сього надаєть ся найліпше дупельнава ялиця в середині. Стявши ялицю випрятують із неї дуло, зладять з гори отвір і жолоб готовий. В крисі жолоба виверчують сверликом діри, щоби там засилити мотуз або лавчок на худобу. Мотузя сучуть самі дома з клоча на приладі, який називають „возок до спущання мотузья“. В новітніх часах купують і ланчки в склепах. Понад жолоб уставляють драбину, долом приєднуну до стіни, а горою на кілька цілів відхилену від неї. Два полудрабки продовбують долотом на кінцях і на середині, в видовбані отвори вкладають 3 дощечки та зсильють ними драбину;

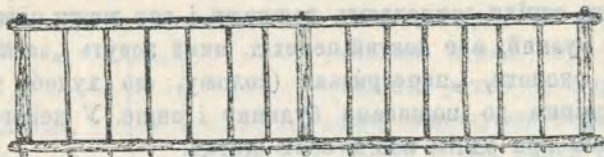

Рисунок 21. Драбина.

дощечки долом закарбовані і низше карбів грубші, горою їх провечкують і вбивають кілки, або і не вертять, а вбивають по них в отвір полудрабка плішки. Також виверчують латником в обох полудрабках діри і вкладають у них „щаблі“, приладжені з ялових галуз, або тонких ялових відземків, з яких здирають кору. При стайнях замків нема; давнійше в тісні роки замикали стайні, бо злодії не в одного вивели воли і все пропало. Тепер про такі крадіжки не чувати нічого. В одвірок вбивають залізну скобу, а другу разом із ретязями вбивають у двері з краю на середині. Як запереть ся двері, накладаєть ся ретязі на скобу. В стайні держать воли, хто ще має, коні, корови, телята і вівці. В хижі худоба не стоїть ні в кого; в зимі багато газдів бере малі ципкові телята до хижі, ладить для них понизше стола коло лави місток, або і не ладять, та ставить на лаву малу драбинку, щоби там вложити отаву або сніп. Дехто держить у хижі в зимі вівці і малі ягнята. У декого є в стайні „царок“, мала загорода на телята, або ягнята. В стайні ніхто не спить. Розмір дверей в більшій стайні є 136×80 см., а в меншій 123×80 см.

Стайня на один ряд є менша і в ній стоїть худоба лиш при одній стіні, а під другою наміщують бертяпцю. Другу стайню будують заможайші гасди; хто має не багато худоби, обходить ся при одній. В зимі, як настануть морози, худоба мерзне, як її не

богато у стайни, або нема соломи або нищої мерви на поденку. Як замерзне гній на бертвицях, то вже велика студінь.

Куча — се мала прибудова при передній стіні меншої стайні зараз при ставних дверях. Вона висока 1·3 м., широка 1·2 м., а довга 1·5 м.; до неї загаяють свині, як хто їх держить.

До комори притикає шторцом шопа 6·35 м. довга, але значно низша від цілого будинку. Вкопують 4 бальки в землю і звязують їх поперечними перекладинами, а верх накривають дошками, опшвараме, побивають гонтами або пошивають сніпками. Під шопу заточують воєи, складають нарубані і наколені полїна і підпрятують всячину, щоби не лежала на слотї, або спеці. З заду будинку рівно з закінченням стріхи закладають дошками і так межі ними і стіною творить ся вузький, але довгий перехід, який зовуть „загатою“. Там складають околоти, „перегрізба“ (солому, що худоба не доїсть), скручені сніпки до пошивання будинку і инше. У декого така загата є також при одним або й обох щитах.

Оборіг має лиш одия газда. На булі (бульбу) мають на боцї ями. На те глядають сухого горбка, щоби не підтікала вода, викопують і виносять глину і до ями ссипують в осени викопану бульбу. На яму насипують глину, щоби зробити горбок і при вході вставляють одвіре, а отвір затикають дошкою. Декуди в поблизьких селах на сухім горбку стоїть і кільканацять ям одна побіч другої. Часть викопаної бульби, потрібну до вареня, ссипують на зиму в хижі в углі напроти отвору печі, загородивши на них загороду з дощок. Перед ярею, коли потепліє, виносять бульбу з ям до хижі, щоби на теплі скільчила ся. В остатних літах мурують поодні газди з каменя „склєпи“ (пивниці) і ссипують до них в осени бульбу, звідки і в зимі беруть по трохи варити.

Пляци — се части поля в селї, на яких будують будинки і вони в одних газдів більші, у других менші; звичайно пляц містить ся на „восьмох, сімох, шістьох, чотирох прутїх“, на двох рідко, бо вже буде дуже тісно. Прут значить загін поля широкий на 2 сяги. Коли число населеня було менше, менше було й будинків, та з часом почали ділити поле і ставити нові будинки і пляци змалїли. Ся дільба пляців покажет ся ясно на давній старій пізнаківській осели. З першу пляц займав 8 прутів, значить був широкий 16 сягів, а около 32 метри. Два брати подїлили ся і молодший побудував ся на передї, а з часом і давний пляц подїлили на двоє, а відтак одну половину знов роздїлили на пів. Найстарший пляц зазначено числом I, дальші дільби дальшими. При четвертій дільбі не було вже багато пляцу, через що побудовано будинок щитом до

полудня і в тій стіні вирізано вікна. Андрій Гула складає зібрані плоди земні на будинок, а то на хижу китиці бобу, сіно, команицю, над сіни жито, пшеницю і ячмінь, на стайні овес і богач (овес гривач). Вогке сіно, або снопи кладуть під шари (стріху) на платов, бо понад нею і по під стріху є подовгастий вузький отвір, через що є продув. Дехто ладить вікно в стрісі з переду або в щиту і тамтуди подає снопи, як не може або й не вигідно йому заїхати до боїща.

Тин (пліт) городять усі коло обійстя. На се ладять „тиньанкі“ або „тичья, сучья“. Тинянки дуть із ялового дерева на тонкі дощечки, широкі на яких 4—5 цалів, а довгі на 1-2 метра; сучья,

тичья ладять з ялових галуз, знявши з них кору або вставляють у тин із корою. В землю закопують стовпок, видовбавши в ній перед тим 3 діри в горі, середині і долом на лати, які переплітають тинянками або сучом. Простір межі двома стовпками називають: „пръясмо“. Вбивають також два коли близько коло себе, вкладають на верха витку (ужовку), вставляють помежи коли 3 лати і переплітають тинянками або тичом. Так обгороджували будинки і поле, що притикало до дороги, а при виході з села ставили ворота, щоби худоба не могла вибігати поза село в поле і не робила шкоди. В селі на ріни могли

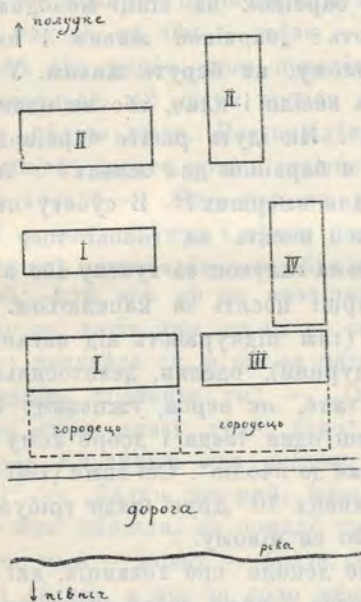

Рисунок 22.

пасти свині, по часті коні, ягнята без дозору, бо не мали куди вирватися в поле. Ще й тепер одно місце дороги називають „громадські ворота“, хоч тих воріт нема вже зо 100 літ. Газди вигороджують прогін, то є дорогу, якою заїздять на обору, одначе не всі ставлять ворота, бо повідають, що там не веде ся на заході, де їх поставлять.

Городами називають одну часть поля перед хижамі, хоча вона не обгороджена; там садять капусту, цибулю, чіснок і иншу ярину, сіють лен, коноплі, садять бульбу, особляво вчасну, щоби

мали близько глядати „в робота“ (живна). Коло будинків городять горідці, але не всі. Городять їх перед хижою або з заду неї, кожний там, де до того має кусник відповідного поля. В горідцях бувають овочеві дерева, як грушки, яблінки, сливки, також у деякого корчі веприн (аґресту); ясіня є багато в селі, бо се дерево придатне на вози; у одного ґазди є два дуби; верби в селі також є багато, надто є клин, явір, рідко береза. Ясінь пускає в землі широко довге корінь і як повідають у селі люди, де є ясіня, там не буде саду. Садовину ще не зрілу обносять діти в день, як домашня челядь піде в поле до роботи, а старші парібки і вночі лазять по чужих городах і оббивають овочі, ломлячи при тім галузя. Деякі держать у горідцях барвінок на вінці молодим до шлюбу і на погріб дїтьом; повідають: „барвінок живим і вмершим“. З тої грядки, де взяли вмерлому, не беруть живим. У Пізнакового є в горідцях дві грядки на весіля і плач, або як один чоловік повідав: „на плач і на скач“. Як ідуть різати барвінок на вінці на весіля, питають ся: „А де є барвінок для живих?“. А на поховок дїтвакови: „Де є барвінок для вмерших?“ В суботу перед зеленими святами вють вінці дівки і носять на голові того дня і слїдуєчої неділі або затикають кілька галузок за хустку або в волосє, а хлопці до 15 року або і старші носять за капелюхом. Деяко має в горідцях хрін, чорнотю (тим підкурюють від поганого; як кого підкурять, то стане, ги дурний), оделян, девятосильник, блекіт, боже деревко (біле дерево таке, як верба, уживають його при завязинах хижі). Пчоли має лиш один ґазда і добре йому ведуть ся; другі повідають, що він „знає до пчолів“. Сеї зими (1909 р.) упало йому 12 нїв, а лишило ся живих 10. Другі ґазди трібували у себе розвести пчоли, але не повело ся нікому.

Люди в Мшанцях оповідають ще деколи про хованців, які дотичному ґазді помагають, одначе треба з ними добре обходити ся. Одно таке оповіданє записав я 29/12, 1907 р. від 37-літнього ґазди, Василя Вовканича: „Прийшов з Тісовиці (Старосамбірського пов.) чоловік до Данчїхи, — я там тогді служив, — гостіць закли́нати і оповідав, що умер му вотіць і по нїм лишили ся дрібні діти, а мати біла молодá, тай зайшла в тяж (найшла си копи́ля, примітка другого ґазди). Урби́ла дітину, не знаю, чи живá би́ла, чи задуси́ла і сховáла в дупельна́ву ве́рбу. Тай пак юж я підріс, став ґаздовати, том тоту́ ве́рбу сьта́в. Сьта́вним ве́рбу, тай, за́тяг на вобору. Слу́хаю вночі, в ста́йни такий кып*), такий рык,

*) Кып від кыпїти.

худоба бурчала, борóла ся. Йду я до ста́йні, не втвóрю двéрні, бо вобá жóлоби щось затьа́гло на бертні́цю під двéрі і поспу́щало во́ли, корóви, ко́ні. Я став никосло́вити, юж мо́вю: і біда́ і ді́дько і всьа́ко. А вно́ повідат: „Бúде юж, бра́те, бúде, не біда́кай ті́лько!“ — „А який я ти брат“ — мо́вю, — „ко́йс ми брат, о дай ми по́кі!“ — А він повідат: „Та́кий йим ти брат, же то́бі ма́ти лиші́ла ці́ле газді́вство, а мені́ ливó дупельна́ву ве́рбу, а ти і то́ту сьта́в; де н́а тепе́р поді́ш?“ — А щож мені́ тепе́р робі́ти?“ — „Йди, — мо́внт — до хиж!“ Пішо́в я до хиж, але та́ко́й н́а корті́т подиві́ти ся до ста́йні. Взяв я лі́хтарку, прихо́джу до ста́йні: худоба по́в'язана, жóлоби сто́ят на місци, всьо попр'я́тав. — „Тепе́р н́а, бра́те — мо́внт — поді́й де, ко́й йис сьта́в ве́рбу“. — „Там в бо́щи в ка́довб, та лі́зь — мо́вю — в ка́довб“. — Сі́дів він там два́найці́ть лі́т, робі́в, щом повелі́в, то худóбу пас, то во́ли за плу́гом поганя́в, 12 штук худóби ме́джев гнав і є́дно не пішло́ в чко́ду, ві́діли лю́ди. Раз повідат: „Ци ти, брате, га́даш корчува́ти то́ті ялі́вці, що ти воти́ць лиші́в?“ — „Ей дай ми по́кі, — мо́вю, — не хо́чу!“ — „Йди, йди, та за́чнй!“ — Пішо́в я, ві́тьаг зо три корчі́, а пак плу́нуv і пішо́в до́мів. На дру́гий де́нь дівю́ ся, а він усі́ ялі́вці пови́тьага́в, гет по́ле скорчу́ваv. Посі́яв йим на ті́м полі́ ячмі́нь. Але́ юж ми ся наві́рило з ним, все бе́сідусе до н́а, а не ві́джу го, хоті́в йим, ся го як збі́ти. Йду я є́дно́го дн́а в по́ле на ячмі́нь подиві́ти ся, а він ся пі́тат: „Де ти, брате, йде́ш?“ — Йду на ячмі́нь подиві́ти ся“. — „Ой і я бим з то́бóв пішо́в, але бо́ю ся, бо́ яко́сь дн́ись д́уже я́сно“. — „Та ході́ — мо́вю, — не бі́й ся.“ — „Ей ві́диш н́а зведе́ш, а де́ж н́а схова́ш, як бúде гри́міти?“ — „Га́дки не ма́й, ма́ю сі́ра́к, капи́лю́х та́й т́а схова́ю!“ Ли́но́ сми ви́йшли, як поча́ло гри́міти, лі́скати, що́ раз лі́ше. — „А то́с н́а — мо́внт — бра́те, зві́в, де́ж я ся типирь ді́ю?“ — Гри́міт і лі́скат, а він ся ко́ло ме́не хо́ват, то за пята́ми, то під но́ги. Я ве́рг з ся на ньо́го ле́йбик, а ту́ грим, трас, та́й юж по ні́м. Та́к йим го́ ся позбі́в“.

При сій нагоді́ опові́в инші́й га́зда, як можна хованця́ роздо́бути:

„Хто́ хоче ма́ти хованця́, як знесе курка́ яйце́ зносок, но́свт го 9 дні́в під лі́вим плечом, не мие́ ся, не кс́тит ся, не мо́внт паці́ру. По де́вятьох дн́ях ви́ймає з під пле́ча і ударит пру́том є́дноростом (лі́торосткою, що́ за є́дин рік ви́росте), а з яйця́ ви́скочят пани́чик і п'ятат ся: „Чо́го пожа́даш? то́ я ти буду́ на́помочу́“.

Народні вірування, які я позбирав у Мшанці, а по трохи і по сусідних селах, про майстрів, будинки і мельників, друкувалися в „Житю і Слові“, том I, стор. 7—76, 1895 р. Подані тут рисунки 2, 15 і 16 достачила ласкаво Вп. д. Ася Господарезська, донька пароха з Галівки, явші рисував д. Михайло Пирожинський, бувший народний учитель у Мшанці.

Х о д а к и,

обув селян Старосамбірського і Турчанського повіта.

Написав

Михайло Зубрицький.

Селяни наведених повітів ходять у ходаках, мало хто в чоботях і то лише в неділі і свята та переважно такі люди, що служили при війську. Жильці шляхотських сіл ходять по найбільше в ходаках, але в свята і неділі стрічає ся більше число людей в чоботях. Невісти і дівки ідуть у неділю до церкви в чоботях; їх дає батько донці в віні, се частина виправи; в будні, робітні дні ходять босо, а в ходаках зимою або як холодно на дворі або коли працюють у поли в часі жнив. В літі приходять поодні невісти й дівки до церкви босо, чого давніше унимали ся, повідали „ганьба іти босій до церкви“. Чоловіки і парібки не приходять у свята і неділі до церкви босі, хіба як слота і болото на дворі, одначе таких не багато буде, деь котрийсь, в робітний день скорше ввійде при якій нагоді пр. хрестин, похорону; на слюб приходять усі обуті. В робітні дні всі або обувають ся пр. в зимі або ходять босі коло хижі, як є болото, або пастухи при худобі. При оранці, сушеню сїна і жнивах обувають ся, але кому підруть ся ходаки, а нема за що нові купити, то ходить босий. Хто часто ходить босий, затовче собі підшву так, що його не коле і не давить каміне, стерня або що инше тверде. Жінки більше обходять ся без обуви, як чоловіки, хоча ходаки для них менше коштують.

Яких з 40 літ назад купували люди на ходаки шкіру з вола, корови, не виправлену, таку з шерстю; два кусники шкіри на пару ходаків були зшиті і зв'язані в однім розі ремінцем. Деколи складали ся чотири газди, купували цілу шкіру, несли домів з міста і ділили ся нею. Ліпша шкіра призначала ся для газди, тонша для жінки і дівчаків та підростків. Часом зарізав хтось сам корову, бика, пр. при якомсь нещасливім випадку або на весіля, похорон, чи й сама худоба згинула, тоді шкіру сушив і країв на ходаків. Перед шитєм ходаків шкіру зі сторони шерсті поспичували приском,

Рисунок 1. Лопарь.

спурзою (горячим попелом, де були ще тліючі, жаріючі вуглики), а відтак зсували шерсть топорищем, в Кіндратові також лопарьом. (Лопарь, дощечка витесана з букового дерева до загортання огню в печи за стовп по витопленю). Як ще лишила ся шерсть, то її зрізували острим ножем. Та все на таких ходаках видно було місцями по трохи шерсті. Відтак шкіру мочили в яким цебрику 3—4 дні в горячій воді, до якої вкладали кору з вільхи. Як шкіра винята з вільхового відвару висхла, шили ходаків; хто знав сю штуку, шив сам; хто того ремесла не навчив ся, ніс шкіру до сусіда, який умів шити.

Теперь купують ходаків зі шкіри виправленої в гарбарни, по найбільше в Болехові і по інших наших містах та місточках. Жиди крамарі продають або готові ходаків або стовпи. Стовп се пас шкіри так широкий, як довгий має бути ходак, вирізаний з цілої шкіри на півперек від хребта до обох кінців черева. З більшої шкіри буде 3—4 стовпи. На хребті шкіра грубша, чим ближше до черева, тим тонша. Від хребта буде пара, деколи дві добрих ходаків і вони платять ся найдорожше, від черева вирізують ходаків для дівчаків, для жінок, а найменші кусники липають на підшито подертих ходаків. Відтинок із хвоста приладжують на капиці, уголов до ціпа, щоби зшити ціпивно з бильном. Шкіра з голови й шнї хоча і груба, та не придатна на ходаків; її купують на застоли підшивати подерті ходаків. Проходжені або й подерті ходаків називають зьмітками, мовляв уже такі, що треба їх зметати, скинути.

Ходаки продають по крамах зложені в двов, як книжка, як подано тут на рисунку 2. Коли остатніми роками настала загально

у всім дорожня, подорожіли й ходаки. Перед 5 літами признавали собі селяни в Мшанци, що ходаки на найбільшого не можуть коштувати більше як 12 шусток (240 кор.). Тепер платять за добрі ходаки по 3 кор., а навіть 3 кор. 20 сот. Тонші і менші платяться дешевше. Купуючи ходаки міряють пядю, чи будуть статні, чи достаточо довгі і широкі. Залучений рисунок 3 представляє спосіб міряня пядею. Кладуть на шкіру розставлені і витягнені пальці, великий на однім кінці шкіри, а середний іде на другий, простір між обома пальцями називається пядею, займає 9 цалів.

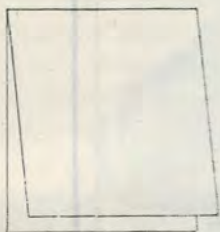

Рисунок 2. Ходаки.

Рисунок 3. Простір між *а—б* називається пядею і дає 9 цалів.

і та широта вистарчає і на найбільшого хлопа. Довготу міряють також пядею; розставляють пальці на шкірі, відтак підймають цілу долоню в гору, не зрушуючи середного пальця зі свого місця на самім його кінці і зараз перевертають пальці на шкірі, випростовують їх дальше поза той пункт, доки сягає середний палець і на шкірі зазначають, доки сягають остатні чиколонки. Се є міра довготи і виносить звичайно 14 цалів. У кого велика рука і більше розп'яте між великим і показуючим пальцем, той більший простір засягне і його пядь більша. Понайбільше кождий хлоп сам собі добирає ходаки і міряє своєю пядею. Великий пяди відповідає і велика нога. Для жінок, дівок, дїтваків купують менші ходаки. Перед шитєм мочать шкіру, щоби була м'якша і подавчає при відкроюваню ремінців і протинаню дірок. Хто шие ходаки, відкроює два ремінці на шкірі *а* і *б* (рис. 4); протинає в ній отвори і ремінцем *а* збирає поробленими дірками збирки на носи або п'яски.

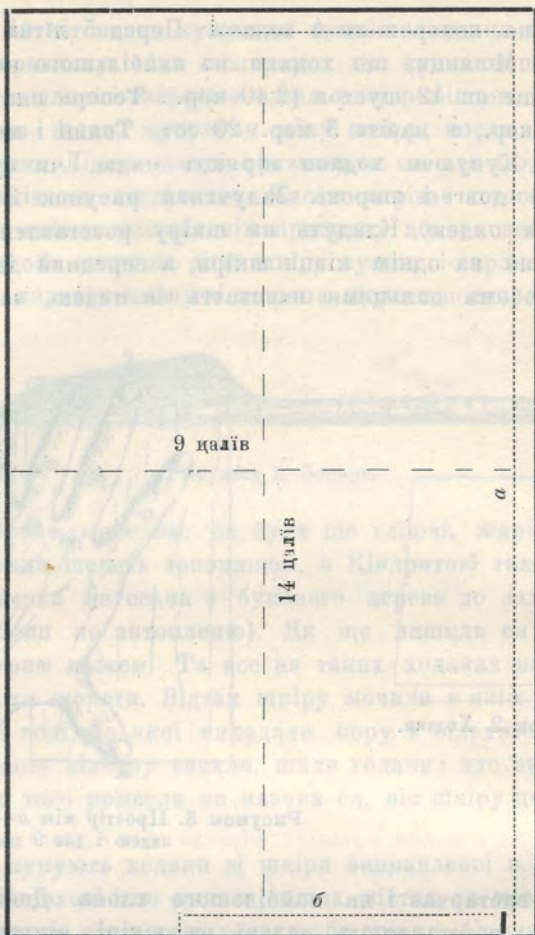
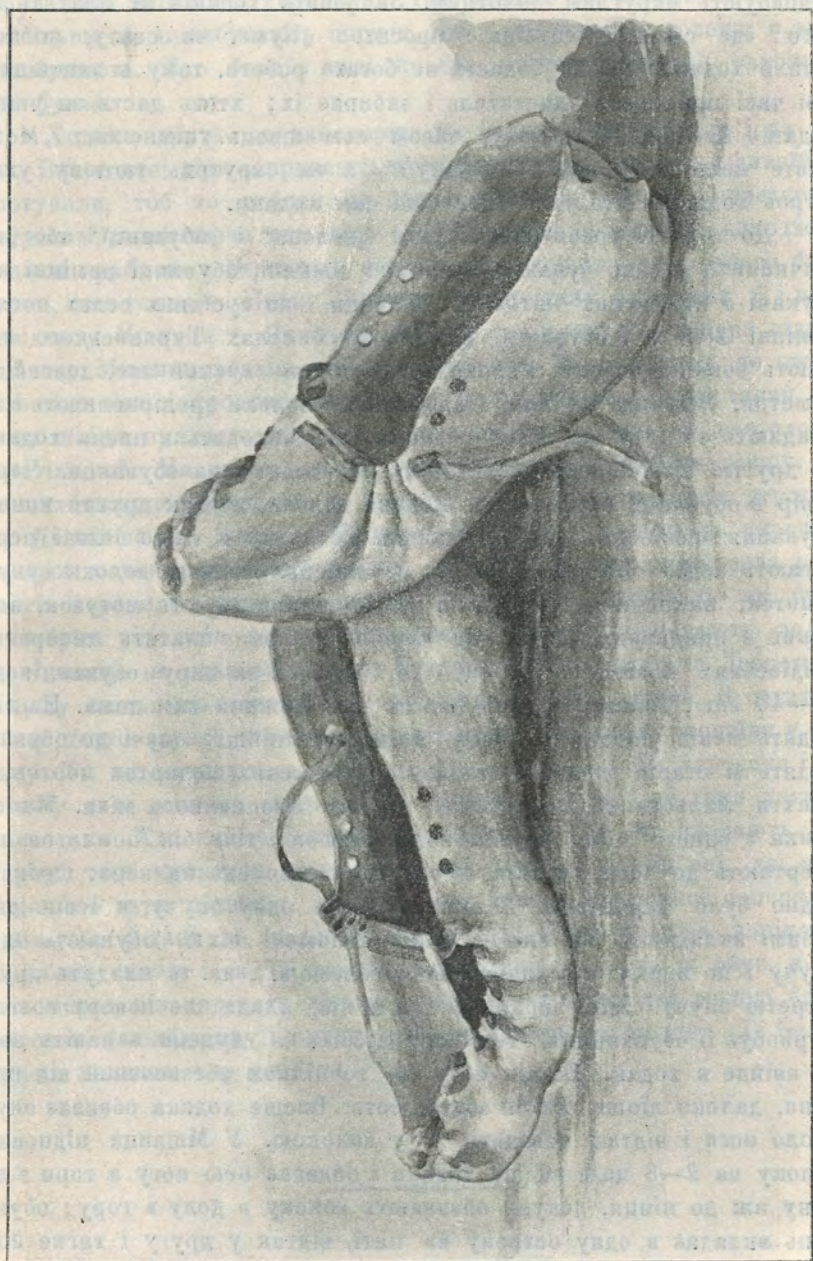

Рисунок 4. а відрізаний ремінець до шия ходака на пальцях, б на п'яті.

Ремінець, стягнувши збирки, виходить із зовнішнього боку ноги і до нього приєднують волоку. Де ремінець виходить на бік, там є збирки на ходаці, у Мшанці є їх 5, декуди 4 або й 3. Навіть і по тих збірках пізнають люди пр. в місті, хто з якого села приходить. Ремінцем б стягає шкіру на п'яті так, щоби її на кінці трохи в гору підняти, аби в ходак не вливалася вода. До придержання ходаків на нозі ладять по боках діри, з середини 3, з зовнішнього боку 2, бабські і діточі ходаки мають 2 діри з середини і 1 з надвору. Ходаки на пальцях називають „писки“, „носи“, на п'яті „пята“, спід „підощвов“, по боках „боки“, діри по боках „остроки“ і цілий верх називають „остроками“, пр. остроки ще добрі, як би

підшив, то можна би в них ходити. Остроки прорізають ножем або видовбують округлим долотцем. За ушиті ходаків не платять нічого; іде сусід до сусіда і просить: „Куме, чи свату, кобиште ушили ходаки!“ Коло ходаків не богато роботи, тому в заповідженим часі приходить властитель і забирає їх; хтось дасть за ушиті ходаків на люльку тютюну, часом сам швець упігне ся: „Може маєте коло себе трохи тютюну?“, а за скрутець тютюну ушве і три ходаків. Хто уміє, шве собі сам ходаки.

До ходаків треба ще зладити „волоки“ і „обуванці“ або „острічники“; волоки бувають ремінні і вовняні, обуванці ремінні або ссукані з прядивних ниток. У Мшанци і по сусідних селах носять ремінні волоки і обуванці, по декотрих селах Турчанського пов. мають вовняні волоки. Волоки, се ремінний вузький пас, довгий на 2 метри, обуванці на 1 м. Один кінець волоки продірають і закладають за гудз на кінці ремінця, що виходить з писка ходака, на другім кінці розрізають дірку на волоці і на обуванці. Через отвір в обуванці перетягають кінець волок, а відтак другий кінець обуванця засилюють в отвір волоки, як нитку в ушко ігли і перетягають через той отвір цілий обуванець. Вовняні волоки сучуть з ниток, нарядених із вовни і на кінці прив'язують мотузок, всуканий з прядивних ниток. За ремінні волоки платять тепер по жидівських крамах по 60 сот. до 1 кор., а за пару обуванців від 30—40 сот.; вовняні волоки ладить собі кожний сам дома. На літо ладять менші ходаки, на зиму більші, статтійші; онучі до обування ладять зі старої сорочки, старих, проходжених, подертих порток, із плахти, мальованки, а навіть зі старого кропивяного міха. Мальованка з одного боку помальована фарбою: той бік помальований обертають до ноги, до тіла, а чисте полотно йде на верх, щоби не видно було фарбованя. В літі обувають одну онучу, в осені дві; в зимі закладають на спід ходаків солом'яні віхті, обувають одну онучу і по верхи обкладають ногу соломою, а на те кладуть другу і третю онучу. Хто вибираєть ся в ліс, кладе ще поверх солому і приобує її обуванцями; тоді вже не боїть ся студени, а навіть вода не ввійде в ходак. Як так обує ся, то цілком обезпечений від студени, далеко ліпше, як би взув чоботи. Висше ходака обвиває онучі около ноги і відтак обводить ногу волокою. У Мшанци підносять волоку на 2—3 цалі висше ходака і обвиває нею ногу з гори в долину аж до кінця, декуди обвивають волоку з доли в гору; обуванець закладає в одну остроку на п'яті, відтак у другу і тягне його від середини ноги до дірки (остроки) на переді, засилює і на півперек ноги перекладає, та засилює в напротивну дірку, опісля вер-

тає знов на противний бік і так шнурє, доки не дійде до крайної дірки коло песка від середини і там завяже обуванець. В літі по-найбільше не приобувають порток, ними накривають волоки; в зимі приобувають. Хто бере в зимі поверх порток холошні, також їх приобуває.

Ходаки друкть ся найскорше на песках, на пальцях і на пятах. Виходжені діри закривають кусником шкіри, сукном, а давнїйше дротували, тоб то робили по боках діри малі дірки і перетягали мотузком, закриваючи ним діру. У Кіндратові поплїтали виходжені ходаки крайкою з витканого сукна. Вона лишала ся з одного боку сукна, яке ткали на сіраки. Крайку переплїтали на охрест. Ї і приповідка у Мшанци: „Який такий поплїтав ходаки“. Тепер підшивають у Мшанци ходаки шкірою. Купують її по крамах, де вже є більші й менші кусники, призначені до підшиваня. Один такий кусник шкіри, приладжений до підшитя ходака називають „застолою“, „застівкою“. На пески дають грубшу шкіру, на пята тоншу. На песках тяжше підшивати, то хотять, щоби підшите довше держало ся. Давнїйше не знали у Мшанци підшивати ходаки, та перед 30 роками почав підшивати швець полатайко з сусїдного села і від нього переняли люди сю штуку. З початку підшивали як будь, шви були від себе значно віддалені, а тепер підшивають ладно, що і швець не вдає би лїпше. Тутешний Жид завіз із Добромиля більшу скількість черевиків і порозпихав поміж людей. В остатних літах дехто взуває черевики такого крою, як носять жовніри у війську. Ті, що вертають з Америки, привозять звідтам черевики і ходять у них, доки не сходять. Та головною обувю все таки лишили ся ходаки. Хто наймає слугу або служницю, чи як повідають, кухарку, має купити в однім році для нього, чи для неї, дві пари ходаків і дати підшитя, кільки буде треба, без усякої попередньої умови, бо ходаки до згоди не належать. Люди з долів дорікають гірнякам також і за їх ходаки і посміхують ся за їх обув, а навіть перед кількадесяти літами вернули з Поділя два молоді брати на свою батьківщину і якось раз так повіли до людей: „Гі Бойку будеш ходаком чир сербати!“

Матеріали до гуцульської демонології.

Зібрав у Зелениці, надвірнянського повіта, 1907 — 1908

Антін Осинчук, народний учитель.

Друга частина.

Вірування прив'язані до вселенної і її прояв.

Ум перестітного чоловіка визначають ся там, що все на світі стараєть ся персоніфікувати.

Звешати розмір великої класи, до якої входили всі ріки, а найбільшати число цих, конечних для арозуміння особовості — як саме-сказаний жітолог А. Ленг — такий був поступ людської думки.

Отже у чоловіка на найблизшій щоблі культурного розвитку: небо, сонце, місяць, гори, ріки, грім і вітер — лици цілком абстрактнейні — а кінци звірята і рослини се особи і то такі, як ми — з такими самими прикметами і хибами.

Вірування народів, що ще й нині живуть на дуже низькому щоблі культури, позначають нам арозуміти много останків давньої віри нашого народа. Останки ці, як прип. вірування буцім то гори, ріки, озера замешкані власними духами, сонце, місяць, вітер то особи — а під сю пору справдішніми пережитками пережитних вірувань, яких початок лежить у дуже давній минаушніні.

У сій збірці подаю пережитки давніх вірувань, які з кождим днем під впливом школи й церкви затирають ся, з кождим днем уступають, зникають терен новому, раціональному розумінню світа й усіх сил природи.

Матеріяли до гуцульської демонології.

Записав у Зелениці, надвірнянського повіта, 1907 — 1908

Антін Онисчук, народний учитель.

Ч А С Т Ь І.

Вірування привязані до вселенної і її прояв.

Ум первісного чоловіка визначаєть ся тим, що все на світі стараєть ся персоніфікувати.

Зменшити розмір великої класи, до якої входили всі річи, а побільшити число цїх, конечних для зрозуміння особовости — як каже славний мітолог А. Лянг — такий був поступ людської думки.

Отже у чоловіка на найнижшій щеплі культурного розвою все: небо, сонце, земля, гори, ріки, грім і вітер — явища цілком абстракційні — в кінці звірята і рослини се особи і то такі, як він — з такими самими прикметами і хибами.

Вірування народів, що ще й нині живуть на дуже низькому щеплі культури, дозволяють нам зрозуміти много останків давньої віри нашого народа. Останки сі, як прим. вірування буцїм то гори, ріки, озера замешкані всякими духами, сонце, місяць, вітер то особи — в під сю пору справдішніми пережитками первісних вірувань, яких початок лежить у дуже далекій минувшині.

У сій збірці подаю пережитки давніх вірувань, які з кождим днем під впливом школи й церкви затирають ся, з кождим днем уступають, лишаючи терен новому, раціональному розуміню світа й усіх сил природи.

1. Гори.

Повстане наших гір пояснюють собі Зеленці так :

„Як Бог хотіли зробити землю, то післали „его“ — осина — у присподню, аби виніс землі. Але „він“ — осина — сховаў трошка землі у рот, шос хокіў из тим гіяти, тай як Бог поблагословили землю, то земля зачыла рости тай „ему у иртї также зачала рости“...

А „він“ — осина — зачеў тогди, не дивуйте, плювати тай из того зробили сї гори. Тай „він“ — цураха му — хокіў аби вітак гори росли гет аж до неба, але Бог узели і заклели тото гет, то гори росипали сї и так уже остало“. (Андр. Калинюк.)

Пор. Етногр. Збірник, т. XII, ст. 18, ч. 10 і т. XIII, ст. 220, ч. 383.

Або :

„То буў Ноїў потоп. Та вода, як покім утахала и уїдала сї у землю — так як нині усюди по зворах (потоках) вода вібирає землю — и так зробили сї из того часу гори“.

(Павло Курчук.)

Гори „идут пасмами“, їх стїни се „убочі“ („обочі“), а вершок кождої — се „ірунь“ ; хребет найвисших пасем зовуть „недеями“.

Недея в розуміню народа, се місце пробування Нявок ; там відбувають вони свої танці — там Опирі, Відьми і Осиनावці відбувають наряди.

„Через Недею до Пітра не гірь переходити из худобоў, бо се шведить худобі на гійло“.

(Мих. Оленюк.)

Крім сего в горах перебувають Пастушки до звіри, Чугайстир, смішкують ся з людей всякі Платети і береть ся Блуд.

2. Ріки.

В горах мають свої „головиці“ (жерела) численні ріки і зворики (потоки). Через Зеленицю перепливає ріка Зелениця, що бере свій початок під горою Добошенкою.

В ріках пробувають Потопельники, себто душі утоплених.

„У вечір не гірь метати пликem у ріку, бо Потопельники гріют сї на камінях ; як зайде сонце, то они сї гріют“.

„У четверги і п'ятниці по Велицїдни ворожит собі чельид, то гіяшно прати у ріці загля граду; аби град не буў.¹⁾

(Мих. Попович).

В часї довгої посухи, вірять, „занести би хрест из цвинтарі, из гробу аби узети хрест і занести в жерело ріки, то буде велика злива і повéни“²⁾.

(Андр. Борисюк).

В тїм самім випадку і в тій же ціли, „добре веречи до ріки трошки живого срібла“.

„Як нема дожджу, то коби украў де кагленку и верг у ріку, то буде злива и повінь. Як кине кагленку, то заводит гей за чоловіком; гей би сї який топив“³⁾.

Кажуть, аби замудруваў яку Відьму у ріку — віби як є посуха — аби намочывла хвіст, то зараз буде повінь⁴⁾.

(Андр. Перожук).

В часї посухи, щоб викликати дощ, чистять також кирнички (звичайно жерела малих потічків) приповідуючи: „Аби такий дождж ишоў чистий (без граду), як ся вода у кирниці чиста и ладна“.

(Семен Попович).

3. Озера.

В декотрих місцях у горах подибують ся менчі то більші Озера, які по думцї народа не мають дна.

Всі вони не пусті: „Він“, пек му, газда ид Озірем“.

В Озері під Близницями,⁵⁾ в свято-йванівську ніч, купають ся Відьми.

Всякий обминає Озера з певним жахом, бо „то може хрескінина задурити туди Мана, шо и утопит сї у присподня“.

„Під Близницями є таке озеро дуже глибоке, шо нигоден ніхто дна істати; як кинь камінь, то лиш доўго шумит... И они сї там купают, тоти чыридільніці, як сї посхої на Івана. То таке озеро, шо ніхто не годен знати, яке оно глибоке. Там такі дна, видит сї, нима.“

¹⁾ Не перуть від живного четверга — до девятого, від Велик. П'ятн. — до 10-гої.

²⁾ ³⁾ ⁴⁾ Думаю, є се пережитки давніх жертв із людей для духів рік — щоб їх перепросити.

⁵⁾ Навва геогр. Сивуля (верх, 1818 м.).

Там, кажут, залекіло 12 штук товару тай лиш зашуміло за тим... Одинацять бикіў (оленив) гнало сї за одноў коровоў (олениця) й ўлєкіли просто на то озеро и — на нинішний день; ни знати, де сї погіло и як, ніхто не знає“.

(Петро Цаней).

„На Явірчику є озеро дуже велики. Та я там буў хлопцем из козами. Раз зайшли кози за имхом на то озеро. И дійшли дві кози деревом — так упало дерево само на озеро, шо мож було ити по нїм — дійшли тим деревом до серед озера, а там хокіли сї обернути, аби вернути сї на суше, а тимчасом одна на оден бік, а друга на другий бік лиш боўт у воду так, шо лишень бульки пішли. Шось туди, видит сї, гей би їх розтрутило, одну на тот бік, а другу на тот“.

(Павло Курчук).

„У Доўженци було озеро, а були віўчирі, стояли з худобоў коло него. Тай пішли віўчирі из полудні з віўцями. Тай надійшли они над того озеро, а то у лісї, тай дебрї над тим озером. А они, шо зробити, утели таку смереку на одних 15 латріў доўгу, тай віпраўцювали над того озеро и пустили... Тай як пустили таку доўгу, та так забулькотїла туди, шо не було видно анї на однн цол. Але у ночи, як сї захмарит, як загремит, як підут бурї, дожджі з вітром, тай лиш урве сї зсуў там на тім місци, де була кошера, де тоти віўчирі мали стаю, тай пішло усьо у того озеро; гет, шо у стаї було, хіба віўці грім побивў, а решта усьо пішло у присподню...“

То через того, шо сї смішкували у днину ті віўчирі и пустили у воду дерево...“.

(Андрій Перожук).

Додати належить, шо в Зелениці є спосіб проклинаня: „Озеро би ті ўбіло“.

4. Земля.

„Земля сьвита, земля мама“.

„Як у чоловіці иде кроў жилами, так иде вода у землі жилами“.

„Гріх ї бити за пусть-дурно, бо она живит увесь Мїр“.

Земля, буває, отвирає ся (проступає ся), аби забрати грішника до себе, то знов викидає з себе тіло помершого, „шо зприсяг на фалч“.

Каміне, шо в землі — „росте“.

На землі є місця „нечисті“, де пробуває Чорт; на тих місцях росте звичайно лише бзина.

„На кім місци, де слїдно, що була вівороть (перевернене дерево), то там не гїрь хату класти — бо уже не знати, яке то місце“.

„Кажут, що земле є кругла¹⁾. То на нашім боку зелено, файно, а на другім боці є самий камінь, заўше камінь; тай там сьвітїть місяць, а у нас сонце.“

У нас є вітер инакший, май здоровий, а там вітер дуже студений, бо камінь, заўше камінь — дуже би на него грїти, аби загриў сї.

Там из тої студени робит сї у хмарах снїг. Типер сонце — чим у осени, то нище приходит тай чим раз менче грїє, бо коротше грїє, а більша ніч за то. То відтіў из того боку землі повіє студений вітер и обертає хмари сюди и пускає тогди снїг“.

(Петро Попович).

„Покритка, як не введена по дитинї, перейде через город, то потому сїм рік зимле банув, не може сї поправити; и ласує бурї бити за то“.

Наведу тут кілька назв місць (грунтів, городів) у Зеленї.

„Игровищі“.

Як сї починаў тут у Зеленї нарід и було лиш шось петь газіў, то они мали там, де теперь хата Юри Ієкового, там мали вєхїд. Церкви ни було, коршми ни було, то прийшла нїгіле чи сьвето, а они посхоїет сї на то місце и балакают собі — звичайно гей би и теперь, вийде нарід из церкви тай постают и раїет сї. Но, балакают докі балакают, а далї завоїет собі игри: музика играє, а они танцюють.

Але раз, кажут, наїїшли два лїгїні — штаўт гей би десь из відтвў из Порогіў; прийшли, и запросили, ци не мож и їм забавити сї. Позволили. Тоти лїгїні узели собі по гіўці, тай музика заграў — а они пішли у танец... Але разом — извіяла сї бурї, а тоти лїгїні лиш извели сї з гіўками у гору; пішли вихторьями...

Але там були якіє и „розумні“ тай оден крикне на ті гіўки: Вержи — каже, шо маєш!...

Тай одна вергла відтіў перскїнь и зараз такі вергло и неў на землю... а друга не мала шо так швидко веречи тай понесло

¹⁾ Мов кружок.

ї Біг знає куди. Тай тото місце, де тото було, називає сї и до-
нинї „Игровищі“.

(*Стефан Осташук, Ів.*)

Катерина Осташук оповідає про се місце так :

„Туй в Грипелеві, там де Юркова хата, є шо називає сї
місце Игровищі. То там раз танцювали у петріўку, самої першої
днини. Тай сивіли там два гідн, старі дуже, и кажут : „Ей, каже,
грїх, гітоньки, танцювати, бо петріўка...“

Але они тото чуют...

Лиш розтанцювали сї, пішли „гори“ — а земле лиш про-
ступит сї, а они, усьо гет и музика, он туди у безвісті... Лиш
тотн гідн лишили сї.

Тай землн назад истулила сї зноў тай то місце називає сї
цнрез то Игровищі“.

„Чортка“ (гора 1259 м.).

Там колись даўно ударвў грім у смнреку и найшли люди на
кім місци кроў из „него“ — оснна; — так як два кулаки за ве-
лкий буў кавалок.

То він — оснна му — сховаў сї під гачуґу, а грім у него-
уцілвў и убвў. Цнрез то називає сї тотн гора Чортка и так такі
у мапі стоїт“.

(*Петро Попович Ом.*)

„Пекла“.

„У Рафайлові є така скала, називає сї Пекла. То таке
льичне місце, шо ніхто не годин стати на край, аби дивити сї
у долину; то там як стояти, то таки видит сї, шо шось кнгне
туди у долину у ти Пекла“.

(*Павло Курчук.*)

„Прислїп“ (подина).

„Раз пасли пастухи віўці на подинї; она високо є. Тай разом
похмарило сї и зачели громи дуже лускати — пустила сї велика
бурн... Худоба облевла на тот чьнє попід чубрі, бо то буў дуже
густий ліс, и ти два пастухи посїдали и снґет. Але як лусне грім
у ту гачуґу, шо сивіли ти хлопці, и они погнбли на місци, а то
зачело горіти... Відтак наїйшла така фає дуже страшна из вітром
— и увернула тот ліс цалом на віўці и на ти хлопці и при-
слопила тото усьо...“

Цнрез то називає сї тотн подина Прислїп“.

(*Петро Попович Ом.*)

„Костівщина“ (поле).

„Коло нас є поли, називає сі Костіущина, бо там були кости из якогось чоловіка; ше нідаўно була одна кістка.

Кажут підо, шо то там буў якіс Татарь, та єго люди убили“.

(Дмитро Кіндратюк, Ів.).

5. Сонце.

Слїди давнього персоніфікованя всего на світі видно дуже добре в оповіданях про сонце і місяць.

„Сонце то праве лице божє“.

Всякий проте нинї, побачивши сходяче сонце, здоймає побожно покритя голови, а звернувши ся лицем до сходу, віддає йому глибокий поклін і, хрестячись, шепче слова молитви:

„Слава тобі Господи за личенько твоє господне, шось сі показало праведне; слава тобі просьвіщеноє!“

(Павло Курчук).

Сонце сходить рано, іде через день по небі, світить і гріє, а вечером заходить.

В місци, де сонце заходить, там діла божї; там є велика книга и у ті книзі записує Господь людські діла“.

„Сонце як зайде, то крізь ніч купає сі у мори“.

Коли сонце мінить ся,¹⁾ кажуть тоді, що спили єго Відьми і Опри.

На моє питанє: чому Бог зволяє на се? Була відповідь:

„Бог милостивий може, гадаю, укарати Відьми, аби лице божє не спивали, Бог може їх утлумити. Але допросит єї, тай Бог изволит... Лице божє як було, так буде, а ти — на вікв у пропасть...“

(Павло Курчук).

6. Місяць.

„Місяць, то лїве лице божє“.

Але попри се понятє є і друге, по якому „місяць, то брат брата дєржить на чудїє“.

¹⁾ Затьміне.

„На місяці, що то видко такі блями чорні, то то чудо там стоїт. На Михайла-Чудотворці брат з братом кдає снопи ў стирту, тай пробиву оден другого вилами, молодчий старшого; тай так він держит брата на вилех на місяці. И кажут, що поки сьвіта и сонці, то буде видко то чудо. То Бог тото поставив на місяці, аби тото видко усеім людем, аби люди не робили на Михайла.

(Петро Попович).

Пор. Етн. Збірник, т. V, ст. 163.

Подібно як сонце і єго спивають Відьми.

„Они роз'їдают єго, що лиш кроу остає сї на небі и з тої крови місяць зноу обноулеї сї“.

Коли місяць обнови́ть ся, люди побачивши його хрестять ся, і зітхнувши глибоко, кажуть: „Господи, слава Тобі!“

По при се приповідають:

„Місецю, місецю новий,
Питай сї старого,
Чи не болят зуби мертвого?
Як мертвого не болят,
Так аби и мене иршеного не боліли!

Як місяць в повні, приповідають інакше:

„Місецю, місецю, тобі напідпоўне,
А Жидам и панам та на безголоўе“.

Пор. Етн. Збірник, т. V, ст. 77, ч. 4.

Вірять також, що місяць має великий вплив на зміни погоди. І так пр. коли паде довший час дощ, чи сніг, прорікають зміну „як настане новий місяць“. Як у зимі „тиснуть“ морози, кажуть: „Коби настаў місяць, то він (мороз) пересече сї“. У кого звичай пускати кров, робить се нового місяця.

7. Звізди.

Коли спитати старших людей, що се такого звізди, каже кождий: „Е, а шож би? кажут у нас, що то відаў божі віўці“.

Що в давнині уважано звізди за звірята, се видно найліпше в загадці:

„Поле незміренне, стадо незлічене, а до того є на штири негїли пастирь“. (Небо, звізди і місяць).

Крім сего вірять, що кождий чоловік має на небі свою звізду, котра світить йому ціле житє і гасне аж у годині смерти свого властителя.

Сим пояснюють собі спадане звiзд, мовляв: „О, хтось умер, бо чiяс звiзда онде упала“.¹⁾

Що звiзди уважано в первiстних часах за щось живого, видно з того, що чарiвницi хотiвши спричинити смерть челяди, звернувши голку в сторону звiзди, виконують рухи неначеб кололи кого.

8. Вiтер.

Вiра, що Вiтер се чоловiк, остала в оповiданнях i до нинi.

1. „Один вiўчирь буў з худобоў, тай звiяў сi вiтер сильний. А тот, як держеў у руках нiж — шось туди ци би майструваў, ци би шо — тай так верг проти вiтру...“

Потому шукає того ножє, але не мiг найти.

Так прокегло сi, кiлько не знаю; але настаў кiсний рiк.

Пiшоў тот вiўчирь на другi села за хлiбом и зайшоў до одного газди на нiч. Газда моцний буў, приймвў и просит того до вечери. Сiли вечерити, але дивит сi тот вiўчирь, стоiт на столi єго нiж. Єй, змiниў сi вiн дуже, як уздрiў, до кого вiн прийшоў, але нiц, їст...

Потєкуваў вiн за вечерю; полегали. Але рано схопиў сi тот вiўчирь из постелi тай роздекуваў сi из тими газдами и пiшоў далi. Уже декуваў Богу, шо вiрваў сi вiдтiў“.

(Павло Курчук).

Пор. Етл. Збiрник, т. XIII, ст. 12—13, ч. 223.

2. „Даваў газда худоби вечерю — вильми розмiтуваў по пластови кождому окремо, аби то сi не било — а вiтер звiяў сi тай то забраў гет з помiж худоби; шо вiн кине, а то озьме вiтер...“

А тот газда сi злютивў дуже и верг на зустрiть вильми... Тай вiтер у тот мах стаў, як вiн то зробиў. Але пiшоў газда у хату, жiнка зладила вечерю, а вiн сiў вечеряти, а то увiйшоў у хату якис чоловiк и каже: Добрий вечiр! А газда вiдповiў: Дай Боже здороўля! Але той, шо увiйшоў такий карвавий, груди цалом кривавi...

А газда каже: Просимо до вечери!

З Богом сьвятим вечерiйте; най Бог даст на пожиток!

Але, каже, як бисте були не казали, шо просите мене до вечери, то буў бим вас зхопвў на вiки — аминь, бо я є вiтер...

¹⁾ Дехто каже про се, шо то чорт летить, сяючи огнем.

І газда сї тогди напудвї, тай каже: Чоловічку добрий, де я тебе пробвї? Я з тобоў не буў на віку...

Тай той каже: Тогди якис метаў пласти, та я повіяў, а ти залихословвї и верг вильми; — то я віяў, тос нї пробвї. Ше ти тепер дарую, шос нї кликаў до вечері, а від нинї з божим духом абис ніколи не играў... Бо, каже, не знаєш коли залихословиш, бо є 77 мінут усеких, а 77 придобашок, а 77 вір є и 77 язикїў. А тоти мінути то усеу перед ведут, то не знаєш, коли як заговориш, а як за тобоў стати сї може".

(Петро Попович, Онуфрія).

З. „Даўно сї трафילו, також віяў вітер, а одна кубіта була сама у хакі. Чує, а то торкотит у дверіх и каже:

— Ти спиш, кумо? — Цалком на сусідський голос.

— Ой нї, не спю!

— Пусти у хату!...

Та пішла, пустила у хату, тай иде наперед, а та, за неў.

Але дивит сї, як сї обернула, то уходит у хату піўка обдерта, кирвава, и каже: Шукай шо їсти!

Та найшла їсти...

Лиш проньки здїла... Шукай ми масти, рани помастити...

Найшла масти, вімастила сама жінка тоти рани.

— Бог да прости! —

Питає жінка: Шож ви так сї обдерли? хто ви є?

Ой, каже, я вітрова дбчка; я сї мушу обдирати; дайте менї платка обвезати коси.

Дала платка.

Тота піўка обвезала коси и каже: Будте такі добрі, прошу вас, не кажіт нікому за мене, шо я у вас була, та я за рік зноў до вас прийду.

Але баба не могла відержети і пофалила сї, тай она більше не приходила..

Потому на рік мала такого молока та масла, шо раз, за тоту заплату, шо вімастила єї рани. А по році не стало нічого..."

(Андрій Перожук).

Попри се понятє є друге — новіще — по якому вітер, се злий дух¹⁾.

„У лікі є такий вих кір. То як звїє сї, як закрутит, то усе шо є, то несе у гору. Кажут, шо то злий дух сї сьмішкує над чоловіком; бо він ласує, як є де копиці, то забере и гет у скали поносят.

¹⁾ Дехто мовляв — „вітер се божий дух“.

Як той вихкірь підвіє чоловіка, то возьме сї чоловіка хороба вітрова, шо скрутит го п уже слабый усе.

То як той вихкірь повіє, то приповідає сї:

Баран би кі побвў тритєк,
а чвертак не так, а петак на мак!¹⁾

то він утихне, розсипле сї²⁾. *(Петро Попович).*

Наведу ще три оповідання, в яких випадки поривання людей вітром приписують чортові.

4. „У нас буў один чоловік, називав сї Гаврило Жолобчук, та відвертаў град — він від того буў. — Але як повіяў вітер на него, тай узєў — бо він буў на дворі. Тай узєў го, п повїс у лїс, тай єго там п страх задеревіў.

А далї п не знати, шо з ним було, може п ше хтос додаў єму страху; так, шо єго у вечір узєло, а другий день найшли го у лїсі. Та з ним таке було, шо він не киміў, шо з ним було — аж у хакі прийшоў до себе, спамнетаў сї²⁾.

(Андрій Перожук).

5. „А тато небощик, ходиў на кітюн на Веньґри — як то боло даўно, шо ходили за кітюном. А у осени, як у осени, була вітрена година; та вішли на Пантирь — полонинка, пан уже були, то знають — та виїли, було їх штири, як несло кобіту у вітрах... И пищєла — додивила сї людей: — Не дайте загинати! Не дайте загинати!...

Тай пішла...

Шо? не знати, як би обвілнити.⁴⁾ *(Андр. Перожук).*

6. „Тут одну бабу ухопиў вітер і повїс та застроміў на дерево. Дєсь вийшла у ночи з хати — а то зимно було, фуфєла така, вітер свище — а она вийшла, як то у нас звичай цілком скидати усьо з себе, вийшла гола на двір. Тай як повіяў вітер, тай бабу здоймвў і занїс гет далеко від хати, та застроміў ї чи на вільху, чи верба така росохата була, шо баба аж до ранї гола перебула; аж рано ї найшли, шо лєдвѣ уже пїнькала, так змерзла. То приказуют, шо то ї злий дух туди повїс. А она нїц не памнетає“

(Андр. Борисюк дяк).

Дня 28/7 обоходять Зеленці св. Курика²⁾ „за для вітру п вогню“. В той день не роблять нічого коло сїна, не звозять

¹⁾ Трирічний (чотиро-, пять-) баран.

²⁾ День св. Володимира; святкованє се належить уважати за останок давнього почитання вітру і огня.

його з сіножатий, „бо вітер розмете его гет;“ рівнож не вільно „шось так коло салашы робити, буде горіти“.

„Я раз віз сіно на Курика, треба було конче, тай везу. Але идут якіє, тай кажут: Мой! А то буде мати вітер чим фудекати (розкидати).“

Тай, не бійте сі, потому такі так було. Звіяли сі вихторі и гет порозтресали, шо мало сі шо остало. То задля сіна дуже варке съвето“.

(Андр. Перожук).

„Оден чоловік побиваў оборіг на Курика. Та потому, уже буў оборіг из сіном, та лиш раз — так у вечір ўпримерці — имвў сі тай зачеў горіти. Людний сі избігло такых, а однако не могли уга-гасити; не давало“.

(Сем. Попович).

9. Грім.

Нарід наш задержав також сліди давнього персоніфікованя у віруванях про грім і блискавку.

В літописи подибуємо згадку про бога громів, Перуна, якому Русини віддавали честь. Нині віра ся привязана до св. Ілії, він орудує громами, стріляючи чортів.

„Як блискає, то св. Ілвій їде. И одни кажут, шо він міч такий має золотий, шо як махне, то так блисне, а другі кажут, шо то брячка золота, та як їде, то то колісе так блискає. Ілвій бе громами тих, цураха їм“.

(Михайло Попович).

Тут наведу кілька легенд про св. Ілію:

1. „Ишоў стрілец лісом, Ілько зваў сі, тай найшоў кирничку з дуже ладноў водоў. Тай сіў собі коло тої кирнички спочивати; хліб поклаў на бік из пушкоў¹⁾ разом и спочивав. Але заснуў він. Кріз сон кричит ему шось над вухом: Илию, уставай! Уставай, хліба заживай, води попивай, бо идеш у дилеку дорогу!...“

Він пробудивў сі, дивит сі — а то стоїт коло него ангіль и так само каже, як він чуў крізь сон.

Тай зібравў сі Ілько, тай знесли сі на небо, тай від тогди уже громами орудує“.

(Ігнат Онуфрок).

2. „Буй оден газда тай не маў дітний. Але він дуже моливў сі тай потому маў одного хлопці. Як сі маў тот хлопец народити, та

¹⁾ Стрільба.

тої ночі прийшоў старец до них просити сї на ніч. Але она не хожіла его приймати, а тот каже:

А може би я, каже, на приспі спаў, на дворі?

А они кажут: На приспі можеж спати.

Гет у ночі чує тот старец, прилекіли 2 ангэлі, и оден сїў на застїлнім вікні, а другий пішоў у хату. И тот старец чує, як тоти ангэлі говорі собі; той з вікна питає сї того у хаті: ци є уже той хлопец, ци сї народиў? И росказує, у котрих сї мінутах уродит, який би буў.

А тої мінуті, шо сї тот хлопец уродиў, казаў ангіль, шо буде зле, бо він застріліт свого тата.

А тот старец чуў тото усьо.

Як Біг даў день, а старец уходить у хату и каже тим газдам: Кобисте сї на мене, каже, не гнівали, я вам, шось, каже, скажу...

Кажіт.

Я чуў сеї ночі як янгели говорили собі, и казаў янгіль, шо той хлопц у такій мінуті сї уродиў, шо мусит вітце убити.

Так газди сї засумували, и порадили сї, того хлопці стратити. Даў собі газда зробити таку скриню, аби вода не потекла, и вложили у ту скриню грошій, и постелили поверх грошій, и поклали там хлопці; відтак заднили тоту скриню и вергли у Дунай. Але два брати ловили рибу — одян бідняк, маў богато ігвй, а другий богатий, а дитини ні одної не маў — и завудили саком у воду тай вікгли тоту скриню. До скринї, доднили, аж там дитина...

Тогди каже тот бідний: Озми собі, брате, ту дитину, бо у тебе дас бі.

А тот каже: Я би приїс тоту дитину ид хакі, то би менї жінка очи віпарила.

А той бідний каже: Не хоч? Видиш, кїлько їх маю, а сесе не лишу! И взеў, тай пішли д' хакі. Иде и той богач, аби витїти, шо тому жінка скаже. Приходї, поставили скриню на приспу и ухогї у хату. Каже бідний жінці, шо найшли дитину, шо гіяти з неў?

А жінка каже: Неси до хати, може тото зголодніло.

А тот богач забуў сї, як тото учуў и пішоў гет. Там до дитини диве сї у тоту скриню — а там тїлько грошій, шо попри ту дитину ше й свої выгодуют. Так тот хлопец ріс, газда посилаў до школи, тай хлопці як звичайно идут зі школи и кажут ему: Ти, каже, Найдо! А він за се буў лихий и приходит до хати, питає сї вітце: Що я за найда, шо хлопці кажут? Отец каже: Ти сї за то не гнівай, бо ти такі найда напраўду. Але я сї тебе не

відрікаю, я тебе маю за свого. А він тогди каже: Коли я, каже, найда, то я вам гекую за сесе, шосте мене до тепер тримали я від-теперь иду собі гет. И пішоў. Иде вулицеў, їде газда кіньми. А тот хлопец з далека поклонив ся тому газзі и каже: Славайсусу Христу! А того газду здивувало, бо кілька їхав, то такого розумного хлопці не здиваў. И стаў з фіроў, и питає: Куди идеш, хлопче? А иду, де бим сї наймаў. Каже газда: Найми сї у мене; будеш пасіки стеречи. Добре, каже хлопец, найму сї, и сїў на фіру. Приїхали д'хакі, тай газда даў ему стрільбу, и повів его у пасіку. Так він стереже пасіки оден день, другий день, аж одної ночи зібрав сї газда ити дивити сї, ци справедливо він стереже. Бо ему газда казаў, на першу, як хто буде ити, то три рази скажи ему: Гальт! А як не послухає, то стрілай до него.

Иде газда у пасіку. Але уздріў его хлопец и кричит: Гальт!... Гальт!... Гальт!... А тот газда такі иде... За четвертим разом хлопец стрілив!... Тай пішоў у хату дати знати, шо когось убив. Віходит газдині, тай засмутила сї, шо тот газду убив; але нема шо робити, бо він віпоўнив розказ. И так вело сї, буў він у тої газдині так, шо та газдині звінчела сї з ним. Потому шес у 2—3 роки була у них дитина. А тота дитина дуже плаксива була. Чув він раз у ночи, его жінка каже: Як будеш такий плаксивий, то зробимо з тобою так, як из тим. Але тот питає сї тої газдині, свеї жени, як то було. Стала она приказувати, тай він добаг сї, шо він звінчеў сї из своєю мамой, а тата убив...

И прийшоў до владики сповідати сї. Владика як то ўчуў, не даў ему покути инакшої, але даў ему таку покуту: Даў ему 7 овец білих, и сказаў ему так: Паси, неборе, тоти овечки аж, усі почорніють.

Він приймив сї. Пасе тоти віўці, але пушку — тоту шо маў у пасіці — не покидає. Раз дивит сї він, за морем тільки богато людий, ріжут дуби деревеними пилами; так мучі сї, шо аж жель дивити сї... Але дивит сї, аж їде морем пан, а тоти люди як уздріли того пана, як заревут, як запище — шо аж сум голови бере сї. Бо він їх за кождий раз караў дуже; не було за шо, у один талан робе, а він їх карає. А він собі подумаў, тот віўчирь, одно ми сї гіє, стріляўем у свого тата, буду стрілети и до сего пана. И стрілив! Пан, лиш з конє гет! у море; а люди упали на коліна и Бога моле. А тот віўчирь забуў сї на то, и потому набаг сї: Ба де мої віўці? Ходит, шукає, усе находит 7 овец чорних, а білих нема... Аж потому добаг сї, шо то его віўці почорніли.

Пригнаў він тоти віўці ид владиці, а владика его запричащеў и він сї такі у ті мінукі возніс на небо з кілом, и з тоў пушкоў. Тай від того чысу стрілеї из тої пушки осинаўціў, бо май старшого збіў на мори. Тай то він до нинї, тот Илий — бо на име ему Илий — як гремит у лікі, то він стрілее.

Так приказуваў оногди один чоловік у бутвинї и я тото ві-
слухаў“.

(Петро Цаней).

Пор. Етн. Збірник т. XIII, ст. 145—146, ч. 337.

3. „То „тот“ осина ему, укіркує Богови, а св. Илий стрілее у него громами. Они, тоти осинаўці, дуже недобрї на него, але не можут ему нічо зробити.

Як буде кончина сьвіта, то буде на сьвікі велика война. И на ту войну підут усї хлопцї, а баби лише сї дома. Потому хлопцї вібют сї гет, шо не буди и одного... А баби будут ити сьвітами шукаючи своїх чоловікіў; и найдут они медвежий слїд тай тогди сто бабіў буде сї бити над одним слїдом. Одна буде казати: То мій чоловік оди ишоў; а друга буде казати: то мій ишоў; та буде казати: то мого чоловіка слїд, а друга буде казати: ні, то мого чоловіка слїд... И до тої міри будут сї сварити, шо станут сї бити и вібют сї шо до лаби...

Тогди, як не буде уже людий, то тоти всинаўци вікохают собі такого вола, шо буде сїм миль доўгий, а сїм миль широкий.. Они прїто того вола скохают, бо загадают св. Илию убити. Але як би з него кроў дзяпнула на землю, шо би убили, то зимле сї би від того займила и згорїла би; а то „они“, осина, хоки на земли за-
ложити собі своє царство.

Тай як тот віл віросте, то они убют, и здоймут з него шкіру, и простелї на землю, и тогди имут св. Илию тай убют его (аби кроў з него не пішла на землю, прїто та шкіра). Але у ті шкірі буде їерка, від вуграчка, шо є у худобї и кроў из св. Илий потече крузь ту їерку на землю, и земле сї займе тай згорит цалом, шо ніц сї не лишит“.

(Семен Попович).

Я раз запитав людий, в шо то бє грїм. Всї відповіли, шо в Чорта. На мое питанє, чи видїв хто, як се дієть ся, відповів Василь Онуфрак так:

4. „Раз туй на Жолобі були ми з худобоў, а надїйшла бурі. Шо тогди не їяло сї — Господи! Громи лускали так, шо витїло сї, шо небо упало, як гримне...“

Том вигїли, усї ерщенї, у шо то бє. Як луснуло онди у той ґрунь, але то так — витїло сї — шо розлекїў сї у порох! А через

чье у другий... Але дивимо сї, то лусне грім, а то лиш шос таке як рукаў за велике, чорне, зїве сї сюди-туди тай за онтой ґрунь... А то лиш разом блисне і грім! за тм... Ага! у шо то бе? Ми уже добагли сї. То той, осина, скаминѣ би, ховле сї, и св. Ілїй бе громом, бо він до того в постановлений.

Як св. Ілїя стрілить до чорта, то кремінє з його набою „їде 7 миль у землю и аж за 7 рокіў виходит на верх“.

„Тот громовий кремінє добрий — як би найшоў, до короў; кладут у гїйницю.

А як би сї трафїў з їеркоў, то аби дивнї сї крузь ню, як гремит, то би виїї крузь то Ілїю; и крузь тріску з громовицї¹⁾ як роцїплена, то би виїї таке“.

(Петро Попович).

Кров з Чорта (чорна, скипіла), можна найти на тїм місци, де ударив грім; она добра до коров (дають у солп, проти відьми).

Вірять також, що „як би махаў крисанеў понад віўцї, то би грім відтак вібвѣ“.

Коли блисне, хрестять ся вимовляючи: Свѣт єси Господи! З весною, як почує хто грім у перве, хрестить ся, а взявши камінє, ударяє ним тричі в голову і каже: Камінє голова (3).

В часї громів, ховаючись під дерево з за дошу, роблять ножем хрест у корі на дереві, котрий не зволить вже чортови приступити на те місце: в тїй самій ціли роблять хрести на деревах, під якими стоїть у полонині колиба.

Останками давньої віри належить також уважати святкованє громових свят Ілїї і Гавріїла. Кажуть про се: „Як роби у громове сѣвето, то ласує грім убити маргу, або у салаш ударити“.

10. Веселка.

Декілька пережитків давніх поглядів подибуємо в оповіданях про „Весїлку“ або „Веселицю“.

¹⁾ Громовиця — се дерево поцїлене громом.

„Кажут, що весілка приходит обома боками на камінь та так тот камінь віне, що кабачі сї зробе. Та як би ишоў чоловік до неї на колішки (и аби знаў, є така молитва, аби говориў), то як би дійшоў там на то місце, де весілка пе, то би віпросиў собі, шо би загадаў. А другі кажут, шо як би там дійшоў, на то місце, то би сї розтопиў“.

(Петро Попович).

До весілки ітиб на колінах і руках, з прижмуреними очима і відмовляючи „Отче наш“; дійшовши на місце, де вона дотикає кінцем землі, найшов би там золоті чоботи і срібний перстень. При помочи сих чобіт і перстения може стати ся кождої хвилі невидимим, та може віжлувати, себто знати все на перед.

ЧАСТЬ II.

Вірування привязані до звіринного світа.

Нарід наш заховав також чимало вірувань привязаних до звіринного світа. А що дуже багато їх можна порівнати з такими самими віруваннями у нинішних низко культурних народів, проте і за їх початком глядіти б далеко-далеко в зад, в часи, коли нарід наш стояв іще на дуже низенькій уровени умового розвою.

Зеленці уважають деякі звірята за щасливі, инші за нещасливі; і для того вони на перехід добрі або ні; одні чоловікови щирі, другі знов ні. І так:

Ліса уважають за щасливого; як він перебіжить кому дорогу, то вже той чоловік „добре ме гостити“.

Вовк, медвідь, заяць і кіт, се звірята нещасливі; вони на перехід не добрі: „Заяц, як перейде стрілце — як иде до ліса — то може безпечно вертати сї до дому, бо му сї більше нічо не трафит“.

(Мих. Попович).

Як кому добре веде ся, каже про него приповідка: „Того не заяц перейшоў“. Так само і кіт на перехід не добрий; його однак треба шанувати і годувати, бо „ми єго пайку їмо“.

1. „Даўно були у короў гійки цілом черевом так, як у льохн. А була одна жінка, шо мала статно молока, тай не знала, шо з ним робити, тай она купала сї усе у молоці. А Бог терпіли, а далі усердили сї и щерли дійки отак (показує) рукоў; а тогди кіт скочиў и ухопиў сї штирма лапками за штири гійки тай ваўкав.

А Петро святий каже: Господи, облиши хоть для kota! И Бог облишили штири гійка“.

(Юр. Осташиук Матія).

2. „Бог приказали давати котови що рана и у вечір по 3 ложки молока, бо ми его пайку їмо; то для него молоко Бог облишили. Тай люди дають...“. Як кіт прийде з перед Бога, то Бог питають сї: Ци давали тобі газди молока їсти? А він каже: Ні, не давали! А душе того газди каже: Ми давали, але він зажмурений хлептаў, тай не виїў (кіт, як хлєпче, то очи зажмурить)“.

(Федір Оленток).

Котови втинають кінчик хвоста „аби гуштурь не браў сї чоловіка“.¹⁾

З межи домових звірят корова і пес ширі, вівця і коза, не ширі, а кінь дуже „фалчивий“. „Корова, як дуже изголоднів, то иде д' хакі; рада би, шоби ї здоїти тай дати ї їсти; а віўде або коза, аби лиш від хати пішла, а д' хакі не гадає“.

„Пес, то найбільший приякіль чоловікови“.

Наведу оповіданє Андрія Перожука, в яким змальована вірність пса; воно має і длятого вартість, бо в нїм переховав ся звичай траченя людий за для їхньої старости.

3. „Даўними чысами люди жили по 200 рокіў. Але буў заўзєток, аби тих старих губити, карати смеркіў. А оден син пожадуваў свого вітца, вікопаў яму, тата у яму и прикриў. И зайшли губити усіх, и того шукали, але не могли найти. Як дізнали сї, шо старий не ўмер, удали сї на право. Прийшоў тот син на право и пан судия казаў: Абис прийшоў заўтра сюди з приятелем и з неприятелем; иди до дому. — Прийшоў він до дому, иде до ями ид своему татови на пораду. Тато каже: Бери заўтра пса и жінку! — Він так изробив. Рано узевў пса и жінку и ставвў сї на термін. Каже судия: — Бий пса! Тот узевў бук, удерив пса; пес зарюў и уків. Судия даў хлїба: На, клич!... Закликаў пса. Пес прийшоў, упаў до ніг, ласит сї; даў му хлїба и пес стаў такий веселий, як би не битий. Узевў судия бук, даў чоловіку: Бий жінку! Газда ударив жінку, а жінка у плач, у проклони: Лихо бис погиб! держиш старого пса (тата) у ямі, аби кі дораджеў, а мене невинну убивати хоки!... Тогди пішли из тоў кобітоў ид ямі ид кі, де буў старий гїдо и вікегли тай убили... То пес хокь гїстаў, то такі зласив сї ид чоловікови, не гніваў сї, а жона излютила сї тай приповіла усе“.

¹⁾ Се пережиток; місто цілого kota жертвували кінчик его хвоста, щоб забезпечити ся від хороби. (Гуштур = катар).

Про коня так розказують :

4. „Кінь ласує хрисченнвнн убити, але боїт сї, бо їму видит сї, шо чоловік такий великий, такий сильний! Він як пе воду у ріці — шо поїт сї его — та видит чоловіка у вої — буде образ — то гадає: Йой який він маленький прокіў мене — видит и себе и чоловіка у вої; — коби я, гадає, напїў сї, то я его зараз убою у смеркь... Піднесе голову: Ого! уже не так сї видит, чоловік показує білший; тай иде далі спокійно“. (Петро Попович, Он.).

Коня сотворив чорт і длятого „як їдут на Велигденъ из сьвекістю (свяченим), то кінь летит дуже, бо его сьвекіськь пече“.

5. „То даўно лвш як поблагословлена худоба, шо сї явила на сьвікі, то корова мала зуби великі, а ріг не мала; а кінь — від „него“ сотворений — маў на голові роги, а не маў зубїў“. Тай відтак корова каже: Дай менї роги, а я тобі дам зуби, бо тобі не пасує из рогами. Тай так помінели сї. Тай корова збула сї горішних зубїў, а гістала за то роги. Тай кінь має и до нинї відзнаку на ногах, такі рогові значки по під палетку, шо маў роги. А корова не має зубїў, лиш штипаки пускі“. „Кінь май лукавіща худоба. Він як пе воду, то дивит сї и видит у вої, яка у чоловіка сила, шо слабий, и думає собі: Ей убою его зараз лиш сї напю... А так подивит сї и воздрьгне сї, не може сї зважити. То кождий кінь, як напе сї води, то муснт сї подивити на чоловіка, то він через то“. (Петро Попович).

Звірята уміють „ві жлувати“, себ то відчувають все на перед. І так, декотрі звірята ворожать смерть: „Як ворон краче над хатоў, то на шкоду у марзї, або хтось умре из газдіў“. „Як зайде у село рабкауочи такий чорний ворон, то уже муснт бути якас новина. Або шос умре таке важне, або звір зробит дуже шкоду велику, або пошескь якас буде“.

(Михайло Попович).

„Як зазуле кукає по часови на хакі, то хтось у кі хакі умре, муснт бути мертвец у кі хакі“. „Казали мама, шо стрийна такі так умерли: прилекіла зазуле у лікі и зкувала на хакі и до твжнї стрийна умерли“.

(Юр. Остапух, Мат.).

„Як сова кричит над хатоў, то также муснт хтось умерти“.

— „Когут, як трафит сї, шо піє з вечера — бо то рідко,

щоби у вечір когут піяў — то буде якас новина, або умре хтос смертеў такоў неприємноў, або заслабне хтос“.

(Онуфрій Попович).

Коли ж кіт „мие ся“, або скрегоче перед хатою сорока, належить надїяти ся гостей.

„Як зазуля кує до Івана, то буде тугий рік (голод, біда).

6. Як вірцевий примір „віжлованя“ звірят подають оповідане про Кузюкову сороку, яке я записав: „Оден Кузюк, туй у Чернику, имвў маленьку сороку на дорозї, шо не могла лекіти. Він имвў і н годуваў, шо віросла велика. Она собі літала по двору, не кікала. И тот Кузюк маў баун — як то уперед люди держели собі курити. А він робіў полотно и поклаў скрутец тютюну и люльку на горі на полотно, на варстакі. Тай прилекіла сорока вікном, ухопила скрутец и вінесла на двір; вернула сї, узела люльку — вінесла на двір. За годнну — тут левізори; обшукали усюди, не могли найти и пішли собі. Наколи они из хати, а сорока кітюн у хату, и люльку у хату. Она віжлувала, шо прийдут левізори и спретапа тото гет“.

(Андрій Перожук).

Звірята не лиш шо розуміють людську мову, але також розмовляють між собою. У вечір перед Василем годують веї добре домашні звірята, аби не кляли, бо в той вечір „говорит уся твар божа“.

7. „Раз на Новий рік воли упрєжні були у стайни. А газзі хтос наказав, шо худоба на Василї буде говорити. Тай дав той газда у ясла сїна и сховав сї під сїно, хокіў чути, шо воли будут говорити. Воли їгет. Як попоїли, каже один до другого: Легай, братчику, та відпочивай, бо заўтра би нам газду на цвинтарь везти. А то даўно було, шо тої днини, шо умре, тай ховали. Увійшоў газда у хату, з того страху розболїў сї так, шо уже ледви їждаў сї рані и умер“.

(Андрій Перожук).

Також вірять, шо на Юрія сходять ся звірята „з одного гнізда“ і розмовляють; опісляж розходять ся знов „сєвітами“. В кінци веї народні пісоньки про звірята, містять віру, буцїм то вони говорять. Зеленці осуджують вибране яець і „потят“ з птичих гнізд, бо, „п таха клене, и то сї в деветім поколіню не проводит“. „Як хто возьме з гнізда мале, то старі кленут и плачут. То так и той, шо бере, буде плакати за своїми їтьми; аби и у девекім поколіню, то сї мусит тота криўда испоўнити“.

(Онуфрій Попович).

„Як косо ви узяти гіти из гнізда, то він плаче и клине“:

Проклетий віучарю, проклетий!...

Найшоў мої гіти, найшоў...

Наклаў ватру, наклаў ватру...

Пірить!... Пірить!... Пірить!...

Пече — їсть; пече — їсть...

Ще й солить... Ще й солить...

(*Анна Тимчук*).

Сю „пісню“ говорять удаючи слів коса, при чім старають ся уявити (модуляцією голосу) біль тої пташки: найбільший біль видно при словах „ще й солить...“.

Є ще одна пісенька, яку коли співають, удають „голос“ птаці:

„Я посіяў пшеницю,

Бог пшениці не ўродвў, не ўродвў,

А я Бога колом-колом,

А Бог ме—не ку—шту—рооом...

З мене кроў дзьвир цюррррр-котом“.

В Зелениці удержала ся також віра, що звірята можуть породити людину, а жінка видати на світ звірину.

„Самосій“.

8. „Шо року по Василю другий день, мусит сї народити десь у сьвітах хлопец; але то у звіри — у олениці, ци у воўчиці, ци у медвежї; народит сї на здобу люцьку и, наколи сї уродит, то зараз такі говорит, каже: Давайте їсти! Та, як дадут ему хліба — то той рік буде кісний; хліба не буде того року. А як дадут му снігу, то того року снігу не буде, дороги не буде, бо сніг згибае; то кажут: Самосій здзіў сніг. А він сї називае Самосій, шо він від звіри, а на нашу здобу. Але як дадут ему їсти — то він зараз гине; а як сї так трафит, шо живе, то він е пастырем від звіри: він гонит звір и пасе, але не витко — лиш чути, як жине“.

(*Петро Попович Он.*).

„Природа“.

„О, того М. мама, то мала олене; тике уродило сї дитине гей олене — и очи тикі мало и рог и джег тикий, усьо так гей у олїне; але не жило доўго, умерло“.

„Там горі, у Зелениці, одна не мала більше гітй лиш одно, але було тике, як сї ўродило, як білиці“. (Андр. Перожук)

Останки-ж первісної віри, що деякі люди можуть переміняти ся в звірята та що душі по смерті людий переходять у звірята, здибаєть ся на кождім кроці.

Вірять також: Є така птаха, що звїрує чоловіка — що буде цілий рік голоден, або бола го сї яка озьме“.

(Михайло Попович, Он.).

З помежи всіх звірят не убиває ніхто, ласиці і ластівки.

„Є такі підласички, що їх не годит сї убивати, бо то щіске того, де они є. Де они є, то яка она буде — ци біла, ци яка — то тот газда може у таку худобу увірувати; така худоба буде сї ему вести. Її навіть не гирь у вечір изгадувати, бо то ї шкодит — она сліпне від того“. ¹⁾ (Мих. Попович, Он.).

„Як віўці озьме сї дурнек, то аби и других сї не ўзело, аби и другі не заслабли на то — то нияз як сї умішє між дріб, то одно за другим минає сї — то кличе сї того Івана Кушнерука, він знає тому раду. Він бере таку віўцю, що озьме сї і тот дурнек, и на дривітні сокироў обітне уперед лапки и фіст, а так бере тай відотне голову и шое туди бає... А так звєже ти лапки и голову разом и завісит над каглу, у банти; потому то так висит, Бог знає докіў. Тай як то зробит, то віўці більше не слабуют на того“.

(Онуфрій Попович).

„Як пес искажений аби укусиў, або аби лиш натох ци то маржину ци чоловіка, то сї пса ростинає на двоє — такі живого сї ростинає — и кладе сї один кавалок туй (показує), а другий туй... и між тоти кавальки переганє сї худобу; ач би чоловіка — то чоловік иде між ти кавальки; тай як тото зробити, то уже не буде шкодити“. ²⁾

(Мих. Попович, Он.).

¹⁾ Є се певно пережиток давнього табу,

²⁾ Наведені два приміри се останки давнього звичаю жертвувати одно звіря за инші, щоб їх уратувати від хвороби. Як пережиток такого звичаю належить уважати також таке: „Як трафит сї, що дитина перепудит сї ци би пса, ци корови, ци чого, то рубає сї из межи очий джегу (псови, корові, людині) и тим сї підкурує. Як сї напудит, то вольме сї скуса, що мече сї у просоню, кричит; а як підкури, то може“. Тут місто цілого звіряти береть ся лиш волося з над очий.

„Росказують стрий, що даўно того много було, що як майстри завезали підвалине — що клали нову хату — то тот майштірь голоўний браў чорного когута и утинаў тому когутови голову на порозі (хатнім), аби сі уроки худоби не брали“.¹⁾

(Петро Попович Он.).

„Як ріжут безрогу, то у нї є така селезїнка; як тота селезїнка є у переднім кінци груба — від шиї — то нагіють сі зразу грубої зими; а як тота селезїнка є у заднім кінци груба, то буде при кінци груба зима“.²⁾

(Ів. Крамарчук)

Звірята, мовляв, „душі не мають, у них є лиш пара; як звірина пару спустит, то здихає“ (про маржину кажуть: минає ся або відійшла).³⁾

Зеленці обходять також чи мало „Звірових съвет“: „Тоти съвета звірові, що є, то обсербує сі загля звіри. То як би тот день не поуважає, то звір — не дивуйте — ласує убити маржину“.

(П. Курчук).

І так святкують: Івана Богсл. (21/5), Николая (22/5), Перенесїня (день по Вознесеню), Розигри (22/6).⁴⁾

В кінци додати б, що Зеленці люблять уживати декотрих частий звірят (пр. пер іотура, крил джої, пер половника, хвостів білиць) на прикраси до своїх „кресань“.⁵⁾

Тепер наведу вірування привязані до поодиноких звірів.

1. Медвідь.

Медвідь походить із чоловіка⁶⁾.

Раз ишоў Сус Христос из св. Петром и Паўлом дорогоў. Але один мельник перевернуў кожух на собі горі джегом и сховаў сі під міст; хокіў іх напудити. Тай як они ишли, а він віскочуў из

¹⁾ Часом — хоч рідко — роблять се й нині; є се пережиток давніх жертв богам.

²⁾ Є се останок давнього відгадування будуччини з внутренностей вбитих звірят.

³⁾ В супереччі з тим понятєм є вірування, буцім то і звірята ходять по смерті, длятого треба прийняти, що уперед нарід признавав істнованє і у звірят душі.

⁴⁾ Є се сліди давнього культу звірят.

⁵⁾ Капелюхів.

⁶⁾ Первістний чоловік не відлучує себе від цілої природи, але уважає себе спорідненим із нею.

під моста тай иде на руках и на ногах гей пес и шос туди бурмоче. А св. Петро каже: Господи, а се шо? А Сус Христос каже: Се медвідь!... И з того чысу мелник зробиў сї медведем“.

(*Андрій Калишок*).

Пор. Етн. Збірник т. XII, ст. 69.

„Мама приказували, шо раз ишли Бог, а один чоловік сховаў сї під міст, хотїў Бога напудити: перевернуў кожух и сховаў сї. Тай як Бог нагїйшли — а він віскочив відтіў и пуджів... А Бог вергли у него мітлоў и кажут: Иди, иди медведе!... Тай він зробиў сї медведем такі на ўсе.

(*Юр Осташиук, Мат.*)

Приказують, що „медвідь удре луба и патичком щепит постолы тай убує на ноги и иде на ягоди“. Коли проте хто лихо вбує ся, кажуть: Ади, убуў сї, гей медвідь у ягоди“.

„Медвідь робить собі на зиму хату, так як чоловік, але у пни — (порохно видоўбає) и вікно робят, а як зайде, то дучу закьигає чубром (вершок смерічки) за собоў“. Він через осїнь стає дуже ситий і опісля „цалу зиму сце передну лабу и тим живе“.

„Медвідь має за 12 хлопа сили. Зробити би на него сліп, тай аби 12 попоносїў вінесли туди на гору (що хлоп двигне), то як би сї то завалило, то аж так би єго (медведя) убило“.

(*Петро Цапей*).

Загально переконані люди об тім, що на полонинї при худобі не вільно їсти печеного бабця, бо „як печи бабце, то медвідь завітрит и приїде у кошеру, ци у стаю и убіє шось з худоби“.

2. Вовк.

„Вовк (гайда), за 12 хлопа розуму має, а за 3 сили“. Ёго „зробив“ (сотворив) чорт.

Вовк має таку силу, що може чоловіка замовити, або приспати. Коли він зайде чоловіка так несподівано, що сей його не догляне, тоді вовк його замовить, с. зн. чоловік побачивши його опісля, не може „пустити з себе голосу“. В такім випадку треба чим скорше „роздерти пазуху від сорочки“, або „пустити з мізильного пальця кров“; тоді „голос верне сї“; чоловік зможе кричати.

„Як воўк хоче чоловіка замовити, то бере стебло у пащу и качає сї по землі; то так замовит, шо чоловік хоть би хокїў

крикнути, то не може — стане, тай дивит ці, а воўк тимчасом озме козе и піде. Раз замовиў мене онди у Бріцькій так, шо ні я ніц не казаў, ні пес не брехаў и він узеў козе тай пішоў; а мені — аж тогди мову домкло.

(Юр Онуфрак).

„Вовк замовит — як він, то чельидь, а она, то хлопа.

1. Ми ишли з Бріцької з бутина та я ишоў гет-гет на перед. Злагодиў я собі дриво та узеў дриво на плече и несу. А она сидит на дорозі у фосі, лиш лапки поклала на беріжок, а сама у фосі. А то лиш вечеріло. Я гадаў, шо то пес, так сї згнитила, так ласкаво сї дивит... А я иду, ні гадки. Прийшоў ид ні, а она зачинає гаркотіти на мени тай я додивиў сї уже, шо то воўк и вержу дерево из плечий на ню. Але она изхопит сї так, шо дерево не засегло єї лиш упало на то місце, де лижела. А она до мене.. Я зачеў кричети, а то не мож, бо вже замовила... Але я швидко добар сї, шо робити тай такі борзо хапнуў тай удер пазухи — и мову зараз пустило. Я зачеў кричети. А ті из заду глумет сї мені, гадали, шо я на збитки. Але додивили сї уже и они, шо є їх петь (вовків). Оден мене з переду задуреї — суне сї ид мині, а другий из заду, а три горі посідали, як пеньки. Тай люди звеўкали, стюкали тай они відступили сї з дороги и поставали усеї петь на горі тай дивет сї. Ми пішли, а їх там лишили.

(Семен Попович).

Коли-ж трафить ся, шо пастух бачить вовка скорше як той його, тоді вовк стараєть ся його приспати.

2. „Раз війшоў пастух у ліс; и була полежка така, тай він сїў собі на ті полежці, віўці пасут, а він запалиў люльку и курит. Курит він люльку тай киває сї овтуди — гей Жид який, не дивуйте, у шабиш. Але дивит сї — під корчем воўк, далеко від овец суне сї попри землі. Але додивит сї він, шо пастух уже его заздриў тай сїў собі на землю, узеў у рот кавалок патики и дивит сї на пастуха тай собіж киває сї так як тот. Тай киваў сї до тої міри, шо пастух задрімаў сї — приспаў го так, шо як куриў, так заснуў и люльку упустиў з ирта... А воўк скеў віўцю и здзіў; тай буў би и більше постинаў, але другий пастух надбіг и обігнаў“.

(Петро Остапюк).

3. „Христос, як сотворив воўка спечим и крикнуў: Воўче, уставай, лови гітька... А воўк, як сї схопиў тай за ним... А „той“ — осина — горі вільхоў... Але воўк такі захопиў за ноги и покиржавиў тай кроў пішла долі вільхоў. То цирез то вільха чирвона“.

Пор. Етногр. Збірник, т. XII, ст. 25—26, ч. 24—25.

4. „Воўк не маў загаду пристаўленого, шо він мае за службу робити. Але прийшоў він до сьвитого Николая и просит, аби ему якис приказ дали. Тай сьвитий Николай дозволиў ему лапати усеку звір. Але він не буў тим кунтентний; ему сї вигіло у его розумі, шо май ліпший ужиток из чоловіка; тай він допрошеў сї Николая, аби изволиў їсти чоловіка. Тай так допік Николаєви, шо кара. А Николай пішоў до того чоловіка, шо собі его воўк дуже уподобаў и приказаў їму, як він сї має из тим воўком обийти.

Прийшоў воўк до того чоловіка — уже маў дозвіл — каже: Я тебе буду їсти... Ой, каже чоловік, будеш ні їсти, лиш най сї умвию, абиь ні не їў брудного, тай най си зладжу сьвічку, абим без сьвічки не умираў... Воўк каже: Добре! — Й пішоў чоловік у ліс и уквив собі силний турж, буковий відзамок такий — ніби то сьвічка. Умвў лице тай каже: А дай ко ми, воўче, твого фоста най ўгру лице! — А воўк каже: Добре. — Узевў чоловік, обмотаў собі добре фіст кругом долоні тай — як зачне воўка тим відзамком ўтирати, як зачне мастити — Господи! аж джег облекіў... Але вірваў сї якось тот воўк и полекіў ид Николаєви, каже: Йой, тот мене так сьвічкоў избивў, шо я — ади який... А сьвитий Николай засьміяў сї и каже: А видиш, воўче, який чоловік смачний їсти? А видиш?! И від тогда воўк боїт сї чоловіка, як кьинє за собою бук: бука гірше сї боїт, як чоловіка“.

(Семен Попович).

Пор. Етногр. Збірник, т. IV, ст. 167—169, ч. 2.

Вовчу неситість пояснюють тим, шо мовляв „вовк має лиш одну кишку; тимой у нїм ніц доўго сї не держит. А у другої живини, от — не дивуйте — у свині, то в уже дві кишки, тонка и груба“.

„Як беремінна жінка додивит сї воўка, то ему пащека як домкне сї, то уже и здохне, то не замкне сї назад“.

Ось іще таке про вовка:

5. „Воўчиці мала гігн, та ходила полюючи, аби мали шо їсти. Але дїтвах маленький пішоў у ліс — так може маў два роки. А воўчиці придивила сї тай имила того дїтвашка и понесла ид свеім гігем, аби гігн мали сї чим грати, аби забаўку мали. Пішла она зноў у ліс на лови. Воўчета играют сї, усе за рукаўці штьобають дитину, а дитина каже: Най льолю (сорочку), бо мама будут бити, як підреге! — А рабшіц нагійшоў на то и то вигіў. Тай пішоў, узевў дитину и тоти воўчета забраў, а одному відтеў лабку и верг того без лабки у гніздо. Бо то як би то не зробивў, то она знає,

хто ї забраў гіти, то би гет шкоду починила у маєтку, а так она хапає уже хохь то, шо сї лишило и несе у сьвіти и дохторує его, не має чьісу того шукати".
(Семен Попоевич).

3. Рись.

„Рис аби додивиў сї у лісі чельиди, то хапає за цвьцьку; а корову хапає за вімне“.

4. Ласиця.

„Ласичка, то божа рукавичка з правої руки“.
Ласичка, то божа кіточка“.

5. Борсук.

„Борсук сце у зимі лабу“. „Як бий его, то він ловит хлопа — не дивуйте за мошна“.

„Борсук є двоякий песій і свинечий; свинечий має гук (морду) так, як у свині — того мож їсти, а песій має гук, як у пса, — его ніхто би не їў“.

6. Лилик.

„Лилик з мишв. Як миш покушає сьвиченої паски, то робит сї из неї лилик. Як би имвў лилика и поклаў у новий горнец, так аби поклаў тот горнец горі дном між мураўлі; але аби затикаў борзо уха, аби не чуў, як буде пицети, и кікаў не обзираючись; то третої днини, як прійди, то будут лиш самі кости из того лилика. А між тими кітками будут такі вилці и гребінец. То тим гребінцем аби доторкнула сї тіўка ци молодиці легіне, то буде любити, а тими вилціми, то буде гудати“.

(Петро Попович).

„Клаєти би у горнец лилика и у купину, між мурашки. Мурашки зїтєт его гет, лиш лишит сї такий гребінец. Тай тим гребінцем аби тіўка погладила 3 рази легіне, и аби кинула то під ноги тай як він на то стане, то мусят ї узєти, аби не знати що“.

(Павло Курчук).

7. Ёиртиця (вітвичка).

„Як киртина угибне на верхи, то ї сї ховле, бо як сєде на неї муха, то відтак аби укусила чоловіка, то тіло гет пєує сї, так точит тіло, як киртана землю“.

(Павло Курчук).

Щоби забезпечити грядки від кртиць, роблять так: На святий вечер, коли їдять рибу, складають ости під скатерть; на другий же свят-вечер, бере господар ости і обтикає ними свої межі, тоді кртиць уже не буде.

Мені оповідав оден господар, що дуже добрим способом на „відвернене“ кртиць має бути такий спосіб: Взяти жердку, замірити нею небіщика і опісля вимірити нею свої поля чи городи; по сїм, кртиця певно вже не ступить на сю територію. „Лип“ — додав оповідаючий — „хто би хотіў се робити, то треба знати добре від себе, бо хто би запробуваў, а не знаў би від себе, то най Біг боронит...“. (Ніби, що себ могло йому дуже пошкодити).

„Кртица, то нечисте. Ог еке кіт, а їсти, не їст; задушит и лишєї“.

„Де вітьчка мече, то добре, аби поклаў кавалок свиченого чісника, то она уже на то не піде“.

На Велидєнь, Різдво і инші більші свята „не класти би капелюх на стіў, бо вітьчка буде потому метати у гредках“.

8. Гади́на.

Нарід вірить, що гади́на має в пащеці жьило та що кожда кусає. Вона може укусити чоловіка і сказити худобину. Тому то всякий дуже уважає, щоб у часі посту не вимовити навіть імени сеї поганої живини; а коли бесіда про се зайде, звуть її: Она, тота, доўга, чирвак або зимльиний чирвак. Кажуть, що хто в піст вимавляє слово „гади́на“, то в літі буде вона ласувати на його худобу.

1. „Як сотвориў Бог усєку тоту погань (гадини, ящірки, жаби) и питаў єї кожного, який талан буде мати. Та гладун каже: Я чоловіка з тритека-конє звалю и здіім. А Бог сказаў: Стій, шєсь, каже, не витіў чоловіка, а уже єї косориш на него; и відобраў єму Бог очи. То він и до нині сліпий. А гади́на казала: Я не буду кусати нікого! Тай ї Бог так облишїў. Тай такі так було, що она не кусала нікого; аж люди прогрішили єї, у молоду петницю шили тай Бог ї спустили... То и нині як би хто шїў у петницю, то мусит єго гад сказити, аби не знати шо“.

(Петро Попович).

Як побачать гадину на весні (у перве), то приповідають:

„Най тобі буде добро про нас, а нам про тебе! Тікай від мене, бо де ті єї додивлю, буду ті бити; абис єї ні цілий рік не повиджела!“

Доки гадина не сказала чоловіка чи худоби, зветь ся не про-
грішеною, і така по „Главі“¹⁾ ховає ся в землю, де пере-
сипляє цілу зиму й аж виходить, на Благовіщенє знов
на верх. Коли-ж котра прогрішена, тоді не має вже місця
в землі, „єї зимльн сьвита уже не приймає, мусит зиму-
вати на верхи; прогрішена притулит єї десь попри коріне, ци
плиту и так зимує“. Гадина укусивши чоловіка, біжить скоро до
води і, коли вона перетече, то чоловік гине, коли-ж укушений
перший вскочить у воду і умне рану, то она (гадина) пукне.

Вірять також, що „як гадина укусит чоловіка, то ще відтак
сім років ласує на єго маргу“.

Відтята голова гадини небезпечна також:

2. „Мій вуйко дизинтирив і спаў дилеко на лазу. Раз спаў отак
(показує) на боці, під головою рука була. Чує, шось студене... Він
глипнуў єї — аж то гадина на руці... Він єї зхопив, а она у ка-
менище, а він буком по серед неї — она єї урвала та половина
пішла у каменище. На зиму зійшла у хліў та 50 дробу (овець
і кіз) скалічила так, що кожде згбло. Потому догадали єї, що то
є и шукали та нашли тот кавалок и убили, то уже було добре“.

(*Андрій Перожук*).

Гадина не вкусить, як хто натре тіло любистком, бо се
зіле відганяє її, вона не любить того сопуху.

На вкушенє гада помагають найліпше баїльники. Самомуж
даєть ся раду так: „Як гадина укусит, то треба брати девять плит
(камінців) и шутрувати тими плитами то місце, що она исказила
тай водою змивати; як виштрує єї ту кроў, то то поможе“.

(*Андрій Калинюк*).

Дуже помічний також шлюбний пояс:

3. „Раз графиле єї на самого Ілї, що гадина укусила чоловіка.
Але графиле єї жона, що мала при собі шлюбний пояс та пере-
везала єму ногу тим поясом; та лиш поки тот пояс стояў, поти
лиш дійшла спухлинина, а за пояс вї. Та з долини так напухло

¹⁾ Усіх гл. св. Івана.

було, що уже далі пояса не було видно. Тай тот пояс не пустиў далі спухлини“.

(Мих. Попович, Он.).

Як укушений удасть ся до байльни́ка і сей йому побав, то гадина, котра його ушкодила, вже заклята і вже більше нікого не вкусить.

Всі вірять, що: „Кожда гадина має 12 лабо́к. Один чоловік верг буў гадину на ватру та так полускала на кавалки, що вигіли лабки у неї; такі лабки вигіли лиш, як вгли дрібонькі, як у червачка малого“.

4. „Оповідали небощяк тато, що раз роздражнили одну (гадину) то гвала сі за ними оттак, як з онтого верха до нас (1 км.); то як би не мала ніг, то чим би ходила; кожда має. Она так вам піде деревом, як білиці; з дерева на дерево ме скакати“.

(Онуфрій Попович).

Між гадинами лучасть ся така, що має на голові діямент.

5. „Одна жінка ишла собі десь ид худобі тай додивила сі у цегої „тих“ тільки — без ліку. А меже ними одна, незелічка, лижела собі у кочілци, а на голові мала такі три гудачки, так як горошки не дзернаті, дрібонькі, а блиск такий мали, що з делику не мож було дивити сі. Она не знала, що то тай побігла по свого тата, аби ишли дивити сі, що то є. Розказала як, що вигіла. А они уже добагли сі що то, та побігли туди, та бо уже не застали — решта, іемайні усі були, а тої з діяментом уже не було. То як би маў той діямент, то він до усечиноного добрий; що би згадаў, то би маў. Як би буў який трафунок, то мож — як є тот діямент — заховати сі, шоби ніхто чоловіка не випіў, де він є“.

6. „Один чоловік переносиў оборіг з місці на друге місце тай найшоў на підстеленю одну гадину, що мала на голові діямент. А то старий буў чоловік, що знаў, що робити, як би ї имити. То аби маў шоўкову фустку — чистий шоўк аби буў — та ту фустку аби простелєв і на ту фустку аби ї нагнаў, то так би ї имиў, бо она така, що як де иде, а хоче утечи, то зимлє сі проступає и она пропаде не звати де и що. А він як сі додивиў, та за то знаў, за ту прахтику, як би ї имити, та лиш побіг ид хакі за тим шоўком, вертає сі, а ї уже нема...“.

7. „Одному пастухови трафяло сі, що додивиў раз таку гадину, що мала на голові діямент. Та не киваў ї тої днини, бо не маў тих способіў. Але другої днини узєў собі жвавого конє, тай назбираў два мішки піску, шутру такого дрібного, поклаў ті мішки на

конє и приїхаў на то місце, де ї вигіў. Излїз потихоньки з конє, зробвў собі розкїп, роздїввў той розкїп и тим розкопом посєг по ту гадину май яєнїщу. Здоймиў ї з голови ти діамєнти, сховаў файно, а ї верг назад мїж ти гадини тай сїў на конє и зачєў тїкати. А тота гадина, як зачєла свистати — так, як добрий пастух — а то тїлько сї їх позлїтало у мїнукї, так їх густо ишло, шо піў морї пляцу закрили гет; и усї зачєли ити за тим конєм. Але так ишли, шо и кїнь лєдво дихаў, так чвалуваў, а она усе поволи доганєют. Як ужє тот пастух увигіў, шо доганєют, а він того піску озьмє, та вержє; а она усї коло того піску загурєют сї, шукають, гадають, шо він верг діамєнти. Она загурї сї, а він тим чїнсом далї пройдє; та так кїлька раз єго доганєли так, шо ужє не стало и тих двох мїхіў піску. Так тоти сї за ним гонили, аж доки не залєкїў за девєту межу. И дєсь була близько хата, шо він крикнуў: несїт менї шлюбний пояс, алє швидко! Тай вінесла єму якас там баба шлюбний пояс и подала. А він тогди на зустрїтї них простєлвў тот пояс посєред дороги; тай они на то надїйшли, то аж тогди сї вернули, а тот з тим діамєнтом укїк. Тай відтак, шо загадаў тай маў. Як мав велику роботу, дужє фабрику велику, то они (чорти) збїгнут сї, тїлько їх прийдє, шо робили, шо хокїў. Як хокїў дєсь піти та аби єго нїхто не вигіў, то ишоў собі из тим діамєнтом такї цїсаркоў, алє вигїти — нїхто єго не вигіў, як він схокїў. Шо забав, то маў“.

(Петро Попович, Он.).

Крім того є ще біла гадина і гад мурашковий.

„Є біла гадина. Тоту, як би найшоў, та убивў и девєть раз готовивў, и потому тої юшки девєть раз аби кушїў, то би знаў кожного язика, и все трава би навіть до него говорила, до чого котра є. Але тота гадина дилєко у земли, не вїходит на верх“.

(Андрїй Калинюк).

„У купинї кожтїй є гадина — они без неї не можут бути. Они ї носєт їду и годуют ї. Там у купинї є один мурашок гадєчий, то той як укусят, то так, як гадина“.

(Андрїй Перожук).

Є також гадини, шо мають бїльшє нїж одну голову, вони зовуть ся „язями“ (язє).

„Є такий пташок мацюцький, називає сї ріщєник; як би він не додививў сї гадини 7 рїк, то она віростє дужє велика и будє з неї вуж; а як би сї не додививў ї шє 7 рокїў, то віростє ї друга

голова и буде из неї язе. Язе буде лекіти воздухами, а з یرта сипле сї ї жьирь“.

(Петро Попович, Он.).

Язе, по кождих 7 роках дістає о одну голову більше, літає в ночи і тоді видно, як з рота сипле ся їй огонь (себ то жьир, їдь).

Про силу гадючого жьиру розказують ось як:

8. „Трафіло сї раз одні жінці, шо была гадину сухим буком. Та ударила раз, а та прокигла сї в доўго стояла так, як прут шторцом... стала на фїст і так стояла. Бо як бий ї сирим прutom, то она пустит у сирий бук жьир, шо бук від того потріскає на скалки — як від грому розсипле сї. Та як би чоловік держьну той бук у руках, то би погіб на місци... То хйба сухим мож ї бити, бо як сирий, то має у собі сїк, той жьир піде горі тям соком і озьме сї до рук.

(Петро Попович, Он.).

Кожда гадина має в ротї жьило, яке має чудну силу.

„Жьило вібрати гадинї тай запустити корові у ріг, то уже ніхто єї не відбере манну, бо она уже заправлена“; але молока від такої корови грїх дати за простибі, бо не буде приймлене“.

(Семен Попович).

„Добре покласти жьило у тьшку, то коса люто дуже косить; то уже коса — уважьїте — неў заправлена. Нема моцнішого, як она (гадина)“.

(Семен Попович).

„Стрільбу мож также неў заправити. Кажут аби узєў єї, де єї найде живу, та аби ї загнаў у люфу тай закласти патрону и стріляти (але аби пушка нова, ше не стрілена). То, як у то стріляш, аби лиш троньки куле торкнула звїр, то уже з місці не піде“.

(Юр Остапюк, Ст.).

Велику силу має також прутик-однолітець, коли ни розігнати гадини, як вони играют.

9. „Один чоловік ишоў тай здибаў дві гадини, шо играли. Тай узєў тот чоловік и прутиком доторкнуў сї їх, а они розскочили сї. Але тот не знаў, шо то уже за прутик и пішоў дальше. Приходит, а то під яблінкоў лиже чоловік и жінка; спет. Але він зажьиртуваў тай каже: А ви спите туй? и прутиком ту жінку жьиртком удариў. А тота як схопила сї, як пішла — гей вітер... Они гадали зразу, шо то за жьирт: але біда, жінки такі нема. Ну, питає тот чоловік усюди за жінкоў. — Нема. — Ходиў він до одної брехачки (ворожки), до другої — ради нема. Але прийшоў він до якогось у Ясїню. Тот туди шось пошептаў — пошептаў, а далі якне зело

поставиў у горщн и приставиў у піч. Тай то кипит-кипит, а далі зачинає збігати... Иди, каже, уже жінка у дома! Приходить він ид хакі — тот чоловік — жінка якурат у дома. Она була дес аж онди у Переросли, тай той ї спровадиў. Доки кипіло у тім горщити, доти она ишла, а як прийшла у хату, а то зачыло збігати“.

(Іван Кіндратюк).

„Як би здибаў дві гадини, шо играют, або чьсом гадина несе жьнбу у зубах — много виїли — то аби легонько прутиком розігнати їх, то тот однолітец будь до чого здальш. Ади, аби били сї, або у суперечці два, то лиш тим прутиком доторкнути сї — ого! борзо розілет сї. Або и у праві (процес судов.) він дуже добрий“.

(Петро Попович).

10. „Оден чоловік найшоў девять гадиніў у купі — одна коло другої у колесо, а головами до середини — и усї 9 так у гору головами гулькали, и свистали усї, шо дилеко було чути. Тай він вібиў прутиком усї тоти гадини и пішоў. Але зайшоў він раз на друге село до чоловіка — як то у нас кажут „мудрого“. То такий буў, шо знаў до слабости, до худоби, до стрільбіў, до усекого. Тай тот пофалвў сї тому знахорови голоўному, як найшоў тоти гадини — шось зговорили сї и він приповіў сї — як їх вібиў. А той подумаў — подумаў и каже: А тос найшоў, чоловічку, щіске, та не знавес пошівувати; лиш би тобі не бити їх, але урвати собі девять одноліткіў и тим їх розігнати, аби кожда окремо пішла; то аж бис не знати, у яке право зайшоў велике, тай бис из тимн однолітками виграў, абис маў при собі; а як бис найшоў, шо на дорозі бют сї, то аби не знати, кільки люда било сї, то тимн однолітками махнеш з делека и они сї розійдут куди котрому“.

(Петро Попович).

„Як би здибаў 3 гадини сплетені, то треба уломити прутик и удерити легко по головах усїм тром; як корова — не дивуйте — здує сї, то тим прутиком проганети, то подужєє“.

(Ілько Остаюк).

Тепер наведу одно оповіданє, де бачимо віру, буцїм то і між звїрятами є свої лікарі.

11. „Оден чоловік найшоў коло якогось моста одну (гадину); найшоў одну и убиў тай відійшоў на бік. Але як убиў тай їму сї зробило шось так нудно, шо такі коло неї плюнуў. Але якось так удало сї, шо він пришоў назад на то місце, де ї убиў; приходит, а друга (гад.), здорова, обвила сї круг тої неживої та так фостом

мастит ї, шутрує; тай так до тої міри шутрувала, що и та убита ожила. Але він убив і тоту и тоту, тай зноў плюнуў. Приходить через чьис зноў на то місце, а там уже 3-та окрутила сї круг шії и тиж фостом мастит и ти ожили. Ех, убив він усі три. И так убив до деўеть; як убив девьту, то не приходила уже жадна. А то одна другу тоў слиноў, шо він — не дивуйте — плюваў, намастит, а они оживали. То длятого, як убий, то плювати не вілно, бо они прихоті и тоў слиноў лікаре одна другу“.

(Мих. Попович, Он.).

Шкіру, яку гадини з себе зкидають, називають гадечим ліновищем і приписують йому надприродну силу.

„Як віўцьи має мотелицю, то аби верг того ліновищі у корито из содеў, аби надзіла, то не згине, поздоровіє. Але з неї (вівці) не мож уже нічо дати за простибі: анї молока, анї воўни, бо би гадина кругом хати ходила; усе буде сї повижьбити“.

„Аби ніхто манну не відобраў у корови, то добре дати у соли ліновище здзієти“.

„Як зуби боля, то добре брати ліновище; то помагає“.

„Як скло забє сї у ногу чи у руку, то кладе сї з другого боку (не з того, відки скло вбите) ліновище з гада, то оно віжене скло з кіла гет. Але як би приложив відтіў, де пробито, то най бі' боронит; то скло пробило би цілу руку и вийшло би другим боком“.

(Андрій Перожук).

„Як є гид у хакі (блощиці, таргани), то як би трафив на таку, шо до того є (гадина), то добре узяти ліновище и покласти у хакі за драґарь (сволок), то гид пропаде гет. А ач буде, то оно уже до чоловіка не иде кусати; так задубіє и сидит. Або аби зноў укьйта голову из живої и держьбити у хакі, то такі гид уступит сї гет. Але то би уже знати, шо из такої хати — де то держит сї — то не гір дати нічого жебракови, бо то не буде приймлене“.

(Мих. Попович, Он.).

9. Ящірки.

Неменше небезпечними від гадини є веритільниці і гладун. Про них кажуть, шо коли вкусить перша, то „треба злічити кварту маку, то подужьні“, а вкусить гладун, то вже „злічити би гілітку маку“, щоби вернути до здоровля.

Про дождж ьинку¹⁾ так приказують:

„У нас приказують, що з неба паде велика кульи, а у ті кули є дождж и тоти писані дождж ьинки; тога кульи пукає у горі, а дождж и тоти дождж ьинки падут на землю“.

(Дмитро Попович).

„Як перший раз на вєснї додивє сї дождж ьинкі, то перепускають ї до трох раз через руку. Відтак як — аби Бог борониў — як би заслабла віўце, ци корова, то лиш тоў рукоў доторкни сї до трох раз, то зараз поможе; але на віглї би доторкати“.

„Ше робет так. Як додивє сї перший раз на вєснї дождж ьинкі, то берут ї у руку, аби не ўтекла и розстелюют ремінь на земли и пускають, аби она до 3 раз перелїзла цареь ремінь, то потому не буде поперек боліти ніколи“.

(Юр Жолобчук).

Дехто, врешті, радить, поставити ногу (босу), щоби дождж ьинка перелїзла через неї до 3 разів, то гадина вже ніколи не вкусить.

10. Жьаби.

„Жьаба, то из паньцької ўложі, не из нашої, хлопської. То була панї, тай мала куму и побратима — пана. Тай она любила сї из тям побратимом тай из ним укіркувала свому панови — ніби шлюбному чоловікови — уєско на сьвікі; так на сьміх говорили. А Бог показаў чудо, шо то великий грїх, шо она укіркувала свому шлюбному панови, тай уєї трое — и ту куму также — заклеў Бог, шо перевергли сї у жьаби. Они є у моря, там мають свої халупки — они обї, и панїя тога и кума и тот побратим, и уєї жьаби від них похогі. Она, то жоўга, як цьвіт, а він, то файний зеленій, як зелїнь (зелена волїчка). То чути, як говорі собі у вої жьаби:

Она так жалїбно каже: Кум, кум, кум, позич полотна...

А кума питає: На яке? На яке? На яке?

А тога зноў жьилїсно: Пан — умер. Пан — умер. Пан — умер.

А кума питає: Коли? Коли? Коли?

А панїя каже: У читвер. У читвер. У читвер.

А тот побратим каже: А я тому рад! А я тому рад!

А она питає: Кумá, кумá, шос варилá?

А кума каже: Бурак-борщ. Бурак-борщ. Бурак-борщ.

А він каже: Бураки-ки-ки! Бураки-ки-ки! Бураки-ки-ки“.

(Катерина Осташиук).

¹⁾ „Ящїрка писана“ (salamand.).

„Кажут, що як перший раз уздрит сї на весні жьйбу, то не казати би жьйба, але панна; бо як кажи жьйба, то она каже: „Ти ше не така жьйба“; а кажи панна, тай она каже: „Тай ти панна“. Тай не казати би скаче, але ходит, бо буде хромий“. На мою увагу, що я нехромий, хоча чи раз казав „скаче“, була відповідь: „Бо то, як у яку годину вимовити“.

В кінці „прорікають“ іще так: „Як жьйби на весні грубі, то люди будут цілий рік ситї, а як жьйби хутї, то и люди будут сухї; буде кісно на хлїб“.

Ропуха сіра.

Про ропуху сіру (звуть її карапанею) не кажуть уже панна, але такі відьма. Бо вірять, що відьма, коли хоче відібрати у коров молоко, то уживає до сего карапанї, або сама перемітуєть ся на неї і їде до стайні.

І так кажуть:

„Як карапанї їде у вечір ид хакї, або ид хлївови, то тото відьма і наслала, аби відобрала молоко“.

„Як карапаню бий прутом, то из неї виходит крузь шкіру таке біле, як молоко“.

„Кажут, що у вечір, як польгають корови, то приходит відьма, переверже сї у карапаню и дає у перед корові лизати соли, а відтак бере тай доїт корову на сїль и бере молоко гет“.

„Як би на карапаню стаў, то з неї бризгне таке молочко; а як би тото молочко капнуло на кіло, то у тім місци зробит сї бородаўка“.

„Як їде чельдїд від короў и розсипає молоко — от ни уважїні — то за такоў жоноў скаче карапанї и хлепле того молока: тай уже пішло молоко за неў“.

„Якби сї додивїў, що карапанї їде від короў та аби добре вісвариў, то она піде у хлїў и віригає молоко усьо, и корова як тото злиже, або спасе из травоў, то молоко верне сї“.

„То, кажут, аби узети у торбїнку соли (нашкробати) тий кинути у то карапаню, завязати добре тай відтак повісити тото над каглу; відтак підпалити би добре у печи, аби дим добре ишоў, то она стане кричбити, просити сї, а відьма, та що і наслала, прибігне и буде просити: Ей, каже, пускіт-пускіт, она невинна“.

„Кажут, як у вечір скачут коло хати карапанї, то аби узеў глу и нитку, и зловиў одну, та аби перешнїў глоў крузь ню и про-

кйгнуў нитку, то відтак як болит шия чоловіка, то аби обвезаў шню тоў ниткоў, то зараз перестане боліти“.

(Петро Попович, Он.).

Жаба їдома.

„У нас є, шо їге тоту велику жьйбу, зелену. Месо, кажут, біле-біле, як риба, таке чисте. То то їге, бо ніяка бола єї не бєре того чоловіка. То дуже чиста жьйба“.

(П. Попович, Он.).

К у м к а.

„Тота маленька жьйбка, шо кумкає, то она є май варкіща; то не чисте.“

Онде М. тота любила дуже бабці їсти. А єї брат нмивў тоту жьйбку, кумку, и спік тай даў ї; на, каже, то бабец. Тай як здїла, тай кілко дотїў росла, то така и до нинї. Она мав тепер 30 рокїў, а тогди мала 12.

(Петро Попович, Он.).

11. Ластівка.

„Перший раз як єї додивит чельидь ластїўки, то дуют ї на зустріть. Бо предут відтак та мogaють, то як єї запутають нитки, то дуют юже на того; то нїби, шо ластїўка прудка дуже, то аби и того єї прутко розпутало“.

(Петро Попович, Он.).

Як ластівка сяде на вікно, то се означає, що хтось з чельиди умре.

Ластівка з жінки.

„Буў один чоловік и маў жінку. Але тота жінка деє пішла — циби ї нагнаў, ци би як — так шо ї не було. Але потому она вернула єї ид хакї, а тот чоловік каже: А!.. ужес туй ластівочко?.. Тай як то віповіў у таку годину, а она лиш стала ластїўкоў и полекїла“...

(Анна Тимчук, Н.).

Пор. Етногр. Збірник, т. XIII. ст. 118—119, ч. 306.

12. Бузьок.

„Як єї додиве перший раз (на весні) бузька, то приповідають:
Бузьку, бузьку, у тебе воли на ўсе поле,
А у мене за маково дзерно;

А ти прийди у негілю,
Я тобі п того угілю“.

(Юр Осташиук, М.).

13. Удуд (вудвуд).

„Як єї удуда уздрит перший раз, то єї їму приповідає, бо він так знїрує, шо буде єї цілий рік чоловіку почувати; и спит, а він єї буде єму снити. А то шкодит, бо чоловік єї тим труждає. То єї каже: Удуде, удуде, птах є богато ружних на сьвікі, земельних и лісових; як они єї не можут повижати, так и ти не можеш мене знїрувати“.

(Петро Попович, Он.).

14. Зазуля.

Як на весні почують голос зазулі у перве, то ко-б хоть грейцарь був у мошенці, аби зазуля не закувала без него, бо тоді й гроший не буде цілий рік і зазуля знїрує. Длятого й дітем завязують у сорочечку при пазусї грошик та кажуть наделухувати першого „ку-ку“.

Зазуля з дівчини.

„Була гіўка у полонинї з худобоў, та була сама. Але Осинаявєц переверг єї на легіне, Файного, тай ходив там у полонину ид ті гіўці так, шо она дуже собі єго злюбила. Як прийде негілі, або сьвето, то він не ишоў ид нї, бо він тогди не иде нікуди, не вольному, а сидит у пущьх, у скалах. А она за ним плакала дуже тай усе заводит: Кукуку мій, Кукуку... бо він так єї називаў. Але раз якось мати єї звїдала єї за то тай узєла гіўку ид хакі. А тота ніц, лиш плаче и плаче, тай усе сєвї: Кукуку мій, Кукуку мій!.. Але мати излютила єї раз тай каже: Но, ти менї, каже, уже докоїла из тим Кукуком; бодайєє, каже, кукукала покї сьвіта, та сонці!.. А она тогди перевергла єї на пташка тай пішла у вікно... И до нинї кукає; одна каже „куку“, а друга каже „кукуку“.

(Петро Попович, Он.).

Пор. Етногр. Збірник, т. XIII, ст. 117—118, ч. 303—305.

Про зазулю записав я ще таке:

„Зазулі зносит яйце полонинці (рід пликє) у гніздо. А полонинка вимітує свої яйці гет и висиджує зазулине. Потому мухами вігодує ї полонинка, а она як віросте, то знесе яйце другї полонинці и тогди перемітує єї у половика и ловит малї пташки“.

„Якби носиў у римени біб тай як зазулі закує перший раз, та аби поклаў тот біб на видне місце, то она влетит и зїст, той чоловік буде дуже щисливий“.

„Як би зазулі перестали сї на весні одна другий глумити — одна каже на сїм дереві „куку“, а друга каже десь далі собі-ж „куку“, то би тогди „тот“ — осина їму — шо у скалі розвезаў би сї з ланца“.

„Як зазулі кукає, то аби хрискинин за неў кукаў три рази, то она клине, каже: Будеш кувати вітцєви и матерї свої!“

15. Дятель (жонва).

„Як би найшоў тої жонви, шо є зелена, їти — пташки тоти мологі — а она робит собі гніздо у дуже високім дереві, у май висім, аби чоловік не їстаў та аби тоти їти так забвў добре у дуплі — лиш уважїти би, аби не подушили сї — аби она туди не могла їстати сї; а під тим цвєчком прибити кавалок дошки, аби мала стара на що сїсти. И она прилетит ид своїм їтем, принесе їм їсти, и як додивит сї, шо они забудовані, то у мах піде у сьвіт, далеко піде шукаючи. Є таке зело у сьвікі — бо тота птаха знає, яке зело до чого подібне — то є таке зело, шо як того зела она принесе, там де їти забудовані, то аж би ни знати, як було забудоване гніздо, то оно сї дотворит само, лиш дотулит до него. Она и два и по три рази иде по то зело, нїм добире. Иде перший раз, принесе, и не удаст сї; так литит другий раз... И так до тої міри, аж добере таке, шо гніздо домкне; а зело того лишєї сї відтак на дощинці. И то зело, як би найшоў — уже котрий би маў щіске, то аби уже троха притерпіў, та заколоў ножем у правій долонї, та заложив там зело и залїпвў папером, доки не заросте, то аби де замкнений буў, не знати якими замками, то вони сї єму допрут, лиш тоў рукоў сї докине. А як би єго хокїў з пушки убити, то до него сї кулі жадна не возьме“. (Петро Попович, Он.).

16. Каня.

„Канї просят у Бога дожджу“.

„Як Бог сотвориў сьвіт, то не було води лиш у однім озері, у однім місци. Відтак Бог зробиў таку фабрику, аби усе живина робила дороги, куди вода має ити по ўсєму сьвіту. Усека живина,

яка є на сьвікі, зійшла сї и чистила тоти дороги, а лиш одна канї не хокїла; каже: у мене є злотнї чобїтки, та я би завалєла собї у болотї. Тай через то сказали ї Бог: Не вїлно ти буде напїти сї води з ріки, анї з поточини... Але она каже: Оўва, я и з дожджу напю сї; пїде дождж, я напю сї, тай менї буде! Тай так и нинї она просит дожджу, аби сї напила. Як є спека, то она канькає; а пїде дождж, то она сьїде на гвлю и пїдойме голову у гору, роздзївит сї и та: пє: кїлько капне, тїлько лїгне“.

(Петро Попович, Он.).

Пор. Етногр. Збірник, т. XII, ст. 28, ч. 28 і т. XIII, ст. 225, ч. 393.

17. Кури.

„Курїтам не годит сї давати замінки, але сира; бо як давай замінки, то буде май бїлше когутів, а як дає сї сира, то бїлше буде курючок“.

(Настя Осташук).

„Кури не мож виганєти из хати кочергоў, бо половик ловит; треба гнати руками“.

„Курка „несе зносок“ (послїдне яйце), з котрого можна виховати собї чорта“.

„Первістцї (корєва з першим телятком), аби дати від чорної куркї яйце издзїсти, то відьма уже не озьме від неї молоко“.

Вірять також, що всяке „лихьї“ має мїць лиш доти, аж „не запїють кури“.

18. Оса.

„Є полїток такий, шо осї дуже лютї, то вїтак зима буде дуже люта — студена“.

„Як осї під верхом, то буде мала зима — а як у землї, у їєрах, то буде велика зима“,

„Осечого гнїзда — пітре сї — и дають у кулеши або у молоці малому пєови, щинюкови, аби буў лютїй“.

(Петро Попович, Он.).

19. Чміль.

„Як очї боле, то бєре сї меду того від чмїлїў, и тим медом мастят сї очї; то дуже помагєє тото“.

(М. Попович, Он.).

ЧАСТЬ III.

Вірування прив'язані до рстинного світа.

Тут наведу народні вірування прив'язані до рстин.

Рстини ворожать смерть: „Як яблінку переверне (вітер) горі корінем, то кажут, шо мусит газда або газдині умерти“.

(Андр. Перожук.)

Дерево, то живина: „Ганчувати дерево гріх, бо сам відтак мусит сі пошрамити“.

„Як чоботи мащені, а удре дерево підковою та доторкне мащеною холевою, то від того дерево усхне“.

„Як покритка — не введена — увійде у сад, то аби шое кивала, аби урвала овоч, то такі за її руками ўгине. Через то, котрі хотят, аби файно сад кохаў сї, весело аби родиў, то як буде у мированю, то виходит из церкви так, аби не повертаў нігде — ні у хату, ні у коршму, то приходит — не повертаючи у свою хату — але уперед у сад и три рази у кожду щепу утирає чолом и каже: Аби так до тебе лихи не могло сї узети, як до миру не може“.

(Петро Попович, Он.)

1. Ліс.

Відповідно до вірувань Зеленців, гірські ліси замешкують усякі духи і пламети; крім того в лісі береть ся часто блуд та чути в ночи голос невидимого чоловіка або невидимої сокири.

„Є такі місці у лісі, шо чути як гойкає у ночи, але ид тому не мож сї обзивати, бо прийде ид чоловіку“. (Павло Курчук.)

1. „О тут над гатьою, там є Росіщина — поле; там були з коровами пастухи и ночували у колибі. Чуют у вечір, а то рубає; рубає, ше й собі „гекає“. А далі зачыў гойкати и пускати тото дерево. Пускає, а то гремит у звір, аж земле дріжат... Рано, лиш біг даў дивну, пастухи поўставали и вже їх кортит дивити сї, ци много є дерева напусканого. Прийшли, дивет сї усюди — нема ніц“...

(Мих. Попович, Он.)

2. „Из Филюком з Йосипом я робив у бутині; так, як то у нас по два люди на раґаши є, так я буў из Йосипом. Разом чуємо, у ночи кричит из гори: Клай — гу! Але що кричит — не знати... Але разом чути — иде дерево; але то так шумит, шо страх... Ми из Йосипом крунули сї туди — а то чим ближе, то слабший голос

пускає; а далі дивимо сі — а то тике пройшло ризами, як дзигарнічка завеліке; через чьис и то пропало — лиш вихкір назвіяї сі над нами“...

(Андрій Перожук.)

„На весні гріх на дворі прєсти, бо ліс буде клєсти. То якими ще у лісі листа на дереві, то він буде казати: Абиє така отіта усе, як я тепер“.

2. Явір.

„Одна гіґка збавила сі вінка, мала дитину и живу тоту дитину закопала у гноєву купу; она гадала, шо оно собі там сконає и ніхто не буде знати. И дєсь то у пару тижніў, она дєсь туди зайшла коло того місця и додивила сі, шо зійшли два клинці дерева якогось у тім місци. Байка, не добагає сі она, шо то зійшло, бо такого дерева ше не було, ніхто не знає; не микала она того. Але зайшли туди хлопці-легіні, шо служили у того пана, шо и она — и придивили сі тим деревам и увійшли до канцелярії ид панови и кажут: Ми онди найшли таке дерево, шо ми такого не виїли ше, від коли живемо. — Пішоў и пан подивити сі тиж и сказаў то обгородити штихьтатами, аби то худоба не збавила, и каже: Як то підростє, то ми мемо виїти, ци то добре дерево, ци ні. Так тото дерево ростє очевигічки, шо динни то на митєрь уростає, тай на листу нима білше лиш пєть зубціў так, як палці вигльдає, на долони. А тота гіґка, шо поховала там дитину, то такі гіґкою и має страх, думає, шо то може бути; ци не може то бути подлуг тої дитини, шо она там поховала. Має она гадку, аби тото з тиха дєє вінкла, аби не було знаку и того. Але не мож, бо то у острозі, під варунком пан держят. Тоти явори віросли за пару рокіў, а такі ріўні — мудрі би дошки з того були. Гомонит пан, шо би из тих яворіг звести. Так добаг сі пан робити собі поскіль. Скили тих два явори, порізали на тергнці, заклєкали столїриў и зробили поскіль. Не богато пан на ті постєли спаў, вішло пєсьмо панови, дєсь ити на войну дилєку. Пан сіў на конє, поїхаў на войну, а пані тиж поїхали дєсь, а тоту поскіль зручвў пан на служницю, на тоту саму, шо закопала дитину. Так слуга тота и один легінь, шо там такі служивў, спєт у ті постєли. А то сі так удало, шо тот легінь штаўт тої постєлі тато — бо то від него она мала дитину, тота служницї — а тота служницї приходит ті постєли мама. Чуют они у ночі, а то каже поскіль тот: — Ци не кьижко тобі, братчику? — Ой не кьижко, каже, бо на минї тато лежит. (Бо тот не винєн,

а она грішна, що закопала дитину). Переночували они, другий день каже тота служницї тому слугї, аби де як тоту поскіль спалити, а другу зробити, бо она відаст. Тай так такі зроблено. Але у пана були два баранчики и ягничка, треба було дати їм пити води. Тай так сї трафило, що грїли тоту пїйку над ватроў из тої постелї, тай скочили из ватри два вуглики и упали у ту пїйку. Слуги понесли ягнетаи тоту воду и ягнета віпили, и тоти вуглики прожерли. Деся то у рік, ци як, уродила тота ягничка два баранчики, и оба були золото-голови. Кохали сї ті баранчки на великі и пан сї тому радує дуже, хоче їх тримати про красу. Але тота пїйка дістала страх, шо и та баранчики можут ї відати; она добагла сї, шо то уже грїх так запануваў, бо знає, шо над якоў ватроў грїли пїйку для ягницї. Каже она панови, шо: менї сї снїў сон, шо як би пан тоти баранчики зарїзали, та їли тото месо, то були би віжлуном. (Бо ти баранчики, як були би доросли до сїм рокїў, то були би говорили). А пан подумаў собі: Е, та лїпше менї бути віжлуном, нїж баранцї тримати. — Зарїзаў він ти баранчики, и сказаў слугам, аби тоти кишочки, шо є, ишли на ріку мити. Але так під варункомі наказаў слугї, аби не дай Боже кавалїчок пішоў из водоў. Пішли они и мьют тото на вогї тай говорї собі: Ей шо, шо пан наказуваў; ми умисне пускїм кавалїчок, пан не буде знати. — Урваў оден кавалїчок и другий, и вергли тото у воду. А буў бідний чоловічок такий, шо нїц не маў, лиш жінку, а гїтий нї; тай тот чоловічок ловиў рибу и з того жиў. Пішоў дець той чоловічок на рибу и завудиў вудку, а то на вудку узело сї кавалок кишочки один, а далї и другий кавалок... А він пообзираў: Е, гадає, то сьвіжі кишки, добре шо хоть се є — бо не мож було рибки имити. Пішоў він ид хакї. Приходит ид хакї питає сї баба: А шо ти туди, ци чей шо имвї? — Не имвї-єм, каже, нїчо, лиш оди двї кишочки вівудвї-єм з води. — Добре, каже баба; буде хокь на вечерю. — Е, каже, гїдо, иди покладь то до комори, заўтра рано начиниш тай буде лїпше. — Сховали тото у коморї и лягли спати. Рано пішла баба у комору тай дивит сї — нема кишочок, але два хлопцї злото-волосї... Баба уходить у хату и каже гїдови: Нема, каже, тих кишочок, хіба два хлопцї такі красні, шо мерехкотит від них. — Гїдо подумаў и каже: Може то нам пан Бог даў, шо то наше щїске... Пішли у комору и унесли тоти хлопцї у хату. Тоти хлопцї росли здоровї и розумні, а баба и гїдо кішьят сї, шо то Бог даў, аби гїдо найшов щїске, бо від коли тоти хлопцї найшли сї, то гїдо запоміг сї, стаў добрим газдоў; куди тоти хлопцї підут, то приносї гїдови грошїй без ліку. Так були у него сїм рокїў, поки гїдо не

запоміг їй добре, а відтак сказали: Будьте здорови, гіді тай бабо, бо ми идемо собі у сьвіт. — Пішли они у сьвіт тай йшли — кілько йшли, але они віждунн, знають, що кождий чоловік думає. Але знають они, що у одного пана є весіле — а то у самого того пана, що они відтії походили. Приходьи они там, а то єї віддає їх мати. И от, як на весілю, мати віддає єї та куружна — танцює. А они приходьи, однакі — оба на єдну здобу — сіли собі за скіл, а мати танцює, не знає, що то ї сини. А они — має один волоський оріх и другий тай усе ти орішки підмітуют у руках и кажут: Цїт, цїт два орішки, татови й мамі на потїшкн. — Тай на тім весілю запросєв собі пан гет усі люди, хто на тім весілю буї, хто би знаї віказати шо файного, може хто знає, де єї шо ї сьвікі діє, може шое такого дїяного єї стало. Тай тогди хто шо міг, шо знаї, то віказуваї. А тоти хлопці собі ситїли, лиш слухали, підсьміхали єї и ти горішки підкидали усе у гору тай усе сєї: Цїт, цїт два горішки, татови й мамі на потїшки. — А так кождий, як своє віговориї, каже тот один хлопец: Люди добрі, я би маї также шое исказати, може би хто послухаї. — И тогди розказали они, тоти хлопці, як у пана служила їїка, як она єї избавила вінка, як мала два хлопці, як їх закопала у гноєву купу, як тоти явори росли, гет усьо віказали, як они походили, и як єї на них заївзєли, и як їх крої не могла пропасти. И тогди вїйшли из за стола и сказали: Наше имено — то дерево, яким ми росли — буде до суду віку рости по сьвіту на указ; нашим, каже, именем не вільно буде палити, бо великий грїх! — И тот пан зачїїї їх просити, аби они були у пана, але они не хокїли. Кажут: Ні, ми идемо усьоди по по сьвіту и буїм приказувати, як то єї трафїло и як то не може пропасти. Відїкиували єї: Ви тату і мамо, и ви їєї, якїєте туй є, бувайте здорови“.

(Петро Попович, Он.).

Пор. В. А. Клоустон: Народні казки та вигадки. Ст. 106—147.

Яворовим деревом ніхто й до нинї не палить, бо мовляв грїх — „явір з чоловіка“; також на листю з сєго дерева не можна пекти коржів, бо то „долоня и пять пальців“. Лиш як приїде „Сьвита недїля“, тоді всякий нарубає яворових віток і „маїть“ ними в хатї, хату и ціле обїєте.

3. Вільха.

„У вільсї є крої того осєина“, длятого она така червона“.

4. Бзина.

„Бзина, то „его“ дрива“. Вірять, що в бзині сидить чорт й де ростина ся дуже розростає ся, кажуть, що там пусте місце („не-чисте“). „Як би палиў бзину у хакі, то буде гид“.¹⁾

5. Папороть.

„На Івана як би пішоў, де є папороть и аби вартуваў, аби не спаў и раз не кліпнуў очима, то би вигіў, коли папороть цвите: бо она одноі мінута и зацвите и відцвите. То тогди аби допильнуваў, то би найкраще виглядаў на сьвікі. Шо би загадаў гадкоў, то би и гістаў. Але тот цвіт кыжко допильнувати, бо тоти Няўки, шо є у лісах, то они тот цвіт збірают. Як би єї удало, шо чоловік допильнуваў и узевў тот цвіт, то они будут давати чоловіку, шо сьвіт коштує. Але то дуже твердого треба би, аби не відоймили від него; они украдут від него, шо и не буде знаў коли. Десь то єї трафило, шо два хлопці-близнюки вартували и довартували. И ухопили они тот цвіт тай Няўки, як надійшли, як зачьили мудрувати тай відібрали“. (Петро Попович, Он.)

„Оден вартуваў на Івана, коли буде папорокь цвисти. Як прийшла тота мінута, коли мала цвисти, тоти чаріўниці, усї кілко їх є и відьми, прийшли и найшли єго, шо вартуваў. Тай они єму усеких страхіў додавали, аби увік, аби не вартуваў. Тай як зацвила папорокь, то вигіў, шо кращого цвіту не вигіў нїде на цалый сьвіт — такий блеск маў; але шо — не ухопиў го, бо тоти додавали їму страхіў, шо він не ўстиг на той чьне похопити; тай пропало... А то тоти відьми тим цвітом из папороти укривают єї, шо їх не видно, як идут ляхогілити. Бо они тот цвіт лиш покладут на голову — и уже цілком укрили єї“. (Семен Попович.)

6. Цвіт щастя.

„Як би єї трафило, шо коси траву, а коса нараз лиш бренькне и розсипле єї, а нема каміне нїде, то аби зібраў ту траву уважно у верету и винїс на воду тай верг, то усї трава піде доліў рікоў, а одно зело буде плисти горі... То як би то зело гістаў, то до усекого оно добре, шо би хокіў, то би маў; як би запустити у долоню, то би кулі не брала єї чоловіка так, як плити; а зноў,

¹⁾ Блощиці.

де приложиў би руку, то замки допрут єї сами. То від того зела так коса розсипле єї, але то кьажко найти“. (*Семен Попович.*)

7. Гроловиця.

Гроловиця се дерево, в яке ударив грім.

„Гроловиці як єї трафит, то того дерева ніхто би вам не узев̆ до будинку, хиба оттак на городню. Топити тим и на салаш ні, бо то на то дерево, шо убє грім, то ласує грім три рази бити — міг би збавити хату. А як би топив̆ тим деревом, то би гістав лісову скусу. Тото така слабєськь, шо по під шкіру буде тріщити, як докьнути єї так, гей дерево из гачу҃ги як горит, то тріскає. То аби узев̆ гроловицю та тим топив̆ у хакі, то зараз дістане чоловік лісову скусу; а то дуже нудно такому, то шось гей би єму по під шкіру скоботало. Ніц не пасує робити з такої деревини, як хиба би найшоў файної такої, без сучі тай коби чистова (без смоли), то на усєку игру (інструмента), цимбали, на скрипку, на трумбету, то май здале“.

(*Петро Попович, Он.*)

„Оден пішоў за деревом у ліс тай узев̆ гроловицю. Приніє ид хакі и порубаў на дрива. Як палв̆ ти дрива и падало на него таке, гей сніг, така опадь, а він то ловив̆; на кілі (тіло) де упало и то тріскало. И потому волосьи из голови гет їму віпало, шо ни було и одного волоска на голові. А тот сніг паде на него и до винї, уже до петнацїть рокіў буде. Але то другий чоловік не видит, лиш він видит, той де єї зловит — де то упаде — то чути як тріскає“.

(*Андрій Перожук.*)

„Тріску из гроловиці аби поклаў під вискік, де дерево вілітає, як иде ризами у бутинї, то дерево буде єї бити на тріски; шо прийде яка шгука (дерева) тай розлетит єї на тріски“.

(*Мих. Попович, Он.*)

„Як би найшоў смереку таку, шо грім увалиў, то из того буде май голосна трембіта. Але то би нти далеко... Як би так найшоў, шо чути, як у силї вода шумит, як кури піют — то буде из того німа трембіта; голосу не буде из того ніякого“...

(*Василь Онуфрак, Ів.*)

8. Єва.

Єву (Іва, Івина), уважають за деревину прокляту; її не вживають ні до чого.

„Як Христа мучили тай прибивали на хрест, то жадна дивина не хокіла кіло Христово раниги, а лиш ива сї того приймила. И Жидова зробила из неї кілки и тими кілками прибили Суса на хрест; тому то ива проклята“.

То навіть у коледці стоїт, каже: „Проклята Ива Хреста зрадила“.
(Семен Попович.).

ЧАСТЬ IV.

Світ Духів.

РОЗДІЛ I.

1. Душа.

Кождий чоловік має в собі душу. З вигляду має вона стать білого ягняти, мухи, а часом (рідко) золоті птвички або пари. Місцем постійного пробування душі є ямка під шиєю, голова, а дехто мовляв, душа є у чоловіці — у середині, і доки вона там пробуває, чоловік живе; коли-ж душа вийде з тіла, тоді й житю кінець, чоловік умирає. По душу приходять смерть, — яку зображають собі як людський кістяк з косою в руці — і тоді душа розлучує ся з тілом.

„Смерть приходить до голови; перший раз заболить єго голова, бо смерть бере душу. То гріх казати: Йой, мені гірко, бо то тогди аж горкий день приходит, як сї душы з кілом розлучьї: то дуже тяжко души кіло лишити, а кілу жиньї“.

(Павло Курчук.)

„Як чоловік умирає, то душы иде вртом пароў, а як вішіют, то душы иде — куди инде“... (Семен Попович.)

Коли душа виходить з голови, в такім випадку, в хвилю смерти, отмирає ся тімя і „як би тогди тримаў руку там на кімени, то би чуў, як душы иде“; опісля-ж тіменеві кости замикають ся знов. Вийшовши з тіла, остає душа в хаті, а коли небощика нарьдять на лаву, сїдає єму в головах, де пробуває аж доки не „задзвонят по души¹⁾“. Коли задзвонять, вона виходить.

¹⁾ В церкві.

Зеленці вірять, що душа по смерті чоловіка ходить сім літ „по ділам“, себ то мусить обійти всі місця, де чоловік був за життя; всюди, „де ділаў добре, чи зле“.

Дlatego: „У нас як иде сі лісом крузь чыгьыр¹⁾, то прокрім-суч²⁾ сі чыгьыр, аби сі чоловік не пообдираў — бо відтак як душы буде ити по гілом, то аби сі не обдирала дуже“.

(Семен Попович.)

В часі похоронів душа помершого супроводжає тіло аж на цвинтар; а там: „Як кіло закопуют, то душы плаче, каже: Йой, а я де буду? А хрест — шо закопуют на могилі — каже: Не бій сі, я з тобою“.

(Юр. Осташиук, Мат.)

Того дня, коли відбули ся похорони, у вечір сходять ся знакомі до дому, де був „мертвець“ на „посьвітини“ і так бавлять ся цілу ніч, до рання. Домашні кладуть на „застільне“ вікно горнятьо з молоком, а на те булку, в яку затикають горючу свічку: то для душі небіщика.

Нарід вірять, що душа приходить у сю першу ніч до хати і вечерає. (Рано дають молоко і булку бідному, що вимітав хату по мерці).³⁾

„Раз як умерла одна жінка тай як поховали — а она дуже божа була — тай сини люди у хакі, як то у нас на посьвітинах, аж надлітає ясна, так гей би злотна птичка; тай як прилекіла тай три рази гей би хухнула и похилила сі у горнетьо из молоком тай полекіла“.

(Юр. Осташиук, М.)

Душа часом і за життя чоловіка виходить з тіла, а діє ся се у т. зв. „непростих“: в такім разі западають вони в сон, а душа, вийшовши з тіла, иде на „гирц“.⁴⁾

Нарід переконаний, що душі остають і по смерті тіла на землі, показують ся в ночі, приходять до дому, то знов разом із помершими панотцями заходять у церкву на „відправи“, а всі вони являють ся з тілом і одежою так, „як лежыли на лаві“.

Вірять також, що душа помершого чоловіка мусить часом покутувати свої гріхи на землі; звичайно остає вона на місці

¹⁾ Густий молодий ліс.

²⁾ Прорубує ся сокирою.

³⁾ Смерть і похорони будуть описані в окремій збірці.

⁴⁾ Диви нижше.

покути так довго, доки хтось із живих не звільнить її від сего. Дуже часто покутує душа в зміненій формі, в яких звіринних частих, або і звірятах.¹⁾

„За нечистоту, що — не дивуйте — нечисто єї хрескьинни держит,²⁾ то як чоловік умре, то душы піде — не дивуйте — у безрогу, або у шкапу: така кара на душу. Та як у безрогу, то ше швидко єї спокутує, бо аби штири роки жила, то єї безрогу заріже тай душы слобідна; але як у конє, то бідує доўго. Як приїде до Житію кінь, то знаємо, який єму гаразд“.

(*Андрій Перожук*.)

„Душы, як грішна, то мусит испокutowати гріхи. Буде псом, не дивуйте, безрогоу, мухоу, осоу; ті так суджено, ті так: яка провина, така покута“.

(*Андрій Калинюк*.)

„Як у негїлю курит люльку до служби божої, то вітак буде душы у кінці голові, у млаці покутувати; и як плювала, що курила, так и там буде слинити“.

(*Юр. Осташиук, Мат.*)

„Як умерла тота Ю. В., то тогди такі издохла кобила у Ю. Тото для неї здохла, що у негїлю палила люльку; то душы у ні єім рокіу мусит покутувати.

(*Мих. Оленюк*.)

1. „Були два газди тай межували собі из „кавалками“.²⁾ Тай оден зробиу межу справедливо, закопау плите у здоуж; а другий був напасний тай усе сьигау поза межу. А той, поклау межу справедливу и каже: Абис ми відци не поступиу, бо туй межьн. — А той, того як не було, пішоу тай перекасувау тоту межу; узьиу плити тай попереносиу далше. Але той справедливий не дивиу єї, стоїт плити, та стоїт. Тай косили так, як межьн показувала. Так було, аж той, що посувау межу, умер. Як умер тай уже покутує, носит тото плити. Але раз ишоу той газда, справедливий тот, пенний тай упау якурат на межи и уснуу. Але то иде тай яйкає єї: Йай, йай! Де поїти? Де покласти?... А тот прохопит єї — от як пенний — тай крикнуу: Шо яйкаєш єї? Таже відкис узьиу, там покладь!... Він не знау, що то тот, що пересунуу межу. А душьн поклала камінь и каже: Прости кі, Боже, від усіх гріхіу, шос мене, каже, обвілнїу від сего; — то уже не носиу камінї“.

(*Павло Курчук*.)

¹⁾ Є се пережитки з давньої віри у вандрівку душ.

²⁾ Поле.

2. „Раз ишоу чоловік з полонини и надигау у потоці кінцку голову; лижбила на потоці, а люди на то ставали — шо не було кладки — и переходили. А тот чоловік подумау: Е, шкода, се є божє сотворіне — гріх на то ставати; та мау він палицю у руках и палицеу віверг на бік ту голову, на сухий місце. А то тогди, з тої голови, промовило: Прощений будеш! — А чоловік питає: А ти хто є? — А з тої голови каже: Я є душа... А той чоловік каже: Ба як би тебе віратувау? — А она каже: Та віратував бис, але будеш сім рік кожду петницю постиву; але так абис и дзеренцьи не перекусиву... Тай він так постиу, аж прийшов семий рік. Сего року нїс він до млина збіже, молоти тай коло млина забуу сі тай каже: Ба ци сухе дзерно? И одно перекусиву... Але прийшоу він на місце, де душыи та була, а душыи каже: Та шо, каже, буу бис нї віратувау, кобис буу то одно дзернї не перекусиву; хїба, каже, будеш зноу сім рокїу постити... Тай той чоловік каже: Добре! Постиву він уже добре. Прийшоу він у сім рік там, де душыи, а она каже: Тепер нї віратуєш, але слухай, шо ти буду казати: Піди, каже, до склену, купи шоукову фустку; але шо будут, каже, правити, абис тото дау, абис сі не годїу анї слова. — Той пішоу, купиу фустку — якурат так, як казала, и приходит. А душыи каже: Зложи фустку у четверо и приложи до лївого ока; видиш нї, каже, лївим? — Троньки виджу. — Ану приложи до правого ока фустку, може — каже — меш лїпше вигїти? — Троньки лїпше виджу. — Тепер добре диви сї, але у одну міру, абис — каже — и не кліпауу. Тай тот чоловік дивит сї, а з тої голови кінцької війшло таке ясне, шо він аж зажмуриу сї, шо не міг дивити сї и питає сї: — А то хто таке фayne? — Я душыи! Ти, каже, мене так віратувау, ти мене так очистиу від грїхіу. А тепер, каже, диви сї, як я буду ликїти. — Він дивит сї, а то из тої кінцької голови віликиу такий файний пташок, цїлий злотний... Тай як фуркнуу, а тому чоловіку віпало лїве око... таке фayne — ясне було, шо як сьвітло брикнуло, то око віпало. Той чуу, як у горі промовило: Прощений, прощений, прощений будеш! И той чоловік живї вітак доўгї лїта и як умер, та гістау сї у одну годину до неба и на віки вічні з тоу душеу, шо віратувау, веселиу сї у царствї божїм“.

(Іван Крамарчук.)

2. Мерці.

Наведу тепер кілька оповідань про мерців.

1. „Буў у нас чоловік, шо заслаб тай пішоў до Надвірної до шпиталю тай там и умер; та як умер, то его поховали такі там у Надвірні. А его потому земля вимітувала з гроба, бо він переступиў присьйгу — на фальч присьйгаў — тай, має бути, такі „непростий“ буў. Потому мусіли зноў ховати кіло; духоўні заклъили тай уже буў спокій“.

(Сем. Попович.)

2. „Мама казали, шо тих К. як умерла тета, тай як поховали, то відтак шось місіць дождж ишоў; кажут, шо такі так ишоў, и ніч и день.. А она була не проста. Кажут, шо она як сі ўрбдила, то мала від разу усі зуби у рокі. А як ишла до шлюбу, то така була слаба, шо ї везли. Тай потому як ишла дуже злива, то відкопували гріб; як відкопали, то найшли, шо лежыла обернена на бік! Тай узъили и відтъвли ї голову и поклали голову межи ноги тай закопали назад; тай потому дощ стаў“.

(Юр. Осташок, Мат.)

3. „Одна гіўка була, шо усе у негілю чесала сі; тай відтак у сто рокіў перекопували гріб тай найшли, шо голова не зогнила; так, як поховали, так була й дотіў“.

(Федір Оленюк.)

4. „У піст, як є поклони, як люди вийдут из церкви, то прихогі мерці на поклони. Раз одна жінка у той день присипльила дитину и спізнала сі до церкви; прийшла, як уже усі люди вийшли. И як прийшла до церкви, та застала там мерціў, шо были поклони. А там була ї кума — ніби также умерла. И тота кума каже тій жінці: Йой, кумко, а ти чого тут? Туй є мертві самі... кікай, каже, як можеш, але, каже, кожух на опашки, бо ми зараз віходимо... И тота жінка, як стала кікати, а мерці за неў тай догонили... Але она мала кожух на опашки тай они ухопили кожух, а она якось утекла гет.. Відтак, на другий день, на кождім гробі було по кавалку того кожуха“.

(Іван Крамарчук.)

5. „Раз ишоў паламар відкись тай здибаў на дорозі мерціў, шо ишли у церкву — у ночи. Тай здибаў и пізнаў, шо то живі так ни убрані — они були так зібрані, як лижыли на лаві. А він ишоў сам, а їх кілко ишло богато тай зачыли сі за ним уганьити, але він скочиў борзо за межу и они сі вернули“.

(Петро Попович.)

6. „Отых К. отец ходиў по Ясіню скуповуючи віцї. Тай як відтак помер — туй у селі — а Ясінци вихоті сюди тай прика-

зують, що він ходит по Ясіню и скуповує віщї. Кажут, що тогди буў, а тогди буў; а люди кажут, що він уже тогди не жвў, він уже даўно умер... А ти кажут: А шож він за чоловік буў, що по смерти ходит?... А то видко, що за один він буў". (Юр. Осташиук.)

7. „О тої А. баба то такі, як умерла, то — кажут — що ходила по сьвікі умерла. Раз було мієчно, они єї диве из постели, а то лізе у вікно біде тай пішло у полицю и трискотит шос туди. Тай відтіў ид коминови, трохи посигіло на припічкови, тай відтак на посکیل и зачыло мурдувати матір А., ніби свою доньку. А далї як прийшоў ї чьис, а она — як ишла — та ухопила замітачку, та тоту замітачкоў". (Оленюк Ф.)

8. „Раз она ишла дорогоў туди до К. на вечерниці тай здибас на вулиці матір (помершу); казала, як лижыла на лавици, так здибала ї. Иде, з дороги не уступає єї; бо то як би мерлому уступив єї из дороги, то би замордуваў; тай так ишли, що єї ударили о плече. Потому тота прийшла до К. и уже не прьила цалу ніч, але плакала". (Оленюк Ф.)

9. „Там у ті хакі коло Штиніў спала одна гіўка на погі из лигїнем; а там умерла у ті хакі тота — Николиха називала єї. Тай она прийшла у ночи д' хакі та туди шось траскотїла, а далї пішла попід стайню и у якихось тертицях туди траскотит, а так пішла д' яблінці тай танцює коло яблінки... А тота гіўка дивит єї крузь ьирку на того, а далї переерстила єї и каже: Цур ти, цур! мое кіло жавє обзиває єї до твого мертвого... А то лиш щезло"... (Оленюк Ф.)

10. „Одному чоловікови умерла жінка у вечір. Не було близько еусїдів, нікого не було в хатї, тільки він сам. Тай він сам обмив ї, убрав, положив на лаву, засьвітив сьвічку тай трохи єндїв, а відтак лег попри неї и уснув; они дуже любили єї. І так спав до ранї. Раненько пішов до попа, до дяка и такі тої днини ї поховали. По похоронї, деь так другої ночи лежит він на припічку, у хатї темно, але не може заснути. Нараз чує, отвирают єї двері и шось входить в хату и каже: А де моя люлька? — А она, небошка, курила. А він каже: Я дав за прости бі'... А она єго тогди за волоси тай стьигла на землю; він засьвітив, а то нема нічого... Так він уже цілу ніч не гасив сьвітла, але в хатї вже нічого не бачив, хіба на подї шось дуже гримало. — Другої ночи вертає він пізно до дому, а то поза преслом так рівно з ним иде жінка. Він прийшов у хату, засьвітив тай не видит нічого, лише чує, як у по-

лиця щось шукає, а далі питає: Де моя люлька? — На третю ніч пішов він до якогось другого чоловіка і зачав його просити, аби прийшов ід йому на ніч, бо йому самому лечно. І так они оба сидят у вечір і чуют, а то за столом так гей щось ходит. Они звернули оба очі у тот бік, а то коза облуплена задними ногами на лаві стоїт, а передними на столі... Тай они тогди утекли з хати гет. Тай потому ходив він десь до ворожки і она ему щось порадила так, що жінка більше не приходила". (*Йосиф Остапук, Петрів.*)

11. „Десь даўно уже убило у бутині чоловіка; при робокі, як засігнуло го дерево, що спускає і погіб на місці. То заўжди нового місціці, так д' вечеру чути, як там „гойкає“. И то де лиш убі чоловіка, кажут, що усе так гойкає. Ніби, як то звичай у робокі бугде — ци у лісі, ци на порташи — один гойкає, аби ріўно усі брали; усе: гой!... гой!... гой!... Я сам чуў того. И пас — прошу вас — пекь рокіў худобу коло того місці, де того убило, том чуў нераз. Усе у вечір, як сї о так уже змеркає, то уже чути — гойкає; и то май білше, як має бути якас нигода, заўжди нового місціці. То ачби як, то чоловіку самому, прошу вас, льично; та я возьму нараз та стрілю туди... А то троха замоўкне, а далі на-решкі бере тай зноў гойкає... Тото як би щось так, то пас би обізваў сї... Нираз, як зачує чоловіка, або зачує щось инче, то шульне собою он туди, що аж пликы розскакує сї, а тогди моўчит, ані обізве сї“.

(*Юр. Остапук, Ів.*)

12. „Буў один пенниці; без горіўки не міг бути ніколи. И він раз у міські упиў сї тай иде у ночи пенний из буком. Приходит на цвинтар и ходит. Прийде на один гріб тай усе буком лусне и каже: Оди, каже, мій тато умер — туй его погребли, каже... Прийде на другий гріб тай зноў лусне буком: Оди, каже, мою маму гребли, а я ше сї, каже, ни молиў; я сї за ню типер відмолю — а усе буком трісне по гробі; так цілу фамелію віказаў, а усе лусне буком и каже: Я ше сї за него ни молиў, я сї типер відмолю. Припенничив сї десь він уже над досьвітком и прийшоў до дому. Прийшоў ид хакі та щось задумаў сї, що він пенний робиў по гробах тай набег сї, що він гріх робиў сьмішкуючи туди. Але була у него баба. Прийшоў він до баби и зачав уже приказувати, що він робиў пенний. Я, каже, бабко, сеї ночи усі гроби обійшоў и буком биў... А баба була тиж „розумна“, що ніби знала до уських таких мудрошіў. А баба каже: Ни добрее робиў, синочку; каже: прийдут заўтра умерлі до тебе, та буде зле, бо они тебе здзітєт... А він сї так напудив: Бідна-ж, каже, моя голоўко, що я буду

з ними робити, як кілька зграя прийде!? — А баба каже: Не бій сі! Маєш, каже, сиві воли; тоті воли маєш ше нині порізати и порубати на кавалічки, и піти собі у місто, купити 300 горньит и 300 лижок; и тоті воли зараз зготовиш, у кожнім горньити аби лишка була, и у кожнім горньитку аби юшка була; на заўтра на осьму годину, аби усьо було. Потому, каже, убереш сі на смерьк и лийжеш собі на лаву; але сам маєш сі убрати и сам маєш лаву зладити. Але маєш лежѣти зажмурений, тихонько, гей би умер; бо як бие сі кинуў, то они би юшку вісербали, а тебе би здѣли на закуску. — Жьиль ему свої бики тирѣти, але жикѣ дороще, коби лиш та прахтика удала сі. Поїхаў він у місто тай справиў ти горньита и порізаў воли тай наварив юшки и поскладаў тото у порьядку и ляг на лаві. Чує він у ночи, а то гуде, иде так, шо аж земльи дріжит. Прихоїли они у хату, тоті мерці, и кажут: Е, він, каже, умер уже и про нас... Но, ніц. Сіли они кужде до свого горньитка и їѣти. Але гомонѣти они між собою: Но, каже, відки він знаў, нибошик, такий обід справлѣти и сам попри того умер? — А він тото усьо чує, лиш кивати сі не киває. Тай умерлі попоїли, тай пішли собі гет. А він устаў, розьбигнуў сі тай тоту хату запаляў своєю и пішоў собі до баби и каже: Ой, бабко, я буду, каже, у вас снігѣти, я свою хату спалиў... Тай уже потому ніколи горіўки не пив, бо горіўка го до такого привела. (Петро Попович, Он.)

13. „У нас коморував один чоловік из Чорного Потока тай розказував, шо его брат издибаў сі раз из мерцем; шо умер там чоловік и его брат ишоў у ночи тай го здибаў: гет буў так зібраний як на смерькѣ, як лижѣў на лаві. Тай він так изжѣх сі, шо лежѣў рік и мер“. (Юр. Остапук, Мат.)

*

*

*

Звірята ходять по смерти також:

14. „Там під Облазцем буў старий міст. Тай раз їхаў туди один чоловік тай кобила упала из моста тай утопила сі у тім боўчи; — там буў великий такий боўч. — Та раз вітак їхаў один чоловік, від крамаріў, у вечір тай каже, шо дивит сі — а то иде сива кобила горі, муром; каже: Їду я швидче и она біжит, шо я стану и она стане; тай так гнала аж до горішного муру и там пропала“. (Оленюк Ф.)

3. Повісильники.

Чоловік, що відобрав собі жите повісившись, зоветься повісильником. Вірять, що „очкур тот, що сї чоловік завісит, то добрий до „права“ (процес); „то хапают и ховльи“.

1. „Одна жінка у нас повісила сї у хатах, он там у панцях. Та відтак пуджіла, як ї погребли и мусїли гет розібрати хати тай поноўлити на иньчїм місци“.

2. „Даўно уже, одна пїўка була у сповїди тай відобрала від душі чьистку; як гістала від ксьондза тай назад вібрала из врта — на якіс чьири — тай завила у папір ту чьистку и поклала у стріху у дома. Потому узвила волоку и пішла у оборїг тай повісила сї“.

(Семен Попович.)

4. Потопелники.

„Як чоловік утопит сї у ріці, то душы остає у вої до суду-віку“.

„Коло води у вечір, як сонце зайде, то не мож свистати, бо потопелники вихої из води и суші сї на каміньих; а як засвищи, то они спуї сї и скачут у воду тай кленут“. (Катерина Остапук.)

Вірять також, що не годить ся, задля тої причини, „метати“ каміня в ріку (вечером).

1. „Раз пішоў один чоловік з лушницеў на рибу. Иде він горї рікоў тай рибарит — докі рибарит тай мече рибу у кошелїк, а далї лушницї погасла; треба ити д' хакї. Але дивит сї він, а то сидит шось серед води на камени тай шось туди льопає у вої... Ей шоби — не шо? Але дало му льяк тай добаг сї, шо то потопелник. Та він переерстив сї, а то лиш разом риба у кошели стріпоче сї и льоп! льоп! у воду, одна за другоў... А тот серед води — лиш заирже сї гей кїнь“.

(Юр. Мельник.)

2. „Там проти нас була даўно берь; тай раз одна баба ишла и упала з тої берьи и утопила сї. Тай казали гїдо, шо раз ишли у вечір д' хакї тай сиїла тога баба на берьи... Дивє сї гїдо, а то сидит на берьи, тай гїдо иде на берь, а то не пускає. Тай гїдо мусїў потому брїсти у воду. Потому війшоў гїдо из води на берїг, а то з берьи тай скочило у воду“.

(Оленток Федір.)

РОЗДІЛ II.

1. „Няўки“.

Коли дитя „прийде на сьвіт нечьисне“, себ то без жита, або хоч живе, а умре не хрещене, то душа його тиняе ся опісля горами й лісами, „клинє своїм родичам та кличе прету“... „Як би тото хтось зачуў, та аби верг, шо має на землю — ци би платок йякий, ци би и удраў из сорочки кавалічок та аби верг и аби казаў: йякис хлопец, то иршу кі христом сьветим и даю ти на име Иван (ци як там), а гіўчы, то Марійка (або як), и тогди, як верг тот платок, а оно собі здойме и летит до Бога“.

(Василь Онуфрак, Ів.).

Буває однак, шо і сїм лїт промине, а душа дитяти не найде чоловіка, шо поступив би так, а тоді їде вона на Няўку.

Няўки, се чудово гарні хлопці й дівчата, які лиш тим різнять ся від чоловіка, шо тулів їх від сторони плечий цілком отвертий. „У Няўки то перед так, як и у нас, а — не дивуйте — из заду цалом отворене так, шо усеї ключі видно; всьо, гет до чиста — и утробу и серци и кьвлюхи; усьо, шо у чоловіці, то усьо видно“.

(Павло Курчук).

Няўки пробувають громадно, а похапавши ся за руки, творять коло і віддають ся шаленим танцям — „Фуфелоў идут“. І в ту хвилю нічого не видно, лиш „чирвонїї сї шос на кім місци, бо то из заду усьо отворене“.

Танцюючи співають. — Хлопці:

Бодай тато не прощен, не прощен,

Що я умер не хрещен, не хрещен!

Дівчата:

Бодай мама не прощена,

Що я ўмерла не хрещена!

Буває також, шо Няўки танцюють парами — хлопец і дівчина. Се, як мене впевнювали, много людий бачило й чуло. Однак не кождому вдаєть ся бачити щось подібного, бо „не куждй хрискьинин буде тото виїти“ та ще й не у всяку пору; Няўки відбувають свої танці лиш одного дня в місяци. Танці такі не бувають без музик; при такій „оказї“ пригравает Няўкам Осинавец на дутках.

1. „Буў один чоловік, стрілец, и пішоў у ліс за звіркоў. Иде він, кілко иде, дивит сї — а то лижет кози на якіс подинці дилеко

дуже.. Приходить він май блище, чує, а то шось так файно играє — шо не чуў ніде такої игри файної... Иде він на тот голос ше блище, бо рад би знати, хто то так играє файно; але чим блище — а то то не чути... Дес аж дилеко играє зноў. Е, чуў він дес, шо ид „нему“ не прийшоў би инакше, хiba би браў на себи обручіў; аби обручі везаў на віглi и митаў на себи — так аби укрий сi цалом тими обручыми — и так аби, у тих обручых ишоў... И він так робит. Рубає гиле и гне на віглi обручі и кладе на себи, а шо оден покладе, иде далше — и так присунуў сi аж там блисько, де музика играє. Дивит сi — сидит чоловічок, гей Жид, маленький так, як хлопчак, сидит собі на стеблі — як росло стебло високи и він собі сiў на то стибло и переплiў ногу на ногу и грає у дутки; а то буў „тот“, осина. А коло него танцюют по двое гiўчый и по два хлопці, з переду хорошего стану, а з заду нима ніц — усьо видно; такі Няўки. Тот играє, а они танцюют и такої собі співають:

Гiўки кажут:

Бодай мама не прощена,
що я ўмерла не хрищена;

а хлопці собіж:

Бодай тато не прощен, не прощен,
Шо я умер не хрищен, не хрищен!

Але то завогі такі танці, шо аж шумит, як идут; а тот усе играє тай играє. А тот стрілец дивит сi на то то и слухає „як тот“ играє и собіж узьнiў бучок тай пальцыми перебирає и слухає, які то у него ноги; бо сесь (стрілець) такі музика буў. Як віслухаў добри тай пішоў гет. Тай покiм изробив собі, тот стрілец, такі цалом дутки, як „тот“ маў и играў. Та так пішли дутки“.

(Петро Попович, Он.).

Давніми часами можна було бачити Нявки всюди, близь села, ниніж не так буває. „Від коли й чельдi (жiнки)¹⁾ зачыла ходити в полонини, то они (Няўки) забрали сi гет из цих поблиських грунiў полонин и пішли гет у май далші недеї“; себто у найвисші граничні пасма гірські „де ніхто не зайде — хiba птаха залетит“. В таких то безлюдних и неприступних місцях святкують Няўки и нині свої танці, а де раз перетанцюють, там „трави не

¹⁾ Жіноцтво уважають за нечисте; навіть у бесiї з інтелігентною особою перед словом „жiнка (білогiлова, жона, чельди́на, кубіта, баба)“ кажуть в перед — „не дивуйте, шiную ваш гонiр, шiную вас яко чесних“.

буде во вік". Показували мені люди місця, де — по оповіданню старих людей — танцювали Няўки. Є то шматки землі, з вигляду округлі, порослі имш'ю доў; нарід зве сі місця *игровищами*.

"У Рафайлові є такі два іруні, як оден; — називають сі Близниці¹⁾. На тих Близницьких, кажут, Няўки цілий рік гуляють; так фуфелем идут, шо — й не видно, лиш шумит на іруньних. Так они идут фуфелем цілий рік, шо утоптают тоті іруні, шо так гладко на них, як на столі. Там на то місце, як би хто пішоў, на ті Близниці, то би пішоў у повітря из тими Няўками".

(Петро Цаней).

2. „Раз иду я собі лісом, а то так снігом припорошило — новослідиці пішла. — Иду я онди аж на переходах, дилеко, дивлю сі — є слід маленької дитини на снігу, пішла горі... Гей! а се шо? шо туй має дитина у такій пуци робити?.. Е, наложиў я у пушку патрони — гадаю, піду тим слідом... Иду! А то — то не гадайте собі, шо брешу, абим так діждаў до салашьні гійти, як вам праўду кажу — то провело мене так до-брих три кілометра — шо ніби буў слід — а далі під одноў гачугоў — ищезло... Слід буў до тої гачугьні, а далі не видно, аби далі ишло и ни знати, де гіло сі... То я сі доўго-покім обзираў... А тото Няўка тота... Но, ужебим не віриў, алем сам витіў на свої очі; так би я здороў. А деж туди дитина ходит у таких безслихах та безвістьних, за чим?"

(Петро Остапук).

Няўки, буває, заманюють людий до себе, щоб „завести їх у безвісті".

3. „Небіщик стрий, як були летінем, мали 24 роки, то спали на гороті у траві, на самого Великого Ивана; казали ити ид церкви, а они не ховіли, пішли собі спати. Уснули, а то прийшла якас гіўка и зганеї; каже: Уставай! підем, каже, у малини! Тай они пробудили сі, схопили сі, подивет сі на ту гіўку — а тото ні витіли, ні знали, шо за одна, а файна, шо раз. И тота так затуманила стрія, шо узвили сі тай идут за неў; так ишли аж онди до Узгаріў за неў: шо раз подивет сі на ню, а она вабит ид собі и сьміє сі, а они идут. Але дивет сі, а та гіўка шораз далше сі робит тай на иншу здобу уже — уже на кони... Ага, уже добагли сі, шо то є! Але вернути сі дарма, бо она пустила такого тумана на голову, такий туман, шо не мож пізнати сі, де чоловік є. Але набагли сі, небощак, шо робити: изняли из себе сорочку и перевернули на віворот;

¹⁾ Сивуля.

а тога гіўка — як то зробили — извіўкала на кони два рази и щезла... Они обернули сї від хакі. Прихоўит на то місце, де спали, та найшли на землі кавалок перетинї. А то була Няўка. То є такі місці, шо як би уснуў на кім місці, то прийде Няўка и будит та так кличе за собоў, шо би ишоў Бог знав куди... А там на тім місці стояла грушка, де стрий спали и тристо рокіў мала, а не родила — таке місце було“.

(Петро Попович, Он.).

В Зеленици вірять також, що зле робить „кігітна“¹⁾ жінка, коли витягне з грядок майку, себ то галузку, яку заткнено на Зелені Свята; тоді приходять Нявки до неї в ночи, коли спить і ссуть їй груди;.. можуть також ссати дитину, а навіть мушину, а то за промах матери. Людина, яку ссуть у ночи Няўки, поволі видіє — марніє, аж у кінци, висохнувши до шкіри й костей — умирає. Що Няўки ссуть чіюсь груди, пізнаєть ся по тім, що ссутки їх напухлі, а натиснути на них, виділяють з себе білу теч — молоко. —

І ще таке:

4. „Буў то оден віўчвирь-летінь, шо пас віўці у половинї. Ишоў він раз из віўцьими и нагійшоў д' озерови. Але дивит сї, шо там у озері купали сї Няўки и додивиў сї він, котра найфайніща тай ухопиў від озера сї фустку — шо они якіє такі фустки мают — и укік... А она відивила сї, шо він зровиў и такі из озера тай за ним... Прилекіла, и зачыла просити у него тоту фустку, а він не хокіў віддати, бо хокіў сї из неў оженити. Тай так, шо она пристала. Извінчыли сї они и були у купі. Але десь раз пішоў тот віўчвирь гет, а она каже до єго матери: Кобисти нї, каже унесли из комори тоту фустку, я би сї, каже, файно убрала... А стара узела, тай унесла; а тога — фустку на голову и як полекіла назад у гори, то уже ї білше ніхто не витіў“.

(Петро Попович, Он.).

Не забутиб і се, шо „до Петра, аби не виходиў из худобоў на ті недеї, бо туди Няўки повітанцьовували такі місці тай то худобі шкодит на дійло“.

(Андрій Перожук).

2. Чугайстирь.

В тісній лучбі з вірою в Няўки стоять оповідання про „лісового чоловіка“, Чугайстра (дехто каже Чугайстрин).

¹⁾ Вагітна

Є се чоловік заклятий другим, його сусідом, якому він колись докорив. „Иди — закляв сусід — абис буў до суду — віку по лісі.“ „Не клену кі — каже — абис умераў, але абис жиў у лісах“... По єім заклятю — висказанім у таку мінуту — пішов Чугайстир лісами-борами блукаючи, де живе одинцем й до сьогодні. Літом й зимою ходить він дикими недеями й темними лісами і „нічо єго ні здзіст, ні ўбе, бо так єму зроблено“, Много вже літ минуло, як Чугайстир покинув рідну хату, длятого „віковий він і льичний“. Одежі не вживав ніякої (та, що мав, улягла знищено), а шкіра його покрила ся буйним волосєм — джеґом так, що „лиш зі здоби пізнати, що він із чоловіка“. При єім сповняє він страшну функцію — він є „смертю“ для Нявок, яких масо служить йому за виключну поживу.

Ось як він полює на них:

1. „Він зарив єї у лист, у лісі, и чытує на нї. А Няўка иде тым місцем — він уже знає ті місцї — и перескакує через то місце, а він лиш хап! а она йай! йай! а він шапаў тай розідре на двое и їст“.

(Семен Попович).

2. „У Сиготї трафило єї одним людом, тиж коло роботи у бутинї, шо прийшоў ид нїм Чугайстирь. Якурат піснули люди у колибі, а один якось ше не спаў, чує, а то шось чупкає на дворї та доперло двері у колибі и несе поперед себе на ріжні піўчы, Няўку тоту... А тот чоловік, шо ше не спаў, питає: А ти шо туй хоч? бо уже знаў, шо то Чугайстирь. — А він каже: Нічо, каже, нічо; хочу собі трошки мяса сцмажити... Тай такі ту Няўку у ватру... віобертаў, віобертаў тай пішоў собі гет“.

(Петро Попович, Он.).

Здибавши ся в лісі з чоловіком, не робить йому Чугайстир ніякого лиха. Він просить його чемненько в танець, а відтанцювавши з ним „постановлений“ для него час пускає „партію“ у свояси.

3. „У Яєїню робили робітники у бутинї тай одному зломиў єї дишель. А він пішоў собі у ночі — аби ніби не збаўєў собі днини — пішоў рубати дишель; він зваў єї Юр, тот чоловік. И найшоў він якурат такий гладенький бучок, шо на дишель якурат, и укьвіў того бучка сокьироў, чує, а то шось затріщит коло него... Дивит єї він, а то суне ид нему и каже: Добрий вечір! — Тот уже єї испудиў, але каже: Добре здороўле! А то буў саме тот Чугайстирь. Але каже до него тот: Хоґь сюда Юрко! підеш зо мноў трошки ў танец! — Тай узєў того и веде. А Юр єї так спудиў, шо умирає зо страху; шо тот уже каже, то він робит, бо боїт єї, аби не зги-

ну... А тот, як узв'їв єго у танец, як зачв'їв ним замахувати, то вигіло сї, шо душу из него вітрысе, а усе приспівує; раз обернут сї, то сьпівает:

Людже люджем играют-сьпівают,
а ми собі такой так, такой так!

И зноў у другий бік...

А Юр маў нові постолы — то розб'їв гет до чиста у тім танци. Бо Чугайстирь має уже установлено, кільки має танцювати, а як відтанцює, то лишній. Тай усе, шо раз обернут сї, тай тот співає, а відтак у другий бік. Відтак пуств'ї Юру. Приходить Юра у колибу, питают сї люди: А ти мой де буў? — Ой, каже, я там у лісї мусїў из яковось бідоў танцювати... А они догадали сї уже, та кажут: А ти не знаў, шо то Чугайстир? То він тебе так зрихтуваў"...

(Петро Попович, Он.).

Ще таке про Чугайстра:

4. „У однім місци сї трафило, шо Чугайстир увійшоў раз десь на полонинї до колиби, межн віўчирї. Віўчирї спали уже, але прохопит сї один тай давт сї — шось грибе у ватрі. А то Чугайстир увійшоў по тихоньки у колибу тай узв'їв спудзарь и поправльнї ватру. А тот схопв'ї сї — той віўчирь и каже: А чого ти? — А хочу, бим сї троха загрїў. — А тот віўчир ухопв'ї борзо сокиру та — гоп! з перед него обухом, а вістрьим у гору — и подержив'ї. Сїдай! каже. Тай Чугайстирь мусїў сїдати на вістрь и каже: Ей, каже, пастушки, майте змилуване надїмноў... Бо той віўчирь также знаў сї на таких уських мудрощах“. Але він злов'їв Чугайстра мізинчиками и каже: Не пушчу кі! — Як нї, каже, пустите, то скажу вам, яка на вас заўтра пригода стоїт, шо можете сї постеречи ї. И каже: Заўтра займете віўці з полудні и як вас є туй три, так сї усї издрїмаєте тай прийде, каже, медвідь, то вам кїлко туй худоби маєте, то вам зопсує. Але, каже, як вас присєде дрім, то будете два дрімати, будете спати, а один мусит сїгїти. — И узв'їв єго назад тот пастух пальцьома мізинниками и каже: Иди собі! И він пішоў собі гет. На другий день, якурат, пополудню зайшли віўці, а так їх дрім зломв'ї, шо ни годнї були пти за віўцями; и два лігли спати — якурат так, як казаў Чугайстирь — а один вартує худоби. Тай дивит сї, якурат віўці, як шибнули собоў ид нему, а він лиш скричв'їв: уставайте, братя, бо віўці сї мечут — є звїр! Они прохопили сї, а то идут по парї — два мидветї, воўки. Тоти врунули сї туди, скричвили — а тоти узвили собі по віўца и пішли у ліс. Як би буў не Чугайстирь — шо їм казаў — то би були утратили усю худобу“.

(Петро Попович, Он.).

3. Лісовики.

В лісах також живуть люди — Лісовики й Лісовки, або Пастушки до звіри. Пояснюють се так: „То є так дикі люди и мают дику звір, як ми от маємо корови, конї, трусї, віўці, пси“. Отже у лісовників маржина, се: оленї, зьвірка (серни), заяцї; а медведї, вовки і рисї відповідають нашим-псам і котам. Пастушки сї свою звір обходять і пасуть пильнуючи при тім, щоб не сталось їй нічого лихого. А трафить ся, що „рабшіц“ убіє що з їхньої худоби, значить се, що пастушка зле берегла. Кажуть, що як пасе дівчина, то трудніше звірину підійти й убити; колиж пильнує хлопець, зробити се не трудно: „Звичайно, гіўчи и у нас пильнує лїпше марги, а хлопець из хлопцем загурит сї, а худоби не сокотит“.

Колиб хто хотїв сам переконати ся про істнованє лісовників, то най би пішов у першу ніч, коли заберуть ся газди з полонин, і заночував у колибі, тоді міг би все бачити як найточніше; першої ночі, кажуть, коли заберуть ся люди з худобою в село, приходять на їх місце лісовики зі своїм товаром.

1. „Оден чоловік обночуваў сї у колибі на полонинї, такі у першу ніч, як худоба сї забрала. Разом слухає він у колибі, а то чути колоколїў, дзвінкїў — марга відзиває ся; и думає собі: Шо се може бути, що ті гласи усякі приближыіют сї ид салашым. Так чує, каже одна другі: Ти, Марусю, біжи по тельята, а ти біжи по корови; а ти, каже, Оленко, біжи гілетки віпарити, наклади ватру... Так они сї прибирают корови доїти, гаркотьит собі. А тот у колибі сидит тихо, не показує сї, тихонько свдит. Лиш раз — одно улїтає у колибу, а він сокироў, вістрьим у гору... А она верещьичи на двір... Тай потому уськими страхами его пуджіли, аби уступиў сї из колиби — тай не хокїў, бо він знаў від себи тай єму нічо не шкодило. Так до о піўночи він слухаў того, а відтак того успокоїло сї“.

(Семен Попович).

2. „Ходили рабшіци на оленї та прийшли десь на якусь полонинку и додивили сї, шо ціле стадо оленїў є. Они позривали уже курки, бити уже хокіли; уже один відтіў другий відтіў вібрали собі, у котрих роги май кращі, май веселіці — лише було ударити, а то лиш разом загуде: Мала! Мала! Мала! — Але хто, що — не видно. — А оленї — лиш пирсли у ліс“.

(Петро Попович, Он).

3. „Туй є — прошу вас — один старий чоловік, шо не любить бандигі гнути так, як нибдин, шо плите — плите таке, шо гидко

слухати. Ну, то тот розказуваў, шо раз у риковище зайшоў десь у якас залім. Але дивит сї — а то вісімнацїть штук пасае оленів, а одян стоїт над ними, лиш дивит сї... Але дивит сї той — шо стоїт у заломі — и у тот раз усі пирсли, лиш чути було — як ливїў товар — то чути було: гей, гей, гей! Цалком так — прошу вас — гей би гнаў товар та каже: гей! гей! То до куждої звіри є постухи!“

(Юр Остапук, Ів.).

4. „У риковище на оленї ишли два стрільці — як то у нас називають — рабшіци. Зайшли они уже дилеко у ліс, али чуют — десь плаче дитина... Шо то за біда? гей!.. У лісі, у таких заломах, аби дитина плакала? Ну, се кара якас!.. Але шукают они по тіхоньки, нідзирци, дивет сї — виснт у гачудзї на ворозках коliesка, а ў коliesці плаче якас дитина; хинькає туди — як дитина... Але диве сї — мамі не видно нїде. Понудили сї они туди — понудили, а далї, узїти одному та приложити люфу від пушки ид коliesці та туди коliesе; уже тоў люфоў — рукоў бояў сї, бо хто знає, шо то може бути? Шо дитина має робити у лісі?.. Може то яка пламета, або що?.. Коliesе він, доки коliesе, доськь — шо дити уснуло. Незабаўки, незабаўки приходит мама тай несе гїйницю молока. Але тим стало лично, а она каже: Дьвкую вам, каже, шо сти нї заколисали дитину, але — каже — добре шос, чоловічку, рукоў не коliesаў, але люфоў, бо були би сти зле гбстали... За тоту послугу — каже — за ту гречність, шо сти менї заколисали дитину, то іїт онди на придуку, там лежит товар; можете — каже — убити собі одного бика, але білше нїц; аби сти нї гїйну корову не убили. — Тоти пішли на придуку. Прихогі — якурат, лежит товар так, як она казала; не потрібно їм красти сї — підходить, товар не боїт сї, лежит собі. И они вібрали собі одного бика, шо буў май краций и стрілили. Тот бик лишвї сї на місци, а решта товара, як пирс — от так гей мрака, лиш раз, тайї нема. То до кождої звірки є пастух, не кажіт!“

(Василь Онуфрак).

5. „Ишоў стрілец у ліс тай найшоў коliesку у ялиці. Відїз у ялицю тай тоту дитину украў из коliesки. Привїс він спечу тоту дитину ид свеї хакі, а то була дуже делїкатна дитина, бо то Лісоўка украла ту дитину у нашої віри — підмїньила за свою. Але прибїгла она за слїдом аж до него ид хакі. Але він зробив такий купиршіў, деревище таке, заденчвї, аби вода у то не пройшла та понїс у Дунай и сховаў. Она прилітає тай каже: Дес гїў дитину? — Ой, каже, я нїс через Дунай тай упуствї у воду... Пішла она шукати... Прийшла над Дунай, розїбрала сї и скочила у присподню тай найшла

собі дитину. Але він вартуваў тай ухопиў ёй шмакы і сховаў. Але она яго так просит, аби віддаў, а він не хоче, каже: Я тебе возьму за жону. Она сї просит; а він не хоче й чути за то. Тай так було, що она пристала на то. Тай они сї извинчили, тай файно газдували і було у них ще білше гітій. Але она яго так просит, аби віддаў і то шмакы, шо узевў. Але він знає добре, шо як віддаст, то она утече, хокь шлюбна; утекла би, лиш коби гістала у руки. Але він жиў угай из того стрілченья; она ёму казала усе, де гістане. И они так жили аж до самої смерти. Але він умер швидче, як она и буў спасений, шо зробиў таку річ — шо він ёї увіў у хрест“.

(Семен Попович).

4. Чорт.

З заведенем християнської віри, приняла ся також і між нашим народом віра в Чорта¹⁾. Назву сю (чорт), рідко найдеш у Зелениці; звуть його звичайно Осинавець, (дехто вимовляє Оссинаўвець), він — цураха му, „тот“, тот, шо у скалі, „тот — скаменів би, тот — шо у трісках, тот з ріжками, тот — шо не вільно згадувати, пек му, а часом — хоч дуже рідко — диявіл, гітько і лущипер. Характеристичне се, шо в розмові про особи, ніколи не чути самого слова „він“, але все з додатком „ерщененький“, або „сам“. (Отже: „Він, ерщененький, коби здороў, поїхаў у місто“; або: „Він, сам, коби здороў прийшоў до мене“). Само „він“, означало б Чорта. Взагалі зі словом чорт обходять ся дуже обережно, рідко його споминаючи. І так:

Не годить ся згадувати чорта в хаті при малых дітях (хоба, шо скажуть ся уперед: Дух сьвятий при дитині), при тяжкій роботі і в ночі.

Загально вірять, шо Осинавець може збиткувати ся над чоловіком роблячи йому всякі прикrostи, а часом і входить у него, а тоді мучить його немилосердно й „рощибає“.

З початком не було лиш Бог и Осинавець“, і то оден про другого не знали; Бог найшов Осинавця, взяв его за свого першого товариша й зачав з ним сотворене світа.

¹⁾ В оповіданнях про Чорта є дуже багато пережитків давньої віри; йому приписано багато прикмет давніх (вже забутих) духів, йому приписуєть ся немало функцій, які у далекій давнині сповняв сам чоловік; в кінці в оповіданнях сих бачимо, як під впливом старих вірувань творять ся нові.

Ось оповідання про се:

1. „Тот — цураха му — є так предвічний, як Пан Біг, лиш Пан Біг найшоў его на мори тлумаком — шо не маў ні рук, ні ніг; але то було, поки землі не було. Пан Біг найшоў его у шумі на мори и питає сї: Хто ти є? — Біда! — Ци буў би ти ні за товариша? — Або чому! — Даў му Пан Біг руки и ноги и узьвў его из собоў. То они були перші — нікого не було, лиш Пан-Біг та він. Відтак они усьо сотворили, перший раз землю. Післаў „его“ Бог у море за землеў — аби землю сотворити; ніби верх морі так, як є тепер. Як его послаў, ему казаў, каже: Кажи, беру кі земля на боже имя. А він пішоў тай не казаў так, але каже: Беру кі земля на своє имя; тай не вінєс ніц — не дало сї ему узети. Другий раз післаў — тиж так само. Третий раз післаў го Бог, або він там вімовив: Беру кі земля на Бо — на своє имя... Зачьвў, але повернуў на своє. Тай вінєс лиш за ніхтьома, лиш за то, шо сказаў „Бо“. — І як вінєс и відоўбаў ему Бог из за ніхтий того и каже: Лыгай, Бідо, спи. — И як тот уснуў, Пан-Біг похікаў духом своїм ту глину тай пустиў на море и зробила сї земля. Тай тогди крикнуў Пан-Біг на него: Уставай, Бідо! — А він исхопит сї заспаний и як уздріў, шо то є уже земльи, а він скрутивў сї тай побіг шукати собі такої їри, аби укік назад у море — а то не було уже нігде, бо була усьюди земльи. Тай він тогди зліпнў з землі чоловіка и зачьвў на него хікати, плювати, харкати, аби его оживити, а далі телепає ним, шторцує — не мож. Приходить Пан-Біг и питає сї: А ти шо, мой, робиш? — А, каже, я собі зробивў товариші, бо ти, каже, маєш товариші, а я ни маю; хочу собі зробити также товариші. — А Бог каже: А деж ти годен собі товариші зробити? — Тай казаў ему ити від того гет и вівернуў того чоловіка, тим шо він — осина ему — обхаркаў у середину, и ожививў его и назвав его Адам.

Файна земльи, то росла на боже име, а він — осина — зробивў гори и камінь; тай то росло на его име. Він хокіў, аби на божі землі повіростали гори у гору — докі він — цураха му — схоче; а Бог закляў тай уже так обстало — шо віросло докіў, то уже и обстало сї так и до нині.

Відтак післаў его Бог по дзерно, аби засадити рай. Тай він — осина ему — як ніс, то сховаў одно дзерньи під язик. Тай відтак Бог засадивў усьикий овоц, а він собіж такі посадивў у раю того дзерньи и віросло из того дерево — ше більше, як ти, шо Бог садивў. Тай Бог зазіў тули Адама и Еву — бо Бог зробили

Еву из ребра из Адама — и они мали пильнувати тот рай; мали ходити коло овоцу усекого, шо там буў. Але Бог загазаў їм из того, шо „тот“ посадиў, дерева їсти овоц. А він — осина — підійшоў Еву, вужем, и она издїла один овоц, тай Адам їў тото и согрішили тай Бог вігнаў їх из раю гет“.

(Семен Попович).

Пор. Етногр. Збірник, т. XII, ст. 3—13 ч. 1—3 і т. XIII, ст. 217—220, ч. 382.

2. „Він“ буў у Бога май перший товариш, але потому, як прогнівиў Бога — шо хокіў бути старший, як сам Бог, то Бог їго скинуў у безодні. То землі не було, лиш усюди вода — безодні. Але раз післаў го Бог, аби виніс из води з дна глини, бо Бог хокіў зробити землю тай каже: Иди тай абис казаў: Беру кі земля на боже имя. — А тот пішоў та видит ці, шо казаў? Каже: Беру кі земля на своє имя! Тай докі вініс, а вода сполокала тоту глину, шо несе. Так три рази було. Але як третий раз пірнуў у спід и каже: Беру кі земля на боже имя и на своє — тай вініс уже трошки глини за ніхтьома. И Бог переблагословіў и зачыла сї из того робити земљи. А він, як то узріў, дуже сї спудиў, шо не буде мати де ситіти — шо не буде уже безодні — и зачыў дуже харкати — плювати на землю, а Бог переблагословили тото и зробили сї скали тай каже: Будеш ситіти у плитю, у каміню до суду віку! То він и до нинї сидит у плитю, и танцює, и грає у скалах — то нираз чули наші люди“.

(Василь Онуфрак, Ів.).

Пор. Етногр. Збірник, т. XII, ст. 18, ч. 10.

3. „На почытку сьвіта Бог пастушиў и Осинаўвец — Бог пас стрижки, а „він“ маў кози. Тай зійшли сї раз оба и заложили сї: котрий швидче буде на полудне пускати, и здоїт, и такий будз спрыче, аби сї ніж уломіў, як буде краяти, то тот віграє и має собі узьяти — як Бог, аби віграў, то має узьяти від того кози, а як він віграє, то має узьяти собі божі стрижки. Ну, рано поуставали и Бог пішоў из віўцьима, а він из козами; пішли пасти. Бог ходит собі за стрижками и грає собі у сопіўку, а тот — осина — віграє собі у дрымбу, сїў на скалу, а кози пішли скалами. Тай відтак, уже на полудне, хокіў Осинавец бути перший. Але кози — одни у скали, другі у смереці повілазили, а він уганьїї сї за ними, аж упріў. А то кози, то такі єго вигадка — цураха му; тимої они такі піворотні, як и він. То кози ходили горі гачуґами так, як білиці, бо у них от туй (показує) на колїньих були пазурі, а роги були у перед загнені; тай фіст буў доўший так, як у віўці за доўгий буў. Та то ходило, куди вигіло — по деревині, по скалі так як білиці. То и нині піде деревом — але хіба криве, на просте

не піде, бо уже нема пазуріў. — Тай він хоче то позганьити, а то єї порозбігало — ни може ані руш... Вілізе горі гачугоў та козу за фіст і верже у долину, а она зноў відти та на другу... Він за неў и за фіст, а фіст сї урве, а він неў кине на землю; він підбіжит усе та черькь ї за фіст и кьйгне у долину, а коза запре сї пазурьими и рогами у гачугу, а тот сїп, а роги сї щибнут, а фіст сї лишит у жмени; шо име, а коза зноў фітькне сї туди, а гітькови — Боже прости — лиш фіст лишит сї. То тимој тепер нема у кози тих пазуріў и роги проскі уже, а фіст коротквй и, як позадираў тогди до гори, так и тепер у кози фіст у гору стирчит. Бог тамчѣсом пригнаў стрижки на полудне, здоїў и спрьитаў будз и поклаў, аби скікаў. А тот уже не міг уганьити сї за козами и зачѣў пликьим метати. Як стаў метати, то метаў до тої міри, шо зігнаў. Пригнаў ид кошьирі такий, шо аж канає из него — а Бог уже хокіў из полудні гонити. Закроїў Бог будза, а ніж лиш пире — уломвї сї; тай Бог віграў заклад. Забраў собі Бог кози, бо така була згода. Але три кози лишили сї ше у скалах, а Бог хокіў и ти забрати, але він — осина — віпросїў собі одно козьи та Бог даў. А він — цураха му — засилвї собі козьи ріжками за черес и имвї за задні ноги — то козьи — и мецькає тото, а козьи як звеўкає усїми голосами, а він — цураха му — каже, шо то така игра у него (інструмент), шо то дутки. Відтак узьвў и злупвї шкїру из того козьити и приробиў тоти дувалки и жоломірку тоту, и бас той та ходвї собі лісами и граў. То и нинї дупе живе козьи на ти дутки, бо як би не живе, то би голосу не мало". (Нинї сего вже не роблять).

(Петро Останюк).

Пор. Етн. Збірник, т. XIII, ст. 221—222, ч. 385.

4. „Раз ишли Бог тай надивали шум у мори тай из того сотворили „того — шо у скалі“ и він стаў Богови за май першого товариші. Але раз шось він Богови посупротивеў, а Бог узьили и відогнали его гет від себе. А він потому зайшоў по тихоньки, тай украў у Бога ризи и укїк... А Бог сказали Петрови сьветому: Иди, Петре, та скажи єму, шо я тебе — ніби — відогнаў від себе; кажи: Ми бутім разом товаришити. А відтак відокради від него мої ризи і кікай сюди. — А Петро сьветай прийшоў тай каже до него: Мене, каже, Бог відогнали, ми бутім оба товаришити. — А він тогди каже: Добре! Знаєш, каже, шо? Я, каже, піду у море та найду такий камінь, шо гістанемо сї до неба, але заклени сї, шо не відокрадеш у мене ризи... Тай Петро сьветий забожиў три рази, шо не відокраде. Тай тот пірнуў у мори, а Петро сьветий три рази хухнув на море тай стаў такий лід дуже грубий, шо „він“

не міг відтії вийти. А Петро сьветий узьвїї ризи и укік... А тот як вернуї из присподнї — тай раз голової дубне, а лїд не пускає, другий раз дубнуї, а лїд не пускає, аж за третим разом як дубнуї, а лїд пук... Війшої він из води тай як додивит сї, шо ризиї нема, а він тот камїнь пустиї — шо вінїс — и за сьветим Петром... Доганьїї він Петра уже аж під самим небом. А Петро сьветий як додивит сї, шо він уже близько тай спищїї дуже — напудвї сї, шо сей може его убити. А Бог сказали тогди : Не бїй сї Петре ! На тобі огненний меч тай тни єму одно крило, він упаде. — А сьветий Петро як махнуї тим мечем и відтьїї єму одно крило... А він из одним крилом не міг уже удержжти сї у воздухах и полекїї, крукьчи сї млинцї на землю... Тай як він лекїї, а пастирі додївили сї из землї, якого він млинцї вде тай зачїли и собїж крутити сї; тай від тогди на землі танець". (*Юр Остапук, Мат.*).

Пор. Етн. Збїрник, т. XII, ст. 3—4 ч. 1.

Від „него“ походи також кїнь і вовк. Ось про сотворене вовка :

5. „Той — осина їму — злїпиї воўка из глини, гадає : Чкай, зробиї Бог чоловіка, а я зробю воўка и він чоловіка здїст. Доськь — злїпиї уже того воўка тай каже : Уставай ! Але воўк нї киває сї туди ; нима у нїм душі... Він его кладе на ноги, таке сї коло него заходит, а далї иде до Бога и каже : Оживи ! — А Бог каже : Иди до него и кажи : Устань, воўче, изїж їгче ! то він устане. — Пішої він д' воўкови тай боїт сї казати так, як Бог казаї, але каже : Устань воўче и зїж божє ; так до 3 раз. Ало воўк нї гадки. А він прикигнуї его ид вільсї и вїлїз туди у вільху и каже : Устань воўче... и., зїж... їг...че ! Тай лиш не їстїг виказати, а воўк исхопит сї такі у тот мах — шульне сї ид нему тай хап его за литку зубами, а то лиш кроїї полїї сї по вільсї... А він прийшої відтак до Бога и каже : Ади, Боже, шо воўк менї зробїї... А Бог каже : За то, шє рїхтуваї его на чоловіка ! Типер, каже, кроїї твоя лишит сї на віки на вільсї, а люди будут стругати из вільхи кору и будут варити и постолїщї дубити твоїїї кровїу ! Тому то вільха и до нинї червона". (*Василь Онуфрак, Ів.*).

Пор. Етн. Збїрник, т. XII, ст. 25—26, ч. 23—25.

Тютюн також від „него“ :

6. „Той — Осиनावец — излїтїї сї раз на свою макїр и порубаї ї гет. А так узьвїї, тай посїк ї на кавалїчки и спорпаї у грьядку — нїби посїїї тото. И з того віріє тютюн ; а він вігадаї люльку и даї людем курити, аби курили и плювали на его макїр. Тимой и плюют, як курї". (*Петро Остапук*).

Пор. Етн. Збїрник, т. XII, ст. 72, ч. 77—78.

„Він“, що є на сьвікі — мудрощі тоти — то усьо від него. Він вігадаў, де віз, де терлиці, де що є, то він усьо вігадаў. Але Бог усе від него відбираў и благословиў на народ“.

(Павло Курчук).

7. „Ёму“ Бог даў буў хлїб, даў му овес — каже: Твій буде овес! А він пішоў від Бога тай забуў. Так прийшоў до Бога назад питати сї: Я, каже, забуў... А Бог уже відобраў овес тай каже: Я тобі уже, каже, раз казаў, шо то осет! А він уже иде и усе каже, аби не забуў: Осет, осет, осет. Тай осет и до нинї его, а овес Бог благословиў на людий“.

(Павло Курчук).

Так було з початку. Опісля-ж по вигнаню Адама з раю жили люди з тяжкої праці, мали в спадщинї первородний гріх тай далї обтяжали свої душі новими гріхами, до яких й до нинї намо-
вляють чорти.

„Чоловік би не грішиў, як би не „они“ суятили; але то „він“ чоловіка суятит, підкуплює, нудит, аби чоловік изгрішиў. Коло кожного чоловіка є ангіль и чорт-осина; та як чоловік зробит добре, то ангіль собі записує, а як шое изгрішит, то „він“ собі. То так у нас приповідають“.

(Петро Цаней).

Перед приходом Ісуса Христа на землю, ішли душі померших „у Ад“. Аж Ісус вивів їх з відтам і від тоді то також тратить свободу „найстарший диявіл“.

8. „Докі ше Сус Христос сї не народиў, то „він“ — осина — позамикаў душіў богато, и казаў: Я їх замикаю на вічні часи. Хіба би, каже, такви буў, шо би сї народиў и умираў и воскресаў, то хіба би той їх вівіў з Ада. Вітак, як Сус Христос сї народиў и як умер, то Жиди пантрували, а душе Хрстова пішла тим-
часом у Ад и пустила усї душі. Тай тогди зарюў диявіл на ўси пекла... А Христос каже: Не плач, Ваде, на послїднім времю на-
повню кі самими сумареми; шо чїлка-пшеничка, то буде твоя“.

(Семен Попович).

9. „Сус Христос, як пуствў душі з аду, то „він“ — той май старший — злютив сї дуже и завіў Суса Христа у свою хату: тай каже: Сїдай-ко на то крісло! — А там були такі ланци, шо як сї доторкни, то они замкнут сї и чоловіка не пустьги. А Сус Христос каже: Сїдаймо оба! Тай тот — осина єму — сїдаў и торкнуў сї ланціў тих тай замок сї. Тай він тогди зарюў дуже льично, а Сус Христос каже: Не плач аде! На кінци сьвіта, каже,

я тебе насичу самими корольними та бєровами¹⁾, а шо утленька пшєнаїчка то бєде моя". (Юр Осташук, Мат.).

Пор. Етногр. Збірник, т. XII, ст. 116—119, ч. 139—140.

Дехто каже інакше:

10. „На кінци сьвіта є два стоўпи тай Оссинавець тоти стоўпи гризе. Та уже піў перегриз, бо то він ид тим стоўпам прикований. Тай як перегризе тоти стоўпи, то бєде кєнец сьвіта. То такі грубі, шо уже від коли сьвіт гризе тай лиш піў перегриз“.

(Павло Курчук).

З подібними оповіданнями вяжеть ся віра, буцім то коваль куючи зелізо, для того ударяє час від часу молотом по „голїм“ ковалї, бо — мовляв — тим способом зміцняє він ланцух, на якім прикований найстарший Осинавець.

„Коваль мусит поковтувати дурно у ковало, бо то на ланцух для „того“ у аду. Шо робит, а усе хоть два-три рази коўтне дурно у голе ковало, ніби, шо моцує „того“ на ланцуху“.

(Петро Попович, Он.).

Не вільно також натягати пальців, щоб вони „тріскали“, бо „то грїх великий! то тогди ланцух попускає сї на нїм“. За для тої причини: „Як сиди, то не годит сї кивати ногами, бо то усе попускає сї ланц на нїм“.

Врештї, розказують, з кожним днем у роцї стає ланцух тонший, аж коли зближить ся свято Рїздва Хр., питає ся „той май старший“ товариства, чи „иде ше кум до кума из вечероў? — То знов у Великоднї свята: Чи ходьит ше писанї яйцї? Коли почує притакуючу відповідь „зарєве на всї пекла тай як сїпне сї — аби урваў сї — а то ланци станут зноў на мірі“. Найстарший чорт має цілі полки своїх молодших товаришів, з котрих кождий сповняє іншу службу, а всякий стараєть ся придбати „адови“ як найбільше людських душ. „Найгірший Синавець, то є хромий. То кажут, шо як хтось уже май більший грїшник, то він его провадит на саме дно до пекла, на зобїянову поскіль“. (Гнат Онуфрак).

Пор. Етногр. Збірник, т. XIII, ст. 223, ч. 389.

В понятю народа являєть ся чорт, як чоловік чорної краски з лвлчними крилами та рїзками на голові; може однак свою стать після вподоби зміняти — „перевєрже сї в усьяку твар крім одного пса“. „Оссинавець перевєрже сї

¹⁾ Війтами.

усько, а на пса ні. Бо пес є дуже щире, май щиріше на сьвікі. От пса аби як бив, то він злещит сі — не гніває сі“.

(Андрій Перожук).

Наведу кілька описів чорта:

„Осинаўці вигіли старі люди. Він такий, як саджомет¹⁾, але має крила гей лилики, и має ріжки закручені так, як у ба-рана, має фіст. Але він перемітує сі усько, на ката, на чоловіка — усько“.

(Семен Попович).

„Він — осина — так як чоловік, але має роги так, як цап и борідку и фіст такий гей у корови. Він — цураха му — льич-ний дуже“.

(Андрій Калинюк).

„Раз вигіў небіщик О., шо тікаў горі смерекоў. То буў на ту здобу так як язби; так — як є мальована язби на образї. Лиш голова була так, як у лиса — лиш шо маў твар и ріжки козьнич и крила на ту здобу, шо у лилика, а дрябки — як у пса. Пішоў горі гачугоў“.

(Семен Попович).

Давними часами являв ся чорт у наших горах дуже часто, тепер однак здибати ся з ним трудніше. „Даўно їх було багато усюди; так їх було усюди видно як звір. А тепер они покликані до уської служби“.

(Андр. Калинюк).

„Тепер „їх“ не видно так, бо они мают ружні фабрики; они коло тих фірасїў²⁾, коло колеїў, коло ружних таквх.. Они не мают чысу пустеливати, бо они мают свою службу, ліпшу як уперед, даўніше; они ними комендируют, тими фабриками. А уперед було їх більше видно, бо они не мали шо робити, не мали служби коло тих машинїў“.

(Семен Попович).

11. „Даўно їх було видно. Оден чоловік косїў на поли при лісі. Та докосїў сі до якоїсь смереки тай гадає: Я буду тутки у холоїі косу клепати. Тай зачїў клепати, а то — разом віхопит сі „той“ — осина ему — из коріні; віхопит сі и — горі смерекоў... А він сі изжых, тай там не міг голосу такого зробити — так сі напудиў... А „тот“ — дивит сі на него відтіў, гей би го очима хокїў здїєсти. А потому чоловік глигнуў сі у инчий бік, а „тот“ тимчїсом щез“.

(Семен Попович).

12. „У телефонї, то „тот“ — осина — кьїгне голос. То у за-жонді сидит один у ті скринці, а другий — осина ему — сидит

1) Коминяр.

2) Тартак.

у другі скринці, чи би у злісного, чи у Надвірні, чи у Рафайлові; тай як пани хоки говорити, то він — пек му — покигає голос відци хокь у Надвірну, а хокь де (де в скринка); а так, як той пан говорить, то цесь покигає відтії голос“. (*Юр Жолобчук*).

„Кажут, шо у тельфонї є маїнес, але бо и маїнес не без „него““. (*Павло Курчук*).

„Кажут, шо нїби у тельфонї є маїнес, шо кигне голос, але чому у маїнес бе такі грім; онди на тім боўдурі, шо буў коло старого заряду, буў такі маїнес, аби грім лиш у то биў“.

(*Андрій Перожук*).

13. „То кажут, шо у ті скринці, у зажонца, сидит Осинавец. Тай як зажонц хоче телефонувати, то крикне у ту скринку Осинаўцєви: Гальо! И він зараз біжит тим дротом, шо є по слухах — а тот дріт аж дзвонит, так біжит — и говорить тому другому панови, шо хоче зажонц“.

(*Юр Осташиук, Мат.*).

„То дуже наказуют хлопції, аби не коўтати каменем у стоўпи від тельфонїї, бо то як коўтай, то мож сї перебрати Осинаўці, шо Осинавец може улїзти у хлопці тай утинає ним“.

(*Іван Крамарчук*).

14. „Їхаў один чоловік у ночі з міста тай догонвў якогось панка, шо ишоў собі посвистуючи. Тай панок зачвў просити сї, чи би не підвіз єго газда трохи. Газда каже: Чому нї? Сїдайте! — Тай они шос собі говорили туди оба, але питає сї пан: Ци добре сї живе вам? — Ой біда! каже газда. Даўно, то ще яко-такo було, але тепер — то дуже кижко... Як сї добре розговорили, тай газда питає, шо він за один, відки він. А пан каже єму: Я тобі — каже не скажу, шо я за оден, але ти сї догадаєш зараз. Даўно, то так само и нам дуже добре було. Що? Нічогосмо не робили — от так проходили сї поміж людьми; але тепер — повігадували якіс машини, тельфони, колїї, та біда знає шо и ми мусимо коло того бути. От як колїя. То бере сї нас по вісім до одного колеса тай мусимо везти такі кигарі — тай то нема, аби спочиваў, то мус на призначену мінуту бути на місци. Або тоти стоўпи, каже, шо є при дорогах — то на кождім стоўпі один з нас заўше сидит; тай у зимі, які морозн, вітри, фувели, то мусимо чіпіти на стоўпі, бо пан до пана як зхоче говорити, то ми один другому передаємо голос,.. Ми тепер дуже бідуємо — не кажіт! — Тай так їхали, шо лиш разом тот панок щез...“.

(*Йосиф Осташиук, Н.*).

„Казали мені тато, що колія сама не їде. То коло кожного воза є дванацять Оссинауціў, що тручбикют. А „они“, як сї змучі, то идут — як колія стане — гріти сї у тот комин; то на то там пальи“.

(Іван Крамарчук.)

Додам, що й ровер уважають за щось несамовитого; звуть его так, як і залізницю „луципером“.

Загально вірять також, що „его“ можна купити і то, до чого кому треба. Один купує „до грошей“, інший до „фабрикі“ (підприємств), до худоби і т. и. Нема більшого богача в селі, щоб не посудили його про посідане чорта. Чортів продають „мудрі“ люде, а куплений зветь ся „домовий слуга“ або „хованец“. По купного чорта удають ся найбільше до угорського місточка — Сигота.

15. „У Сиготі мож упитати такого земляного бога, що може не знати, що зробити; що чоловік забagne, то зробит. Там у Сиготі мож „его“ купити и за два грейцарі, лиш аби не жыхаў сї его. Бо то як его купує, то він мусит ускиди ему посыгнуги. Він переверже сї на доўгу и обіва сї круг шиї, посыгне у вухо, у рот, у пазуху... То як би сї не здригнуў, то продасть, а як сї жыхне, го такого купцьи не потребуют“.

(Семен Попович.)

16. „Як прийде купувати до Сигота, то він „питає“: Шо ми, каже, пишеш у сембрили? Ци пишеш сам себе, ци може маеш дитину, ци може пишеш худобу — аби не маў і? Тай як запише худобу, то худоби не буде мати, а як дїтваха запише, або себе — то душы пропала“...

(Петро Попович.)

17. „Котрий хоче „его“ мати, то иде до Сигота, бо там є таєі, що „їх“ продают. Тай той, що продає, уколе его у мізильний палец, пустит кроў, и підпише его кровю. Тогди кладе на скіл хрест з Ісусом Хр. и образ Оссинауці; и уносят ему деветь одноліткіў сирїх тай каже ему брати перший и бити „розпньїте“, аж поломит. Як поломит уже деветий тай тогди дуже упріє, а пан, тот шо у него сї купує, бере ручник и утре его з того поту — а на ручнику відібе сї его образ (купующего); и тогди платит тому панови, кїлько зажідає и він каже тому: Иди уже! Ти „его“ там застаєш уже и дома. А як би на дорозі дістаў страх — ніби, шо він грїх великвй зробў, то тогди его образ — шо лишив сї на тім утираннику — блідне; а той пан, шо продає, бере зараз ніж, або револьвер тай прїбе, або стрїльнї у тот образ, а тому у той раз смерть. А як нічого не розгадує, и укїшний прийде аж до дому,

то „его“ уже застане — або котом, або мишоў, або мухоў, або доўгоў и дає ему їсти раз у добу. Він має окрему лишку и миску и горщби, а страву не сьміє солити. Тай від тогди уже тому ґазді добре веде сі — за яких петь рік стане богачем“.

(*Йосиф Остапук, П.*)

„Я чув, що Осинаўціў продают у Гошові“. (*Гнат Онуфрак.*)

18. „Тато приказували, що оден пішоў до Сягота купувати „того“ — осина“. — Тай прийшоў там до якогось чорного пана, а той пан справив ґо до якоїсь баби, що мала їх у себе. Допитаў сі він до тої баби, приходит и каже: Я би собі купиў. А тота баба узяла и показала ему царство и пекло и каже: Продам я тобі „его“, але бути би тобі отуйка, у пеклі... Ну, тай він каже: Най — каже — буду туйка, лиш раз хочу ґо мати. — Ну, дала вона ему у фльищинці и каже: Подиви сі! — Дивит сі він — а то у середині, у ті фльищині, таке ґей пуголовиці; тай як то стало мішбити сі, як стало веркїти сі — и зробиў сі из того маленький Осинавец. Тай тота баба пересипала тото у ґумову фльищинку и дала ему и каже: Цисю фльищину мусиш носити ніч и день під лівим плечем.

(*Федір Оленюк.*)

Чомуж продають чорта?

„Тоти, що продают Осинаўціў, то они сі ними служі, они ними комендируют. А як котрий пустий, то инак сі ґо не збуде — лиш продажеў; а продати мусит, хокь за ґрейцирь — за два, бо він инак не підє“.

(*Семен Попович.*)

Понятя про домового слугу можна набрати з отсих оповідань:

19. „Я ходив раз сам до одної у Ясіньи. Приходжу, каже: Знаєш, чоловіче, я тобі продам „его“, кобиє устараў петку. Тай бис знаў, що меш мати такого слугу, що де сі повернеш, меш мати добро; якого схоч: ци до коров, ци до гроший, ци до права — до якого талану хоч, то тобі такого дам. — Гадаю я, гадаю и кажу: Е, не хочу я того добра! Порадь, що знаєш тай иду ґет. — Она шось туди баяла-баяла, а далі каже: Дай лева, та меш „го“ виїти... Даў я лева. Она сховала. Веде мене у комору, а там темно сі, хоть гнє; такий мені лєик дало, — але гадаю — най „го“ виджу. Стаў я у дверіх, а она доперла якусь скриню — а то відтіў віскочит; так видно було изниў сі хлопец; чорний цалом тай сховаў сі назад у тоту скриню. А она заперла скриню и я пішоў ґет“.

20. „Був оден богач. И маў тот богач „того“ за хованці у своїм салаши. Але буў у того богачи и слуга, такі наський. И чье тот слуга, шо люди гомотыт собі, шо у его газди є „усьикі слуги“. А тот слуга буў прахтичний — з ріжками у того газди. Але уходит тот слуга наський у комору тай шось кыває туди, шось краў — не дивуйте. Тай бере шось туди, а тот хованец — лус! его у морду... Тай уже дізнаў и він, шо є у его газди; уже го білше не коркіло дізнавати сї, ци є акурат так, як люди говорыи“. (*Семен Попович.*)

21. „Ходаў чоловік до Сигота купувати собі „того“, як то у нас кажут домового служку. Тай купиў собі. И там ему сказали, аби нїм ид хакі дійде, то аби нї умиваў сї, нї ерствї сї — бо „він“ утече. А він прийшоў уже на границу и сїдає полуднувати. Як пополуднували, переерстила сї его жінка — бо він на жінкоў ишоў — и він собіж — забуў сї — переерстит сї... Але устают они тай лиш разом додивит сї, шо „его“ нема; утїк! Нема шо робити, пішли они ид хакі. Прихотї они ид хакі — є! Той дома поперевертаў усьо, шо було, побийў горшки, усьо понищиў! „Тот“ не кікаў ид свому газгі, але уперед пішоў та звоюваў у цего, а так пішоў собі...“ (*Петро Попович.*)

22. „У цего Ю. В. та є также „тот“. То, кажут, він собі держит его над горішньиком у ринці; и у ринці стоїт чоўник для „него“. Та дают ему їсти, як від корови молоко унесе; але то молоко доїт „їму“ на віглї. То він его тримає до масткіў“.

(*Петро Попович.*)

23. „Один чоловік маў домового слугу від грошай. Добре їму сї поводило, грошай маў до сита, але шось сї раз испротивиў ему — осина — и „тот“ пішоў собі від него гет. Але „він“ як ишоў, то не так и пішоў файно, але уперед назбиткуваў сї усьико на сьвікі из того газди — поперевертав усьо, де шо було у хакі, до гори ногами, загнаў тельи у скалу и пішоў“.

(*Юр. Остаток.*)

24. „Оден газда наймив собі „его“ за слугу. Тай питає сї „він“ газди, каже: Шо ми даш у сембрили? — А той каже: Шо хоч? — Каже: Як умреш, то менї даш свою шкіру. — Добре! — Тай відтак умер той газда, а у него були три сини. Тай казаў їм, як умираў, аби прийшли на грїб: старшый першої ночи, середущий другої, а наймолодчий третої. Тай каже старшый — прийшло на него ити ситїти там на грїб — до середущого: Иди ти за мене. — Пішоў він, переситїў ніч и вернуў сї д' хакі; але як ишоў, тай обдер сї дуже на свербиузі. Питают сї брати: Йой, а ти чо такий

обдертий? — Ой, каже, ади як ні пось тамкі обдерло... Але пішоў він другої ночі снігти такі за себе; тай зноў нічо не приходило. Але наймає его наймолодчий, аби ишоў за него третої ночі снігти; дає ему за то воли, аби ишоў. Тай він пішоў изноў снігти. Але сидит він, дивит сї — а то їх иде „їх“ трох; сховаў сї він борзо за хрест. Тай їх приходит трох, розпечьитали грїб, викігли старого из домовини и облупили шкіру; але того не ви́гьит за хрестом, шо сї дивит. Тай берут „тота“ три, як здоймили шкіру, саджьють домовину из старим зноў у яму... А тот тогди из за того хреста — хап! шкіру тай сховаў під плече. Але вони війшли відтіў из ями, засипали, дивет сї — а шкіри нема... Тай узяли сї тогди и бьют сї из за тої шкіри; той каже: Ти узявїш шкіру! А тот каже: Ти узявїш; тай так сї били, шо аж посідали. Питає сї один другого: На шо тобі тої шкіри? — А оден каже: Ай, овори! Я, каже, служвї 50 рік у того газди из за тої шкіри; я, каже, за тоту шкіру богато би собі душ заслужиў, шо були би мої. Я, каже, буў би изшиў з того бурдюг, тай набвї у то букового листу тай у ночи — як хто би ишоў — то я серед дороги тим міхом, тай він би умер зо страху, тай душа моя... Тай они сї так били за ту шкіру, шо і кури запіяли и поцезали. А тот чоловік запросивї відтак ксьондза, тай зволили розкопати яму и закопали ту шкіру у яму“.

(Федір Оленюк.)

25. „То як купуют „его“, то „він“ служит того чоловіка до старих літ. А потому, як заслабне, то перед смертвї Осинавец не дає ему сконати, бо они маюг таку угоду, шо як буде умирати, то „він“ буде го мурдувати, мучити, аби душу имвї. Як вітак име душу, то несе і у пекло и передає старшому так, як слуга газді“.

(Т. Онуфрак.)

Чорта однак можна і самому виховати:

26. „Як хоче мати хованцї, то бере собі під лїве плече яйце — одно добре тот зносок, а друге добре благовістне яйце; але з того благовістного, то буде гірший, май лютий буде. И сїдає собі під горішньик, тай так то яйце держит під плечем девет діб; але так сидит там, шо ні умиває сї, ні Богу сї не молит и не можна му навіть и згадати за сьветцїў. Тай у девет діб поставит то яйце на горішньик, на ґиру від горішняка, тай деветої доби уже говорит там, уже сї из яйцї обзиває: Яку ми симбрилю меш писати? — А він каже: Сам себе; або як дитину, то дитину. — А до чого нї, каже, хочеш? — То там уже каже, до чого. И уже“.

(Петро Попович).

Дуже багато чортів гине від стріл св. Ілії.

„Він — осина — у день не має до чоловіка моці, але він сидит у скалах и укіркує Богови, а Илий стрільєне у него громами“.

(Павло Курчук).

„Як гремит, то аби уважѣў, аби не була штанка на чоловіці зачочена, бо Біда — осина єму — ласує сховати сї туди, де зачочене и грім може убити. Илий є до того, що бє „їх“ громами“.

(Андрій Перожук).

„Як гремит, то аби вікно не було доперте, бо „він“ — цураха му — ласує ўскочити у хату, то грім може через „него“ запалити хату“.

(Павло Курчук.)

27. „Тот — осина — ховле сї, а грім бє у него. Кажут, що за сїм рокіў усе одного убє, бо „они“ дуже сокотї сї. Найбілше они ховлї сї під неїлну трїску — шо чоловік шось у неїлю майштрує, шо є трїски, а він як сї під ту трїску сховле, то єго нічо не годно убити. Як у котрого уже грім ударит, то из него нахоїьт кроў и кремїнь из того набою, шо Илий стрільнї. Кроў, то буде такоў букатоў — гей кавалок мєса спалєного; то дуже мудре, до короў тота кроў; ніхто від тої корови не відбере манну, аби даў тої крови лизати из солєў. А у сїм рокіў мож найти тот кремїнь, де єго убило. Той кремїнь котрий би уже найшоў, то аби сховаў, то як сї захмарит, то може витїти крузь тот кремїнь, коли и відки бурї надходит. Раз наш Иван найшоў онди на Прєлуках такий кремїнь коло громовиці, та файний буў, гей би на токарни віроблений. А ніколи тот кремїнь не стигнуў — ци файно, ци негода, то угай буў теплий — загрїтий. Так буў за вєлікий як горнец у квартиру“.

(Петро Попович).

При вєїх однак роботах, де знаряди уживанї при тїм творять хрест (пр. різанє дерева пилою в лїсі і на трачках, сверлованє дїр), як також у місцях, де є хрест чи єго знак, чорт не являєть ся ніколи. Він хреста боїть ся не менч, як свяченої води і всего, що свяченє. Ось одно оповіданє про те, як чорт вийшов на сїм, що хотїв пізнати спосіб різаня дощок на траці, а не добаг ся, що пила і дерево, яке ріжуть, творять хрест.

28. „Різали два на варстатї дерево на дошки поздоўжноў пилоў тай розпучили кімак (той, шо різали) клином — уже до половини буў розрізаний, то аби лекше різати, то забили у кінци клин. А він — пєк му — усе хокіў наўчити сї коло таких робіт, шо

хлопи робе, шось хокіў и там трібувати, ци би не потрафвў. А тот оден, шо різаў на долини, прийшоў и вібіў клин; а він — осина — ситіў на кінци на самім урізі так, гей на кони; а той, як вібіў клин, а то его имило — не дивуйте — яйці, шо дерево сї збігло без клина. А він — пек му, осина — як з'айкаў сї, шо аж у ухах затріщило тай просит сї, аби го пустили... Тай біду пустили. А він — осина — їм сказаў: Уже покіў тої роботи, то я туди не піду, бо там є хрест тай то хрест мене так покараў“.

„А то пила и кімак то хрест, а їму не вольно там бути, де є хрест“.
(*Семен Попович*).

Щоб забезпечити ся від чорта, добра свячена крейда, якою зачеркнути би кругом себе колесо; поза сю лїнію чорт не ступить, бо „то его пече“.

Молитва проти чорта така:

Молитва оружна.

29. „Оружия на диявола хистия дали єс Бог трипищать якому назоряти на силу его. Яко мертви оскришать смерь уклонище о ради. Кланяемо сї христу твоєму воскресєніє Господи, христу твоєму владико, животоми духуєніє, небриженіє дуже кіло мудре. О терпізнає, о любєзнає, даруймо достойноськ владико царю дез-молїте не осуждати брата мєго. Боже наш благословєнно молїти нас! Молїте за нас сьвикі апостоли, пророки, мученикі, ангєлю-хранитєлю храни души — кіло грїшне, покаєніє подобіти. Боже милосерний буди нї грїшному, помилуй! Без чїслам согрїшїў, буди нї Господи, прости менї грїшному“).
(*Анна Жолобчук*.)

Сю молитву говорять ся, коли Чорт „учіпит сї хрискинина“.

Колиж трафить ся, шо „ніч захопит хрискинина у пущїх, у лісах“, то перед сном відмовляє таку молитву проти лихого:

30. „Коло нашего двора камньина гора, осиковий кіл, огненна вода; шо буде лихьї йти — на гору сї ўбе, на осиковий кіл сї прїбе, в огненї вогї згорит! Сидит на наших воротьих Михаїлко, Козьма, Єлия в червоних чоботьих, а яєним мечем: шо буде лихьї йти, то буде стинати, а шо добре, то буде ид нам пускати“

(*Юр. Осташук, Мат.*)

Катерина Осташук відмовляє сю молитву так:

31. „Коло нашего двора камньина гора, осиковий кіл, огньина вода; шо лихьї иде, на гору сї ўбе, на кіл

сї пробє, ў рідї згорит. Обійде та казочка докола нашого дворочка й сьїде собі на воротьих ў червоних чоботьих з огненним мечем — шо добре, пускає, шо лихьн, стинає“.

Колиб чорт напав у ночи, то К. Осташук радить відмовити:

„Сїмдєсьть вір є на сьвікі и 70 язикїў; як не може язикї злучити, однакі слова говорити, так не може сї нас ирщених все лихьн узьити“.

Загальнож вірять, шо „в таку пору, коби набаг сї у котрий день було Благовіщенє, то лихьн уступит сї“.

Кожний чоловік, що не є — анї перваком, анї мізинком, може в ночи дуже легко здибати ся з чортом. Звичайно „чіпаєть“ ся він людий — на роздорожах, у „пущіх“, та в „пустих“ хатах. Є однак і люди, котрі можуть „єго“ на чоловіка наслати, щоб над ним „збиткуваў“ ся.

32. „Скоро би кілька рокїў не ходив до церкви и до сповіді, то буде сї го чіпати, буде сї сьмішкувати. Або є зноў такі мудрашки, шо можут єго наслати чоловікови, аби шось віробив. Туй оден буў чоловік такий, шо наслано на него „того“. А той єго сьмішкуваў, прильигаў, пуджїў у хакі. Але хтось єго відтак порадиў, аби „єго“ свьиченоў водоў вігнаў из хати. Тай він осьветив хату цалом свьиченоў водоў, аби він не маў моци ити у хату куди небуть, а каглу лишиў не свьичену. Слухає він — уже вартуваў, бо він куждої ночи приходив — гопнуў „він“ из кагли на припіч; а він вартуваў у сїнех, той чоловік. А тот чоловік тогди покропив и каглу свьиченоў водоў и увійшоў у хату, а тот сидит на припічку. Питає сї єго тот чоловік: Чого ти прийшоў? — Ай бо я маю претекцію. — Хто кі наслав? — Ой не скажу, бо нї не вольно. — А прийдеш ше сюди? — Ні, не прийду білше, лиш пустя нї. — Тай той чоловік допер двері и як кропне го свьиченоў водоў, шо аж закурило сї из него... Тай білше не приходив“.

(Семен Попович).

33. „Приказуваў раз небощик Юр, шо раз на него такі наслано „того“. Раз пішоў він спати ў оборіг у сїно. Тай як задрімаў, а то прийшла до него курка и прильггла єму голову. Пірі було дуже студене таке, гей лід, тай як нмйла єго, небощика, за горло лабами, пазурьми — тай душит... Він, небощик, хоче кричѣити, а то не мож; лиш чує, шо студеним пірьим чимраз тисне... Хочє він кричѣити — не мож; хоче рушити рукоў, а то рука гей не єго.

Але набав сї. Нагадаў собі про сьвіта такі урочистї — а та курка изивила сї у гору, а вітер як сї звіяў, то мало оборіг не рознесло. Тай Юр, нивощик, пішоў у хату, бо уже сї изжых“.

(Петро Попович).

34. „Буў у Ясїню гїдо, називаў сї Тихолїз через то, шо він не пішоў би борзо, але поволеньки дуже; аби шось и горїло, то не побігне. Тай ночуваў він раз у Ясїню у єдного газди. Зладила газдинї вічлїг на лавї, газди піснули, а гїдо не спит. Чує разом, а то лїзе у горїшньик и каглоў тай такі у хату и просто на гїда. И зачїло туди гїда мучити, то гїдо ледви сї затамадуваў — нїби ско-різмаў сї — и як сї піднвїў тай зловуў тото на віглї мізильними палцїма и тото держит тай кричит на газди: Сьвікіт! Газди устали, засьвітїли — дивє сї на гїда, а гїдо держит на віглї у руках птаху, такого за вєдикого, як баран тритєк, из дванацїтьма крилами; а на кожїм крилї має тота птаху по 12 нїхкіў-пазуріў... А тота птаху так сї просит у гїда, так плаче кьйравими сльозами, аби він єго пуствїў. А гїдо каже: Нї, не пуцу кі! чось нї так мучиў? — Я, каже, мусїў ити до вас, бо мене післали. — Не пуцу кі, докіў ми не скажеш, хто тебе туй післаў. — Нї, птаху такой не хоче казати, хто ним комендирує... Каже Тихолїз газдам: Топїт у печи! — Затопили у печи. — Найгїт ми шину залїзну! — Найшли шину и поклали у піч, аби сї роспекла. Як шина стала уже червона як грань, каже гїдо: Берїт ко ту шину и бийте сю птаху, аби нам сказала, хто ї післаў сюди. И як зачїли бити горьчоў шиной, каже та птаху: Ёй пускіт нї, газдоньки, та скажу... Нї, кажи! каже гїдо. — Зачїли она казати: Мене, каже, прислала тота баба, шо ви сї из неї посьмішкували, шо зрана ишла... Тай так убили тоту птаху, шо ледви живу пустили. Каже та птаху: Докіў мого віку и покїў сєго мієцї, уже бим туй білше не пішла. — И потому праўда, шо білше не виїли тої птаху, А то буў „тот“ — осина му!“

(Петро Попович, Он.).

У вечір не можна дивити ся в зеркало, бо можна додивити ся чорта. Коли я сказав сумнїв, шо до правдивости сєго твердження, сказав одєн з присутних селян: „Ану — каже — покажіт дитинї зеркало, а она сї сьміє до того... То „той“ — осина му — піддурює єго, приторкує; він увєкі фїдлї туди єму показує“.

Рівнож не вільно свистати, кликати и „віўкати“ у ночи, бо снм можна прикликати Осинавця, котрий прийшовши питає: „Чого хоч? чого мене кличеш?“

35. „Раз оден стрілець пішоў на польоване. Десь буў на польованю цалий день, шо и ніч го посіла тай — обночуваў сї у колибі. Сидит він у ночі у колибі и разом чує — а то шось загойкає у лісах... А він узьнў и собіж загойкаў. Але разом говорит до него хлїб, шо маў при собі: Ой, каже, не добрес чоловіче зробиў! Постаў мене у колибі, а сам лїзь у полат... Він так зробиў. Разом виходит „тот“ — пек му — и питає сї: А то ти гойкаў? — Та я, каже хлїб, гойкаў, бо ти обзиваў сї. — То я, каже, буду тебе їсти. — О нї, каже хлїб, як відбудеш кїлько муки, шо я, то будеш їсти. Мене, каже, раз сїяли, а відтак жьили, а потому складали у копеки, а відтак звозжували до купи, а так молотили, а так сушили, а відтак мололи, а потому — каже — мене причинили, а потому мієли, а відтак пекли — тай як віговориў тай тимчвсом и когут запіаў и „тот“ щез. А хлїб каже: Лїзь из полата и памстай собі, бис у ночі ніколи нї свистаў, нї обзиваў сї на жаден голос! Тепер я тебе віратуваў від смерти, але на другий раз хто знає, чи тобі сї то удаст“.

(Петро Попович, Он.).

Буває часто, що чорт у ночі „сьмішкує“ ся з людий, не робить їм однак нічого злого. Наведу кїлька примірів:

36. „Один — він умер сеї зими — ишоў раз из міста тай шє хтось из ним ишоў; дивет сї, а то на дорозї, на якомусь камінци, такий файний котик сидит — шо раз. Е, як би того кота имати, каже, у мене и так кота нема. А він каже: Миць! мицька — миць! Вабит го, вабит тай имиў. Де-не-де го гіти? Е, поклаў го у рукаў и з долини завезаў и з гори тай петек на опашки — пішоў. Пройшли троха, але він загадаў сї, каже: Ба, шо мій котик робит? Він до рукава — ого! кота нема... Так він сї напудиў, шо гине... Рукаў заўвзаний, а кота нема... Але дивет сї они — аж кїт свдит аж на другім боці води... Тай тот, небощик, як сї добаг, шо він нїс, то аж издрьгнуў сї. А то „він“ — цураха му — такі фїдлі из чоловіком показав“.

(Петро Попович, Он.).

37. „Буў туй даўно один стаўник, шо пускаў гать. Тай ишоў він раз из одним чоловіком до дому. Идут они дорогоў — а то у ночі — тай нахогн на дорозї міх из ишеницеў. Обмацали они тото — в дзерно, чути — узьили и несут тото ид хакі. Пронесли они може тото одну профілю, так той міх прильг їх, шо лєдвн дихают, анї крок не мож зробити... Каже один до другого: Ану-ко спочиваймо! — Поклали они міх попри себе — а то було онде над доброў — посїдали и свїгит... Але дивет сї, а то міх помаленьки

устаў — и пішоў поцераз дарогу у дебрю... А то був тот, що не вільно изгадувати. „Він“, як ховіў утечи, то так їх прильгн, що мусіли спочивати. Бо як хрискини „его“ тримає, то він не може утечи, а як поклали, а тот узьнў и пішоў“.

(Василь Дирдюк).

38. „Оден чоловік ходвў до віта у ночи. Пішоў у ночи до віта и ишоў відтіў и була лаўка онди проти Штефана, а під тоў лаўкоў було таке дуже глибоке плесо. Приходит він у ночи тай на ту лаўку... Приходит серед лаўки, а на лаўці, на серединї, шось чорне лежит — ци би пес, ци би кіт... Називає він того котом, каже: птрус!.. не рушьє сї; каже: пуйдзїш! — не рушьнї сї... Ей шо се? Шо туй робити люде добрі? Анї вернути сї — бритко! Ити церез то — бритко переступити... Га, гадає — усьо одно... Одноў рукоў узьнў сї за поручі, а ногоў — як то шпурне! а то лиш закипіло туди из берьн; а берь висока... Але єму дало льнк, а він такі ляўшрїт по-церез тоту берь и на другий бік. Тай чуў, як то туди льопало сї у вогі, у синьивї тотї. А то тот — осина — сьмішкуваў сї из него“.

(Василь Дирдюк).

39. „Менї розказували, шо раз двох хлопціў лишило сї в хатї самї, аж туй шось гримає в сїнях. Они вибігли до сїнай — а то уже в хлїві; они вібігли до хлїва — а то уже зноў в сїнях; они до сїний — а то зноў у хлїві гримає... Тай так було довший час. Але старший хлопец добаг сї, шо зробити. Як з сїний біг у хлїв, а він лиш дверї допер тай знов запер, а сам у кутик.. В ті мінутї віскочив на полубіч — так стояв у кутї полубіч — віскочив панич у червоних штанах, у червонїй шьичотці і дивят ся на них, а они, на него... Разом щез; не знати де дїв ся“.

(Йосиф Осташиук, Петра).

40. „Двох нас було на Ильмах. А там казали, шо у ті хакї була якас баба, шо мала того „слугу“ тай як умерла, а він сї там облишвў. Тай „він“ сї там посьмішковуваў из людий. Прийшоў раз туди один чоловік під хату, чує ше з делику, шось у хакї гримає. Прийшоў він під вікно, каже: Гобер?! — Чує, а то у сїнех шось так, гей у рискаль клепає... А він відвернув сї від вікна, иде до сїнних дверий тай кличе: Пустїт! — Допирає дверї, дивит сї, а то кіт сидит у кітлику — кітлик отак висїў на бангинї — тай він у тім кітлику усе намахне сї скочити, а то кітлик поколише сї и ударит у скїну, у косу, шо висїла на скїнї. Тай тот чоловік лиш допер дверї, а кіт скочвў у комин и пішоў“...

(Гнат Онуфрак).

Нехрещену дитину треба дуже берегти, щоб її часом Осинаўчиха не підміняла за свою. Така обміна з вигляду дуже несимпатична, росте дуже тупо, не говорить та все плаче й навприкряєть ся родичам.

41. „Була одна жінка, що мала дитину. Та не знати, як то було, досить що не світила до рана, бо она мала у ночі, а сама була. А як дочекала до днини и зазвала куми тай то охрестили. И она кішкала того, бо не мала більше гітій, лиш то одно. И ўже не знати, як доўго она то кішкала и ўсьичини прибирала їсти, а оно нічо не хокіло їсти, лиш цицьку так брало у рот, що вигіло сї, що прїжре. А з колиски — хіба віньї ї, бо само не ўставало. Але она иде до роботи, дитину лишїї у колисцї спечу, а на полиці стоїт їда у мисках. Але прїйде она ид хакї, а то у мисках страви нема — миски порожні... То раз, другий — пішла она до старої куми поради́ти сї. Каже кума: Возьми, небого, звари пироги́ў, та набери тарцеву миску, помасти и покладь на май вищу полицю; обїйди файно дитину и замкни хату, иди, де тобі треба. — Тота зробила так, як кума казала. Приходить она ид хакї, пироги́ў — нема... Пішла она до куми. Кума каже: Иди у поточину, налови жаби́ў и звари; а хокь сї цалком и не доварьї, то байка. Покладь ти жаби у ту миску, шос клала пироги и постаў на то само місце. И вийди из хати, але не иди двлеко, вартуй. — Пішла она и так зробила. Але чує из сїний — скрипит колиска; дивит сї — а тото из колиски цуп! на поскіль тай кругом лавицеў и ид полиці; и вилїзло горі полицеў тай здоймило тоту миску тай на лавицю... Тай як додивит сї, шо там є, тай у плач: Ий нягі, мої нягі, мушу вас їсти такі!.. Пішла тота жінка зноў до тої куми ради́ти сї. Каже кума: Иди, утни собі деветь одноліткіў и покладь їх у каглу, аби так парили сї деветь дїб; відтак бери ті однолітки, бери ту дитину, иди на сьміки и бий его так, поки деветий одноліток не поломиш... Най не знати, як пищит, то ти не питай. Она так зробила. Як ще доки поломила четвертий, то ніц. Як зачыла ломити петий одноліток, то небо зачыло сї хмарити; але она бє, не питає; як поломила шестий, захмарило сї цалом; семий — ще дуче; поломила осьмий, звїяли сї вихторї; зачбў сї ломити и деветий — зачыла бурї наступати; але кума каже: Бий, жінко, не питай ніц!.. Загремїло, звїяли сї вихторї тай нараз Осинаўчиха вергла ї дитину, шо замїньїла, а свое ухопила и заклїяла тай пішла з вітрами... Они тоту дитину переерестили и балювали сї цілий тиждень, бо то уже була такі ї дитина“.

(Іван Крамарчук).

„Він“ мінеї дитину, бо у нї в душе — однако в душе, хокь оно ше нехрещене — а у его нема; то він рад душу узети“.

42. „Так було, шо дитина у роках, а усе у колісці — не може узети сї ходити. Але так було, шо страву лишіт у полиці, а придут відки, а страва поїдена. Але пішла она до сусіди, каже — так и так, пораїте. — Каже сусіда ті жінці: Озьми страви у маленьки горщі, а на то поклай велику лишку и того поставиш на полицю. Тай віди на двір, стули сї під вікно, то шось будеш чути... Але слухає она під вікном — а то из коліски вілізла „ляле“ тай узела то горщі и лишку — хоче їсти. Пхає лишку у то горщі — а то не мож; а оно каже: от їж дурний куліш, коли лишка велика, а горщі мале... Тай тота уже дізнала сї, яку має дитинку — шо то є обміна. Але иде она радити сї до сусіди. Каже сусіда: Бери девять однолітків и бери дитину на задні двері и там на сьмію бий — не питай, аж усі ти однолітки поломиш. Пішла тота — бе!.. Бе, уже и девятий ломит сї, а то тогди летит и каже: Йой, не збаўлей ми дитини!.. Тай вергло сї дитину, тої жінки — а то уже легінь, не така жеба гей то; а своє ухопила и полекіла“.

(Павло Курчук).

Чорт навідуєть ся також до „чельди“ і має з ними любовні зносини. Він перемітує ся в красного легіня та навіязавши з дівчиною знакомість, відвідує її що вечера і любить ся з нею, аж „докі кури не запіють“. Зносини такі бачимо в легенді про зазулю, та буває то ще й нині.

43. „Була одна гіўка, шо постаріла сї, а ніхто ї не любив. Тай она одної днини прорекла сї, шо коби хокь Осинавець ї любив. Тай на другу ніч приходить. Пришоў файний легінь, льигли обое спати, але она чув, шо як він сї ї дотулит, то дуже студений... Тай так играют сї они, докії не піють кури; а як запіють кури, то він вихопит сї и кікає. Пішла она другої днини до своєї баби радити сї. А баба каже: Чекай. Як він прийде грати сї другу ніч, то будеш из ним грати сї та тогди посмотри на колінах, ца є у него ніхкі; як є ніхкі, то то Осинавець. — Тай другої ночі посмотрила, є акурат ніхкі... Але пішла она зноў до своєї баби. А баба каже: Як хоч его позбути сї, то упряди собі клубок ниток — великий клубок — тай як він прийде д тобі, крадки привежи на мізильний палець тоту нитку, тай будеш стояти на однім місці. Як він буде ликіти, то ти держи за клубок, аби сї нитки розвивали из клубка; як нитка стане, то ти звивай назад и иди туди, куди нитка. — Зробила она так. Звиває нитку, звиває та завела і нитка на цвинтар. Дивит сї она, а він —

осина ему — вікиг из гроба кіло и їсть... Она напудила сї дуже, приходит ид бабі тай каже, шо снїї тай її мертве тіло. Потому она не доўго уже жила, з того страху умерла. Але як ше жила, то просила, аби ї, як умре, то аби несли домовину попід оба пороги — аби вікопали ями під порогами и аби ї туди несли — аби він — цураха му — не докучьїї ї по смерти“.

(Іван Крамарчук).

44. „Одна гіўка любила легіне. Тай так відтак било, шо легінь пішоў до воська, а тота дуже за ним банувала. Тай відтак зачеў сї ї показувати другий легінь такий самий, як тот за файний, шо у воську. А то було на скотарці. Але прийшла гіўка ид хакі тай каже: Мамо, каже, ид мині приходїў мій лигінь. — А мати каже: Гіўко, шо ти говориш? таже він ше у воську... Але добабла сї она, шо то в... Пішла гіўка на скотарку, а старі надзірци за неї... Але дивет сї они — гіўка сама спит; нима нікого. Але на другий день гіўка зноў фалит сї, шо він буў... А то стара „его“ — осина — не вигіла. Але стара узела тай крадки так, аби гіўка не вигіла, заплела ї у кіски лук-чісник тай тою... Але приходит гіўка на скотарку, а він прийшоў ид нї и каже: Шось собі зробила? — А она каже: Та шом собі зробила? — А він каже: Та коло тебе такі... А она обзирає сї тай не видит ніц... Тай так одного разу приходит, другого — и усе каже: Чому ти то не угіриш? — А она каже: Коли нема ніц... Тай він не міг уже ид нї приступити, иде понад колибу и сьпіває, каже:

Як би не лук-чисник
тай не тота тоя,
булабис ми, гіўчинонько,
аж до віка моя.

(Юр Осташиук, Мат.).

І нинї таке буває.

45. „Приказуваў оногди один на порташи, шо тота гіўка, шо тепер умерла за Зеленоў, то до неї приходїў „тот“ — осина му. — То казаў, шо у ночи, як уже льжуют спати, то она лежит троха так тихо, а відтак бере ї шось и мордує... Чути, шо она шось туди гаркотит — стогне... А то „той“ „бере сї до неї“; лїзе на ню туди... А она кричат: Пусти! Иди собі гет! Шо ти до мене маєш? Так усе приходїў и она схла — схла, аж умерла“.

(Петро Цапей).

Осинаўці сядять у лісах: „Він — осина — має у скалах двері, лиш шо ми не видимо; они сї допирают: то его мурн, фестунки. Инде ему не вильно бути“.

46. „Онди повиш стоїт у дебри пливта на такім піску дрібовн-
кім — так митер у ширинї має, а два митри у довжинї, а так пі-
митра за груба. И так стоїт на тім місци, шо пісок из під неї ся-
пле сї, видит сї, шо она зараз зїде відтії; а то аби трохы сї посу-
нула — то нї. То у ті скалї такі є „один“. То знаю за то. Там
виґили люди, шо раз свиїї собі и граїї собі у дутки. Один чоловік
віслухаїї тої ноти, шо „він“ играїї и усе тоту ноту свистаїї. Але то
така нота була, шо кілко музикаїї є, то жаден не міг ї переймити,
аби играїї“. *(Онуфрій Попович).*

Буває також, шо чортови присвячуєть ся якусь часть
ґрунту, якесь місце і тоді зветь ся воно „пустим місцем“.

47. „Раз Осинавець сьмішкуваїї сї над одним ґаздої — випускаїї
худобу из хлівїї, деє и трутїї якус штуку у скалу, усьыко... Але
ґазди відступили єму кавалїчок (ґрунту) у якімось такім сутичи,
аби він собі там ґаздуваїї, аби їх не сьмішкуваїї. Але зайшли раз
косарі и скошили и тот кавалїчок, бо ніхто їм не казаїї, шо то не-
вільно. Тай нічо! Але у ту хату — бо тот ґазда маїї дві хакі —
прийшла комірницї. А комірницї справела собі празник. Поґіставала
у сусїдії горшкії, аби мала ї чім готовити страву, поклала то ва-
рити, а сама пішла деє. Але „тот“ — осина — лютий, шо єму ско-
сили єго кавалїчок, тай прийшої ид ті комірници и зсадиї усеї гор-
шки и усеї миски з полиці на землю и побїї гет чисто — нї одної
не лишїї“. *(Павло Курчук).*

48. „Раз ємо шли, два нас, из варты подорожної; у того со-
кира під плечем тай иде на перед, а я иду за ним. Приходимо
просто одного сутичи, а тот лиш так (показує) гоп! на землю
и каже: цураха му! — Я кажу: Тобі шо? — А він каже: А ти не
виїї, шо из того сутичі вихопиї сї пєс білий и удериї сї менї
у ноги. — А я абим так лиха не виїї, якім тогди нічо не виїї. —
Тай прийшли ми до него д' хакі, каже: Ночуй, не иди ніде! — Е,
кажу: иду! Тай я перейшої и нічого не здибаїї цалом дорогої аж
ид хакі. А то „тот“ из сутичі вибіг“. *(Павло Курчук).*

Давніми часами закопував дехто гроші в землю, віддаючи
їх (часом) чортови під опіку; він береже їх пильненько до
сеї пори.

Іще так кажуть:

„Аби узвїї сопїїку тай воронки аби заткаїї воском и насипаїї
вітак у то горїїки, тай ту сопїїку закопаїї у млаку, то „тот“ —
осина єму — показаїї би сї котом. Як би того кота импї мізин-

чизами на віглї, то він би сї просвѣ и привіс би гроший, кілько би схокіѣ — аби лиш его пустити“.

(*Андрій Калинюк*).

В кінци наведу ще кілька оповідань про чортів:

49. „У Ясіню одна сї — не дивуйте — спокритчила, як то у нас кажут. Узвїѣ вї легїнь — з легїнем сї тото стало и легїнь вї узвїѣ. Але чим сї она віддала, то и одну ніч у дома не спала: дїймвля сї пропінаторового слуги — Жида, и держбила сї его рік. И так було, шо зайшла у киготу зноѣ, від того Жида. И зайшла она и носит поверх рік. Але ї страх зібраѣ, шо то уже поверх року и пішла під вангелиє. Як она пішла під вангелиє, тай ї зачвїло у церкві дуже дерати у черевї. Она у їваѣт, не дала ксьондзови вічитати вангелиї и пішла д' хакї. Потому шо було? Чимраз дуже дерло ї и так перебула три роки и дитини не було... Але у три роки мала она дитину — и чим сї дитина показала на свїт, то сказало: Оди я! и — під піч... А то она „того“ — осина — зродила. Тай изжвїхла сї дуже тай у сїм день померла... До року вї фамілія вімерла гет, шо було; по чужих селїх була фамілія — и гет вімерла. Лиш вї чоловікови шлюбному нічо не було“.

(*Андрій Перожук*).

50. „Казаѣ шандарь, шо як бабу убїли, и зробили бабї домовину тай тамки буѣ Михайло и шандарь, вартували. Тай, каже, як вартували, а то привїгає кїт білий — поруччїм привїг — и скочїѣ на ту домовину и трошки там побуѣ и пішоѣ гет. А то „тот“ ї то варїш приходиѣ ид нї, бо она дуже любила пїти“.

(*Ф. Оленюк*).

51. „Оден чоловік, як буѣ ше хлопцем, то ходїѣ из ягнїти. А то буѣ голод. Тай найшоѣ тот чоловік губу — шо то є у лісї усьнїк губи — тай найшоѣ и спїк на ватрі тай здїѣ. Але як здїѣ ту губу и коло ватерки задрїмаѣ... Але его спячого шось веде... Він прохопїѣ сї, а то его веде и усе каже: Де губ? Де губ? Де губ? Тай привело его на то місце, відки узвїѣ тоту губу; и там сї аж тот чоловік спаметаѣ. А то він — пек му — питаѣ сї, де губ, а тот здїѣ. И потому уже другому наказуваѣ, аби тоти губи не браѣ у рот, бо то нечїсєтє“.

(*Петро Попович*).

52. „Як приїде „последнє їремя“, то — кажут — сїм рокїѣ не буде уже води на землі. То негрїшнї люди будут веселї, а грїшнї будут голоднї и будут просити дуже пати. Тогда тоти Осїнаѣди будут носити того из вїльхи, тої золи из кори вїльхової тай будут давати їм пати“.

(*Василь Онуфрак, Ів.*).

53. „Раз пастух играў у скрипки, а гітько — осина му — дослухаў сї, шо той файно играє та прийшоў ид нему тай каже: Коби ти мене, каже, наўчывь играти у скрипки, то бим ти даў чобіт гроший. — А, каже, чому ні; я наўчу! Тай привів єго ид дубови тай даў єму скрипки и каже: Играй! — Тот покигає смичком, а у струнву не годен згодити палцем, бо ніхкі криві и доўгі; шкріботит по струнвах, а зайграти не годен. Каже: Я ше не так играю як тв, але ні мусиш наўчити такої, як ти знаєш. — Але каже пастух: Покажи палці, ци праві, бо як криві, то не будеш так играў, як я. — А чорт каже: Ади криві — кобие ми поправиў. — Добре! — Заверкіў пастух десікь гер у дубі, на кождий палец одну, при купці и зарубаў десікь плішок. Заложиў чорт палці, а тот заправив пліхьи и загараздив обухом тай питає сї: Ше? — А чорт, осина, доки ше не боліло, каже — ше; а як зачвїло притискати, а він кричит: Ой, ой, буде! А далі зачинає рюсти... Реве, реве — а шльози так цюркотять!.. А пастух узивь залізну шину та играє!.. А далі каже: А у мене сї так играє! Як го добре обрихтуваў, лишивь го туди самого. Потому другі сї абігли и єго випустили“. (*Семен Попович*).

54. „Пішоў оден музика ў лїс. Але дивит сї він, сидит тот — цураха му — на пни и курит люльку и грає у дутки. Тай тот музика вислухаў усї тоти ноти, шо він — осина — играў и переймивь відтак від „него“ тої дябельки, и усе вітак играў на вісілю. То бувало просьит го, аби играў — уже другі музика, шо хокіли переймити — тай жаден ни годен буў піймити. А тот — осина — усе додивит сї, шо нема єго кіз, а він так жалїбно играє: Нема моїх кіз! Нема моїх кіз... А далі додивит сї, шо є кози и уже кішат сї, играє: Онди мої кози!! Онди мої кози!! — Потому, як куривь люльку, так лишивь ї на пеньку и пішоў. А тот чоловік приходить там, дивит сї — а то кавалок лободи; а з делику така файна люлька виглядала“. (*Павло Курчук*).

Лік на мотилицю.

55. „Буў лїгїнь пастух из малюгом у полонині та дуже любивь товариство. Але там буў сам. Дивит сї він раз, а то пде чоловік з лїса. Приходить ид тому и каже: Шо ти сї, каже, так задумаў? — А, зажуриў єм сї — бом сам! — Та я би буў тобі за товариші, але кобие ни маў ніколи на ні злу гадку! Тай погодили сї. Так хоїли они уже у товаристві так, шо один без другого не може бути.

А то тот его товариш, шо прийшоў из ліса, то не буў простий чоловік, він лиш так переверг сї на чоловіка, а то буў Осинавець. То так було гірко тому пастухови. Підут на три дни у дорогу, а тому так зроблено, шо гадає, шо то на днину. Тай нарешкі хокіў би сї его позбутн. Погубивў малюг цирез него, старшина его била, їсти му не давала — и він из голоду ледви живий. Але одного разу пішли они из малюгом, а тот собі гадає: Господи, поможи менї „его“ згирити. Тай сїли они собі на подиначці — она називає сї Кудлина подина — посїдали тай так, шо Осинавець задрімаў такі єму на колїньних. А той собі гадає: Слава тобі Господи! коби ти уснуў — тепер я тебе спрахчу. — Тай Осинавець уснуў. А тот маў нїж при собі тай лиш похокіў его ножем по шиї... а той кинуў сї. — Але тот крізь сон зачїў приказувати такі ружні кавалки за усьике зело. Тото, каже, зело до очий — шо є високе на стиблї, ни має білше косиць, лиш одна на виршечку; она є така файна, як ружї склепова. Серед тої косиці є такий гудзик жоўтий дуже, а круг того жовтого гудзика білі платочки, дуже білі такі язички. Та той цвїт брати би на Івана Великого тай робити з того воду и то добре до очий — помічне. Тай так віказаў він за ўсьо, за усї такі кавалки ружні — тай тогди аж окимвў сї, шо той має злу гадку на него, шо хоче его убити и схопиў сї тай у ноги! А той пастух набаг сї, шо той усьо исказаў, а шо від мотилиці як мають віўці, то ше не казаў. Тай біжит за ним — а тот далї! — той за ним — а той далї!.. Але той пастух крвчїт за ним: Мой! А від мотилиці шо?! — А Осинавець кікає и кричїт густо: чіпіль, чіпіль, чіпіль, чіпіль... Прїго він тото казаў, бо від мотилиці лікіў нима. Котра віўцьн того має, то уже поможи єї чіпіль. Тай и нинї люди добре уже знають, шо від того ліку нима. Як уже виїьт, шо котра має мотилицю, то берут тай дають раду чепелем; такі на разу, бо ннчої ради на то нима“.

(Петро Попович Он.).

56. „Оден чоловік буў праведний, у недїлю ишоў до церкви. Раз якось иде, тай додивит сї свого кума, шо у коршмі рано у недїлю. Тай гадає: Ану поверну, буду виїїў, шо они при ті пійці собі заведут? Так дивит сї, а они сї имили та так сї бют, шо кара. Тай так один другого подаў у суд, и тот праведний буў за сьвідка. Там у суї питають: А хто тому винен? — Каже праведний: Тот, шо на столї сидит... А то и у коршмі при ті бійці и у суї при тім правї сидит „тот“, шо у скалї. Але тот праведний не знає, шо то лиш він „его“ — осина — видит. А пани сї питають: А хтож там сидит на столї? — А праведний каже: А, тот, шо їх збуриў! —

А они сї его питают: А хтож їх збуриў? — А тот уже такі по їх каже: Та дзябло! — А пан каже: А чому, чоловіче, я не виджу, а ти видиш? — А, каже, я го тепер виджу, а ти хьба потому меш го вигіти... А пан питає: Та коли я буду его вигіти? — А, тогди, каже, як ті озьме! — А! каже, най цебі озьмі. Марш! — Тай по розправі“.

(Семен Попович).

57. „У Пасічні ворожі на Сьвятвечір. Узьмут собі хлїб и збо-
лоче сї и иде чисто голый из тим хлїбом кругом свого обійски. Так
ходить до трох раз до круг и за каждый раз приходит під двері
и дуркає, а там его из хати сї питают: Хто там? — А він каже:
Бог! — Ш чим? — С хлїбом, из усим добром! — И так до трох
раз. Тай трафилло сї у Пасічні одному, шо узьвў собі на Сьвятвечір
хлїб, и обійшоў раз обійски, приходит під двері и дуркає... Питає
сї жінки: Хто там? — Бог! — Ш чим? — С хлїбом, из усим до-
бром! — Пішоў він другий раз обходити, прийшоў під двері и тиж
так само питає жінка, а він відказує. Пішоў третий раз. А жінка
тимчисом забула сї, кїлько він уже раз обійшоў — гадала, шо три
и пішоў у комору. Але узьила она якис цебрик и вінесла до сїний
и поклала десь коло дверий. А тот сї вернуў третий раз — шо обій-
шоў — приходит під двері тай зашпотаў сї на тот цебрик и загреміў
туди собоў... Розбўў чоло гет на цебрик!.. А жінка учула, шо то
шось загреміло під дверми, а она здогадала сї, шо то відаў чоловік
прийшоў третий раз; питає сї: Хто там? — Але! каже, гітько
з цебром!.. Він маў казати так як тих два рази, а він тим — осина
— закінчў. Каже: гітько з цебром! бо чоло розбўў, та зі злости
то вімовиў. А то „тот“ — осина му — засьмішкував собі из него, шо
він ніби казаў, шо „Бог“. Гадає: Чикай, піменеш ти и мене! И тогди
увійшоў він у хату кирвавий и каже: Докі, каже, мого віку, то уже
шо зготовлю, буду вечеріти, а ворожити білше не буду“.

(Петро Попович, Он.).

58. „Є одна полонина, називає сї Свидова, а на нї є сїмдесеть
и сїм стай. Але два віўчері заложили сї из ватагом, котрий би пі-
шоў одної ночи перелічити усї стаї на ті Свидові. Тай один заложнў
сї, шо піде рахувати — а він не знаў, кїлко є, але він буў такі не
дурний... Узєў він собі товариші и узєў міх. И вийшли они на гра-
ницю — під ту Свидову, у ночи — и він роздер міх (дно гет роздер),
и оба поўлазели там у тот міх — оден відти ногами, а тот відти —
и так там качьют сї на тім місци... Але „він“ — пек би му —
прийшоў на то місце и тото шпортає ногами, показує и плює на
тото... Каже: Агій! Цфу! Я уже 77 стай обийшоў нинї, а шем та-

кого дава не виїї, аби дві голови, а один туш... Тай пішої собі. А они собіж відізли из міха и пішли ид тому ватагови, а він сі питає: А шо? — Є, каже, 77 стаїї. — Тай способом віграї за-ліжку".

(Семен Попович).

59. „Буї один ватаг и один віїчерь. И заложий сі тот віїчерь, шо піде за „наклад“ спати. Пішої він одної ночи — нічо не приходило. Але віїчерь буї віжлун, він знаї, шо „тот“ прийде. Але лишиї сі він другої ночи сам. Гадає собі: Шо туй робити? Але узеї він росохач такий, гей хлопцьи, убраї тото у штани и у сорочку и припер тото у колибі — ніби то він — а сам пішої у полат. Але приходит „тот“ — осина — у ночи и такі буком того хлопце; бе, бе и каже: А ци будеш ити у заклад спати за наклад? — А не знає, шо то він дерево бе... Але добаг сі уже відтак и каже: Віробий ти зі мної сьмішка, віроблю из тобої... Тай дес так було, шо тот віїчерь спаї зної сам у колибі, а „він“ — осина му — приходит. Прийшої до него медведем тай имиї козу и кікає; а коза верещит — „не мене! не мене!“ А він каже: Ні, ні! я не тебе буду. — А тот пастух за ним; а медвід иде у ліса... Тай так залудий его у пуці — такого тумана му пустий, шо пішої. Тай там лапаї го, и повідтинаї ему руки и ноги и каже: Аби ніколи не вишої спати за наклад и аби ніколи из другого не сьмішкуваї сі, бо сам на сьміхи зійдеш“...

(Семен Попович).

60. „Як мала бути потопа сьвіта, то Ной віщуваї наперед, шо буде потопа и сім рік будоваї собі такий коїчаг, аби набрати усекії живини на росплід и на прожиток. Тай так було, шо „тот“ — цураха му — зайшої и розібраї той коїчаг за одну ніч до послідної дошки... Рано, як Ной тото узрії, тай дуже зажуриї сі, шо він буде робити. Але Госпої каже: Не плач, Ною, але бери и складаї коїчаг назад. Тай так му Бог допоміг, шо то, шо робвиї 7 рокії, то за кілка днії изложвиї назад“.

(Павло Курчук).

„Як у церкві відправа, то „він“ — цураха — сидит у бани, у верху и пише гріхи на волові шкірі“.

61. „То як на добре, то не удаєт сі, але на зле — то зараз... Адв, як кладе сіткар слопец — ци сітку, ци силце на яку звір ци би птаху — то як каже: Кладу на боже; ніби аби на шос доброго хокії обернути тот прихід, ци би на сьвічку ид церкві, ци би дохати шос таке не зле — то не име сі віц.. Але скажи: То буде на горіїку! то зараз име сі... На зле запімени, то „він“ — цураха му — допоможе!“

(Юр Жолобчук).

62. Чорт зникає (щезає) на голос когута. Я питаю, чому се так буває? — Відповідь: „Бо то є так трафило, що „він“ — осина — закимвѣ собі добре тото. То ишоу якіс через границу у ночи и здибау „его“ — цураха му. — Питає єі „він“ — осина: Ти шо за оден? — Так як не оден! — А шо то не оден? — А так, як не два! — А шо то не два? — А не два, то так як не три!.. — А шо то не три? — А так як не штири... Він его так загуреї, аби „его“ чьис пройшоу, бо би го згьириу. — А, шо то не штири?“ А так, як не петь! И так він его провадиу аж до тринацїть. А як гійшли до 13 и так єі трафило, шо якурат когут на тот чьис запіау. „Тот“ каже: А шо то є 12? — А той чоловік каже: Дванацїк так, як не тринацїк; а ў тринацїк когут піє — штудент дзябла у морду біє! И такі тогди „его“ ў морду фа! А тот у ноги... А то тот чоловік знау віжлувати, и загуреу его аж до тої міри, шо когут запіау. Тай тому „він“ — осина — щезає, як когут запіє, бо єі уже раз так ему трафило“.

(Семен Попович).

Б. „Пламети“.

Нарід вірить, шо в ночи „панують“ всякі Пламети. Під сею назвою розуміють: Чортів, Наяўки, Мерцїв, Топельників, Повісїльників, Опирів, Відьма, лиш під зміненим видом. Они „перемітують“ ся на всякі звірята, на людину (чорт, мерцї), а навіть на предмети мертві (полотно, міх) і так змінені „сьмішкують“ та страшать людий.

Пламету може видїти лиш той, хто не є анї перваком, ні мізинком. Всї вони мають „міць“ лиш у ночи і то до 12 години. Коли здибаєть ся яку Пламету, можна її зловити, але лиш мізинчиками і то на віглї та треба знати добре від себе (молигви, заклїя); Пламету мож також і вдарити, але лиш раз, а тоді каже вона: Повтори! Її бажаня однак сповнити не можна, бо колиб хто повторив, тоді удари позістануть без наслідків — їй не пошкодить, а противно йому се пошкодить: „Пламета може хрєскенина изгїрити“. Ось оповіданя про Пламети:

1. „Буу один стрїлец, ходиу усюди та стрїльву. Єдного року узвѣ єі та пішоу у поли так, шо мау дві ночи там снїгїти; він пішов на дикі, шо їли ріпу. Залїз він у колибу, прикиг наклада — таке грубе дриво, шо закладає єі на ніч перед колибу, аби цалу ніч горїло — и сидит собі. Але приходит дик, силний дик. Тай поклау тот дик гук на наклада и грїє... Але тот стрїлец — также

не буў такий, аби ніц не разуміў — узяў сокиру тай квў того дика у гук... Іг! тот виперь ўпішоў онтуди усьыкнми-усьыкнми голосами гарлаючи... Другої ночі сидит стрілец зноў, приходит пан. Буде цибух, як палицьи у того пана, а люльчина — гей коноўчина... Приходит собі там и тоту люльку накладас и палит; дим садит гей з коліі. А тот стрілец узяў сокиру тай ту люльку обухом! Розсипала сї... Тай зноў тот пан пішоў лісамн усьыкнми голосами піворьичи... И уже білше нічо не приходило“...

(Петро Попович, Он.)

2. „Буў туй один, шо приказуваў, шо ишоў десь у ночн. Иде дорогоў и приходит над ріку. Дивит сї він, аж то стоїт під скалоў чоловік, але такий великий — як смерека... Ёму стало якос льнчно тай уже не иде туди, але пішоў горі рікоў и зайшоў у другу скалу и стаў собі; гадае: Най той перейде, то тогди піду. — Але у ті скалі — де зайшоў — як шось лусне! так, шо і скала сї завалила и земльн під ним задріжыла; а він упаў и так лижвў, як мертвий, аж до рані“.

(Петро Цапей.)

3. „Раз ишоў я из міста у ночн — уже пізно. Тай иду та иду, а тут у вербі просто Остапіў лиш шось разом як звейкало, а я застаў на місци... Двўлю сї на вербу — нема ніц“...

(Андрій Калинюк.)

4. „Приказуваў ннбошнк Петро: Иду я раз у ночн, каже, двўлю сї на міст — ше з деляку — а то шось сидит... Я, каже, туди — а оно д' минї; я вертаю сї, а оно сидит, уже не иде д' минї. Е, каже, переерствў сї, иду! Иду мостом и усе ерцу сї — а льнк такий ми дало — а тото гоп! из моста... Я, каже, скїп сї зо страхи и зноў переерствў сї, а оно поволи пішло собі долїў“.

(Ф. Оленюк.)

5. „Раз ишоў десь відціў, від цих хакїў, онтой Джуґлан и нїс молоко у коноўчнї. Тай як прнйшоў от туй на Гармакіўчину, а то, каже — лиш зблнскае з перед него, піде з поперед него крумельга, такого танцьи з ружннми фіґльннн. А тот поклаў коноўчнну, та здоймвў из себн бунднну тай зачвў сї обганьнтн; зо страхи не знаў, шо робнтн. Він узяў коноўчнну зноў нтн далше, а то зноў з перед него крумельга! Той кладе зноў коноўчнну и обганеї сї, а то зноў піде гет. Тай так ледво дійшоў зо страхи аж ондн на городн. Бо то шо він озьме коноўку, а то з перед него таке гей Жнднк малнн из борідкоў, чорне, зблнскае усьнкі фіґлї такі показучн. Иде він уже городамн, а там стояла грушка. Але доднвнт сї він, а то уже на грушці показуе ружнї такі сьмїшкн; а він

прийшоў під оборіг, до сусіда, и каже: Костю, Костю! Ти спиш? — А Коскь каже: А шо там? — А идиш, каже, помагати; онди, каже, якас біда пуджіє... А той устаў, идут туди — нема ніц... Десь щезло“.

(Петро Попович, Он.)

6. „Оден ишоў из місці, як у нас була — ишоў из жінкоў, само-двоє. Тай він сї прывишў, бо він знаў, шо жінка боязлива и лишў і у такім місци, шо пуджіє... Він хокіў знати, яка жінка за боязлива — а она пішла д' хакі. Але иде він собіж. Але дивит сї, идут два бараби один одноў фосоў, а другий другоў. Тай крунули сї ти бараби и вели го аж до дому чубкаючи из заду. А єму такий лньк дало и він тото приказує жінці; а она сьміє сї и каже: Ти хокіў, аби мене пуджіло, а то тебе самого найшло“.

(Семен Попович.)

7. „Вуйко и тега пішли раз на прыхі, а у дома лишила сї сама баба из гітьми. Тай прийшло шось чорне — гет цалом чорне, лише сподом тронькі біле — и прикачыло сї під двері, а пес так на то бреше — шо кара. А то під дверми каже: Гу! гу! — Але баба хокіла ити допирати, гадала, шо то ти из прыхіў прийшли. Але далі баба добагла сї, шо то є и не доперала. Вітак то пішло из під дверий тай туди берегом изкачыло сї у долину. Потому перейшло тих — шо ишли из прыхіў и гукає; каже: Гу-гу! — А вуйко каже: Добрий вечір! — А то сї не відзиває перший раз. А они кажут: Добрий вечір! — А то каже: Шо ти хоч! — А оно хокіло, аби вуйко казали такі: Шо ти хоч? И було би пошкодило. Але вуйко переерстили сї, а оно заgrimіло туди у долину“.

(Ф. Оленток.)

8. „Приказували мама, шо ишоў якас чоловік онди під Облазцем, а там буў доўгий дуже міст. Тай ишоў він цярэз тот міст и дивит сї — лежат міх повен. Але він тот міх буком... А то каже: Поўтори! — Ніби аби ше раз ударў. — Він ударит другий раз. А то зноў каже: Поўтори! Але він добаг сї, шо не можна и лишў тото гет“.

(Юр. Осташук, Ст.)

9. „Раз у вечір — дес так коло одинацяті годни — ишоў один цярэз кладку. Але дивит сї — иде єму на зустріць з другога боку білий міх... И стали одни протіў другога и так стое. Але потому той підніє бук ударити — а міх оберне сї тай горі скалоў... Лиш вігер повіяў“...

(Йосиф Осташук, П.)

10. „Я раз ишоў у ночі д' хакі. Иду, але онди закоркіло ні — то шось хляпало — закоркіло ні піти наўправец. Иду уже під

верхом, шось стоїть у білі сорочці... Я — ид тому, а оно росте у гору... Я — у долину, а то гей причькло. Иду зноў, а то показує сі зноў... Але дало ні льяк, аж голос ні відньило. Потому, гадаю, вертаю назад на дорогу".

(Андрій Калинюк).

11. „Раз ишоў оден чоловік д' хакі. А онди на тім москі по-виш Янkelки дивит сі, лежит міх из житом. Тай бере він тот міх на плечі: Огі — каже, кижке! Тай ледви донїс отуй, де місток розвалений и поклаў спочивати. Поклаў; через чьас дивит сі на землю — а міха нема!... Тай так зо страху заслаб буў, шо не гoден буў ити, шо го принесли“...

(Юр. Остахук, Мат.)

12. „Ишоў чоловік від Янkelьки и маў так під плечем хлїб. Але приходит отуй на Візіўщину и сіў на горбок и палвў люльку. Тай дивит сі — иде жінка горі; а він гадаў, шо то его жінка иде на зустріть, та уже вернула сі; кличе він: Жди! А то не обзиває сі, иде дальше. Я, каже, иду — тай то иде; я стану — и то стане; я швидче — и то швидче... Але їйшоў він аж онди під Шпінь тай сіў и зноў палит люльку. А то зайшло попри него и сіло. А він такі не богато думаў и далі на вігліў рукоў — фа! А то запищило и пропало“...

(Ф. Оленок.)

13. „Раз їхаў я з одним паном из Солотвини, а він маў стрільбу коло себи. Приїхали ми у такий вільшник, шо вільхи на оба боки дороги. Але то коло одної вільхи — засьвітит шось у потемки, гей кіт; такі вигіў пан, шо кіт; мені не показувало сі, бо я первак и мізвнок. Приїхали ми блище — кіт стоїт під вільхоў... Коні зачьили сі полохати, а пан додивит сі того кота и батогом — шьвак! А кіт уськими голосами зававорит тай горі вільхоў, а коні собіж зцапили сі и зньили сі горі — и замало сі коні не стратили у тих вільхах... Ледви ми коні опаметали и поїхали далі“.

(Семен Попович).

14. „Раз ишла жінка з того боку, приходит до лаўки — а то шось скочит из пристаўки у воду, тай зачьило сі льопати... Она иде лаўкоў, а то собіж, поровінь из неў, и льопкає у вогі. Ті дало льяк, шо такі гине... И згадала собі Благовіщенє — бо то добре так изгадати у такім, то моци не має — и перейшла лаўку; а то далі льопало сі“...

(Семен Попович).

15. „Чьисом буває, шо Пламєта приходит у ночи и зганьї; кричит два рази у вікно, аби хрескинин вішоў на двір... Як не обзивай сі, то піде гет. Длятого як доки три рази хто не кличе, то не гір обзивати сі“.

(Павло Курчук.)

„Проти лихого, — як шось так чоловіка сьмішкує, — пуджіє — то добра молитва. А коби ше нагадаў, у шо буў Сьвятвечір, то зараз пезне“.

(Павло Курчук).

16. „Даўно була о туй (показує на зад хати) колиба, а коло неї була така стара верба. Тай раз у ночі сидит у колибі чоловік и курит. Але приходить ид нему пан якис из люлькоў у зубах. Але люлька така премудра — видит сї, ци би срібна, ци би яка и цибух дуже дилікатний. Тай тот пан посег туди за наклад, узьнїу грани у люльку — и курит. А чоловік дивит сї, дуже люлька му сї сподобала тота. А тот пан каже: Шо, ци не сподобала сї тобі моя люлька? — А, чому нї... А ци би ти — каже — не замінівў? — Ой чому нї! Коби лиш пан хотїли... Тай пан даў ему люльку, а собі узєў его; тай пішоў. Але чоловік курнў — докі курвў, а далї льг и уснуў; а ту люльку поклаў коло себи. Прибуджеї сї, до люльки — а то цибух, бобовина, а люлька, свинек... Так засьмішкувало из него...“

(Онуфрій Попович).

Пор. Етногр. Збірник, т. XV, ст. 73—75, ч. 129—133.

6. Блуд.

Є також віруване, буцїм то бувають такі місця, де чоловіка „хапає“ ся, або „бере“ ся Блуд. „Така Мана буде водити христинина и цалу ніч, а не скимит сї де він є; и сто раз буде того місцї, шо шукає — а не трафит. Таке сї озьме голови, шо чоловік не може сї спїзнати“.

„Як чоловік аби зблудиў — шо Блуд сї име, є такі місцї — то аби вівернуў на собі сорочку на лївий бік, то сї зараз спаметає“.

(Андрій Перожук).

„У Рафайлові є такий ліс — називає сї Блудник — то и цілий день буде чоловіка водити и усе на одну стешку привиде... Чоловіку видит сї, шо за тот чьис, шо иде, то зо штири мили зробнў а він прийде назад на то місце, де буў“.

(Петро Остапук).

7. Закопані гроші.¹⁾

Віра, що в землі є багато закопаних грошей, дуже розповсюджена по цілій нашій Україні-Руси. Зеленці оповідають про се також багато.

¹⁾ Оповідання сї кладу на сїм місци з огляду на те, що! „Злий дух є газдою ид грошім“.

1. „Даўно старі газды любілі класти гроші у землю; але то і газды були не такі, як нині. Тай шэ якіс забігі були сюды — приказувалі небожик тато, шо чули из гіда — то нарід, уважынгте, шо маў грошый испрытаных, то клаў у землю“.

(Вас. Онуфрак, Ів.)

Також опрышки закопувалі свої скарбы в землю, а вже найбольше „паклав“ іх Олекса Довбуш. Між закопанымі грішмы розріжнітиб двоякі: чисті і нечисті. Перші, кладені без усяких заклять — вони горять по півночы, а другі се ті, яких пильнуе Біда — вони горять перед північю. Коли хтось побачить, шо гроші горять (вони „чистятъ ся“), то старае ся се місце добре назначити (пр. кине шо там), шо би опісля при догіднім часі пошукати за ними.

Не вільно брати нечистых, бо Осиनावець, котрому закопуючий віддав іх під опіку, або не дасть іх, або хісна з грошый не буде. Мені показувалі місця, де нарід найбільше робив і робить пошукування за земными скарбами; на ґрунї Яршиці та під Добошанкою є багато таких місць, де „люди греблі сї“. Раз прийшов до мене оден господар, звіряв ся, шо видїв, де горіли гроші і я пішов з ним. Вийшли ми на Яршицю. Там показав мені місце між двома смереками, де, мовляв, горіли в ночі гроші. На питанє, по чім пізнав, шо се як раз тут було (він бачив огонь з віддаленя 2 km), відповів: „По кім пізнаю, шо оцы гачуга білша була ясна від вогню, а цы менча не була ясна, лиш чорніла сї — а горіло отуй (показує) у середині“. Коли я звернув йому увагу, шо в місци, де показує, слідно начеб хтось там уже „порпав“, признав ся, шо вже рік тому бачив „як горіло“ і копав, однак безуспішно, бо, мовляв, „певно зле закинув місце“.

Інший газда водив мене в далеку полонину, де, мовляв, є під плитою гроші. На місци застав я величезну плиту (не дуже грубу), шо лежала на другій, а коло сего кілька старших і кілька не зовсім давно врубаних колів. Газда пояснив мені, шо „від давна приказуют люди, шо туй є гроші опрысві“. При тім довідав ся я, до чого уживано колів, які там лежать: „То гроші нечискі, и хто уже тото знав, то застаўльве другого, аби хокь колом рушвї плиту, то уже мож би гроші узвити; уже тому, шо бере, не зашкодит, але тот, шо рушит, то може бідувати“. Кажу: Се й справді може таквй бідити, бо камінь грубий — можна „надсїсти ся“... Відповів: То не то! Але Біда — цураха му — може хрескинина избавити. О тот старий Калинык найшоў буў таки такі нечискі, та зачвўў

копати, то потому шось ци би петь негіль, ци як, лежыў. Але то ше не так може бутн“.

Наведу кілька оповідань про гроші.

2. „Онди на Бريدульцех клали 12 їх гроші; та присвгли тогди — так собі вімовили у „него“ — шо один без другого не возьме; шо як би брати, то аби усїм, а як би хокь одного не було, то не возьмут и тотн. Типер один за другим вімерли, а один ще жие — отже ему не вільно брати и грейцарі; він знає, де кладено, але їму самому не даст узети“... — Або онди Табірський ни приказує, шо такі коло хати є гроші тай ни мож узети; навикь говорити про ні ни мож коло хати, бо зараз шкодит: або худобу мучит, або чоловіка, доскь — ни дає брати тай уже. Гадайте собі! То ни так сї тіє“...

(В. Онуфрак, Ів.)

„Там у зворі є нечискі гроші. Оден браў тай умер від того“.

(П. Курчук.)

3. „Дідо приказували, шо він — цураха му — приходвў до одной хати и вимітуваў дрова из під печи. Але пішла тота жінка до свого брата, аби ишоў ночувати ид ні, бо она сї сама боїт. Тай приишоў брат и шось туди говорі — а то ўходит пан такий великий, аж до стелі головоў досьигає; тай такі як увійшоў, пороззираў сї по хакі и узьвў сї піч лупати... Лунаў він піч, аж кури запіяли... Порадили сї они зазвати ксьондза. Посьвитиў духоўний хату и білше не приходило нічо. А то на тім місци закопували даўно гроші и тоті гроші ему — осина — віддали; тай тому він туди гуляў“.

(Ф. Оленюк.)

4. „Там у однім місци були гроші. Але то були нечискі гроші, шо „тот“ — осина — ситїў на них. Але оден чоловік хокїў ті гроші гістати. Узьвў він и кожного сьвита вібираў у тім місци, де їму сї гроші показували, палцями каміньи. И так було, шо на Йурі добуў він ти гроші. Як добуў, то узьвў и укїк из тым д' хакі. Але приходит „тот“ — осина — и каже: Ти на шо украў у мене гроші? — А ти як пилнуваў? — Та бо я буў у ярмарок пішоў. — Я твоїх гроший не виїў. — Мой! каже, я кі зараз убю! — А тот віньиў мак и пшеницю, шо на ні дванацїть службіў сї правило у церкви и тото посинаў, а „тот“ — цураха му — щез як дим“.

(Мих. Курчук.)

5. „Спаў у лісі дзвинтир та спаў до ранї коло плаю, близько над скалоў. Але прибудит сї рано — а кїнь над ним стоїт сивий.

Сідло на тім кони німецьки, триндзелька мудра, каже: Бери ні, чоловіче, за вузду!... А тот изжых сі... Каже кінь: Бери ні за вузду, бо як ні не бєрєш, то хіба у сїм рік хтось ні може вигіти, або й ні... А тот боїт сі... Тай тогди той кінь лиш разом розлетит сі тай задзвенит туди у землю... То гроші були, вішли з зимлі и показали сі конем синим. Як би буў узєў за тринзельку, то би сі були розсипали коло него и буў би маў щіске“.

(Павло Курчук.)

6. „Раз пішоў оден до ворожки и она їму віворожила, шо на єго ґрункі є гроші закопанї. Війшоў він від тої ворожки и зібрало сі їх пєть у ночи ити тоти гроші копати. Прийшли на то місце и зачѣли копати — а там напрокіў того місці була така велика скала тай у ті скалі як шось не трієне так, шо скали їдут... Як то утихло — а межи явми буў один „розумний“, шо усьо вигіў, а ничому сі не покаже — и додиввў сі, шо иде до них „тот“ — осина — від гроший ґазда ніби; додивит сі, шо иде високий у вільхах так, як смерека — тай они поўкікали“.

(Петро Цаней).

7. „Оден чоловік найшоў гроші, найшоў котел з грішми у лісї. Узєў тоти гроші на плєчі — поставвў, єму сі здає, шо гроші, бай-дуже. Але чув, шо дуже кижкі — ше на місци. А як поволєньки підніє, а то єго притисло ше ліпше. Але як єго притисло так, шо стаў потавати по колїна у землю, ґадає — ба шо се гей! А він не знає, шо „ґазда“ від „них“ сіў собі на котел и він несе разом из ним“. Але принїє він ті гроші ид хакі. Як принїє — де не де гіти, а він зірваў мостину у хакі и поклаў там, аби жінка не знала за ні; и так таїў їх, шо жінка не знала. Але тот ґазда, шо на нїм їхаў, зачинає сьмішки віроблєти за гроші; зачинає шкоди робити — ніби він хокіў, аби тот відніє гроші на місце. Але тот видит, шо сі из ним робит и пішоў він раз до якоїє брєхачки (ворожки). А тота сказала, аби тот ґазда перебраў сі гет из того місці из хатоў. Тай так було, шо він загадаў переносити хату. Прийшоў майштирь и другі якіє люди толокові сі збігли тай хокєт рушити, бо то би зачѣти від тої, шо май у послїд кладєна. Отже они сі добагли, шо мієт май у послїд кладєний; уже як є хата зроблєна, тогди кладє сі мостину. Але берут сі они до тої мостини и ґазда, шо ніби єго хата, квї перший сокироў и лиш підважили мостину, але додивит сі він гроший тих, шо поклав — а дотїў забуў за ні — и кажеї Пускїт-пускїт назад мостину, не буду уже розбирати хати! Шос є: єму так повиїло. Але „тот“ — осина — усе сьмішкує сі далї: ху-

добу ему мурдуваў, судник ему перевертаў, як жінкашла по воду, то він — цураха му — побігне на перед и там льонас сї у кирници... Так „він“ сї сьмішкуваў, шо гіна му вімурдуваў, худобу, жінка також умерла — хату ему обсмутвў цалом, він сї застаў сам... И не розлучьвў сї из ним аж до смерти“.

(Семен Попович.)

8. „Там над звором були гроші у земли. Але небішка Микитиха шос робила на городі, на гредці, и додивит сї, шо гроші горє. Але кличе на Ивана: Иване, Иване! Ади, онди над скалоў шос горит; — але на тот чьис отахло. А она каже: Ого, уже щезло! И як залихословила, сказала, шо тото щезло, тай то — из землеў урвало сї — шо зуў з'їхаў — и пішло туди у дебрю“...

(Мих. Попович, Он.)

9. „Раз пішоў один чоловік на Велидєнь у церкву из паскоў, а жінка лишила сї дома. Але як чоловіка ше не було, узєла жінка хлопчика и пішла візирати чоловіка из церкви, ци не иде. Дєсь то була коло лїса тота хата. Идут они по під одну гору, прийшли під одну скалу, дивєт сї, а то доперла сї тота скала, а там така пвўницї вєлика. И додивит сї тота жінка — а там поўно грошвий... Она підступила блище и післала хлопці туди, аби набраў тих грошвий. Тот лиш пішоў у ту пвўницю, а то печера з тими грїшми — замкла сї; разом из тим хлопцем замкла сї. Тота у плач и вертає сї назад д' хакі. Приходит чоловік из паскоў — де хлопец? Нима, каже, хлопці, так и так сї стало... Пішли они туди, дивєт сї — замкнєне... Но, нима шо робити, пішли они гет. И так сї уже тим журі, шо нима хлопці, шо кара. Але хтось їм порадиў чикати другого року, другого великоднї. На другий рік, на самий Великдєнь, пішли они зноў туди ид ті скалі и чекают, бо то замкнєне. Якурат по відираві, як ксьондз посєвитиў паски, доперає сї тота скала, а хлопец вібігає... Но, але грошвий однако не узєў, бо були нечиски“...

(Іван Сїматович.)

10. „Оцєсь Голоўчєйк старий маў город, тай є ше. Але тот город буў дуже камінєстий; а він собі наймиў богато робітєнікїў у тот горєд, чєстити. Тай ти робітєніки чєски тот горєд, а Голоўчєйк такі из тими робітєніками чєстит, збирає камінь. Але прийшло до якогєсь камєнєщї великого дуже, шо один не мїг рушити. Прийшоў Головчєйк из робітєніками ид тому камєнєщєви тай грїфом підважиў тот камінь — але глинє Голоўчєйк — аж там під тим камєнем стоїт скринка залїзна, а на віку є дуга така, аби за то добре брати. Але він добаг сї, шо то там є гроші — и тєгда

позганеї усі робітники и казаї робити Очинаш.¹⁾ Повіплачуваї кож-
дому, що сї єму належіло за цалий день и сказаї, аби ишли до
дому. Тай пішої відтак ид хакі, узєї собі конє тай якис гак при-
силиї до орчика тай зачипиї за ту дугу, що була при ті скринї
и рушиї тоти гроші из місцї... И наколи рушиї из місцї и вики-
гнуї, так кінє лиш перевернуї сї, злискаї ногами и — по нїм...
Тоти, що ті гроші клали, то їх заклинали; то не були тото гроші
чискі. Як чискі, то може узєти хто небуї, але нечискі то варка
річ. То приказуют, що як кладе гроші, то віддає „тому“ — осина
— каже: Хто сї гроші без меї голови возьме, то свою голої поло-
жит за нї... А Голоїччик не дурний свою голої класти, але поклаї
кінцьку; запрег конє, аби кінє лиш рушиї, бо то коби рушити из
місцї, а далї уже мож брати — нїчо не шкодит. И кінє погиб,
а Голоїччик має гроші. Він тоти гроші спретаї и вимінеї [п]отроха,
що стаї богачем великим“.

(Петро Попович, Он.)

11. „Сесь Калинчик такі дес буї надібаї гроші — вигїї, що
горіли, и пішої копати. И потому видит сї, що не відлежії тото.
Тото нечискі були, а він, дурний, узєї сї до того, а то — ат шо...
Раз не дає, и уже!“

(Вас. Онуфрак, Іє.)

12. „Буї оден богач, називаї сї Гіпшїи. И ишої він раз на
попас из віўцїма. Приишої ид одні скалі — скала дотворена...
Увійшої у середину, а там сила гроший; так додивиї сї, що було
12 путерїї из самими червоними. Але він не маї у шо набрати,
лиш кїлько у капелюх — але набег сї, що из ним є слуга, коби
не нагїйшої, аби не вигїї — и пішої подивити сї, ци єго слуга
дїлеко... Вертає сї назад, до скали — ого! уже заперла сї“.

(Андрїй Перожук)

13. „Оден найшої гроші и принїс до дому тай поклаї у яблінку,
була дуплава так, гей бербеницї. А ишла одна жінка тай шось за-
вітрила; тай гей би ї хтось сказаї, що там є гроші. Приишла туди
блище, брати ти гроші, а то ї шось так запаморочило, що не могла
їх узєти. Тай она як би сї не хокїла відтїї уступити, то би сї була
не скимїла, але пішла гет тай зараз приишла на міру. А тот чо-
ловік потому вимінеї тоти гроші за четвертий пай и єму сї при-
пало из того вісімста“.

(Семен Попович.)

¹⁾ „То у нас є такий звичай, що як у якіс робокі — ци у бутинї,
ци де буї, то усі разом говорї Очинаш и зачинают уже потому ро-
бити. А так у вечір робє зної Очинаш и тогди уже ни вольно нікому
робити; ніби коло колиби шось так, то можна, але там де у днину,
то ни мож“.

14. „Оден найшоў гроші у двох кітлах, а меже ними буў ніж; оба кітлі на ланці були, а на серед ланца буў ніж заткнений. И тот чоловік вікяг ніж и шукае там гроший, де буў ніж, але не найшоў — лиш надібаў ланц. Пішоў він ланцом у тот конец, є котел у ямі, кітлі зсилені ланцом. Але він підняў оден котел — а то другий иде у спід и кигне и тот котел и єго; тай він пустиў и залихословив, а гроші — лиш задудняйт туди у пропаскь... А він лиш поўтираў сї, шо упріў коло того и пішоў гет“... *(Семен Попович.)*

15. „Оден гідю у Рафайлові маў богато гроший. Тай раз пішоў — уже старий буў — пішоў за ставенку тай вікопаў яму и ти гроші узёў и закопаў з кітlichem у ту яму. Але невістка того підгльинула — деь була туди, ци би у ставенці, ци би де, доскь, шо тото вигіла. Тай тот гідок, як засипаў тоту яму и тогда — шіную сонце, диньку сьвиту и вас яко чесних — сїў и — вібачте за слово — наробвў на то місце купу и каже: Заклинаю цї гроші, аби ніхто їх не кинуў! А хто би ховіў сї гроші узьвити, то мусит наперед — вібачте за слово, не до вас чесних кажучи — мусит цю купу здзісти... Але невістка тото усьо чула. Тай як гідю пішоў відтіў, а она узела — вібачти ми за слово — ту купу и то изеушила и зітерла на порохи и сховала. Потому, як гідю помер, може и не зараз то сї гіяло — дае тота невістка того пороху свому чоловікови, аж він издзіў усьо. Як тото здзіў, узела она єго и повела за ставенку и каже: Копай, чоловіче, туй є гроші! Копле він, копле — и вікопаў; дали сї єму тоти гроші узєти, бо то зробвў, шо гідю закльвў“... *(Андрій Калинин.)*

16. „А то також було у Рафайлові. Оден гідю маў также богато гроший — як то даўно сї водило між нарід, шо много мали того добра — и закопаў у землю на своїм городі. И як закопаў и закликаў: Аби, каже, тот шо хоче сї гроші узьвити, то аби узёў плуг и штири коти — аби були чорні, и аби були усї штири перваки — и на Юрі аби ораў тими котами, то віоре сї гроші... Але єго сін тото підслухаў. Тай по гідюві голові вікохаў чорну кітку и спаруваў уже из чорним котом так самож — и були штири, якурат штири, котета. Та як вікохаў він ти котыта, шо були уже великі и на Юрі — так, як гідю приказуваў — запрег тоти коти у плуг, уже змайштруваў такий плужок маленький до тої прахтики, и оре. Так поклаў одну скибу, другу скибу — а за третим разом зачъипвў плужок у шось и стаў. А тоти гроші шо року на Юрі підходили під верх... Тай він тогда ти гроші добуў и вібраў“... *(Андр. Калинин.)*

Часом душа помершого газди сама покутує при грошах і то доки її хто не „обвілнить“:

17. „Пішоў один рабшіц у лїс. Ходвў, кілко ходвў, аж разом трафила сї добич; він пушку до лице, тай упало и пропало... Він собіж на то місце, де було, узевў собі на цїль, приходит на то місце — нема. Але найшоў він на тїм місци камінь такий жьирований, тай добаг сї уже, шо там гроші є закопані. Зачьїў відвалювати тот камінь и найшоў там тїлько гроший, шо гадаў штири конї сїдлати и за тими грїшми їхати. Але однаково набраў тимчасом кілько лиш міг узети гроший. Відтіў пішоў дерево до дерева вікісуючи знаки, аби другий раз трафиў на то місце. Прийшоў, посїдлаў конї, узевў 8 бербениць тай пішоў. Але пішоў и заблудивў, не потрафиў. Бо то сї ему лиш вигїло, шо він робит знаки, а то знакіў не було... Бо то там душе на них, на тих грошіх була. Она сї у сїм рік настаўлеї з того місцї, де є гроші. Акурат він прийшоў, а она сї наставила, а він не знаў ї відтам обвілнити — як не пересунуў гроший з того місцї, то не обвілнїў. Як би буў обвілнїў, то она би була праведна и він би буў щесливий“.

(Семен Попович.)

18. „Пішли два — вигїли, шо горїли гроші и пішли шукати. Шукали и найшли дубову бочку из грїшми. Але чим найшли ту бочку — аж туй явивў сї ксьондз... Але тоти сї спудили того ксьондза и далї, поўкікали. И урадили сї піти у коршму, напїти сї горїўки; каже: хоїм у коршму, віпем тай будем беспечні и підемо, ксьондза набемо тай гроші ти озьмемо. И докї були май тверезї, то говорили собі по тихо, але як собі добре підкигнули, то тогди уже не розумїли, шо онди сидят третий и усьо слухає, шо они говорї. А тот третий, як усьо віслухаў и пішоў на то місце, до тої бочки. Найшоў якурат. Доки узьївў сї до тих гроший — туй ксьондз. Пїтає сї тот чоловік: А шо душьа хоче? — Прощу! — Бог кі простит!... — Ше раз! — Бог кі простит!... — Ше раз! — Бог кі простит и благословит!... — Прости и тебе Боже и благослови тобі сесе на хосен! Тай зник... А тот гроші — тай пішоў... Пряхогї и ти два пенї бити ксьондза — а гроший нема“. (Андрїй Перожук.)

ЧАСТЬ V.

Непростї або Земленї боги.

„Пан-Бог, той, шо сьвіт увєст рїмає, тот, шо над нами, не годен сего зробити — шо лиха душе; тикї

є знахорі... Се Зелена уже має тих Землених богіў
Туй самі Чьиріўники та Тарахтерники — Боже
прости. До ўсекого собі помагають, усеко сьвітом ко-
лотет, але — Боже! (ударяє ся по губі). Ни знати, хто
старшій?... То є такі, шо аж лечно згадати, шо не
ііють^а.
(Юриха Осташиук).

Зеленці вірять, шо між ними є багато Непростих (або
Землених богів), себ то людий, котрі „у всекім тілі“ уміють
помагати собі або другим; можуть „насилати і відвертати“ бурю
(град), повени, слабість й інші нещастя; можуть „потагати“ від
челєди і худоби „манну“ і спричинити людині, чи худобі смерть;
можуть насилати на людий Чортів й інші Пламети, щоб сї на них
метали ся; то знов торгують Осинавцями продаючи їх за гроші.
До таких Непростих зачисляють ся: Опирі й Опириці, Знахарі або
Чьиріўники, Чорнокнижники, Градівники, Відьми або Чьиридільниці,
Воўкуни, Ворожбити, Віжлуни і Баїльники та Песїголови.¹⁾

Віра в надприродну силу Непростих дуже сильно вкорінила
ся в душу народа, вірять у ту силу також самі Непрості.

Відкиж сї люди беруть ся?

Коли жінка відбуває свій чьис і в часі сего наступить
полова злука — „бо є такий, шо має злосну кроў на чель-
дину и на то не уважаї, або чельнд не признаєт сї їму“ — тоді
дитина буде Непростою — „уже у сїм рокіў зачне лихогілити;
оно зачне свою службу: як тіўчпна, то буде Опириці, або Відьма,
а як хлопец, то буде Опирь, Воўкун, або Градіўник, або Знахір;
то між ними є усека саржі и коменда є“.

Простий чоловік нікому не шкодить, не „уирче“ ні людини,
ні худоби — „як иде між худобу, то так, як ксьондз помежи нас
ирцєних; так худоба сї єму проступит...“. Непростий-же не лиш
що всяко людям шкодить, але ще й „уірікливий“ („поганий на очи,
на зір“). „Непростий лупне лихо очима“ и є так, шо уирче, шо
добу буде ванїтувати, а нераз такі мине сї — так очима здзієть:
Марга — не дивуйте, як від вовка гине...“.

Треба однак не забувати, шо Непростий не все „уірікли-
вий“, — „то є на него така мінута; як би усе, то най Бог
боронит!“

¹⁾ Баїльники і Песїголови часом зачисляють ся до Непростих,
часом ні.

„Непростому не гір дивити сі у очі — анї він аби сі не дивив. Бо як сі додивит у оці „чоловічка“, то его пітне, тай як би чоловік не даў раду на разу — то угне“.

(Павло Курчук).

„Непростий, як усне — то душе из него виходит тай иде на гирц. Они сі сходет на граници на призначене місце и там сі рагет, мають нараду між собою. Цирез то у нас не вілно ошкалок на два боки палити, бо то они тото берут и то їх збруї. Они там так войны ведут, як и царі. То старший, май голоўний Опирь, ци инчий сідає на слабшого и їдут на гирц. Тому то пізнати, шо тот старший — шо їде — то дужий, ситий, а тот, шо на нїм ізїет, то буде худий, марний“.

(Павло Курчук).

Зеленці вірять, шо в свято Івана Великого їдуть усі Непрості на Близниці в Рафайловій.

Вірять також, шо кождий священник „знає такі молитви ружні“, котрими закликає Непростих тоді, коли приносять їх до хресту. — „То як би не знали ксьондзи заклимати, то шоби сі не гіяло...“.

Я запитав: Чому-ж все таки є Непрості?

Відповідь: „Га, видите, то цалком не може заклести, але уже усе спирає; то як мінута“.

Питанє: Чи Непростий може і священникови шкодити?

Відповідь: „Праўда! То є такі, шо би ізїтели у смерць, але ксьондз має молитви ружні, то єму уже ни шкодит.“

Так само і дяк „знає молитви ружні“.

„Дяк як би не знаў молитви, то би го зараз изпрахтили тоти Непроскі. Але він як уходить у хату на Саўтирю.¹⁾ то зараз мерце закликає, шо він до него не має уже моци“. Для того, коли дяк увійшовши на читанє Псалтиря при мерци, пічне відчитувати — а між тим хатні запалять у печи готувати вечерю та зїдець ся більше людей, отже зробить ся в хаті парно і тіло небіщика починає скорше розкладати ся — кажуть тоді: „О, уже їек заклеў нибощика, уже кіло рушило“. (До сеї пори розклад тіла не був так видний).

Врешті і грабар мусить знати від себе, бо він перебуває часто на кладовищи та „ховле“ страчєта (нечьисні діти). Він знає від себе, бо інакше „міг би дуже бідити“.

¹⁾ Псалтар.

1. Опирі.

Опирь (Упирак також Упирь) — „то май страшний; він може чоловіка изгірити, коли захоче“.

„То даўно — приказуют — було много тих великих Опиріў. То як була тота — би сї не приказувала — тота холера, то они так нарід стинали, тоти годоўні Опирі... А теперь, славабу, не чути так за ні. Ни знати, ци би заклєкі були, ци би шо? А то даўно — най Бог боронит, шо они робили з народом, як приказуют старі люди“.

(Олекса Шинти).

„Та даўно були такі Упирі, шо нарід истинали. Они як гістали чоловіка, то пускали из него кирви; їм до чогось тото подібне, шось они из тим гіяли“.

(Андрій Калинюк),

1. „На фентиралєх буў чоловік, старий їдо уже буў, як я закимиў, то він — лиш не ўгадаю, ци би раз, ци би два рази на місїць — доськь, шо усе иде собі там на тот берїжок — (але бо ви не знаєте де, но байка) — и там сїдає и сидит... То казали, шо тамка границиї, шо він на границу иде, шо они там из другим сесїю якус мают, нараду якус. То видно було, шо він там сидит, штаўт дрїмає; але бїльше там нікого не видно, то лиш він видит їх“.

2. „Буў один Опирь онди, як Ганок. Но то як заслаб, то віїхали ид нему ксьондз — ніби порєдкувати. Але фіра стала у долині, а ксьондз годні були и пішли пішки, не хокїли, аби фіроў вєзти аж зперед хати. Тай идут, але разом заболїла їх — у песю міру — о тут (показує) голова и у серци тай лиш ксьондз перевернули сї; навіть до хати не допустив ксьондза, такий буў... Тай потому ксьондза на фіру и до дому; уже из Пасїчного виходив ксьондз того Опирє ховати... Тай шось незабаўка нап ксьондз „пішли“

(О. Шинти).

3. „Раз приказуваў одєн чоловік, шо буў на „привитїю“. И от як то у нас є усекї забави и він сїгїў там также. Але дивит сї він на мирце — мирлєць лїжеў, як звичайно на лавї — дивит сї, а на мирци усекї-усекї цвїти по лицї, и жоўкі и синї и дзелєні — усекї... Але добаг сї він, шо то є — шо то Упирак, але не каже нікому, бо му лєчно. Але як віїхаў ксьондз и відправив похорон и такі незадоўго заслаб и умер; тот Упирак го покиў“.

(Ів. Крамарчук).

4. „У нас оден чоловік як умер, то ксьондз як прийшоў покіло, то из за порога три рази сї сохаў у зад тай аж за третим разом пішоў у хату. Тай пішоў у хату и правиў похорон, але лиш уже его такі погрібаў...“.

(Павло Курчук).

5. „Опирь докі не хоче умерти, то не умре. Він знає коли має умирати и дасць за себе таке удане — як має дитину, то на дитину даст удане, шо має сам умерти, то він даст удане, аби друге умерло. Аж як уже хоче умерати, то аж тогди умре. Або трафї сї, шо нема нікого, аби даў удане, то также мусит сам умирати. Тай на кім сьвікі є абгалюнок, шо они собі окреми...“.

(Семен Попович).

6. „Оден буў Опирь, маў молоду жіўку тай умер, а жінка сї лишила. Але третої ночи прийшоў ид нї назад той Опирь и ховіў до неї. А она ухопила ошкалок и так сї махала, махала зперед него, шо він не міг приступити до неї, аж прийшоў ему час назад вернути сї и він пішоў гет. Так Біг даў, шо она захопила такий ошкалок, шо буў на оба боки припалений, тай тим сї оборонил...“.

(Семен Попович).

7. „Оден чоловік ишоў десь з делику и повернуў до одной баби, а баба була Опириці, тай просві сї до неї на ніч; він не знаў, шо она за одна. Каже: Чоловічку, будеш ночуваў, але абис байки нїякої не казаў. (То Опирем байка шкодит). Тай дала ему вечеріти капусту и ріпу. А він усе їст и каже: Яке, каже, капуста?... А баба питає сї: Шо, шо? — А він каже: Я, бабко, кажу: От яке того капуста? Шо май ранче коло неї сї веснуї, а май пізніще сї кінчит роботу. Е, каже, яке капуста — от капуста. Коло капусты є робота — Яке, каже, капуста? От капусту сї, каже, уперед сїє, а так садит сї росаду. — Яке, каже, капуста? От капусту сї сапає, підливає... Яке, каже, капуста? От капуста. Капусту сї рубає и так сїче... Яке, каже, капуста? От капуста. Капусту сї квасит. Яке, каже, капуста? От капуста, то капуста — капуста, то капуста... От яке, каже, капуста? От я їм капусту; їм капусту из ріпоў и ріпу из капустоў... Він знає, шо то не мож байку казати, то він мусит такі віказати; він сї уже добагає, шо то ї у чімось перескаджєї байка. Тай повечеріў и лег спати. А тота Опириці иде ид нему — шось ховіла туди гіятї, ци би кярви пускати из него, ци шо, доськь, шось ховіла робити — дивит сї, а то острїг коло него, шо не може до него приступити... Тота байка, шо він сказаў, то стала коло него острогом... Відтак рано

каже она: Ей пешій шинку, ужеш ишкажаў байочку?!... Тай вігнала го гет“.

(Семен Попович).

8. „То даўно були такі Опірі май голоўні. Але они не були у селі, але туди на безводах — лісамі мали хати. Та як десь чоловік заблудит и заночуе, то они его прате; кроў из него пускали, шось ім тото здале було. Они головами из людий хати собі убір-
рали“.

(Семен Попович).

9. „Туй на адній прелуці косило їх трох. Але один каже: Ци пили би ви горіўку? — Чому ні! Але де гістати? — Чекайце, каже, зараз мете виіти, як гістати. — Тай узёў нову коноўчыну — деревлена коноўчына — и відоўбаў у землі яму, заправиў тоту коноўчыну у ту яму и далі узёў ніж тай застромиў тот ніж у тоту коноўчыну. Тай шось туди пошентаў, пошентаў — а далі подае товаришем тоту коноўку. Диўе сї они — в горіўка; поўна коноўчына горіўки... А то у Битькові була ігулерні тай він из тої ігулерні поквигнуў ту горіўку. Але потому чуют люди, шо у ті ігулерни пук один котел из брагоў... Тай ті товариші, шо из тим Опирем косили, так собі вірахували, шо то якурат у тот час, як він поквигнуў від-
тіў горіўку, а котел пук...“.

(О. Шинка).

10. „То ще було, як полювали, аби до воська не брали. Але прийшли два на одну полонину и кажут, ци нема троха молока. А то на ті полонині були самі воли. А тот пастух — старий буў чоловічок — каже: А на ті полонині (на другій) яка худоба, ялова ци гійна? — Га, або ми — каже — знаємо... А він каже: Зараз мемо знати. Тай вікопаў ямку собі, тай поклаў у ту ямку коноўку, тай узьмивў ніж и застромиў у ту коноўку; через чьне узёў тот ніж доіти... И надоіў він молока поўну коноўку з того ноже. Тай потому пили тото молоко — росказуваў тот — а я каже не хокіў... То як гійна худоба, то и з дисею полонини поквигне молоко, а як ялова, то як поквигне — а то кроў...“

(Петро Федоришин з Пасічної, 1907).

11. „А один приказуваў, шо увійшоў у хату якис бараба и шось сї зговорили за таке ружье. Але каже тот бараба: Як хочети виіти молоко, то я зараз добуду. И узьмивў собі капелюх тай привезаў до капелюха шнурок и переверже той капелюх через драгаль, а за шнурок тримае; и як стаў той шнурок доіти, то на-
доіў молока...“.

(П. Федоришин, Пасічна, 1907).

12. Приказуваў мені один чоловік, шо буў на робокі при кім москі, як сї будоваў в Яремчиках; приказуваў, шо так у йдин

час вішли люди из церкви и зайшли там до коршми. Тай шос у бесії зайшло на таку бесіду, як би ми типерь, и йиден там чоловік зацьві їм приказувати за „ускї такі річи“; але люди стали собі из того сьмішкувати... А він каже: Не вірите? Чкайте, я вам зараз покажу, шо повірите... Узєў він, и дає одному чоловікови нову коноўчину и каже: Иди, чоловіче, у ріку, зачери менї води у сю коноўчину... Він там єму уже доповіў, як би начерпати — відаў горі, протиў води — и тот пішоў. Зачер він води так, як він єму казаў и уносит вд нему. А тот узєў тоту коноўчину тай шос туди пошептаў над тоў водоў и каже: Натє, дивит єї! — Дивє єї они усї, а то вода зїлеґала. Перевертают они тоту судину горі дном, на ўсї боки, — вода не вісипав єї... Тресут тим, перевертают — нї! Далї мечут тоў коноўчиноў до землі, качєют, вода стоїт гей би замерзла у судинї, ані не рушит єї... А далї каже тот Опирь: Хочете ту воду вісипати? Давайте сюди! Тай лиш узєў коноўку у руки, а вода рухнула єї... Иди, каже, вісип гет! Тай узєў один и пішоў, и вісипаў на двір. Ну, каже тот, тепер метє уже вірити?“

(О. Шпунта).

Опириці займають ся страшним ремеслом — вони за гроші „прахтять“ молодих жінок. Лучавть ся, що жінка (молодиця) нагло захоріє — „заболить ї у сердца и розбирає кольками“ так, що вона гине; є се т. зв. „поклик“. Хороба се тяжка й небезпечна, бо часто кінчить ся смертю; померша в такім випадку, „сина, як сукно“.

Коли дївка „приходить на свій час“, а ніхто її не сватає, іде она до Опириці за порадою. Опириця виходить вечєром „на двір“, и дивит єї по звїздах, як писано ті гіўці“.

Побувши якийсь час на дворі, входить опісля до хати і каже: „Є близько (жєних), доброї фамелії, збирає єї ити тебе сватати, але — ше якас (друга дївка) колотит...“. І по сїм дає дївці зїля, води — радить умивати ся і чекати. Трафляють ся однак, що Опириця глянувши на звїзди, добачить, що суджений інтерєсованої дївки вже перше вжєнив ся („прислували, хтось так зробив“) і здоровий газдує собі з иншою... Тодї жадає дївка, щоб Опириця жінку, з котрою живе її суджений, „спрахтила“. Опириця бере голку, виходить вечєром на двір і звернувши її (голку) проти зірки (котра є тої жінки звінчаної з суджєним), каже: „Не зірницю колю сеў глоў, але молодицю N. N. у сердце!“ І, коли потрафїла в сердце, то молодиця гине на

поклиб. Дівка, вернувши від Опириці, робить те, що радила вона, а повдовівший присилає до неї сватів і вінчають ся.

13. „Туй була у нас такі така Опириці, що прахтила чельдь; аби заплатиў тай прахтила... Одна гіўка — але бо ўже умерла — то тотя як прийшла до неї тай каже: Роби, що знаєш, аби я сі віддала!... Але тотя шось туди подивит сі по зірниціх и каже: Жди ше, небого... Але приходит она зноў, каже: Роби шо — бій сі Бога — бо я хочу віддавати сі, шо гину — а він не приходит сватати. — А тотя баба каже: Вігоди ше, каже, цесь рік — а потому я уже шось изроблю. — Але приходит она третий раз и каже: Роби уже, бо більше не буду ждати... Чикай ше... Ні, не буду! — Тай тотя зробила..., Покликала таку молодицю, шо де-де... Умерла такі тої ночі... А потому тот удовец посватаў ту гіўку“.

(Юр Жолобчук).

14. „А то май більше ласує спрахтити челедь при дитині. Се Анна, як ходила, ци би з Иваном, ци з Оленоў уже — от якос не кимлю — тай лиш разом одної ночі приснило сі ї, шо ласкіўка прилекіла у вікно тай сіла на вікно... Тай такі у той раз розболіла ся тай гине; — гине! такі кольки роспирают, шо не дає дихати... Але Андрій крунуў сі борзо ид сему Петрови старому тай вініє води, помогло. А то ласкіўка приснила сі, а то гіўка, шо ласувала на Анну, аби сі вітак Андрій из неў звінчеў. Пішла до якоїє Опириці та покликала“.

(Анна Дирдюк).

Віра в „поклик“¹⁾ є загальна. Проти него може помогти лиш знахір, „шо знає до поклику“. В Зелениці є лишень один такий Знахір і він якраз оповів мені (під великим секретом²⁾ про сю хоробу і її лічене як слідує:

„Як гіўка є стара, шо рада би сі віддати, то иде до такої Опириці, шо она до того знає и она бере деўєкь игол и ніж и иде из тим на двір. Тоти гли — дивит сі на зірниці — и бе ти гли у поріг, а між ти єгли забиває ніж. Та як тото зробит, то як изгодит у серце, то та молодиці, шо на ню мала гадку, гине на

¹⁾ Віра в поклик є пережитком із тих часів, коли нарід не міг зрозуміти самого акту смерті, як явище природне, загальне і нехибне, а уважав його за щось надприродного. Ще й нині живуть в Австралії і полуд. Америці первістні раси людські, котрі — як каже Тайлор — є того переконання, шо якомь не чари й забійства, то люди не вмирали б ніколи.

²⁾ Чого додержую ся не виявляючи його назвиска.

місци... А як не згодит у серце, то ше сі мучит доўго. Як заболит у серци и бере колькама, то то є поклик; на то дам раду. Узети би води до трох раз и перепустити крузь пушку тай при кужім разі відмоўлеї сі: Сімдесек и сім вір є на сьвікі в 77 язикіў; як не може тих вір звести до купи, сімдесек и сім язикіў погодити, так не може се лихотілницї у сеї молодиці (N. N.) живе узети. Відвертаю кі на пущі, на ліси! Тай потому ту воду дати у судину и як і обмнют (хору), то зараз устане.

Туй у Середках (в селі) є одна така, що покликуює, але я як би лиш хокіў, зараз би і такі из цього місці спретаў... То як она покличе, то лиш бям завернуў на ню. То як зроблю, та яким казаў та лиш обернути проти неї (Опириці), вілети трохи тої води проти неї і казати би: Відвертаю кі на того, що кі наслаў!... И зараз она гние!... А як не хочу, аби і шкодило, то відвертаю на пущу, на безвісті...“.

15. „Туй отот N. приказуваў, що десь пішоў раз у Маневу; десь туди маў маржину йкує. Але заночуваў він там у йкогоє газди; тай у ночи — чуют — а то убігає чоловічок йкиє, що їваўт! жінка умирає. Каже: Бійте сі Бога, ратуйте, бо так сі розболїла, що такі минає сі... — А то там була дес така Опириці, що прахтила чельид. И йкає гіўка допросила сі ї, аби тоту спрахтила молодицю, а він аби сі из неў извінчеў. То, розумієте, озьме косу тай туди иде у сад, туди під хашу и забиває косу ў землю; як изгодит у корінь — то тоту, що она має гадку спрахтити, име за серце и гние; а як не згодит, що поза корінь потрафит, то ше мучит сі, ше мож дати раду. — Але тот газда, що П. у него начуваў, схопит сі из постилї, тай шось туди поорудуваў и каже: Иди, не бій сі! Тай тот чоловічок пішоў, а тот газда лег далі спочивати. Рано приказуют уже люди, що тота гіўка уже на лавици... Тота почувела молодиці, а та ноги накегнула; так знаў завернути тот газда... А П. як тото учуў, то, каже, борзо відтіў кікаў“.

(*Осташук Юриха*).

16. „У Сітнім буў даўно Пластун — він пускаў там повінь. Там була гать, що гатили воду и він — тот Пластун — буў там за гакеника. А він маў жінку Опирицю. Тай она була дуже стара, але умерти — не умирала. Як мала умирати, то каже, будь кому, хто на тот чьє є: А дайко руку витати сі... Тай як даст, то він умирає, а она живе далї... Але раз заслабла дуже, а у хакі ни було, лиш чоловік її, тот Пластун. А она каже до него: Дайко руки витати сі... Але він укіє гет из хати. Тай она качыла сі шось добу

та мучила сї, нїм умерла; потому вівергло ї аж серед хати и аж там исконала. Кажут, що такої пасоки из неї найшло, що кара...".
(Ів. Крамарчук).

2. Знахарі або Чьиріуники.

Знахарі або Чьиріуники (також „Мудрий“, „такий, що шось знає“), се люди з великою надприродною силою. Вони уміють чарувати і протиділати чарам („завертати“) послугуючись чортами, яких часом відпродують за гроші. Люди удають ся до Знахарів у всяких справах: Коли хто веде процес, не має дітий, в тяжких хворобах, коли в родині незгода, дівки і легіні воли не можуть пібрати ся, аби „вело“ ся в сїм, чи тїм.

Знахарі можуть „спрахтити“ кого небудь і то ріжно; можуть „наслати“ на него хворобу, Пламети, щоб „смішкували“ з него, калїцтво, неповодженє в господарстві й підприємстві, завести незгоду в родині, зробити, щоб не було дітий та спричинити нужду або й смерть.¹⁾ Знають вони також „віжлувати“, себ то відгадувати будучність. Між ними є ріжні, одні „слабші“, а інші „головніші“. Всякий однак знає добре „від себе“, себ то ріжні заклятя й молитви, бо тяжко покутує сей, хто „затрібує“ не знаючи гаразд свого діла, бо другий „заверне“, а тоді може він „пожити“ смерти.

1. „Раз цесь Петро играў на весілю туй у Чернику, а другий прийшоў чоловік таки — уважєте — куражний. Прийшоў на весіле, а хокіў погуляти, а музика на тот чьвс ни хокіў играти. А він за ту зліскь затрібуваў музику зіпсувати — бо він такі „шось знає...“. Тай затрібуваў... Музика хоче играти — а скрипка зопсована... Але тот музика такі Непростий, як уже додивит сї, що сї из ним їє тай так назад тому обернуў, що нема и чверкь кілометра єму до дому піти из того весіля — тай ишоў цалу ніч; так зобривў, що сто раз одним місцем ишоў, а у хату не міг трафити... Зачіпивў того, а тот музика знаў добре від себя и обернуў... Тот Петро зараз пізнаў, хто из ним єтає, бо як оба ріўні, то погоїєт сї“.

(Василь Дирдюк).

2. Иде раз один майштирь и надибаў, що майштри якіє уже добудовуют церкву. Вертит один високо у бани їьру у лаки, а тоти майштри шос туди инче робє. Але наїйшоў сесь майштирь подорожний и просит сї у тих до роботи. А тот відтіў майштирь

¹⁾ Знахар — не як Опир „зітне чоловіка від разу, але дає „чьиріу“ (віля, води), аби тим „обсипати, підлети“ кого там, з чого слїдує смерть.

каже: Кобис ми, каже, затесаў чіп!... — Покажи, каже, свердел! — А тот лиш віхопит свердел із гьри и назад сховле: От який, каже. — Гадайте собі! Де хто годен так борзо придивити сі на тот свердел... Але нічо. Тот затесаў чіп тай галоў! Каже: Добрий?! — Тот у бани свердел з гьри: галоў! Мечи сюди! — А цесь из долу розмахне сі, як свисне чопом — и просто изгодиў у гьру... Гадайте! де бані, а де тот... — На, каже, матери свої забий! И пішоў. — А то разом лиш затріцить у бани, а тот, шо веркіў, лиш звідтіў стрімголоў и — у смеркь... То як не знає добре від себе, то нима шо заціпати такого“.

(Василь Дирдюк).

Часами приходить між „Мудрими“ до згоди:

3. Ишли два бракі кісних рокиў шукати роботи. Ишли, хто знає у котрім краю, або селі и якурат прийшли, шо два майштри, два товариші собі, віліцізовували класти церкву. Но тогди, знаємо, прикро було — и нинька не так легко віжити, — а шо у кісні роки. И тоти брати два, шо прийшли — ще центлю гопнуля у долину — ніби за нишу цїну обстали — и на ні робота обстала. Зачели тоти казати — перші лізітанти: ставаймо тпер усі до роботи... Добре! — Уже из тої ратії ніби и могорич завели, и сказали собі дати Жидови по скленці пива. Сіли они за скіл, узели скленки у руки и ти два бракі до тих товаришіў кажут: Дай Боже!..., А тому одному товаришеви скленка лиш — пень! и розсочила сі у руці на кавалічки; лиш вухо лашило сі ему у руці... Так? каже тот тогди тай думає: Чикай, я тобі покажу. Як ті три віпили уже пиво, тогди цись, шо му пукла скленка у руці, зачеў казати: Дай, Жиде, ше штири скленки пива! — А тот брат, шо перше ему тото зробіў, гадає: Я ти и тепер то зроблю... Піднесли они скленки. Каже тот, шо му перше пукла: Здорові!... А тому братови лиш скленка — пень! и розлекіла сі... Тай тогди зачеў тот брат казати: Я виджу, шо я мудрий, але и ти мудрий; ни кажім один другому нічого та будемо усі у купі жити, а як лиш зайдемо оден другому у дорогу, то буде зле... То між тима голоўними майштрами є такі, лиш подивит сі на другого и уже спрахтіў; з таким нема шо спасувати. То десь є богато таких, шо знає до другого, але шо, коли не знає від себе. То треба знати и себе оборонити“.

(Василь Дирдюк).

Знахорови не вільно дивити ся в руки, не вільно їх навіть з далека підглядати, а тим менше обидити.

4. Раз иду я собі у Пасічнім, а то валах — не дивуйте — обиргає вола; такі при дорозі привезаў бика до пресла и робит

своє. Але я йду тай радбим виїти, як він коло него сї заходит — я сам того знаю робити, але хочу ше виїти, як він того рихтує, бо они того так мудро робє, шо у нас ледво, аби хто так удаў. И пристаўкую я, але и не диўю сї нїби у тот бік, бо знаю, шо ни можна — то є меже ними такі, шо най Бог боронит, між тими из Венгир — поделєкі собі, и диўлю сї, и не диўлю сї. Але надїхаў якис Жид; фіра поўна набору — а моцний віз. Їде він собі, тот Жид, тай стаў коло того валаха из фіроў и дивит сї тому у руки; не їде он туди гет, але стаў и дивит сї. Але тот валах подивит сї на него отак (з укуса) и каже: Гай, гай! можеш дивити сї и до вечера, маєш чьис!... А то колесо — здорове колесо, кажу вам, коване — тай лиш скрутило сї, а віз лиш присїў!... А тот каже: Можеш тепер уже дивити сї!... Тай відвезаў бива и пішоў, а тот уже біткаў сї туди“.

(Дмитро Стругинський).

Знахїр може навіть з віддалєня шкодити.

5. „Раз ишоў я из полонини верхом, несу бербениці из молока. А цєсь Зварич косиў при дорозї. Докіў я гїйшоў ид нему, то кїнь ишоў — нї гадки; як жет прийшоў прокіў него, тай ніц лиш кажу: Помагай Бі! А кїнь як скочиў, як полєкіў так зо триштири профілі, шо буў не имиў, аби шо робиў; тай бербениці из конє — гоп! А кїнь аж тогди стаў... Він так троха шєс знає, знає, але не так, як то є знахорї сьвітами“.

(Василь Дирдюк).

6. „Раз їхали тато, небіщик, из тим Иваном Подрабушеком из міста; а він такі до усеченого знаў... А из Пасїчного їхала такі фіра и у ті фірі були штири парсуни — дві бабі и два хлопи. Тай они були трошку пенї и не ховіли борзо їхати — а они їхали з переду. Але Иван хокіў швидче їхати та тїх обїздиў; а, рихтик, они їхали тоти Пасїчїни и мали на фірі богато горшкіў, мисок — як то перед сьвітами; и тот як обїздиў, то ци зачепиў, ци не зачепиў, а они пенї були и зачєли за ним гнати. Уздрїў Иван, шо буде битий, уже один з нїх схопиў сї из фіри, тай женут, аби погонили. Тот кікаў шо кікаў, а далї не бізуваў утечи — а то сї на гостинци гїє, шо нима камїнцє и за птахом кинути — тай бернуў єї туди ид нїм и як шєсь погїяў — а тот віз из тими трема парєунами лиш разом вртом у долину — гоп! перевернуў сї... И Иван уже відїхаў далеко и стаў и з татом небощиком двїї сї, як той другий хлоп, шо излїз поганєти, вікигає їх из під воза. А Иван — приказували тато — лиш сьміє сї и каже: А видиш, а видиш! чикай, я ти поможу... И пішли тоти горшки гет, у табаку! Так, видите, на ріўні дорозї зрихтуваў їх, шо віз лиш вртом у долину...“.

(Василь Дирдюк).

7. „Буў один гакеник — уже помер — Мішко называў сї. А він буў камеральским слугоў, шо пускаў гать — як то даўно не везли колейкоў, але ботюки ишли водоў. Але він сї шось задер из дирекційоў и дирекція его відогнала гет із служби. Але потому шо? Дирекція посилала двацїть мужа, аби пустили воду, аби доперли тоту гать, тай не могли: так заправиў тот Мішко! О, то буў такі „мудрий“. Він нераз сидит собі у шинку и пе — три кільометри від того ставу — а як прийде его година, шо треба пускати стаў, тай він відтіў, из того шинку пустит... Раз кажут уже люди: Мішку, каже, та вам би гать пускати! — Ни жури сї, каже, прийде та година, то вода сама піде... Тай диви сї, праўда! пунт восьма, иде вода!... Та тогди, як не міг ніхто пустити води, то дирекція мусїла его зноў приймити до служби. А він ше не гійшоў до хати, ше лиш доходиў, а то вода пішла сама; сама сї гать доперла...“.

(Василь Дирдук).

8. „Раз узеў Мартин і Федорак оленечу сїтку из Верчерника; а то була Мішкова сїтка, шо він там поклаў на оленї. Але приходит Мішко — він буў гакеником у екарбі — сїтки нема; в лиш слїд, шо хтось коло неї буў, але сїтки нема. И узеў він того слїду и пішоў ид хакі. Прийшоў ид хакі и шос там из тим слїдом погіаў, шо тоти оба заслабли, шо такі гинут; тоти, шо узели сїтку. И то нагодни були ити его перепросити, и говорити не годні, так їх нмילו... Але переказали они якос до него, най буде добрий та пустит душу, то они віддадут ему сїтку, а до сїтки дают ше двацїть, ци трицїть банок, най сї змилує... Але він не хокїў бїльше ніц, лиш аби віддали сїтку и другий раз аби чуже не бради. Они віддали — тай пустў...“.

(Андрій Перожук).

Чарівники уживають до своїх експериментів усякого зіля, води, огню, гадючого жала, шкіри (ліновище), ріжних частий з людини (волося, одежі, ніхтів), ріжних річий з церкви (зіля, свічок, мира, частий священничої одежі, просфори, чысткы-причастя).

Про „чыстку“ кажуть, шо „оно до усекого подібне (добре), лиш шо то кыжко зважити сї на таку річ“. Її задержують у ротї по запричащаню, опїсля уживають, до чого знахор радив.¹⁾

9. „У Пасїчнім є баба, Заячиха зве сї. Як до неї прийде чоловік за порадоў, а она озьме собі кусник проскури тої из церкви и заткне у то глу из ниткоў, и держит того за нитку и дує на то

¹⁾ „Чыстку кладут — у город, у землю — то городнина буде усека на ўсе сїло“.

тай шось туди шепче. И она на кім пізнає, чого тот хоче и ци від неї стоїт лік, ци бийти до другого...“.

(Петро Попович, Он.).

10. „У Маневі є Скинданюк називає сї; він знає такі мудрощі усєкі до стрільбіґ. То ходило до него сеї зими від нас кілька лїгів позза розуміґ тых. Прийшли они до него до хати там и зачєли єго просити, аби він шось їх порадиґ до пушок... Але він не хокіґ їх нічо радити и каже: Я вам буду приказувати, як сї трафиле из одним, шо допитаґ сї того розуму, шо ви хочите.

Прийшоґ, каже, один до мене самож — каже — такий як и ви, молодий хлопак, зачєґ просити мене, аби я порадиґ до стрільбіґ. И так сї, каже, удало, шо я єго мусіґ порадити, а він приймиґ сї того, шо я єму наказаґ. Піди, кажу, собі — як хоч бути таким голоуґним стрільцем — піди до попа, вісповідай сї и вітак, як дадут причастіє, то бис тоту чьистку ни пролигаґ, але узєти собі у чистий папір и підєш собі из тим до дому. И прийдєш, каже, возьмєш собі стрільбу, наладуєш — але стрільба мусит бути цалом нова, не стрілена — наладуєш и возьмєш тоту чьистку из собоґ и підєш у лїс. У лїсї задрєш собі сокироґ так буґь якоґо дерева тріску — але так, аби задер, а не відрубаґ и за ту тріску поставиш — каже — тоту чьистку из тим папером, и тоґди відійдєш від того кільканайцїть крокіґ — и стрілиш... Тоґди буде ити на теби усєка звір — шо загадаєш, то буде ити на теби. Тай він того усєґо послухаґ. Тай шо сї стало? Задер він тоту, каже, тріску и поставиґ там тоту чьистку — и стрільґ. Приходит він від тому букови, шо стрілеґ, дивит сї тамка на то місце, шо стрілеґ, на тоту чьистку — то и бук и тота чьистка цалом у кьирви... Як він сї то додивит, так зо страхи верг стрільбу, уже би сї рад того стрєсти, але пропало. Відійшоґ він від того на бік, дивит сї, а то звїри такої коло него, шо загадає; де яка дика звір була, то коло него... Але не биґ він нічого. Пішоґ він відтіґ зноґ до ксьондзіґ сповідати сї того, шо зробиґ. Буґ у 12 ксьондзіґ, тай одинацїть не хокіли го сповідати, а дванацїтий вісповідаґ го и даґ покуту. Хибабис, каже, ишоґ собі до ковалє и казаґ собі зробиґи такий римінь, такий черєс залізний; и тот черєс, аби прикуваґ тобі до кіла, аби анї здоймити, анї аби сї не зсунуґ из теби — такі аби коваль на тобі го закуваґ. И як сї, каже, тот римінь на тобі урве, то тоґди прийдєш другий раз до мене до сповіди, то я тобі дам тоґди розґрішенє... И так він послухаґ. Пішоґ до ковалє, и коваль зробиґ залізний римінь и приковаґ єму до туша. Пішоґ він собі гєт и ходит усюди по лїсї. Дєсь то трафиле сї єму, відійшоґ далеко у лїс, тай дуже захма-

рило сї, закигло сї так, громи лускают та бурї иде така, шо кара. Игїй! Дивит сї він, ба у шо так громи бють? Але дивит сї, тай додивиў сї: над яковось віворотью у скалі вібігає усе из скали такий хлопец, такий мацьоцький, а голий — и у того громи бють, у того хлопці... У него громи вале, шо аж зимле дріжит, а він укїркує, на сьміх супротивлеї сї Богови... Усе віскочит из скали и покаже язык и каже: влбуль буль! (языком збулькотит) и сховає сї... А то грім лус туди! А він зноў из скали покаже сї и „влбульбуль!“ и сховає сї; а грім зноў лус!... Дивит сї на то тот стрілец и гадає собі: Господи! шо то такого великого, шо у того так изгуста громи бють тай убити не може. Погадаў він, погадаў, а далї каже: Ану, каже, ше я буду у то стрілеги... Та изнеў из плечий пушку, вімірў — и у того ітвашка лус! А то лиш порох посипаў сї из него, из того ітвашка, шо супротивлеў сї Богови; а то буў май старший диявіл... Подивит сї він відтак у гору, а то летит ид ньому ангіль. Приходит до него и каже: Шо ти, чоловіче, хоч, шо ти „его“ убвў? Илия пророк сїм рокіў уже, каже, як у него бє громами, тай ни може его убити, а ти его убвў... Тож мене пан Бог зослаў, шоби я сї тебе запитаў, шоби ти хокіў за то? — Ни хочу, каже, нічого, лиш хочу, аби ми Бог відпустиў грїха, шом зровнў. — А янгіль каже: Иди тепер до черцїў и вісповїдай сї, а далї абиє не бвў уже нічого. — Він піпоў до черцїў, вісповїдаў сї, дали єму розгрішіне и він такі там у церкви упаў и умер.

Типер я вам на сисє скажу, каже тот манєўський, ніби до наших, скажу вам так: котрий би то зровнў, то може розумїти, шо то за грїх... Ни кождому сї так и удаєт, як тому, може ше гірше гостити. Шо ти, каже, Бог наверне, то можеш бити, бо то за то грїху не буде; бо то, шо собі сам найдеш, на шо працюєш, то можеш бити, але у мудрощі не ўдавай сї...

И они пішли собі ид хакї, и не трїбували того, бо то є варка річ“.

(Петро Попович, Он.)

11. Одна туй так зробила отого Ивана матерї, шо три роки лижєла. Най Бог боронит! Кїло відпадало... Дєє ходила по тых Чьвїрїуниках голоўних и вістарала сї для неї, шо три роки мучила сї — най сї не приказує! — очї повіпадали, ніє вігнїў гет... Тай умерла“.

(Юр Жолобчук).

12. „Там горї є оден чоловік, шо — кажут — шось зровнў, то его сестру гет закривило; и до нинї ходит калїка — рука и нога...“.

(Петро Цапєй).

13. „Раз мама, нибошка, заслабли були та тато ходили на ті ріки до якогос чоловіка. Та приказували тато, що прийшли и принесли туди знак из мами — мусит бути йкиє знак — принесли мамині „очка“; а тот узєў тот знак и вішоў у сїни. А тато нибощик лишили сї у хакі и чули як кликаў туди у сїнех: Миську, Миську! а як там було?! — Уже він чей до когось говориў там; до „того“, цураха му! И шось туди бавиў, а так даў татови зїля и воду якус, и тато того вінесли тай мама, небошка, обмивали сї и пили того тай почувели“.

(*Анна Дирдюк*).

14. „У Пнїўю є один чоловік, шо називає сї Капраль. Кажут, шо як би пішоў до него, то шо би схокіў, то він міг би изробити — ци у які слабости, ци у процесї, ци міг би кого изгірити, усеко“.

(*Ів. Крамарчук*).

15. „У Надвірні є одна баба, називає сї Купка. Раз привіў ид нї один — не дивуйте — кобилу; а та кобила була жеребна. Але питає сї тот чоловік: Ану відгадай, шо она носит? — А тота знахорка дивит сї и каже: Конє писаного усекими цвїтами. Як она тото сказала, пішоў він и завіў ту кобилу у якус смирїєчу вулячку и привезаў до плота. Але вішли два Жяди, шо лупє конї, из доўбеньками вішли, и один из одного боку, а другий из другого боку и — кобила упала. Они туди узели и распорили ножїми кьлюх и виймили из неї лоше таке саме, як тота Купка казала“.

(*Миж. Оленюк*).

16. „У Татарові є якас чьирїўницї, якас Катерина, шо коло неї держит сї „тот“ — аби сї не повиджуваў. Тай як прийти ид нї, то она иде до него и туди радит сї, а потому дати би з банки, то она „єго“ — осина — покаже. Она го у скрини держит и він ї уже дораджєї...“.

(*Юр Жолобчук*).

17. „У мене заслабла раз була корова, шо три роки так сї йойкала гей хрескинин; тай потому такі відїйшла. Та я ше й богато коштоўна до тої корови — вісім ринцьких, шом робила усеко, тай однако не помогло... Такім пригнала из паші тай як заболїла, молоко гет віднєло — шо вісхло гет, а она гине! Тай я вісвлала сєго А. аж на ті ріки — наймалам, аби ишоў. Тай прийшоў туди, а тот каже: Запізно приходиш! Ви знали за мене! Треба було ранче прийти; то там такі зроблено — один чоловік зробиў! — Тай даў якоїсь води, але то уже ни помагало... Потому ходиў А. из тим М. у Битькіў из за жінок тай там прийшли до якоїє такої знахорки и нї ї приказували, нї она не питала сї їх тай разом каже: Там у вас, у вашої сусїди, минула сї корова, такі у вашї

оборі згубла (а то такі у А. обгороді згубла) тай каже, то там ї так один чоловік зробив. Гет знала усьо“.

(*Анна Дирдюк*).

18. „Я як ставаў у процес із тим Андрієм, то видит сї, шо не ходив шось шукати на мене? Ой ци мало ухोдив сї. Ходив у Татар.ў до тої Катерини... Тай праўда, такі чую, шо здороўле пішло від тогди від мене.. Я буў здоровий перед тим; а від тогди гет цалком ослабем“.

(*Ю. Жолобчук*).

19. „Туй є у Чернику одна жінка, Олексиха, то як би шось чоловік не злюбив жінку, то идут до неї. И она бере тоти „цвиклі“, шо є у сорочці (клин вставлений під пахами), із єго сорочки, и тоти цвиклі мочит три дни у меду. А відтак тоти цвиклі жмикає у вої, и уколе глоў тоту жінку у мізилний палец и тої крови дає до тої води, шо жмикала цвиклі, тай дає ті жінці. И та жінка має тої води давати чоловікови, ци би у страві, ци би у напою и має приповідати: Абис, каже, так не міг бути без мене, як сорочка без цвикліў“.

(*Петро Цапей*).

20. „М. ходила и він ходив (до знахорів) и такі гітй нема. Казали ти знахарки, шо буде мати петеро гітй, але як ишла до шлюбу, то йикіє лихоїліниці запенили на роки... А як прийшоў тот знахарь із Рахова, то казаў принести миску води, ї казаў; и она принесла миску води и поклала із перед него на скіў. А він сїў собі на сталец и знеў крисаню із голови, прислонив крисанеў очи — гей би із перед сонці — и дивит сї у воду тай кланеї сї там комусь... Тай потому викьггне із пазухи шось файне тике — а то єго „товариш“ — подивит сї на то, сховає назад у пазуху, подивит сї у воду и каже: Білше не будеш мала лиш двое — хлопці и гіўчину; абис обрікала сї, абис шо робила, то одно мусит умерти, а друге буде сї ховати; то тобі так изроблено перед вінченем; але тої жінки уже нема... А вітак закликав М. у сїни, и шось туди закликаў, шос шепокіў, розпліў ї кіску тай она гей би издрімала сї... Тай так увійшла у хату, але не кьимила шо із неў було“.

(*Ю... О...*).

21. „Раз у нас була корова із першим тилем тай анї руш, аби приймати теле сцати; лиш бе ногами и рогами — шо видит сї — як би не ухопив, то би убила на смеркь. Але на сам Велидень, рано, гаада квапит сї у церкву, а то би тилети сцати. Узев старий и привезаў корову до скіни шнурами, підкьигнуў до гори тай так даємо тиле... Ну, попісцало тиле — корова сї рвала, шо кара. Пішли ми до церкви. Прайшли ми із церкви, пообідали, и старий лег. Але уходить у хату Жид, служив у Хаїма — свїтовий Жид,

казаў, шо лиш хіба за морем не буў, а так усюди, як стоїт Русь... Я думаю: А ну-ко я дам їму сьвнченого — ци буде їсти. Накраяла я паски, дала яйці, сало — шо ніби було... А ну-ко, кажу, беріт!.. Бере, їст. Але я кажу до газди: Ты, хло, не спи, але ходи ид корові! — А тот Жнд каже: Фе, шо до такого буджыєте газду? Ідт-ко сами ид корові. — Говори свое, гадаю, ти знаеш, шо то за корова. Кажу: Чоловіче! то би и двом не дати ради ті корові; тай приказую ему гет чисто усьо... — Е, каже, веіт, газдинько, тиле. — Та як вести, аби нї убила? — Ну, то — каже, я поведу; давайце сюди... — Овори ти, дурний Жиде, кажу уже такі так, нас двое ледви рано змогли ту біду, а ти хоч сам ити. — Веіт, каже, тиле, а як буде до вас бігла, то ви кікайте. — Прійшоў ид корові. Тота як уздріла тиле тай звертит сї туди, рздерла би го. А тот: Міцюцька... міцюцька... міцюцька... тай шось плюнуў на песок, та ї чіхає, тай поволи, поволи по під черево, тай чіхає, тай аж до гійок — а усе приговорює — тай корова стала, анї фостом не рушит... Кбиўнуў він на мене — пускати тильн. Пустила я тиле. — Сце... Корова стоїт. Попісцало. Узела я го гет. А він шось туди пошепокіў, тай оберне сї и корову три рази обцасом у ногу, коўть! коўть! коўть! И пішоў у хату. Но, каже, тепер не буде бити уже анї вас, нї тиле, нї манну ніхто від неї не возьме... Тай вітак, шо ми сї напросили, аби исповіў нам, як то заправити так корову — не хокіў... Старый даваў десетку — нї“...

Ї знахарі, шо „комендирують усекоў живиноў“.

„Ї такі знахарі, шо наверне звір, куди хоче. Они мают припис тим орудувати. Они є так, як слуга у газди, тоти знахарі; над ними є розказника“.

(М. Оленюк).

„У нас є один такий, шо знає навернути на другого тоти чирваки, шо є у земли (гад). Як шось має за зле на другого, або аби другий заплативў ему, то наверне на того — то будут усюди: у полици, під пічоў, у сїнех, у коморі, усюди будут чирваки“.

(Павло Курчук).

В році 1908 появил ся „мотиль“ (Глодинець) у такій скількості, шо сади цілі біліли мов цвітом укриті, а в воздусі аж роїло ся від них. Тоді пояснювали собі люди так цілу справу:

22. „У Ясіню є якас баба, шо знає усякі такі мудроці. И до тої баби — то приказували менї люди из відтіў — прийшли до тої баби фантувати; прийшоў, розумієте, здикутник и таксаторь, як звичайно; и обиськуют туди по усій хакі, шукают фанти, а далі прийшли до бодні — бодні стояла велика у коморі, як и у нас стоїт від капусти, велика така бодні. — Каже — а бодні була накрита —

каже здикутник: А шо тут у бодни є? — Е, каже тота баба, найте-ко, найте, не дивіт сі туди! А здикутник як почуў, то уже пропало, хоче знати, шо там є. Шо там є, бабо? — Ой прошу вас, пане будьте ласкаві, не докривайте тої бодні, бо буде недобре... Е шо! — Уже злютвў сі здикутник. — Допирай! каже до таксаторі, ци радного — доськь, хто там бивў. А тот докривў тоту бодню, а відтіў лиш вознесла сі хмара мотилїў, отих білх, шо сїдають на хощу. То она має коменду над ними, тота баба“.

(Андрій Осташиук, М.)

3. Чорнокнижники.

Бурю (т. є. град із дощем й громами) пускають Чорнокнижники.

„Тоти, шо уже всі письма перейшли, шо уже май старшу науку знають, то они идут уже на Чорнокнижникиў. Они уже усю науку знають тай уже супротиўють Богови, а тримають из „тим“ — осина. — Тай они пускают бурі на села. Они допрошуют сі у Бога, аби ишли буреў на село, котре завинене; бо бурі иде из за провини... Як у котрім силї є, ци би ціле село, ци би лиш один — два люди, шо будут так дуже провинені, то они сі допрошуют, тоти Чорнокнижники, аби ишли на то село бурю пускати. Як Бог позволит то они идут на май старші озїрі и дочитуют сі у книжках до тої міри — шо вода стане ледом“.

(Ол. Шпінта).

Як Чорнокнижники „дочитають“ ся, шо вода в озері замерзне, тоді „збігнут сі ти Осинаўци и сїчут лїд на крупы, а ти гіти, шо родяг ся неживі, хапают того у шкірені міхи и несут у хмари“.

(Павло Курчук).

Коли вже все вилаштують у хмари, тоді Чорнокнижник пускає Осинавця до сего призначеного і він „веде бурю“; він „комендирує“, а инші сїють град.

1. „Змовили сі раз два стрілці на котрійсь горі, аби заўтра були. На другий день приходит один на ту гору тай уже жеде того свого товариші. Тай тот не виходив и сесь мусїв сам почувати. На третий день устаў и пішоў. Иде, вде лісом, аж дивит сі — читає сьвещеник книжку... А тот стаў за дерево и дивит сі. Дивит сі, аж тот сьвещеник читає, читає — а то над озером він читає — а то озеро зачело поволи клєгати; зачела пінка бути... Тай як сьвещеник вічитаў, приступав до него тот стрілец и каже: Господи! а ви шо туй робите? — А сьвещеник каже: Та видиш, каже, шо робю... А тот каже: Та на шо то робите? Сьвещеник каже: Зараз збігнут сі слуги мої и будут се сїчи тай складати у міхи и будут, каже,

пускати бурю на село... А тот каже: Господи! ба на котре село? — А съвщеник ему каже: На тото и тото... А тот спудиў сї и каже: Господи! и я з того сила... Съвщеник каже: Идиж, чоловічку, до дому, и обтич собі своє поле, аби я знаў, котре твоє в. — Той пішоў швидко на село и обтичвў усе своє поле. Вітак як то обтичвў, а то через чьис як звїют сї вітри, як загуде, як зашумит, як піде бурі — так кипит, шо крий Господи... Тай пішло на то село. И гет збило усе до чьста, лиш то, шо було обтичене, то не кьинуло; и було чути, як ишло воздухами, то давало голос: Бий, кубай! лиш на Кубаєво не дай! — Бо тот стрілец називаў сї Кубай“.

(Ів. Крамарчук).

2. „Було то одного разу, як сї мало лагодити на бурю. Але буў бідний чоловік, називаў сї Кубай. Ни маў він царини білше ніц, лиш — одну гредку цибулі, одну морхви, одну чиснику, а одну бобу. Тай пішла велика бурі дуже, посипала ледом и убила де шо було, де який хліб буў, то убило; и у того Кубає убило тоту цибульку. Другі, цалом сило, плачут, нарікают на Бога, шо бурі усьо убила, а Кубай каже: Я ше и на боже дам, шо ми цибульку убило. Тай такі понїс до ксьондза на боже. Ксьондз каже: А тиж, чоловіче, рад, шо тобі цибульку убило? — Ой я каже рад! Я білше не маю ніц, а самоў цибулеў такі жити не мож. А так люди будут казати: Сирака, тот бідний Кубай, троха цибулі маў и то му бурі убила... Та будут мати на мене змиліванє и дадут білше. — Другого року купиў собі Кубай пушку и пішоў лісами, на полюване ходив. Тай раз зайшоў деь у такий звір, шо ше ніколи там не буў. Тай дивит сї, а то на озері сидит 12 людей — озеро замерзло — сиґи и сїчут лїд на крупі... Але додивили сї они и Кубає. Каже тот старший над ними: Шо сї на нас дивиш, чоловіче? Ходи ближе! — Прийшоў. А шо ви, каже робите? — Ади, каже, сїчемо лїд на вашу царину; будемо бурю вести на вас... Але Кубай спудиў сї, бо маў и сего року якус цибилюку, тай каже: Яй, будьте такі добрі, панове, обмнїт хокь мій городчик... А ті обміркували тай кажут: Абиє собі заўтра відтичиў, котре твоє. — Але каже Кубай: Як то може бути, шо ви у других вібете, а моє лишите? Мене вітак убють; скажут, шо то я таке изробивў... Але ти кажут: Ти за то не питай! Але як хоч, то ми дамо тобі письмо, шо ми за одни. — Тай так изробили. Відали їму письмо и він пішоў. На другий день до полудні красно. И він узеў и тото своє, шо маў, то відтичаў, а люди дивє сї и кажут: А ти шо, Кубай, робиш? — А, каже відтичую, котре моє, бо зараз від полудні піде така бурі — нєслиханцька! Де який хліб в, то увєсь леже! А я, каже, своє відтичу и моє не

кіне... Там сі із него сьміють, каже: Шо тобі сі стало? Де ти го-ден, чоловіче, Бога змудрувати... А він каже: Я собі віпросив у тих, шо бурю пускають ласку и они казали, аби я своє відтичив. — На-стало уже из полудні. Диве сі люди — а то чорнева така стала цалом небом, захмарило сі, закигло сі — шо сьвіта божого не видно... За якіс чьис, як закипит! Як зачне громами лускати — шо ґрунї, видит сі, пукають, шо лїс цілий їде у долину... А далі — іґ! як пові вітер, як піде бурі — так траскотит царинами, шо аж дими їстають... Вібило, де шо було, лїс де стояв, то увернуло, ледом усю царину укрило — такі фаї ишли... А у тих фаях явив сі голос: Бий, каже, рубай! лиш Кубаєво минай! Та цалом їміну убило, а на єго и дзерном не кинуло... Але відтак їміна учіпила сі за то до него. А він тогди каже: Коли ви кажете, шо то я завинив сі, то нате, читайте; и вінїс їм письмо від тих, шо бурю пускають. Я, каже, собі у них то віпросив за то, шо як торік ишла бурі, то я ще даў на боже, шо мині цибульку вібило, а ви, каже, нарікали на Бога, Бога сте, каже, зневажили, то маєте“.

(Петро Попович, Он.)

3. „Посходили сі раз люди до коршми. Надїздит з перед коршми пан білим конем и каже: Закличте ко мені май старшого чоловіка. — Закликали віта. — Ні. — Кличут заступника... Каже пан: ні! — И так виводили куждого, а пан каже, шо не той... А котрий же туй май старший? Може цесь старець? А то був у коршмі старий якіс дуже чоловік... Вівели того старого, а пан изнеў з перед него шепку и каже: Пускай нї, каже, бо гину!.. Та куди кі, каже, пуцу? Пустив бим кі лїсом — звірку ми вібеш... пустив бим кі водоў — рибу вбеш... пуцу кі селом — царину вбеш... Так ми иди, каже попри води, обома боками самими зарінками, абиc и у воду не пустив и ї царину нї!.. Тай той лиш рушив конем, а то як піде бурі, то їздоўж ріки успаў такі дві греблі граду, шо тиждень стояло, поки сі стопило“...

(Іван Крамарчук.)

4. Градівники.

Градівники, се люди, шо „знають відвертати бурю“. До сього мають они „ружні ковалки из церкви“ та знають усякі заклятя и молитви. Градівник також „Непростий“. Напі, Зеленські, не мають великої (надприродної) сили: вони відвернуть бурю лиш на тім просторі, який можуть обняти зором; „туди уже за ґрунєми не відверне, бо не видит“. „Але є на сьвітах так силачі, шо и на лушку буде лижети тай відверне бурю, аби яка“...

(Вас. Онуфрак Ів.)

Отже „наші“ градівники виходять у часі бурі на двір. Кожде село має своїх градівників і всякий боронить лиш свої громади. З сего виходить, що буває нераз — один градівник відвернувши від свого села, наверне на друге, розумієть ся, де слабший градівник, і часом „зіпре сі один из другим, моцуют сі: той хоче від свої гміни відвернути, а той від свої тай котрий дущий, то переможе. Нираз як дуже зіпрут сі, то и котрись из сьвіта піде...

1. „Туй у Чернику буў чоловік — брат оцего Джуґлона — що добре знаў, вибощик, до бурі... Раз, кьимю, пасли ми он там у Жолобі віўці; а то як нагійшло! як зачело гриміти-блискати! аж зимле сьвіта дріжела... То вам кажу, що гачуга — так під гачугоў була кошера — то отак (показує) ходила — зимле сі из нами підоймала, як подие, шо коріне иде за гачугоў... Крив Матка Божа, шо тоди сі гіяло... А він, вибощик, верг шепку гет и зачеў відвертати... Том сам вигіў, як три рази від ґруне плюскнуло ид нему, три рази завертало ему дождем у очи; а він, вибощик, метаў сі горі ґрунем, аби туди гістаў сі на ґрунь, аби вигіў далше... аби и далі спер... Але не допустило го. Праўда, шо скуди гет обороніў, шо лиш дождем дуже здело“...

(Василь Онуфрак, Ів.).

2. „У нас була такі така, шо знала відвертати бурю; і називали Диччїхоў. Тай она раз ишла из міста и якурат у пніўскім поли узнала, шо туйка у Зелеві бурі дуже бв... Але гадає собі: Нидобре! Докі я прийду ид хакі, то убе чисто увес городник... И мала она при собі десь тоти ґатунки ружні-штудерні, шо до того тай зачела відтіў из Пніве відвертати. Як зачела відвертати, перти сі — бо то, на шо було навернене, другий якис відвернуў за свою границю — як зачела муцувати сі, аби такі не пустити. За ню знали усюди, шо она за одна и якис затрібуваў: Ану, ци она відверне; шо у неї за міць? Тай так відвертала, шо такі відвернула, але уже из того таки пішла и зі сьвіта... Ледви уже вішла — так і тот другий зробиў, загнаў і такий туман у голову, шо она ніц не розуміла — и потому умерла“...

(Петро Попович, Он.).

3. „У нас є туй такий, шо знає до бурі. Він як відвертає, то так пропаде, шо ни знати, де сі гіў. Кажут, шо из него душе виходит. Як бурі нагійде, то він легає на землю и тогди душе из него виходит и иде у облаки тай завертає тих, шо ведуг бурю“.

(Павло Курчук).

4. „Раз ишоў я из віўдеми, а то була бурі дуже. Тай я вигіў тогди, як тот Штефан відвертаў. Він узєў такі три стеблї соломи межи палці, заклаў и стаў на одні нозі, на праві, на пету стаў — и так три рази вікруває сі на одні нозі... Але то він так вікруває

сї, аби у зад ніц не поступив сї, лиш усе на перед. Бо то, як би сї у зад лиш троньки поступив, то би грім зараз убив... Та він так вікруває сї на нозі и усе махає рукою, хрестит тими стебельцями и каже: Не сюди йди, а ґрунями, синетами! Кажут, шо він знає піў служби божої; та як захоче відвертати, то говорят уперед тої піў служби“.

(Ів. Крамарчук).

Б. Ворожбити і Віжлуни.

Ворожбитом називають такого, що „знає ворожити т. є. відгадувати минувшину і будуче інтересованого, його родини, худоби і т. и. Ворожбит чи Ворожка подивить ся на долоню, згасить ватру, зіллє воєку або олова, кине на карти і викладає інтересованому, „хто заўзеў сї на него, яка висит на него придобашка, з чого єму паде щіске“ і т. и.

Коли прийде хто в нещастє (хороба, процес, крадіж), то Ворожбит подає йому близші інформації про причини нещастя та як лихови зарадити.

Віжлун — же се той, що знаў все на перед. Перед його очима не сховає ся ніякий дух, Плагети то що, бо він усе бачить, догляне, навіть знає їх мисли.

Кажуть, що „вісти би серце из вірла, то буў би Віжлуном“.

В. Відьми або Чиригільниці.

Між челедію є багато таких, що потягають або відбирають манну від: жінок, коров, овець, кіз і т. и.; є се Відьми.

„Відьми є усекі: корові, хрескиницькі, кінцькі, коточі, тай песі, курічі, гусі, тай жабії, рибії и гаґечі и мишичі; є до усекої живини Відьми, шо из каждой живини уживає густ¹⁾; из усього хтось уживає, так из корови, так з віўці — из кожного. Є така, шо уживає лиш из корови, а є така, шо покегає від жінок. То зараз пізнати: молоко рідке, бо шо ліпше, то Відьма скыгнула, лиш такий дзер є; нираз покыгне, шо лиш сама вода буде, а як сї дуже завозьме, то лиш сама кроў буде. Тота, шо є куріча, ци гусіча — ніби яка птаха становит — то покыгає густ из яйце; тай тимої кужде яйце не поўне, бо шо ліпше, то они покыгают. То протіў тих, шо є до короў, то знають раду давати, а проти тих від птах, нима аби хто знаў сперати, то через то кужде яйце не поўне“.

(Семен Попович).

1) „Густ“ себто те, що найліпше.

Кожда Відьма має хвіст. В потребі можуть вони перемінити ся „у всяку твар“ (пса, kota, вужа, ропуху, полотно) і так змінені ідуть у ночі відбирати манны. Найліпше їм „лихоїлити“ в темну, безмісячну ніч. Дятого то вони „що ночі спивають місяць, що він робят сі менчий, аж го цілком зіпют, що стане чорний“. Або так:

„Як місяць у поўни, то Відьми лютет сі, що він ясно сьвітит, а їм то перешкаджєї — они сі стидают лихоїлити, тай они тогди совают сі ид нему так гей собака ид хрескьнининови и здїїет гет, що нема ніц на небі, лиш кроў из него; и з тої крови зноў сі місець обертає и росте аж до поўні!“ (Андрій Перожук).

Найбільше увихають ся Відьми у ночі перед більшими святами, як „Юрієм, Уведенієм, Благовіщенням і Іваном“. Перед сими святами старають ся люди свою худобу забезпечити від відьом і то всяко. Підкурюють „маргу“ ріжним зілєм, намазують на ній та на дверях ставнок хрести дехтьом, кладуть „курева“ перед хатами накладаючи в ватру всякого смітя, старих шмат і постолів, віруючи, що відьми не можуть задля вонючого диму, що знімаєть ся з курева, приступити на обійсте¹⁾.

У Святойванівську ніч сїдають Відьми на кочерги і всі „їдуть“ на високий ґрунь Близниці в Рафайловій, де відбувають генеральну нараду на цілий рік; по нараді купують ся в озері.

Відьму можна прикликати і бачити:

„То треба би три роки метати по трісці куждого дня на свій город від Увєдєния до Вознєсєния. Як вїйдут уже ти три роки, то аби маў сьвєченої моталки (волічки) та аби обикаў ту купу коликами и обвести тоў моталкоў кругом и собі сїсти тай запалити ту купу. Тогди прийдут усї Відьми и перевєржут сі у тата, маму, бабу — хто є, що помер — и будут вїкликати из поза тої моталки. Як не зможут вїкликати, то будут насилати бурі великі... Але треба уже сїгїти там коло ватри, не рушєти сі“. (Ів. Крамарчук).

„Аби узєў тот чьєсник, що є лук. И аби, як піде у нєтілю до церьєви, то аби покласти голоўку того луку під поріг у церьєви. То тогди буде вїгїти усї відьми, бо она має тогди на голові гїїницю. Потому відьма би не пішла из церьєви, докї чоловік є у церьєви; а як возьме тот чьєсник, то они аж тогди вїхотї из церьєви. Але то треба добре знати від себе, бо они би могли чоловіка затратити“.

(Павло Курчук).

¹⁾ Про те, як забезпечують худобу перед Відьмами буде спору матеріалу в іншій збірці п. з. „Вірування і звичаї привязані до поодиноких днів у році“.

„Мого тескі брат збираў собі кожного сьвета тріски — від Уведенія так кожного сьвита, аж до Юрі — на одну купу и перед Юрі у вечір запалиў того и вартуваў. Але чує, а то шось тріщит у гілници — а він вартуваў из жінкоў. — Але він на тот чьис зачеў дріматн. Каже она єму по тихоньки: Олексю! — ніби будит его, бо чує, шо иде... Але коби буў не спаў, а так та сказала „Олексю“, а відьма учула тай не прийшла... Він знаў, як ї вимити, але не прыходила уже.

(Семен Попович).

1. „Оден у живний четвер ворожиў. Имвў собі петруга живого тай приніс живого у гілници д' хакі. Тай як прийшоў, то издоў на то корову. Заніс він гілницю у хату, узеў собі лопату тоту, шо сї хлїб саджеї у піч, та вібраў петруга из гілници на лопату и справвў сї метати у піч... Але туй — Відьма! Прилетіла драгннвоў жінкоў тай каже, шо ї корові пішло молоко поза шкіру... Як сповіла сї — уже знати, шо то она — тай полекіла. И він уже не метаў того петруга у піч, бо уже она вернула їму манну, шо збрала від его корови... Як би она не ўстнгла була прнбічн на тот чьис, шо буў би верг петруга у піч, то би сї була збула корови“...

(Семен Попович).

Відьма „переверже“ ся в полотно:

2. „Даўно дизннтриў один легінь від жоўнер и ходвў по лісї. Але раз вшоў у нощи ид хакі за футрашем и прнходнт на перелаз, а то прокьнгло сї таке, як полотно... А він у то кьвў сокьнроў, а то зваўкало туди... Потому рано дізнали сї, шо то була такі близька сусїда. Она була Відьма; тай потому такі из того розболїла сї и умерла“.

(Павло Курчук).

„Кажут, шо Відьма перемїтує сї білім полотном и стелнт сї дорогоў, або прьяслом и так иде. То як би тогди то полотно нмвў мїзільннми пальцями — але аби знаў від себе — то из того полотна зробнт сї та жївка, шо в Черегїльннцєў“.

(Гнат Онуфрак).

3. „Ишоў оден лнгінь дорогоў — дєсь так коло опїўночн. Але днвнт сї, а то на прьнслї прокьнгло сї біле, так як полотно... Але він добаг сї, шо то Відьма и такі прнскочвў ид тому тай лус! лус! буком... А то каже: Йой, поўторн!.. А він каже: Не поўторєў, каже, мїй тато и я не буду... И тогди пішоў, а она такі єму из перед очнй перевєргла сї зноў на жїнку и утєкла... На другнй дєнь чує тот легінь, шо сусїда слаба шось. Прнходнт він там и пізнаў, шо куди сночн ударнў то полотно, то на нї усьє того вндно... Тай потому він дуже сокотвў сї тої сусїдки“.

(Петро Цаней).

Відьма білим песом:

4. „Раз перед Юрі — от як заўтра Юрі, а то нині понад вечір — ходжу я шось отак из перед хати. Але двілю сї, прибїг раз білий пес — пішоў гет. Прибїг другий раз — тай побїг зноў... Е, шо це може бути? Гадаю: Чекай! — Узєў я добрий колик у руці тай стою так из за вугла... Але біжит пес ше раз... Ех! як го швахну цезез попереk! — А то лиш: Поўтори!.. Тай такі цезез дорогу піораючи як піде! Видят сї, шо лиш білий мотуз потег сї дорогоў... А то Відьма була“.

(Павло Курчук).

5. „Раз прийшли корови до загороди, дивимо сї, аж є пес; піў білий, піў чорний. Тай Василь пликьм, а пес у ноги, але шо, коли не міг изгодити тай пес укік. А то була такі наша сусїда, єї довили богато коло худоби. А то коби буў угодиў так, аби буў знак, то би добре, а так пішла не значена“.

(Петро Попович, Он.).

6. „Була одна удова. На Юрі спала собі она у хакі на припїчку, а мала тилета у сїнех. Чує, у ночи — гримав шось у сїнех... И она далі — злазит из припїчка, иде до сїнви, дивит сї — а там меже телетами білий пес. А она того пса хап! и завела у хату. Засвїтили у хакі, дивет сї, а то ни пес уже, але жінка — гола цалом... И пізнали, шо то такі из цего сила жінка. А она сї так просит и каже: Будеш, каже, мала смитани и молока, кілко меш хокіти, лиш кобис, каже, ни казала, шо я у тебе була... И тота і пустила“.

(Петро Цаней).

7. „Була у нас даўно одна Відьма, називала сї Хима. Але то така була, шо було и під терлицю седе тай удоїт гїйницю молока — забє у терлицю штири патики такі, як гїйки и доїт... Тай даўно гадзи були, а як пан забег масла бербеницю, та ни міг жаден устарчити, а она обовезувала сї. А она робила усе у Штефана Осташука, як то сї у нас каже, терла. Перед Увиденїєм у вечір заплатили ї и она пішла. Але Штефаніў легїнь ишоў відкїсь у вечір — дивит сї, а то сотає сї сухий пес білий крузь ворота... А він такі не богато думаў тай такі сокироў мах! а сокира на вілет... А та собака лївш застогнала и пішла. А він пішоў собіж по своїм гілам. Рано приходит єї донька, тої Хими, за горїўкою мастити и каже: Моя мама добре сї у вас доробила, аби нині не жила; я, каже, иду до ксьондза миндувати... Приходит до ксьондза и миндує: Прошу єгомосця, так и так сї стало, Иван Ост. порубаў мою маму, прошу ити вісповідати. — Вішли туди духоўний и сказали собі привести того виноватцї, котрий за то доўжен, шо она умирає. Пригнали єго до ваташка и там збирают из него протокол. Каже:

На що ти ту бабу порубає? — А колиж я бабу рубає, я лиш тільки рубає учера собаку, що лізла крузь ворота. Так, що люди доповіли, що праўда є, що она єї перемітує на пса, тота Хима. Отец духоўний казали піти подивити єї отаманам, аби зізнали, ци то є праўда властива, що він ї кьвє, из правого боку; бо він зізнає, що ту собаку кьвє из правого боку. Пішли, але нежива уже була; уже витіли на умерлі, що из правого боку кьита сокьброў. Єго обвілнили“.

(Андрій Перожук).

Відьма котом:

8. „Раз я бує у стайни, даваєм коровам. Але то разом прибігла Відьма кіткою и скік! на вікно. Тай нї няўкала, нї ніц, а я подивив єї и погадає ї ловити, а она утекла; лиш погадаєм, тай утекла“.

(Семен Попович).

Відьма вужем:

„Є такі відьми, що єї перемітуют на вужі на Івана досьвіта. То їх, котрі би могли имити, то берут и зашивають у сирове полотно и кладут у дим над горішнєк. Там їх держі три доби тай за тих три доби будут єї уже просити, що ніколи не будут ити воюючи, то як би тогди пустив, то уже не ме ити вужем, але такі так жінкою. То уже така ніколи білше не піде за манною“.

(Петро Попович).

9. „Оден чоловік найшоє бує коло корови гадину, що счала корову. Він підсунує єї по тихоньки и ту гадину буком! А она звил єї, и пішла... Але на другий день здиває тот чоловік жінку на дорозі из проваленоє головоє; але хто її побив, то нема чутки. Аж так єї трафиле, що она пішла до ксьондза єї сповідати и оден чоловік того усьо віслухає, що она казала, як ї нїби тот провалив, и що она за єдна; тот стояє близь неї и чує то усьо“.

(Мих. Попович, Он.).

Вірять також, що Відьми „служіт єї карапанєм“ (ропуха жаба). Вони посилають їх відбирати у коров молоко, або й самі перемітують ся на карапані и так мандрують до людських обор.

Відьми родять ся вже непростими. Про се оповів Пет. Федорин из Пасїчної таке:

10. „Оден ожениє єї. Жінка зайшла у кьиготу. Наперла єї до матери у злогі. Добре. У вечір прийшоє під вікно и дивит єї, у хакі сьвітло. Дивит єї, штири баби є у хакі, а тота уже породила дитину; одна баба у однім куті, друга у другім, трета у третім куті, а четверта у четвертім куті... И тота баба там заплєще у долоні — дитина литит ид нї... тота у другім кукі заплєще — дитина полетит ид нї... котра заплєще, а дитина до неї летит. А тот

уєбо то вигіў. Але як єї жінка уже вікурувала, як знаємо від дитини, тай поїхаў по ню чоловік брати д' хакі. Але їхаў він, и заїхаў серед ріки и стаў. Каже: Що там було, як ти родила? — Та що було? нічо! — Кажи по праўгі, бо перевертаю віз... Шо ти баби штири робили из дитиноў? — Але она єї спудила и каже: Тоти штири баби то Відьми, тай я Відьма и такому дитину уродила. Тоти баби учили ї літати... Тай она прибіцела єї єму, шо єї сповіст у ксьондза, тай поїхали д' хакі“.

(Пасічна к. Надвірної, 1908).

Пор. Етногр. Збірник, т. XV. ст. 193—194, ч. 315.

11. „На фентиралех є чоловік, шо у него корова ніколи не буде. Бо має таку жінку, шо зараз бере та потєгає манну у сусїїў. Тай як послїдит по маржинї, шо узєла и зараз заверне тай ї корова гине у той мах. Аж би чужу тримаў, ци би купяў, то доўго ни подержит, бо, от як знаємо, шо єго жінка любить єї чужими коровами доробити, то зараз ї згіре корову“.

(О. Шпигта).

7. Вовкун.

Вовкуном звуть чоловіка, шо може перемітувати ся на вовка; про жінок подібного віруваня я не здибав. Вовкуни жиють у селї, мають жінки, діти і газдують як инші люди, лиш „як прийде на ннх така мінута, то перевержут ся на вовка і їдут стинати“. Вони стоять „під комендоў“ всяких чьпрїўникїў“, шо їх шлють, де хотять, щоб виконали яку пімсту, значить, вистинати худобу. Належить примітити, шо вовкуни ніколи не їдять звірят чи людий, а лишень стинають. В Зелениці є лиш одия вовкун, знаний менї як чесний і трудящий чоловік. Ось оповіданє за нього:

1. „У нас є оден такий воўкун. Він ходив дві мвлї з бутина до дому, а ишли біриші тай єго не здибали. У колибі питают єї єго товариші: Ци здибалисте того, шо ишоў у село? — Ми не здибали... — А кудиж би він пішоў?.. Тай так раз, другий раз — робив цалу зиму и нї раз у колибі не ночував. Усе у вечір піде — уже по роботї — а досєвіта, чим люди мають ити з колиби до роботи, а він уже є з дому назад... Але оден чоловік єго раз сконтролював, шо він за єден. Пішоў М. ид хакі у вечір, а тот чоловік за ним у надзїр... Ишоў кїлко ишоў та вигіў по слїдови, бо то ў зимі, шо ишоў чоловіком, а разом пішоў псом, далї уже буў слїд песїй... И тогди вернуў єї тот чоловік ид колибі, бо уже зїзнаў, хто він є“.

(Семен Попович).

Наведу ще кілька оповідань про вовкунів:

„Воўкун не їст ніц, хіба вістинає и складє на купу. Раз у Ра-файловій, у одного газди, вістинаў кілко маў, лиш одно ярче лишиў май пустше“.

2. „Оден ишоў з Венгєр тай го ніч посїла. У осени то було. Тай над дорогоў стояў оборіг сїна тай драбина була приперта до оборога. А він гадає: Я туй переночую. Тай вїлїз на оборіг тай трохи там полежеў и зачеў дрімати. Але чує, коло драбини шось кьїўчит. Він глигне сї на то, а то воўкун. Там доўго стояў, вартуваў на него, аби го скеў, а як прийшоў его чєс, то він собі пішоў. А то була новосїдиці. Тот газда злїз из того оборога и гадає, буду ити за слїдом. Иде він, иде, є слїд песїй, але нараз послїдиў, шо так гей би з неба снаў чоловік; уже буў слїд чоловічий, не пса. Дотїў ишоў псом, а далї прийшла на него тота мїнута и перекинуў сї назад на чоловіка“.

3. „Прийшоў раз воўкун до одного газди з перед вікон. А тот газда схопиў пушку и зачеў стрїлєти. И кілька раз стрїлиў у него, а він стояў и кулі сї его не брала“.

4. „Буў оден воўкун, але нїби так чоловік, як чоловік. Тай раз кидали у поли сїво из жїнкоў; она була на копеку, а він мєтаў. Та пішоў він у лїс за паўзинєм, тай відтіў приходат воўком. И зачеў він скакати горї копеком, а она вилами его, тай прїгнала бїду гєт; пішоў назад у лїс я уже вернуў назад чоловіком. Она каже: Ти дес пішоў, а ид минї приходиў якис пес скажений, тай скакаў горї копеком, тай я его вилами прогнала. Він пішоў туди, куди ти ходиў; ти его не здибаў? — А то він сам буў... — Нї, каже, я его не здибаў. — Докидали копєк, она злїзла на землю, посїдали відпочивати. Але узєла она его обиськувати... Він зачеў дрімати, дивит сї она, а єму у зубах нитка; шо скакаў ид нї, то шерпнуў за крайку, шо висїла, распєрезала сї. Питає сї она: Шо то за нитка у тебе у зубах? — Тай він оттак мусїў сї признати, шо він воўкун; она дотїў не знала“.

(Семен Попович).

5. „Раз пішоў чоловік из жїнкоў у поле гребєти полїг. Тай догребли они полїг, и склали ужє у скїг, тай як докидали ужє тот скїг, питає сї чоловік жїнки: Ци би ти, каже, хокїла виїти воўка, та ци бись сї бояла его? — А жїнка каже: Та де би я, каже, бояла сї воўка; я би вилїзла на скїг, та бим била вильми, шо би укїк... Але тот чоловік пішоў у звїр за паўзинєм. Тай переверг сї він на воўка, прийшоў ид стогови тай скакаў так по стогови ид ті жїнци, шо гєт підраў ї запаску зубами. А она узєла вили и бє. Би́ла до тої мїри, шо він укїк гєт. Тай так переверг сї він у зворї

на чоловіка, нарубаў паўзині и приніс. Як покладаи скіг, каже тот чоловік до жінки: Кобис ні пообиськувала, бо ні, каже, вуші дуже їьит. — Она стала обиськувати его и додивит сї, їму у зубах нитки из запаски. А она каже: А тобі, чоловіче, чого нитка из запаски за зубам? — А він каже: Ё, то ни з запаски, то — каже — я шос їў тай зайшло за зуби... И вінеў ту нитку из зубий. А жінка дивит сї, а то кроў тече ему из ребра... А то чого тобі — каже — кроў иде? ти, каже, умреш! — Та то ти, каже, мене так поранила вилами... А жінка каже: Та де я тебе била? — А він каже: То я приходиў ид тобі воўком, а ти мене била... Тай так сварили сї до тої міри, шо він излютив сї тай єї скеў. (*Іван Крамарчук*).

6. Раз було, шо здібаву оден чоловік воўкуна на дорозі тай той дочіпав сї до него, и він борониў сї гірше, як з перед воўка лісового. Тай як борониў сї и верг у воўкуна ножом; так махав сї, шо верг у него тай він аж тогди від него пішоў гет из тим ножом. Той пішоў собі ид хакі. Тай такі швидко потому пішоў той газда у дорогу изноў. Иде, доки иде, тай дес у однім селі хокіў заночувати, але не знає, де ити. Аг! гадає, я піду у першу-ліпшу хату и переночую. Тай так було, шо потрафив до того воўкуна. Лиш увійшоў, пізнаў его по ножі (бо тот ніж буў у ребрі; ему не вільно самому вібрати). Тай той чоловік придивив сї ему и каже, шо пізнаў свій ніж. А тот каже: Я напав тебе у дорозі, бо я маў таку коменду, тай мусіў; я би буў тебе роздер, а то тобі Біг даў щіске, а мені нещіске, бо я тепер каліка, тай маю пайку від свеї старшини; а ти колис, каже, прийшоў, шос сам ми таке змалював, то я тебе тепер прошу, абис буў такий добрий, абис мені вібраў тот ніж, бо инчий з мене его не возьме. — Тот вібраў свій ніж тому воўкунови из ребра. А тот погєкував ему файно и каже: Другий раз, як ти сї то притрафит, то абис поўториў (ніби, аби другий раз ножом вергти у него, то ему нічо не пошкодит).

(*Семен Попович*).

7. Пішли раз на рибу ци би два, ци три хлопа — я там при кім не буў, не знаю; рибарили у день, а потому посіла ніч тай ночувати би. А є така смирека над рікоў, така, аж би и дождж вшоў, то там мож сховати сї; такі рибацка називає сї, бо під неў усе рибаки ночуют. Покладаи они собі ватру під тоў смирекоў тай ночуют там. У ночи приходит до них девєть воўкіў. Они сї напудили дуже, бо тоти прийшли, посідали тай дивет сї на ні. Они узели тай кождому по рибети дали. Тай котрому дали тэй він кікає гет из тим, а тот девєтий издзіў то рибе тай не иде нігде, але настаў-єї лабу. Они мечут зноў, а він озьме, здзіст и настаўєї лабу... Оў,

що то є такого? Але они єї добагли, що то є такого. Узели они єго за лабу, дивет єї — а там сук... (Десь як лекіу, так сук забуу єї у лабку; а він не настауєу уже, аби дати рибу, але настауєу, аби сук викигли з лаби). Викигли они єму тот сук, и він пішоу гет. Десь то єї провело, хто знає кілко — може рік, може два — упали кісні роки, нема сюди хліба хокь гинь... Але чути, що десь під другими царями є хліб. Они, тоти товариші, що були на рибі, поїхали туди за хлібом. Їхали, кілько їхали, аж привіхали до того краю, де хліб зародив и захогет они до одного ґазди тай просет єї на ніч. Той ґазда каже: Чому? Прийму! — Приймау їх на ніч, позаводиу коні, пофутрувау, увійшоу у хату и зараз тоти за ґазди скіл, злагодив їм файну гостяну. Він їх пізнау, бо то буу самий, тот, що єму сук викигли из лаби; то ни були воўки — тих деветь — але воўкуни. Єїу тот ґазда за скіу также, госкет єї — не було так, аби и не пили шось тай розбалакали єї, (так, як то між людьми, зійшли єї ті відтіу, ті відтіу тай говорє: А, як там, каже, у вас? А як там у вас?). Тоти люди зачєли приказувати, що їм колись на рибі трафиле єї; а тот їм зприказувау, як буу, куди буу, чим буу — усьо каже по праўгі. Ми, каже, були післані до ідичі стадо коний вістинати; ми прийшли, а коні моцні були — огєри! — и не дали єї вістинати. Так ми відтіу ишли, лєдвя живі, такі голодні. (Дуже їх голод извелиу). Як були сти нам по рибєти не дали, то були би смо не гійшли до нашого сила... А мені ше й сук тот заважєу дуже; и показує їм руку, є слід у долини, де буу сук, що они тогди викигли. Потому переночували они у того воўкуна, а на другий дєнь ґазда устау, пішоу, понабирау хліба на фіри и тогди зноу побалували єї, погостиу їх тот ґазда и не узєу за хліб гроший. А то за тоту доброту, що они їх погодували тогди рибами и викигли єму сук из лаби.

(Онуфрій Попович).

8. Раз змовили єї піти на рибу і там уже мали таке місце східне, і котрий уперед прийшоу, то аби злагодив лушницю, піти з тим на рибу. Товариші ще не було, а він пішоу тай имиу двоє рибєт тай пішоу у колибу тай тото пік. Надбіг воўк тай роздєвиу єї на него, а він тоту рибку дау тому воўкови. Воўк тото лєгнуу тай пішоу. А він печє другу. Як другу рибку допікау, надбігає другий воўк; дау і тому. А так бояу єї у колибі бути — хто знає, кілько їх приїде — тай виліз у гачугу (смерєку) тай доночовувау. Відтак пішоу він колись на Венєри у Яєїне, здибає чоловіка, а той єї з ним витає. Каже він: Не знаю, каже, вас, не витіуєм вас нїколи. — Ай витіуєс нї, каже, але нї не пізнаєш... Ци кемиш, каже, якєс ми дау рибку, шєс пік у колибі? — У колибі? Я, каже, дау

рибу воўковн... То, каже, я сам буў; я є воўкун. Але я, каже, тепер такий, як і ти, бо я сї уже того сповіў (як який є, а буде сї сповідати, то ксьондз закліне, шо він не буде уже мініти сї). Тай тот чоловік запросіў его до себи і погостиў его файно тай ро-зійшли сї. *(Петро Федоришин, Пасічна ад Надвірна).*

9. „Один чоловік з другим шось сї заперечили, а то воўкун буў тот другий. А у того не воўкуна була худоба на полонині; тай тот воўкун зібрав собі ще одинацїть и пішли стинати тоту худобу. Прийшли у кошеру тай постинали віўці; пішли між корови, так само котрі менчі вибрали тай постинали. (Бо той воўкун, то буў старший межи ними, та пилуваў сї, аби швидко дійшли до коний). Прийшли між конї, затели 3 конї, а другі сї зворушили и на них набігли — а їх по трох, по штирох брало сї до одного коне — а они спудили сї, шо то той газда направиў на них конї вітоптати и повтікали. Левіла цирез ліс и одному зайшла шкалка у передну лабу тай храмає. Зійшоў на звір — сам сї лишіў — найшоў рибака, шо насильніў рибу на бангину над ватроў, аби схла. Воўк прийшоў и настаўлее тому рибакowi лабку... тот гадає, шо вовк просит рибу и верг єму одного петруга. Вовк іздзіў и зноў настаўлее лабу. Тот верг зноў одного петруга, а тот ще настаўлее лабу. Так тот настаўлеў, шо рибак усю рибу відаваў єму. Як даў остатну, воўк не иде, але наставиў лабу. Той спудіў сї, але дивит сї, из лабки тече кроў; він узеў воўка за лабу тай вікіг відтіў кавалок сука, тай аж тогди воўк пішоў собі далше“.

(Гнат Онуфрак).

8. Баїлники і Баїлі.

Баїлники „помагают“ звичайно у всяких хворобах та „замовляють“ від укушеня гадини. Знанє своє в сїм напрямі, одержують звичайно від котрогось з родичів вивчившись промов або „баю“ на память; то знов трафить ся, що Баїлник научить кого там за гроші свого баю, хоч рідко се трафляєть ся. При сїм належить памятати, шо всякого баю можна навчати тільки у „велике“ свято. Той, шо навчив ся, не сміє скорше трібувати своїх сил, аж доки на Святвечер¹⁾ ось як не зробить:

„Як сї ізмеркне, то має бути уже усьо на столї, навіть вода має бути, бо як сїў, то уставати не вілно — хоч би дитина у окропі, а медвідь на корові... Сїдає и просит на вечерю, каже: Прошу вас, будьте ласкаві, прихогіт на сесю тайну вечерю усі гадини, бо може я буду колись из вами говорити!.. — По сїм

¹⁾ Чи й інші роблять се — не знаю.

вечерів. По вечери виходить на двір и каже: Як ви не були ласкаві до мене прийти на вечерю, так не можете людям побідовувати руки и ноги и худобу и на наші царині не можете сі знаходити за той гонор, шо сте не знали тепер вечеріти“...

Баїльників і Баїльників (Баїль) є в селі досить. Спішать до них люди, коли „зуби скіпають, очі болет, в ухах шулеї (стріляє), гостец розбирає, ружі чинит сї, у крижіх ломит, голова лупає, у трунку ріже, кольки розпирають (кольками бере), болечка сї ўчинит; коли дитя перепудит ся, маржина заслабне, хтось здэїет (уирче) та хто дістане злу хоробу“ (epileps.).

Баїльник замовляє звичайно хоробу шепчучи молитви і заклятя послугуючись при сїм огнем, зілем і водою; уживають також часто ножа. Згадаю тут декілька баїїв, які довелось мені пізнати, поминаючи всюди назввека Баїльників, бо під такими умовами повірили вони мені свої тайни.

На укушене довгої (гадини).

Коли трафить ся, що „земльиний чирвак скажит“ чоловіка або маржину, треба зараз удати ся до Баїл-ї (ника), аби замов-ила (ив). До Баїльника треба іти того самого дня, нїм сонце зайде, бо потому вже пізно, „вже не паніўне“.

1. „Мене раз укусила доўга отуй за ногу; ше є рубец навить. Я вшоў дорогоў, а она була у болокі тай я на ню стаў тай — лиш нї разом колькнуло гей глоў... Я зразу погадаў, шо то мене бодечок бодькнуў у ногу, але як я сї додивив тай зверещеў, шо страх. Але були там хлопці другі, та сказали: Скачи борше у воду. Бо чим би она була борше писок намочила, тим би мені гірше було. Тай я такі там ногу у ту кабатурку — а она пухне... Тай полз я ше за горечу у село; иду до тої, шо знає замоўлети, але швидко, бо сонце уже засьвичувало. Тай тота узела мене ид вої и тото шутрувала камінцем и заклинала. Потому я сї місць кворуваў, в оден спуст тримаўем у вої, бо нога горіла так, як у ватрі“.

(Семен Попович).

Баїльник веде укушеного до води (в ріці, потічку), натирає до трьох раз (де хто до девять) камінцем укушене місце — „аби кроў тоту из жьвром віштрувати“ — і шепче при сїм отсе:

„Поганая поганице, лютая-лютице! Заклинаю-кі не сам (а) собоў, божим словом, Присьвитоў Гівоў, сьветим Отцем Николаєм. Як кі Адам заклеў, шо не меш по землі шторцом ходити, як не

можеш ў яснім сонці, ў яснім місяці гніздо вить, так не можеш до серці сему врщеному жьвр запусити. Амінь“.

Іншій Баїлник уживає такої деветословиці на замовленє гада:

„Сїмдесєть вір и сїм є на сьвікі, сїмдесєть язикіў и сїм; як не може ніхто тоти язики излучити, разом ними говорити, так не можеш ти укусити. Бо ти щезни, жьвр у себе закьигни, цись він, ци она, цись пір — цись пірна. Як не може ніхто сонце и місяць замовити и усї звїзди, шоби не сьвітили, так сї не може твій жьвр розійти по сїм врщеному, породженому рабови (імя); як не може ніхто сьвікі з неба, мертві из гроба издоймити, так ти від тепер не маєш нікого исказити. Кі заклинаю жупилем огнем и трепотом образом“.

Сю деветословицю відмовляє ся над гадиною і вона, як мене запевнив Баїлник, від тоді уже певно нікого не вкусить, бо „заклята“. Її можна тоді „безпечно имити у руки и виймити из неї жьвило“; воно добре до заправи коров.

Сего баю уживає він також на укушенє гада.

Заклинанє крови.

Лучить ся, що хтось — чи при рубаню дров, чи при праці в бутинах — пошрамит сї сарсамоў (або порубає сї). В такім разі кличуть Баїлника і він „дає раду“ так:

Утирає мізинчиком девять разів скоренько рану, шепчучи скоренько раз-пораз (до девяти): „Присьвета Гїва ў Вефлеевім сина уродила и сама була за мошу, и ї нї свирбіло, нї болїло — нї кроў ни текла; так и тобі врщеному (імя)“.

По сїм заклятю засипує він скоро рану сухим порохном, сьильно стискає своїми руками, опїсляж — по кількох хвилях — завязує платком.

Як хтось здзість...

Висше бачили ми, що кождий т. зв. Непростий, дуже поганий на зір, чи то урікливий; подивить ся на чоловіка (маргу) „и здзієст“. „Заболит го у серци, ванїтує — видит сї — шо, не дивуйте, кьилухи из себе вікине и до трох діб гине. Чьисом є так, шо и добу не видержит, а чьисом від доби до сїм діб мучит сї“. Коли витримав сїм діб, то вже не ввре, лиш „упаде кїниці“ значить, спухнуть йому в колїнах ноги і лежить нераз і рік „нім почувї“. Зайде випадок, що хтось „надзіў“ другого, кличуть зараз Баїлника, а сей увійшовши, відмовляє „перший оченаш“, бере

в кубку води, виймає з ташки сїрник шепчучи при сїм; — „Не сїрник кыгнѹ, але из твого серці біль“ — і зажегнувши його швиденько, зараз такі занурює його в воду шепчучи: „Угашаю у серцю біль!“ — Тої води дає він хорому напiti ся, умиває йому опісля (тою водою) лице і груди в околиці серця. В часі сего в хаті — крім хорого і Баїльника — нема більше нікого, бо він (Баїл.) усіх вигнав до одного.

Випадки подібної хвороби лучають ся звичайно при всяких „оказиях“, де є більше число народу, отже — на весілях, хрестинах, празниках, похоронах і в. Повірюючи мені свою тайну, Баїльник додав: „И маргу може лиха душе здїєсти, але я марзі не хочу ити (баяти), бо я сї тим псую... То є — не до вас кажучи — безроги між худобою; и безрогу урікне... То я не можу молитви зовати на того; а не зивай молитви — лиш так баяти — то безрозі не поможе; а другий каже: А не поміг!.. Тай мені уже нима між людьми чести. Мені вартніще хрискїянцьку душу ратувати, як худобечу.

Інші Баїльники „лїчѹт ватру“, коли хтось здїєст. Беруть у кубку води і ножем — зробивши в перед над водою знак хреста — набирають з печі розжарених углїв і числячи на віглї (не девять, не вісім, не сїм і т. д.), вкидають у воду. Се повтарають до трох разів. По сїм хрестять воду ще раз (уже рукою), дають хорому кушати (до 3 разів), натирають нею груди коло серця, миють лице і винїсши її за девяту межу (дехто каже, коби за межу одну), виливають назад себе.

„У мене — раз вінеслам пацяшку маленьку ит хакі — тай так трафилò сї, шо була одна жінка из чоловіком, тай лиш пішли, так — паце лиш перевернуло сї и здихає... Тай я полекіла такі у той раз до того Андрія тата — ше жиў его тато — тай він шось туди побаяў, злїчуї ватри и так сказаў мені, шо: „Була, каже, у тебе жона одна и здїєла“. И я такі прибігла д' хакі тай борше до пацети — обмила того — не дивуйте — и улєла тої води у гук и паце устало“.

(*Анна Дирдюк*).

„Раз умираў и наш Василь так из очий. Прийшоў ид хакі, тай як лег — и умирає... Посинїў гей сукно и ванїтує тай ванїтує — не дивуйте, шо мало кылюхи не даст из себе... Та ми закликали борзо такі нибошика, Андр. тата, и даў раду“.

(*Анна Дирдюк*).

Зла хвороба.

Злу хворобу можна дістати тоді, як у чоловіка „влїє Осинавец“. Він „рощибає“ свою жертвою зразу рідко коли, опісляж що

раз частійше, аж у кінці доходить до того, що хорим „мече“ що дня — або кожної ночі — і остаточно „замучить“ його на смерть.

Мене запевнював один Баїльник, що коли епілесія окажется у чоловіка у перше, то він дасть зараз раду.

„Як закличут, то перший раз из за ніхтий беру ему (хорому) лівої рукої пороку и даю у рот — а правої хапаю від разу за ноги, но то прутко, нима чьису, ним телепле! — беру за ноги и здоймаю у гору тай петами ударю три рази до того хреста, що є на драгари; и кажу: Як не може сї сесь хрест перевернути, так не може сї до тебе се лихи назад вернути“...

По сїм кладе хорого на землю і він лежить уже спокійно і поволи приходить до свідомости. Баїльник хвалив ся, що хороба більше не вертає, розказував мені кого так вилічив і кілька баранів дістав за те як раз, що хороба вже не вертала.

9. Песіголови.

„Буї один чоловік воськовий. Тай дуже му гірко було у воську, бо даїно доїго служили и він здзинтираї. Але кікаї він до свого сила и заблудиї у чужий край там, де є Песіголови. Иде він, дивит сї, а то є такі ієри, пивїниці такі — а то їх хата. Тай гадає він собі: Повертаї бим? Є, може буду чекати, аж хтось вїїде; лечно лїзти у ти ієри... Иде він далї, дивит сї — а то коло одної пивниці стоїт чоловік оброслий, з одним лицем чоловічим, а другим песїм; тай махнуї тот на него... Тай той, дизинтир, повернуї, а він его залудиї у хату. Увійшли они у хату и той Песіголова рад би из ним шось говорити, але нї той того не розуміє, нї той того. Ай прийшої ше один. Але цей шось трєха розуміє по руськи, питає сї: А як ти гуй, у сей край, зайшої? — А то там, де ті Песіголови, то май дуще варта пильнує границї. — Але той десь чуї, що то за люди — тай іїстаї страх; але гадає собі: Гїй сї божя волї! Раз мати родила! Тай ти его не пустили, ай держьит у хакї, тай дают ему їсти — дают кобилече молоко и волоські горїхи; а робити не застаїлеют. Тай він перебуї тиждень — дивит сї на рукї, а рукї пухнут, такий сї его поправок бере від тої їди, що они ему дают. Держели его місїць и на самїм тїм кьилшику, то він сї такий зробїї грубий, що чуд. Тай за якис чьис він не зміг їсти ніц — так изєнт. Але раз два Песіголови пішли на лови — бо їх було три — а тому третому казали, аби того годованцї зрихтуваї на вечеру, як они прийдут. Бо ти Песіголови лиш из того живют, що иде куж-

дої днини на лови, що име — звір то звір, чоловіка то чоловіка, усеку живину тай то їст... А той напалиў зелїзну піч — а до тої печи є возок — тай Песїголова показує єму, як аби легаў на тот возок, що хоче го у піч завезти и спечи... Тай як тот лег Песїголова, а тот лиш розмахне сї — а візок из ним лиш заджуронит у ту піч... А тот укік; здиміў раз-два! Тай прийшоў на границу и пустили го. Прийшоў ид свеї компанії и дослужиў свої роки и тогди пішоў до дому. А кари не маў жадної, бо він усьо сказаў по праўї, у явих він руках буў и їму даровано.

(Семен Попович).

52-10982

BEITRÄGE ZUR UKRAINISCHEN ETHNOLOGIE
herausgegeben
von der Ethnographischen Kommission der ukrainischen Ševčenko-
Gesellschaft der Wissenschaften in Lemberg.
Ba. XV.

МАТЕРІАЛИ
ДО
УКРАЇНСЬКОЇ ЕТНОЛОГІЇ.

ВИДАЄ ЕТНОГРАФІЧНА КОМІСІЯ
НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМ. ШЕВЧЕНКА У ЛЬВОВІ.

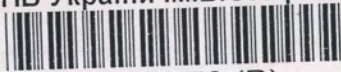
ТОМ XV.

У ЛЬВОВІ, 1912.

Накладом Наукового Товариства імени Шевченка.

З друкарні Наукового Товариства ім. Шевченка.

ЛНБ України ім.В.Стефаника

01001270 (B)

Від редакції.

Приладжуючи отсю книжку до друку, старався я вмістити в ній як найбільше таких матеріалів, що своїм змістом сягали би до найдавніших часів культурного життя нашого народу. Се й удалося у значній мірі, бо „Народний календар“ А. Онищука та В. Доманицького подає цілий ряд вірувань із передхристиянських часів і вводить нас у релігійний церемоніал наших предків не вважаючи на його пізнішу християнську зафарбу і примішки, які відразу можна відрізнити. У статейці А. Онищука „Баї й ворожіння Андрія Шумиляка“ змальована діяльність старинного маґа, що умів так добре володіти людськими душами і використувати їх у потрібнім напрямі. Часті повторювання імені християнського Бога та святих у текстах заклинань, се уступка, зроблена християнству, однак чисто формального значіння. Оповідання, зібрані в моїй статейці „Купанє й паленє відьм у Галичині“, відносять ся також до старинного звичаю, що коштував людство численні тисячі жертв та належав до найстрашніших, й добре, що про нього тепер можна лише згадувати.

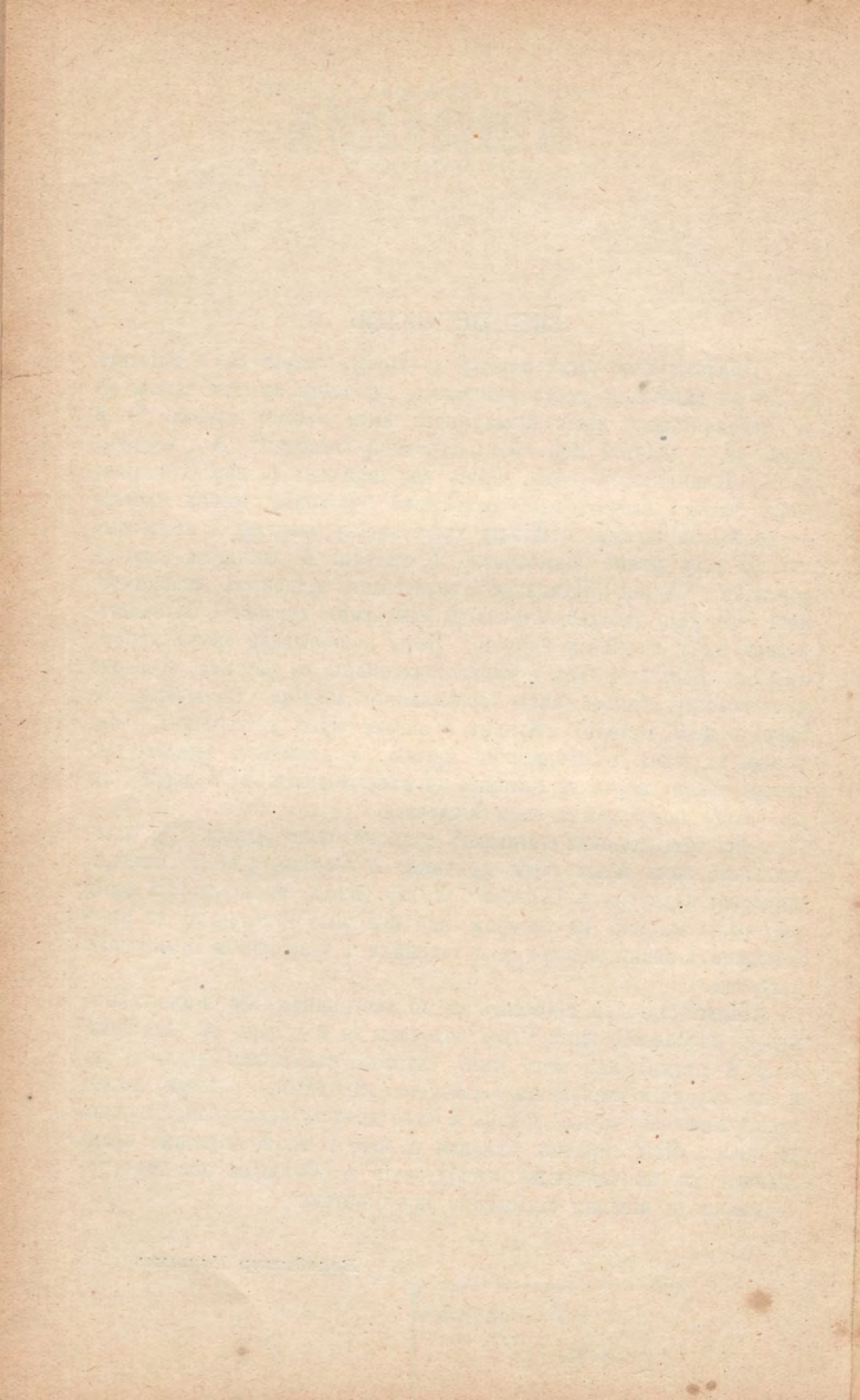
Всі отсі статейки дотикають духового життя народу. До матеріального життя подає гарні причинки А. Онишук у статі „Останки первісної культури у Гуцулів“. У ній бачимо наглядно, як давав собі раду чоловік, не ткнений іще новітною культурою, та який безмежно великий відступ між тодішнім і теперішнім культурним поступом.

Інші статейки відносять ся до теперішнього або недавно минулого народнього життя і всі походять із під пера А. Онищука. І сі й згадані вже його статі служать найліпшим доказом, що й на скромнім становищі сільського народнього учителя можна прислужити ся науці, коли є в кого до того замилюване й охота до праці. Моїм горячим бажанєм є, щоб у такій науковій праці знайшло ся як найбільше наслідувачів А. Онищука між його товаришами та іншими сільськими інтеліґентами.

Володимир Гнатюк.

ЛННБУ ім.В.Стефаника

5210988

Народний календар.

Звичаї й вірування привязані до поодиноких днів у році, записав у 1907—10 р. в Зелениці, Надвірнянського пов.

Антін Опизчук, народ. учитель.

Час і його поділ.

»Зеленці,« подібно, як і інші мешканці наших гір¹⁾, означають усякі важніші події відповідно до того, серед яких обставин мали вони місце. І так кажуть: »кісних рокіў²⁾«, — »за кошуцкої війни«, — »у рік (два, три) по³⁾ або перед«, — »як мене покликали⁴⁾«, — »як лівінка була⁵⁾«, — »як саранчѣ хашу глодала«, — »як ліс горіў«, — »як ліс измерз у сьвики нигіли«, — »ше дес из за якихос забігіў⁶⁾«, — »як Доўбуш ходиў«, — »як ходили⁷⁾ ў опришки«, — »за ксьондза (Н. Н.)«, — »як була тота велика повінь, що Хаїма забрала«, — »як була тота кишка зима«, — »як тот помірь буў«, — »як я вінчыў сї«, — »як умерь« (той або той), — »як зима⁸⁾ упала у петріх⁹⁾«.

Рік ділить ся на 12 місяців; вони називають ся:

1. »січень — січе вітром и морозом;

2. січень;

3. марот — марта мусят ше береза замерзнути и теплиці; марта аби брати води до схід сонці и у капусту троньки давати (у бочку), то буде ріска-пахуча, допізна ни буди сї псувати; аби марта имити рибу и їсти, то голова буде здорова цалий рік;

4. бѣрезень — береза пукає;

5. май — май, а ти за себи дбай!

1) Диви: В. Шухевич; М. Зубрицький. 2) Щось було (якась подія). 3) Чимсь. 4) До війська. 5) Як ловили давно до війська. 6) Татарських, опришків. 7) Люди. 8) Сніг. 9) Около свята Петра і Павла.

6. бидзень перший — марга бицкае сї, спека приходит;
7. бидзень другий;
8. иливій — бо е сьвито Ілі; сінокоси прихогіт; від иливого дуже громи слабо бют;
9. жоўтень — ліси жоўвнуть; рубати би вйиль¹⁾ на дрїва— добре горит;
10. падбліст — паде лист у саду и у лісі;
11. грудень — груда мерзне;
12. просімец — марга просит сї на даваньи²⁾; — май великі ночи цего просимці, то дуже би давати сїна богато: як сї заморит марга просимці, то уже і поправок хиба аж по петріх; просимці ни вільно снувати, бо воўкіў сї засновуе, шо будут сї сплітати по селу«.

Рік³⁾ має чотири пори: »вёсну, літо, осінь, зїму«. Місяць має чотири »нигіли« або »тижні«; тиждень сїм днів, а день і ніч, то »доба«.

Після 24-ро годинного протягу часу (доба) відрізняють:

1. »досьвіта — година до зорі;
2. на зорьих — зоріє;
3. рано — як сонце зійде;
4. ў обіди — коло восьмої години;
5. ў підполудни — одинацята година;
6. полудни — 12 година;
7. по полудни — так коло другої;
8. у великий підвечірок — три години до заходу;
9. малий підвечірок — година до заходу;
10. у вечеріх (у вечір) — як смеркни сї;
11. у заўльги — як польгають спати, коло 10. г.;
12. опіўніч — 12 година;
13. по ў піўночи — друга година«.

Коли »на сьвікі краснó«, себто небо ясне-погідне, »шо видно сонці«, тоді найліпшим годинником е само сонце; »по сонци« пізнасть усякий, котра година »менче-білше«, а декотрі — звичайно старі — означають »чьис« навіть дуже точно.

Дехто орієнтуєть ся по тіни; запам'ятає собі, де »паде кіна« в полудне і, відповідно до сего, чи вона звернена в сей або той бік означеного місця, означає години перед або пополудневі.

¹⁾ Сего місяця настинають дерева (вільхового, букового) і воно лежить на місци та вяне і схне аж до пізньої осени. ²⁾ Від тепер хуба вже не пасе, але годують її сіном: вона »на даваню«. ³⁾ Кажуть: »У нас 8 місяциў зими, а решта — усе літо«.

»Як на сьвікі нигода, мрачно, а віўчир ни знає, котра година — чи уже вечеріє — то зараз дивит сї віўцьим або козам по очех: як чоловічок (зїниця) у очех круглий, то уже вечеріє, уже чьисити ит кошьирі. Рано мают віўці и кози чоловічок доўгіватий¹⁾«. (Петро Дирда).

Як »у днину« відгадують час по сонці, так у погідну-ясну ніч пізнають »по косарьих²⁾«. Кажуть: »Уже зійшли косарі, — у обіді³⁾, — у полудни, — у великий (малий) підвечірок, — уже косарі — захогит, зараз буде зорьити«.

В ночі пізнають час »по кугукі⁴⁾»; кажуть: »перший кугут« (= 12 год.), — »другий кугут« (= 2—3 год.), — »третий кугут« (= перед зореми).

»У мени такий, куме, кугут — шо як запіє перший раз, то пунтом 12 година; а за тим піє уже шо години аж до днини«.

»Вечір⁵⁾ пізнают по ватрі, по півовини: як вечеріє, то половинь біла, а так то чирвона«.

»Як піўніч, то віз на небі обернений вієм долі рікоў, а як зараз днина, то наверне сї вієм т сонцю⁶⁾«.

Ніч.

»Ніч має своє право«.

»У вечір ни годит сї віносити сміки ис хати, бо уже нисе — аби нис, шо сонци зайшло — то нисе сї на зустрік місїцеві⁷⁾«.

»Як иде сї у вечірь ис поперед христа, то сї ни ёрстит и сї ни здоймає крисані, бо Сус Христос тогди спочиває, то сї его ни буджеї«.

Вечером також не здоровкають ся — як у день — словами: »Слава Сусу Христу!«, але кажуть: »Добрий вечір!« Роблять се за-для висше наведеної причини.

»Як доїт у вечірь корови, то тот, шо иде, каже: Спори Боже у короў богато молока! А вона уже відказує: Спори Боже у короў богато молока, а вам дай Боже здороўльи тай віка«.

»У вечірь нигійрь дивити сї у зеркало, бо робит сї вітак пога-ний на очі«.

»Ни годит сї пити у вечір (воду), бо ласує узети сї хрискинина така — преч би сї казала — титьоха⁸⁾. То страшна бола! То так тепе чоловіком, шо би Бі' борониў; и вісім негіль буде сї мучити на то.

¹⁾ Кажуть також: »Уже зараз вечірь, бо кури идут на сїдало« (се як мрачно). ²⁾ Назва звїзд. ³⁾ Косарі. ⁴⁾ По піяню когута. ⁵⁾ Як мрачно. ⁶⁾ На схід. ⁷⁾ І рано не несуть на »передні« двері, бо мовляв »на зустріть сонцю, — грїх«. ⁸⁾ Пропасниця.

Та як би уже дуже хрискинин хокіу пити, то аби три рази хухнуу на воду, то ни шкодит“.

В ночи не вільно вінчаній жінці виходити на двір без хустки:

1. »Вібігла одна жона — не до вас чесних кажучи — мочити на двір тай вібігла так простоволоса, без хустки, у вечір. Тай як вібігла и — не дивуйте — причыкла, а то лиш разом кличе из дороги... Таки було простоволосе, як вона, лицы тому ни було знати ніц, и так було гей у мокру рубатку завите тай кйває на неї палцем... Але вона, иршена, назадгусь... назадгусь... тай у хату... То жоні у вечір гріх ити простоволос на двір«.

»У ночи, як дужи темно, ни годит сі бігти, бо буде пужіло«.

»Свистати и співати ни мож, бо мож собі такі шос прикликати¹⁾«.

Ідучи на спочинок, відмовляють »очинаші«, старі-ж до звичайних додають іще такі:

2. »На горі неньскі, на долині одиленьскі спала присьвита Гіва під оцем Николаем, під чудоуім образом.

Прийшоу ид ні сам Сус Христос: Спиш, Мамко? Заснулам, Синку! Синку мій озлюблений, снуу ми сі на кі сон страшенький: Шо Тибе три дні на хрест розбивано; тиче Твоя кроўця доліу труною, відпадає твое кіло як кора від дерева. — Ни еск то, мамко, сон, — то е воісина праўда, котрого часу у мене буде. — Узыла присьвита Гіва свого Синка за руку, звилá Ёго на утрини, из утрини на ўсечное, из ўсечного на шпори, из шпори на сине мори. На синім мори білий камінь, на тім камини стоїт циркоўці, у ті циркоўці стоя пристоли, за тими пристолами сидит сам Сус Христос — голоўку склониу, руки розкрілиу, за нас грішних муки приймау.

Прийшли д нему Петро-Паўло: То ми кі жиль твеї муки... — Ни жылуйти меї муки, але узміт золотий хрест у руки и золоту палчку, игіт по ўсему світу и кажіт малому, старому, слутому²⁾, хромому, глухому, сліпому — хто буди сисю молитву знати говорити, тому сі буди царство-рай допирати, пекло на віки замикати. Амінь³⁾.

(Катерина Остапчук).

Павло Курчук відмовляє сю молитву так:

3. На горі ангельскі, на долині одиленскі спала присв. Гіва під оцем Николаем, під чудоуім образом. Прийшоу ид ні сам Сус Христос

¹⁾ Диви: Матеріяли до укр. етнол. т. XI ст. 2 і 92 »Планети«.

²⁾ Слутий — без руки. ³⁾ До сеї молитви е варіант, що кінчить ся: »Хто буде сисю молитву говорити у петниньку до напісниченьку (диви низше), у суботу до схід сонінька, у нигілю до служби божої, тому буди сі рай домикати, а пекло запирати«.

тос: Мамко моя, прийшоў-ем кі побужати. — Сынку мій милий, снуў ми сї на тебе сон страшний: шо кі на хрест розбивано, кроў твою розливано, віпадає твое кіло, як кора від дерева: ў пирста бют, на Сусову голоў тирновий вінец кладут.

Колиш то буди на мнѣ, мамко?

У пйитноньку до постѣньку, у суботняньку до схід сонейка, у нигілинньку до служби божої.

Водит присвіта Гіва свого Сінка по небі. Извела его на спори. на ўсе сине мори. На кім мори ремез, на кім ремези циркоўдцы, а у кім циркоўдцы столи-простоли; за тими столами сидит сам Сус Христос сумний-нивиселий, ручиньки розіпньіў, голівочку склониў. Сім-дэсят-рем сотворених сотвориў, из живуцого кіла кроўцю пустиў, за вас грішних мукам приймаў.

Приходить Питро, Паўло: Божи мій! Божи, то ми живь твеї муки. Беріт-же и собі-ж хрест у руки, хрест и ясну паличку¹⁾ у праву руччку и игіт у здоўж світа и ў попереk и, читаючи, проповідайте: Хто буде причистої Гіви сон говорити, буде му сї рай допирати, пекло замиkати о віки віком. Амінъ.

4. »Очинашик дибулєцкый, Суси Христи сотворецкый до Гра-
біўцы приналожный. Маленьки, чорнєньки у скрипочки играє —
душка сї радує, мушка сї йойкає. Господи! Господи! А! Господи Божи
ні прости. Олукавого сотворих. Амінь».

5. »В однім куті хрест святий зитворящий $(\dagger)^2$:

в другім	»	»	»	»	:
----------	---	---	---	---	---

в третім » » » » ;

в четвертім куті » » » :

Серед хати Козьма-Єлія стоять собі збрійні із новим мечем, із кривавим серцем, б'ють сі лихого...

Ми сі лихого-злого ни біймо! Коло нашого двора камйина гора, осиковий кіл, огненна ріка; хто буди йти, на гору сі ўбе, на кіл сі прібе, ў огневій ріці изгорит.

Обійшла-ж тота молитвонька наўкруги нашого дворонька, сіла собі на ворота: хто добрий — пускає, а хто лихий, стинає».

(П. Курчук).

6. Otczenasz³⁾ I-szyj staroświecki Zelenśki, któren niżej podpisanym na pamiatkę wieczną zanotował.

¹⁾ Дехто каже: »свічечку«. ²⁾ Вимовляючи ці слова хрестять ся і, звертаючись у кождий кут (хати), кланяють ся; пор. Матер. до укр. етнол. т. XI, ст. 78, ч. 30 і 31. — ³⁾ Молитви ці відписав я з парох. книг у Зеленій.

Na hori neński, na zemly oddaleński Stała Preświataja Diwa, pid Otcem Nykolajom spała, pid czudownym obrazom, pryjszow yd ni Chrystos: Mamko moja, pryjszow jem tia pobużaty. Synku mij ma-leńkyy, son my sia snyw na tia straszneńkyy, szczoś na Chreski roz-bywany, szczoś na Chreski zwieszany, teeze twoja krowa doli krestom, tiło twoje widpadaje, jak kora wid derewa, derewa wszelakij u persty bije, ternowy wineć na hołowu kłade, a w nedileńku do obidońku, a w Sobotońku koly soneńko schodyt, tohdy Susa Chrysta za ru-czeńku wodyt, zwela jeho na Utrienie, z Utrienie na Wsenoczne, z Wsenocnoho na Służbu Bożu, z służby Bożoji na Szypory, z Szyporiw na syne more, za tym synym morem stoły, prestoly, za tymy stolamy Isus Chrystos leżył; hołowka spuszczenie, ruczki izłō-żenie, niżky rozprosterynie za nas hrisznych muku pryjmaw.

Pryyszow Pawło z Petrom: Hospody Isuse Chryste, szczo ty dumajesz? szczo ty za nas 5 razy muku pryymajesz i swoju krowciu prolywajesz? — Koły wam żył moi muki, wozmit że wy chrest w ruki i pidit powzdowż swita, koho zdyblete, czy stare, czy małe, czy ślipe, czy chrome, czy durne, nauczajte, chto toj pryświatoj Diwy (сон) bude umity howoryty, za chrystowu matier zhaduwały, szczo za nas muki pryjmała, swoju krowciu prolywała, to bude wid P. Boha łasku maty i tomu sia bude ray dopyraty, a pekło zamykaty.

Budy imia Hospodne blahosłowenno od nyni i do wika. Amin.

7. Druhuj Otczenasz.

Oy tam more, a sered mora cerkowci z troma werchamy, a w ti cerkowcy Chrystos sumyrneńki, koloriy nas 7 raz widkupyw, 7 raz prośwityw. Idy, Petre, na kray świta, propowiday Ewanhelyje po świtu, a chto bude toj (otczenasz) howoryty, tomu bude pekło zam-knene, a nebo otworene.

Te Otczenaszy podpisany, gdy przybył do Zielony, zastał i z wielką trudnością prawdziwego Oyczenaszu mógł nauczyć swych parafian.

Halikowski¹⁾

Paroch Zielony.

Помолившись²⁾ Богу лягають »спочивати« перехрестивши вперед тричи рукою »підголоўє³⁾«.

Дні.

Кождий день у тижни має для Зеленців своє значіне і до ко-ждого привязані якісь вірування та заборони.

¹⁾ Помер около 1867 р. ²⁾ Не всі молять ся, бо багато ще та-ких, що жадних молитов не вміють цілком. ³⁾ Місце, де покладе голову.

1. »Як Сус Христос ходиў ще из апостолами по світу, то робили кужгій днини обрахунок, нїби — як она сї називає и шо ї належит; и як прийшли на нигілю, питают сї апостоли:

А сесь день?

А, се — каже Сус Христос — се я сам!

Нигіле май старша днина«.

(П. Курчук).

2. Неділя — »значит ни гілай нічого«.

»Іхаў якис фурман у нигілю віньми; дес то він іхаў, можи ў госкі, можи як — тай маў бакіг у руках доўгий. Сидит він собі на фірі тай усе батогом по зимли: фак! фак! Так собі из играшви. Али далі додивиў сї, шо де удариў — там на зимли знак и вітіў кроў иде... Тай тогди изжихнуў сї, набаг собі уже, шо то е нигільи тай шо він робит, шо землю бе. Али такі у той раз розболіў сї. Приіхаў на то місци, де іхаў, а там питают: А ви ж чо такі слабї? — Він уже приказує, як то було... Али там буў один такий розумний и каже ему: Абис знаў, нибожи, шо нигільи можи, абис и другого наказуваў. У нигілю, кажи, де фациши по зимли, то так, як бис сам сибє удариў. Возмиш ніж у нигілю, стружиш—шос туди майштруеш—то так вигльидає, як бис свої руки стругаў. Тай за тим кажи: Скажи, кажи, мині, чоловічи, шо е нигілі? — А, кажи, шо то е нигільи? Свито тай уже... — Но, кажи тот чоловік, то я тобі скажу: Нигільи, значит, ни гілай нічого... Имйи гілятого нигільи, бо у нигілю шо зробиш, то ни годин тобі ксьондз дати покуту; ти сам повинен знати, шо то е нигілі«.

(Петро Попович, Он.).

3. Раз одна жінка робила у нигілю у вечірь сукно при світлі. Але дивит сї она — а то лізе крузь каглу якас чельидина; дивит сї, а тота така обідрана, кирвава, шпильками та еглами обколена, порубана та побита, шо льячно сї дивити.

А тота жінка питає сї: А ти-ж чого така?

А, каже, я у таке упала; я е нигільи, а люди робе, мене ни шінуют-збиткуют...

Але ті жиль сї изробило, пішла у комору, унесла масла та ти рани вімастила добрн. Тай мала за ту прислугу цалий рік масла статком«.

(Ів. Крамарчук).

4. »Одні жінці казали, шо бошка (грїх) у нигілю робити. Але ї то не ў голові, она ткала полотно як цалий тиждень, так и у нигілю.

Тай так бўло, шо прийшла нигіле до неї тай каже: А ти тчеш, каже, тчеш, небого? Ануко, каже, може и я буду помагати?

— А, я бідна — каже та жінка — я не маю шо їсти, я робити мушу, абим жила.

— Роби — роби, каже, я зараз принесу кі їсти! Тай пішла.

Через час приходит нигіле зноў під вікно ит кі жінці, доперла вікно и пометала у хату кінцькі голови и хрискинікі туші¹⁾ мертвецкі. — На, каже, їж, колис голодна. Тай пішла. Тота изжихла сі и покаяла сі«.

(*Катерина Остапук*).

5. »Одна жінка прела усе на петницю и на нигілю. Раз прела из суботи на нигілю, а то приходит жінка суха, чорна и просит сі у хату. — Пустила. Каже тота жінка — то була нигіле — абис ми цих верекін деўек на заўтра запряла, бо як не зопредеш, то погинеш.

Тота сі спудила, побігла до сусіди. Каже сусіда: Віжи, небого, борше та преди, але лиш по одноў ниткоў увивай веретена тай до піўночи збудеш сі роботи.

Другої днини, у нигілю, прийшла жбна, та сама, шо була учера и каже: Ну, шукай ні, каже, роботу, най виджу, як ти зробила.

Уносит она веретена.

А тота узела и каже: Чикай! буду я знати, хто то тебе на се порадиў.

Тай та жбна изжихла сі и уже не прела у нигілю и у петницю. А тота, шо і порадила — уніміла до смерти«. (*Андрій Перожук*).

6. Неділя — то Матка Божа.

»Матка Божа хокіла припочети, хокіла бути засвичена. Прийшла она до понегілка и просит го, аби її приймиў. Але понегілнок каже: Я е робітний, суйтний²⁾, у мене не припочинете.

Прийшла до вівтірка — а віўторок так само; сёреда так само; читвер — такі так; петниці — такі; субота — так само... Але прийшла до тої днини, шо сема тай каже: Прийми мене припочьити...

Тай нигіле приймила. Так станóвит, шо нигіле приймила Матку Божу тай е під і опікоў«.

(*Сем. Попович*).

В неділю не можна робити тяжкого нічого, а понад все: »Хліба печи ни вільно, пирогиў ліпити, кісто місити — то, шо сі місит, то у нигілю за то гріх великий«.

»Страву варити можна, али то, шо кончи на тот день потрібне; так, аби сі облишило, то ни вілно, бо тої нигілної страви у понигілнок ни вілно дати цсови, анї котови, анї безрозї, анї нікому, бо то грішне, тої днини свитої сі робило«.

Дехто справді »не тóпит« в неділю цілком, гріхуючись — а »споживают« тоді страву приладжену в суботу; инші палять у печах і варять, аж коли вернуть з церкви і у »великий підвечірок«.

¹⁾ Т, ш = тулів. ²⁾ Неспокійний.

»Води принести можна, али не з далекої кирнички — то рахує сі легка робота; али як сі облишит вода из нигілі, то ни вільно у понигілнок — анї лице хрискинци умити, анї худобі дати, анї там вісипати, де маржина ходит, хиба би вісипаў під пліт, у кут, де ніхто ни ходит — бо то шкодит нигільне«.

»Котрий би писаў шо у нигілю, то и гріх має нипрошений за то, шо то нигільи и дужи »тому« — оссина! — допомагає, бо »він« — цураха му! — хоўде сі під ту нигілну тріску и Илий свитий ни може »го« — пек му! — убити«.

»Той воўк, шо літає, шо має пащэку замкнену, то він літає и шукає тої трісочки нигілної — шо аби лиш хто раз цьокнуў ножем у нигілю; — та як найде тої трісочки, то докине сі її віоркоў¹⁾ тай ему сі пащека зараз дотворит«.

»Из худобоў ни вільно рушити у нигілю из місці бугь-де, ци у полонину, ци у ярмарок, або як«.

»У нигілю гріх спати до служби (Божої). То сі має и хорого здоймити, аби сигіў, як сі служба правит; а як є, шо би ни хокіў, то солону під ним запали, аби сі изжихнуў тай аби сі підньиў, бо гріх лижьбити«.

В неділю також не вільно чесати ся, бо »то великий гріх! Котре чеше голову у нигілю, то як умре, то голова и волос ни зігние ніколи«.

Всі чешуть ся в суботу і то перед заходом сонця²⁾.

Тут наведу ще три оповідання про неділю записані від Петра Федоришина з Пасічної, Надв. повіта:

7. Як негіле покішає.

»Була дуже цікава гіўчина, шо так цілий тиждень робила, шо могла, а у негілю — або за рижками, або грибами, або за ягодами, така була дбала.

Пішла она одної негілі, ци уже за грибами, ци за чим і лиш увійшла у ліс — а то зимле сі простушила і она упала у присподню.

Переночувала она там, просит понегілнок, аби ї віратуваў. Відповів понегілнок: Не маю власти...

Так она просила кожду днинку, аж до другої негілі; кожда днина відповідала, шо власти не має. Як прийшла негілі, она просит: Негіле сьвита! віратуй мене відци.

Нигілі промовила до неї: А будеш ві шанувати?

Буду! каже.

І зробила сі она на землі. А негілі каже: Паметай і у кужгій

¹⁾ Писком. ²⁾ Також бритять ся в суботу перед заходом сонця; шо заході гріх.

робокі бись ні шінувала, бись нічого не робила; а коли буде тобі найгірше, абис так весела була, як коли ти найліпше.

Дау Біг, она сі віддала за ксьондза. Но, так они ґаздували ци рік, ци два, ци три — шо уже була меже ними дитинка; але дитина така була, шо ше не уміла добре сивіти, учила сі лишень.

Привіхали до них госкі і пішли у негілю разом з ксьондзом до церкви. Але слуги лагогет їсти для гостей і для домашних. Видит їмоскь, шо тоти слуги мают захід великий, поклала дитинку на скіл і поклала ніж і цибульку, а сама пішла у кухню узети кружок, аби ту цибульку покраяти; ніби помочи служницям.

Вернула сі она із кружком ід столови — дитина як узьмила¹⁾ ніж, так кінцем у гору і як гойдала сі, так пробила сі на ніж у смеркь.

А она той ніж віхопила з дитини і віснула шуфляду із стола і поклала там — дитину, ніж і цибульку; засунула вітак стіл і замкла, аби ніхто не вигіу. Потому такі обернула сі до служниці і жертує-спасує, ніц сі до голови не приходит, шо сі стало.

Але недалеко мешкаў пан, шо они до него ходили поговорити. Віхогі з церкви ксьондз по набоженцтві, із тими госкіми і питают — де дитина.

Каже їмоскь: Я ходила, каже, до того пана і там лишила.

Но, байдуже!

Госкі побули, погостили сі і — поїхали.

Але каже ксьондз: По дитину би піти, бо вечір.

Е, каже їмоскь, там дитині ради, най буде до рані. І полегали. Перед дниноў встала їмоскь, питає сі ксьондза: Ци ше негілі?

Ксьондз каже: Іди на двір, як видно маржечого сліду від днини, то уже понегілнок, а як не видно, то ше негілі.

Тай віходила она три рази; за третим разом уздрила слід. Іде она з надворку і: Дитинко моя! каже, дитинко... том сі, каже, не доўго тобоў кішила!... Голосит.

Ксьондз сі зриваў — шо такого?

Але она каже: Будеш зараз вигіти. Домкла шуфляду і вікигає відти — диве сі — дитина сидит собі тай бавит сі тоў цибулькоў.

Ксьондз питає сі, шо то є.

Так і так, каже їмоскь, хокілам помочи службі, а дитинка узьмила ніж і як похилила сі тай пробила сі.

А ти, каже ксьондз, забула, яку ти згоду мала з негілеу?

Каже: Я знаю, алем забула; якем собі пригадала, то заразим так робила, як негіля приказувала.

¹⁾ В Пасічній всі кажуть: »узьмила«.

Каже ксьондз: То і негілі тебе покішила.

У тої дитинки буў лиш відтак знак такий на грудех, як у Суса Христа, але рани не було».

8. Чого не вільно в неділю.

»Раз у мени ночуваў один чоловік з Калуше, тай приказуваў, шо у них там умер яkis чоловік. Як звичай третої днини ховати, узели кіло до церкви, з церкви на цвинтар і хотят пускати у яму.

Але чути, а то зачело у труні шкробовіти... Они докрили, а той живий; питає сі він, чого він там. І кажут ему люди: Та видиш, шось умер, та ті до гробу пускаємо. Тай він устаў і пішоў з народом ід свеї хаті; потому ше жиў пятнайцїть рокіў.

І казав він три слова: Люльку нам не вільно курити так, як і Жидови у суботу, а нам у нигілю; за бійку великий гріх; хрискенцька нога аби поріг до Жиди не переступила у негілю».

9. А, проклятий чоловіче!

»Раз ішоў Венгер¹⁾ понад воду дорогоў тай нагійшли три люди пені і шось із тим чоловіком зачели говорити.

А той Венгер підиват сі на одного пеного і каже: А, проклятий чоловіче!

А тот пений чоловік удариў сі у груди і каже: Я проклятий?! Таж я старший брат²⁾! — Тай за ним! Але тот Венгер укік гет.

А то пріто, він ему сказаў »проклятий«, бо на Венграх у негілю горіўку не пют; у негілю уже его нога у коршму не ступит. Пріто він ему каже: А, проклетий! шось нині у нигілю пений».

»Понигілнок — говіют у нас из за худоби; як шос туди не поведе сі, то обрікне сі тай уже такі тот день говіє». »Коби ни сварити сі у повигілнок, бо цалий тиждень буде сварка».

»Віўторок — коби не благовісна³⁾ днина, то усе добре робити, хіба снувати не вілно, бо у віўторок світ сі засновуваў».

»Середа — бошка⁴⁾ кроїти и шити сорочку, буде гризти — не дивуйте — вуши сі мечут⁵⁾».

»У піст (великий) ни вільно у середу продати яйце від курки, бо вітак половик ласує убити курьку; хіба аби клаў яйце на землю, то так можна продати — аби собі из зимлі узвиў, але из рук ні».

¹⁾ Так звуть угорських Русинів. ²⁾ Церковний, ³⁾ Диви низше: »Благовісна днина«. ⁴⁾ Гріх, невільно. ⁵⁾ Дехто мовляв: »сорочка скоро підре сі».

»Мали Жиди змову Христа зловити у середу, то ддятого она варка«.

В сей день не можна також золити біля, а се ось чому:

1. »Трафило сі дес то, шо жінка зробила у середу золу; зробила золу, хоче прати тай уходить у хату якас баба и каже: Шо ти там зробила, небого?

А, шом, каже, зробила, там золу зробила.

Нидобрись, каже, зробила! Типерь, каже, як хочеш, аби ти добре було, аби сі ти, каже, увійшло, то мусиш брати ту золу и пити; а як ні, то прийду заўтра у вечірє, у цесь чьис тай ту золу скипеню и у ту кі золу вержу горьичу... И пішла собі гет.

Тота напудила сі туди дужи, шо робити — але була дес блисько баба така розумна¹⁾ и она сі поскаржила, шо из неў є. А баба каже до неї: Ей, небого-небого, треба ти до заўтра напристи девйитеро верекін на віглї тай ти веретена поставити на вікно, то буде добре.

Тай она так зробила. У вечірє — другої днини — приходіт баба зноў тота, шо була сночи — а то була сєреда — глипне сі на вікно и каже: Ба, хто кі порадиў? Але узяла из вікна ті веретена и каже: Сими нитками будут дияволи путати душі и будут кигнути до пекла... Тай пішла гет«.

(Петро Попович, Он.).

2. »Одна жінка усе у середу золила. Тай раз робит золу, а то уходить у хату дуже суха жінка тай сіла у кут и сидит. А тота сі спудила — хто знає, шо се буде!

Але побігла она до куми свеї тай каже: Йой, кумко! прийшла онди якас така лечна жінка, дуже суха якас, тай сидит у куті.

А сусїда була »розумна« така тай каже: То Сєреда, каже, прийшла, бо ти усе золу робиш у середу — а то є грїх.

— Тай шо я бідна знаю гїяти?

— Иди тай оберни, каже, двері на вївороть; возьми та издойми из завісїї хатнї двері и оберни тими завісами, шо ишли у гору, у долину тай так кажи: Йой! шо сі ў сьвікі зробило? Серєдини гїти горе!

Тай та так изробила, як і сусїда порадила; обернула ти двері и каже: Йой! шо сі ў сьвікі зробило? — Серєдини гїти горе?

А та из кута, та далі; и каже ше: Чикай, каже, попаметаєш ні! Ба хто кі порадиў!?...«

(Семен Попович).

А Крамарчук Иван так про се оповів:

3. »Була одна жінка, шо у серєди золила. Та раз, як так у середу золила прийша у хату якас чужа жінка. А у печи були окропи. А та жінка каже: Ба на що ти окропи у печи кіпет?

¹⁾ Знахїрка.

— А, каже, хочу якес полотно золити.

— А ти не знаєш, каже, що то не вільно у середу золити? Сох-туй¹⁾, каже, окропи, аби швидко кіпіли тай клади свої гіти у цеберь...

Але та спудила сі тай каже: Зараз, каже, зараз, але иду ше унести дроў.

Але побігла она на двір, шось туди, крунула сі сюди не туди, а далі убігає и каже: Жінко! Горет гори и долини и гіти середіни!

А тота изхопила сі из кута и вібігла у сіни, а далі из сіний каже: Але й мудрас, каже, бестийо! Тай пішла.

Четвер — »можна усе робити. У нас, ніби, предут у читверь аж докіў повечеріют, а по вечери то уже ни гірь доторкати сі ад кудели, бо уже заходит петниче«.

Петниці — »пісна днинка«.

»Прести не вільно такі жадної петниці цілий день, аж повечеріє сі. Як би котра прела у читвер по вечери, або у петницю до вечери — то прийде Петниці и принесе деветеро верекін, и покладе на вікно, аби тото запрести тої ночі«.

»У петницю ни преде сі, бо дріб (вівці) крутит сі вітак; ухопит сі дробети такий дур, що о так (показує рукою) млинцьи иде«.

Також шити того дня не можна всім жінкам, лишень хіба дівчата можуть.

»Кажут у нас, що лис и половик кури буде брати, як жінка шие у петницю«.

»Як аби у петницю шиў або преў, то віттак колодьба име хрискенина за тото«.

1. »Раз сигіла одна жінка на припічку и прела куделю. А то було из четверга на петницю у вечір; а кагла була не заткана.

Але разом то улазит крузь каглу гіўка — Петниці тай подала і ногу з мирце; най сі ни приказує — от туй (показує) гомілку саму, тай каже: На, каже, меш мати на страву, коли нині предеш...

Тай пішла гет«.

(Микитиха Попович).

2. »Була одна, що прела як ніч, так день — навіть у петницю. Тай раз прела у петницю, а то приходит ид ні жінка, каже: На що предеш?

— Ой, я, каже, бідна; мушу заробити.

А та поклала на вікно (она у хату не ішла) деветеро веретін тай одну хрискенцьку руку на вечерю; тай каже: На оцх деветеро верекін, абис їх до рані зопрела; а це, каже, твоя вечері.

¹⁾ Пильнуй.

Але, каже, абис так не запредала веретена, аби ледви конец у руці можна держети.

Але тота жінка так прела, шо до равї такі напреда тих деветеро верекія, тай поклала назад на вікно.

Рано приходит Петниці и узела собі ти веретена и ту руку и каже: Алесь мудра! Диви сі, не преди у петницю, бо кі нагодую«...

(Іван Крамарчук).

»Приказуют, як би постиў дванацять петниць, то би буў »Віж-дуном« — шо би знаў усьо на перед«.

Подібно як у середу, не вільно робити золи також і в п'ятницю.

»Кажут, як би котра робила у петницю золу і прала, то би і у лікі бурі прала; буде ити бугь-де тай бурі захопит і спере до чиста«.

»Як котра аби робила золу у петницю, то по смерти ти Оси-наўци будут і наповати золоў«.

В петницю також мовкне всяка пісня, бо »то дуже наказуют за то, шо гріх, шо петниці пісна и она за ўсіх Бога просит«.

Лиш мати приголублюючи свої діти-квіти, чи люляючи пісню приспати хоче, звертаєть ся »найперше до Петниньки« словами:

»Петнонько-гівонько, прости мою душу,

Бо я свої дитиночці заспівати мушу«.

»Петнонько-гівонько, прости мою душу,

Хокь я маю гріх великий, заспівати мушу«.

Ось так перепросивши Петницю сьпівають вже дальше инпі пі-соньки, поки дитя усне.

Дівчата-ж троха інакше. Вони передом упрошують прощення, шо, колишучи дитинку, мусять сьпівати:

»Петнонько-гівонько, прости мене нині,

Бо я мушу заспівати маленькій дитині !

опісляж просят благословеня для себе:

»Петнонько-гівонько прости мня, прости мня,

А з ким я сі закохала, з тим благослови мня«.

Всі про те обходять п'ятницю пісно і тихенько—без співу і музики.

»Приказуют также, шо из петниці на суботу не годит сі їсти чісник, бо будут сі мерці снити«.

»Субота — не можна золи робити, задля померших. Аби не обтинати ніхтий, бо сі вітак задирают; чьисом як сі задре, то аж до живого«.

В сей день »не вільно дублива робити (вивар з вільхової кори), бо то задушна днина; душі ждуть, аби їх заіменити, а то їм приходат туди зола и дубливо«.

Як через цілий тиждень більшість не миєть ся цілком, так у суботу робить се кожний. Лиш сонце зійде, кличе мати: »Галоў! уставайти мити лице, бо нині субота«.

»Гріх у суботу ни умивати сі, є приповідка, шо — кажи — и мидвіг у суботу умиває сі и кажи очинаш (якис, видите, придивіў сі на то). У суботу як чоловік сі уміє и помолит, то ангіль збирає из него гріхи тай законює хрискинина, а гріхи нисє не перед Бога«.

Кажуть: »Як бис сі ксьондзови сповідаў, шєс у суботу сі ни ўмиваў, а ў петницю співаў, а ў нвгілью снідаў — то би кі ксьондз ни даў пукту«.

»Аби сі не ўмиваў и не ерстиў через деўєкь субокіў, то би сі єму показаў »тот« — цураха му!»

»У суботу нигійрь дерати липину¹⁾, бо мусит хтос у кі хакі умирати и мусит сі єму тоў липиноў сьвітити«.

Рокові свята²⁾ й звичаї та вірування привязані до них.

І. Різдво.

Остатного тижня перед сим святом всюди рух великий. Ѓазди, — де-хто пішки, закинувши на плече »тайстру«, у кого коні, той саньми, ще й сусід набере чимало, — спішать до міста, щоб »поорудувати на свита«.

Купують: муки (пшенична, житна, милайна), пшениці, меду, рибу (суху), сливок, перцю, ладану, свічок, олію, горнець, миску і ложку (до пшениці); де-хто справляє де шо нового з одежі:

»Бо то свєтинька раз у рік; Богу їкувати, шо Пан-бі' помі' їждати«.

Інші не трудять ся по все аж до міста, вони дістають, шо лиш потребують (навіть тютюну), або у свого »кирона« на відробок, або у місцевих склепарів »на борг«.

Ѓазди ладять дров на цілі свята, рубають для »марги« »гачуги«, »аби мала сі чим чирєз сьвита загурьити«; — »то то сі прилагоджує маржині, як собі, аби оно було кунтетне, аби не кльило«. Ѓаздині собі-ж порають ся коло хати: перуть біле, — »пущуют у хакі« (себ то миють стіни, лави, стіл), »мáскит« піч та вимітають з кожного кута смітя. На таких приготованях минає цілий тиждень і врешті надходить день »Свет-вєчєра«.

¹⁾ Тріски до освітлювання хат. ²⁾ Попри церковні свята обходять Зеленці іще богато т. зв. »свитціў« (також: »мале сьвито«) — »загла худоби, проти звіри, бурі, вітру«.

»Того дньи дужи би уважыти — як нивінчыйний ше (легінь) — аби ни увійшоў перший рано до тої хати, де є гіўки, бо гіўка сумуют дужи и кленут. То коби перший увійшоў такий, шо вінчыйний — то рагіськ! А як легінь увійди, то уже гіўка того року сї ни віддаскь».

Газдині прилагоджують того дня всячини »на страву«, щоб на вечеру подати ріжної в числі 12. — »Голубці робе и варє, так само пшеницю, горох тай біб май уперед, бо то хоче чьису та страва (себ то довше варить ся); варє ще кулешу, капусту, ріпу (бульбу), борщ зі сливок — як хто, то підбиває крупами або рижом, — пироги из слиўками и с капустоў, галушки из тертої ріпи та зарьижені олієм и рибу¹⁾«. Де-хто робить сего дня лиш до полудня, — »бо Христос на свйитвечірь, від полудні, научиў Апостоли, аби ни віговорили нікому, бо то буде тайна вечерьи, аби ніхто ни знаў за то, лиш хіба Христос и Апостоли. Але Юда такі пофáлиў сї Жидам, шо ми — кажи — сего вечєрі будемо мали тайну вечеру — тай Жиди так имили Христа».

Вечєра доварюєть ся, а газдині тимчасом миують діти та вбирають у чисту одіж²⁾. В хаті приберає все поволи святочний вигляд. На стіл кладуть отави та накривають єго скатертею. По сїм кладе газдиня на столі хлїби, які в сї свята звуть ся »настілниками«, у верхній бохонець заправляє свічку, а по при те »гурман« соли і у фляшочці меду. Під столом, на отаву, кладуть усяку »сарсаму« (сокири, пили, коси і т. и.), »аби залізо цалий рік ни ржывіло, аби пржьи ни їла залізняк«.

»Як сонічко западе за ґрунї«, бере ґазда з ґаздинею (сином, донькою) хлїб зі свічкою, ложку меду, пшениці, грани й ладану на черепок і виходять на двір. »Йдуть за сонцим, обийдуть хату три рази, а так идуть до худоби³⁾. П худобу обходит сї три рази и говорит сї очинаш за худібку, за здороўле, аби миром ховала сї цалий рік. Потому приступає сї ит кожгі штуці и робит сї на чолі, межи рогами хрест медом⁴⁾, вітак на одвіркови від стайні де худоба є, робит сї хрест медом и иде сї у хату. Як увійдуть у хату, то каже: Добрий вечір! А ті, шо є у хакі уже відповідають: Добре здороўле!»

Обійшовши так домівство вертають у хату і вносять тоді »кольїдника« — себ то снопок вїса, а в браку того, сніп бобиня —

¹⁾ Риби не варять окремо, лиш вкидають до капусти. ²⁾ Одіж вбирають тепер »завсїдну«, але чисту; є ще т. з. »коштївна« одіж, яку вбирають лиш до церкви йдучи (все майже нове). ³⁾ Є такі, що йдучи ударяють косою об каміне (»дзенькають«); инші знов остряють тоді косу — »аби при кісьбі ни порубаў сї«. ⁴⁾ Аби худоба любила ся, не билась між собою.

і кладуть його за столом у куті. Хліб з яким »робили обхід«, ставлять на столі¹⁾, а черепок з ладаном під столом²⁾».

Дехто робить трохи інакше: »Бере ґазда або ґаздині під праве плече хліб, у руку (праву) лишку из медом, а в ліву бере коноўку и иде по воду. Набере води и обходит три рази (дехто раз лишень) кругом доміўство, иде у стайню и робит кожгій худобині межи очима медом хрестик. Через тот чьис говорит єї молитви«.

Инші знов: Бере ґазда хліб ис свічкоў и ладану и иде до худоби; як вже обийде худобу и погодує, то аж тогди иде. Приходит и кужду штуку доторкне три рази хлібом и каже: Сину (ци уже хто из ним иде), типерь цирез цілі сьвита ни вільно казати маржині по имйи, али — »свитьоха«, бо то єї ни годит. Вітак обийдут три рази хату и сїдают до вечері«.

Є такі врешті, шо обійшовши худобу з хлібом, медом і ладаном, замикають стайню і тоді зарубують у поріг сокиру, »то ніби тим воўка замикає від марґи«.

Тому, шо жінці (вінчаній) не годить ся вечером виходити без покрвтя голови, проте, — »на сьвитвечірь бере жона на голову чоловічу шьипку, як робит єї обхід, аби потому будьколи у вечірь могла виходити на двірь простоволоса«.

В хаті робить кождому медом (почавши від себе) хрестик на чолі промовляючи: »Аби сес сьвитий хрест віздоруєу нас и помагау нам, аби нам було так солотко через увес рік, як сес мід є солоткий«.

Або инші: »Абис такий (а) солоткий, куди єї повернеш, як сес мід«.

Відтак намазує такий хрестик на столі (на бічний його стороні від дверий), на »драґари« і на одвіркови: »то проти урокиў«.

Коли на св. вечір иде по воду і здибає кого по дорозі в »порожніє«, то він ціліський рік не буде мати щастя; колиж противно, здибає кого »у поввіє«, тоді »цалий рік буде коло него вєсоло, буде мати цієски; як уже здибає кого ис поўними коноўками, то так гекує вєсоло, каже: Дай Боже здорує, аби цалий рік було у вас поўно добра«.

Як вечера вже готова, ґазда звязує »лаби« від стола перевеслом³⁾ і приповідає: »Як ни може єї стиў розчыхнути, так аби не міг вітерь або фає розчыхнути деревину у саду«.

У кого є легіні, то ґазда звязує волічкою ножиці, »аби лиґівіу ни постригли до вєська«.

¹⁾ Декотрі увійшовши в хату ударяють кождого хлібом у голову промовляючи: »Абис такий величний, як хліб пшеничний«. ²⁾ Ладан—проти відьми. ³⁾ Де-хто ланцом.

Газдині уважають, щоб тепер що не висіло на клінках і на жердках, »аби яка жура не висіла над хрискинином цілий рік: аби яка придобашка не висіла над худобиною«.

»Перед вечероу идут у зьвір¹⁾ и нбсі до трох раз води иртом у хату и шпуют у шпари по шкінах — аби блощиць ни було«.

»Аби пішоу на св. веч. до вечері, поки ше ни їў, до кирнички, або у зворину, и намочиў ноги, то нічо цілий рік ни провини сі на ногах (бубашка нїяка) и цалці не пріют«.

При сім кождий памятає, що »на сей день на мак ни казати би »мак«, але »дзерньята« — аби, не дивуйте, блихи не плодили сі«.

»Як сьидут до вечері, то одно аби ишло три рази круг хати и усе аби питало крузь застілне вікно: Шо робите?

— Ти кажут: Вечеріємо!

— А блощиці шо робе?

— Сами себе їгет!

Най так буде«.

»Перед вечероу кладут голу ногу на косу — аби ни було струпії і приповідают: Яка сесе коса тверда, аби моя нога така була, аби нічо сі і не брало, бола нїяка«.

»Хто хоче мати добру пушку (стрільбу), то постить цілий день и моучит — ни відзиває сі анї слова цілий день — аж уже перед вечероу бере пушку у руки и каже до неї: Абис ми, каже, така була слухна на цалий рік, як я собі погадаў за теби так, як я буў нині слухний загля теби. И тогда ту пушку набиває и стрілеї та кричит: На віват!«

Котрий знає се, то так, а котрий ні, то стріляє на знак, що сідає до вечері.

»Перед вечероу бере кождий — хто сокиру, хто косу, а хто ніж и чворскне три рази брусом, аби не ласуваў порубати сі дес так у робокі; а по другім аби и він буў дес так у праві, хокь бугь-де острый, аби не буў плохий, мйкий«.

Дехто робить се в иншій ціли: »До вечері бере сі брус и по косі або по сокири поострит сі два-три рази, аби вілно було потому острити дес у таки мале сьвітце або у суботу. Тото загля померших. Як чоловік косит, або сокироу робит у таки мале сьветце або у суботу, то як остри брусом сарсану, то робит сі зола²⁾. А »тоти«, осина, напувають тоу золоу душі на кім сьвікі. А як зроби се на св. вечір, то уже ни шкодит«.

¹⁾ Потік. ²⁾ Вода змішана з частинками — піском бруса і ржою.

»На свйитвечір' поострит сокиру и зарубає у підвалину и каже: Не ў підвалину забиваю, али панам и ворогам своїм у зуби«.

»У кого є пасіка, то він не виходит на св. вечір за межу, аби пчоли — як сї рос — не кікали«.

Загально вірять тут, що в кожду середу і п'ятницю, або в піст (взагалі в »бошкову днину«) не вільно дати, ні продати »скороми« (яєць, молока і т. і.), бо потому »звір ласує убити худобину, а половик курку«. Для того газдині дає у св'ятвечерову днину скороми (прошакви, бідному сусідови), щоби відтак і в бошкову днину могла се зробити без нараження худоби.

Хто думає правувати ся (вести процес.) »сукає мотуз крузь вікно.

»Св'итвечір'¹⁾ має бути у спокою, мирности, аби цілий рік буў супокій«.

»Газда виходит на двір' и кличе (злагодит собі на миску усеї страви и там собі погадає ци бурю, ци звір, ци вігьму): Кличу тебе на сю св'иту тайну вечерю! Так три рази; а як нима то каже: Як тебе не виджу нині коло сеї св'итої тайної вечері, як ти не була слухна приходити, так абим кі не вигіў цілий рік у свеї кош'їрі, межи коровами, у гр'їдці, у капустах, бо кі буду заклинати усим св'ї-тим, божим словом«.

»Голоўні стрілці, Баїлники, Вігьми, Знахарі як мають сїдати до вечері, то уперед лізе на під драбиноў. Стане на перший щибель і каже: Як підвалина вища від землі..., стане на другий, каже: Як щибель вищий від підвалини..., стане на третій: Як скіна вища від підвалини..., стане ще вище, каже: Як дах вищий від хати, так аби я ирщений буў май голоўний стрілець (Баїльник, Відьма, Знахір) над усіма стрільцями (Баїл., чи хто він вже є) у цілім свікі«.

»Треба постити до вечері. Перед вечероў уломит собі лісковий однолітець и иде кругом свого польи и фацкає тим однолітцем по землі и каже: Киртице, киртице! не точи ми поле, бо то тобі буде, шо ті жінці, шо до служби (божої) у нигілю шмаки тачьїї... Киртице, киртице! не точи ми поле, бо то тобі буде, шо ті жінці, шо сіль сілю тоўче...

Киртице, киртице! не точи ми поле, бо то тобі буде, шо тому, шо ногоў ногу мие...

Тай она уже не буди митати купини, бо та, шо є на моїм поли, то угине, а та, шо є на чужім, то уже не піди за межу«.

¹⁾ »Сороку, як би убиў на св'итвечір' — то до стрілецтва дужи добре: звірка иде дуже на ту пушку; але то трудно на св'итвечір' убити, бо она сї ховле«.

Опісля сїдають до вечері. Газдиня кладе на стіл миску з пшеницею, всі молять ся і газда (як не жие, то хтось найстарший) бере ложку пшениці, покушає тричі і промовляє: »Дай Боже, абим усі ирщені гїждали від цеї свїтої вечері до Василі, а від Василі до Відорщі, а від Відорщі аж на́рік«. Присутні відказують: »Позволь, Господи, усім ирченим и нам«. Газда подає відтак ложку газдини, а она, покушавши пшениці, подає найстаршій дитині і т. д. по черзі іде аж до наймолодшого¹⁾.

Газдині бере на лишку пшениці и мече ў усі штири кути и приповідає: Аби сї, каже, так ни брало вічо наших овец, ні марги, як сї пшениці скіни не б́ере«.

Або в иншій хаті: »Бере (газда) лишку пшениці и мече уперед до стелі, а так в усі штири кути и приповідає: Аби наші ягниці, телиці и кізлиці такі дужі були, аби сї так бицкали, як се пшениці в́есоло скаче«.

Газдиня дає пшениці куркам и каже: Аби сї мої кури так несли сї, аби було тільки яєц, як е споро цеї пшениці у цілїм свікі«.

Або (инші): »Зажигає липину и вигонит усі кури ис під печи, сипле пшениці ў обруч и кажи: Ішти, курочки! Кілко туй дзеренец, абисти знесли тільки яєц«.

»Як сїдають до вечері, то попускають на собі римені, аби віўці, як будут котати сї, аби лехко мали«.

»Як упаде пшениці на землю, то той, шо пастушит, то швитко издойме и хоўле у римінь — то, кажут, шо як у лікі згубит віўцю або козу, то швитко найди«.

По пшеници дає газдиня другі страви, а газда частує домашних горівкою.

Дехто обходить ся без горівки, »бо то е тайна вечері, то як би сї опровадиў без горіўки, то добре сї поводит«.

На послїдку дає газдиня рибу.

»То риба мусит бути, бо то великий ўстид вечеріти без риби«. Ости з риби бережуть старанно, — »бо оно здале до ўсього«.

»Оста из риби прьиче сї на купку під скатерть; она стоїт так аж до других сьвит²⁾, то загля вітчки добре«.

»Як кольида їст рибу тай зложит на стіў оста́ тоти, то — як би хто не украў ис кольида — добре ті оста́ запхати у ті купини, шо

¹⁾ Не всі так роблять; декотрі виложать усі страви на стіл, сїдають і — їдять, часом перехрестившись уперед. ²⁾ Диви низше («свїйтвеч. водохрестний«).

киртина мече; она сі гет відтії уступит за межу; але то крадут до усекого діла».

»Оста из съвит-вечерової риби хоўле сі - цілий рік. То як є та слабіськ, задаўка¹⁾, то пале ти оста на спудзу и дают у воду тай полочут горло».

»Ости з риби на св. вечір хоўле сі и дає сі марзі у соли (тоўченої), аби була жвава на пашу».

»Коло вечері ни вільно пити воду, бо у лікі будут мухариці дужи кусати».

Газдиня, подаючи страви на стіл відкладає з кождої потрошки в одну миску. По вечері іде хтось з домашних по дрова. Набирає, не рахуючи і, коли по перечисленю покаже ся, що удалось йому взяти до пари, то кажуть: »Буде щисливє цілий рік! Инші кажуть: »Як дроў до пари, то и нарік буде нас до пари; а як унесе не до пари, то хтось умре».

У инших: »По вечери идут усіма до дривітні по тріски. Як унєсут, то кажут: Аби так дрббега ишли ит кошъирі, як сі изгубет, як ми ирщєненъкі усіма вернули из сими трісками у хату».

Опісля накладають з принесених дров ватру, а газдиня, замісивши з відкиненої страви і муки тісто, пече колач. Сей колач кладе відтак під скатерть; він стоїть там через усі свята.

»Того колачъи дає сі вітак у такі великі свѣга²⁾ марзі у соли; то сі так засвѣичує прокії вігъми».

Инші знов не так роблять. Вони вечеряють і тоді лишають кождої страви потрошка. Відтак печуть з того колач і дають маржині у »східні петниці». (»Одна петниці у місяци є східна, шо місяць уже слабне, уже другий має наставати»). »То дає сі подлуг того, аби сі корови бігали. То могла би газдині перед вечероў відобрати куждої страви, а то бо нї — але облишеї при їгі, пріто то сі робит — аби корови вітак облишьили молоко від тилети, аби тиле усьо ни вісцавало».

»По вичери аби класти ватру тай тої спудзи ховати и тим поспати росаду (капусту) у лікі — то мошка тота, шо є (земна блоха) ни їськ».

Давнійше був звичай — тепер рідко практикований — шо: »кум до кума, сусід до ближнього сусіда, брат до брата несе вечерю. Як обійшоў доміўку, бєре усего, шо Бог туди даў, збирают сі усіма, шо є у хакі и идут з вечероў. Там уже вечеріют, госкєг сі, а за тим забирают сі тоти и ухоғьит до сих, шо принесли вечерю и туй госкит

¹⁾ В горлі задавить. ²⁾ Дехто дає на те, щоби корови (вівці, кози) мали самі телиці (ягниці, кізлиці).

сї зноў. То є дужи здаło, бо то є Христова споминка; то є »тот« — цураха му! — майстарший Осиновец на ланцу прикований у Аду. Тай »він« — цураха му! — усе на свитвечір питає сї товариства: Чи нисе, кажи, кум до кума вечерю? Та як скажут: Нисе!... то ланци не попускают сї, але ше поміцне сї. (Онуфрій Попович).

Тепер »статні!« газди посилають вечерю до »біднаків«, але газда до газди то нї.

»Отаву, шо є під столом и на столї, ховают, бо она є подібна гля тої худобини, шо має тиле, чи ягньи, чи шо. Як так є, то аби дати троха тої отави — то є така заправа гля худобини, бо то у той чьис може дужи лехко збавити яка — ни дивуйти — чиригілниці. А зноў ту солому, шо під столом кладе сї трошка, то добре верєчи під ту худобину, шо має сї положити, то лехко має и нічо уже приступу не буди мати на то місци«.

»Осу аби дати псови у страві на свйитий вечір, то буди такий лютий, як оса«.

Через різдяні свята не можна називати збіжа по імени (пшениця, жито, овес і т. і.), лишень казатиб тоді — »дзерно«.

Третої днини Різдва, на »Штефана«, вимітають хату і палять смітя або серед хати, або в сїнях та гріють над тим руки: »Аби руки цирез цаллий рік ни розвивали сї, ни болїли«.

»Від Різдва до Ардану ни вілно їсти ніц на дворі, бо вітак усяка галиці²⁾ воюї ў горогі«.

»По свйитах, того першого тижні, ни їсти би на дворі, бо то звір ласує убити маргу та здїсти«.

»Одинацьитого и петнацьитого тижні по Різді, хокь зимле слобідна (від снігу), то коби ни класи насїньи нїяки у землю, бо то одинацьитий и петнацьитий тиждень порожний; то ни ўродит сї ніц«.

По вечері збирають ся хлопці, за кресані покладуть усякого зіля, і спішає хата від хати колядувати. Се т. зв. »мала кольяда« Йдучи дорогою співають весело, бо — »то веселїськ — рагїськ велика шо Бог изволили гїждати такої днинкі«.

»Прихогят під двері (не під вікно) и колядуют. Як газгі гика пустити, то просят у хату и гостит, а нї — то подаскь у вікно грейцїрь тай идут далї«.

На другий день, на Різдо, починає ходити т. зв. »велика кольяда«. Се збереть ся кілька газдів і легїнів, доберуть собі »Березу«

1) Богатїї. 2) Миши, гусениці, птиці.

(«Шчинальника»), наймуть музику і ходять хата від хати колядуючи т. зв. »в'єликі кольиди«.

Прийшовши перед хату співають:

»Ой у цього господаря пшеничка ў подвірю,
Ци позволит погуляти на своїм подвірю«.

Або:

»Фала Богу, товаришу, шом кольиди гіждали,
Ми би цьому господарю закольидували«.

Або:

»Та співаймо, приятелю, до цієї доміўки,
Чей сі газди здогадают та дадут горіўки«.

Або:

»Ци спиш, брати товаришу, та ци відиш с хати,
Ци изволиш товариству закольидувати«?

Газда виходить і просить: »Прошу! як вашьї ласка«.

Тоді входять до хати, сідають докола стола, музика грає, береза відспівує коляду стрічками, а решта колядників по кожій стрічці співає хором припів.

Наперед співають газді, опісля газдини, а далі дітям по старшині аж до наймолодшого. За кожду коляду платить ся чотири сотики а гроші »кольида« пропиває. Як у хаті численна родина, то колядники сидять там і цілий день, де їх гостять та де вони при музиці забавляють ся й танцюють. В 1908 р. поучив священник, що церква не позволяє на Різдво танцювати, тож від того часу і »кольида« перестала ходити¹⁾.

Василі — Новий Рік.

Зеленці вірять загально, що в ночі з Миланії на Василі отвирає ся небо і тоді вода в кирничках переміняє ся на вино, всі звірята говорять, а піч іде в танець.

1. »На Василі ше малі хлопці докінчуют кольиду. Та ишли хлопці торік у ночі та вигіли, як через небо так, як-би прут, як-би пояс такий прокигнуў по небі огненний. А потому слизло«.

2. »То так, як-би заўтра Василі, а то нині у вечір — то сига гіти (майбілше гітвора), сиви коло вікна и уважуют, як буде сі небо допирати. И то як сі добре, то сі просит, шо би уже ховіў — ци здо-роўлі, ци шо-би ховіў. Але то ни кождий хрискинин буде то вигіти: котре грішне, то ни додивит сі²⁾«.

¹⁾ Тепер колядують або на церкву, або на читальню. ²⁾ »Аби вигіў, як сі небо буде дотворьити, то треба стояти на току на колінках и Бога просити«.

3. »Раз на Василі одна жінка молила ся аж до опіўночи, а вітак доперло сі небо, а она кажи: Господи! Дай ми постіл гроший! Рано устає тота жбна, дотворьїї двері, дивит сі — а то під порогом постіл гроший«.

4. »Один сказаў раз, як сі небо дотворило: Господи! Дай ні, каже, »бу-ме«; ніби хокіў »бу« — то корову, а »ме« — то віўці. Але він хокіў скоро вімовити, аби Бог дали одно и друге тай каже: »буме«. А Бог угніввали сі и нічого ни дали«.

5. »Якас не мала постоліў и холошень, а чула, шо на Василі буде сі небо домикати тай мож віпросити. Сіла она коло вікна и сидит цалу ніч. Але то ї гірко було ис тим, бо то лиш би одно просити, або постолі, або холошні, обое нараз ни мож. Але она так над тим гадає, як би то Бога допросити, аби Бог даў и постолі и холошні. Але як сі небо дотворило, а она каже: Боже, дай ми постолошні! Тай рано, як вішла на двір, а то є и постолі и холошні«.

(Іван Остапчук).

6. „Раз один чоловік вартуваў, як буде сі небо дотворьїти, аби уже доконати сі, ци то є якурат праўда. И той чоловік сидит собі коло вікна и чикає аж до тої міри. Али якурат дес так у вопіўночи доперло сі небо, а він крикнуў ббржі: Боже! Дай ві голоў як циберь! Тай Бог дали ему то, шо просиў. Маў голову якурат таку, як циберь за вєліку«.

(Дм. Кірамарчук).

7. »Одна жінка бояла сі дужи, шо буди умирати швитко тай усе каже: Господи-Господи! Так ми лечно умирати, шо кара; кобим жила поки світа...

Але хтось ї порадиў, шо: На Василі, каже, як сі ме небо допирати — ти уже вартуй — то віпросиш собі, шо твоя гіка, лиш щире Бога проси. Тай она уже то робила. На Миланії у вечірь ситіла коло вікна и дивила сі, а як сі небо допирало, а она каже: Боже! Дай ми доўгий вік! Та вітак жила до тої міри, шо так унигіла, шо лиш уже у кошелі ї носили, така мацьоцька стала, — зі старости, уважьїете. Вісім-сто рокіў жила тай дужи просила Бога и Бог ї забраў«.

(Петро Попович).

»Як сі небо допирє, то піч тогди танцює. Пріто грїх ситіти на печи, бо ї кишко танцювати. А усї ріки, кілко їх є, то стають тогди вином«.

»На Василі мечє сі овес на піч (під вечір) и ніхто най не спит на ні — тілко най спочине она (піч) так. Она цалий рік робит службу, а на Василі иде у танец, она сі віддає. Овес сі дає на коровай такі у нас на вісілю, и ї сі дає віўса, як сі віддає«.

»Ни легати би на Василі на піч, бо Василь приходит того вечері из Маланкоў танцювати; та аби їм ни перешкоджети«.

»На Миланки файно вімаски піч, бо она тої ночи буде їхала у місто та аби ни клела, шо ни мащена; так кладут віуса на піч, аби мала чим коне погодувати, бо она їди на гирц«.

»У вечірѣ на Миланії мечут у кожду судину — який судник станівит — по троньки дзерна: аби було поўно ўсего цілий рік«.

»На Василі — як сї небо дѡпре — говорит уся живина, уся твар божя¹⁾«.

»Усюди, де є клажі у зимли, то на Василі гроші тоти горьби, очищяют сї«.

»На Василі у вечірѣ ти, шо орудуют ис пушкоў, то пунцуют собі пушки так, аби кужде зеліско блищело сї. То пріто, аби цілий рік ни ржевѣло«.

»У вечірѣ с перед Василі утинают первістці - корові кінчик рога и проверчуют гирку и запускают туди живого срібла; ис того кінчика, шо укили, затесуют кілочок и задвѣ ту гирку. То из такоў коровоў — ни дивўйти — відьма ни угіє нічого, бо она уже запраўлена«.

»На Василі мечут три рази грани из печи у тьшку и обхогі саланш и маргу три рази и приповідают:

Аби так не могло лихи ид марзі приступити,

Як не може нічо ид коєї приступити.

Але кажут, шо то не годит сї робити, бо ласо сї косоў обтети у лікі«.

»На Василі як з дѡлу ясно — то буде урожайливе літо, а як из дѡлу хмарно, а з гѡри ясно, то буде нигодяне«.

»На Новий Рік, коби умиў ноги у потѡчині, то би ни умерз ніколи«.

8. »На Миланки иде гїўка дорогоў рахуючи кільи від прїсел; рахує до деўекъ, али на віглї и иде зажмурена. Як дорахує до дивїитого, то дивїитий кигни из зимлі, тай бере его назад себи и кигни го т хакї и кладе під вікно. Вітак рано уже дивит сї, який вікігнула — як новий кіл, то каже: Ади, який молодий буде ні сватати, який здоровий; а як кіл старий, оброслий мохом, то кажи: Ади, який богацький приїде, який убраний; а як кіл кривий, то каже: Піду за хромого«.

(Никола Птович).

9. »А зноў гїўки так ворожьи. Робє такі кукуци из кіста и кладут тоти кукуци на маглїўници у кождий карбок по два — один рьид

¹⁾ Длятого то всякий годує дріб і худобу ліпше, як инших днів бо мовляв: »Аби ни кльїло«.

гіўки, а другий ряд то ліві — и пімйняйт кождий, хто то є. По-тому нагодуют добри кота, аби він ни годин уже їсти, лиш аби того браў у зуби (тоти кукуци). Тай кладут кота с перед тої маглїўниці и диє сї, котрі кукуци він озме; кажут, що він буде брати лиш тоти, що будут сї сих мйисвїц вїнчїти. Як кїт озмє один кукуц из тих, що гіўки, а один из лівїў, то кажут: Ади, ці зїйдут сї;... як озме один лиш з межи гівок, то кажут: Вїйди за огїўце;... а як озме один лиш з лівїў, то кажут: Пристане д'якіє удовици...

(Юрко Османюк Ів.).

10. »Гіўки¹⁾ схогит сі так, як би ўчера на Миланки и робе такі кукуци из кіста пшеничного и кладут на магліўници у кождий карбок за одну гіўку (али то лиш за гіўки) и кличут kota (али наперед нагудуют го добри, аби ни їў ти кукуци). Як кіт озме кукуц и литит на двір — то тота віддаст сі; як литит під лаву, то та умре; а як озме и иде під піч, то тота гіўка — ни дивуйте — скопиличит сі».

(Павло Курчук).

»На Василі раненько бере гіўка (чи лигінъ) хлѣб зі свѣчкоў (тот хлѣб, шо стояў на свѣтивечірѣ на столі) и бере ладану ў черепок и приходит до води и каже: Добрий день! Тай так и відповідає: Добре здоровле! Начирає у коноўку води и иде у хату. У хаки каже: Добрий день! А ті, шо є у хаки, кажут: Добре здоровле! Вітак тої води сиплют у миску, крої того свѣтивечероваго хлѣба ис трох бокіў и мечут у воду, мечут вітак грошій, васильку и кладут у то віўсене кропильце тай усї по старшині умивають сї у ті воді. Потому идут и пускають дз стайніў худобу тай кроне тоў водоў и приповідають: Аби Василь свѣтий заваруваў люцьку худобу и нашу через цілий рік. Тоти гроші, шо метали у миску, то дають на службу за худобу, або купують свѣчку с перед Николає за худобу. Потому уводит сї у хату віўцю и каже сї: Славайсу! (Ніби, шо то віўце кажи). А ті відповідають: На віки слава! Та гостет уже віўцю: дають і віўса из »кольдника«, хлѣба, соли — усечини. То ніби гостит сї і за усю худобу, аби худоба сї тримала гадзіўства»).

»На Новий Рік раненько бере жінка шпинку хлопську на голов, бере хліб и иде по воду; як зачирає, то приповідает: Водице-арданице, даю тобі хліб (я тогди обкачыйі три рази тот хліб у вогі), а ти, каже, дай миві віно. Потому уходит у хату и качыйі хлібом и каже: Аби так брикала наша худоба и коні, як сесь хліб нині«.

¹⁾ Дівчата роблять се також на св. Андрея. ²⁾ Інші, як наче-
ють води, то занурюють хліб тричі у воду. Вівцю беруть у хату все-
ту, що йде на самім переді.

»На Васіллі иде гі́лка на лотоки — де є млин або ступа — уми-
ває сі и каже: Як сі туй вода бе на колесі, так аби сі лигіні на
ді мноў били«.

»Гіўки мийот сі рано у солі тай приповідають: Як без соли ни
мож бути, так аби без мени лигіні ни могли бути«.

»На Новий Рік уносит гі́лка води и мёче васильку, шкрепче
срібла трошки и у тім сі умиває — аби така приемна була, як та
вода и то зіле«.

Йордан (Ардан, другі сьвітá, Відóрші).

В день перед Йорданом усі »и май менча дитина« говіють очі-
куючи, аж хтось з домашних принесе з церкви свяченої води; воду
того дня святить священник у церкві в т. зв. »хрескілници«.

Гáздия тимчасом ладить »тайну вечеру« так, як і на пер-
ший Свят-вечер. Як принесуть свяченої води, тоді гáзда робить
з вівса кропильце, мачає в св. воду і »сьвитит« »кольдника« — що
стояв аж до тепер від Різдва; — а скрутивши опісля з него стілько
перевесел, кільки є овочевих дерев в його саді, обв'язує ними кожде
на те, »аби го вітерь ни розщехнуў«. (Також: »Аби родило так рісно,
як овес¹)«.)

Гáздия-ж бере пшеничної муки, зароблює її зі свяченою
водою на рідоньке тісто і сим намазує хрестики — в хаті: на »за-
стілній« стіні, над дверима, на бічній стінці стола; в сінях: на две-
рях хатних і від комори та на т. зв. »задних« дверях; на дворі:
на дверях, на одвірку на всіх трох сторонах, на стіні між вікнами
і над вікнами. Потім:

»На Сьвитвечірь водохресний робит гáзда з дерева хрестик
и убирає васильком, калинкоў, зілем ружним²) и прибиває на воротах
— або будь-де на таки видне місце — то уже, як хтос иде (аби який
чоловік поганий), то уперед глипне сі на хрестик, то уже нікому він
ни зашкодит«.

Тепер бере гáзда ости зі сьвитвечерової риби і покропивши їх
свяченою водою, иде на город та втикає по одній що-кілька кроків
у межу (так кругом города), щоби тим забезпечити його перед кир-
тицями.

Стрільці роблять інакше:

»Стрілець сьвитит остá из риби, а вітак набиває тими остами
пушку и иде д' вогі. Як сі додивит у вогі яку рибку, палят у то из

¹) »То сі зав'язує заяцеви пащеку, аби не гриз деревину«.

²) Опісля кропить се свяченою водою.

пушки и приповідає: Аби так риба не могла бути без мене цілий рік, як у нас сором без риби на сьвятий вечір».

По сїм обходять худобу, як і першого св. вечера і сїдають до вечері; сей вечір зове ся »Сьвितвечірь водохресний».

Другого дня рано ідуть усі до церкви на »водосвяtie». Кождий бере судину, щоби набрати з ріки свяченої води¹⁾. З церкви виходить процесія над ріку, де біля хреста, зробленого з леду, стоїть вітар і тут продовжає ся »відправа». Коли священник освятить воду, починаєть ся велика метушня. — Нарід, передше спокійний, нараз заворушить ся і кождий стараєть ся другого випередити, щоб набрати в судину води²⁾, то знов, щоб умити лице, голову, руки то що³⁾. Многі старають ся вхопити чим скорше хоч троха соломи, на котрій стояв священник у часі відправи при вітарі:

»Соломи аби як майборши ухопиў на Йордан ксьондзови ис під ніг. То є добре проти ярмарку: обчерают маржину тоў соломоў, дають їсти, а хокь би лиш попахала, то добре дужи — купці берут сї дужи».

Як принесуть свяченої води домів, кушають усі і тоді сїдають »обідати».

»По Ардані ни вільно прати у ріці⁴⁾, аби бурі село ни била».

»Буде тому до 25 рік. На Ордан вішли ми на місци, де є вітправа. То диўлю сї, а то ни один заліз у воду по колїна и так стоїт цалу вітправу. Але диўлю сї, а то один гїдо — він буў на войні спляйзирований — заліз у ріку и приклик у воду и дєржит у руках свічку; так кльичіў цалу вітправу. А то такий мороз, шо я заложую губу долонеў, шо кишко дихати — а той заліз у воду и приклик... Но, гадаю, шо из сего буде?

Дес я сї сходжу из ням: А шо, гїду, нога? — Ой, каже, болит, течє... Ну, а то, кажу, не помогло, шос-те робили на Ардан? — Ай, на разу, каже, вигїло сї, шо помогло, а далі заболїло зноў тай типерь шо раз гірше тай гірше..

И вітак — палці відпали, так нога розболїла сї и умер».

(А. Борисюк, дяк).

Трох Святих.

»На трох Свйятих купує сї нову свічку и кладе сї ис перед Николає у церкви свічку ту, то — кажут — шо три Свйикі будут за него Бога просити. Дес так у чїмос, як шос му прийде гірко у маєтку, ци бугь у чїм, то з Свйикі за него упїмне сї».

¹⁾ »Трійці» не беруть. ²⁾ »Вода зразу свичена, а вітак свикіськікає гет». ³⁾ »Аби бола жадна ни брала сї». ⁴⁾ Тиждень не можна.

Стрітене.

«Як на Стрікіне тепло, то перемагає літо, а як би нігде ни капнула стріха, то зима мусит ше додержувати. Бо то у тот день стрічний сі зима из літом и моцуют сі, котре котрого переможе».

Того дня приберуть воскову свічку зілем і несуть у церкву, де священник «світит» її. «Стрітелна свічка добра підкурувати сі, як якас така бола озме сі хрискинина або марги. То дуже паніўне бугь до чого, коби и 10 раз свіичена».

«Коби котра¹⁾ мала першої гогіўлі уцерькати²⁾, то дёржит до Стрікіне и на то свіито наловит ис стріхи, аби накапало води и ше наловит тих жьиріўниціў³⁾ и у то намече; тої гогіўлі и тої води и ти жьиріўниці разом змішїи у флещинї и то держит до ярмарку: тим кропит маргу, то дуже добре продаст».

Говіне.

«То старі люди нам приказували, шо піст має ціла Русь дужи твердо диржети. Типерь то духоўні віби изволеют скоромити сі, але то цирез то ни добре на свікі, то уже рахує сі, шо ми идемо за Польїками. Старі газди казали так: Як піст, то піст, а як є загалнице, то и на смітю — ни дивуйте — найдеш кістку, то гризи, за то гріху ни меш мати; а як нима посту, то раз у гору, раз у долину — раз пісно, раз скоромно. И ми того сі маємо диржети».

«Великий піст» попереджають «мйисниці». В той час лиш в «бошкові дни» (понеділок, середа, пятниця) не можна їсти «скóроми (м'яса, набілу), а в часі великого посту «говіють» всі від «пущіня» і то деякі навіть «раскують» (себ то їдять лиш раз на день в понеділки, середи і пятниці, а тоді їда ся зоветь ся не «полудинок», але «напісник») і «зарікають» ся (через піст) не вживати алькоголів і тютюну.

Мясниці кінчать ся «пущінем» (мйисне і велике). Від першого перестають їсти м'ясо, а від «великого» навіть і набіл. На велике пущене варять: яєць (кождому хоч по одному), пирогів зі сиром або бриндзею, молочну кашу і «бамуж⁴⁾». Повечеравши гаразд лягають усі спати, пригадуючи, що хто не буде спати, то обовязком його буде збудити всіх, щоби доїли, що остало, бо по півночи вже не можна (скоромне).

В понеділок, першого дня посту, спішили давно всі (старші) до коршми і там «полокали зуби» горівкою; нині однак сего звичаю вже нема, а робить се хиба налоговый п'яниця — котрий піст, чи не піст, все «полоче»...

1) Жінка. 2) «Ис цїйцьки». 3) Святойванський червачок. 4) Кулеша варена на сметанї.

»Сирного тижні (тиждень перед вел. постом) ни вілно шити, бо чирваки — не дивуйте — мечут сі у молоці, маслі, у капусці, ў усім».

Федоріў тиждень (федоровицьи).

Таку назву має перший тиждень вел. посту.

»У сесь тиждень ни гійрь прысти, бо — кажут — шо Фегірь спалит сорочку и буде фурлети коло вуха: То чельгь радит собі так: Бере пралник, або тачіўку, або бугь який кімак и заўют тото у яку гиндру¹⁾ и кладут тото у кут коло печі (від постелі) тай уже тогда предут — уже можна. Так робет цалий тиждень: усе у вечірь заўют Федора, а рано розівют; як уже заўют, то предут и сміют сі, кажут: Ужем Федора завили, аби ни вигіў, як будемо прести».

»Як би не завиў Федора, то би ни ўрóдили колопні и лен, то би ни було шмаки».

Дехто, як »заве Федора« в неділю, то не розвиває аж до другого понеділка, ще й коритом пракрие.

40-Свйитих.

»На 40-Свйитих кажут, як буде мороз, то уже 40 день ни буди, бо уже усі тих 40 на один сі зложит». »На 40-Свйитих як би полчиў яйці, то буде на Великдень у ті хакі 40 яец».

»На 40-Свйитих вибирают усекого дзерна на насіне, то—кажут — шо вітак ис каждого дзерні 40 сі уродит».

Як погóстило двох, шо робили на 40 Светих.

»Оден робиў на 40 св., а другий питає сі: А ти, каже, нині робиш?

А шо-ж ниві?

Та нині, каже, 40-Светих!

Е, каже, я, каже, буду Бога просити тай буду, каже, робити, бо я, каже, біднак: колим гістаў плуга, мушу тогда орати.

А тот, шо из ним говориў, уже собі думає: Ба шо, каже, цему буде за то, шо він на 40-Свйитих оре?

Прийшло сі, а Бог тóму урóдиў 40 кірціў пшиниці... Але тот, шо казаў, шо гріх робити на 40 св., ледви уже чикає другого року. Як сі дочекаў, тогда на 40-Светих узеў и двома плугами ораў. Але нагійшоў и третій чоловік тай питає сі: А ти-ж нині ореш?

А шо-ж? каже.

Та нині 40-Светих!

Но, то, каже, як 40-св., то мені Бог уродит 40 кірціў збіжа.

И як вішоў ит хакі, тот, шо ораў, и вісипало сі на его кіді 40 болінок — раніў таких — и він лижьиў цалий рік. То ніби — тамтой

¹⁾ Шмата, драна сорочка.

ни говориў віц супротиў Бога, то му сї ўродило 40 кірціў пшениці, а сесь так говорив и гістаў хоробу». (Петро Цапей).

Теплого Олексі.

»На теплого Олексі, як видно червоного мотиле, то буде весна красна«.

»Як на теплого Олексі тепло, то буде цалий рік тепло.

На Олексі не можна стричи волосе, бо би не росло.

У сесь день не відно ити рубати дроў (у ліс), бо би сї порубаў«.

»На теплого Олексі, як додиве сї дві жаби у купі, та аби узети два однолітки и тими однолітками розігнати їх, то ти однолітки добрі до короў. Як корова хоче — не дивуйте — до бика, то сї і тими однолітками жине, то зарас сї завагітит. Бо то є нираз корова західлива, шо и рік и два не літит сї тай нима из неї прихоўку«.

»На теплого Олексі віноси сї пчоли, аби хокь сонці вигіли на мінуту, то дужи добри«.

Благовіщенє.

Благовіщенє обходять дуже святочно. »Того дня благословит Бог землю и усека живина, шо є у землі вилазит на верх; то є дужи варки свето«. (До Бл. не починають робіт у городах — »бо земля ше не благословлена«).

»Від Благовіщеня мож уже усьо класти у землю: не змерзне. То є приповідка у нас: По Благовіщеню не ворож, лиш хліб у землю полож, а Бог уродит. Дес то раз було, шо зішли сї люди до вороха и ворожі; одни ворожі, а други кажут: Е, хто — кажи — ворожит, а не працює, тому Бог ни дарує... А Циган такі там буў тай кажи: Кажіт ви, людоньки, свбе, а я знаю свбе; кажи: Бога хокь проси, то Бог одно знає; я — кажи — від кблیم сї ўродиў, то Бога прошу, а бамужу-м ше ни їў!«.

На Благовіщенє всі відьми старають ся відобрати у коров манну. Дятого днем перед сим святом забезпечують люди корови, як можуть і вміють. В тій цілі препарують »мазило« зі всякої нечистости і »текучкы¹⁾« та мажуть хрестики коровам на чолі, ребрах і »миринді²⁾« та на крижах; мажуть також хрести такі на одвірках і дверях стаєн. Вечером беруть »курило³⁾« і сим підкурюють усі корови. Рано-ж, на Благовіщенє, отворивши стайню, кладуть під порогом у черепочку грани, віруючи, що як маржина перейде через то, — вже забезпечена перед відьмами.

¹⁾ Кипячка. ²⁾ Миринде = вимня. ³⁾ На черепок грани, ладану і зіля.

1. На Благовіщенє не вільно робити.

»Війшоў один чоловік у полонину и вішоў на нидею. Али вішоў другий чоловік из другого боку: Славайсу! — На віки! Посідали они, закурили люльки и каже оден до другого: Шо у вас доброго чувати? — А шо у вас?

Цей из нашого боку каже: Ой, у нас зле чувати; уже сїм рокіў як град вібиває горі́днину — и на один обід ни лишає!...

А тот чоловік каже: Ой! А то шо такого?

Ни знаю. Бог свитий знає.

І, каже тот ис того боку: Одно кі, каже, чоловічку, пораджу; може то поможе, а як то ни поможи, то пропало. Як Бі' поможе, каже, гіждати Великодні, то кождий ґазда из вашої громади най приїде ит церкві так, як иде орати: ис плугом. И кождий таміньки най рубає свій скиж¹⁾ — и як найдети шо у кім, то добре, а ни найдети, то пропало.

Так він то слово занїс до урїду, до віта, и віт даў розказ тото испоўнити.

Тай так було. Ци то як посвѣтили паски, ци може перед тим — ни знаю — доськь, шо гістали у сусіда сокиру и дали першому: Рубай ужеўку! Тот закиў — пусте: суха ужеўка тай уже. Та' другий, так третий — нима ніц!

Але уже читвертий ци би петий закиў у свою ужеўку: — потекла кроў!... Та', як би укиў ногу або руку, так потекла кроў из тої ужеўки. Тай застановили тоту роботу, обступили того чоловіка: Кажи, шо то є?

Він каже: Ни знаю...

Е, кажут, меш знати; теперь буде кі сї просити...

Як зачѣиў він думати—и додумаў собі. Ишоў я, каже, раз через ліс на само Благовіщенє и, каже, так ми сї один прут улодобаў, шом мусїў укити го на скиж. Но, укиў я, скрутиў-ем и поклаў на плуг и — тота ужеўка служит мині уже сїм рокіў, а така здорова, як би нинї покладена...

Тай від тогди, як він сї исповїў, уже білше ґраду не було»,

(Павло Курчук).

2. Як люди забули за Благовіщенє.

»Було раз Благовіщенє на самий Великдень. Пішли ксьондз рáненько, ше темно було, до церкви на відправу тай відправеют Воскресеніє, а Благовіщенє забули... Ну, тай відпраўлеют тай відпраўлеют, а то шось восьма чи девѣта година, а то ніч темна... Оў! Ану — до

¹⁾ Ужевка при плугови.

книжок, диве сі — а то нині Благовіщене. Тоди заспівали Благовіщенію — а то сі зробиў день; уже сонце високо».

(Петро Попович).

Рано скоро ўстане, то бере рѣмок¹⁾ и запалит один конец, аби горіў и бере у руку и кигне за собою три рази кругом хати (за сонцем)²⁾ то, аби нічо лихи не мало моци приступити и аби гад не уліз у салаші. Вітак замете хату и бере ту мітлу, шо замітаў и тот рѣмок и то сміки и несе то усею за межу и там мече у скалу. То сі усею лихи вімітає ис хати».

»На Благовіщене рано, як иде ит церкви, то кигне від хати гилю аж на дорогу. Як би то ни зробиў, то може перейти хрискинина таки лукаве, шо заболит вітак чоловіка або нога або рука, шо буде бідити».

»Раненько берут тоту штряпу обгризену — звичайна тота гачуга, шо сі кигне худоби на даване — и кигне тоту штряпу у скалу; та як мече то у скалу, то каже: Най Бог благословит! Ни кигну штряпу, але усею біду штрапату від хати».

»На Благовіщене рано біжат голий три раз докруг хати из дзвінком и приповідає: Як дилеко чути сего дзвінка, аби так звірка за дилеко ни сьміла приступити до меї худоби».

»На Благовіщене — ни вільно, ни до вас чесних кажучи, піти ид кубіті..., бо була би яка відміна; так само ни вільно вести тої днини корови до бика».

Між Зеленцями удержала ся також віра, шо з яйця, котре знесе курка на Благовіщене, може вилізти »Осиनावец« (чорт), треба лиш те яйце носити девять діб під лівою пахою. Длятого то кожда газдиня викидала всі яйці, які на Їл. знесли кури, в ріку. (Тепер значать углем (хрестик) і дають вбогому або священникови).

Про гадину таке приказують:

»Як ни прогрішена, то зимувала у землі и на Благовіщене вїлазит перший раз на верх».

»На Благовіщене рано, як найде гадину, то відібе ї голову и держит (голову) до Великодні. На Велигдень, до служби ше, бере чистник лук и кладе зубец у ту голову и так садит у грядку. Як тото зийде, то на Ивана рано бере голий одно перо из того чистнику — и як тото удаст сі, то як вітак покладе того чистнику на чоло (дехто каже — за капелюх), то де піде, то его ніхто вигіти ни може».

»Як би на Благовіщене прикигнуў відки гилю ит хакі, то би сі зробила из того »доўга« (гад) и сгїла би на приспї».

¹⁾ Шмата (»фєца«). ²⁾ Проти сонця — гріх.

»Як би на Благов. привіс відки палицю и верг у пасіку між »вулиї«, то би ни гієрь сокотити пасіки, бо не тої палиці зробит сї тот »зимльиний чирвак« и буде вартувати.

В кінці приповідають: »Як худоба бицкає сї до Благовіщення, то буде ще сніг«.

»Як на німецьки¹⁾ Благовіщене роби, то звір ласує худобу убити«.

»Як хто має на другого заўзъиток, то аби укиў на Благовіщене сигльичку (мала смерічка) и скрутиў не того гужеўку и поклаў тому під порі там, де віўці переходят — то усі віўці подуріют и поздохают«.

Благовісна днина.

Кождий день у році, в який припадало (того року) Благовіщене — се »благовісна днина«.

В такий день не можна: зачинати будову хати, рушати з худобою в полонину або на ярмарок, садити будь-що в городі, зачинати орку — »бо то не провóдит сї«.

»Як корова політит сї у благовісну днину, то из того не буде нічого — мусит перебігати сї«.

»Як не дай соли марзі на Благовіщене, то не вілно давати цалий рік у благовісну днину, бо то пошкодит«.

»Яйце як не дай не хати на Благовіщене, то и у благовісну днину не можна дати, бо сї пімстит на курці²⁾«.

Благовістник.

Другого дня по Благовіщеню обходять »Благовістника«.

1. »Благовістника, то дуже варки съвито; як би робиў, то ласо погоріти або умерти. Один чоловік пішоў раз так у сесь день рубати ужеўки и погоріў до чїста«.

2. »Раз пішли два лигінї у дрива на Благовістника тай рубали буки. Тай так було, шо бук упаў и їх обох прислопиў на місци, шо погibli«.

(А. Перожук).

Шуткова неділя.

Сеї неділі дістає кождий, хто є в церкві, »шўтку«, то є лозову галузку, котру переховують старанно цілий рік³⁾.

»Коби тої шутки гістати, шо сї лишила у церкві — шо уже усім даст духоўний, а ще сї лишит — та тим аби ударити маргу, як иде у ярмарок, то буде купец дужи хапати; чьисом ше на дорозі купит«.

»Шутка є добра, як сї заводит на вéлику бурю⁴⁾, то сї поломит

1) Латинське Благовіщене. 2) Так само масло і сир (»бо звір ласує убити корову«). 3) Проганяють нею худобу, як иде в полонину.

4) Як пічне падати град, то зараз викидають на двір кочергу, лопату

на кавалки и обтикає сї своє поле — то усюди бурі вібе, а там не рушит».

Великий тиждень.

Так зветь ся тиждень перед Великоднем. У великий тиждень стараєть ся кождий »роздобути, відки голова« мука на »паску«. І так два-три дні бачить ся, як »нарід« купками спішить дорогою, а у кожного на плечах мішок із мукою.

Чорна середа.

В сю середу не вільно »гاردзювати¹⁾« деревину, бо — »у чорну середу лиш плитоу вёржи у дерево тай усхне«.

»Як є на ґрункі такі корчики, шо непотрібні, то сї їх рубає у чорну середу, то сї не відновляють; як сї у инчий чьєс рубає, то сї обновит, а та (середа) як їх почорнит, то уже ні«.

Живний четвер.

»У жиўний четверь, як вийдут люди у вечірь из церкви, то прихоґит мирці на вітправу«.

Де-хто запалює сего дня »живу ватру«, а огонь розложений так піддержують аж до часу, коли марґа иде у полонини«.

Велика п'ятниця.

»Велика петнице — дуже варки свето. Ни годит сї ити на тот день на рибу и так само на польоване: ни годит сї кроу пускати из жадної живини, бо усека звір клине вітак цалий рік и то ни проводить сї и у диўекім поколію. То у петницю Христос уже не жили, уже кроу не ишла — то прі то гріх кроу проливати«.

Паска.

Давнійшими дітами (20—30 літ) не вмів тут ніхто упекти паски, але кождий купував у місті, в Надвірній, у тамошних міщанок. Нині бере ґаздиня »8—20 кварт муки« (»по зможности«) і »причиньїї« паску. Як »рошчина« підкисне, додає муки, яець, молока коріня і »місит«. При сій роботі заняті майже всі домашні — ті місять, те »віроблеї« прикраси на верх паски, инше приладжує коріне. Не одна ґаздиня не вміє ще й нині сеї штуки²⁾).

Є много ґаздів, що печуть паску самі, инші знов наймають собі »пекарів³⁾« або пекарок і платять за упечене по 60 сотиків. Як тісто виросло, вирабляють із нього паску і кладуть у »велику бльиху«;

(на вхрест), граблі, борону (горі зубцями), бо кажуть: »То сї бурі щибє на то«.

¹⁾ Сокирою — ножем. ²⁾ »Цего року такі спекли у... таку (паску), шо на Велиґдень брали та ліпили из тої паски пироґа и варили«. ³⁾ Місцеві господарі.

кругом (верх паски) кладуть з тіста «обруч»; відтак вироблюють (з тіста) хрест¹⁾ і ставлять його верх паски; на середині хреста і на його чотирох кінцях кладуть п'ять «плащів» (се є паланичок краєм покровених ножем), а на кожний з тих плащів кладуть по «гусці» (малі булочки з дзюбками), врешті біля кожної гуски кладуть по дві «долоні²⁾» з пальцями (з тіста). Виробивши так паску, зачиняють двері, приказують усім стояти³⁾ і всаджують її в піч. По сім умиває газдиня руки і мокрими іще «гладит на віглі кожду дитину по лиці і приповідає: «Абис такий величний, як хліб пшеничний; а гіўчйти: Абис така велична, як паска пшенична».

Всім ходить про те дуже, щоби паска «удала сі».

»Як сі трафіт, шо кавалок паски відлетит, то хтос не діжде другого Великодні. У нас самих раз сі трафіло, шо відросла одна гуска и відкачыла сі гет — то умер гітвах».

»Паска, як так віросте, шо краї віростут, а середина сі западе, то то шос нидобре».

Як сі паска перепукне через середину, то кажут, шо буде щіски, угай буде хліб у хакі цілий рік».

»Аби закопаў у купину шкаралупі тоти, шо сі на Велигдєнь бе у паску яйці — то киртина не буди митати землю (купини)».

Писанки.

На сім полі народня штука іще під сю пору не далеко поступила; вона лише силкуєть ся найти спосіб, яким найлегше і найкрасше булоб виконати орнамент на білім яйці. Отже в цілій Зеленій нема й одної «писарки» — як в інших гуцульських громадах — тож і писанок так гарних, як там, нема також. Дівчата вкидають яйці в теплу, червону краску і так повстають «галунки». Декотра кладе опісля галунки в купину муравлів; муравлі бігаючи по червонім яйці, обводять його своїм квасом та з того повстають на яйці всякі «стежечки і кривульки» і, се — «писанки».

Інші-ж роблять писанки так: Сучуть із воску тоненькі ниточки і обліплюють ними білі ще яйці⁴⁾, опісля вкидають се в горнець із теплою, червоною краскою; вибравши яйце з краски і висушивши його, нагрівають над гравію, обтирають платком віск і писанка готова.

Дехто «лише» яйці ріжнобарвними сірниками, помоченими у воді».

1. »Як Христос воскрес та Мати божа закрасила галунку и дала гіўчйти-Жидівочці. А гіўчыи каже из радости: Шо я, каже, вам дам

1) »Аби файно росла». 2) »То божа рука, аби сі паска удала».

3) »Аби паска не запада сі, аби росла у гору». 4) Виліплюють дуже примітивні геом. орнаменти.

за се, за сю галунку? Не хочу, каже, від кі нічо, лиш біжи ис тої галункої тай кричи, що Христос воскрес.

А гіуцьи побігло и кричит. А Жиди повідидієли сї и кажут: Шо ти говориш? Як Христос міг воскреснути, як ми Христа погребли и каминем привалили? — Але прийшли они ит гробови — камінь уже відтручений, а тоти, шо вартували, шо вигіли, коли Христос воскресаў, то зб страхи попадали до зимлі и там задубіли.

Приповідает, шо и до нині там они вартуют, а прийде чоловік ид нїм, питає сї, колисти прийшли — кажут, шо учера; бо они заклетї, шо сї їм дни не наукимчют. Они до суду божого будут там вартувати.

Тай царез тото и до нині робе люди тоти галунки«.

(Петро Попович Он.).

2. »Сус Христос родиў сї у Кармазині межи руської вірої. Як научили тай пішли відтіў до Русалима. Але Жиди ни злюбили Суса и хокіли їх убити. Они збігли сї, а — ни до вас чесних кажучи — курва ногої показала на Суса; Сус сховали сї из перед Жигії, а тога — не дивуйте — паскуда показує; бо то чьиригілниці узьила тай вергла на ватру грису тай стаў дим, шо гет закриў, де шо було, шо Жиди ни вигіли Суса Христа. Потому Бог зіслали свого ангіле и каже: Ни бій сї Суси, Ти будеш мій майстарший товариш; ни бій сї смерти, я кі оскрешу назад.

Тай Жиди піткупили якогос — не дивуйте — безребренника, аби Христа показаў. А він кажи: Нині, кажи, будемо вечеріти у товаристві и усі будемо сї кланьяти Сусови. Тай прийшло сї, кланьют сї, а Сус так сї росплакали, шо аж гірко було дивити сї...

Жиди, як увигіли, ког্রে то Сус Христос и узьили тай спіймали и розбили на хрест.

Али Христос третої днини оскрес. А Матка Божа списала писанки, дала Жигіўчяти (на мньї ї було Катирини-первомучиниці, бо ї Жиди вітак замучили), аби то Жигіўчьи бігло казати, шо Христос оскрес. А Жиди сигіли тай їли тогли яйці варені и когута. Тай як Катерина прийшла и каже тото, а Жиди сьміют сї и кажут: Тогди Марич устани, коли сесь когут устани тай из сих яец куріта сї вілупи...

А то когут лиш разом исхопит сї тай зібе крильми и озлекіў на вікно и запіяў; и куріта из тих яец вілізли до чїста.

Тимой грїх сї збиткувати над когутом«.

(А. Перожук).

Варіант до сього оповідання кінчить ся так:

3. »Тай як тот когут злопаў крыльми, а то юшка из миски горьча роспирела сі тай тим Жидам попарила руки гет аж по лікті; тай від тогди мают Жиди тоту — не дивуйте — коросту по руках«.

Великдень.

В суботу вечером ладять »свйкiсть«. Вносять із комори »пасковийник« (»паскосвйит«), то є не величкий цебричок з накривкою, прикрашений випіканими орнаментами, і кладуть до нього верстками: яець, сира, бриндзі, масла, сала, паски; крім того вибирають що кращого: бобу, фасоль, гороху, ріпи, чиснику, маку¹⁾; врешті кладуть: хрін, кропиву, води у фляшочку, крейди, стрільного пороху та всякої-всячини, потрібної до лічних цілій і »тарохтерства-ворожбитства²⁾«.

В неділю раненько спішать до церкви. Там уставляють ся в два ряди (біля церкви), розкладаючи перед собою все, що принесли до посвячення³⁾.

»Як Христос воскрес, то справиў людям празник на ту памйтку. Тай котру страву Христос тогди уживаў, то типерь на ту памйтку куждий старає сі, аби то маў на Великдень«.

»Сало свйкит, то дуже здорове так їсти — віздороўлеї чоловіка; и зноў як худоби ци би шо учинило сі, ци би коровам гійки посідали сі, то тим маітат сі«.

»Хрін свйкiт через то, бо Жиди давали Сусови Христови, аби утроїли. А то, шо они лиш приносили Христови трутизніни усекої, то Бог благословиў усьо хлібом, шо то усьо не приходило отруєў, лиш обертало сі хлібом«.

»Кропиву свйкiт перез то, бо Жиди як мучили Христа, то давали кропиву їсти; гадали, шо Христос як здіськь, то кропива зжéлит Христа у серци, та швитко умре«.

»Добре покласти у фляшочку води у паскосвйит, аби сі освйтила. Така вода добра до усьйкої слабости; навiкь аби хто шчыпуваў або утроїў — то та вода добра«.

»На Великдень, як ксьондз каже: Христос воскрес! то рабишц каже тогди: Я не маю коли, бо я стрілью! — Ксьондз другий раз каже: Христос воскрес! а він каже: Не маю коли, бо стрілью! — Так само и третий раз, а він каже: Не йду ў церкоў, але йду ў ліс

¹⁾ Насіне те садять із непосвяченим, віруючи, шо »грядки краще зародит и насiньи не зводит сі«. ²⁾ »Котрий кладе, то знає до чоґо оно подiбне, знає шос из тим робити«. ³⁾ Кладуть свйити все, шо хто має нового: капелюх, пояс, ножик, молитвенник і т. и.

за усьякоў звёркоў! — То як так зробіт, то де сї поверне за звёркоў то буде і мати».

»Як на Веладень вітправийні ксьондз службу и каже: Христос оскрес! та аби тогди узыйў прутик и три рази аби тогди удариў Христа, та аби казаў потыхо: Брешиш! (ксьондзови ніби відповідає), та у карти ни найди сї старшого, аби играў над того. То тоти пани, що маетки віграют у ти карти, то куждый так робит».

Як священник посвятить паски, народ заворушить ся як муравлі — всякий бере чим скорше »сьвякість», сїдає на віз або на коня і далі на перегони поспішати домів... Кінні »утискают шкапета», піші-ж, щоб не остати позаду, біжуть що сил — усіх жене віра: »хто борше буде в хаті, той скорше зробіт літо»...

»Кінь аби який бідний, то летит як може, май борше! бо его сьвякіскь пече¹⁾».

Богатші газди не забувають того дня і про бідних, а дають їм (біля церкви) всего по тронки — »за померші душі».

Прийшовши зі светістю домів, обходять тричи домівство, не вступаячи в хату, і входять до стайні. Там стає хтось із домашних коло кожної штуки худоби і коли той зі светістю доторкнеть ся худобини бесагами і каже: »Христос воскрес!» — відповідає сей (за худобину): »Воістину воскрес!»

Відтак промовляє той зі светістю: »Аби сї так нічо ни брало віўці (кози, корови), як нічого не озме сї сьвяченої паски».

»У кого є мудрий сад, то вітак иде и обходит три рази сад тай приповідає: Як сего сьвяченого нічо ни бере сї, так аби и сї диривині нічого ни могло пошкодити²⁾».

По сїм входить у хату, стає на простелений під порогом петек³⁾ і каже тричи: Христос воскрес! — Присутні відповідають: Воістину воскрес! — Відтак усі діти приклякнуть на коліна, а газда, розв'язуючи бесаги над їхніми головами, каже: »Аби сї вам так розум скоро розвезуаў, як сї бисаги скоро розвезуют сї».

У кого є дівка на відданю, то кладе їй паску на голову приповідаючи: »Абис у людий така велична, як паска пшевична».

»Маленьку дитину кладут у бисаги — як віннеї паску — и приповідають: Абис так росло скоро, як паска росте».

По тім сїдають усі до стола, кушають сьвяченої паски промовля-

¹⁾ Коня сотворив чорт, длятого його пече святість. ²⁾ То роблять проти »нечистої чельдидни»; вірують, що як жінка менструуючи увійде в сад і діткне ся дерева, то воно усьхне. ³⁾ »Аби не голо було цілий рік у хаві, що то иде зі сьвітним поклоном Христовим».

ючи: »Дай Боже гіждати від нині за рік; дай Господоньку гіждати у мирности, у єдности усім людям и нам«.

»Кілко у хакі душ, то тілко робит тато, або мама (ніби старшина) хрестикіу чьисником — хокь на дверих (на одвірку), хокь на столі из боку, хокь на образі (на склі), аби у хакі через цалий рік Христос перебуваў, аби не було злої гадки. (То де єї на білім-новім дереві чворскне, то цалий рік буде слідно чисник так, як маскь)«.

»Пообідавши«, збирають ся у шо є найкраще і ідуть до церкви на вечірню. Біля церкви »молодник« забавляє ся¹⁾.

»На Великдень першої днини ни вільно спати, бо потому як чоловік зачне косити траву, то буде слота и єїно зогніє«.

Про Великдень приказують таке:

1. »Раз була гіўка и чує, як то люди кажут, от Великдень уже блисько. А она каже: Ану кобим гіждала, я собі навю куделю и буду ити с козами и буду прести — ци я білше упреду, яким упредала будь кётрої днини, шо то кажут »великдень«, и ци далі я зайду с козами, як доси.

Тай так на Великдень изробила. Люди пішли зі сьвикістю у церкву, а она собі иде ис козами тай преде; тай так ишла, аж закіу не задзвонили, а як ударили у дзвони — то так, як стояла, то и она и кози стали каменем и так стое и до нині«.

(Петро Попович Он.).

»Як би узеў на Великдень из середної гуски кавалічок сьвиченої паски и посадиў у землю, то би за три роки пустило ше колец и віросте таки зіле марунка²⁾«.

»На Великдень слабо готове капусту (такі ніхто), аби зеленюки не були ў капускі (такий чирвачок зелений, як и лист, шо го навік не видно)«.

»Жид ласує на Великдень увійти у хату и узети ватри — то єму добре до короў и веде єї єму вітак у шахралстві«.

»Як хто спит на Великдень до служби (божой), як го захопит божа вітирава сонного, як го ксьондз засьвитит, то буде цалий рік такий косар дрімати«.

»Кришки из сьвиченого дают из солиў коровам; приповідает: Аби у теби така мириндья поўна молока, як паска велика«.

»Як дай курці сьвиченого їсти, то буде клбчити«.

¹⁾ Тому, що в часі забав діяли ся всякі надужитя — як мені пояснювано — духовенство уважало за відповідне їх заборонити. Про забави буде на иншім місци. ²⁾ »Из польської паски — як посади — віросте кріп«.

»Як миш издіст сьвиченого, то робит сі из неї лилик. То як миши де докучьют, то лиш покласти коло гірки кавалочок сьвиченого, то она уже сі того боїт и ни піди«.

»Як би даў які пта́сі покушъити свиченого, то залетит у хату«.

»Як изготовит сі ў суботу великодну яйці, то тоў водоў аби сі обмиваў три рази, то струпиў ніколи не буде на лиці«.

»Кажут, як помасти лице сьвиченим чисником, то оса ніколи не укусит«.

»Як сонце зайде, то ни можна їсти сьвиченого, бо би зуби боліли; до провідної нигілі ни мож«.

»Аби гіти ни просили паски у вечір, то сі їх пуджіе, шо як буде іло, то зробит сі из него лилик«.

Волочі́льний понеді́лок.

Другого дня свят «купають сі», себ то поливають одно другого водою. Не одного так уже скупають, шо й нитки сухої на нім нема, а дівок, то ловлять і зібраних зі всім всаджують у ріку. Таке взаїмне поливане продовжає ся аж до провідної неділі. Роблять се ось чому:

1. »Апостоли, як мали Христа издоймати з дерева, то уперед умивали собі руки, аби чисті були; аби чистими руками здоймати Христа, аби кіло боже ни поваляти. Тай то на ту памйитку типерь поливають сі — ніби обмивати сі«.

Жи́ди дуже ласують, аби его облеті; так лізе, прибріхує сі, де майбілна купа сі купає, аби и его обілели. — Бо то як на Волочі́льний понегі́л'к его скупают, то его короста ніколи не возме сі.

Дівки того дня дають легіням галунки і писанки. Се діє ся так. Дівка не дає легіневи сама, лиш ховає писанку в пазуху, а легінь відбирає від неї, звівши уперед з нею легку борбу. Діставши врешті, веде дівку до води, обілле водою, а буває, шо й «скупає» цілу.

Прові́дна неді́ля.

„Прові́дна ниді́льи, бо она провóдит сьвітá«. Велику паску ховають аж до сеї неділі (хто не мав більше лиш одну, то ховає хоч пів). Прийшовши з церкви, сідають до обіду так, як і на Великдень.

Прові́дний ти́ждень.

Ти́ждень між Великоднем і провідною неді́лею називає ся »прові́дний«.

»Прові́дного ти́жні не вільно сіяти лев и колонні, бо с тої хати умре чоловік (хтос умре) и тим полотном — шо сі из того леву зробит — буде сі укривати домовину. Так мусит бути, то уже люди на тім прубаі«.

Рахманський Великдень.

В середу, четвертого тижня по Воскресенню, обходять Рахманський Великдень. Того дня устає всяка робота, ніхто не важить ся якого-будь діла заводити, бо мовляв: »У сесь день ни вільно нічого, хіба у готову землю васильок посіяти«. »Як би робиў на се світо, то зимле би сім рокиў банувала, не родила би нічого«.

Про самих-же Рахманів¹⁾ ось що оповідають:

1. »Як Христос воскрес третої днини из гроба, то справнї у Русалимї великий празник и спросиў на тот храм усіх християніў с цілого світа. И зійшли сі усі народи тай гостили сі з Сусом Христом и з Апостоли — тішили сі, шо Христос воскрес из гроба. Вітак, по забаві уже, пішоў куждий, з відкиў буў. А ті Рахмани, то були дужи дилекі люди, ишли такі на тот хрисвіў празник, але ни тійшли на тот якурат час. Идут до Русалима и здибают людий, шо уже идут из празника. Тоти, шо уже идут відтіў, питают сі Рахманіў: А ви-ж куди, люди, идети? — Ой, кажут, идемо на Хрискиў празник; чулисмо, шо Христос воскрес тай идемо. — Але тоти кажут: Е, кажут, вертайте сі, люди добрі, то уже по празникови. Ми, каже, уже були на тій гостині, то уже по ўсім... Ні, кажут тоти Рахмани, ми сі, людоньки, ни вертаємо; ми ше, каже, однако дійдемо, абисмо були не Христом, а празник? — байка. — Тай они зайшли аж у штири негіли до Русалима тай тогди Христос сотвориў їм окремішний празник и сказаў: Маєте так Великдень, як и тоти мали. И они сі веселили не Христом цалий день и пішли ит хакі. А то Христос через тото так їм зробиў, шо они дуже рахманні люди, такі спокійні и побожні люди — шо їм ни реходило сі у празнику, але у тім, аби Христа вигіти«.

(Петро Попович).

2. »Рахмани, то черці-Русини. Они дужи твердо держі піст цалий рік, скóроми не їде, аж на Великдень дванацїть їх покушіє яйце и паски зноў. То дужи великий грїх робити у тот день. Мене раз заставила тота Х. робити — дроў рубати, то як сі извіяў вихкірь, як зачыў мноў утинати до зимлі, то така ми голова була (показує, як за велика була); а вітак як зачыў ми »тот« — цураха му — лен скічневий митати ми ў очи, то гадалам, шо услїпну... Та би Біг боро́ниў робити у то світо«.

(Катерина Остапчук-Півкватирка²⁾).

¹⁾ Є слова: »сорохман — сорохманіок« = біднак, убогий; »рахманний« = лагідний, благий, спокійний; кажуть: »се рахманна короўка« (лагідна, не бе). ²⁾ Так її прозивають, бо вона низенького росту; горівки не пе, має 86 літ.

3. »То є таки село, шо мешкають Рахмани. Як Жиди вѣли Суса Христа від них, али Жидѣви не питали, али вѣли далі... А за Сусом Христом ишли сьвіки Апостоли тай дужи фѣлили їх за то: А то, каже, рахманні люди! Кілкосмо, каже, ишли, а ни вигілисмо, аби хто так плакаў за Христом, як цесі...

Тай так они плакали три тижні, а четвертого тижні прийшов їм знак. Они ніц ни робили, лиш плакали и плакали. И тоти, шо уже вигіли, як вѣли Христа, то уже приказуют другим — який Христос ишоў избитий, изранений, тай идут дороў и шукають кроплі кирви Сусової, аби тим, шо ни вигіли, аби показати. А Суса Христа вѣла Жидѣва по прі-воді, дорога так була, шо ишла попрі-воді. Тай ишло їх дванацїть (Рахм.) на перед и дѣдивили сї, шо пливе яйце долі рікоў... А они ни знали, шо то є, бо у них скороми нима. Али узели они и зловили то яйце, розбили — и погілили сї усїма. Як они покушили того яйця, а-то їм зараз стало лекше, то яйце вікигло тот жьиль за Сусом від серця — шо уже ни плакали. Тай они израдували сї дуже тогди и казали, шо то у них Велидєнь — нїби великий день, шо нїби тот жьиль їм пішоў гет від серця.

Тому люди у Виликодні сьвита мечут тоту лупину из яйце и топливе ид нїм тай збігне сї їх цале село тай дїльи сї одним яйцем дванацїть».

(*Андрій Перожук*).

»Як диви сї у воду, у ріку — то видат сї, шо там є другий сьвіт під водоў: є и дерева и трава и небо и хмари так, як на сїм сьвікі. То кажут, шо на кім сьвікі є тоти Рахмани. Кажут, як би чоловік унаў у воду и потаў, то би пішоў на »тот сьвіт».

Юрія.

Сімнайцятого тижня по Різді обходять св. Юрія. В сей день »сходит весна на землю» і від тепер можна »тромбетати» (в »тромбету»¹) тай рушати з »маржинкою» в полонини¹).

Тому »Чередільниці» (відьми) сего дня дуже »ласують» відібрати »манну» від худоби, длятого всякий стараєть ся свої корови, вівці і кози як мога забезпечити перед тими »паскудами».

І так:

Вечером перед Юрієм всякий (навіть місцеві Жиди) накладає на обійєстю біля стаєн »кўрива», себ то розпалює »ватру», в яку »мечут — тріски, сьміки, розбіки (драні) постолы доськь, усеко насьвікі, аби смиргіло», бо се не допускає відьмів до худоби. Коло ватри мусять усе хтось бути, щоб стерегти, аби який не взяв углика, бо і так забрав би манну²).

¹) Як нема снігу, а є паша. ²) Жандарм віддав кількох до суду і длятого сього року приміром (1910) вже мало хто накладав кўрива.

Рано (на Юрі) беруть на »аршів« (рискаль), або який-небудь кусень бляхи грани з »живої ватри« і кладуть се під порогом стайні, опісля-ж випускають худобу на двір. Роблять се, »аби відьма не мала такої моци до худоби«.

»Від Увиденія аби зачуйь по бдні трісці шо днини скидати на одну купу (дес у одно місци, али аби ни було за межеў) аж до Юрі и ту купу запалиў, то на то відьма прийде и мож би і имити«.

»На Юрі ни продаст ніхто ис худоби нічо, бо би ни маў вітак, усе худоба би пішла у ніщо«.

»На Юрі сходит сї усека звір до свого гнізда и говорит ис собоў«.

»По Юрі ни годит сї уже сіяти мак через то, аби потопелник ни буў; як би де сіяли, то з тої хати мусит сї шос утопати. А котрі уже сіют, то собі приповідают: Сію мак, най буде так: мае ми шос шкодити, воліе сї не ўродити«.

Зеленці святкують Юрі »за для худоби«; крім того вірять, що »св. Юр даў нам воду«. Було се так:

1. »То даўно бўла така язё, шо панувала над водоў — зимльи була цісарська, а вода під зимлеў була язина. Тота язё лижбила на тім місци, де вода віходила из зимлі и ни давала людям брати тай воду ни пускала на верх. Хто хокіў води, то мусіў дбукупувати сї у язї, треба було дати гіучину. Тай так було, шо відавали уже усї гіўки, лиш ше була одна у царьи. Але ту маймолодчу доньку царську гадаў колись узети за жону Гергоргий и дужи сї тим загадаў, як зачуў, шо мают єї дати тоті язї. И сїў на коня, и пішоў і ше раз вигіти. Тай маў добру відвагу, шо доступиў до неї и она тогди промовила збстрахи: Ідзь від мени гет, шобис ни погіб!... Лиш Гергоргий обернуў сї, аж туй и язе, прилєвіла панну здісти. Али він маў доброго коня тай конем трихтуваў, а пікоў спробиваў ту язю. Як яззи легла нижива, тогди вода из зимлі люгла; из усїх жиліў вода вілюгла на верх и розилела сї по цалім сьвіві. И нині не може віхто води запирати, бо то наш брат єї слободиў для нас, віткуниў своїм страхом«.

(Анор. Перожук).

Марка.

»Як би Марка не поуважьиў, то мусит бути якас пригода на чоловіка«.

1. »Як погбстиў один чоловік, шо робиў на Марка. Один чоловік робиў на Марка, а другий каже: А ти, каже, шо робиш?

А тот каже: А шож?

Та нині, каже, Марка!

А тот каже: Овори, каже, я сам, як Марко!

Але він маў маргѹ на боці и так було, що тої днини згоріла худоба у стайнних усе. Тай він сї уже запімениў сьвіткувати того сьвито, бо то за то, що робиў, прийшла на него кара».

(Павло Курчук).

2. »Від ко́ли Хаїм сьвіткує Марка.

Раз віз сесь Жид, Хаїм, — ни дивуйти — гній. А ґазди стояли и питают сї его: А ти, Хаїме, везеш гній?

А він каже: А пож?

Та нині Марка!

А він каже: Ага! То великий страх? А Марко ни хоче їсти? До мене и нині Марко приходиў за мукоў. Шо таки Марок? Шо то Марок? Марок, то, каже, — ни дивўйте — шмарок!

Тай тогди відіхаў кавалічок тай такі провалиў сї он туди у скалу из кіньми, из усім: и коні покалічили сї и він побиў сї...

И від того чьису шос три роки уже відпитує людий усе: А коли того Марка? — И уже не робит у тот день». (Петро Цапей).

3. Кипит, як Марко у пеклі.

»Буў Марко. И тот Марко буў протиўний для усякого прівиду — такий грозovitий буў, лопітливий. То бувало, як будь-чого закипит — то укікай заўгбді... Як тот помер, то душы по гілѡм пішла, тай так було, що его не приймили до Царства. Пришоў він до пекла, а там як шос не по его було, то як стаў кипіти — то усі »тоти« — цураха їм — поўкікали из пекла, а він лишиў сї сам... Потому він пішоў відтіў гет и ходит так блудом, бо як покаже сї ит пеклѡм, то »они« — оссина — запирают пеклѡ на ўсї за́суви».

(Семен Попович).

Св. Івана (Богослова) і Николая (Перенес. моц.).

Сї два дні обходять святочно, »аби звір ни ласувала на худобу«.

»На Николая приносить сї будзи ксьондзови ит церкви, аби про-еиў Николае, аби хугібку стиріг«.

»Мѡкія« (24. V.).

»На Мѡкія не вілно робити загля потопелника: як роби, то лѡсо комує из тої хати утопити сї!

Зни сїне (Вознесене Госп.).

Дехто того дня, відмавляючи ранішню молитву, підносить у гору руки і так держить аж до покінчення молитви. Роблять се ось чому:

»Як Сус Христос озносиў сї на небо, то говориў людям проповідь, а они зняли руки ит гѡрі тай молили сї; то навіть є на образї намальоване. Тай так, як ти люди робили, так уже и у нас на Зни-сїне мољи сї«.

Перенесїне.

Другого дня по Вознесеню святкують Перенесїне. Так воно було:

1. »Як Сус Христос ходиў ше по сьвіту, то дес шоў из апостолами и додивиў сї, шо чыригїлницї шос туди нїшпорит, шос туди ворожит, робит якіс чыри...

А Сус Христос каже ид нї: А ти що туди, небого, робиш?

— Али она злютит сї и каже: Иди — види! каже; ни защόкуй ми, каже, бо сї ни ознисеш!..

Тай Сус Христос, як прийшла уже туди тота днина, шо сї треба було озносити, то уже не озносили сї, але аж другої днини; то так мали сї озносити як би нїби учера, а они сї ознесли аж нинї, крадки, аби — ни дивуйте — тоти паскуди шос ни перечили».

(Павло Курчук).

2. »То у нас тото Перенесїне сьвяткуют за для худоби, аби звїр ни шкодила.

Туй буў нибїлник Бойко, то він раз робиў отак на Перенесїне— якус хащу туди підчишуваў. Али идут люди тай кажут: А ви-ж робите винї?

— А нинї, каже, що?

— Таже Перенесїне!

Алеў! каже, Бог, видит-цї, путери переносиў ис полонини на полонину? Бог не переносиў нічого!

Тай потому такі тої днини упали воўки на его маргу тай скажили. То, видите, ни є така сьвито, аби грїх за то буў, аби христїнин ишоў за то у пекло, за ту роботу, але прокіў худоби тото дужи варки сьвето».

Свята недїля.

Одним із більших свят у роцї є якраз Зеленї Свята. Тому то кождий приготавлиєть ся до нього відповідно: дехто білить у хатї, инші лиш совїснїйше вимїтають з кождїєького кута, більшість справляє новї постолы і купує деякі прикрасы до одежі— а веї без ріжниці пристроюють будинки і города зеленими вітками.

Зеленцї звуть се свято »Сьвитою нигїлею, бо то білна нигїльи, як другї: маїт сї хати и грїдкы». В Зеленїй обходять усеї аж три днї Зелених свят пояснюючи, що се: »Тройца». »Як є Рїздва три дни, Великоднї три, так и сих сьвит є три дни; або ми якіс Поляки, аби ми лиш два дни сьвиткували?» Вже в четвер перед Св. Нед. сходять мушцины з роботи в бутинах, бо в пятницю також грїхують ся робити, се »паметна петниця».

1. »Паметна петницї дуже варка днина. Раз пішоў чоловік у ліс тай рубаў козам рубанья. Тай так трафило сї сму, шо скалічиў сї, порубаў сї дуже клято — най сї преч каже! Дуже доўго бідуваў, уже дес серед літа ше не міг вічуњити сї из того тай потому уже грїхуваў сї у то сьвито робити и уже других научьїў, аби поужабили на тот день«.

(А. Перожук).

»На паметні дни грїх шити церез тото, аби чирвак не казиў худоби.

Прести ни вільно, аби не порошити порохами померші душі; то коби за нї Бога молити.

Мастити не вілно прїто, аби померші душі не ляпати болотом.

Прати такі бошка на такі дни, бо то робит сї зола, а »ти«, осина їм, дают душїм пити ту золу; а то коби у такі паметні дни померших изгадувати, за нї дбати и за простибі' давати«.

Газдинї, святочно вбранї, спішаєть того дня¹⁾ до склепів за орудками. Кожда купує: 5 колачів, кілька булок, за два сотики ладану, свічку і порцію меду. Вернувши домів кладуть іще деякі в бисаги сира, будза то що і ставлять се все в комору.

В суботу рано дає газдиня своїм дітям по булочці, »аби ни плакали, ни жылували (ет, ни знаєте яки дитина? Уздрит колач тай риве²⁾), — а то би ни панїўне як ни дай, шо зажьилує«, а решту несе до церкви.

В церкві кладе кожда на призначене місце: три колачі священникови і світить біля сего свічку, один колач дякови у крилос, а один паламареви на праворуч від входу у кутик. Відтак кладе в кадїльницю ладан (або 2 сот.): »Аби при тім хлїбу и молитва прийшла у тім запаху с перед Бога«.

По відправі в церкві виходять із неї і обділюють колачами бідних, яких є в селї досить, зазначаючи при сїм, »за чїю душу« дають.

»Ті душі, шо у чистилиці, то радуют сї дужи тому, бо то за ними иде поміч — та відправа и та молитва. А як душї у пеклї, то ї то ни можна помочи, али як дай, то хіба для себи: Бог порахує тому, шо даў“.

Вернувши з церкви, беруть ся всі до праці; решти дни не святкують.

По заходї сонця іде кождий рубати »майку«: »Доки сонци світит и люди робе, то грїх рубати майку«.

Нарубавши віток з явора (найбільше), ясїня і скоруху несуть до дому і маять ними — будинки (верхом-гребенем даху і попід

¹⁾ В пам. пятницю. ²⁾ Плаче.

острішки), хату в середині (образи, драґар, вікна) і город. В грядки втикають галузки з явора, однак де росте капуста, там втикають вербові, промовляючи при тім: »Абис так росла, як верба и бис така мека, як вербове дерево«.

»То сї маїт явором на то, аби була паметка, шо явір ис чоловіка«.

Майка стоїть у городї до осени, а в хатї довго, нераз аж до Різдва.

»Як би майку поклаў за драґарь и аби стояла рік — аж до другої Сьвитої нигілі, то тоў майкоў мож град відвертати«.

Вагітна жінка не поважить ся виняти майку з грядки, бо за се опісля як народит сї дитина, то »Няўки« будуть її ссати.

В неділю рано, вернувши з церкви, сїдають усї домашні до обїду. Газдиня вносить із комори свяченої паски (верхню »гуску« заховують аж до сеї днини), всї кушають по трошки промовляючи: »Слава Богу, шом діждали сеї днинки! Позволь, Господи, абисмо так усї ирщенї діждали від нинї за рік«. Опісля їдять: молочну кашу, пироги, молоко з кулешою, кулешу з маслом, сира, сала і т. и., — »гей той казаў: шо хто має«.

По св. Нед. не вільно цілий тиждень шити, бо як котра шие, то в молоці і в кождїй страві »мечут сї чирваки«.

На днях перед Св. Нед., в той день і кілька днів опісля панує в селї великий рух, бо і Зеленці, і люди з сусїдних двох сіл (Пасїчна і Пнів) весело трембітаючи виряджають свої череди в полонини¹⁾.

Розигри.

В перший день петрівки т. е в понеділок припадає »дуже варки звірове сьвито Розигри«.

1. »То у тот день усека звір заводит такі ігри. Як сї розиграє, то як би упала між худобу, то — най Бог боронит! Раз, дес даўно, розиграли сї були воўки и упали на полонину, то вістинали усї віўці и усю маргу, гет усю до чиста... То дужи варка днина. Як би робиў, то звір ласує збавити худобу. И то прубна річ!« (П. Курчук).

2. »Вішли два на полонину, на Розигри то було. Каже один: Ануко хогім нинї на полонину, там нинї такі игровищі є, мемо вигіти. — Тай вішли, дивет сї — а то усе из за джарепу вїйде тай танцює, а музика играє. А они, як танцювали, тоти Няўки, тай фустки такі полишчили; а тоти два — то такі гїдо мій и ше один — тай

¹⁾ Як є папа, то ідуть іще перед святами.

погадали собі тоти фустки по́хапати. Але такі чим лиш погадали, тай то такі так попропадало».

(III т. Осташиук Ів.).

Девятий четвер.

»Від жи́йного читверга ни перут у нас жадного читверга аж до ди́єтого, бо бу́рі ласує бити царину».

Сей день обходять святочно »за́гля худоби».

Десята п'ятниця.

Десяту п'ятницю — числячи від »Великої» — обходять святочно.

»Дисетої петниці Матці Божій прийшло сім боли́ў до серці за своїм сином, длятого треба ш́инувати».

Дисетої петниці як би хто робіу́, мусят грім убити або спалити салаш».

»У меї тети дисетої петниці робили — пололи лен... То най Бог боронит — хата отак ходила (робить рукою зигзаки)... А далі як лусну́ў грім поміж ні, то ляж́или обої по — шіськь негі́ль»...

»Івана-Купала».

Днем перед св. Іваном понад вечір забезпечують Зеленці свою худобу від відьом, котрі »сеї ночі дужи вою́ють». Від півночі вже починаєть ся в селі рух великий, бо всякий спішить — то за зілем, то купати ся, то ворожити ріжно — а є, що й »ца́лу ніч пересидит, аби ими́ў цв́іт ис папороти». Много людей, і то не лиш Зеленців, але також зі всіх доокресних громад (Пороги, Манява, Пасічна і и.), спішить під Близниці (Сивуля), щоб іще перед сходом сонця назбирати всякого зі́ля, яке »до ўсекого подібне».

»У ночі на Івана відьми угане́ют сі по своїм гі́ланю, то люди як умі́ют, так сі боронет, обгане́ют сі: обкурю́ют маржину зілем, аса́фатино́ў, смоло́ў, ладано́м».

»Як чоловік добри послі́дїт, шо є пошко́джений від відьми, то може затрі́бувати, а ні, то може ему пошко́дити. Може піти та вільху зубами лупати тай примовлети: Не вільху луплю, але черегі́лничу и ли́когі́лчину корову медві́гь лупит!

Тай так сі якурат стане. А она відгадує, котрий то такий розумний тай прибі́гне ид нему а спові́ст сі тай усе́о сі ему верне».

Або ще так роблять:

»Луб из смиреки лупе я седе го́лий на луб — обернут міско́ў ид землі — тай до́лі скало́ў зі́де и припові́дає:

Ни я їду на лубі, але мидві́гь ї́де на корові Черегі́лниці-Лихо́гі́лниці».

»Зі́ле, як сі бере, то би брати нині́ (от як заўтра Івана), брати котрого треба и би класти на поле на ні́ч, а рано брати — то то

добре; а то, що ти береш рано (що так стояло не рване), то пусте: то уже були такі, що из того майліпше забрали».

»Кажут, що папороць цвите и тот цвіт дуже здалий. То колись міг того гістати, але типерь — то то забирают тоти — пек, осина! — злі дужи».

»Масльинка, таки зіле, як би найшоў на Ивана и вікопаў тої днини коріне, то дає сі корові у соли тай приповідає сі: Аби масло від сеї корови було таки жоўте и фayne, як віск.

То вітак и у молоці солодкім буде масло грутками... Але то на самого Ивана трудно надибати».

»Є зело дерлибан, то оно до прахтикіў. На Ивана идут два та копле тот дерлибан. Як прийдут досьвіта, доки птахи не сьпівають, тай оба сі розберут, тай оден копле, а другий показує такі фідлі ружні (гуляє, та танцює, дубонит, кричит, шос таки руками — ногами роскидає). Вітак тото коріне мочут у горіўці тай тоў горіўкоў як зачыстує яку жінку (або гіўку), та аж би кілко народу було, то як напе сі тої горіўки, то так сі чисто зболоче и такі фідлі буде показувати, як тоти два, що тото зіле копали.

Передторік тут у Хаїма дали одні жінці, то так дуріла-гуляла, усекі міни показувала, шо кара».

»А зноў збирают тоти нитки, пасимці такі, шо пускає сунішняк; то у тім мие чельгь голову, аби волос буў доўгий».

»До Ивана ни мож купати сі, бо би струпи були на кілі».

»На Ивана идут до схід сонці на роздороже так, аби птаха не чути нігде, — але то так, аби и дороги дві наўхрест були и звори аби наўхрест сходили сі — и там купают сі, то цалий рік не перегоривіў би такого, де би сі заўдаў у право, то усяди віграє.

Але то би равіцько дуже ити, бо то є такий чорний вóрон, шо той вóрон усе на Ивана майуперед купає сі на такім роздорожу. Але то не мож так, аби его перекик, а як він сі скупає, то пропало».

»На Ивана (досьвіта) идут голі, де є жито або пшениці и купают сі у кім тай приповідают: Абысмо були такі величні, як жито-пшениці; аби сі до нас лихи не чіпало, як до хліба сі не чіпає».

»На Ивана аби имиў ласкіўку та аби скупаў у вогі и так аби сі у кі вогі умиваў, то буў би дужий».

»Як на Ивана заgrimит, то садовина сі обсипле».

»На Ивана голий аби иртом назбираў яфіріў та усушиў, то добре вітак на тоту чирвінку — шо бола є така».

»На Сьвитвечірь зріжут верх ис соли (из гурмана) и так провёрки гіру у кім и на Ивана дбе корову, то відбёре молоко».

»Дівки у ночі беруть из девекь місць саджениць (капуста, бураки, хаше) тай идуть у жито або у овес и тото мечуть на то місци, а вітак зболоче сі тай купає сі у росі и сьпіває:

На Івана зіле брала,
На Петра сі мила,
А по Петріх у дві нигіли
Весіле спрауїла.

Вітак, як наберуть ружного зілі, то дёржьи его аж до Петра, а на той день мечуть то зіле у миску и наливають водоу тай у ті вогі сі микуть.

»На Івана — али дужи досєвіта — купає сі гіўка у ріці и до трох раз кїває мізинчиком плитку у вогі тай промоуїє: Ни плитку киваю, але мого судженого серце рушаю.

»На Івана робе воскові хрестики; кілко є у хакі душ, тілко хрестикіу тих наробле. Тоти хрестики несут до церкви и плакит ксьондзови тай ксьондз тото сьвитит и они цалий рік носьи ти хрестики на грудех (але аби ніхто то не вигіў). А у рік, зноў на Івана, мінеють сі: легінь дає свій хрестик гіўці, а гіўка свій лигїневи (чужі уже). Тай с тими хрестиками собі помагають: аби який бідний лигїнь — як то зробит, то возьме у богачьи гіўку; як посилає старості, то дає по тихоньки той хрестик, то мусит вісватати (а гіўка дає свій хрестик старості, аби даў лигїневи)«.

»На Івана (досєвіта) идуть на роздороже — там, де сі и дві води схогі и дві дороги наўхрест — тай беруть води (за водоу сі начерає) и приповідають: Як се вода сі сходять, так аби сі ті сходили, шо сі хоки єходять...

А зноў беруть зимлі из роздорожа и приповідають: Як сі дороги росхогіт сі, так аби и ти розходили сі, шо сі гадають сходити.

Вітак тоу водоу, котрі сі уподобают, як сі лагогіт до вінка, то їх тоу водоу кропе и приповідають: Абиете сі так зійшли, як сі води сходили.

То пріто так робет, як бое сі, аби хто не зробиў, шоби сі розійшли.

А як хокит, аби сі якіс розійшли, то як идуть до вінчинї, то из делику мечуть глину на ні и приповідають: Абиете сі так розійшли, як люди на роздорожу росхогіт сі — один туди, другий туди. То чьисом и від церкви вернут сі, шо сі розийдуть, ни вінчьиут сі«.

»На Івана — як є де, не дивуйте, тоти блощиці — то аби до схід сонцьи вінїс голий за девету межу (блощиць троха), то не буде їх білше; у акіх усі підуть за тими«.

»На Івана ити би из пушкоў там, де з вóди сї схоґит и обмити сї и пушку обмити, вітак набрати би из 9 плавіў¹⁾ трісок, вітак набрати би из 9 порогіў у 9 коршмах глини — и то спалити на спудзу тай віверкіти у шафї від тої пушки ґірку и тої спудзи там насипати и задньити кілочком — то уже таку пушку ніхто не зопсеує²⁾«.

»Де є великий корч яліўцю, старий корч — та як би вікопаў тот яловец, то там під ним буде такий великий (як хлїб) кавалок масла«.

Св. Петра і Павла.

»Не ўсе ў середу Пётра, а є и у енчу днину«, так приповідають як комусь не так удасть ся щось, як колись.

»Як Петра у середу, то буде добрий рік«.

»Другої днини по Петріх є Паўла, то ми такі сьвіткуємо тото«.

»До Юрі, то Петро дёржит ключі від землі, а відтак бере Юр у Петра и домикає землю: приходит весна; як Петро перебёре ключі, то уже осїнь приходит«.

Прокіпе.

»У тиждень по Пётріх обходимо Прокіпе. Як би у тот день робиў, то ласо сї спарити«.

Ілі.

В три тижні по »Петріх« припадає св. Ілі — »громове свято«. »Сьвитий Ілєй орудує громом. То варки сьвето задля грому. Як би хрискинин робиў, то ласує грім запалити салап, або убити чоловіка або худобину«.

»До Ілі схне поліг по під гилі, а по Ілі уже садзьий и на гилі, то ни хочи«.

Курика (св. Володимира).

»Сесь день сьвіткує сї задля вітру. Можна ўсе робити, лиш коло сїна нї и коло оборога, бо вітерь гет порозмітує« (сїно).

Палій (св. Панталеямона Вм.).

»Від того сьвита усьо зачинає паліти³⁾. Коло паздэ́рі⁴⁾ та салапньи коби не робиў, бо ласує горіти, а решта можна«.

Маковей.

»На Маковей идут до церкви и вітак віносьи сьвиченої води, то она до ўсього добра. Тоў водоў аби кропиў поле, де є тот осетень — то пропаде від того гет«.

¹⁾ Там де здержують ся тріски, що пливуть рікою. ²⁾ »Голоўні стріліці знають пушку другому зопсувати — шо из неї ни мож ніц убити«. ³⁾ Пристигати — доспівати. ⁴⁾ Лен і колопні.

Спаса.

Се перше сїткарьське¹⁾ свято. Сїткарі постять цілий день, аби їм добре вело ся в їхньому ділі.

»Вінчйним не можна їсти до Спаса яблук и грушок, бо як трафит сї, шо умре у них дитина, то на кім сьвікі так є: Грают сї гіти и одно каже до другого: Позич менї яблука играти сї... А друге каже: Та коли менї віддаш? А оно каже: Мама менї принесут на Спаса, то я тобі віддам.

А як мати їла овоц до Спаса, то дитина там каже: Я тобі не знаю коли віддам, бо менї здїла льоха (а за тата каже — веперь).

То до Спаса не їськ, а на Спаса, як ксьондз посьвятит овоц, то сї дає за помершіє.

»На Спаса кажут: Ой на Спаса не спасуй! То аби не брати стрільбу у руки, бо як би на Спаса погардзюваў яку звір, то сїм роки́ў ему не веде сї: мусит себе погардзюватиє.

»На Спаса не дає сї ватри из хати, бо як би даў, то худоба дуже хапає сї у шкоду, шо треба много платитиє.

»На Спаса ни вілно дати ватри ис хати, бо то може коровам шкодити на дійлоє.

»Від Спаса — рукавиці до пояса, бо уже морози берутє. Матки-Богородиці (Усп. Пр. Бор.).

»На Матки ни вілно рвати мак, бо то, кажут, голова, як рви, то кроў и иде из стибла — то подлуг того грїхє.

»Як би урваў на Матки маку и то дзерно аби спретаў, та вітак робє силці на орібки и як кладе силце, то тим маком обєипле округи то силце, то мусит орібка упасти, аби ни знати шоє.

Глави (Усїк. гол. Ів. Хр.).

Се друге сїткарьське свято, яке сїткарі обходять пієно.

1. »Як Иванови укили голову, то она у сїм рік вернула сї назад до тушњ; тай то цїрез то Главусїкиє.

»Від Глави гад ховле сї у землює.

На Главосїки ни годит сї кивати ніко́гру голоў (капусту, мак, яблика, чеснок, горїхи); то без голови нима ніщо на сьвікі, усьо має голову — вершњик.

2. Раз пішла одна жїнка у горїхи тай підлїзла горі лїскоў, а чирвак — ни дивуйти — ухопиў сї на шию и обвиў сї тай душит...

То ніби чудо таки показало, шо у то сьвито ни годит сї кивати ніко́гру голоўку«.

¹⁾ Сїткарь — се той, що ловить птиці і инші звірята на сїти.

3. »Одна жінка пішла у гриби, тай і укусиў чирвак у цицьку«.

»Главосіки, то варка днина. Не вілно мак рвати, бо то голова, то кров буде ити; як би рваў — ци яблико, ци горіх, то ласує голову за голову«.

4. »Раз оден чоловік чуў, шо то на главосіки не годит сі рвати мак. А він подумаў собі: Ану я запробую, шо то, ци то вібагка, ци то праўда є. Пробуваў, рваў мак. — Не шкодило ему. Рваў яблика. — Ні. Пішов у горіхи и рваў. — Нема нічо. Потому здрімаў сі, лег тай уснуў. А то прийшла гадина и звила сі у трое на шию тай сидит. Але пробудиў сі він, а то шос студене на шві лежить. Мац, а то гад. Відорваў він та верг гет, але 4 тижні лижбив, шо заслаб из того жьиху«.

Чесного Хреста.

Є се третє свято, в котре сїткарі постять.

»На Чесного Хреста пішоў стрілець на оліні. Дивит сі — є олінь. Але узеў він пушку до лиця, міріє и лишень би ударити — а то, де стояў олінь, показаў сі хрест. Він пушку від лице, а то зноў там стоїт олінь. Він зноў мірит — а то хрест. Так до трох раз було. Тай він тогди дббаг сі, шо то сьвито и пішоў гет. А то сі ему показало сьвито — чесний Хрест. На то сьвито ни гієрь ити у ліс по зьвірку«.

Покрови (Покров Пресв. Д. М.).

»Казала Покрова, шо хто не буде на Покрови робити, то загорне покровом своїм до раю, а хто буде робити, то піде до пекла«.

»Діўки старі¹⁾ сьпівають собі на Покрови:

Присьвитая Покровонько,
Покрий мою головоньку,
Ци у рамат²⁾, ци ў онучу
Лиш най сі діўкоў не мучу«.

Михайла, — Михайлово-чудо (Чудотв. Арх. Мих.).

1. »На Михайла чоловік из жінкоў кидаў сіно, а гітвах маленький буў такі коло них. Але подаў і чоловік дитину (она була на стозі), подаў, аби поплекала. Она поплекала тай дїтвах уснуў и она его поставила попри острови, а сама злізла тай дес пішла. Але чоловік не знаў, шо дитина на стозі и метаў сіно далі так, шо приметаў дитину гет. Понад вечірь приходит жінка: Йой, ти шо зробиў?! — Та шом зробиў? — Йой, каже, падку гіренський, та там дитина на стозі, а ти приметаў сіном.

¹⁾ »Гріх казати »стара« гіўка, але — »у літа́х«; а як дуже стара, то каже сі »маттера«. ²⁾ Рамат = підрана шмата.

Тай такі борзї розібрали стїг: ого! Дитина уже лиш посинїла. То они собі не пригадали, шо то сьвито». (*Петро Попович*).

2. »Оден чоловік кидаў у оборїг снопи. Але люди єму кажут:

— Та нивї сьвито!

— Яки?

— Та Михайлово-чудо!

— Е, каже, мѣти вигіти, яки я чудо зараз накидаю.

Тай він кидаў снопи, а дитина залїзла у оборїг и уснула. Али він ни знаў за то, шо там є дитина тай приметаў дитину снопами. Вітак — ни знати, де сї дитина, гіла: ци би сї утопила, ци би хто украў; ни знати... Аж вітак, як розбирали оборїг, молотити снопи тай найшли тоту дитину...

От, яки чудо зробиў!»

(*Семен Попович*).

3. »Дес даўно, нїби так, як би сеї днини, нїс Михайло шкіру на буцї (єт звичайно, як и нинї — озме палицю на плече и на то ци би петек, ци би тайстру), а жінка его несла у запасцї олоўки капусти.

Тай каже до него жінка: Ануко, диви сї, яки ти чудо нисеш? А він каже: Ой ти, каже, ше не таки чудо маєш у запасцї! Она туди глип, а то як було девекь головок капусти, так усї живї.

Через тото не можна на Михайла рубати капусту, бо грїх. То тогди було на чудо, аби сї усї люди каяли». (*Ю. Осташук*).

»На Михайла-чудотворцї кидали два брати снопи вилами у оборїг, а гіти сї грали и одно сховало сї у снопи. Але тоти мечут снопи у стїг и не вигіли, шо там дитина; тай один брат пробиў дитину на вила и зньвў из снопом у гору тай аж тогди уздрїў. Тай то є теперь на місцї; стоїт тото на чудие, аби сї люди каяли и не робили на то сьвито».

(*Йосиф Осташук П.*).

Пѣтночки (Параскѣві).

Дехто справляє того дня »празник« і вже сей день святкує. У кого »не ведут сї« діти, то новородка, — або як хтось тяжко занедужає, то його — »обрїкают« т. зн. обіцяють як дитина (хори) буде жити, тоді одного дня в році (на Чесного Хреста, Богородицї, Михайла або инші свята) будуть справляти »празник«.

В такий день або наймають Службу божу і по відправі запрошують вертаючих із церкви — убогих, свояків, сусїд на гостину, або, як не наймають Служби, то стають на дорозї і просять, вертаючих із церкви, в хату та ходять по хатах за гїстьми.

Запрошених садять за стіл і »приймають« стравою та напїтками. Гостї перед їдою і по нїй молять ся.

Безмерзника (Безребр. Козми і Деяна).

»На Безмерзника ни гійрь робити, бо вітак мусит шос измерзнути — ци би тиле, або йрчы, або йгньи, шо уродят сі у ночи, у зимі, шо ніхто не видит; або хрискинин відморозит собі руки«.

»На Безмерзника, у осини, аби помочити руки у ріці — то цалу зіму мож ходити без рукавиць, то не відморозит рук«.

»У тот день не пилно робити коло колопень, бо може салаш горіти«.

Увидѣние (Введене в храм Пр. Богородиці).

Вечером перед сим святом роблять те, що на Благовіщенє, аби забезпечити корови перед відьмами.

»На Увидѣние сідає — не дивуйте — відьма на кочергу и іде відбирати манну«.

Рано того дня чекають дівки в церкві біля дверей (входових) і як надійде священник, ідуть за ним промовляючи шепотом: »Як ні типер уводиш гіґу коґу, так від нині за рік абис ні уводиґу вінчыноґу«.

Як пізнають Зеленці погоду або негоду.

Звичайно мають уже певні місця, по котрих пізнають, яке буде »вѣремньи«. Приміром кажуть: »Як онта синета¹⁾ у мраці, то на доґго заслотит сі«. »Як онди у тім зворі стане мрака и знимає сі у гору, то буде дощ«. »Як туй над Максимцем²⁾ стане така завала из заходу сонцьи у пилиповец, то знак, шо буде вітереь; а чысом стоїт там мрака густа гей море вѣлики, то як би она там вісхла, то буде погода, а як пливе — аби так поволи — доґго плила, — то то буде нигода«.

Опісля прорікають погоду »по худобі«.

»Як худоба пасе, гризе до пізна у вечір — то мусит бути як не нині, то заўтра негода; а як иде скоро на нічліг, то буде погода«.

»Кози допотыт вухами на нигоду«.

»Як безрога чіхає сі у вугол и тріпає вухами — то на негоду«.

»Ни дивуйте — свиня на нигоду несе соломѹ у хлїѹ, а айма, то ріщі несе; и кїлько раз привісе, тїлько добїѹ (або тижнїѹ) буде слотити«.

»По птици також«:

»Як курка, не дивуйте, вушке сі, у пірю трїщит — то буде дощ; як купає сі у поросї — то буде красно«.

»Як курка также буде допізна нипати, як обиськує сі дужи, фостом сіє — то буде дощ«.

¹⁾ Каменисті верхи гір. ²⁾ Присїлок.

»Як ластіўки дужи високо літают, то буде веремне, а як попри землю — то буде слотити«.

»Сова пугає на дощ, а в зимі на сніг«.

В кінци ще так відгадують:

»Як ясне, а дуже голубе небо — то буде посуха«.

»Як озме сі мрака верха нидеї — то буде нигода«.

»Як перший раз загремит¹⁾, — то на доўгу слоту«.

»Як у зимі тирлаші²⁾ пускают сі — то у літі будут бурі«.

»Як сонце у обгорогі — то буде дощ«.

»Як паде дощ, а там, де ис стріхи капле, стают баньки — то буде дощ, а як ні, то буде погода«.

»Як є спека дужи, то буде дощ«.

»Як зірницї на небі у вечірь маленькі — то на погоду«.

»Як на небі видно дорогу, али аби була одностайна — то буде погода; а як буде розділена, то буде и нигоди троха и погоди«.

»Як риба пахне из ріки дуже — то буде злива, повінь«.

»Як рано ўстанеш и умиваєш сі, то коли має бути нигода, то руки ширеткі дужи, як шуруй; а зноў на погоду, то руки гладкі гейби маслом помастиў лице!«

»Як має бути злива и повінь, то плите у ріці дуже хоўски«.

»Як на нигоду, то ў лісі падут штоўби³⁾ сами від себе, а як погода, то аби які вітри, то не упади«.

»Як пінка стає на ріці коло каміня, то на негоду«.

»Як блихї дужи кусають — то буде дощ«.

»Як мухариці ў лікі дужи докучьют — то буде дощ«.

»Як дим стелит сі по земли, то буде дощ, а як иде у гору, то на краснó«.

»Як гори здают сі дилеко, то на нигоду, а як приближьют сі, то буде погода«.

»Як ў понвигілнок дощ, то уже мусит вітримати цалий тиждень«.

»Як зелена жабка — тота, шо ў листу — крікотит, то на нигоду велику сі лагодит«.

»Є жабка маленька, шо она усе у вечірь крікотит так, як сверщок, лиш май голосно — то як чути, шо она крікотит, то мусит бути красно«.

»Як місьиць ў обгорогі, то буде вітерь великий«.

¹⁾ Весною. ²⁾ Леди на ріках. ³⁾ Штоўб — штуб = сухе дерево в лісі.

»Сопілка на погоду дужи голосна«.

»Як сі снит похорон — то година инча буде; година умре«.

»На дождж (або и на сніг), то худоба сі буде снити, шо сі жине; коби не ў гору, а як у долину то добре — хибне слота, ци зимно«.

»Безроги, як сі снет, шо докучьют, то уже майгірше: буде бурі, стугінь, вітирь«.

Календар.

Зеленці прорікають погоду чи негоду на підставі довшої обсервації окружаючої їх природи, скріпляючи при тім свої здогади переказами: »То уже, — уважьиете, — з давен-даўна прубна річ; даўно сі візвичаїў нарід, бо доўго пастушів. Куждий знаў за ти роки по худобі, шо она робит, як має бути нигода на сьвікі; а далі по птици також — як она злітає на землю шос збирати, ци-то грибе сі, або як она голос дає — тай то собі люди закимили раз, другий и дуже по тім пізнавали«.

Друкований календар не має для людей великого значіня, наколи вони неграмотні; коли-ж за ним попитують, то ходить їм, »як пише кольїндир — погоду ци нигоду?« Отже інтересною річю в календари є для них проріканє погоди, або т. зв. столітний календар, який однак не має наукової стійности. Нестійність подібних прорікань узнає сам нарід, бачучи, як тут і там »кольїндир бреше«.. Про се, дуже часто, можна почути ось такі гадки:

»Типерь уже тоти кольїндарі настали — але то лиш дес-дес, шо угадают погоду«.

»Типерь тоти колендарі є, але то пусте: папірі тай папірі... От хиба, шо скаже коли сьвито, але погоду не угадує«.

Трафляють ся і оборонці календарів, котрі в бесіді про календар кажут звичайно: »Та то, уважьиете, кольїндирь ни лиш за Зелену пише, али за цілий сьвіт; то шо, шо він туй ни ўгадує, але дес у сьвітох то може є погода«.

При сій нагоді можна почути такі оповіданя:

»Раз зібраў один ксьондз богато косарів и скосив богато трави. Але один хлоп каже: Єгомоськь! Ни косит, каже, тілко трави, бо буде дощ та збавит сі...«

Е, каже ксьондз, шо ти мені, пані дзею, кажеш? Мій кальїндирь пише, шо буде погода. — И казаў косити далі. Але так було, шо пішоў дождж шос ци на два ци три тижні тай сіно зогнило гет. Але кличе тот ксьондз газду ит собі и каже: Відки ти, пані дзею, знаў, шо буде дождж? Ти, пані дзею, поганий чоловік!

А газда каже: Перепрошью вас, егомоськ, тай ни гнівайте сі, бо я ни є поганий чоловік. У мени — вібачти за слово — безрога чіхала сі, ни дивуйте — у вугол, то я знаў, шо буде ити дождж; як она, ни дивуйте, егомоськ, чіхає сі, то мусит бути нигода, аби ни знати шо!

А ксьондз такі тогди — хап! за кольіндирь тай: буком! буком! и верг у воду. Каже: Огій! У хлопа розумніща свиня, як у мене кольіндирь».

(П. Курчук).

»Раз зайшли у село дес из чужого краю мудрца и дохторь и повернули до єдного газди на ніч. Но, газди ни було дома на тот час — але газдині приймила їх. Потому приїхаў газда з ліса и такі каже: Будети ночувати; чому ні.

Але тот газда сказаў газдини дати собі файний підвечірок и сіў та файно, ніўроку, підіў собі... Але дохторь дивит сі, шо тот вздзіў — (звичайно хрискинин як наробит сі, то потребує статно попоїсти; ачей-ко ни віпе скленку кави так, як пан, бо из тим у робокі такі кишкі то ни мож бути) дохторь гадає: Ого! Буду я мати сеї ночи роботу — (ніби, шо цесь заслабне). Но, у вечірь зготовила газдине вечерю и газда зноў собі ше трошка білше здзіў. А дохторь собі рахує: Ого! Уже теперь єму аўс!... Уже теперка и я єму ради ни дам...

Схокіли спати. Кажут тоти пани: Ми бўгім, чоловічку, спати на дворі. — Але газда обзиває сі на то: Та як будете, панове, спати на дворі, коли сеї ночи буде дождж.

А то небо таки ясне, хмаріў нима, гадає собі тот мўдрцз: Е, та як из такої файної години буде дождж? Се не можи бути праўда! И польгали на дворі.

Але у ночи пукают они до вікна...

Газда устаў: А хто там?

— Пускай-ко, чоловічку, пускай, бо дождж!

Пустиў він їх у хату и каже: А я вам казаў, шо буде дождж. — И польгали они зноў. Другий день рано поўставали, питає сі дохтор газди: Газдо! А ци не шкодило вам, шо ви сночи так много здзіли? — А шож би минї мало тото шкодити? Я, каже, кишко робю, то мушу много їсти, абим годен! Я, каже, як файно попоім, а вілізу на теплу піч, притулю — ни дивуйте — череву до печи: такий ўстану дужий — здоровий, як горіх!

А тот мўдрца питає сі тогди: А відки ви, газдо, знали, шо из такої погоди буде дощ?

Бо як я вішоў по вечери на двірь молити сі, а воли поўставали и пішли під хліў — то я уже знаў, шо буде нигода.

Но, а воли-ж знають, що буде дождж?

А, праўда, що знають! Тото заўжди мож по тім пізнати, як сї худоба хоўле під укритє, бо оно чує, а хоче відпочити, то сї хоўле.

Тогди заговорьї собі ти пани: Но, вертаймо сї назад у свої краї, бо туй, каже, докторь — піч, а віщун — худоба«...

(Іван Остапук Яковек).

Віха́ (Комета).

»Віха́ показує сї на якіс знак: або буде война, або голод, або по́міръ вѣликий«.

Коли по дни 18 мая 1910 р. через якийсь час не видно було комети Галєя, казали люди, що вона впала до моря¹⁾.

Кончина світа.

»Приказували мені старі люди за кончину світа так: Як, каже, мете вигіти, гітєньки, що народу сї дуже изможит, що буде кіснота — що де нині зворік²⁾, там буде дворік, а де оленьчї пійлї, там будут чильїдбчї мочилї³⁾; як, каже, пани побудуют залізні дороги и ти залізні дороги будут перехрещували сї, що підут наўхрест одна поцєрез другу; як земльї буде цїлом издротована⁴⁾ так, як старє горщє; як земле буде цїлом ланцями обмірьїна; як брат устане на брата, а сестра на сестру — то уже настане послїдне ўрємя, уже буде кончина: земле изгорит гет⁵⁾.

А то — прошу вас, будьтє ласкави — богато уже приходит так тепєрь, як старі ґазди прорікали; я — ирщений — сам богатом уже закимиў, що не так було, як тепєрь. От якурат праўда є: залізні дороги прихоґит наўхрест и земльї обмірьїна гет до чиста, и уже пани и туй зачьили дротом обґигати землю — усе так приходит, яким чуў иє старих. А то, прошу вас, будьтє ласкави, мїж тими старими ґаздами, що я закимиў, були великі мудраки; они богато угадували на перед. Тепєрь, от видимо, що сї робит: хлопа нїхто не пізнає будь де, хлоп уже далї и під поскіл — не дивуйте — не буде мати землї. Ой, уже гаразди тепєрь«...

(Іван Шпиги́та).

»То даўно Біг даваў помїж люди такі віщунї на свѣт, що знали, що буде наўперед. То они казали, що колись будут такі залізні дороги усюди по свѣікї, а як ти дороги прийдут наўхрест усюди, то тогди буде кончина. Будє у кужїм зворїку по дворїку, а нарешкі так прийдє, що будут гїди ходити из худобоў, а унукі сї їх будут питати,

¹⁾ Чули про се в Надвірній. ²⁾ Звір (звѡра, звѡри) = гірський потік. ³⁾ Мочило, місце де жіноцтво мочить лен і колопні. ⁴⁾ Телефон і телеграф. ⁵⁾ Диви: Матеріяли до укр. етнол. т. XI, стор. 15, ч. 3.

шо то за двори, шо тото за будинки, а они будут казати, шо то, синку, сюди пани ситіли. То прийде вітак, шо землю обмірять ланцями. Они приказували, шо так буде, шо вóди будут присипати, а гори будут — ґруні — будут ріўнати. Прорікали, шо настанут такі роки, шо гіўки будут гадати за лигіні, а лигіні будут такі ради, але ни буди як жинити сї. Вітак прийде велика война, усї сї вібют, шо так мало людий буде, шо хто кілко пройде за день — то буде его поле. Казали, шо при кінци сьвіта такі будут дачки (податки), шо люди будут уже лиш сьміяти сї из того, а оплатити сї ни годни«.

(Іван Синитович).

Народній календар

у Ровенським повіті, Волинської губернії.

Зап. *Василь Доманицький.*

Усі празники і свята селяне поділяють на дві категорії: »рокові свята« (великі празники) і »присвятки«. У »свято« робити нічого не можна, а у »присвятки« можна, тільки не собі, а другим, — на так званий »толоці«. Зимом в ці дні не можна прясти, шити, не можна прати, »мички микати« і т. і. Час празників селяне означають самі — окремими рахунками; вони ведуть рахунок не по дням, а по тижням, і без помилки означають, коли має припасти Великдень, скільки тягти меть ся Петрівка і т. і.

1-го січня. Новий год. В ранці після літургії діти, хлопчики або дівчата літ 8—12, ходять по хатах з рукавицею, повною пашні: вівса, пшениці і т. і. і посипають зерном дід, стіл і взагалі усе і кожного в хаті примовляючи:

»На щасте, на здорове,
На новий рік!
Роди Боже, жито, пшеницю
І всяку пашницю!«

Або »Роди, Боже, жито на все літо, жито, пшеницю і всяку пашницю« (с. Липки), або: »Сій ся жито, пшениця і всяка пашниця на новий рік« (с. Столпин). За се їм дають по пиріжкови (від кожного хазяїна) або по 1 копійці грінми.

2-го січня »Василевого батька«. Присвяток. Сього дня перуть шмате, бо після Водохрища вода буде свячена і прати у ній — гріх. У Князь-селі сей празник — присвячений пам'яті Матері св. Василя.

5-го січня. Канун »Водохрища«. На »вілію« постять усі. У вечері бува »голодна кутя«, хоча вечера дуже богата: кутя з медом, цукром і з маком, іноді з олією, борщ з рибою, зварені і сухі груші і яблука, вареники з капустою і ягодами, млинці і печена свіжа риба.

6-го січня. »Водохрищі« або »Водянуха«. Святить ся вода на »Гордані« на річці, або коло криниці. Для причта кладуть із дощок поміст, а з льоду вирубують хрест і іноді розмальовують фарбами. Коли піп замочить хрест у воду, стріляють із рушниць і страшенно тиснуть ся до води. Скоро хрест тричі омочено, вода, гадають, дуже помагає тоді від усього (с. Яполоть). За водою приходять виключно діти, сею водою деякі хазяї кроплять свій пчільник, гадають, що од того пчоли не будуть утікати у чужі пасіки (с. Столпин). На водосвяті приносять, щоб покропити, шматочки крейди, якою дома малюють хрести на дверях і вікнах, а також усі будівлі для того, щоби прогнати нечисту силу (с. Яполоть).

30-го січня. Трох святих, празник. У сей день селяне нічого не роблять.

2-го лютого. »Стрітене«. Зима з літом в сей день зустрічаєть ся. В сей день на службі святять свічки, »громниці«, з жовтого воску, які селяне приносять до церкви. Свічку сю опісля вживають у важних випадках житя, дають у руки умираючому, засвічують у часі бурі і т. і.

»Як на Стріченне з под стріхи півень напеть ся, то на Юря вул напасеть ся«.

11-го лютого. Власія. Не роблять кінями або волами, а тільки толокою. Хоча св. Власія (»Власьсе«), покровителя скотини, по церковному припадає на 11 лютого, то селяне завжди переносять його на четвер, на масляний. У сей день не прядуть, »щоб не шкодило нічого худібці«; варять вареники, »щоб були тлусті телята«¹⁾ (с. Яполоть).

24-го лютого. »Оборотенне«. (Знайдене голови Ів. Хрестителя). Празник. У сей день птиці обертають ся до нас головами. Збирають ся летіти до нас.

Масляна. (Сирний тиждень). Масляну справляють цілий тиждень. У понеділок ходять до коршми »на колодку«, се є шуткуючи привязують кому-небудь колодку і заставляють тягти її за собою, »волочать колоду«; розумієть ся, без горілки не обходить ся. Женщини

¹⁾ Взагалі є звичай, щоб у той день, коли зявить ся яка тварина, у заможних завжди були вареники, щоб народжене не було »тлусте«.

перевязують хусткою мужчин, за що од останніх їм могорич, за який на Великдень одплачують »волочільним« — паркою крашанок. Другого дня ідуть знов »полокати зуби«. Равіш було дві колодки: одна для женщин, на масляний, а друга для мушчин у поведілок Великого посту, та тепер у піст вже не водить ся (с. Яполоть).

Випиваючи за »колодку« співають:

Чому мені горілоньки не пити,	До милої стиха промовляє:
Коли в мене хорошії діти:	Не будь, мила, та упряма,
Єден син под рученьку веде,	Як наша мати с корпими пяна;
Другий син дороженьку мете,	Постели їй постельку мяхкеньку,
Третий син лвері одчиняє,	Положи стиха по-маленьку.

(с. Бистрич).

Подекуди колодка буває перші три дні сирної неділі. Се не празник, а звичай: кому небудь почіпляють ленту або хустку і сим поздоровляють із масляною. Кому учіплять колодку, той мусить почастувати могоричем того, хто причепив, або просто привітом, добрим словом і т. і. (с. Коростятин).

1-го Марця. »Явдохи«. Перша весна. Прясти не можна. Не роблять кіньми ані волами у полі, тільки на »толоці«.

9-го Марця. »40 мучеників«. Присвяток. У сей день сорока приносять 40 ломак, робить гніздо і кладе туди яйця. Є звичай пекти 40 пампушок для 40 святих (с. Яполоть). Не роблять кіньми, ні волами у полі, тільки на »толоці«.

17-го Марця. »Олексія, Божого чоловіка«. Присвяток. Память його дуже поважаєть ся. На честь його співають пісню, з якої подаємо уривок:

»Ой в Бога великая сила,	А прийшов до дому, як земля
Та оженила мати по неволі сина.	[счорнівши.
Син не схотів по неволі жити,	Мати з батьком сина не познали,
Пішов на пуці сїм літ блудити.	Свого сина старцем назвали.
Ходив же він сїм літ, не пивши,	Ой, сину-ж мій, сину, гуркій на
[не ївши,	[світї,
	Як ружови квіти ¹⁾ (с. Яполоть).

Не роблять кіньми, ні волами у полі, тільки на »потоці«.

25-го Марця. »Благовіщане«. Прилітає первий бузько і починає робити гніздо. Яка буде погода на Благовіщане, така і першого дня Великодня (Яполоть). Кожен хазяїн стараєть ся запастись проскуркою, або хоч частиною її, яка потрібна при початку сївби, як

¹⁾ Пор. В. Гнатюк, Лїрники, ст. 38—39, ч. 14.

символ плодородя (с. Столпин). З вечора сього дня дівчата починають співати вечорами «веснянок».

26-го марця. Архангела Гавріїла. Присвяток. Не роблять кінськими ані волами у полі, тільки «на толоці».

Піст і Великдень.

На першому тижні говіють діди і баби.

Третій тиждень — «хресний тиждень, христі» — тоді печуть з тіста хрести, які беруть з собою у поле, коли йдуть сіяти.

Пятий тиждень — «похвальний».

Вербна неділя, «вербница». Се торжественний празник. З кожної хати іде хто-небудь, щоби получить свячену вербу; у деяких селах забирають ся усі навіть із дітьми, що ще ссуть. Свячена верба оберігає літом від грозових хмар (с. Столпин). Верби уквітчують восковими свічками. Коли повернуть ся з церкви з вербою, бють нею хатніх, при тім примовляють: «Не я бю, верба бе, — за тиждень великдень, недалечко червоне яечко». Вербу або садять у землю, або засовують у ворота, що ведуть на тік (с. Яполоть), або застромлюють за образи (с. Бічалі).

Страстний тиждень, «білий». Хто на сему тижні вибілить свою хату, — буде чиста до другого року.

У четвер, ще до зорі, хазяїн повинен обмести свою хату і усі постройки, щоб жаби виздыхали. Хто ж хоче мати чисте, здорове тіло — повинен скупатись у ріці, до зорі. У вечері кожен силкується донести запалену свічку, щоб зробити нею кілька христів у хаті і в інших будівлях. Сі хрести обороняють від грому і блискавки. У вечері буває богата вечеря. Хазяйки печуть пампушки, варять борщ і рибу. Вечеря — на память прощальної вечері Христа з Апостолами; риба — на память чуда, яке зробив янгол, щоб упевнити Богородицю про будуче воскресення її Сина.

Се було так: Богомати, ждучи Христа і думаючи про те, які муки прийдець ся прийняти її Синови, дуже плакала. Зявивсь янгол і сказав їй: «Не плач! Твій син воскресне і прославить ся!» «Се тоді буде, — сказала Божа Мати, — як ся риба оживе», і з сими словами пустила у миску з водою печену рибу, яку їла. — Хоча їден бік у риби був уже виїданий, проте вона ожила. Вона, кажуть, і досі у морі, а виїданий бік затагло шкуркою. Око у сеї риби тільки одне» (с. Яполоть).

Богато старих людей у слідуючі два дні, до першого дня Великодня, зовсім не приймає ніякої їжі.

В п'ятницю з рана більшість люду постить до плащаниці. Над вечер збираєть ся багато народу на виносини. На вечерні усі стоять із страстними свічками.

У Суботу благовісту на літургію не буває, ніби на знак печалі. Читають діянія. Коло церкви розкладають багата і молодь, сидючи навкруги, веде балачку. В деяких місцях у переддень і самий день Великодня селяне проводять у церкві і коло церкви, на цвинтарі (с. Столпін). В 11^{1/2} благовіст на служення, після якого святять »паски«. Кругом церкви стоять у ряд коробки з »пасками«, — в кожній коробці: паска, яйця, сир, масло, ковбаса і печене порося з хріном у зубах. Коло кожної коробки горить воскова свічка і стоїть хазяїн. Посвячені паски в миг забирають і біжать; кожен силкуєть ся попередити іншого, бо хто раніш прийде до дому, той матиме у всьому щастя. Дома запалює свічку, що була коло коробки, приліплює до діжі, і усі починають розговлять ся »свяченим«, а потім попоївши, лягають спати. У день діти збирають ся коло церкви, дзвонять, качають яйця (с. Новий Двір), грають у »битки«, се є оден у одного вибиває — одним кінцем об другий і чия крашанка міцніша та не розбиваєть ся, той одержує пробиту; разом із тим промовляють: з одного боку »Христос Воскресе«, а з другого — »Воістину воскрес« (с. Велика Клецька). Дорослі або дома сидять, або на вулиці — купами. До коршми першого дня ніхто не ходить. Зустрічаючи оден одного, звичайно кажуть: »Христос Воскресе«, — а той відповідає »Воістину воскрес«. Звичай христосуватись крашанками розповсюдженый мало. Яйця красять ріжно, найбільш у червоне. Деж був мрець, там у червоне не красять (с. Яполоть). У с. Бистричі є звичай дарувати писанки і крашанки членам причту.

Другого дня у дзвони не дзвонять, хоча подекуди дзвонять три дні (с. Бічаль). За те більш жвавости: ходять до шинку, у гості, у себе приймають гостей; грає музика, танці бувають. Сей день зветь ся »волочільний« (с. Коростятин) або »волочільник« (с. Мареніно). »Волочільне« се дарунок жіноцтва парюю крашанок за »колодку«, заплата, за яку вони чіпляли її мущинам на масляній (с. Князь-село). Великдень празникують 3 дні і їдять тільки се, що заготовляно на Великдень: колачі, крашанки, паска, і т. і.

У середу — перерив, — роблять, а у четвер »намський« (с. Коростятин), »наський« (с. Князь-село), а вірніш — »навський« великдень (с. Яполоть і Мареніно), се є Великдень мертвих. Раніш сей день був на рівні з Великоднем і всяка робота була заборонена, щоб не накликати гніву померших; а тепер уже роблять у полі.

Усі вечері від Великодня до Вознесеня — святі і робити не можна.

Проводи. »Діди«. Бувають і в неділю (с. Коростатин), по части—в понеділок після Томиної неділі у д. Тюткевичах, під Ровним — у суботу на святім тижні. В сей день звичайно одправляєть ся у церкві заупокойна літургія, на яку приносять на поминки своєї померлої рідні »миски«, се є 3—5 хлібів і склянку меду. Після літургії і панахиди (»парастаса«) усі, що принесли »миски« до церкви, йдуть до попа, де розділяєть ся між ними коливо і дають закусити. Над вечір вдруге збирають ся до церкви і з хрестним ходом ідуть на місцевий цвинтарь, де, після загальної панахиди, одправляєть ся по просьбі хазяїв малі панахиди над могилками родичів. На могилах не буває угощення, а тільки роздають милостиню старцям (с. Бережа, Горінград). Подекуди не просять служити панахид над могилками (с. Головин). Іноді після панахид ідуть у вечері на обід до якого небудь із почесних хазяїв, на який закликають і старців (с. Велика Клецька). Зрештою, буває й інакше. У дер. Тюткевичах (під Ровним), — після панахиди, усі сідають купами коло могилок рідні, обкочують кожную могилу червоним яйцем, випивають по 2—3 чарки горілки (але не упивають ся), закусують великодним хлібом, яйцями і мясом; старців щедро наділяють і частують.

У деяких місцях проведів не буває. Так у с. Яполоті поминають у »родительську суботу«, а також у Михайлову суботу (замість Дмитрівської). Поминають так: хазяйка наготує як найбільш таких страв, які любили »діди«; обід буває пізніш, після полудня або надвечір. За обідом з кожної страви по ложці одкладають в окрему посудину, яку з ложками на ніч ставляють »на покуте«. Тут же в посудині ставлять воду і вішають рушник, щоб у ночі, помившись, пообідали »душечки умерших«.

»Громниці« — у понеділок і вівторок неділі мироносиць. Що воно таке — не відають. Тільки у жіночій половини святкуєть ся. На їх погляд — у сі дні не можна прати.

23-го квітня, св. Юрія. Празник. Після літургії йдуть у поле снідати і качатись по житі, щоб хороше росло (с. Бичалі і Тінне). На Юрія вперше вигоняють скотину »до пастуха« на поле. Женуть свяченою вербою; на дворі старають ся перегнати через сокиру, яку для сього кладуть на воротах (с. Колоденка). Св. Юрія вважають покровителем скотини, дають на молитви »за худобу« (с. Яполоть).

25-го квітня. — Євангелиста Марка. Присвяток. Не роблять волами ані кіннями у полі, тільки на толоці (с. Князь-село).

Веснянки.

Весну зустрічають іще на святім тижні. У с. Бічалах «веснянок» починають співати ще з Благовіщення. Парубки і дівчата збирають ся за селом, грають ся у «гори-дуба», «кола», «колеса» і співають: «Весно, весно красная», «прийди, весно, красная»¹⁾.

Весна красна, весна красна,
Що ти нам принесла?
Старим бабам по грудку,
А дівчатам по вінку (с. Липки).

Весна красна! що нам принесла?

Коробочку бобу,
Хлопцям на хворобу,

Дідам по кіечку,
Дівкам по віночку,
Бабам по серпаночку
(с. Мареніно).

Весна красна,
Що ти нам принесла?
Коробочку с верітенцями,
А скриньочку з червінцями,
Старим дідам по кіечку,
Старим бабам по серпачку,
Малим дітям по яблочку,
А дівчатам по віночку,
А хлопчатам по батожку
(с. Столпин).

Весна наша красна!
Що ти нам винесла?
На житечко росу,
На парубків красу.
Парубочька краса —
Як зимная роса:
В смолі потопає,
З дьохтю виринає.
Весна наша красна!
Що ти нам винесла?

На пшеницю росу,
На дівочок красу.
Дівочька краса —
Як літняя роса:
В вині потопає
В меду виринає.
Весна наша красна!
Що ти нам винесла?
Я вам винесла:
Дідам постояти,
А бабам посидіти,
Парубкам в краглі грати,
А дівкам погуляти.
Де діди стояли,
Там палкі лежали;
Де баби сиділи,
Кулаками землю вбили;
Де парубки в краглі грали,
Там крагельки лежали;
Де дівки гуляли,
Там віночки лежали
(с. Ясеничі).

Весна, дівоньки, весна,
Щож вона нам принесла?
Хлопчикам по крегельчику²⁾
А дівчатам по хрещику;
Старим дідам постояничко,
Старим бабам посіданнячко.
Де хлопчики грали,
Там креглі лежали;
Де діди стояли,
Кіями землю скопали;

¹⁾ У с. Яполоті веснянок співають тільки діти і підлітки.

²⁾ Краглі = скраклі.

Де баби сиділи,
Кулаками землю збили
(с. Арестово-Богдашевське).

Весна наша красна,
Що ти нам принесла?
Бабам да по грудочку,
Дідам да по кіечку,
Молодцям по серпаночці,
Дівчинонькам та по віночку
(с. Коростятин).

Ой ти весна красна,
Що ти нам винесла?
Хлопчикам по кіечку,
А девчаткам по веночку.
Де хлопчики грали,
То кіечки поломали;
Де девчатка грали,
Там веночки посідали.
Ой ти весна красна,
Що ти нам винесла
Да іще к тому лихеньке?
Повиходьте, безштаньки,
Заспівайте веснянки;
Зимовали — не співали!
Все ж бо ми весни ждали.
Ой, льонку мій, льонку,
Да зелений барвінку;
Як я в батейка була,
То веночки з тебе вила;
Як зову веночок, —
Винесла воротило,
Щоб панув викрутило.
Вийди, вийди, молодюнейко,
Да й на гулойку,
Ой як ж мені виходити,
Коли дитя малейке.

То повішу на колючок..
А матухна взяла,
Да й не любойку дала;
Як би я знала, то розорвала,
А з нелубойком на шлюбойку
[не стала
(с. Яполоть).

Весна красна, весна красна,
Вже с стріх вода капле,
Вже нашому плисику
Бистра річка пахне.
Нехай пахне, нехай пахне,
То і помандрую,
Таки свою дівчиноньку
Гіншому не дарую (с. Липки).

Вийди, вийди, сонечко,
На попове полечко,
Спечи мені яечко,
Як червоне яблечко.
(с. Арестово-Богдашевське).

Пливе човен води повен,
Коли б не хибнув ся;
Пішов милий на Україну,
Коли б не вернув ся.
Не дай Боже, не дай Боже,
Що я говорила,
Поверни его до дому,
Щоб я не тужила (с. Липки).

Зимувала, клоче прала,
Вийди, безштанку, заспівай вес-
[нянку.

А як вийшов з штанами,
Погнав ся за нами;
А як зимувала, клоче прала,
І веснянки не співала
(с. Мареніно).

Кривий танець. Дівчата стають у коло, а в середину станов-
лять дітей; пританцювуючи і ходячи кругом дівчат співають:

Пійду я, пійду та у кривого
[танця,

Чи не виведу кінця.
Веду, веду коня вороного,
Той кінь вороненький,
Топче льон дрібненький.
Ой, льонку, мій льонку,
Зелений барвінку!
Як я була у батенька,
То я с тебе вінки вила.
Звила тебе у віночок,
Повісила на колочок;
Моя матінка зняла,
Та нелюбому дала.
Як би я була та знала,
І нелюбому не давала,
Та на двоє перервала,
Та у грязь утоптала

(с. Липки, Коростятин).

Ішли дівоньки через бур,
На їх сукенки — в девять пуд.
Стали суконки маяти,
Стали дуброви палати;
Стали дівки гасити,
Шклянками воду носити.
А кільки в шклянці води,
Тільки у дівчат правди.
Ішли парубки через бур,
На їх сіраки в девять пуд;
Стали сіраки маяти,
Стали діброви палати;
Стали парубки гасити,
Решетами воду носити.
Кільки в решеті води,
Тільки у хлопців правди;
А кільки в решеті дирочок,
Щоб ім тільки болячок

(с. Мареніно).

А.

1. Ой на татарській границі,
2. На шовковій травиці,
3. Там козак та коня пасе,
4. А дівчина воду несе.
5. Дівчинонько, голубонько,
6. Напій коня вороненького!
7. Ой не буду напувати,
8. Буде мене мати ждати,
9. Буде мене бити, сварити:
10. Де ти, доню, забарила ся,
11. Що з водою опознила ся?
12. Летіли гуси з броду,
13. Сколотили мені воду;
14. Я стала, та постояла,
15. Поки вода кришталем стала;
16. Я стала, подивила ся,
17. Поки вода остановила ся.
18. Бренеш, доню, ти не стояла,
19. Ти з Романом розмовляла.
20. Ой Романе, Романочку,
21. Пусти мене до домочку,
22. В мене мати не рідная,
23. Головонько моя бідная

(с. Липки).

Б.

- 3 Б = 3 А.
- 4 Б = та воду несе
- 5 Б = та голубонько
- 6 Б = напій мені вороного коня
- 7 Б = та напувати
- 8 Б = 8 А.
- 9 Б = буде бити і сварити
- 10 Б = деся доню, могла діти
- 10-12 Б = 10 12 А.
- 13 В Дунаю змутили воду,
- 14 Стала я да постояла,
- 15 Кришталем вода та стала

(с. Коростятин).

9-го мая. Миколи. Великий празник.

Вшесте. Ідуть на прощу у Почаїв і у інші місця.

»Семуха« (субота перед Зеленими святами. Назвисько таке, одні кажуть, од того, що вона буває на 7-мім тижні після Великодня, другі — що в сю суботу обовязково повинно бути 7 страв).

Тому, що записував се, трапилось мати слугою одну бабу, яка в клечальну суботу встає, було, зза стола, молить ся до образів і приказує: »Вибачайте, деди мої, що я не їла на обіді сім потрав, бо я в службі«. — На служенні в поминальну суботу нікого не буває. Тільки кілька хазяїв приносять три довгуваті хліби, „пирogi« на па-нахиду, хвилин 5—10 помолять ся і ідуть собі (с. Яполоть).

Зелені свята. Ще за день до празника село прибираєть ся по празниковому. Улиці замітають, подвіря посипають піском; ворота і огорожу завітчують березами, стіни у хатах убирають клечанем, а долі настеляють »лепехи« (лопуха). Церкву теж уквітчують »лепехом«. Після літургії святять траву, зілля, квітки. Засушені трави зберігають ся і кладуть ся покійникови під голови та уживають ся для обкурювання хорих пропасницею. Празнують 3 дні (с. Бічалі).

В деяких місцях першого дня просять попа служити за здоровле скотини (с. Князь-село). Третього дня іноді ідуть у поле з хрестним ходом і євангеліє читаєть ся по можности проти кожного поля. Ідучи назад, обходять усе село і кроплять скрізь хати і подвіря свяченою водою (с. Столпин).

Неділя св. Отець або »Русальний тиждень« починаючи з понеділка Зелених свят до першого понеділка Петрівки. В сі дні не можна йти у поле на роботу між посіяним житом, бо Русалки — якісь невидимі духи — залоскочуть. Самий страшний день останній у понеділок Петрівки; тоді бувають »рбзигри в Русалок«, себ-то — незвичайні танці по усьому засіяному житом полі (с. Столпин). Русалки (душі дітей, померлих у русальний тиждень) виходять у се время з води і переселяють ся у жито, де водять володара, співають. Хто їх побачить, той щасливий. Через тиждень Русалки ідуть на небо. Кожна жінщина, у якої мерли діти, боїть ся шити на русальнім тижні, щоб її діти не обернулись у русалок (с. Яполоть).

На кануні, 23-го червня. Після заходу сонця молодь, парубки і дівчата, збирають ся у коло і співають пісень: »Купайла«. Се робить ся потім кожного вечора, з першого вечора Петрівки до Купала (с. Столпин). Дівчата стають у коло, а одна з дівчат бере пук квіток і ріжного зілля і привязує до тички з трьома сучками у горі. — До того на гілі і квітках повинна бути запалена воскова свічка; таким чином робить ся опудало, — се й єсть Купало. З сим Купалом одна з дівчат стає на

майдані, а її оточує навкруги коло парубків і дівчат; усі співають. Се роблять доти, доки не втомлять ся. Потім розривають Купала на шматки і кожен хоче собі ухопити і йдуть до дому, там кладуть собі під голову. Хто приснить ся теї ночі — той і буде сужений або сужена. В хороводі співають:

»Чиє то жито рано не вижато?

N. жито рано не вижато,

А N. візьме, та жито вижне«.

»Як у городі крокос поріс,

Щоб ти N. більше не зріс«.

N. відповідає: »Буде з мене і такого,

Любіть мене молодого!«...

В інших місцевостях відбуваєть ся обряд інакше: Дівчата збирають ся, а йдучи до води »топити« Купайлу, співають:

Наше Купайло, де ти зимувало?

Зимувало в лісі на орісі,

А тепер буду в стрісі.

Ми тебе, Купайло, скупаємо,

На другое літо заховаємо.

Молодая молодица,

Вийди на улицу,

Заспівай дівонькам Купайлицу.

Як же міні вийти,

У мене дитинка маленькая,

Свекруха лихенькая,

В комору зачинає,

У улицу не пускає (с. Бистрич).

Або: Купайло, Купайло,

Де ти зимувало?

Зимувало в лісі,

Ночувало в стрісі;

Зимувало в піречку,

Літувало в зілечку.

Потім Купайла топлять або спалюють (с. Мареніно).

Іде Купайло топиць ця,

За ним дівчата дивиць ця;

Ой, стой, Купайло, не топи ся,

На той рочок іздаси ся.

Вернувши од води співають:

Ми Купайла іскупали,

Та на той рочок сховали;

Горе нам, дівоньки,

У чужої матеньки,

Бо чужая мати

Гіршая Татарки:

Сказала мені

Три ділі робити,

В неділеньку золити,

На морі попрати

На кленку вішати.

А я не Татарка —

В неділю золити,

Не ластівонька —

На морі попрати,

Я не пчілонька —

На кленку вішати.

Підчас ігри співають і деяких інших пісень. Як скінчать:

Покладімо покладочки вербові

Час, час, дівоньки, до дому і т. і.

(с. Коростятин і Липки).

У с. Ясеничах, Верховському і Кривичах, першого дня Петрівки збирають ся у вечері дівчата денебудь на улиці і співають на честь Купала:

Ой чие то жито рано не вижато?

Ой рано, раненько с под зори

[видненько хорошенько!

Іванове жито рано не вижато,

Ой рано, раненько і т. д.

Як Матренку візьме, то житечко

[вижне.

Ой рано, раненько і т. д.

Ой в лісі, в лісі, в бору,

Там буде Іванко комору,

Коло его Матренка стояла,

Хорошенько его прохала:

Будуй, будуй, Іванку, комору,

Да повставляй окошечка з двору;

То там буде соловейко співати,

Мене раненько пробуджати.

Єсть у мене свекруха — не мати,

Вона мене раненько не збудить;

Вона піде до сусідів

І мене осудить:

Єсть у мене невістка молодая,

Спить вона до сходу сонечка;

Як сонечко зійде, засяє,

Вийде невістка да й сяде;

Як сонечко в горі блищиць ця,

Тоді моя невісточка виспиць ця.

— —

У городі, у холоді

Стоїть колодезь повен води.

Там дві дівки воду брали:

Одна вбогая, друга богатая.

Ой пришли до їх два хлопці,

Стали вбогую зачіпати

А з богатої викпивати;

Богатая зуміла ся:

Де моя краса поділа ся?

Де мої сукні дорогії,

Де мої перстні золотії?

Ой буду в сукні стовпи вбирати,

Бо не хотять хлопці зачіпати.

Узявшись за руки, стають у коло, в середину виходить одна дівчина з пучком квіток у руках, — се й є »Купайло«. Від 1-го дня Петрівки до самого Купайла сіх пісень співають щоденно.

Вийди, молодиче, на улицю,

Розведи нашу купалицю:

Ой як же я маю виходити,

Да вам купалицю розводити?

В мене свекруха — не матінька,

Мені діти не поколише,

А як поколише —

Кулаком махне:

Ой, люля, люля, дитя спати,

Не на роботі твоя мати.

Ой твоя мати на улиці

Розводить дівкам купалиці.

— —

На святого Івана,

Купала стала.

На святого Івана Купального,

Ходила відьма повальною.

(с. Арестово-Богдашевське).

24-го червня. Купайло, »Іван Купальний«. В ночі, як вірить люд, одкривають ся скарби, цвите папороть і світить як вогонь. Хто найде квітку з папороті, тому одкриють ся уї скарби і коли не побоїть ся чортяки, може заволодіти ними. Знайти квітку папороті —

дуже трудно, бо вона цвіте саме у північ і то лише одну мить і як півні заспівають, вяне (с. Бічалі і Яполоть). В сей день завжди повинен бути дощ. У полі відьми літають у Київ на Лису гору. На Купального Івана забивають у полі осикові кілки. В останній вечір молодь висловлює анатему відьмам, які доять корів, так:

»На Івана Купального,
Ходила відьма повальною;
На дуб лізла,
Кору гризла,
З дуба спала,
Шоб тебе, відьмо, трасця напала.
Шоб тебе тресла повтора року,
Шоб не доїла корів що року« (с. Столпин).

У селі Омеляній беруть жмут соломи, прибирають лентами і з сим жмутом дівчата й хлопці скачуть по дорозі, між хатами, і співають:

Берегом березиною,
Туди іде Купало вечериною;
Ой іде бардзо паний,
»Вийди Н., я твій коханий«.
»Ой я не вийду, мамі бою ся!«
Я твоїй мамі в ніжки уклоню ся,
Ни тобі самій, но господині..
Н. встала, вивела коника, ще й осідлала.

В с. Велика-Клецька — молодь (хлопці й дівчата) пускають на воду вінки із свічками у середині, помітивши кожен свій вінок (а що у селі річки нема, то пускають на болоті). Коли вінки самі від себе зійдуться від подиху вітру, то се, кажуть, добрий знак — той парубок із тою дівчиною поберуться.

У Князь-селі виносять за село »Купала« і палять його, бо з ним виходять із села усі відьми, що одбирають у корів молоко. Роблять се так: На вигоні збираються парубки, дівчата, діти, виходять із хат і старі. Велику вільхову гілку (»Купала«) убирають квітками і з криком та піснями виносять »Купала« за село і там спалюють, співаючи:

На Купалу огонь крешуть,
Нехай відьми на пень брешуть;
Нехай брешуть, нехай знають,
Нехай молока не отбирають.

Ой на Купалі огонь горить,
 А наших хлопців живіт болять;
 Нехай болять, нехай знають,
 Нехай Купайла не шарпають.
 Наше Купайло з гіллячками,
 Наші хлопці з болячками.
 Чий то хлопець? — Попів, попів.
 Чого шукає? — Волів, волів.
 Твої воли — в ярмі, в ярмі,
 Твої дівчата — на вмі, на вмі
 (с. Липки).

Ой у лісі, лісі на клинку
 Та висіла колисенька на шовку;
 У тій колисочці N.
 Просить дівок хорошененько:
 Погойдайте мене височенько!
 Нехай же я подивлюся далеко,
 Чи є моя N., чи не має,
 Чи з гіншими молодцями гуляє
 (с. Липки).
 Над вечір співають:
 Покладімо покладочки вербові
 Час, дівонькі, час до дому
 (с. Липки).

Петрівка. Піст додержують, але про нього у с. Яполоті говорять, що він вигаданий бабами, щоб більш зібрати сира та масла. Тому що дні дуже довгі, то піст дуже тяжкий, — звичайно в се время нема нічого до хліба, а у деяких і хліба нема; від того і приказка: Петрувка — на хліб катувка.

На сю пору припадають жнива. Подаємо тут пісні, що відносять ся до жнив.

Жнивні пісні. В початку і при кінці жнив — співають пісень, в яких висловляється просьба женців до господаря не скупитись, побажання доброго збору хліба, довгого віку, щастя і т. і. Скінчавши жнива, роблять із колосків вінок, який підносить господареві одна з робітниць. Дожинаючи, кидають куш не зжатиї, під назвою «коза» або «борода», се є кілька незжатиї стеблин пашні, звязаних чим-небудь близько коло колоса. Се емблема плодородя. У сей нежжатиї куш кидає робітниця зерно розтертого колоса (с. Коростятин). Потім її «обжинають», роблять «обжинки» (с. Мареніно, Липки).

А.

Ой зажинки, господару, зажинки,
 Хотять наші серпики горілки;
 Не так серпи, як женці,
 Хороші дівчата у вінці
 (с. Мареніно).

Б.

1Б=1А.

2Б= Да хоче наш вінок горілки;

3Б= Ой не так віночок як женці

4Б= Женчики і молодці

(с. Арестово-Богдашевське).

Ой очини, господару, новий двор,
 Несем тобі вінчика на вибор;
 І житнього, пшеничного, ячнього,
 Для нашого господаря вдячного
 (с. Мареніно).

Ой дожали житечка, дожали,
 Дай Боже, щоб за рік дождали;
 Ой дожали житечка, дожали,
 Золотії орлики браццали;
 Ой дожали житечка, дожали,
 Біленькі рученькі тріщали,
 Такі твого житечка дожали.

Ой куриць ця дорога, куриць ця,
Чогось наш господарь журиць ця,
Що треба коника продати,
Женчикам горілочки набрати;
Ой висока наша панї, висока,
Погубила ключики от бока;
Ой дай Боже, дай Боже, щоб
[нашла,
Да женчикам горілочки винесла
(с. Липки).

Коли сплітають вінок:

Маяло житечко, маяло,
Як у полі стояло;
А тепер не буде маяти,
А буде в стодолі лежати.
До межі, женчики, до межі,
Бо мої пиріжечки у дежі.
До краю, женчики, до краю,
То я вам пиріжечка покраю.
Котив ся віночок по полю,
Просив ся женчиків до дому;
Возьміте мене, женчики, з собою
Та занесіть мене до господаря
[в стодолу,
Бо я вже в чистім полі набув ся,
Буйного вітречку начув ся,

Коли несуть вінок хазяїнови до хати:

Наш хазяїн молодий,
Під ним коник вороний,
По полі поїзжає,
Женчиків до дому збирає.
До дому, женчики, до дому,
Бо господиня зварила вечеру;
Вже нам вечера не мила,
Нас широка нива втомила;
Не так нива, як гони.

Коли принесуть вінок під хату, щоб віддати хазяїнові:

Вийди, господару, против нас,
Несем віночка в божий час.

Ой до межі, женчики, до межі,
 Бо вже стоять піруженькі в дежі;
 До кінця женчики, до кінця,
 То пуйдем до домоньку за сонця
 (Арестово-Богдашевське).

Од ясного сонечка нагрів ся,
А дрібного дощику напив ся;
Нехай же я у stodolі одпочину,
Поки вивезуть знов на ниву
(с. Головин).

У нашого господаря дожінки,
Старайте ся, господарю, горілки;
Треба вам пару коней продати,
Да женчикам горілочки набрати.
Наш хазяїн в дорозі,
Наняв музики в Острозі,
А цимбали в Варшаві,
Щоб мої женчики гуляли
(с. Головин).

І широкі загони.
Не так загони, як снопи,
Що носили до півночі до купи;
Не так снопи, як копи,
Ми складали в гору високі,
Скільки на небі зірочок,
Тільки на полі копочок
(с. Головин).

Ходить хазяїн по сінцях,
Носить рученьки в кішінцях;

Да і сам собі міркує,
 Що віночок коштує:
 Чи рублика, чи два,
 Чи срібних три рубля?
 Ваш віночок на столець,
 Наш рубличок на танець
 (с. Головин).

Засвітив місяць із рога,
 Да щоб нам була видна дорога,
 Щоб ми із неї не зблудили,
 Щоб своєму господару вгодили.
 Прочини, господару, ворота,
 Занесем тобі віночка із золота;
 Він не із золота, а із жита,
 Да позволь тобі, Боже, спожити,
 На друге літо заложити.

Казав господарь, що ми спали,
 А ми твого житочка дожали;
 Ми сами не жали,
 Да нам Бог допоміг,
 Де було жито, да зробили облоги,
 Да печи, господару, тепер пироги.

Золотії серпники бражчали,
 Поки сього жита дожали;
 Тепер вже не будуть бражчати,
 А будуть в коморі лежати.

Котив ся віночок по полю,
 Да просив ся господаря в стодолу;
 Да нехай в стодолі полежу,
 Да на зиму на ниву знов побіжу.

В нашого господаря золотий пас,
 Да викупи свого віночка у нас;
 Ми тобі дорого не продамо,
 За білого рубля отдамо;
 Ни так рубля, як пятак,
 Постудуй ся, господару, взяти так.

В нашого господаря сивий кінь,
 Прилітає за жінцями, як сокіл,
 Заганяє женців на свій двір:
 Ідїть, женчики, до дому,
 Бо вже вам докучило на полю;
 Ви гуляли ціле літо і жнива,
 Не боліли білі ручки і спина
 (с. Столпин).

29-го червня — Петра і Павла. Великий празник.

30-го — Полупетра. Присвяток.

1-го липня — Кузьми і Дем'яна. Присвяток.

13-го — Гаврила. Присвяток. В усі отсі присвятки не можна робити ні кіньми, ні волами в полі, хіба на толоці.

20-го липня — Ілїї. Присвяток. Сей святий насилає грим і блискавку і через се, щоб не прогнівити його, роблять тільки на толоці.

25-го липня — Успенія, Анни. День, у який бувають толоки.

27-го — Паликопи. Роблять у полі, а ще не давно нічого не робили, щоб Паликопа не попав в кіп у полі.

1-го серпня — Маковія. Не празнують.

6-го — Спаса. До церкви несуть усяку садовину, всякі рослини, огородні і полеві, вінки з жита і пшениці («віткі» — озимину), все це в церкві святять. Після сього празника починають сіяти озимину, а поки вінків не посвячено — не можна (с. Столпин). До Спаса їсти садовину гріх, особливо матері повинні стерегти себе. Про се є

така легенда: »Бог на тому світі, після служби, буде давати дітям яблика. — А тій дитині, чия мати їла до Спасу яблика і груші — не дасть і скаже: »Тобі нема: твое яблуко свиня зїла« (с. Яполоть).

15-го серпня — »Спленне«. Перша Пречиста. Велике свято.

29-го — »Головостенне« (Усікновенне). Піст. Не їдять садовини, бо від того нападають чиряки.

1-го вересня — Семена. Присвяток. Робити можна. В сей день чорт міркою горобців міряє, щоб знати, скільки їх на зиму останеться (с. Яполоть).

8-го вересня. — Друга Пречиста. Велике свято.

14-го — Здвиженне (»Чесний Хрест«). Богато буває у церкві народу (с. Бічалі). В сей день гадюки, змії, під приводом свого царя, ховаються на зиму у землю; хто насмілить ся піти у сей день в ліс, того гадюки можуть покусати (с. Яполоть).

26-го вересня — »Осіннього Івана«. Празник. До сього дня повинна скінчитись сївба озимини: »Хто не посіє жита до Івана Богослова, той не варт доброго слова« (с. Бічалі, Яполоть).

1-го жовтня — Покрова. Великий празник. Починають ся весілля. Після Покрови ніби то скоро починаєть ся зима: »Покрова покриває або листом, або свігом«. В який бік віє вітер в сей день, той буде і всю зиму. Коли Покрова на старий місяць припадає — буде зима тверда, а на новий — гнила (с. Яполоть).

14-го жовтня — Парасковей. Присвяток. Не прядуть, щоб на тім світі не стирали у боках веретена (с. Яполоть).

18-го жовтня — Луки. Не прядуть: »Не пряди на Луки, бо покрутить руки«.

22-го жовтня — Друга Покрова, »Молода Покрова« (с. Яполоть). Великий празник.

28-го — Параски. Пятінки. Присвяток. Не прядуть (с. Яполоть).

26-го — Гмитра. Присвяток. Кіньми і волами не можна робити у поли. Не прядуть. Дівки, не посватані до Гмитра, не надіють ся вже теї осени вийти заміж: »До Гмитра дівка хитра, а по Гмитрі хоч комин нею витри« (с. Яполоть).

1-го листопада — Кузьми і Демяна. Не прядуть.

8-го — Михайла. Празник.

21-го — Введене. Великий празник. »Введенне прийде, свят наведе« (с. Яполоть).

24-го листопада — Катерина. Присвяток. Не прядуть. Дівчата ворожать: ломають гілки з вишень і держать у горщику з водою. Чия розіветь ся, дасть цвіт, та раніш інших заміж піде (с. Яполоть).

30-го листопада — «Андрея». Присвяток. В сей день хлопці і дівчата збирають ся в якій небудь хаті і приносять усе, що треба для вечері. Дівчата печуть пампушки або балабушки і розкладають їх на лавці коло дверей, при тім кожна вибирає і назначає свою пампушку або балабушку. Закликають голодну собаку і чию пампушку та собака раніш візьме, та дівчина раніш інших за між піде (с. Коростятин). Коли собака не хоче сама йти до хати — її вносять (с. Мареніно). У с. Стопниці кожную пару пампушок із запаленими і увіткнутими у них свічками пускають на воду разом і загадують на кого небудь; коли при сій думці пампушки зійдуть ся до купи, то задумані будуть молодий і молода; а як не зійдуть — то не будуть. Вийнявши з води, кидають собакам; яку пампушку собака раніш ззість, та або той раніш возьме шлюб.

Потім іще гуляють у калити. Калита се круглий, сухо спечений, тонкий хліб — «корж». Намазавши медом, калиту привязують чим-небудь до стелі, а усі присутні хлопці і дівчата повинні на паляцях, або на коцюбі (с. Липки), просунутих межі ногі, підіжжати — «калиту кусати». Між тим коло теї калити стоїть парубок із квачем у руках і глечиком із рудою глиною або з саджею, щоб писати по губах того, хто засмієть ся. Хто не засмієть ся, того не пишуть і той скоро обвінчаєть ся. Підіжжаючи до калити кажуть:

Їду на коні,
Бачу калиту,
Чи вкусить її,
Чи ні?
Їду, їду

Калити кусати..... і з сими словами кусають її.

В ту мить парубок відповідає:

Як засмієш ся,
То буду по губах писати.

Гулянка буває іноді за північ. Пісень не співають (с. Коростятин, Липки).

Гадають ще на тині, ходять «тин лічить»; лічать кілки в тинові приказуючи: «Вдовець, молод-ць» — і що буде останнє — то і вийде за того (с. Липки і Коростятин).

Гадають також на гусці. Гуску завязують у хустку так, щоб вона могла рухатись; ставляють її в середину; до кого раніш підійде, та раніш вийде заміж (с. Коростятин). Дівчата, ходячи по вулицях або піджидаючи дома, питають імя першого, хто зустрінеть ся мушчини, щоб знати імя свого «суженого». Тоді вони виходять за ворота і слу-

хають, з якого боку гавкне собака, — з того боку буде жених (Князь-село), або кричать, і з якого села піде луна, то туди і заміж піде (Яполоть).

У Князь-селі ворожба, яка буває на Андрія, буває на кануні Нового року. Там іще гадають півнем: сиплють перед ним зерно і ставляють воду; коли раніш почне зерно клювати — чоловік буде »господар«, а води пити — »п'яниця«. Приносять палічя і лічать по парі; коли не останеться одного — сього року вийде, а останеться — не вийде. Босі входять у воду і пробують, що під ноги попаде: тріска — чоловік буде столяр, нитка — ткач і т. і. (с. Яполоть).

У Столпині беруть конопляне сім'я, виходять на двір і сіють у всі боки, приказуючи: »Андрію, Андрію, я на тебе коноплю сію, запаскою заволочу, а тоді буду брати, як буде роставати«. — Другого дня ідуть шукати між снігом, або у землі, — як знайде 2 зернята — вийде за парубка, а 1 — за вдівця.

Беруть іще хлопці »косники« (скільки є дівчат), кидають їх у ночви і трусять, і який раніш випаде з ночов, то хазяїн його раніш умре (с. Столпин).

У с. Головині після вечері дівчата виробляють із воску дві маленькі чашечки і пускають їх у воду і одна чашечка — парубок, друга дівчина. Коли вони зійдуться і черкнуться одна об одну, то згаданий парубок і дівчина поберуться, а коли ні, — то не поберуться.

У с. Липках дівчата розтоплений віск ллють у воду і по фігурам, які вийдуть, дізнають, за кого дівчина вийде заміж. Коли кораблик — за матроза, ніж — за коваля і т. і.

У с. Яполоті батьки гадають про щасте своїх дітей. Мати, маючи на примітці яку-небудь дівчину або парубка, наливає в чарку 9 ложок води і ставляє на діжу під образами до другого дня. Вранці вона знов міряє воду ложкою. Коли води побільшає — молоді будуть щасливі; коли стане менш — нещасливі. Коли вийде перше — стараються звінчати, а друге — не хочуть. Витягають також зі стріхи солому і в колосках шукають зерен. Як в іднім колоскові знайдеться дві зернини, то молоді жити муть щасливо; коли зерен не буде, молоді бідувати муть.

4-го грудня — Варвари. Празник. Не прядуть і коло хазяйства не впадають. Память її поважають дуже. На память її стражданий варять вареники, ніби то сим показуючи, що і св. Варвару смалили і варили. Од Варвари дні більшають, а ночі — меншають, через се кажуть: »Варвара — ночі ворвала, дня приточила«.

Про Варвару співають таку пісню:

Стали Варвару в мур мурувати,
 Свята Варвара на колянкi стала:
 О, Господи! стань мені в поруки,
 Щоб я не знала сеї невинної муки!
 Зослав Господь три янголи з неба:
 »Ступай, Варваро, бо там тобі потреба!«

Сиділа Варвара замурована.
 »Слуги мої, слуги, ідіте, мур одмуруйте,
 Варвари кости викидайте«.
 Стали мур викидати, ще краща панна,
 Як перше була.
 »Слуги мої, слуги, не по правді живете,
 Святій Варварі їсти даєте«.

Казали Варвару в молоці варити.
 Свята Варвара зоткнула, на колянки вклякнула:
 О, Господи! стань мені в поруки,
 Не дай мені сеї невинної муки.
 А Бог зослав янгола з неба,
 »Ступай, Варваро, бо там тобі потреба!«

Казав круль шклянні гори набивати
 І святу Варвару по шклі повозжати.
 Варвара страхнула, на колянки вклякнула:
 Господи, стань мені в поруки,
 Не дай мені сеї невинної муки.
 Зослав Господь янгола з неба:
 »Ступай, Варваро, бо там тобі потреба!«

Казав круль Варвару на гору виводити
 І голову стинати,
 А сам в вікні став поглядати,
 Як їй голову будуть знимати.
 А Варвара каже: Бють перуни з ясного сонця,
 Бо я терплю муку від рудного ойца (с. Яполоть).

6-го грудня — Миколи. Великий празник. З Миколи ніби то починають ся морози, через се й кажуть: Варвара заварить, а Микола — поставить коло (або »пригвоздить«) (с. Яполоть¹⁾).

9-го грудня — Ганни. Присвяток. Кіньми і волами не можна робити.

¹⁾ До Варвари приказують — »Варвара — дня урвала« (с. Бичалі).

РІЗДВО.

Канун Різдва зветь ся «вілія»¹⁾ (кутя). Цілий день селяне (дорослі) постять до самої вечері. Як покажеть ся перша зоря — сїдають вечеряти; вечеря складаєть ся з пшеничної куті з медом, або цукром, і маком, борщу, каші, прижжів із грушамі, яблуками і сливами, черником і печеної (свіжої) риби. На столі настеляють сїна, а зверху накривають його «настувльником» (довг. рушник) або чистою скатеркою²⁾. Ще з рана ставляють на покуті під образами — «коляду», житний сніп³⁾; або частіш помість усякої папні: жита, пшениці, ячменю, вівса, сїна (с. Колоденка; д. Гелесін); там же стоять до вечері на сїні кутя і звар. За вечерою випивають по 2 чарки горілки, приказуючи: «Дай Боже і на «бездрик» (на той рік) діждати святої вілії і св. Різдва Христового». Коли черга усіх обійде, тоді беруть ся до куті, а опісля до борщу і іншого (с. Бічалі, Постойне). У інших місцях кутя буває останньою (с. Князь-село, Богуща, Нова Рудня).

Як скінчать вечерю, найстарший у сім'ї бере кутю з горшком, шматок крейди і йде на двір; з хати питають: «А хто там ходеняє?» «Сам Господь ступеняє» — відповідає той — «і хрестика писнув, і куті лизнув» — і тим часом малює крейдою хрести по всіх надвірних стінах, — «щоб одвадити домових і усяку нечисть».

У с. Яполоті закликають «Мороза» на вечерю; виходять на двір і кажуть: «Морозе, морозонько, іди з нами куті їсти». Кутю, що остала ся од вечері, складають у миску, куди кладуть і ложки, і накривають паляницею. Чия ложка впаде, той з нового року умре.

25-го грудня. — Першого дня⁴⁾ підлітки (хлопчики і дівчата) ходять по селі і колядують, за що одержують: шматок сала, ковбаси, невеличкий пшеничний хліб «паляницю», і рідко — копійку або дві. Колядувати ходять і дорослі (братчики) і парубки; тоді просять у батюшки карнавку на гроші і дзвінок; як се получают, то спершу обходять чужі села, а своє на останці. Гроші, які виколядують і що одержать за приданий хліб, повертають на церкву. З кожним годом грошей приносять менше, бо колядники шахрують. Коляда, як думають селяне, приїзжає на білому коні (с. Яполоть). Усі вечори від Різдва до Водохрищу звуть святими, — й не прядуть; а шить не можна до Нового году (с. Яполоть). Після літургії кожен хазяїн кропить свяченою водою свої постройки і односить вівцям та коровам учорашню кутю. Коляди,

¹⁾ Vigilia. ²⁾ Ніби то на знак того, що Христос родив ся у яслах.

³⁾ У с. Яполоті сніп сей вносять у хату ще перед жнивими, коли почнуть зажинати жито. ⁴⁾ Рідко коли другого, а раніше колядували цілий тиждень (с. Яполоть).

окрім чисто народніх, виучують іще з »Богогласника« (Сборникъ колядъ и божествъ пѣсень. Изданіе Холмскаго братства); — Напр. »Христосъ родилсѣя, Богъ воплотилсѣя«, »Дивная новина« і т. і. Починають учити ся після 21 листопада — найбільш школярі, вони-ж співають іще тропар і кондак празника.

КОЛЯДИ.

А.

Предвѣчний с предвѣка родив ся,
Ходящий в землі просвітив ся,
Казав Ірод шукати
По всім світі питати

Для зради.

А Ірод з великої злості
Не зознав божої милості,

(с. Головин, Якневичі, Березовець, Волька, Липки, Омеляна).

Б.

Спредвѣчний родив ся с предвѣка,
Хотящу землю (?) просвітив ся,
Новое літо зачинає,
Новий цар цара не благає,
Убогий ся народив,
Богатого засмутив

Гірода.

А Гірод з того засмутив ся,
Що з Діви Христос народив ся.
Казав Єго питати,
По всім світі шукати

Для зради.

Повночная місячная стала,
Де Діва Христа породила.
Йосіфе, возьми панну,
Устрічай іню странну (?);
Поки вразі погібнуть,
У кончину возбігнуть,

Пребудь там.

Ясна зора понудила царув,
Ідучи в вертеп государув,

Де звізда породила (!) царя;
Біжучи вертепом сказала:
Всякий раз погібнуть,
І сконщину там приймуть.
Новее літо зачинає,
Новий царь царя не вблагає,
Хотів царя звозовати,
Да над нами волю взяти

До суда.

Перше йшли пастирі,
Премудрі звіздарі
Пред Суса.
Пастирі приходили,
Сусу дари до рук приносила,
На колянкі впадали

Пред Сусом.

Смутіть ся всі вирождани,
Крушіть ся в Гіпті бовани,
А ми в тому веселім ся,
Сусовому Рожеству поклонім ся,
Радуймо ся неложно,
Що ходили непрожно

В дорогу.

(с. Яполоть, Збуж, Жалін,
Волька).

Нова рада стала,
Як на небі хвала,
Над вертепом звізда ясна
Весь світ возсіяла.
Де Христос вродив ся,
Діві уявив ся,

Там чоловік перед Богом
Полами уповив ся.
Пастушки з ягнятком
Перед тим дитятком
На коліна впадають,
Бога вихваляють.
Хвалю Тебе, Боже,
Хвалю Тебе, цару,
Даруй літа щасливі
Цему господарю (с. Головин,
Янкевичі, Березовець, Волька).

Бачить Бог, бачить Творець,
Що мир погибає,
Архангела Гавриїла
В Назарет посилає.
Благовістять таку тайну,
Бог приходить в Вихлиему.
О, красний град Вихлиема,
Отверзи ворота Едема!
Незаходимое сонце имило возсіяти
От Діви і тьму язиків-невірів
[розигнати
(с. Горинград, д. Микулин).

Видить Бог, видить Творець,
Що мир погибає,
Архангела Гавриїла,
В Назарет посилає.
Возвісти ся в Назареті,
Славу славлять у вертепі.
О, прекрасний граде,
Отверзи врата едимо (!)
Не заходить мое словце
В дівичій нам трійці (!)
Звізда ясна возсіяла,
Трем царем путь показала.
Йа с Першія троєм цару
Та несуть Христу дару,

Несуть злото — кадильницю
Рождеству поклонниця.
Ой з-за гори каменної
Виїзжають фарисеї,
Мечем камень розсікають,
Христа вбити шукають.
Ой мав Вирод
Малі діти вбити
По всім світу вигубити:
А я, я маленькі діти
Просвещаю на світі,
А я, я печальная мати
Мушу горко ридати (с. Коростя-
тин, Воскодави, Липки).

Радуй ся, Маріє, небесна царице,
Ой радуй ся, пречистая, світла
[зорице!

Єсть ти радована, породила сина,
Ой, от клятви, от Адама
Сльози свої лила.
Лила — проливала,
За свого сина,
Ой плакала чиста панна
Як матка єдина.
Плакала в Трембазі (?) ¹⁾
У місті крулевскім,
А повтурне у Кремянці,
В повіті Подольскім.
Ступи до нас, панно,
С високо тьмаху (гмаху),
Потішай нас, Владичице,
В великому страху;
Бо тепер наш страх
Велик наступає,
Що панщицькая рука
Всіх нас огорчає.
Аллілуйа, аллілуйа,
Слава тебе Боже,

¹⁾ Чи не Трембовлі?

Славна церков тройчская,
 Маріє Госпоже!
 Аллілуйа, аллілуйа,
 На многі літа,
 Славна церков тройчская,
 Покі міром світа...
 Аллілуйа, аллілуйа,
 І на нас моліте,
 Перестаньте хрістіяне
 Богові грішити (с. Коростятин,
 Воскодави).

Небо і земля
 Нині торжествують,
 Ангели людям
 Весело кажуть.

Христос родив ся,
 Бог воплотив ся,
 Ангели співають,
 Царіє витають,
 Поклон отдають,
 Чудо повідають,
 Чудо, чудо повідають.

Трое царіє
 С восток приідоша,
 З мірна (смирну) і лева
 Їму приносяще.

Христос родив ся і т. д.
 В Віхлеємі
 Взялось на се тіло,
 В темностях земних
 Сонце засвітило.

Христос родив ся і т. д.
 І ми рожденному
 Поклон Богу даймо,
 Слава во вишніх
 Їму заспіваймо.

Христос родив ся і т. д.
 (с. Коростятин, Воскодави) співа-
 ють теж у с. Горингроді, д. Ми-
 кулин, Липки.

А.

Снова рада всем замела, (?)
 По всем свету весело,
 Нам Сус Христос народив ся
 І у місті Батлеєві (!)
 Народив ся із божности,
 Показує всенькі злосці;
 Вирод смутний зостав ся,
 Сказав малі діти бити,
 В славним місті Батлеєві
 Певно Христа шукати.
 Скоро его знайдете,
 До мене приведете,
 Яко царю своєму.
 Йшло висько Виродське,
 Нема Христа в Батлеєві,
 Всеньку землю сплентровали
 (сплюндровали),

Діти кровю ляли,
 Для розказу своєму.
 Не так дзяткі, а як маткі,
 Шо не має жадного,
 Без Вирода безбожного,
 Без милости его.
 Пять тисячей написано,
 Сорок тисяч намазано,
 Же мучеників христових,
 Як княгиня немархія (!) (мо-
 [нархія])

Не можець ця втулити,
 Сказав Вирод малі діти вибити.
 А Господь оце знає,
 В небі царство їм готує,
 Яко царю своєму.
 А ми роду ізбожного,
 Судять в пеклі бути нам,
 Сохраняй нас, Христе цару,
 Безневинний муки.
 А ми творця вихваляймо,
 Їму царство в небі даймо,
 На вікі віков. Амінь (с. Маре-

віно, Усте, Кленовичі, Глубочок,
Франкополь, Більчаки).

Б.

Нова рада світ з'явила,
Всему світу весело,
Море в воді вигравало;
Всі янголи заспівали:
»Слава Богу Вишньому,
Що Сус Христос народив ся.
В місті Вихлеємському
Народив ся у бедності,
І скасував усі злоти,
Гірод смутен zostав ся.
Йшло войсько Гіродове
З міста Вихлеємського:
Ой, ідіте, міч беріте,
Малі дітки стинайте,
Певно Христа в Вихлиемі,
Певно Ёго шукайте.
Скоро ви Ёго знайдете,
То до мене приведете,
Яко крулю своєму.
Усе царство ісходили,
Нема Христа в Віхлиемі,
Ане в крульстві твоєму,
А княгіня немархія (монархія)
Не може цього втолить,
Що то діти, яко квіти,
Гірод казав погубить.
Дві тисячи записано,
А пять тисяч замарано,
Мучеників Христових,
А Господь їх всіх приймає,
У небі царство дає,
Во веки веков, амінь (с. Яполоть,
Жалін, Збуж, Волька).

Шо то за предивна в світі новина?
Чистая Дева сина родила.

Вона його породила,
І сей час його увиділа.
Три крулеви над Їм стали,
Пелюшечки зготовали

На Суса Христа.

Три крулеви с подарунками,
А за їми зізвезда с заболунками.
Вийшов Ірод с заболунками,
Дай питає: „Куди ви йдете?
Отвещавші ему: »Ідем,
Сусу Христу подарунки несем.
»Прошу ж я вас, потрудіть ся,
Рожденному поклоніть ся,

До мене вступіть«.

Обещавши¹⁾ йому, проклятому
[Іроду,

»Дай не вступимо:
Хоч ти Ірод єсть богатий,
Протее ж ти єсть проклятий!...«
Проклятий Ірод сього не злюбив,
На маленьких діток меча зготовив,
Казав же вун в пень рубати,
Кров невинну розливати,
Христа шукать.

А горебні матері плачуть і ри-
дають,
Перед їх очима діток пластають.
»Ой, дито, (?) моя единая,
Що ти злого учинила,
Печале моя!« (с. Столпин).

Ай учора нам Христос наро-
див ся,
Той, котрий небо і землю сотво-
рив...
Становила Божа мати Орданю;

¹⁾ Чи не »отвещавши?«.

На тий Ордані тихая вода стояла,
 То панна Марія свого синочка купала,
 А скупавші — шовково сповила,
 А сповивші — у яселко уклала;
 Над тим дитям воли — осли дихали.
 Попріїзжали є под заходу сонця тріє цари,
 Та привезли тому дитяти три дари:
 А еден цар миром его мировав,
 А другий цар — Сусом Христом називав,
 А третій цар — золоту квітку в руки дав.
 Квітка наша, квітка наша рожева,

По всім світу, по всім міру Христове рождество¹⁾ (с. Мареніно, Усте, Кленовичі, Глубочок, Франкополь, Більчаки).

Як то було спрежде віку,
 Як жидова Христа мучила,
 Шипшиною подпозазала,
 Терновий вінок на голову клала.
 А з того венца,
 Капнула кровца,
 А з теї креві
 Сине море стало;
 А в тому морі
 Церковка стояла,
 А в туй церковци
 Три попи латині,
 І правлять службу
 За пана господаря:
 Єдна служба
 Для его самого,
 А другая служба
 Для жони його,
 А третя служба
 Для деток його.
 А за сїм словом,
 Да бувай здоров (с. Яполоть,
 Збуж, Жалін, Волька).

Як Сус Христос народив ся,
 По всем світу обявив ся, —
 Ірод засмутив ся.
 Казав Ірод Христа брати,
 Став Сус Христос утекати,
 Стала жидова бучати.
 Ой жидова не збудила,
 Суса Христа не зловила;
 Усі лесі ісходила,
 Суса Христа не зловила.
 Не збоав ся Христос мукі,
 Да й прийшов жидам у руки
 За мир християнській.
 Жиди Христа муцно взяли,
 Дай на крижі распинали,
 Гвоздем ручкі прибавали,
 Святу кров розливали.
 Пресвятая Божа Діва
 Вона теч в сні виділа,
 З жалю й обомліла.
 Прилітали два янголи,
 Божу матку розважають:
 Не плач, не плач, Божа Мати,
 Буде син твуй возсіяти,

¹⁾ Від стрічки 4—13 на сї слова є щедрівка.

Небом і землею
 Ще й перед Тобою (с. Япо-
 лоть, Збуж, Жалін, Волька).

Рожество Христове
 То все празнуем,
 Цара рожденного
 То й виславуем.
 Слава, слава в вишчем Богу,
 Йшли пастирі у дорогу

До Вихлиєми.
 Йшли до Вихлиєми
 Витати пана,
 Зайшли до череди,
 Взяли барана.
 Побіг Сава попереду,
 Сколотили всю череду, —
 Верни ся, Саво!
 Ой верни ся, Саво,
 Да й до череди!

Ой займай череду,
 Жени до води!
 Бери скринки,
 Бери дуди,
 На которых пани грали,
 Рожденного вихваляють
 В Вихлиємі.

Найсвентша Марія
 Сина родила,
 До пана Юзепа
 Дай вимовила:
 Привезіте Йоана,
 Охрестіте сього пана
 В воді дай в Ордані.
 Ой а Єсип старий
 Послушний Паню,
 Привіз же він христителя,
 Охрестили створителя
 Неба і землі (с. Яполоть,
 Збуж, Жалін, Волька).

Пародія на коляду.

»Колядуй, баране!«
 Ой дай Боже!
 »Не вмю, пане«...
 »Буду бить, баране!«
 »Нема за що, пане!«
 »Утекай, баране!«
 »Кудю, пане?«
 »Проз окно, баране!«
 »Коли рогі, пане« (с. Яполоть,
 Жалін, Збуж, Волька).

31-го грудня. Канун Нового Году зветь ся »багатий вечір«, — від того, що хазяйби готують »багату вечеру«. Діти і підлітки ходять по селі і під вікнами співають осібних пісень, — »щедрухи«, в яких висловлюють хазяям різні бажання і інше. За щедрування хазяїн дає шматок сала, ковбаси або »пиріг«, невеличкий пшеничний хліб, довгий, складаний у двое (с. Бічалі, Постойне і Звізджа).

»Багатий вечір« старають ся провести як найвеселіше (щоб веселитись увесь рік); тодіж дівчата ворожать, — виливають з олова вінки: пускають ростопляне олово у тарілку з водою, і коли вийде вінок — то се добрий знак: та дівчина, що пускала се олово, у новім році вийде заміж (с. Велика Клецка, д. Харалуг, Тонча Мала Клецка). — У с. Столпині як раз так ворожать, як скрізь на Андрія: лічать кілки по парі; коли у тині не стане кілка до пари — сужений, або сужена буде вдовець, або вдова; а інакше — парубок або дівчина. Ідуть до річки, до ополонки, і там руками шукають у воді, що попадеться ся: Коли ремінець — чоловік буде швець, тріска — стельмах, онуча — ткач, камінець — мельник, нічого не попадеться ся — »так собі господарь« або »п'яниця«. — Достають із стріхи пук соломи; коли буде колос із житом — значить той, хто узяв, жити ме; коли такого колоса не буде — умре. — Дівчата ідуть на те місце, де смалили кабана перед Різдом, прислухають ся, з якого боку гавкне собака, то в той бік і заміж вийде. — Ловлять горобців і кидають у піч, в якій топить ся; коли жаден не вилетить звідти — усі хатні будуть живі, а то — кілька вилетить, стільки в тім році покійників.

У с. Яполоті (Жалін і д. Волька) після вечері хазяї ідуть у садок і перевязують перевеслами плоді дерева — для того, щоб багато родили. Підійшовши до дерева, хазяїн каже: »Добрий вечір, яблоне« або »грушо«, — »чи будеш родити яблука (або груші)? Як не захочеш родити, то я тебе зрубаю« і тричі стукає сокирою по дереві, а потім перев'язує. — Деякі охочі ходять красти, — »пробують щастя«; коли буде удача — значить удача буде весь рік.

У багатий вечір не можна нікому нічого позичати або продавати, щоб щастя свого не передати (с. Яполоть).

З народнього життя Гуцулів.

Списав *Антін Онциук*.

I. Родини і хрестини, та дитина до шестого року життя (1909—10).

I. Полова сплість.

Хвиля, з котрою проявляєть ся полова сплість у мужчин, не звертає на себе уваги загалу; замітне лиш хіба те, що як досі звали мужчину «хлопцем» («хлопчище»¹⁾, від часу коли він переступить 16—17 рік життя, звуть його «легінем».

У женщин-же замітна ся хвиля появою «свого чьису»²⁾, в котрім уважаєть ся женщину «нечистою».

«Свій чьис» називають також «кошуле».

Не всі дівчата в однім віці «гістають тот чьис»; як котра, у 12 рокиї, 13, у 15, а є, що аж у 20;—ни чулам, аби ранче котра гістала як у 12 и то рітко сі трафеї».

«Мамі ни вілно прати пиленок не під гіучети пралником, хіба у руках жмикати би, бо від того ранче гістає гіўка свій чьис; як у 12 тижніў зачне прати пралником, то гістани у 12 році³⁾».

Не всі також однаково довго перебувають сю прояву: «одна день два, а декотра и тиждень буде мати».

«Чельид має свій чьис аж до 50 рокиї, але ни одна є, що уже у 40 ни буди мати; котра ни бідує, то скоро лишит».

«Такій жінці⁴⁾ не можна:

¹⁾ Також: «гітвах», «килюхач». ²⁾ Menstruatio. ³⁾ Декотрі кажуть, що до року лиш не вілно прати пралником. ⁴⁾ Що має менструацію.

»Ити у сад и у капусту, бо — хащѣ¹⁾ усьне, а капуста зогніе«.

»Така ни сьміе ити цирез царину²⁾, бо зимльи цирез 7 рскіѹ бануе, ни родит«.

»До церкви ни вілно ити. Хиба би пана Бога ни уважыла, аби ишла на сьвите місце, на сьвичене; сам хрискинин знае, шо ни вілно ити. За то гріху ни мае, шо ни піди, коби собі лиш погадала, шо я типерь ни валочна³⁾ ити«.

»Як неси дитину до хресту, а здибле така, шо має свій чьис, то дитина гістане кушулю⁴⁾ на ўвес чьис.

Ше як би упросиѹ, аби »така« віпрала гіндру⁵⁾ тай дала того купати дитину, то то поможе, а як ні, то уже йнак ни збуди сі: прийде ꙗсьиць тай по цілім кілі обсипле дитину чирвоним гей кушулі (шо має кубіта), тай то тимоѹ и кушулі зве сі«.

»Як принеси до ирсту (дитину), то аби удер кавалок пелинки и верг на землю, то ачби їмоскь, ачби служниці ксьондзова мала »свій чьис«, то уже най собі має — дитині то ни пошкодит«.

»Такій жоні« — не дивуйте — ни гіррь⁶⁾ дивити сі у зеркало, бо від того гістане зеркало такі жоўві бляма, гет збавит сі«.

Як жінка відбуває менструацію, тоді полові зносини з нею не дозволені, бо з того родять ся т. зв. Непрості⁷⁾«.

Початок менструації такий:

1. »Як Сус Христос сі народиѹ, то Матка божа дала гіўчині сорочку свою и кажи: Ниси тото и вержи гет, але ни диви сі, шо там є, аби си бідила. Але она була дужи цікава и подивила сі — а то сорочка, ни дивуйте, кирвава..., и від тогди пустило сі и на ні, гістала свій чьис.

Як прийшла, а М. Б. кажи: А видиш, скоркіло кі подивити сі — теперь маеш...«

2. »То так бўло, шо хлоп маѹ мати, маѹ відбувати »тот чьис«. Але присьвита Гіва віпросила у Бога, шо хлоп дужи кишко працує, хлоп коло куждої праці дужи свое здороўле підкладає, шо то для хлопа за прикро кількі кигарі поносити тай віпросила, шо би того чельид відбувала, бо чельид лекше робит тай може сі ис тим сокотити (чельид має лиш дитину кишко мати и »тот чьис« відбути). А то так було, шо хлопови мало ис під плечьи ити«.

1) Овочеве дерево. 2) Поле, город. 3) Невідповідна. 4) Висипка на лиці і цілім тілі. 5) Сорочка. 6) Не треба, не вільно. 7) Диви: Матеріяли до укр. етнол. Т. XI, стор. 103.

2. Полові зносини.

Не буду наводити тут тих різних форм половых зносин мужчин із жінчинами, зазначу лиш, що бувають вони так різнородні, як у цілому світі¹⁾.

»Кажут, що из заду два рази блище, як из пиреду²⁾«.

Жінки бувають більше пристрасні, як мужчини, хоч і сим послідним відмовити сього не можна. Про се можна чути таке:

Мужчина: Маріко! А игім инди під оборі!...

Жінка: Йой! А це кара! Хлопи угай »того« голодні.

— Ой біда и гіти нї присіли дрібні...

— А чому стараеш ся одна з другою о діти?

— Ей, де то я..., то хлоп — ни дивуйте — лізе тай лізе... Ему не ў голові, шо біда.

— То не дай!

— Га, не дай та лютий.

— Я як прийшоў з васька, то маў такі грубі литки, а таперь, гет чогось зісхли...

— Е, бо дужи ит жінці идеш..., ади, які у мени (підносить ногу-вицю) грубі.

— Ей, шос ти гет змарніў, ниборе.

—

— А, то файно! молода жінка..., пхає сї під бік тай зісцала...

Врешті зазначити належить, що дівчата віддають ся³⁾ хлопцям, замужні жінки чужим мущинам⁴⁾, та бувають полові зносини синів із мамою⁵⁾, або тата з невісткою.

Словар родних органів і половых зносин такий, як на цілій Україні.

¹⁾ Диви: Paul Mantegazza, Die Geschlechtsverhältnisse des Menschen. ²⁾ В такій формі бувають зносини в часі вагітності, або »як дес так прихашцем« на скоро — шо котрого искортит... ³⁾ Про шо свідчить також поважне число покриток. ⁴⁾ Знаю 4 жінки в Зелениці, котрі »не ласі на пустоту«; газдиня не буде тримати слуги, котрого не любить, а слуга не найметь ся там, де газдиня йому не мила; буває, що й газда тримає служницю, з котрою має полові зносини, а навіть діти (хоч у него є шлюбна жінка). ⁵⁾ Тато старший віком, повдовівши, возьме собі молоду жінку (вінчає ся в друге).

3. Вагітність.

»У нас кажут на таку, що зайшла: кігітна або беремінна або у кижі або такі кишкá«.

»Як чельид почує, що бажит, тай порозуміє по собі, що ни має »чъису« — тай ноги больит — то уже зайшла у киготу«.

»Як жінка почує, що якас кортьчка на ню зайде, шос кортит — то яблук, то риби, е така, що глину буде їсти — коби сі лиш подивила, то уже лекше, а потому і відвѣрже тото гет. Як би такий ни даў, шо бажит — то може и угинути«.

»Як таку жінку закортит шо, а ни дай — то може и дитина зійти...«

»Як таку закортит шо, а дати — то усі гріхи спадут из него«.

»Раз я ишла у місто тай увійшла у коршму; а там сівгли за столом газди и їли хлїби, будз и пили горіўку. А один газда укроїў кавалок хлїба и будза и даў минї, каже: Нате, я знаю, шо вас кортит той — то їжте«.

»Як кігітна запросит шо, аби ни маў дати, або ни мож дати того — то миш вітак поїст шос май варте (петек на плечи, фустку); як би чесна (кігітна) та аби сказала тогди: моя огіж у твеї коморї — то би ни шкодило«.

Чого не вільно вагітній?

»Як чельид кігітна, то ни відно ї дати нікому ватрі ис печи¹⁾ — бо вітак дитина буде дужи напасна«.

Не можна їти до когось за куму: »бо або то, або то умре«.

— »N. як була кігітна отим гіўчѣтим, то ледви сі упросила до N. у куми: хокїла, нїби, як буде у неї (дитина), то аби умерло; та жие про то, ни бїйти сі«.

— »Оворїт, ше може велїчки умерти, чикайте«.

Не можна переступати таких річий, як крайка, шнур, ужевка, волока: »бо дитина, як сі ўродит, то буде перевезане; той пупиц, шо е, може обвити сі дитинї круг шиї, шо и удушит сі; много сі у нас трафеї«.

»Як беремінна жінка украде шкварок або воўни, та як сі забуди и мацне сі де, то дитина буде мати шкварок на кім місци, — а як воўну, то бути мати на голові білу латку«.

Вагітній не можна задивити ся²⁾:

¹⁾ У жінок е звичай запалити трїску і подати чоловікови, аби закурив люльку. ²⁾ »Як шос такого уздрит неприємного, то кажи: Ни сама сі диўлю, али самодруга«.

»На звірину ни вілно, на таку май льичну, — бо сі придаст у то дитина«.

»Одна туй задивила сі на ендика, — то таки сі вітак природило, шо як гудували — то мусіли за ніс піднимати... Такий ніс буў, гей у ендика¹⁾«.

»Туй один приніс ит хакі звірьи²⁾ та жінка удивила сі у то и дитина цалом такі очи и рот мала и джег³⁾, усьо«.

»Ни вілно дивити сі на карапаню⁴⁾, бо по дитині бородаўки будут. И на ту ящірку писану⁵⁾ ни вілно, бо по дитині будут ружні блеми«.

І їсти всего не можна:

»Ни вілно кігитні їсти изрослих яблук, бо буде мати близньита«.

»Ни вілно їсти меса из мидвегі, бо дитина буде нисупокійна так, як мидвіг«.

»Один туй даў жінці издзієсти меса из мидвегі, тай она издзіла, бо ни знала, а він сі из неї сьміяў вітак, — то дитина удала сі нисупокійна и злогій; тай ше и типерь такий«.

»Из олїньи ни мож їсти меса, бо буде воїўне дужи так, як олїнь. Аби сказала, ни сама їм, али самодруга, то ни буде шкодити«.

»Здохльика⁶⁾ ни мож їсти такі кігитві, бо дитина буде угай здохла — слабовита«.

»Як воўк зїтне яку худобу — відбий — то ни мож из неї їсти меса, бо дитина буди ни супокійна и злогій«.

Врешті:

»Як кігитна украде голоўку капусти и забуди сі тай облунит — то дитина буде гологолова⁷⁾«.

»Як ни знає, шо кижка, а озме яйце у пазуху, то дитина буде без волося«.

Не можна також носа затикати, як щось воняє, — »бо дитині буде из рота духнати⁸⁾. А уха ни мож затикати, бо дитина буде глуха«.

»Ни мож віливати віц через поріг, бо дитина буде вітак блювати«.

»Як прийде така жінка до хати тай наўкіменї сі, шо чогось дужи просит, тай як иде, а друга озьме из злости, тай зарубає за неў сокироў у поріг — то дитина буде мати розкиту губу«.

»Сварити сі ни вілно, бо дитина зїйде«.

»Робити кижко ни можна, бо дитина зїйде«.

¹⁾ Диви: Матеріяли до україни етнол. Т. XI, стор. 21. ²⁾ Серна. ³⁾ Шерсть. ⁴⁾ Ропуха сіра. ⁵⁾ Саяямандра. ⁶⁾ Хоре-зарізане. ⁷⁾ Тепер що-раз частїйше лучаєть ся, шо дитя вродившись без волося, не дістає його вже ніколи. ⁸⁾ Смердіти.

»Ни вілно води подати кому из рук, так и постоли чоловікови подати, обувати ни мож, бо кижко дуже буде родили дитину«.

»Аби жінка дужи чого перепудила сі, то дитина буде мала злу хоробу¹⁾«.

»Чесати другого и заплітати ни вілно, бо вітак — кижко має« (дитячу).

*

»Корова як ни може побігати сі, то аби кігітна жінка подала — ни дивуйте — из припинки соли лизати, то буде кіўна (корова)«.

»Як така жінка викигне майку²⁾ из грывдок, то Няуки³⁾ вітак будут спати дитину«.

4. Порід.

»У нас кажут: чельид упала ў кут, або изльигла, Бог даў гаразд«.

Як жінка почує, що хвиля породу вже близька, а в хаті є чужі люди, то виходить до комори; немаж нікого, лишень своєї, то остає в хаті⁴⁾.

Робить се перед »поганими очима«:

»Погані очі можут здієсти. Таки увіде якиє погане або лукаве, позавидує тай шкодит: ванітує, умліває так, що може піти и зо сьвіта. Изза того сокотит сі не перед чужих и накигає на себи хлопську (чоловічу) сорочку и завезує у сорочку чистик тай троньки соли (прокіў урокіў⁵⁾«.

Найстаранійше-ж укриває ся невінчана, т. зв. »покрітка«.

Але часто лучить ся, що порід захопить жінку на царині, половині, або і в лісі, там відбуває його без нічної помочи і приносить до дому в »поділку« дитину.

»Ци одна пішла рано не хати »така«, а у вечірь принесла дхакі уже дитину... то дужи сі трафеї того. Як припре ї тай име сі гачугьї, троньки причыкне и ўродиг...«

»То перше май кишко приходит, бо мусит сі зробити там — не дивуйте — май пляц, але потому — друге, третє — уже лехко буде«.

»Котра має кишко — то має великий страх, як »зайде«.

»Котра має малу кіськ, або якиє таки погане прбздрит — тай то ї шкодит дужи«.

¹⁾ Епілепсія. ²⁾ Галузка, котрою майть ся на Зелєні свята. ³⁾ Пор.: Матер. до укр. етнол. Т. XI, стор. 56. ⁴⁾ Старших дітей не дають з хати, але вони цілий час породів остають там. ⁵⁾ Чоловічу сорочку носить, аж доки не »виведе« ся в церкві.

»Я. донька мучила сі 3 дни при дитині тай аж мене закликали, там дала троньки живого срібла напити сі и зготовилам вистрілену кулю и тої води давалам пити тай обмилам и — зараз мала дитину«.

Про порід не можна голосити — »бо би кишко мала«.

Як жінка почує, що порід близький — і скаже, зараз посилають по бабу¹⁾. Баба приносить зі собою свяченої води і зіля. Прийшовши²⁾, розмикає всі замки і колодки, які лиш є в хаті³⁾, обкурює »полішкиню« вілєм і береть ся помагати. Простелить на долівці верету і трамаючи жінку попід пахи⁴⁾, каже їй »прич'якнути«, напоминаючи: »Дайте посылки! Дайте посылки⁵⁾«.

Щоб порід був лекший, дає жінці пити троха ртуті, уважаючи се за дуже добрий лік; натирає також черево і родні органи маслом і каже дуги в порожну фляшку. Як се не помагає, роблять купіль із кінського обірнику.

»Як ни може мати дитину, то аби гістау у ксьондза того пояса, що ксьондз бере до служби, — а хокь нитку одну. То як у то запerezати, то зараз лекко вийди на сьвіт«.

Пореважно-ж наші жінки переходять породи без великих болів і легко так, що вже третього дня по сім устають до праці.

Як дитинка прийде на світ, дивить ся баба, якого вона пола, спльовує на нього тричи і каже: Даў вам Бі легінья⁶⁾ (гіўку)—і забирає ся до »рубання« пупа (»пупиц«).

Як досі були в родині самі хлопці, то баба рубаючи пуп, підкладає під нього куделю і до неї рубає, »аби типерь гіўки були«; а е самі дівчата, то підкладає сокиру, »би хлопці вєли сі«.

Перед утінанем звязує його прядивом⁷⁾ »на два палці від черева«; »коротше ни мож, бо би скилавіло«.

Звязувати пупа може і мама, але відтяти їй не вільно, »бо відбóтне дитину від себи; на кім сьвікі буде сі вітпирати его, каже: — ти не моя дитина«.

Звязувати треба добре, — »бо як розвеже сі, то ўкалічіє, кишка вілізе, як кулак на черево, и у гріб може піти Perez то«.

¹⁾ Перша-ліпша сусїда (як нема мами, сестри); лучає ся, що 14 літне дівча »відбирає« нераз дитану. ²⁾ Боять ся брати ся за се діло, стараючиь прийти, аж як є вже дитина. ³⁾ Щоб порід був лекший. ⁴⁾ Нераз так натягають-намучать, що жінка ледво дихає. ⁵⁾ Напружи ся — »подуй ся«. ⁶⁾ Хлопцем дуже тішать ся: »Як хлопиц ўродит сі, то вугла (хати) сьміют сі, рагі, шо то хлопиц, шо ни будут гнити, шо хлопиц поправит, — а як гіўка, то вугла плачут, бо гіўчи ни поправит«. ⁷⁾ Прядиво має бути з колопень (»матірки«, а то длятого, щоб дитина, як доросте, була плідна; як би завязав ниткою, будь якою, то буде не плідне.

Породивши, лягає жінка на постіль, а під голову кладуть їй »хлопські портки«, кавалок заліза і у фляшочці свяченої води — »аби сі і нечисте не ўзбило«.

Баба, упоравшись із пупом, наливає в корито зимної¹⁾ води, вкидає в то зілля, хліба кусник, вливає свяченої води²⁾ і перехрестивши дитину, купає³⁾.

Потім завиває дитину в »хлопську« сорочку, »аби мало хлопський стан, хлоп май моцний« і кладе біля матери. Від сеї пори мамі не вільно обернути ся до дитини плечима, а також у ночі мусить горіти в хаті світло, — »аби лихи — цураха му — ни обміняло дитину«.

»Як перша дитина сі ўродит — то хто має устуди⁴⁾, то иде сі умивати у ті купели, то помагає«.

Купіль виливають десь у куттик — »аби сі нічо по кім не топтало« і то в вечір ніколи⁵⁾, лиш рано; а виносять її »задними« дверми, »аби ни на зустріть сонцю⁶⁾«.

Як дитина прийшла на світ у ночі, то зараз рано несуть її до хресту⁷⁾, уродила ся в день, то аж другого дня несуть.

До того часу дитини не годують, лишень баба »дає ему так на палиц шос квасного (молока), — то буде на трунок⁸⁾ здорове⁹⁾.

»Як дитина покушній пицьки ни ершене, то як би умерло, то мусит переликіти цирез полумінь; а не кушній — то ангіл полетущий«.

»А Василева (дитина) як мучила сі, шо покушїла грїшної кости¹⁰⁾«.

Часом прийде дитя на світ не живе і тоді зветь ся »страччїи¹¹⁾«. Страччата закопує паламар (або гробар)¹²⁾ на відповіднім місци¹³⁾, — »а цирез то, шо ти покритки — не дивуйте — закопуют страччїята бугь-де, цирез то такі фуфєли и бурї бють«.

1) »Аби дитина не лїнива була«. 2) Як новорошок — дївчина, то »меду троньки, аби така солотка, як мід«. 3) »Як баба скупає дитину, то тогди бере, кладе дитину на землю и лехко своєюу ногоу приступит дитинї рот, аби як віросте, то аби буў мекий, аби буў добрий на жінку; то хлопцеви сі то лиш робит«. 4) Шкїрна хороба на лиці. 5) »Ни годит сі; шкодило би дитинї«. 6) Гріх. 7) »Лячно доўго тримати, бо лихи — цур му — ласує обміняти ни ершене«. 8) Черевко. 9) »Полїшкїни ни вільно шити у петницю, бо дитина буде мала прирослий язик, буде нїме«. 10) Не хрещена счала. 11) Страччатами звуть також діти нечасні, »шо зїйдут«. Пор.: Матерїяли до україн. етнолог. т. XI, стор. 121. 12) Котрий з них уміє з сим обходити ся; пор.: як вище цитов. стор. 105. 13) За цвинтарем, на »не свїченим місци«.

Відтак сходить із поліжничї т. зв. місце. Його закопують обережно, аби ніхто не бачив, під углом хати, або десь у такому місці, на котре ніхто не заходить.

»Як би пес, або — не дивуйте — пацьи здїло місце, то би гітий ни було білше у тої жінки и тота би сї ни годувала«.

»У мени, як було перше — то баба вігадала, аби »місци« закопати під оборіг, шо ніби будут самі хлопці, тай пес издзіў и нима типерь нї тих, нї тих«..

»Як перша дитина, то баба ласує украсти »місци« и то сушит и дає потроньки коровам у солї, аби сї бігали. То дуже треба уважїти, аби закопала, бо як изсушит — то и гітий ни буди білше и ту жбону изсушит гет на трїску«.

»Як закопле »місци« суньголовою — тим, шо від пупцьи у долину — то гітий ни буди. Вітак сї обертає землю — то шо ў долині на верх — то вітак е гіти«.

»Трафит сї, шо дитина уродит сї у чьипци — то дужи щьислива буде та дитина. Тот чьипец добрий сховати до короў. Але коли то баба така, шо знає шос из тим гіяти — то краде гет, шо и ни знати, шо буў«.

Про саму дитину так кажуть:

»Як уродит сї у понигілок, віўторок, суботу¹⁾ — то байка²⁾, у нигілю — дуже добре; як у петницю — то ціле жики буде як и петниці нищьисливе. От я такі у петницю уродилам сї и гітий ни маю«.

»Як уродит сї рано — добри, у полудни — такі, а у вечір — уже нидобри«.

»Як уродит сї долїлиць — то буде умирати, як горїлиць — то буде жити«.

»Як приходит на сьвіт и заплаче — то буде умирати. Мій як сї ўродиў тай так зверищїў — на ўсї голоса и пішоў«...

»Докиў дитина ни ерщена, то сї заперає затварки на вікнах, бо як сї додивит звірїи або заяц з далеку блеску у вечір, то озмут сї дитину плачі, — ни буди спати ніц, лиш бўди угай плакати«.

»Плачі³⁾, — то е така чельид, шо наверне на дитину. Возьме имху из вікон тай наверне«.

¹⁾ Дехто мовляв: »як у суботу, то не доўговічне«. ²⁾ Нешкодить.

³⁾ »Як озмут сї — би сї ни приказували — тоти плачі, то сї віносит дитину на задні двері и там сї на порозї его купає и де трох раз би промольвити:

Лїсе, лїсе, лебедино, посватаймо сї, покумаймо сї:

У теби син (або шо е), ў мени дбчка;

»Або як додивит сї сьвітла из вікон тай протиї того шос гіе, шос туди вёрже и дитина гістає огні¹⁾ на кілі«.

»Пиленки ис під дитини ни вілно сушити на сонці, бо озмът сї дитини сонці, шо буде дужи на черево слабувати«.

»Як мала дитина ни ерщена, то нивілно давати ватри ис хати (такі нічого ни вілно), бо буде люте дужи«.

5. Хрестини.

Поки понесуть дитя до хресту, то ідуть просити в куми. В куми йде радо кожний²⁾, — »бо то грїх христа відрікати сї«. Куми живуть зі собою в згодї, — »коби сї ни сварити, бо грїхи«.

»Кум як тато дитинї; може дитина — як швидче умре — прийти по его душу«. Давно брали й по 20 пар кумів, а тепер лишень одну. Жінка, котра має »свій чьис«, не йде тримати дитини до хресту, бо дитина дісталаб »кушулю«.

»Як сї кому гіти не ведут, то ріўнає, аби брат ис систрої тримали до хресту«.

Куми дають »крижмо³⁾«, себ то і м білого полотна; »аби на кім сьвікі не стало голе ис перед нанашка⁴⁾«.

Як мають уже йти до церкви, привязують до крижма (ним укривають дитя) червоною ниткою зубок чиснику та встромлюють біля сего голку⁵⁾«.

На поріг простелять петек, кладуть на се дитину і коли мама тричі переступить її, тоді кума бере її на руки і перехрестивши себе та дитину вступає до сїний; там баба кладе під поріг ніж (стоячи на дворі) і коли кума з датиною переступить (поріг), бере баба ніж і подає його через вікно матери. Роблять се проти лихого».

»Як гіўчы при хрискі — ни дивуйте — змочит сї, то вітак, як віросте, то скопиличит сї« (себ то зведе ся).

»Як сьвічки горьї ясно — то буде жити, а як лихо — то умре«.

Ти мені дай супокій — спане,

А я тобі віски — піски!

Тото як сонце заходить, робит сї, а так вібрати би дитину, воду вілвити, а корїтце перевернути горідном и лишити цїрез ніч на дворі. Из дитиної иде сї на задгусь у хату«.

¹⁾ Струпики. ²⁾ Де діти не ведуть ся, там не радо ідуть у куми, — »бо як и то умре, то душы уже не татова, але его«. ³⁾ Як дитя умре, то шиють із нього сорочку, або вкривають ним домовину. ⁴⁾ Хрестний отець. ⁵⁾ Се роблять проти »поганих очий« і проти »нечистої чельди«.

Вернувши від хресту, подає кума мамі дитину через застільне вікно, а ся кладе її знов на застелений петеком поріг і тепер уже кума переступає його тричи.

Сего вечера не купають уже дитини, аби не змивати мира, котрим намазав її священник.

»Як дитину вінесут від хресту, то просьит дуже, аби купати — то у ті купели мият сі гіґки (аби ше хлопець — то дуже прось), то пріто, аби сі скоро віддали».

На ирщине — бо так зветь ся гостина по хрестинах — просят крім кумів також декого з сусідів і кривняків.

»Ирщине робит сі пріто, бо як умре, то то его весілля». При такій нагоді частують гостей горівкою і дають їсти пироги́в, »молочної каші», голубців, то що.

І до покритки ідуть у куми: »Душья однака; за то гріха не заслужить». Кум бере тоді батіг від коний аж до канцелярії духовного або до каплиці (залежно де хрестить), — »аби сі коні вѣли».

Дитина зведениці зветь ся між людьми »копел» (»копили»¹⁾).

6. Вивід.

»Докіу сі полішкині ни віхолонила²⁾, ни вілно і ити через чужу царину, бо то царині дужи шкодит».

В тиждень по породі³⁾ іде поліжкия до виводу і то разом із бабою (що була при породі). Коли виходять із дому, переступає поліжкия ніж, котрий баба поклала у сїнях під порогом.

Бабі не платить ся нічого. Як вернуть із церкви, то поліжниця поливає їй тричи водою руки, дає їй пару вишиваних рукавів до сорочки і миску муки.

»То мие руки пріто, бо баба на кім сьвікі мала би вітак кир-
вав і руки. Тай баба ходила би на кім сьвікі гола; — аби ни знати
що мала свого, то то ніц ни значит — мусит мати від поліжкниі, то
пріто дає і рукави, аби хокь руки не були голі. Доки бабі не змила
руки, то ни вілно ніц дати за простибі, бо то на кім сьвікі усьо буде
кирваве».

Муку дає бабі пріто, бо на кім сьвікі буде за полішкінеу кир-
вава дорога, як буде ити, — а баба буде за неу ити и буде тоу
мукоу засипати ту дорогу».

¹⁾ Є приповідка: »Хто не має вітцьи, той не має лицьи». А священник А. Р. хрестив такі діти (щоб викоренити життя на віру) іменами: Мойсей, Ізак і т. и. ²⁾ Вичистила ся, не здорова ще по породі.
³⁾ Скорше не вільно.

7. Дитина¹⁾.

»Гіти ховати, то камінь глодати« — так лєгонько приходить. Маленьку дитину заповивають у пелени і колишуть у колисці, що висить прикріплена »ворозками« до стелі над постелию »у ногах«.

При малій дитині не годить ся згадувати заяця, бо буде неспокійне. Також і про гадину рідко споминають, а коли вже конче треба говорити про сю »погану живину«, то кажуть передше: »Чисник дитині під язиком«.

»Як є мала дитина, то у середу ни вілно шити (мамі), бо дитина умре«.

»Малій дитині до 7 рокіў, ни годит сї давати дивити сї у зеркало, бо доўго ни озме сї говорити«.

»Як мала дитина дєржит усе кулачки замкнені, то знак, шо буде скупе«.

»Дитина, докіў ни має рік, то ни має сї класти ї на коўбан²⁾, бо би не росла«.

»Як сонце заходить, то ни вілно давати дитині уснути, бо би гістала плачі«.

»Як дитина сї трафит, шо ни може сї узьяти говорити, то аби у жебрака узьяти хлїба, та дай, аби їло — то буде говорити«.

»У нову нвгїлю водит сї дитину наўхрест хати, то сї бере швитко ходити«.

»Як би найшоў біб на дорозі, та аби даў дитині здзїсти, то би швитко наўчила сї ходити«.

Малу дитину годує мати, даючи їй »цїцькі«, купає в літеплї, а як плаче або спати хоче, »загурьї« пісоньками.

Найбільше співають такі:

Ой спала би дитиночка, ой спала би, спала,

Коби добра пістунбчка, аби ўколисала.

¹⁾ Багато є родин, що не мають цілком дітей:

»Такі, шо не мають гітий, то журет сї дужи; каже: Даў бим ни знати шо, аби було. — Многі идут до таких »розумних« по раду.

Діти и на кім сьвікі поміч, и то старшині приємно, шо місце не переходит на чужі, але свої обседут«.

»Є такі, шо ше — за припрошінєм — гіўкоў собі робит, аби гітий ни мала: пе брусїне (пісок з бруса — від коси — змішаний з ржою та водою), сировицю, живе срібло, усеку — ни дивуйте — погань пе; то вітак як сї віддаст, то уже гітий ни має. Але то котра зачїнит собі гіти (шо вітак ни має), то на кім сьвікі даут ї ти гіти, шо мала мати, на місці и она то солит и крає ножем тай їст«.

²⁾ Ковбан, на котрім рубають дрова.

Колисала, леліяла мамка дитинóчку,
Аби спала — не плакала хочби години́чку.

Люлю, ді́те мое миле, я тебе колишу,
Ой дови ми та не уснеш, я тебе не лишу.

Ой колишу тай не лишу дитину малую,
Нім я єї віколишу, то сі набідую.

Прийди, прийди, мій миленький, стань за садовину,
Покі́й ўпівю та ўспокою маленьку дитину.
Покі́й я бай уповила та уколисала,
Уже мого миленького росичка припала.

Люлю, люлю, люлю, люлю, дитинко маленька,
Ой покі́й кі уколишу, голоўко бідненька.

Ой колишу тай не лишу дитинку малую,
Дай ти Боже милосервий дольку щьисливую.

Ой люлюлю, ой люлюлю, ді́те мале, ді́те,
Ой не знає татко — мамка, яки Бог даст жі́те.

Ой гойдонькі, дитино́чко, гойдонькі, гойдонькі,
Як ві́росте дитино́чка, пі́де с коровоньки.

Ой спала бис, дитино́чко, ой спала бис, спала,
Та коби ти, дитино́чко, здоровенька ўстала.

Ой люлюлю, ой люлюлю, синку мій маленький,
Та кобис ми здороў ві́ріс, як дуб зелененький.

А я тебе, дитино́чко, колишу, лелію,
Я си с тебе, дитино́чко, покі́хи нагію.

Мамка синка колисала для sweї вигоди,
Аби синок мамці ві́ніс холодної во́ди.

Ой люлюлю, дитино́чко, ой люлюлю, люлю,
Коли-ж я кі, Иванóчку, утулю, утулю?
Ай коли-ж я кі бай утулю, дитинóчко ма́ла,
Абим пішла по води́цю тай дровец придбала?

Ой люлюлю, ой люлюлю, маленький мій синку,
Та як-жеж ми ўснеш, — ўснеш, пі́ду ў полонинку.
Ой закі́м я ў полонині́ овечки подою,
Буде Госпо́дь колисати дитино́чку мою.

Ой гойдоні, дитиночко, гойдоні, гойдоні,
Як віросте малий синок, піде ў ягоні.

Ой я тебе, дитиночко, лелію, — лелію,
Я сі тобоў, дитиночко, покіхи нагію.

Ой дана-ж бо, дитиночко, ой дана, ой дана,
Ай ніхто так не забавит, як рідненька мама.

Мамка сінка колисала, аби синок віріс,
Аби мамці дровец укиў тай водички вініс.

Ой спай діге без повіття, спай без пеленочок,
Мамка прийде, тебе ўпіве ў тоненький рубочок.
А шоўковий повивачок, пеленка тоненька,
Щоби спала — не плакала дитина маленька.
Шоби спало — не плакало, росло не боліло,
Ані ручки, ані нішки, ні біленьки кіло.
Ані ручки, ані нішки, ні кіло, ні кіло,
Аби мої матінонці от не надоіло.

Коби спало не плакало, росло не боліло,
Ні ручёнки, ні ножёнки, ні біленьки кіло.
Ні ручёньки, ні ножёньки, ані головочка,
Коби спала, не плакала моя дитиночка.

Спи, маленьки, чічіненьки, я тебе колишу,
А як же ми уснеш, уснеш, то я тебе лишу.

Діти мої дрібненькіі, діти мої як мак,
Я молода меже вами, як дубовий кімак.

Головочка — маківочка, очка як тернина,
Веселенька, здоровенька та моя дитина.

Ой у саду зелененьким пташъита співають,
Ой маленькій дитиночці спатоньки не дают.
Ой пташъита погоду, не будут співати,
А дитинка солоденька буде ў люлі спати.
Люлю, люлю, дитиночко, спай у холодочку,
Полекіли пташъиньита — тихо у садочку.

Колисала, — леліяла мамка дитиночку,
Так му файно заспівала: Любий мій синочку!

Ой люлю, каже, люлю, на кого сі лишу,
Та на тоту дитиночку, шо її колишу.

Ой дана, каже, дана, мальована брама,
Мальовані воротенька, де доня стояла.

Ой ликіла зазулина через луговину,
Грьинула сі у віконце, збудила дитину.
Бодай би ти, зазулино, усьо пір'я ўпало,
Збудилас ми дитиночку, ше би була спала.

Та дитина маленькая, жура велика є,
А дитина росте білша і жура білшає.

Ой люлюлю, каже, люлю, маленьку дитинку,
С тобою нема супочинку ані одну днинку.
А у днинку не спочину через роботочку,
А у ночі не спочину через дитиночку.

Віўці пішли ў полонинку, а ягнѣтка бліют,
А як мамка піде з хати, то гіточки мліют.
Віўці прийшли с полонинки, а ягнѣтка скачут,
Прийшла мамка з роботиці, гіти ўже не плачут.

Ой спи, сину, спи дитино, устань здоровенький,
Аби с тебе легінь віріс дужий, хорошенький.

Ой спи, сину, хоч годину, та нічку другу,
Та вісицей з головочки журу великую.
Не жури сі, головочко, жура не поможе,
Ой від жу́ри великої голова не може.

Ой я тебе, дитиночко, колишу, колишу,
Ой як-же ми уснеш, уснеш, на Бога кі лишу.

Ой гойдай сі, колисай сі, дитина маленька,
Коби спала, — не плакала, росла здоровенька.

Ой туду, каже, туду, дитинка малая,
Віросточок би ти добрий, долька щисливая.

Ой ци ружі, мамко, ружі, доки нема мужі,
Ой цвѣток, ой цвѣток, доки нема гіток.
Як сі найшла, мамко мѡя, от перша дитина,
Спало з кіла здоровечко; а з лиця калина.

Ой я тебе йот колишу, мала дитинóчко,
Та нїм тебе вібавити, — бідна головóчко!

Ой я тебе йот колишу, дитинко малая,
Та нїм тебе вібавити, головко бідная!

Колисала, — ледїяла мамка дитиночку,
Тай так єму заспівала: Люлю, мій синочку.
Ой цить, дїте малесеньки, мамка тебе ўпїве,
Та ў шоўкові пеленочки ноженьки обїве.

Люлю, люлю, люлю, люлю, дитиночко любя,
Тебе мамка вітесала з зеленого дуба.
Ой з дуба, ци не з дуба, але відаў з клену,
Завязала дитиночка руки без ременю.
Вежи, синку, вежи, синку, доўго не коротко,
Буду с тобоў бідувати кишко, не солотко.

Ой спи, дите, без повите, буду колисати,
Прийде мати з роботиці, буде ўповивати.
Прийде мати з роботиці, з широкого полі,
Та упїве дитиночку, маленьки сокóле.

Ой уставай, Марисéчко, ўставай моя любко,
Плаче твоя дитиночка, иди, приголуб ко.
А най плаче, та най плаче, най ў кулачки трубит,
У дитинки друга мати, най ї приголубит.

Колише сї колисочка, колиска кидрова,
Та у нї сї бай колише потїха від Бога.

Колисóчки, — ворозочки, а лучки из клену,
Заўезала дитиночка ручки без рименю.
Вежи, синку, вежи синку, доўго не коротко,
Буду с тобоў бідувати тьшшко не солотко.

Ой повішу колисочку у попову слиўку,
Буде вітрец колисати маленьку дитинку.

Буде вітрец повівати, люлю, люлю, синку.

Ой покладу колисочку ў садї на сливочку,
Буде пан Бог колисати мою дитиночку;
Буде пан Бог колисати, ангéли співати,
Дитиночка буде рóсти, а ў колисці спати.

Стоїт явір над водою, стоїт яворина,
 Колише сі ў колисочці мамина дитина.
 Ай коби ту яворину бай помоцувати,
 Поможи нї, Господочку, дитьї ўколисати.

Колишу кі, колисочко, легонько, легонько,
 Абим скоро ўколисала свою дитиноньку.

Колиши сі, колисочко, колиши сі сама,
 Най спит дите, спочиває до самого рана.

А гуш мушки від колиски, дите буде спати,
 А я буду колисати, дитині співати.

Колиши сі, колисочко, колиши, небого,
 Та залюляй дитиночку, ангелика мого.

А птрус, кота, за ворота, не диви сі ў люлю,
 Бо я свеї дитиночки нинї не утулю.

Колисочко кидровая, колиши сі сама,
 Аби спала дитиночка, спала — не плакала.

Ой Федоре, Федорочку, піди по лісочку,
 Утни мені яворіка та на колисочку.
 Та ўтни мені яворика, того кудревого,
 Буде пан Бог колисати ангіле малого.
 Буде Госпогь колисати, ангели співати,
 Буде наша дитиночка у колисці спати.

Ой повішу колисочку у попову дулю,
 Буде вітрец повівати — люлю, синку, люлю.
 А дуленька буде цвисти тай буде родити,
 А дитанка буде рости тай буде ходити.
 А дуленька буде цвисти, буде опадати,
 А дитинка буде ити тай буде збирати.

Колисочко, — природонько, колиско мудрова,
 Ой спай-же ми, колиши сі, дитинко таткова.

Колиши сі, дитиночко, ў новій колисочці,
 Як зелений огірочок на шумилиночці.

Колисочка ворозочка, колилка з горіха,
 Колише сі ў колисочці татова потіха.

А птрус, кота, не колиски, не йди ў люлю спати,
 Бо я буду у колисці дитину люляти.

Урвала сі колисочка тонкая, новая,
Та віпала з колисочки дитинка малая.

Ай спала би дитиночка а ў тій колисочці,
Як зелений огірочок на шумелиночці.

Як дитина стане більша, зачне сидіти вже, — тоді більше з нею
хлопоту і старші діти мусять її чимсь забавляти.

Звичайно »заціткуют«, як плаче, веселими пісоньками:

Микитиха кісто місит, а Микита гіти лічит.
Микатиха пішла ў місто, а Микита виїў кісто.
Микито, чи ти то? Ни я то, мій тато.

Люлю, люлю, старий гулю, дам ти грейцирь на цибулю,
А грейцарик на питрушку, звари собі добру юшку.

Ой гідуню, гідуню, чос загніваў бабуню?
Баба типерь не скаче, але сїна и плаче.

А я пішоў до гичихі тай стаў за плечима,
А гичиха мені дала пиріг из очима.

Танцювала бабуня, докіў була молода,
А типерь ўже ні дуду, лишень ходит тай »каху«.

Ой Юрі, каже, Юрі, заріжу ві курі,
Чи печене, чи варене, маслом порьижене.

Ой Юрку, каже, Юрку, не йди ў мандибурку,
Бо там гіўки пасут бики та здоймут маймурку.

Стоїт Юрі коло мурі тай я блисько него,
Таки, мамко, Юрі красне, пішла бим за него.

Ой Юрі, каже, Юрі, заріжу ти курі,
Та заріжу тобі двое, ти любоньки мое.

А на Петра вода тепла, лиш би її пити,
Але шкода дитиночку мою отлюбити.

А Петруни, — Петрунику, хороша дитино,
Їдеш полим, сивим конем, дивити сі мило.

Ой Андрію, муку сію, нема муки пўшки,
Андрій иде, зазирає під рісні фартушки.

Ой Андрію, — Андрієчку, я колонні сїю,
Ой як ні бай не ўснеш, шо я с тобою ўгію?

Кукуріку мамаріку, ба деж моя Анна?
На полици ў рукавици, якаж біда файна!

Кукуріку мамаріку, пичений салаўку,
Шундирь, мундирь затинайко, ў палці засвистайко.
Кукуріку мамаріку, пичений халаўку,
Шундирь, мундирь, заламундирь Иван затинайко.

Кукуріку на сусіку, родила ні матка,
На полици ў рукавици, яка буду глатка.

Кукуріку пане, де твое восько стане?
У джуриловім млині, сподобало ся мені.

Кукуріку, когутику, лабятий, красивий,
Подиви сї на Иванка, який він плаксивий.

Кукуріку, кудкудак, люди робльит, а ми так,
Люди робльит у ночи, ми з Федором на печи.

Кукуріку, дитино, а деж твоя цицьи,
Ой нема тай нема, лиш прут на г....і.

Ой ликіла ворона́ тай на прьисло сіла,
Ой кра — голоднám, дитинку бим здзіла.
Ой не дам, та не дам вороні дитини,
Най она голоднá у лісах загина.

Мене мама породила на Суса, на Суса,
Поклала ні на припічок, піткрутила вуса.

Когутику гребенатий, не греби петрушку,
Аби була Петруневи у варену юшку.

Мене мама не тисала з зеленого дуба,
Я сї сама уродила дитиночка люба.

Чому гіти не спите, чому хліба не їсте?
А шос зробиў, татуню, де ес нам гіў мамуню?
Цас пропиў, цис продаў, цис богачам здарував?

Ой Петрику, — вертеплиху, заверни тильита,
Які ў тебе, такі ў мени сиві оченьита.

Ой дуду, ой дуду, дитиньи маленьки,
Ой дуду, ой дуду, сокольи миленьки.

Туруру, туруру, музиченько грає,
А мала дитина гуляти не дає.

Не плач, не плач, дитиньчко, колишу — люляю,
Через тебе, як ніч так день, спокою не маю.

Гіти мої дрібненькіі, де маю вас гіти?
Покладу вас у коропку, мете шкробокіти.

Ой скрипочка тинди-ринди, а цимбали бам бам,
Ай цят бо-ж ми, дитиночко, та я ти шос дам, дам.

Смішними примівками:

Мицьку-миць, мицьку-миць,
Ходя, дам ти вараниць:
Вараниці посолені
Тай ше салом помащені.
Иде гідок старенький,
Ой на ногу кривенький,
Несе, несе торбину,
На плаксиву дитину.
Циць, дитинко, не плач,
Кіт принесе на хвосці колач.

Вімолюти чоловік горох,
Застаулеї горох у міх лісти —
Горох не хоче у міх лісти.
Игіт, миши, горох їсти,
Горох не хоче у міх лісти.
Иди, коти, миш ловити:
Миш не хоче горох їсти,
Горох не хоче у міх лісти.
Иди, козо, прут подати, ката бити:
Кіт не хоче миш ловити,
Миш не хоче горох їсти,
Горох не хоче у міх лісти.
Игіт, воўки, козу їсти:

Тосі, тосі, тосі, пацьита ў горосі,
Нима кому вігнати, хіба би Яўдосі.

А... а... коти два, шарі-бурі обидва,
Один пішоў на миши, другий
[дає колише.

Де мати? Пішла прати.
Де циці? Циці на полиці;
Циці на полиці — а прут на г...і.

Коза не хоче прут подати, ката
[бити,
Кіт не хоче миш ловити,
Миш не хоче горох їсти,
Горох не хоче у міх лісти.
Иди, стрілче, воўкіў бити:
Воўки не хочут козу їсти і т. д.

Мала біличка по ліщині скаче,
Білі горішки у торбину мече:
Плаксивим гітим дала по лупинці,
А чічйним, файним то, шо ў
[серединці.

— Піду ў ліс.
— Тай я, тай я!
— Нарубаю пруте.

— Тай я, тай я!
— Знесу пруте.
— Тай я, тай я!

— Віплету комен.
 — Тай я, тай я!
 — Накладу ватру.
 — Тай я, тай я!
 — Загашу ватру.
 — Тай я, тай я!
 — Піду ў ліс.
 — Тай я, тай я!
 — Нарубаю лозини.
 — Тай я, тай я!

— Віплету кіш.
 — Тай я, тай я!
 — Насиплю води ў кіш.
 — Тай я, тай я!
 — Кури будут пити.
 — Тай я, тай я!
 — Тай ти будеш с курми воду
 пити? А то файно! (І сміюць ся
 з нього).

Гори піцьку. Грій сї, калічко!
 Шо ти, гідү, робіш?
 Коробочку шію.
 На шо тобі коробочки?
 Попілцю ховаю.
 На шо тобі попілці?
 Сучку годувати.
 А деж тота сучка?
 Доўбенька убила.

А деж тота доўбенька?
 Червачки сточили.
 А деж тоти червачки?
 Кугутік відзьобаў.
 А деж тот кугутік?
 У Бога за столом,
 Пепер сї куштуром тай каже:
 [Кукуріку!]

Буў гід монька, маў сї з логонька,
 Маў штани дрокинї та драпаў сї по скінї.
 Хороша казочка? Казати ше?

(Повторяе кілька разів, аж дитинї знудить ся).

Була бабусеґа роду богатеґа,
 Она мала козлика свеґа.
 Вігнал козлика от на гору пасти,
 Закрали сї воўці козлика украсти.
 Зігнали козлика з гори на долину,
 Бабиного козлика межі себї ўзели.
 Шукали козлика, заболіли ногі,
 Та не найшли козлика, лишень з него рогі.
 Один буде рожок гроші рахувати,
 Другий буде рожок госкі наповати.
 А ви, госкі, ішти тай бо ви сї госьтьте,
 А за того козлика усе Бога просьте.
 Най за твого козлика тоти Бога просе,
 Котрі з него по дубраві по кульбаці носет.

А в кінци іще так »загурьяют« :

В долонї плешуть.

Вкинуть щось твердого в кварту¹⁾ і дзвоняць тым над дитиною.

¹⁾ 1/2 л з бляхи.

Прив'яжуть над колискою кусень бляхи на шнурочку, дадуть дитині в руку ложку, а вона ударе об бляху і рада тому.

Рушають пальцями над дитиною.

В бляшане пуделочко насиплять піску і катуляють тим; воно шелестить, а дитина сидить тихо.

Беруть дитя на руки і чиколонком ковтають у шибу в вікні.

Дають дитині кусень паперу і вона ним »грає ся«.

Курку зловить і тримаючи біля дитини, ударе її легонько, приговорюючи: „На, на, на! тютю«. Курка »кірчат«, а дитина сидить тихонько.

Вчать дитину плескати в долоні, приповідаючи: »Тосі, тосі, тосі, татови за гроші, а мамі за цицю«.

Обіцують щось (колач, чічу, цицю, цюцю, дзіню).

Страшать: »Цить, бо пан (Жид) візьме у торбу«. Цить, цить, бо дика баба прийде ис серпом и візьме«. »Гава прийде и здзіст«. »Ади кусь-кусь иде«. і т. и.

Зловлять kota і з ним заводять усякої.

Показують дитині огонь у печи, щось блискуче, то-що.

Отже старші діти¹⁾ — звичайно дівчата — бавлять маленьке цілий день²⁾, носять на руках, колишуть, а навіть кормлять його молоком³⁾, відлаючи сим родичам своїм прислугу.

Родичі також часом беруть маленьке дитя на руки, говорять до нього, забавляють, приспівуючи йому весело.

Маленьких дітей називають:

Віщині — Василь = Василь; Анко — Івасько = Іван; Ноня — Ленка = Олена; Мінька — Марійка = Марія; Настунька, Явдонька, Михась; то знов пестливо звуть їх: голубчик, воробчик, пташка, соколик (соколбнько), ляля.

Діточі слова.

Леле — гобдя — лизьи = ложка; вуль — ди — нда — дьо — дьодя — диці — дицька = вода; окá — ньоні — моні — цько — монька = молоко; гáбдюю = лобода; папа = хліб; фу-фу — пея — хама = муха; му — маньоньї — биць — биньи — льова = корова; бе — бека = вівця; ме — ціцьїні — дзїньи = коза; ся — гопа — кúлі — кулька — кулеша; ньоньо =

¹⁾ Нераз і дволітне вже колише молодше від себе. ²⁾ Буває, що мале дівча і в ночі мусить колисати; прив'яже шнурок до колиски і до своєї руки (аби в ночі не шукати) і коли дитя плаче, — колише.

³⁾ При помочи »купованої цїцькі« (гумова).

ніс; тріда = дід; а... а... — люлі = колиска; гайцю = на двір; цюці = тета; анїи = Анна; айло = Михайло; доцьи = дошка; фўньи — дзьоньи — дусіньи = свиня; дзіню — дзінь = гроші; нана — мам = мама; цюцю = цукор; зьюзю — дюдю = зимно; гам — гаму = їсти; вова — гова — гаў = пес (або щось страшного); ляльи = дитина (друга); цьом = цілувати, няў — ваў — миць — кіць = кіт; кольсь — колісь = корж; цїня = сїрник; гайсь — піць — чїча = огонь; да = дай.

Всі тішать ся дуже, коли дитина пічне лазити («сувати ся»). І коли дитині вдасть ся у перве перелїзти хатний поріг та вийти на дровітню¹⁾: »мечуть за ним — як хлопец — сокиру, пилу, долото, свердел, гет усяку сарсаму²⁾ майстерську и косу таки мечут — аби знав усьо того робити, як буде май великий; а за гіґучьтим мече сї — веретено, глу, гаршіў³⁾, серп, аби тоту бабську роботу добри знала».

Маленької дитини карати не можна хоч би вона і провинила ся, але лишень доти, — »як дай ис перед него грейцирь и ватру, а оно бєре ватру; як бєре грейцирь — то мож бити, не шкодит».

Дітий карають частїйше звичайно там, де їх є більше: »То, як би не грозиў, то шоби ис того бўло?»

У когож лиш одно, то »шынуют«⁴⁾ его дуже, люблять, красно вбирають і на все дозволяють. Про таке кажуть другі (чужі): »То — кохане, не грожене, вітцїўськи, пещене».

Діти дають одно одному прїзвиска⁵⁾, як приміром:

1. Хлопцям: »хрєник, пихайлїш, рабїн, безўм, цихмістирь, перїндїк, коргян, шпїричко, заяц, лўйлик, рускорїг, цимбалў, меконький, пїмен, дїчка, циганьик, цапўк, бойко, хашук, Жидик, стрїлец, виперь, дикий».

2. Дівчатам: »телїга, батрашає, переўєза, образ гмінцький, Мортко плаксивий, цїцьканова Анна, моцїнка, вольованьи».

Дідів-прошаків дразнять, кличучи за ними прїзвисками, яких вони не люблять:

»Обєрко, гўмбичка, шумильїк, хаўко, берездїк, йўнцьо».

До 4—5 року житя ходять діти без одежі⁶⁾ і то літом та в зимі. Вони до сього правикають з малку, а бачучи часто й старшину »го-

1) Обїєте, подвіре. 2) Знариди. 3) Рискаль купований. 4) Пестять, не бють. 5) Вистарчить часом вимовити зле яке слово, або, щоб другі завважали яку уломність, вистарчить, щоб друге прозвало як — а вже є прозвиско, котре остане при нїм й цїле житя. 6) Давно всюди так було. Тепер однак багато вже господарів приберєа дїтвору (від 1½ — 2 лїт) в сорочечки. Але у бїдаків бачить ся нераз навіть старших дї-

лу¹⁾ — не відчують соромливости, як прим. запримітити можна се у дитий »на долах«.

Обув²⁾ і одіж дістають аж старші діти (5—6 р.), коли мусять ходити за вівцями і козами.

Літом пасуть діти³⁾ на громадській толоці корови⁴⁾ і дробета⁵⁾, — а зимою »сидьї на даваню« коло стéжьирів⁶⁾. Себ то, рано виганяють вівці і кози з хлівів та женуть їх до оборога зі сїном; тут годують їх (тричі на день) сїном, а поза тим пильнують, щоби кози не вскакували в стежір до сїна, щоб вівці не втікали домів до ягнят, то знов, коли вродить ся ягнятко, щоб воно не замерзло⁷⁾.

Вівці і кози гризуть цілий час гачуги⁸⁾, а діти, наклавши ватру, гріють ся біля неї. Колиж сонце піднесеть ся вище і на світі стане тепліше, починають і діти рухати ся.

Вони »їзгьит« — себ то спускають ся на малих санках, або на куснях дошки зі стрімких берегів укритих снігом у долину; або ще, хлопці всівши на міцного кола, як на коня і тримаючи передний його кінець у руках, їздять так — оперті на ногах і (з зад) на колі — в діл.

То знов заложать дошку на ворину і »гойдають« ся, усївши одно на сїм, инше на тїм кінці дошки.

Літом же, зійшовши ся разом — печуть паски і хліби⁹⁾, копають грядки і садять ярину¹⁰⁾, косять траву¹¹⁾, рубають дерево¹²⁾, загороди будують¹³⁾, воду гатять у потічках, справляють весіля, похорони, христини — а при тїм усім дуже вірно наслідують старших.

тий неодітими (прим. у Марка Мельника, Івана Мельника, Андрія Калинюка і і.).

»Одно, що біда, нима вітки убирати, а по друге — то гїтвах росте, віростає из огїне — то шкода на то старати«.

То такому гїтвахови, що мож сі ним уже послужити, то варт и шос справити, а з такого малого то нема хбсна жадного, то їля него шкода одежі«.

¹⁾ Тут більша частина людей їдучи спати, здоймає одіж цілком і так спить. Одні кажуть, що так привикли, а инші пояснюють, що так гид (блохи, блощиці) не докучає. ²⁾ Постоли для них приладжують із невинправленої шкіри погибших коров, телят. ³⁾ Часом малі діти і дров лагодять. ⁴⁾ Що не пішли в полонини. ⁵⁾ Ягнята і козята; їх не дають у полонину. ⁶⁾ Оборіг зі сїном, огорожений воринами. ⁷⁾ Як вродат ся, несуть у хату. ⁸⁾ Смереки, врубані і розкинені кругом стежіря, служать за поживу худобі. ⁹⁾ З глини. ¹⁰⁾ Камінці втикають у землю. ¹¹⁾ Буком збивають траву, або рвуть руками. ¹²⁾ Одні буцім то рубають, а другі ладять їсти: нарвуть кваску і понакладають на плитки (миски). ¹³⁾ З патичків, а назбиравши оріхів, кладуть там — се вівці.

II. Житє на віру.

Буває, що «хлоп¹⁾ пристане ид челеди²⁾ и живут ни вінчені». Таких випадків дуже багато:

»Як вішоў цесь духоўний (1904 р.), то извінчели сімнацік пар такі так за дурно, аби так ни сівіли — ни дивуйте — на віру«.

Нині (1908 р.) в однім присілку, Зелениця, живе аж девять пар, яким вінчати ся і не в гадці.

»Як гіўка — ни дивуйте — звиде сі³⁾ тай вітак пристане ид ні такі той, шо из ним собі починала, або ікіс другий пристане тай сигет. Або е, шо пристане ит удовици лигінь, або старий тай старают копилі⁴⁾ — ни дивуйте — тай так«.

»Оцес О. нагнаў жінку вінчену тай сидит из другоў и гіти е«.

В 1904 р. будовано лісову залізничку і в той час налізло в громаду чимало Німців і »Барабіў (Мазурів)«, і багато з них поприставало до Гуцулок⁵⁾; чи одна небаром померла записуючи майно на Барабу, який оженив ся відтак із Німкою або Барабкою⁶⁾.

Питай за причинами такого (нешлюбного) пожитя, то мовляв;

»Ади, бідно си гіе, а то би старати духоўному петнацет левіў (від дисетки танче ни буде такі вінчети); тай зараз треба весіле робити — такі кошт великий«.

В кінци згадати треба, що лучають ся випадки, де тесть має полові зносини з невісткою так, що приходить часом через те до сварки між подружем, то знов між ріднею невістки і ріднею мужа.

Буває, що тесть »дёржит сі нивістки« тайно перед сином (а її мужем), то знов не крие ся з сям цілком, як що син »плохий«:

»Старий носит і горіўки, тютюн, булки тай она до него иде...

III. Рекручина в народних оповіданях.

»Даўно ловили лигініў до воська — лівінка була. Віт маў достаўлети рикрукіў и кого віт заступіў, то ни даў, а кого хокіў, то даў«.

»Уперет брали до воська силоміць — ловили тай брали. Тай зноў доўго служили; ни один як пішоў, то уже нираз сідий вийде, старий уже. Приказуют, шо один туй чоловік, узели тай буў двацік и три рокі, а потому вішоў та побуў шос пару рік у дома, а так, як покликали зноў, та пішоў, та вібуў ше пекь рокіў. То приказуют, шо

1) Мушина. 2) Жінка. 3) Має нешлюбну дитину. 4) Так називають нешлюбні діти. 5) Є, шо живуть із ними й доси. 6) Німці і Бараби зняли цілий присілок Рафайлову, а підпомагані камеральними функціонерами, збудували навіть костел.

за тих пекь рокіў білше перейшоў сьвіта, як за тих двацьк и три: война якас була вєліка дужи. Тай потому як вішоў, то уже буў так, ни жениў сі уже».

(Іван Онуфрак Ів. 1908 р.).

Тяжкі, военні часи під конєць XVIII і початок XIX столїтя, довготрєвала служба, нєлюдські кари — то що, відстрашували людий від військової служби так, що неедин покидав усе і втікав у гори, де — або «полюваў», або приставав до опришків.

Але опришківство виродило ся було вже на звичайне розбійництво; опришки — що колись виступали в обороні покровдженого селянства — нападають тепер і пана і селянина, отже нарід відносить ся до них без тої симпатії, як було за часів Довбуша; тому то і «дизинтири¹⁾» рідко коли жикуть опришками, вони волять «полювати».

До нині є ще слїди, де укривали ся молодці, що не хотїли віддати себе до війська; і так прим. у присїлку «Бріцька» є лаз, що називаєть ся «Полювачка»; там, по народнім переказам, жили втікачі. Серед просторого поля копали глибокі ями «так, що як заліз — то лиш голову було видко» і з сих печер гляділи, чи не йде «погоня»; наколиж побачили когось підозрілого, тоді втікали в противну сторону до ліса. Ями такі звано «полювачками».

1. «Мій вуйко дизиртириў 3 роки та ни могли имити, бо дужий буў, шо ни бояў сі и їмни²⁾. Але трафило сі раз, шо — нибощик — заснуў у ті полювачці и погонњи имила. Як имили тай віддали до вояька и вибуў 12 рокіў. А вітак, як вішоў, то слабий буў дужи — ноги попухли так, як колоди; и умер вітак.

Але то буў ливінь — Боже!»

(Павло Курчук 1908 р.).

2. «Буў один ливінь, Гула називаў сі, тай він полюваў туй у Бріцькі. То даўно — приказуют старі люди — були такі лоўчі, гей типер тоти скарбові стражники и они ловили ливініў и віддавали до вояька. А ливіні ховали сі у лісах, у поли ис перед тих лоўчих; они були у газгїў, усечину робили, али як зачули, шо тоти идут — тоти лоўчі — то кікали. И тот Гула — нибощик — такі перебуваў помежи люди. Али раз туй у гїда була бизрога — ни дивуйте — до різанї, а тот Гула знаў добри різати, дужи різник буў добрий. Тай запросили его гїдо — нибощик — на чьис, аби помїг тото зарїзати. Дали му нїж, загнали безрогу до хлїва тай він лиш тото заколоў — аж туй лоўчі... Натїйшли, застали у дверьих, хоки ловити. Але тот як диржиў нїж у руці, так такі справиў їм на зустрік... Тоти зострахи, аби їх ни поколоў — розкочили сі, — а він ше и ногоў попер сі у одного, так пішоў...

¹⁾ Військові втікачі. ²⁾ Цїлої громади людий.

Тоти, як сі опам'ятали — галоў за ним стрілети, але лиш один шріт прийшоў ему отуй (показує) у ногу; він тот шріт вітак вібраў и виходиў сі.

Тай так полюваў деўець рокіў, шо ни могли го зловити. Али раз — туй на Ніздревині¹⁾ стояли копиці сіна — и він сигіў між тими копиціми и здрімаў сі тай уснуў. Тай нагійшли на то лоўчі и добивили сі его, шо він спит тай один потихи, потихи и зайшоў и ножем помалу розрізаў ему — не дивуйте — очкур від порток. Али той исхопит сі кікати — а то — не дивуйте — портки иссунули сі на ноги тай він упаў на землю... И тогда его зловили, звезали и завезли до Станіслава. Али він уже ни буў у воську, бо уже роки перестаріў, лиш тілко привели го и 30 жоўньиріў стало так у два глди и его карали: він ишоў голий, а кождий жоўньирь по три рази го упік²⁾ буком из усеї моци.. Тай як він тоту кару перебуў, то прийшоў ит хакі и ожениў сі — али за кілка рокіў помер: ни було уже здороўлі. А то такі, кажут, сила! лєгінє буў.

(Петро Попович Он. 1908 р.).

»Одно поле у нас називає сі Хрест. То дес даўно — гідю, нибошик, росказували — зайшли були жоўньири и один жоўньирь вішоў, там є така подина, та застрілиў сі там; мучили го за якує кару тай му було дужи гірко и сі застрілаў. Тай его там вітак поховали и поставили ему хрест — тай то и до нині називає сі то поле »Хрест«.

(Михайло Попович Он. 1908 р.).

Дехто знов старав ся зробити з себе каліку і так звільнити ся від війська:

»Нибоцікови Юрчіковому посег другий глоў тай випустиў око; посег у чоловічок и око исплило... Тай потому ни ўзели го. То твердий хлоп буў — каменний«...

»Шієдисет и шустого року, як нас брали, то двох зробили собі — ни до вас кажучи — кила³⁾. Пробиў мошна тай заклаў у то стебло и надуў, шо стало гей тот сешник⁴⁾ — ни дивуйте — шо у маржани, и то теплим воском завощиў и так прийшоў. Стає під міру, а то так гей — ни дивуйте — у корови миринги...

— А тобі що? кажи ригіменцгерц.

— Ой, кажи, я разний.

А тот его за мошна тай потис — а то попри воску пара лиш вішипіла, а мошна стали як були... Тай кажи ригіменцгерц: Кут!⁵⁾

1) Назва поля. 2) Вдарив. 3) Руптура. 4) Мочовий міхур. 5) Gut = добрий.

И того узьили до стрижарні, обстригли тай — галоў! до маршу. Так и з другим».

»А мій брат вікрутиў сі. Узьиў ясенової спудзи¹⁾ мокрої и привий мокру до кіла, виў на нозі и на руці тай пішоў перед комією.

— Шо тобі?

— Ой гостец; роблю на сплавачці²⁾, том гістаў гостец.

Тай пустили... Ясенову кору як спали и привий мокру до кіла, то поробит рани».

(Оповіс Павло Курчук 1908 р.).

»Оден туй маў сина — а моцний буў, грубий. Прийшоў чьис ставати до бранки тай зажуриў сі син и зажуриў сі тато. Каже раз отец: Я би тебе, синку, порадиў — але не знаю, ци схоч тото зробити?

— Ой чому?... лиш порагьте.

— Ну, як так, то ліз у смиреку високо и скачи віттіў.

Тот послухаў. Пішоў и скочиў тай прірваў сі³⁾...

Він ше жие; его не відобрали, але уже каліка до смерти».

(Йосиф Осташиук П. 1909 р.).

»Я такі маў служити. Тато, нибощик, старшого брата вірихмлювали, шо ніби піде молодший... Ага! чикай, гадаю, будети ні вигіти. Тай так, шо я ни один день перегадаў у свеї голові, як би тото зробити — а то така річ, шо ні порадити сі кого, ні спитати, доскь — тихо, тай уже.

Але віўчиріў я у тата тай лиш раз заўзьити сі мині, аби тото зрихтувати; гадаю рубати палец. Але як? То ни штука говорити ротом, але самому собі рубати палец, то штука; то треба твердого дужи на то. Гадаю собі, аби так рубати коби и не відкити тай аби палец низдалий буў. Доўго я над тим думаў, як би — не як, а далі узеў дошку доўгу, тай при однім кінци зарубаў сокиру, аби вістрьи вішло на другий бік, але так мірію, диўлю сі, аби палец ни пішоў гет. Вітак спер я дошку одним кінцем на одну ворину, а другий конец на другу ворину, бо то сі робило коло колиби, и під сокиру поклаў оцей палец (показує троха на бік скривлений палюх) так, аби тот кінчик вістрі, шо видко из дошки, прийшло на сам чиколонок; у другі руці держу сокиру (другу) тай — шо наважу сі ударити (а то би обухом ў обух), якос здрігне сі серце у мині; бою сі, уважьните, — або не згоджу, або залехко ударю, або за дуже ударю, ни мож знати; так три рази я — шо залагоджу сі ўдарити тай здрігну сі... Але далі гадаю най буде, як буди — Господи прости! — тай грим! тай завиў у платок и готово.

¹⁾ Попіл. ²⁾ Давно сплавляли дерево рікою. ³⁾ Дістав руптуру.

Але як завиў? То як би так такі завиў той зросло би сі право и однако палиц добрий... Але я як уже урубаў тай заверну палец отак (показує — на бік), скручу и так завиў, шо ни спраўцює сі хокь би шо. Так носиў я тот палец завитий 2 нигіли и то зросло сі.

Церез тот палец мене вітак ни відобрали. А так у робокі то мнні то ни шкодит». (. . . 1908 р.).

Тепер таке вже рідко трафляєть ся¹⁾. Дехто іде ще до ворожбитів, »аби не відобрали до жомньирь«, дехто морить ся голодом, »аби иссох, аби го пустили супровітом«, а багато є вже таких, що послідного року перед бранкою шанують себе, наймають ся до овець і там »вікохуют собі силу коло молока и будзіў«.

Відобраний легінь — се »рикрут«. Він постарає собі скринку і захове до неї всячину, яка придасть ся йому при війську.

Коли прийде день, що треба їхати, збираєть ся легінь і іде до »родичіў«, до сусід »віддзінковувати сі«; каже: »Но, я уже иду, можем сі у чимос завиниў, то проскіт мині«. — Кажуть: »Бог кі простит! Най ти Бог помагає тото відбувати здорово«.

Тимчасом до дому посходять ся легіні (що не ідуть), гостять ся, розраджують »рекрута«, а відтак прощають ся з ним і він сідає на віз і іде; легіні підпровадять його з кільометер та вертають ся домів.

IV. Як гуцули правують ся.

В Зеленици нема й одного »газди«, котрогоб нога не була ще в суді. Туди »иде він на право« з ц. к. камерою або »родичьими« о ґрунт; там карають його за різні лісові провини; туди »идут на тирмін« із Жидами-лихварями, що їх »заўдают у суд за доўг; туди »кличут гіти до спаткіў по татові голові²⁾«.

Суд »вісилає« людям »тирміна« (»форлядўнки« або »візване«), котрі приносить до села »бзний« (»возний«), або роздає біля церкви »поліціян«.

Одержавши »тирмін« — »идут почитати до школи«, де »пан« (кажуть також: пан-учикіль, научикіль, пан-ученик, пан-сикретарь) читає³⁾ его, — »тулкує« (пояснює), на котрий день і годину мають ставити ся в суді.

В суді »судит« (»робит право«) людей »пан-сєндзі«⁴⁾ (»сєндзій«) або »пан-ра́ца«⁵⁾. Вони »почитуют«⁶⁾ (»філізуют«) і по-

¹⁾ Знаю чотирьох, що мають відрубані пальці на руці (по одному або по два). ²⁾ По татовій смерті. ³⁾ Пересічно 5 денно. ⁴⁾ Судія. ⁵⁾ Радник. ⁶⁾ Кличуть.

кликáють до права», — «кигнут сьвітки на протоку́ла», — «приво́гит до присьги» і «присуджують кару».

«Сендзі и рапи (судові пани) їдуть «також» на комісію и на провізорію».

Проти оречень суду низшої інстанції вносять («подають»). «рекру́са» до висших, наймаючи до того «адо́ката» («гадуката»); сей «вібирає зі суду а́хта¹⁾ (я́хта)» та «пише рекрує».

Адвокато́ви «дають на штінплі», а він «прибиває їх на папірі».

Коли вже одна сторона «виграє», а друга «програє право», тоді дістають вони зі суду «вір́кьи»²⁾ і програвша сторона мусить «платити кошта».

Як віритель «не залагоджений и не хоче ждати (чикати, вігодити)», тоді суд «вісилає» до довжника «здику́тника (здикуційника)», котрий «записує якус ф́анту», — сіно, худобу, хату або ґрунт. По якомось часі «вийдуть (виходит) чихмісти́рь (цихмістирь)» з Жидами «лізіта́нтами» і продає записане на «ліціта́ції (лізітації)» «за пуськ-дурно».

Найчастійше стають перед суд «за до́уг». Крім місцевих Жидів, котрі «здо́ужують нарі́д» даючи їм «набі́рь³⁾» на борг «втягають їх у свої сіти надвірянські Жиди-лихварі, позичаючи їм гроший, або даючи худобу і коні «на ви́ксий».

Люди, не розуміючи векселевого права, не платять довгів на час, та через се попадають часто в нещастє.

Довги обіцяють заплатити звичайно на час якогось більшого ярмарку («віддам на Юрі, на Покрови»); колиж на той час не мають потрібного гроша, дають Жидови щось (вівцю, козу, теля) «за ві́го́ду».

Тому, що люди темні, не письменні — то часто лучає ся, що їх Жиди «зараховують» так, що платять нераз подвійно.

Лихварі ссуть свою жертву довго — нераз кілька літ — аж у кінці ліциту́ють, руйнуючи їх «до краю».

Зеленці здовжені страшно так, що се (по при сіфіліс) може бути головною причиною їхнього упадку.

Ц. к. камера, не маючи усталених границь від селянських земель, що року виточує їм судові процеси за «нарушене права посі́дання»; а властиво «она сама нарушує» селян в їхнім «испрежди» посі́данню. Люди уживають багато землі так, як і давно

¹⁾ Акти. ²⁾ Вироки — присуди. ³⁾ Віктуали, сукно, швіру на постолі.

уживали їхні »гіди-прагіди« не знаючи навіть, що вона »стоїт у мапах« на камері.

Довгі літа не боронив їм ніхто пасти худобу, рубати дерево, аж нараз — являє ся камеральний »інжінїрь« зі »струментом«¹⁾ і ланцями, шукає »пунтіу«, — »даўних кіпціу« і »палкує«, куди має іти камеральна границя. Аж тоді довідують ся, що ся або та часть землі не їх, але »камералська«, перечать ся з інжінерами, »викидають палки«,—»вімітують кіпці«, щоб камера не »ўзела в уживанє«.

Колиж палки перестоять 14 днів і аж тоді люди їх викинуть, чи пустять свою худобу на »відобрану парцелію« — ц. к. скарб віддає справу до суду, виїздить »комісія« і починаєть ся процес, котрий тягнеть ся роками, пожираючи великі суми селянського гроша і деморалізує їх страшно. Селянин, що »стане до права«, наймає собі адвокатів, котрі »обіцяючи виграти право« тягнуть із него остатний сотик; він волочить ся по містах на »терміна«, марнує гріш, час і здоровля та розпиває ся повертаючи що корчма то »попасати«, то »порадити сі людей«.

Майже кождий — »як стане до права« — шукає »ради«, де може. Удає ся між іншим до Жидів, а сі, намовляючи до витриваня в процесі, дають грошеві позички, інтабулюючись рівночасно на хлопський ґрунт, котрий частенько забирають собі в дорозі ліцитації.

А кілька то часу і гроша йде до калиток усяких близших і дальших ворожитів і ворожок?

»Господи — ні пю, ні куру, ні скриўдиўем нікого на своїм віку, ни знаю, за шо на ні така кара. Усьудим ходиў, де хто радиў — ни помагає... Але шем ишоў у Дильтин до якоїс²⁾, шо ми порадиў нибощик Фегір; буду уже вигиў, ци праўду казала.

Чую, шо нибощик розболіў сі дужи — гадаю, ану ко и я піду до него подивити сі. Прийшоў я, а він, так сі — нибощик — укішиў, каже: Фала бу, шос приходиў, бо я уже хто знає, ци гіжду из цего вийти... Тай так, шо у балачці зійшло сі на тот процес. Каже мийні нибощик: Ти коби ше ишоў у Дилетин; тота би ти искажала, на чім стоїш.

— А деж би то?

— Ей, каже, ни пилно ти и питати, сам трафиш. Будеш, каже, ити дорогоў аж ит церкві, а від церкві до́дивиш сі не перед хати грушки — туди тобі

Тай я, грішний, пішоў.

¹⁾ Інжінїрський інструмент нівеляційний. ²⁾ Знахорки.

Прийшоў я: Слава й Су!

— Богу сьтому слава! А шо-ж би?

— Ой, кажу, просиў бим божої ласки и вашої, абисте ні шос порадили.

Каже: Пади на коліна, моли сї Богу.

Упаў я на коліна, молю сї Богу, а она — иршена — узяла книшку, саўтирю, поклала мині на голоў и каже: Допирай!

Допер я сам тоту книшку; читае... Читае, читае, а далі каже: Маўис другу жінку и та ти умерла, а е у теби друга слаба у хаки, ни вінчына.

Кажу: Та я гадаў сї вінчыти.

— Стоїт и вінчані, але она до 3 місціў ўме. Ти стоїш у праві ис скарбом, пани сї дуже на теби насіли; каже: Много кі то буде коштувати, але потому найдеш такого пана, шо кі порадит и виграеш...

Тай, видите, тай такі цирез чьис умерла; ше кобим вигіў, ци у кім другім неказала ми праўду».

(О. Шн.).

Нарід стратив довіре до судів цілковито: »И цісарські суда фалчіві палом; нині суд кигне за панами и за Жидовоў, а хлопа коби такі утопити. Пани повіробели собі фалчіві мани и скрадают хлопскі грунта, аби хлоп ни маў ніц зимлі и під посбіл».

Всі думають, шо цісар »не знае за люцку криўду« і колиб знав, »шо туй гіют ис хлопом«, то певно постояв би в їхній обороні.

Дехто їздив навіть до Відня — »до майяснішого манарха« на скаргу, але шо — »коли пани ни допускают хлопа, бо ни хоки, аби пан цісар узнаў, як они у краю газдуют, як на хлопови їдут«.

Один газда¹⁾ з присілка Максимець так оповів про свою поїздку до Відня:

»Туй у Надвірні буў якіс Жид, шо его брат рідний буў у царьі майстаршиим міністром; казаў, шо він у царьі права рука.

Тай як скарб зачыў у мене забирати ту половину, и я прийшоў до него. А він каже: Ти диви сї, кобис ми устараў дві сотки, то

¹⁾ Як приїхав до мене »по раду«, привіз цілу торбу коверт та завиток, в яких приходять урядові письма, а добуваючи їх, говорив: »Я маў того папірі палу фіру (много) ружного, алем запросиў одного Жиди тай він перебраў: котре здаде, то оди (в торбі), а котре пусте, том верг у піч«. Коли я став ему пояснювати, шо він здаець ся якраз »ахта« спалив, а се, шо мае, то завитки, в яких приходили до него »письма«—глянув на мене недовірчиво і не вважаючи на дальші пояснення, сховав непотрібне знов у торбу.

я би тобі віrobiу письмо до майяснішого манарха, то бис віграу право. — Гадаю, най буде. Вістарау я гроші, иду. Написау він письмечко, запичытау и каже: Їгъ до манарха. — Тай я зібрау сі и приїхау до Відні. Прийшоу я ис перед бургу, там де пан-цісарь мешкає и стою; ни знаю, як доступити... Але додивит сі мене бургшандарь и приступиу сі ид мині тай шос туди зашварскокіу — Бог его съвятий знає, шо він туди казау. Але я ніц, лиш подау чимскорій того письмечко... А він глипне сі на то, тай такі у той мах ищвиу, як огонь стау у цъвіту¹⁾, тай крикнуу: То, каже, тобі Жід рóбіл...; тай махнуу рукоу, аби я ишоу гет. Я кажу: Прошу Бога съвитого... Ага, тот як звертит сі онтуди, як зашварскотит, гадаю — кікати би гет...

Тай приїхау я у Надвірну, піду до того Жида — ого! Чую, шотот обібрау многих тай увік до Гамерики».

Ідучи до суду »на право« відмовляють таку молитву:

»Ой иду я, йду дорогоу битоу, иду камьиноу.

Ой прийшоу я до камьиного двора,

У камьинім дворі камьиный скіл стоїт,

За камьиным столом камьиный пан сидит.

И перед него стоїт Христово кіло и кроу:

Як він ни може Христово кіло у рот брати,

Христової кирве сі наптит,

Так аби ни міг на нас — ирцених — очи завертати,

Зуби скриготати.

Аби так ви міг нас карати — хйба добрим, а лихим ні».

(Катерина Остапчук).

Інші знов молять ся так:

»Иду я до пана, а у пана камьина брама,

А за тоу брамоу камьиный двір,

А у кім дворі камьиный скіл;

За тим столом камьиный пан и камьиное му серце:

Як ни мож ис того камьиного серці кирве пустити,

Так ни може мені ніхто нічого зле зробити,

Мині ирценому, пороженому рабови (імя) хйба добре зробити, а лихи ні. Амінь.

(Павло Курчук).

Ідучи до суду беруть врешті зі собою прутик, котрим розділено дві гадини, »як трут сі«.

Вірять також, що: »у палицю аби запустиу жыло ис гада и ту палицю держити би під пахоу у сугі — то хрискинин буде грізний, шо буде сі за своїм твердо упоминати«.

¹⁾ Почервонів.

»Шнур из повісилника добрий до права«.

Тепер наведу два приміри таких процесів; у першій оповіданню видно, між иншим, причини до судового процесу між »родичами«, а в другій процес із ц. к. камерою.

1. »Я не прийшоу на спадковерци¹⁾, тілко я прийшоу на стариню — на тата и на маму.

И тато гілнїу ґрунт на чотири пайки — три рази при сьвітках відповідали. Перші сьвітки бўли у той час, як були заручини, як сватьба була — то буў Гриць Мелник, Дмитра син, и Онофрїо Гапек, Макія син, — многі були люди, але доскь буде тих двох. По другім разі они штаўт²⁾ по тих заручинах відповіли мені, же сї не приймают мене. Але потім бояли сї, шо я їх буду позивати за тот кошт, шо я робиў заручини и — тато скликаў сам сьвітки и свої доньки; скликаў сьвітки, тож также білше на то нема лиш Олена Мелник, Якова жонка, и Гриць Мелник, Дмитріў син. Они тогди у тот час доньки склика́ли, шо они казали, шо будут уривати ис того ґрунту, шо тато на себи лишнїу. Они то до мене переказували, але я тому не ишоў, бо я хокїў, аби тато зробили мені контрат. Типерь тато зачыли на то казати: Контрат на то робити не буду, бо типерь пізнїй чьис студений, осїнь, тілко я скликаю свої доньки и сьвітки на то, де я їм обіцнїу, тай коли (Татови бўли дві боля: и разнїй буў — маў мологі яйці, урваний буў, як то сї називає, килавий — а по другім разі, маў задуху). Оже тато зачыў їх питати: Деж я вам обіцнїу ґрунт, тай коли? Шо я вам даў, там даў, а шом лишнїу, том лишнїу на тоту калїцманю (шо ніби за мноў, на мою жінку) и гля себи, абим маў ис бабоў. Тож я гілю ґрунт на 4 пайки: три пайка на три доньки, а четверту лишнью на того, хто мене додёржит ис бабоў и по меї голові погребє — тому я лишу тоту пайку; а зрештоў та пайка належит тóму, шо бере тоту дитину, шо она (моя жінка) собі найшла ше при татови и при мамі.

А покїм тоти доньки старші изнимали отак (показує) руки до гори и казали: Ми сї отрецаємо того ґрунту, ми сї приймаємо того, шо ви нам дали — а решту дайте собі панови, хлопови або Жидови, то нам до того засї, бо ми не гóдни вас стримувати, и не годнїсмо до того ґрунту доступити.

И тогди тато пішли и показали межу: там он той камїнь..., там той камїнь..., там той камїнь..., а там поклали тичку — и так при сьвітках показали цалу межу.

¹⁾ Пол. spadkobierca. ²⁾ Немов.

Тато гілий свій ґрунт на 2 пайки (ніби ґрунт від свого тата) и мамин ґрунт такі на 2 пайки (ніби ґрунт від маминого тата). Ис того ґрунту, ис свеї пайки, лишиў тато половину ґрунту на себе и маминої пайки лишиў собі половину; а половину ис маминої пайки даў Марії Кузюк, а по татови Мелник, а ис свеї пайки другу половину даў Настуні Мелник.

Як они так погілили, на то я пристаў и робиў весілля и прийшоў тамка.

Вітак они, як я вішоў и перебуў там рік на ті пайці, при татови и при мамі, тогди они переказуют, шо такі сі будут брати до того ґрунту. И я зачеў миндувати: Тату, так и так, Маріка кажи, шо сі буде брати и так Настуні кажи, шо сі буде брати до того ґрунту.

А тато кажут: Ни бій сі, Юри, докіў я жаю, то они сі не сьміют брати.

Оже, як тато заслаб, каже: Треба мені ксьондза и заклич собі люди. Пішоў я, спровадиў ксьондза и закликаў сьвідки, аби тато потвердаў при ксьондзови и при тих людях.

Они сі зійшли, а тато їм так казаў: Шо я вам тогди даў, том даў, а рештам, шом лишиў, то їля себи и їля баби и їля тої каліцмані (шо ніби за мноў), а по меї голові, то лишью на онту дитину, шо она собі найшла при нас. (Бо ўласне я не міг заступити четверо сам за таку саму пайку, як и они мали: жінку самодругу и двое старшини, прим. оповідача).

Оже тато тогди то зрікаў — як сповідаў сі и браў причастие — и то зрікаў и покім у три тижні помер. Та ў зимі тато померли, а літі вітак Настуні тот кавалок такі урвала, шо сі на него наперла. А ўласни без того кавалка білше я не маю, лишень третій пай. И Маріка напирала сі до того від того часу, як тато померли, аж до тепер, куждого року, але я усеґо ча́су борониў и так уживаў я 14 рокиў. Але сего року она заставила зьикі свої: Ивана Синитовичі и Петра Поповичі, шо забрали її доньки, заставила їх скосити мені траву. Не косилиж они так, аби шос сіна укосити, бо то не є ґрунт глаткий, але камінистий; то би косити поволи, аби сі наукосити гет такі. Як то сі косит пістка, то два косарі косет на кім кавалку, а як сі косит по пістку, то треба уже класти три косарі. Але на той збиток они к сили лишень до полудні цілий кавалок, та то так станóвит, як би лиш один день косиў. Цирез то они так косили, аби узели уживане — и аба збиток зробити нагімноў.

Ше то забуў я, шо докіў тато и мама жили, то они мали такі плотá — границі, покiў тато їм відгiлили, але по маминi голові¹⁾ они спустошили тотi плота гет и позакигали ит свеi хакi тай пасли на вeснi 4—5 тижнiў по часови (по Юрю) через 8 рокiў на ўсiм, и на кiм, шо мали вакъ урвати и на кiм, шо мали лишити на мою жiнку и на дитину; то на вeснi.

Покiм у лiкi від Богородицi зачинали так само пасти, а чьисом и до Богородицi ше пасут на моiм ґрункi и, шо я кричу, аби они ишли вигнати свою худобу, а они мене ше публiчне нападают, кажут, аби я собi відгородиў свiй ґрунт ис перед iх худоби.

Жьиль менi сi на то изробит, шо они менi шкоду робет и ше мене публiчне називають и нападают.

Спроважьиў-же я ис того жьилью великого таксатори, два разим спровожьиў лiкi, шо они спасают траву, покiс, а рiзим спровожьиў таксатори зимi, шо сiно здiлили²⁾.

Не доста менi тоi шкоди, шо менi спасли траву и здiлили сiно, але ше я видаю на таксатори, а они — не аби шкоду менi обернули, але ше и то не вертают, шо мене таксатори коштуют.

На тож я терпиў аж до сего часу, аж сей час прийшоў менi такий прикрий, такий парвий — шо я не можу тому витримати и хочу віддати тото на суд.

Имиў я Марiку, же пiдсипала на мене чьирами; на то я маю сорок и на один и буду перста³⁾ здоймати, у котрiм сугi пани скажут... Оже ис тоi криўди, шо я кiлко терпиў — пускаю на голос усьу свою криўду.

На першу Богородицю, у лiкi, пiшла мама — вибошка — до церкви, бо посток говiли, то пiшли на Богородицю до сповiди; мама пiшли, а я сi из жiнокъ вiлишиў ў дома. Там уже тронка я вишоў ис свеi хати и дiдивиў сi я, шо Марiка иде від свеi хати ит тому прьислу, шо я лажу — на тi стежцi, шо я иду у село — и посьигла отак (робить рух рукою, прим. записувача) рукоў и вiсипала на мiй город якус воду.

Оже, як я то вигiў, сказаў я тото жiнцi и привiў iї, аби она то мiсци вигiла, и казаўем жiнцi на тот час сокотити сi; и я сокотиў сi. Але ишли мама ис церкви и за то не знали тай цirez то перейшли; у днину перейшли — ци то було коло полуднi, ци ранче, ци пiзнiще — и тоi днини д' вечiру зачьили сi йойкати, же слабi: йой! тай йой! у один талан...

1) По смерти. 2) Iх худоба зiла. 3) Пальцi.

На то она не сипала там, аби її мама ўбрѣла ў то, але аби я ў то ўбрѣйў, або моя жінка. Оже ис тої притенції, як сї мама розболїла, дуже на другий день слаба була. Так перележѣла мама тиждѣнь, а у тиждѣнь я пішоў до работи, запрятити біб. Тай тогди Маріка вішла и ухопила бабу¹⁾ до себи и ополїрувала менї хату: пмаке менї забрала и корову узела, так сплюндрувала крадѣмне, бо мене у дома не було и жінки такі не було.

И як бабу узела, так ше тиждѣнь нема, як баба була у сповїди на Богородицю — а она зноў зажѣдала бабі ксьондза, бо хокїла, аби баба відповіла і при ксьондзови ґрунт. Баба умисне, шо відповідала, але шо відповідала, то сама не знала, шо відповідає, бо так уже слаба була.

Оже покїм дес у пару тижнїў чула баба, шо она косорит сї косити тоту траву — и переказала баба люгьми: Кажїт, шо они хоке косити ту траву, най иде Юр та най косит.

Оже я вішоў косити и вішоў Андрїй Кўзюк и каже: Шо ти вішоў, чоловіче, мою траву косити?

— Яку твою?

— А, таку, шо баба менї відповіла сѣй кавалїчок, тай то мое право.

— Як тобі баба відповіла, то иди скажи, най баба віде менї сказати; а докї менї баба не скаже, аби я лишиў, то я не иду вітци.

Оже тогди А. К. пішоў казати бабі, аби баба ишла менї перечити косити. Каже бабі, а баба каже: Най косит Юр... А они тогди бабу за плечї — тай вітрутили ис хати гет. Оже перебула там баба тиждѣнь, а вігїў прийшла до мене та перебула 2 тижнї и померла.

Оже не знаю, ци не она то зробила, шо моя жінка, уже 10 рокїў як мама умерла, нїц ни робит, лиш сидит и заводит... Раз тогди том вигїў, як підсипала, том сї посокотиў и жінкум посокотиў, а мама убрїла тай пішла ис сьвіта, а типерь я знаю? може она зноў підсипала тай жінка убрїла..

Типерь я зичаў грошї я татови на погріб и мамї на погріб; и татови двацїкь банок, окрім сѣї дисеткї, шом маў, и окрім свого хлїба, — и так мамї 20 банок, окрім сѣї дисеткї и окрім свого хлїба. И уже чотари рокї як жінку обходжу, шо нї заробити, нї віжебрати, нї нїц. Не так того піспїль усї роки буває, десь так буває, шо рік перейде, шо жінка и здоровїща и розумнїща, а дес 2—3 роки зноў так — шо я дуже не віру, ци не она тото такі її придбала (Марїйка), бо она дуже люта на тот ґрунт.

¹⁾ Маму.

Уперед лиш пасла, а теперь як видит, шо я слабый и жінка а она заставила зьикі свої косити на моім.

Як жінка не годна їтим їсти зварити, то я мушу сїгїти дома. Озде уже 3 рокі, як жінка так дуріє, шо вішіє сї, топит сї, душит сї, заводит як день так ніч — то я закигнуў доўг, аби и самому жити и жінка и їгї аби жили...

А они як відбирают по кавалічкови ґрунт, то хоке, аби я не маў на тот доўг.

И я слабый, уже 3 місїці и два тижні, як шос не можу на руку, и 2 тижні як ноги нї заболїли, также не вірю — ци би то не від неї (Марікі) походило;... так виджу, шо она цалом хоче мене из жінкоў зігнати зі сьвіта.

Оже я прошу, аби то пішло на суд, аби суд тото їм заборониў робити, аби їм заказаў мене нищити.

Я на процес ви маю сили, але прошу сї у пана раца, аби они тото заборонили». *(Юрко Мельник)*.

2. »Тато — нибощик — провадили процес 18 рокіў и усе сї боронили, боронили, як могли. Забрали у тата одинайцікь штук худоби, вісім воліў и 3 корови и та худоба стояла піўтора року у скарбі; вітак прийшли и заграбили 120 мір сукна — шандорі узьили ис комори; трицегеро дробу вістрілели стражніки — тогди двое..., тогди трое..., тогди четверо...; так їх мучили.

Вітак скарб вігнаў тата из лазу гет и сами зробили сїно. Прийшла зима, худоба гине из голоду, а тато — нибощик — кажут: Гонїт, хлопці, худобу такі там у лаз и гудуйте тим сїном... Ми гудували, а тоти як узнали и пішли тай зігнали худобу гет. И переночувалисмо дома, а тато сказали: Гонїт назад! Вігнали ми там зноў, перебули 3 дни, а они прийшли, тай нас вігнали гет. Але тато казали зноў гнати, и ми пігнали. Як они за то узнали, післали 8 ляґріў¹⁾ и людий, аби тоти салаші спалити гет; бо там були салаші наші, шо стояло сї ис худобоў.

Як зачыли они тоти салаші рубати и палити, а мій брат вішоў ис колиби и каже: Люди! шо-ж ви робите? Бога сї бїйте! та-ж то нас много роботи кунтує тота стая. То ни вілно так робити!... Але один ляґорь исхопиў пушку тай заміриў у груди стрїлети... Брат тогди крикнуў: Робіт, шо хочете! — лиш ни відбирайте жике! И тот даў спокій.

¹⁾ Лісових стражників.

Як запалили тай то зачъило горіти, каже брат: Бійте сї Бога, пане, а ви що робите? — А тот лягорь заложив руки из заду и каже (шінюю день сьвитий, сонічко сьвите, Бога сьвитого и вашу чесну голову), каже: А шож? ади дѹпу си грію коло твоїх будинків...

А брат такі пріскочит, тай хап попід пахи тай верг его у ватру так, що и голови не було видно... А сам далі, ше и скакав̃ через пушку — лиш би було ухопити. Его люди віхопили из ватри, а тот такі хап за пушку и стрілив̃ за братом; изгодив̃ брата о туй (показує) у руку, що 18 кісток дохторі вібрали — лише сї лишило мйисо тай жили. Вітак брата закували и узели до арешту. Як за то узнав̃ суд и вішла одна комісія, а вітак друга и віддали татови усьо, що скарб відбирав̃ и віддали сукна и худобу, усьо — лиш два воли сї обстали, що и пропали у скарбі.

Тай тато мали уже спокій. Але як тато умерли, виїхала якас комісія — то ни зараз було — и ходила по лазах и у Пасічнім мала канцїлярю. Кажу я братови: Нам би ити шос гїяти... А брат каже: Иди ти.

Так приходи в̃ я у Пасічний скілка раз — а там був̃ якийс писарь, Карпінцький називав̃ сї — и я кажу, що коби пани нашого не узели, що нам би ити у лази и показати панам границі, а пани кажут: Чоловіче, ми туй маємо письма, ми вам усьо віддамо дочиста, що ваше; а тот писарь Карпінцький стоїт так из заду панів̃ и лиш отак (показує) поўтирав̃ сї палцем по носі.

Вітак — они писали у канцїлярії до полудні, а по полудни ишли на спацирь — я прийшов̃ ис полудні, а тот писарь Карпінцький каже: Чо ти, чоловічку, ходиш туй тай ходиш? Я би вас, каже, шос поради в̃, коби есте ні лиш не зрадили.

Та я, кажу, прошу Бога сьвитого и ласки панцької, ни маю тилерь, абим вам сї відгичив̃... А він каже: Я нічо від вас ни жьдаю. Я, каже, буду тобі читати, кілко скажеш: ци раз, ци два, ци три — буду ти читати тибелії. И у кужгї тибелії записано однако. И узев̃ тай читає: У нас такі гори стромкі, же наше бідло ни годно доступити, а такі камініскі, що утни дерево — то сї на тріски полáмає. Ми ни хочемо тото у податки закигати, ми сї тото отрецаємо.

И каже: Я тобі дам раду на то. Зробіт рекурс до пана губернатора ді Львова, що у нас відбирают пани наші добра самовладни; и пан губернаторь над тим подумає и вишле другі інжїнери и вам сї то спраудит. Бо, каже, так, як би камінь у воду верг та пропаде — так и ваше пропаде, як то ни зробите.

Я кажу тото вітови, а він каже: Шо ти знаєш? Шо наше було,

то и буди, нічого нам не відберут. Кажу я людям, кождий так — ніхто ни хоче робити так, як той радиў.

Тай пани поробили мапи у канцїлярні на столї, шо ніхто не знаў, шо они там позаписували, бо на ґрунта́ ни виходили.

Вітак, як прийшли івжінери камералні и зачели граничити — ого ни добре; у мене самого віднимают ґідизнїну ис покон віку.

Пішоў я до суду и зачеў сі желувати, а пан раца кажут: Чикай. И пішли, закликали адиюнта Танаськівича и кажут: Чоловіче, так нам кажи праўду, як на сповїди кажеш ксьондзови, та ми тобі дамо раду; скажемо тобі — ци віграєш, ци пріграєш.

И я зачеў приказувати: Було 40 мордіў пасовїска, а за тим було трошка віваленту, але то було між нашими ґрунтами, шо до скарбу не приперало, лиш хіба у однім місци, шо буў пляц, шо купили палити вугле и то лиш на 20 рокіў купили (але потому и то пішло на віки до них); и то ми на тім пасли худобу, бо то було наше ис прѣжди. А теперь то зітнімают.

А пан раца тогди кажут: Ти собі якіс уживаў, так уживай, а до 14 день абис палки ни тримаў.

Вітак прийшоў зноў інжїнїр граничити, а я ни даю. Каже він: Чоловіче, абис знаў, я таку важну роботу лишєю, мені платит сі денно петку, а робітникам по ринцькому; маєш піти зі мноў у місто, до суду, на контроляцію до мап, а як не підеш, то меш ми, каже, платити дни.

Прийшли ми до суду и тот інжїнїр вібраў ис тибелїї мапи и каже: Видиш, ти кажеш, шо моя мапа фалчива, а то шо у мої, то е и у цих мапах.

А я на то кажу: То усі мапи фалчіві, бо то при пиві и винї роблено на столї.

У тот час прийшоў пан раца, а він каже: Пан сѣндзі, біда моя из Шпинта́ми — на Чортці-горі камінем нас били, а цес мене уже третий раз віганеї від гранїчення. — Пан раца на то сі ни обзивали.

Прийшло ше кілка людей из Пасїчного, а він каже: Игіт по доктора Фрея, най прийде до суду робити скаргу на провізорію. — Ми привѣли, и доктор Фрей робиў из адаюнтом скаргу на провізорію.

Вітак якоеś такі ни задоўго я погоріў и жінка ми згорїла — ше жила піўтора тижні тай умерла. Підпалиў нї хтось. Пішоў я и укиў 50 смерік на тім спѣрнім кавалку. Мала віти комісія цвітнї, але упала зима тай відвѣли комісією на май. А я, як то дерево укиў, просили пани суд, абис суд заказаў мині, абис я до комісії ни кїнуў и штуку. И суд заказаў. Иду я у суд и прошу сі у пана раца, а они кажут:

Потерпи, чоловічку, потерпи; якос тобі Бог поможи; чикай до комісії. Ну, тай я чикаў.

Приїхала комісія, обійшла тот спорний ліс докола и зи свідками — я поставиў двацїк и чотири свідки, а они з 10 лиш списали протокола и поїхали. Вітак зазвали нас на термін до суду. Каже пан сендзі: Каже пан кўрник (азистєнт, заступник скарбовий), шо має вінности ше ахта зі Львова, аби не робити нинї розправу, бо він буде рекрусувати; як хоч, то роблю типерь розправу, або чикаймо.

Я кажу: Пропшу Бога свитого и ласки пана раца, робіт, як ви знаєте, а я шо.

Тай відложили право. Но, вінїс він ахта зі Львова и я прийшоў на тирмін. Подаў він на скіл то письмо, пан сендзі подумали, подумали и кажут: То ніц ни значит та оборона подлуг катастрофних мап. Але він каже: Я внісу репліку. И даў репліку. Прийшоў менї зноў термін, а кўрник каже: він сї погодиў на скіпци и на натєси (ніби, шо я сї погодиў из анжїніром). — А сендзій каже: Ні, він сї не погодиў. — Курник приступит сї до мене и каже: Праўда, шо ти сї погодиў? А я кажу: Пропшу Б. св. и ласки пана кур. хтїўши, аби хлопни казаў дитинцької бесіди, коли пан кажут: як я заперечиў сї из ним и подаў на провізорію — то яка нам погода?

Шо они робити? Обернули право ше раз и обернули, шо они мали на тім спорнім уживанє, шо відтіў є каранї: Федір Шпінта укиў одну смиреку (він укиў у скарбовім, а они зложили, шо на тім спорнім), Василь Шпінта сїгїў місїць (такі укиў у скарбовім, а они зложили, шо на спорнім), Ілько Гирба (укиў бука такі на своїм, шо ему вітак віддали то, а они подали, шо він укиў на спорнім), Івана Гирбу и Дмитра подали, шо були каранї, шо брали смолу (а они кажут и типерь, шо и 100 раз присєгнут, шо сї до спорного и не доторкаў), тай шо Калинюк браў іс спёрного попрáўліне на мости (а то було нас тогди 6 на ширварку, я сам був прецінь там, том вигїў, десмо брали на ти моста: зі спорного ни укилим и кімака — а они кажут, шо ми там брали. Тай як лягри узнали, шо не того спорного були ти каранї, то суд мене завірокуваў — шо они мали там уживанє, и я програў провізорію.

Я подаў ді Львова тоти свідки скарбові за фалчиву присєгу шо они присєгли на фалч.

Тай вітак прийшло менї зі Львова: Свїтки сї шос ни порозуміли, иди у права дорозї... А я як пішоў у права дорозї — так и нинї ни можу из тої біди вілїсти.

Доким міг, том сі борониў, вікидаў палки — гет вімітував за куждий раз, шо они не могли прийти до уживане. Аж як я лег на 17 тижніў у хоробу — на ту дурньичку, би сі ни приказувала, — а они тогди побігли и відбили границі и продали вітролами Жидам на тім спорнім — узели у уживане. И від того, шо ти съвітки фалчиво уписали, шо на спорнім рубало сі на мости, и від того, як я лижеў у хоробі, узели ў уживане — від того часу уписуют собі, шо то їх е властиве.

Господи, ни знаю за шо то — цисмо чим Бога прогнівили, ци шо, шо на нас така кара паде. Ни знати, ци напй найясніший манарха знают, шо туй сі робит? Я ше би трібуваў ити до Відні, бо у цих судах праўди нима: суд нині панцький та живіўський, а не хлоп пом робе, шо хоки.

У першім процесі я пропроцесуваў одинацік сот (риньських), а вітак у другім дві сотки, а типерь за кошта — бзмут и решту, шо маю; так сі на нї заўзели, абим цалом пропаў.

(Іван Шпинта).

У. Прошаки.

Записано в Зеленій, Надвірн. пов. 1908 р.

Бідні е двоякого рода: перші — се люди фізично здорові, мають хату і кусень города, лишень »худібки у них дас-бі«; другі-же — се »жеброта«, старі, немічні, або каліки, що живють виключо лиш »віпрошеним хлібом«.

Жебрак — старец — гід.

Жебраки ходять хата від хати і просять милостині. Їх обдарить усякий — той дає »за поману«, той за худібку, той за здоровля — ніхто не відправить »голїруч«.

Увійшовши в хату¹⁾, стає біля порога і »говорит очинаш«: »Омйоўоца и сина и сьтого духа. Амінь. (†)

Очинаш ожієс на нибисі и назімли; дисітисі ома твое; ди-прийди царство господни до нас грішних; дибуди оля твоя сіта-ни-бесна, хлібец свій нашушний дай и нам, Господоньку любий-солот-кий одинесь и остави нам доўженьки наші, яко и ми отпускаемо усім грішним, и не поведи нас во искрушение, и збави нас віт усекої муки, панцької кишкої ниволі. Амінь.

¹⁾ Ще на обійстю відкриває голову.

За молитвами сіх святих царю наш небесний, укіштитилю дужи истинно, завиздиси спольяю, сокровище благий, жишний, податилу, прийди, висили сі, очисти душу нашу від усекої блями, усекої ббли. Амінь.

Богородичко, тіво радуї сі, бродовання Марійко, Госпогь Бог с тобоў, благословенна ти ожинах, и благословенний плод твій, чéрева твого, якос нам породила еси, Христа, Спаса, Збавикіля душем нашим грішним.

Увірую у єдиного Бога, Суса Христа, Сина Божого, вєдинородного, оцáрожденного, оцапáкі, гридушого суслáвою судити будут живі и мертві; и буди концá духови твоему, житворящому жидотца и сина схогящего со семи со духом, супокляяемо, глаголимо глаголаўшу про-року, єдину хрещену, на Бога остаўлену грігоў, чауж бо оскрисєніє и будушого віка. Амінь.

1. Перимдушу вірувати инчого Бога крім мене. 2. Не взивай одного Бога сьтого надиремни. 3. Свеки свети дни, як негільний день. 4. Шєнуї отца и макірє, куждого старшого від себе, будєш доўгі літа на зимли жити. 5. Не убий. 6. Не чужолож. 7. Не кради. 8. Не будь свідком фалчивим. 9. Люби ближного, яко сам себе. 10. Не пожалуй нї осла, нї вола, нї слуги, нї злужниці, которі твої суть.

1. Первое хрещєніє. 2. Миром помазаніє. 3. Сухарипт. 4. Покута. 5. Єлеем помазаніє. 6. Кампланцтво. 7. Мандженцтво.

Гніў, заздріськ, лїниўство, обжирство, до хвали божої ходити, служби божої вислухати, яко-же дні сьвєкі у церкві постановлєні, пбмпулю весїлє неопраўлєти.

Шо є тройці сьвета? — Тройці сьвета: Бог Отец, Богосин, Бого-дух, у трох особах одєн Бог; четвєрта же особа Божа остала чолові-кови вірни и умєр за нас на хрескі.

Господи помилуй (3). Слава Отцу и Сину и св. Духу и нинї и присно и во віки віком Амінь.

Виговоривши молитви, каже: »Слава Сусу Христу!«

Газдиня тимчасом наповняє миску молоком, ставить на лаві і каже: »Ану-ко, игіт«... Прошає перехрестить ся, перехрестить також страву і їсть. »Похарчувавши«, мольтє ся в другє, а по сїм дякує: »Простибі! А помершим дай, Господоньку небесний, царство, а вам, ирщєним дай, Боже, здоруўлє«. Газдиня дає йому щє й в торбў муки на кулєшу, картофель, або бобу тропка. Дїд дякує, і відходить, сказавши вперед: »Тай оставайти сі здорови«. В сїнях і на обїїстю бурмоче молитви, а зачинивши ворота, накриває голову, мовкнє і йдє дальшє.

Інакше запомагають убогих першого рода; їм дарують вівцю, теля, або корову і то так, щоби вони не потребували соромити ся своєї бідности. Каже газда: »А кобиете, иршені, приходили ид нам троньки«... »Нічо, нічо«... Дай вам Боже здороўле! Прийдемо« — каже убогий чоловік.

Коли відтак прийде він, посидять, побалакають, а на відхіднім каже газда: »А може би ви узели собі ит хакі корову (теля, вівцю?) Озміт-ко, озміт!« І дає. Обдарований дякує: »Прости-бі! Дай вам, Боже, здороўле и ваші худібці... Дай Боже, абиете мали шо давати«.

Або газда каже впрост: »Бери сю корову, шьинуй ї, як хочеш и знаєш, бо то божа и твоя«.

Хто дає, дає звичайно — »за здороўле худібки, або за своє здо-роўле«. Не можна давати лишень кози і свині:

»Козу ни вільно дати бідному, бо коза є від »того« — оссина; то єго худоба. То на кім сьвікі душе скакала би за козоў по скалах, по синетах; душе ни мала би спокою«. (Андрій Перожук).

»Ни дивуйте, поросети ни мож дати бідному за простибі, бо на кім сьвікі душе ни має коли Богу сї молити, бо усе кухарит, усе ладат пацети харч; тай усе ничиста, шо коло того сї угай заходит«.

(Павло Курчук).

Старий господар Іван Онуфрак Ів. оповів, шо »даўно буў туй звичай, шо як ишоў по дароване — ци би тэле, ци би віўцю, — то ніє літру горіўки тай хліб и уперед робили таку гостину. Але потому шое сї дбагли люди, шо то їм ни павіт из тоў горіўкоў тай залишили тот звичай гет. Типер приходит без нічого, бере и иде«.

VI. Баї й ворожіня Андрія Шумилека

з Борсучної, присіл. Зеленої, Надвірн. пов.

»Се Зелена уже має тих землених богіў. Туй самі чьиріўники та тарактерники — Боже прости. До усекого собі помагают, усеко сьвітом колотет¹⁾«...

І справді кождий присілок просторої, гірської громади має — той »баїлника« (або й кількох), той »знáхара« або »грагіўника«, декотрі мають »опиріў і »воўкуніў«, деякі »відьми«, а один, а саме »Борсучна«, має свого »ворожбита« і »баїлника« в особі Андрія Кушнерука.

¹⁾ Пор.: Матеріяли до української етнольоґ. том XI, стор. 103 — 125 — 134.

У нас — не як »дес там на стóронах«, що »дарма бути пророком у своєму селі«; гуцульське населене має до своїх »непростих« повне довіре, поважаючи кожного й кожду, як належить, та спішити, як треба, по »раду«, чи »поміч« для себе або маржинки. У дуже важних справах, або тяжких недугах спішать до »май голоўних майстріў на ти ріки¹⁾«.

Кутшнерук живе тут під загально звісним прізвищем Андрій Шумилек, замешкуючи одинцем, у висіє названому присілкуви, маленьку, курну хатину. Нема дня, щоб не завітав сюди хто — який ґазда (чиледина) з иншого присілка, чоловік із сусідної, або й далекої-далекої нераз громади: приходять із гіркими скаргами на »ворогіў«, зі щирими прошеннями »о раду«. А Шумилек приймає всіх радо, з питомою йому усмішкою на закурілому »в димах« та зачорненому в »спудз'ях« лицю, всіх пильно обслужить — свій чи чужий, богач чи бідний, мужик чи »пан«. А є й »пани« такі, що подають ся сюди по раду, дехто колейкоў, дехто »філягром«.

Каже Андрій, що: »Май здадо баяти у петницю. У петницю, як ше наще, шо и люльки ни пакнуў, то усьо виджу, усьо скажу, и маю до того вéликий пал... А у енчу динну ни так!«

Та тут згадаємо, що Шумилек, не маючи »людей«, манджає у »село« (середки), або у другі присілки шукаючи праці, а по дорозі »ворожить«, хто сего бажає (найбільше чужосторонним).

Він вірить зовсім у свою силу, а закликаючи відьму чи хобору, кличе з таким перенятем, що аж очі світять »ґей у воўка«, а слина порскає з уст; при тім він кидаєть ся, наче би справді видів, або гнав кого.

Подаючи ось-тут »знанє« сего ворожбита і баїлника, наведемо на вступі його погляд на людей:

»Як дитина зачинає сі у отробі, як сі заўежи, то тогди Бог судит: той має бути злґій, той опришок, той ворожбит, а той коваль, а той майстриь голоўний; той має бути вітом, а той ґиком, той богачем, а той краўцем, а той швецом, а той старцем, а той царем, а той попом, а той ўладиком, а той крўлем, а той чорноквижником; як сі уродит у бідну мінуту, має бути старцем — кирворобником до смерти. Старец має вишко бідувати на сім сьвікі, бо его Бог хоче приймати до царства.

Такий, шо родиў сі у бідну мінуту, буде дужий, але ни має охоти до роботи, ни має руху, лїніськ такоў чорноў хмароў на него

¹⁾ Села над Прутом, та на угорським боці.

налегає, що він ни має охоти до праці; він ни винен за то, бо він сі у таку мінуту зачеў; то из за провини матери его».

До права.

Як хтось »правує сі« (веде судовий процес), удаєть ся до Андрія з просьбою о пораду, а сей бає так:

»Водици-арданици! Вікликаю кі из гіррь, с під гіррь, из морі, з заморі, из за солодзенцького каміне. Як ни може той камінь вийти из морі, с під морі, так аби право ворога (імя) ни могло вийти на верьх.

Яко сонце правидне, яко луна, яко звізди осіяют, так аби праўда сего ирщеного-пороженого (імя) осіяла яко Пан Бог благословен, яко Дух съветий правидний. Аби він ирщений-порожений (імя) слаўний у паніў, у Пана Бога и у цілім мирі. А погані зу́стави, погані очи, погані мисла закликаю: Яко Бог заклеў гери и каміне, так погані очи, погані мисла, погані слова закликаю божими словами, божими молитвами; щезай! препадай! гет щезай от божого лица, от лица сего ирщеного-пороженого (імя) от его слави; погані раби, погані зу́стави, погані мисла, погані очи, погані мінути, щезайте!

Водвици-арданици! Умиваєш ти дуги, береги. обмивай сего ирщеного-пороженого раба (імя) ст усекої блями, от усекої бѣли, от усекої нечести, от усекого бруду. Водици-арданици-говірници! Яко ти слаўна у Господа Бога, так аби слава сего ирщеного-пороженого слаўна була овік-віком. Амінь!

Як кому зле ведеть ся — не має щастя будь до чого, то Андрій »побіає« і все гаразд буде:

До щіскі.

»Як сі схогіте усеї потоки, усеї звори, усеї кирничі до ріки, а ріки у тихі дунаї, а дунаї у сине море, так аби сего красного-прекрасного, пороженого (імя) щіскі, добро, гаразд наслідувало.

Як ни може бути риба без води, так аби без него ирщеного-пороженого ни могли ніхто бути ў усім мирі».

Буває, що парубок вінчаєть ся не з тою, що передше »кохаў сі«, а з другою, тоді перша може так »постарати сі«, що новопібрані розлучать ся: »е, шо и від престола молода відступит, шо ни хоче за него ити«.

Аби сего уникнути, йде молодий (молода) до Андрія, а він промовляє:

До вінця.

»Идут сі ирщені-порожені (імена) до слаўної дороги. Заклинаю— як камінь твердий Бог заклеў, шо сі ни може розгілити, так ни може ніхто сих ирщених-порожених рабіў (імена) розлучати из сеї дороги щасливої, веселої, на котру они нині ступили«.

»Заклинаю погані чѣси, погані мінути, погані очи, погані ирти, погані голови тоти, шо хокит розлуку зробити — закликаю божими словами, божими молитвами. Допоможи мині, Тройци света и усі Свекі Правидні Христові ставайти до помочи ў день и у ночи, би Бог поміг тото розсудити. Аби так тих молодих (імя) осіяло шіске, здороўле, веселіск у дому, яко Бог ясен на небесах, и сонце и місяць и звізди ясні.

Поклик¹⁾.

»Погана душе може покликати, може чиледину избавити жике; посилає погану мінуту, злого духа, аби она (чиледіна) ни жила.

Як сі таке трафит, то сі закликає. Кладу у вікно свічку и хрест и арґунш, а так иду з надвору и беру з вікна хрест и воду свечену и обийде си ис тим три рази салаш и си говорит:

На ўсекое ўреміє, на ўсекий час, на зѣмли ми сі покланяємо слово боже благий, доўго терпеливий, много милостивий, праведні любий, грішних милуяй, а усі зовеш до спасенія Христового. О заради обріщеніє, обиртаєш сі ит своему духови, приславному, будущий Госпоґь благ прийми молитву во сей час, яко сам себе приймаєш; душу просьвіти, тилиса ўчисті (тіло аби Бог учистив) од секої бѣли, якіє сам святий; исціли немощі наші, нас Боже огляди своєми ангелами, яко смо ўзе ўсі достигли до единої віри, Слави твоеї. Слава Отцу и Сину (†) и светому духу! Праведний єє, славний от Духа светого. Є один Бог у трох особах, три особи, а єдин Бог: Отец и Син и дух святий, три особи, один Бог. Четверта же особа божа остала сі чоловіку вірна, шо нас откупих грішних от пекла, от ниволі житейської. Без божої ласки жадин хрискинин ни можи бути спасений. А душе чоловіческа є потрібна, до ласки божої, до спасености Христової. Яже волни ў нѣщи, яко ти єси Господь Бог благ и чоловіколюбци, прости нас, Господи и благослови нас, Господи, своєю ласкою преославною.

И відганею ўклик божими словами, божими молитвами, о тройцоу светоу, управитця о Духа светого, жикя єго благословенне на вік-

¹⁾ Пор.: Матеріяли до укр. етнол. т. XI, стор. 109.

віком. Амінь. И покішаю, бо рагісько, весолбстю, Бог даєт кріпоскь о вік-віком. Амінь.

Так цілуї сі хрест и дає сі цілувати хто є, то уклик щезає«.

Поклик заверне.

»Як сі хоче, аби ўклик завернути на того, шо го наслаў, то сі закликає:

Даўсє, Христе, ружія на злого духа, на силу єго. На хрест твой трипише сі, трисерці, сирокменчі, опразничі. Як оскрес Госпоґь Бог Сус Христос, Спасикіль светий на небі, так ўрази шчизають от лица божого, от лица християнцького, от лица любячого, от зимлі, от води, от морі, от облакіў, от місеці, от сонці, от звізіў, от цілого миру, от нас ўсіх иршених и от сеї иршеної (імя) о вік-віком. Амінь.

Як завертає сі вода из усіх рікіў, потовіў у море, так завертаю сьу бѣлу, сей уклик на того раба, шо го наслаў, на сьу иршену-порожену (імя). А ї дай, Боже, здороўле, веселіськь и рагіськь из цілим домом, из усім чадом.

Яко сонце и місяць и звізди и Госпоґь Бог, яко слаўні на небі, так аби се иршена-порожена слаўна у мирі жива на многи літ«.

Бай на бѣлу¹⁾.

»Заклинаю погані очи, погані мисла, погані зустави божими словами, божими молитвами и відсилаю за чорне море, за чирвоне море, за гулубе море, у широке поле, у каміне кліте, у темні бещѣда, де птахи не долітають, де кури не допівають, де пси не добріхуют: там будеш плике лупати, воду переривати, піски пересипати, дерева пересушувати, а до сєго красного кіла зле аби не мало гіла и аби сей иршений-порожений здороў, як здороў горіх, твердий камінь.

Буду кі карати девєтьма птахами-перваками, девєтьма индиками-перваками, девєтьма гусаками-перваками, девєтьма качурами-перваками, девєтьма когутами-перваками, девєтьма готурами-перваками, девєтьма звірю-перваками, девєтьма биками-перваками, девєтьма кіньми-перваками, девєтьма псами-перваками, девєтьма кѣтами-перваками; девєтьма иглами буду кі колоти, девєтьма косами, девєтьма серпами буду кі стинати.

Аби так лихи ни мало до сєго иршеного-пороженого (імя) доступати, як ни може диявол до лице Христового доступати«.

¹⁾ Недугу (біль голови, горла, зубів, очий, гостець).

Суха бола¹⁾.

»Може из кяшкої роботи, можи из жури вѣликої, може из труду вѣликого, може приза́спано, може из очий поганих, може из кяшкої мукі, може из води, може из радости вѣликої, може из вітру; може узяла сї из вѣчері, може від опі́внїч, може від схід сонці, може из полудні сонці: закликаю погані зу́става, погані голови и прошу Господа Бога, у тройци сьвекій, аби були такі ласкави здоровити своєю́ ласкою зитворящо́у, аби ирщений-порожений (імя) бу́у здоровен, а бола тота погана аби исчезала-пропадала от голови, от очий, от зубі́у, от горла, от утробі́у, от кіла красного-прекрасного, от усіх зу́стау его ирщеного-пороженого; аби ищезала-пропадала у беще́да кляті, у ліси темві, у півні дилекі, о віки віком, амінь.

Як исчезают дими от вітрі́у, так тота бола аби исчезала-пропадала от кіла красного прекрасного сего ирщеного-пороженого, аби до него ни мала жадного тіла о вік віком, амінь.

Сусу Христу сї поклоняю, Сусом Христом сї жигнаю и хрест сьтий зитворящий при нас усіх ирщенных-порожених, и благословен дух сьветий и (імя) так благословен бу́у о вікі, амінь.

Вікликаю кі из кіме, с під кіме, из очий, с під очий, из війок, с під війок, из зу́стау, с під зу́стау, из ніг, с під ніг, з рук, из під рук, и висилаю кі за чорне море, за голубе море, за чирвоне море, за широке поле; там будеш пробувати, пликі лупати, ріки переривати, піски пересипати, дерева перешумувати, а до сего красного-прекрасного кіла, абис ни мала тіла«.

Кров закликає²⁾.

»Як Бог заля́у, застанови́у камінь, аби камінь не ріс, так запираю кріпільсь-силу у тобі, абис здоро́у бу́у як камінь є кріпкий и здоровий. А кро́у замикаю божими словами, божими молитвами на вік-віком, амінь. Так ми, Божи, допоможи. явис славен на небесі«.

Від злої хвороби³⁾.

Вітроломице — сухоребрице — шестикрилице!

Ни маєш ти ні брата, ні свата; що маєш робити?

Мушиш сї до сего ирщеного-пороженого (імя) узети.

Мушиш кіськь кришити, ноги велити, руки гнути:

¹⁾ Віль у костях, у крижах. ²⁾ Пор.: Матеріяли до укр. етнол. т. XI, стор. 136. ³⁾ Епілепсія.

Від пет до голови, а від голови до пет.
 Госкі-трінкач! паси тобі не пускаю,
 Аби кі нижатка стинала, абис сї диржеу на везах, як пісок
 на вилах. Ху! Ху! Ху!
 Абис так дрижеу, як клочі на веретені.
 Щезай, пропадай! Пфу! Пфу! Пфу!

Плачі¹⁾.

Трапляеть ся, що у когось захоріє дитина і »плаче тай плаче, що
 ради дати ни годин«; кажуть тоді, що »узли сї его плачі« і ідуть
 до Андрія, »аби даў раду«. Він промовляє:

Може призаспано, може из великого крику, може из поганих
 очий — від кого то є, аби тоти плакали, а се ирщени-порожени (імя)
 аби було веселе, тихоньке и слаўне, роскішне, здорове и ангіль божий
 аби достирігау сего ирщеного-пороженого владенца, як Бог слаўний
 у царстві своїм, так аби тота дитина весела була о віки віком, аминь.

Аби сї до него нічого злого не могло узети сї, аби усе зле ис-
 чезало-пропадало, без слуху, без знаку, о віки віком, аминь.

У котру мінуту ті плачі погані прийшли, най у ту мінуту сї
 вертают до того, віжки прийшли: ци від челеди, ци від хлопа, ци від
 гіўчети, ци від звіря — най тото плаче о віки віком, аминь.

А це ирщени-порожене (імя) най буде здорове, веселе так, як
 его мамка красна-прекрасна на сьвіт породила«.

Сонці²⁾.

»Царице моя преблагая, надеждає, Богородице! Прияте сиротам,
 странним, оскорблячим, убіду віси, яко воліші, так нимало иної по-
 мочи призві тебе, благої кішителнице, утѣма мати мєго, дошхронип
 мя, покриїш нї онопором чесним, не відає сьвіт чиститилний, о бого
 родитилний, ти мині, Боже, поможи плоскую, нимощною, страстию, бо-
 лїзною, єдино Бог, твого сына имію заступленіє. Аминь.

Слави твоеї сьветої слава Огню и Сину и сьветому Духу и нинї
 и присно и о віки віком, аминь

Суєу Христу сї кланяю, Суєом Христом сї жигнаю и хрест зи-
 творящий при нас усіх ирщених.

¹⁾ Про плачі і сонці диви в попередній статі про дитину. ²⁾ Ді-
 точа недуга.

Лихі духи идут и побужають духа свѣтого! Господи Боже, закажи ангилі твого свѣтого, аби не оступаў от сего ирщеного-пороженого (імя), а сні красні-прекрасні най поступають до него ирщеного, лихі сні най пропадають, щезають от лица его. Аби се ирщене (імя) було слаўне, аби сї весело провадило у ви сні яко у духа св. весело. А смутніскъ най щезае-пропадае».

Р у ж а.

»Як комус чинит сї ружа, ци би у песю міру на рупі, ци на нозі, ци на лици, ци де — то сї спалює три рази по три фоўтики повісма (колопене) и сї запалює ти фоўтики на чирвонім платку (накриває сї ружу чирвоним платком и на то сї кладе ти фоўтики), запалює сї борзо один по другім и каже сї три рази ружіє¹⁾.

Як ясно палахкотит, то буде доўго жити, а як хмурно би горіло, то ни доўговічне».

Проків відьми.

Як відьма »зопсує« кому корову і він прийде до Андрія »по раду«, то сей вислухавши подрібного оповідання покривдженного, »бає« так:

1. »Одна церкоў Єзусова, друга ангелова, трета Мурашова, пречистої Гіви син панує, кролує над нами грішними.
2. Одна капиці Єзусова, друга ангелова, трета Мурашова і т. д.
3. Один хрест Єзусовий, другий ангеловий, третій Мурашовий і т. д.
4. Один лист божий Єзусовий, другий ангеловий, третій Мурашовий і т. д.
5. Один монастирь Єзусовий, другий ангеловий, третій Мурашовий і т. д.
6. Один скит божий Єзусовий, другий ангеловий, третій Мурашовий і т. д.
7. Одна звізда божа Єзусова, друга ангелова, трета Мурашова і т. д.
8. Одно сонце боже Єзусове, друге ангелове, третє Мурашове і т. д.
9. Один місяць божий Єзусовий, другий ангеловий, третій Мурашовий» і т. д.

Тут зложить три пальці правої руки як до хресту, робить скок у перед, немов би когось атакував, значить у воздуху піднесеною рукою знаки хреста і кличе:

¹⁾ Пор.: »молитва оружна«.

»Заклинаю погану чиригільницю божими словами, божими силами, божими иконами, абиє щизала-пропадала від двора сего ирщеного-пороженого (імя), абиє до его праці ни мала гіла; як зимля божа набуває від светої нигілі, як море від води прибуває, аби так манна прибувала у маржини сего ирщеного-пороженого (імя) о віки віком. Амін».

Ворожіня.

Щоби »вгадати« комуь-там будуче, прим. чи »е лік« (інтересованому або кому з його родини), чи найдеть ся згуба або пропавше, чи »добре ме гостити« (куди там вибараєть ся), чи виграє »право« — то Андрій »злічує ватру«, »дивит си на лист« або »ворожит (угадує) з руки«.

Лічит ватру так:

Набирає кінцем ножа по вугликови і числячи »на віглі: ни один, ни два, ни три, ни штири, ни пекъ, ни шіскъ, ни сім, ни вісім, ни деўекъ«, вкидає до »водопійки« у зимну воду. По сім, чи углики падаючи в воду, сильнійше чи слабше сичать, та чи опісля потонуть, або плавають по поверхні води, відгадує будуче.

Дивит си на лист:

»Єк сі має поводити у маєтку, або у здороўлю, або и у праві, то скажу також. Бэру миску и бэру у миску ис кирнички води и на ту воду мэчу лист из осічини. Як би тот лист потапаў то слабе здо-роўле, слабе шіске, ни погбэтит так, як би собі загадаў; як би тот лист ни потапаў, то добре.

Ворожить із руки:

Поклавши руку інтересованого у свою ліву долоню, кінцями пальців правої руки поводить легонько то сюди, то туди по його долоні, дивить ся пильно в його лице і виявляє свої здогади рішучим тоном, вмовляючи при сім раз-ураз словами: »Має буті! Мусять буті! Дес даўно!«...

Низше поданий образець показує ліву руку і виразнійші риси на ній, що їх Андрій поясняв так:

Ч. 1. За усі родичі шіске маєте.

— Та, де?

— Маєте!

— Кажу, що ні...

— Пише, що за ўсі родичі буде щіске.

Ч. 2. Слабіскь. Були слабі...

— Ні.

— Були!... Ей, були!... Були малим хлопцем.

Ч. 3. Служби вѣлікі. Відправи вѣлікі.

— Які? Я не наймав.

— Будут за ваше здороўле... Будут!

Ч. 4. Далі пише вам вѣліке богацтво, вѣліке щіске, вѣлікі гроші.

Ч. 5. Ви обрікані на Матку Божу.

— Ні.

— Конче обрікані!... Неня обрікала¹⁾!...

— Малим обрікала...

Ч. 6. Вік... Доўге жыве, писано.

Ч. 7. Шкода якас.. Малисте шкоду вѣліку!

— Чи одну...

— Конче була вѣліка шкода, што ви сї і ни нагяли. Але ви сї ни гризіт, бо вам писано велике щіске, великі маетки. Та шкода вам сї поверне.

Ч. 8 і 9. Перед вами вѣліка дорога! Ви сї выбираете у дилеку дорогу. И у ті дорозі меге мати вѣлікий страх, вѣліку прыгоду...

— Але-ж я й не думаю іхати куди...

— То разом прійде; прійдут пісьма іхати у дилеку дорогу и ви сї зважите на ту дорогу; то лиш разом прійде, што мус іхати.

Ви тот трафунок будете мати и тот страх вас поседи, але ви сї из того добудете.

Ч. 10. Доўговічність. Дуже доўгий вік вам пише. Маеге жити у добрі на многи літ.

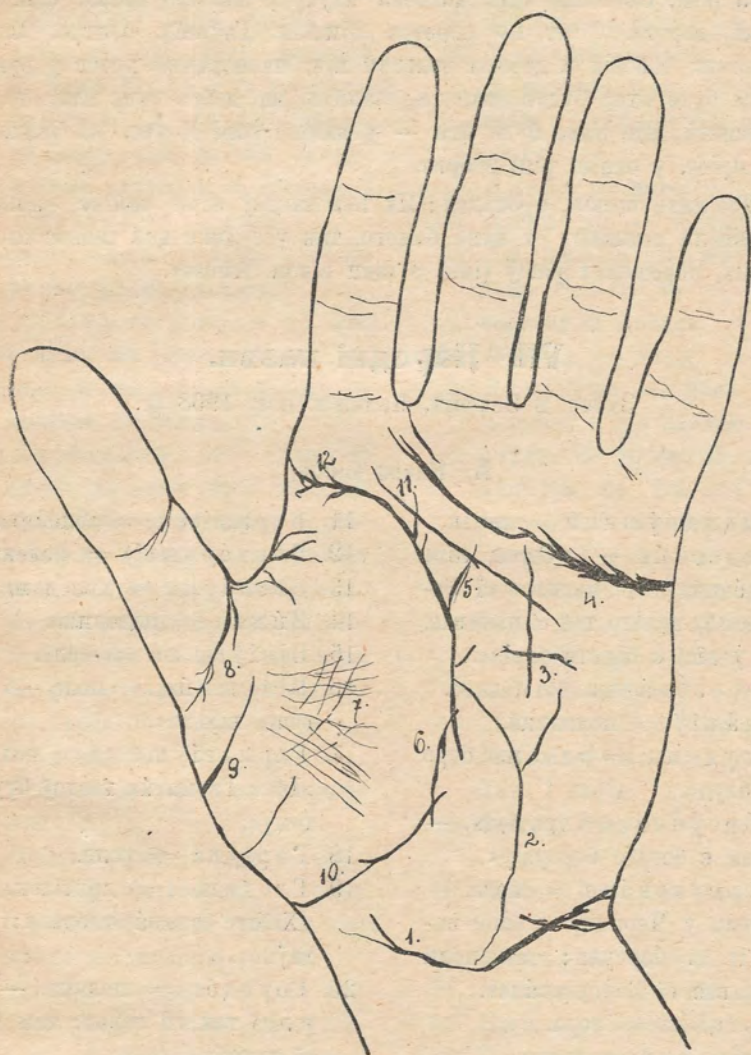
Ч. 11. Буў слабий! Дес так у петнацікь рокіў. Кяшко слабували, што уже ни було нагїі на жыве...

— На яку недугу?

— Га, така бѣла имила. Так було изроблено. Такі блисько було зроблено. У сусѣдах вороги. Лік буў... Пише, што лік буў злагоджений, пріто вийшли.

Ч. 12. Будете мати два лігїні я дві гїўки и будут здорови и буде ім щіскі.

¹⁾ Себ-то прирекла на інтенцію виздоровлїня наймати Службу Божу у котрий там день у році.

Проти лихого.

Як трапиться, що лихе (чорт, страх, мерлець) попаде чоловіка, то треба говорити: »Коло мого двора камена гора, осиковий кіл, огоньона ріка. Обийшла тота казочка наўкруг нашого двора, сіла собі на божі ворота. Стоїт на воротах Михаїл, Гаўриїл, Питро, Паўло у чирвоних чобокіх и держат золотий міч, зитворячий хрест у руках: що злое буде ити, будут стинати, палити, що добре буде ити, то будут пускати. Шо лихе буде ити — у камені горі сі уба, на осиковий кіл сі прибе, у огніні ріці згорит.

Усе лихе щезай, пропадай! Як Бог заклеў гори, каміне, дияволи, яко дияволи ищизають от лица божого, так усе лихе най щизае от нас ирщених, порожених рабіў (імя) о віки віком. Амінь«.

VII. Народні назви.

Запис. в Зеленій, Надвірн. пов. 1908 р.

А. Назви місць.

1. Анджару́шний = потік.	11. Вержинец = полонина.
2. Березний — »Серед ліса е велике поле, називає сі Березний, и звір так сі називає, бо у лісі е багато беріз«.	12. Верче́рник ¹⁾ = полонина.
3. Березова́чка = подина.	13. Весна́рка = полонина.
4. Бла́жіў = полонина.	14. Віжна = полонина.
5. Блудник = »ліс, що бере сі блуд«.	15. Візі́щина = поле.
6. Борсу́чна = присілок. — »Там е багато борсукіў«.	16. Ві́льшніці = поле. — »Там росте вільха«.
7. Борсуко́ване = поле. — »Онди у Чернику е, що вивогіт сі борсуки; там поли називає сі Борсуковане«.	17. Гарма́тіўщина = поле. — »Ікне Гарматін газдоў буў ит тому«.
8. Бри́цька = гора.	18. Ги́ріўка = поле.
9. Бри́цький = потік.	19. Глоди́щі = присілок. — »Хашу сарана́ глодала; дес даўно«.
10. Букови́ці = полонина. — »У лісі е буки«.	20. Горо́дбк = поляна. — »Є у лісі так ги город; там пасе сі худобу«.
	21. Грипелі́ў = потік і присілок.

¹⁾ Місце повисше жерела потока має назву потока з приставкою »вер«; отже: Верзелениця, Веранджарушний, Версітний і т. д.

22. Ганок = присілок.
23. Долинка = поле.
24. Доценка = верх.
25. Жолоб = полонина. — »Мені приказуваў один старий чоловік, що буў газда, називаў сі Иван Жолоб и то его була полонина. А він як умираў, то казаў, аби по нїм та полонина називала сі Жолоб«.
26. Зарічєнка = гора.
27. Забродок = поле. — »Бд за водоў; за бродом«.
28. Закінь = поле. — »У нас є поле, що сонце ніколи на него не гріє, бо за лісом; то називає сі Закінь«.
29. Забблазом. — »Там ті хатки, то місце тото називає сі Забблазом, бо то иде сі цї-рез ріку до тих хат. Але як вода вєлика, що озме берь, то ити би аж на сю вєлику берь, а так обблазом, бо вода сі узела дуже попри скалу, що треба оббазити гороў«.
30. Залїмчїна = зруб.
31. Зеленице = ріка і присїлок.
32. Каміненка = гора. — »Кажут, що там глебоко у споду є закопані вєликі гроші, а так примєтані камінем«.
33. Кабач = поле. — »Є, що поле у ємі, а сїрет того кабач, тай поле так сі називає«.
34. Кізі = верх і полонина. — Онта сивєта, то Кізі; то, кажут, даўно дуже много овец і кіз було, то туди були кошери на кози«.
35. Кліва = верх.
36. Клічї = поле.
37. Костїўщина = поле.
38. Кошари = поле.
39. Кўдлиґа подина = поле.
40. Купинє = поле. — »Є, що сі називає поле Купинє, бо дуже є кўлини, так раз коло разу«.
41. Лазок = поле.
42. Лєворда = полонина.
43. Лисакова подина = подина. — »Бо то у лісі, що називає сі Лисак«.
44. Лужок = поле.
45. Луцїїўка = поле. — »У Чернику є, що називає сі Луцїїўка. За то она сі називає Луцїїўка, бо там дес одного року якис називаў сі Луць і пішоў і рубаў на сам Вєлиґдєнь козам броскь букуву, бо ни було сїна. И як рубаў, то звалиў сі из бука и найшоў собі смеркь«.
46. Маковиці = гора.
47. Максимець = верх, присїлок і потїк.
48. Медвєжики = полонини і верхи.
49. Мїнтова росїщина = поле.
50. Млакї = поле.
51. Млаковїне = поле.
52. Нижна = полонина.
53. Нїздревина = поле.
54. Обїч = поле.
55. Оґрїдне = поле.
56. Осїўні = поле. — »Сова якас там угай вєўкала«.
57. Пасїченка = гора і поло-

нина. — »Там умерла одна жінка ис Пасічного, тому Пасіченка«.

58. Перенечина = поле.
59. Пекун = верх.
60. Підсмерéчок = поле.
61. Плéші = поле.
62. Погарчіна = поле.
63. Погарь — зруб.
64. Поленський = верх.
65. Поломи = поле.
66. Полювачки = поле.
67. Присліп = поле.
68. Причіл = поле і присілок.
69. Пригорода = поле.
70. Прилука = поле.
71. Пантирь = полонина.
72. Пекла́ = скала.
73. Рагаш = поле. — »Бо там даўно пускали дерево рагашем«.
74. Рівні = поле.
75. Рóвенька = поле.
76. Роздорожище = поле.
77. Рóсіш = потік.
78. Середна = полонина.
79. Сітний = потік.
80. Скотарки = поле. — »Там даўно стаї були, що худоба и зимувала там«.
81. Спаленки = місце. — »Ліс вигоріў«.
82. Спаленек = місце. — »Ліс вигоріў«.
83. Стоўпец = поле. — »Є поле дуже ріўне, а вітак иде

такий горгулець, гей стоуи у гору«.

84. Суў = обіч. — »То шо року гора суні сі, тому Суў«.
85. Тавпиш = полонина і верх.
86. Тавпишірка = полонина.
87. Травищі = поле.
88. Товарénка = поле. — »Ночувала худоба без пастухіў и прийшли ведмеді и вибили гет тот товарь«.
89. Фентерáлі = присілок.
90. Фидуціл = полонина.
91. Царзіль = поле. — »Росте богато царзіля«.
92. Чéрник = присілок і потік.
93. Чисники = поле. — »Росте дуже пільський чисник«.
94. Чипеіўка = скала. — »Из тої скали упаў чоловік, називаў сі Чипей и убиў сі у смерць«.
95. Чортка = гора.
96. Чорчин = потік.
97. Штефанка = прелука.
98. Щеўка = поле.
99. Хатіще = поле.
100. Хрест = поле. — »Жоўнір там умер тай поклали му хрест.
101. Явірчик = полонина.
102. Яма = поле.
103. Яршиця = гора.
104. Яршичний = потік.

Б. Назви людей.

а) Назви родові.

Борисюки.
Головчуки.

б) Назви придані.

Борисі.

а) Назви родові.

Гербі.
Дирдюки.
Кіндратюки.
Кузюки.
Мельники.
Оленюки.
Онуфраки.
Остапюки.
Осташуки.

Перожуки (I).
, (II).

Поповичі.
Савчуки.
Синитовичі.
Сіщуки.
Цапелі.
Жолобчуки.

б) Назви придані.

Дирди.
Кіндрати.
Крамарі — Крамареки.
Кіринти.
Олені.
Ватапки — Ваташуки.
Гукманюки.
Василюки, Яковеки, Іванюки,
Михайлюки.

Сорохмани.
Подрабушаки.
Дечуки.
Дички.
Звіраки.

Бойки.

в) Прізвиська поодиноких людей.

Балабан.
Гукман.
Дзьодзьо.
Джуглан.
Зварич.
Камуцька.
Макоцьоба.
Міх.
Мороз.

Пинькач.
Півкватирка.
Піп.
Ткалі.
Тхір.
Шумилек.
Шутей.
Хашук.

В. Назви звірят.

1. Віл.

Бик, або бугай = спосібний до розплоду.

За бика — «ек пуєтит до корови» — платить ся дві корони.

Молодих биків «обертає валах», що весною заходить у село і окликами «валашать» дає про себе знати. Валахи вяжуть бика, звертають на землю і «мнут яйці», а відтак підсунувши в гору, «підвезують мошна», аби «яйці не прийшли на міру», але щоби змарніли. По кількох днях мошна розв'язуєть ся і бик вже «обернений» — се «віл».

Волів уживають як звірят потягових для своєї обслуги при господарці і то лиш зимою і на весні. Літом женуть волів на полонини, де їх доглядають »боўгарі« (боўгарь). Хто не має своєї полонини, дає »на віпас« на жидівську, камеральну, або газдівську і платить 20—30 К від »штуки«. Випасених волів продають в осени на ярмарках, а купують натомість менші т. зв. »озимки«.

Назви воліў такі:

Багрій, бокшій, бучій, зорій, жоўтан, красій, ласій, латкан, пирістан, сірун, смолій.

2. Вівця.

Між вівцями розрізняють: »стрішки (або єгниці), ярчета (або єгнета) і барани«. Вівці і кози разом, то »дріб«, а ягнята і козята, то »дробета« (або малюг, малюжета).

Вівці називають ся:

Баранаре = роги великі гей у барана;

білице = бура;

бокулає = кругом очий чорне;

бучьи = чорна, а коло очий жовте;

виклєсьи = виклєшиста (біла, а коло очий чорна);

вінкурьи = вінкуриста (на голові вінок);

галка = чорна;

гривуши = грива;

гуска — гусочка = біла;

графіньи;

джуравель;

зірнице — на чолі біла латочка (зірниця);

капчурьи = ноги капчурискі (она чорна, а ноги білі);

колачьи = роги колачискі (кручені гей колач);

косарьи = роги гей коса;

косяце = чорна, а межі рогами біла латка;

космірьи = на голові чуб;

леўка = має воўну дуже велику;

лісурьи = лиса;

марічка = біла ис колачистити рогами;

матка чудоўна;

мероносьи = чорна, а на писку біле;

мотільи = писана;

мурєсьи = мурешиста (біле ис бурым).

однорішка = з одним рогом;

борка = має на шиї два коутки;
пояска = через ню є білий пояс;

3. Кінь.

На літо дають гасди коні в полонини та уживають »до терьху«, себ то до ношеня бербениць із молоком (з полонин домів); у зимі же »біришѣт«, то є взять дерево з камеральних лісів на »порташ«. Коні, »курчуга« і »волік« — се разом »цуг«; про саму роботу кажуть »він кигни цугом«.

Назви коний такі:

Білий;
каштан;
куба = як куба-дзигара;
лісько;
лінка;
мацько = чорний;
мише = мишистий;
мұцько = чорний;
рижьи = рижий;
сұрга = сивий;
фұке = дуже сивий;
чіло;
шімко = сивий;
Коні є:
Бистрі = летить дуже;
грубі = добре відживлені;

гнилеки = лїниві;
здохлеки = слабосильні;
коники = малі;
кониці = великі худі;
моцні = сильні;
норовисті;
полохливі;
скóрі = не можна їх бити;
спріжливі = рвуть дуже, летять;
сухитрани = сухі, худі;
шляпаки — сухі, худі;
шкапи = худий, старий;
шкредла = худий, старий;
щирі до шлії = добре берут;
як хомути = худий.

4. Кіт.

Назви: Грицко, мацько, рис.

5. Коза.

Назви:

Бардзьи = причорна
бардзила;
бервіта = зі споду чорна;
бервінка;
біло-і чорно гуз = голова
біла, а туш чорний (або год.
чор., а туш білий);

бобіла;
бокшѣла;
ббсьи = передні ноги білі;
вилка = роги гей вилки;
гóлубец = сива;
гивуші = гивушиста (білі носки від очий до нїздерь);

гилета;
 гітил = сідлошиста (чорна, а на
 верха біле гей сідло);
 гомбицьи = крапки по ні ми-
 цюцькі гей гомбиці;
 готура = гей готурь;
 зазульи = сива гей зазульи;
 звірка = дуже жоўта гей звірьи;
 зірнета = на чолі зірниче;
 капиц = одна нога біла;
 кидлик;
 кидрашњи;
 коўтура = має коўтки;
 кріслата = роги кріслаті;
 куницьи = гей куницьи бура;
 ласкіўка = жоўта;
 бервіта = зі споду чорна;
 льицура = писок льицуристий
 (капканистий);
 лихїца = дуже чорна;
 магіра = магіриста (писана);
 марісьи;
 морбзїи = чорна, а по лиці білі
 дзяпки;
 мо́скура = паси поза вуха;
 мотїльи = мотилиста (біла, а в
 чорні дзяпки);
 настая = біла і роги білі;
 перевеза = чорна из білим по-
 ясом через половину;

Назви коров:

Багрьи = палом чорна;
 бокшњи = бокшиста, чирвона, або
 біла, а по боках білі (червоні)
 латки;
 білуњи = біла;
 жоўтуњи = жоўта;
 зорьина = на чолі має зірницю;

періндик = періста;
 пїцїина = сороката;
 пїцкура = пїцкуриста (на пи-
 ску біле);
 підласїста = сподом біла;
 плїска = гей плїска;
 попадаї = зад білий, а перед
 чорний;
 пшеницьи;
 ремеза = жоўта, а роги великі;
 сїдлушњи = сідлошиста;
 скромнїта = чорна, а на самім
 писку біле;
 сїда = гей чоловік сїдий;
 снурьи;
 сойка = усеку барву має;
 со́кола = сива;
 соро́ка;
 трусьи;
 чигіра = маленька;
 чиревїк = на ногах біле;
 чирва́к = дуже писана;
 чорнїта = чорна;
 шїипкура = біла из чорноў го-
 ловоў;
 шўкїи = без ріг;
 шьїрдза = чорна голова.

Назви цапів:

Бучїй, жубирь, мішко, тулуцап,
 цайшнурь, хратичь.

6. Корова.

красї = красїста;
 ласьи = чорна або чирвона, а
 спід білий;
 латканиста = жоўта, а по нї е
 білі латки;
 лачьїна = жоўта, а по нї е латки;
 лїсьи = на чолі лїса;

малина = чирвона як малина;
 мур'яна = жоўта, а по хрепкі
 біла;
 пиріньи — пиріста = чирвона,
 або чорна, а посеред неї є
 біде;
 пипвава — на писку біле;
 пол'яна = гей поле;
 пол'уньи — полова;
 рог'уньи = як роги дужи великі;
 руж'ена = жоўта гей ружі;
 сіруньи = сіра;
 смоляна = смольниста (гей
 смола);
 соколяна;
 тарольи = дужи червона, файна;
 цвьітульи = усеки крапки має
 по собі;
 чирв'уха = чорна;
 хрищена = на чолі є хрестик;

Крім сего кажуть:
 Відна = залежена и голодна;
 груба = велика и сита;
 якр'овата = велике миринде¹⁾,
 а мало молока;
 клёмпа = як скаче через пресло;
 ключничка = що сама домикає
 кучу;
 коштрюбате = ек худе тэле, а
 доўгий джег на нїм.
 побихане = як бе;
 побійна = » »
 сита = глатка, плékана;
 скаклива = як скаче через пресло;
 суха = шкіра тэй кости;
 файна = добре гудована;
 худа = ни має на собі мяса;
 шпил'яне = як роги ostrі;
 як їже = худе, а доўгий джег;
 як клюка = худа и стара;
 як шкрédло = худа и стара.

Воли і корови — то »маржінка«²⁾.

Як корова хоче до бика, то її зараз »ведут и пускают« до него, а потім кажуть, що вона »подітила сі« (побігала сі) і вже є »кіўна«.

»Як чоловік иде до церкви тай аби сі завернуў из дороги, то як на то місце зайде вітак корова, то ніколи сі ни побігає«.

»Як тот, що має бика, хоче, аби корова ни була кіўна, то як приведе корову, то дає бикови уперед соли, нїм пустит«.

З тівною коровою обходять ся дуже уважно, бо она може »скинути« (»вёрже«) телятко. Щоб часом »погані очі« не пошкодили корові, то привязують її до хвоста червону нитку; кажуть: »То уже сі глипне уперед на червоне, а потому аж на корову, то і уже так ни шкодит«.

Є корови, що »доят сі« аж до теляти, а є, що на кілька тижнів до отілення перестають »давати молока«.

¹⁾ Миринде = вимня; на ньому розрізняють гійки і прегійки (дрібонькі дїючки); як корова кіўна, що уже значит, то сі каже — икра або шкорка, не миринде. ²⁾ Маржина і дріб — то »маеток«; збуў сі, каже, маетку.

Як уродить ся телятко, то кажуть — »корова положила сі«, або »корова мала тэле«. »Місце« по отіленю закопують так, щоби пес не зів його, або хто не вкрав, бо то »дуже шкодит корові«.

Корова по першім теляти зоветь ся »пёрвістка«.

»Як корова має тэлы, то як сі перший раз доїт, то мече сі у гійницю: шлюбний перскінь, креміль и голку (забиває сі у одно); то прокіў тих, шо ласують відобрати манну«.

»Як корова сі положит, то доїт сі і перший раз на креміль, аби молоко було фayne«.

Телятко беруть у хату, як лиш корова его »оближе«; в хаті »здирає сі ему папірки, аби сі ни хоўзало«.

»Як уродит сі тэле, то тої днини не вілно ніц дати ис хати — анї ватри, анї соли, анї гли, — бо то може узети ис зобоў тэле (згине)«. Телятко »сче« корову, до якої »пускають« его тричи денно; часом ссе воно всі дійки, а часом »одну уриває сі гля дитини«. Наколиж-ж уже пічне їсти сіно, чи пасти траву, то »відлучуют« його. А щоби відлучене теля не ссало корови, як найдеть ся біля неї, то привязують йому на чоло кусень шкіри з їжака, або дощинку з набитими цвяхами: тоді корова »бе его гет від себе«.

»Як продає сі теле миціцьки від корови, то корова може так забанувати, шо ни даст молока. То прокіў того бире сі джегу из над очий тилетиви (стриже сі) и тим сі корову піткує, то ни буди банувати«.

Коров доять двічі денно — рано і вечером; при тім декотрій треба »дати шос до подою (сіна, трави); доять у »гійницю«, яка може бути »газгіўська«, або »жигіўська«,

Корову »можна зопсувати«, себ то відобрати від неї молоко; роблять се »вігьми (черигільніці)«. Щоби від сего охоронити корову, »треба її заправити«. В тій ціли втинають кінчик рога, повертять дірку, впускають туди ртути, або »гадьиче жьило« і, колочком, витесаним із відтятого кінця рога, заткають; — »від такої уже вігьма не біме манну, бо она уже запраўдена«.

»Заяцьи аби добуў маленького (ше як не пасе), та аби вінїў из него кльїг (так е риндьи — як и у тильити) та того кльїгу аби даваў коровам їсти, то ніхто уже від тих короў не возьме манну«.

»То е такі голови, шо знає корову зопсувати (шо манну відбёре), то дає сі сірки (ладан чорний такі добре) — тим сі ніби боронит«.

»Піткова як сі найде на дорозі, то она добре, аби усе лижыла у печи; тай як шос пошкодит хто на коровах, то сі і загриває (по першім разу ни дужи) и дзяппи сі на ню три рази молока...; як ни

поможи, то сі має души запечи..., так сі робит до трох раз — то му-сит вернути, хто відобраў, бо то і там пиче, корова і гине».

»Прокіў вігьми то би бризнити корови — дегокь май старше — на дегокь не піде ніяка. То сі робит хрест на дверіх, а коровам на крижьих и на мириндѣи».

»Як я хочу другому зробити, аби він послідиў — аби ніби узьбити манну — то дам попахати корові соли, тай він послідит, шо їму на дійлі бракне».

»Як дай корові соли лизати, а друга (чужа) аби прийшла на то місце лизати, то піде ид ні молоко від цеї».

»Одна туй радила, як би острева стояла піськь рік (ў землі) та як би укиў из неї сук и тот сук забити у тот слід, де корова стала ногоў, то би у корови відобраў молоко».

»Мині сі трафило, шо біле гей кіт сцало під коровоў. Али я то фац! буком... то веўкнуло, али такимй якимос бриткими голосами — и щезло гет; пішло туди у скалу. Тай разом чуемо, на другий день розболіла сі одна сусіда; розболіла сі — шос у попереці... — тай слаба тай слаба тай так, шо и умерла. А то она була від того, шо другим знала зопсувати корову».

7. Пес.

Назви:

Псів називають:

Гóнец = як уміє гнати звірь;
га́йда = непотрібний;
на́пасний = як ни мож сі обіг-
нати;
пі́ра = нездалний;
сли́веник = пустий;
соба́ка = або пес;
сто́рож = як добре пантрує дробу.

Боско́,
білко́,
дупко́,
вумчик,
лисцько́,
му́ргач,
співок,
тарко́.

Г. Назви ростин.

1. Яблока.

1. Венгерський,
2. гирчичький,
3. дичкий,
4. жоўкінкї,
5. зорьинкї,
6. кальвінкї,
7. качалайки,

8. клапанї,
9. колозінки,
10. ксьондзіўки,
11. марисінки,
12. мигінки,
13. мурінки,
14. олиўки,

15. паўлючки,
16. писанки,
17. пніўчэнькі,
18. попіўкі,
19. поўзаленні,
20. прыщэпы,
21. пуканкі,
22. рібріўкі,

2. Грушкі.

Назви:

1. Дичкі,
2. дрібнячкі,
3. дўлі.

23. рісніўкі,
24. сінгіцькі,
25. сколоздрі,
26. скорупінкі,
27. турінкі,
28. хрустаўкі,
29. штуўбурькі.

3. Сливки.

Назви:

1. Білінкі,
2. прўні,
3. слиўкі,
4. тернёсливи.

4. Зіле.

Біля кождой хаты¹⁾ е грядочка з цвітамі т. зв. зільнйк. Расте там:

1. Біждерёво,
2. біждерёўнік,
3. білюшкі,
4. бирвінок,
5. васільок,
6. кóсатинь,
7. крокізь,
8. любісток,

9. марўнка,
10. метá,
11. пастáя,
12. півонї,
13. стулигуба,
14. чистиц,
15. юріўник.

5. Дикі рослины.

1. Вишніжнік,
2. болёгодова,
3. бридулец,
4. вёзіле,
5. горох заячий,
6. горох птасечий,
7. дирлябан,
8. дїтчий васільок,
9. дзвоник,
10. дрóбінь,
11. дрисен,

12. зазўлины черевички,
13. зыйбрий,
14. кáше,
15. квасок заячий,
16. колопні птасечі,
17. кóсатедь,
18. кроўник,
19. лабачий,
20. лен лісовий,
21. лецок білий,
22. » червоний,

¹⁾ Де нема дівки, там нема. Дівки плекають цвіты, шоби в не-
дїлю заквітчати ся.

23. липтице,	36. повитице,
24. лобода глуха,	37. пожонка,
25. лобух,	38. пух,
26. лушп'я,	39. ріпице,
27. мета кінцька,	40. ростропаскь,
28. мидунипе,	41. свічу́ник,
29. мицька,	42. серпи́уник,
30. мирзіле,	43. сонічник,
31. морашеу́ник,	44. шелест,
32. мотилице,	45. шєва,
33. нивісту́лька,	46. чьибрі́к,
34. осетень,	47. чистець.
35. падиволос,	

6. Мандибурка.

Назви: Ріпа¹⁾ = мандибурка.

1. Агресанка,	6. кармазинка,
2. бурачєнка,	7. мандибоне,
3. голубишєнка,	8. мариканка,
4. гі́учу́рка,	9. шарпанка.
5. зелінка,	

VIII. Анатомія людей і звірів.

А. Анатомія людини.

Зап. 1908 р. в Зелениці, присід. Зеленої, Надвірн. пов.
від Павла Курчука.

»Хрискенин має — що має? — має голову, шию и туш²⁾;
а так идут до туші руки и ноги.

Голова.

»Голова, дуже варкє... Дуже! На верху голови маємо насамперед кіме. У дитини є кіме живе; так ходит (показує), як приложи руку; а потому кімечко сі зросте и уже є тверде. Під кімом є мозок. Є, кажут, що у голові є душа³⁾. Єк мозок вісхне, то чоловік исходит из розуму. Єк зійде з розуму, то робит сі у голові така миціцька, робит сі зелена жєбка и тот мозок пе, сушит. Тай дохтори у шпитали розітне, ади, шкіру на чолі, и заверне ї до гори тай коўтне клейчиком

¹⁾ Загальна назва. ²⁾ Тулів. ³⁾ Пор. Матеріяли до укр. етнод.
т. XI, стор. 47.

у чоло, а то сі кіме допре, гей двері. Єк то сі допре гей двері, а докторь наставит проти того таке зеркалце, а тота жebка віди вітіу, то ї имут. То би туди ни шпортати, бо ни можна мозок кінуги, лиш она як додивит сі другої жebки у зеркалци тай віходит сама. Вітак замкне кіме, заверне шкіру тай зашпе и уже. То ек мозок ше ни збаўлений, ше ни вісох, то чоловік вітак подужіе. Єк е, шо нюхае — не дивуйте — ту табаку, то ек доктори допрут кіме, то вітіу за фунт тої табаки вікигнут, шо насідае на мозок.

На голові е волосе. Так е чоло, очи, бріва, віка; у оці е білок, зречка, а у ні чоловічок.

Ніс, а герки то ніздря.

Рот — то е губи, вилиці из зубами, борода, лиця, а на них егітки; у рокі е език, піднебіне, а попри зубіу е есна.

Є ше два вуха.

Голова стоїт на шні: з долини то е горло, а из заду, то е потїлице. У горлі е голосник, а там е езичок; ек би не той езичок, то би не говориу.

Шия стоїт на туши.

Туш.

Наперед идут руки: полікті, локоть, елина (каже — »рука у елині болит«), долоне и палці; на кужім палци е три зўстаўці, а на кінци ніхта.

То ни знати, ци би чоловік перший буу ніхтим цалий укритий, ци джегом? Єкос собі ни пригадю. Вітак е груди-комора, а у коморі е бтріб: серце, легки і пичінки.

Груди — то двері до здороўлі, як там шос зупсоване, то уже по ўсім.

Ребра замикают комору, а туй у горі до того містка прихоґет игліці.

Єк легки відсихают, то задуха приходит; то кроў відсихае у чоловіці и робит сі харькатоване.

Серце май варке! Єк у серци заболи, то чоловік умирае. Єк тике меке серце у котрого, то від бугь чого журит сі; и то ни розказуе тому розум, але серце. Чоловік сігіе¹⁾ від жури.

Під грудьми е черево. У череві е кишки, богўш (той шо у нїм, вібачте, »тото« е; з кишок иде у тот богўш, а з него иде у задну кишку).

¹⁾ Сивіе.

Вітак є сечник, що пречи сі вода, ни дивуйте, сеч. То з води то сеч, из пійки..., а де-ж то сі гіне, шо хрискенин пе? То мусит, ни дивуйте, мочити. У нас кажут: Чикай, бо мушу коне привезати (ніби, шо хоче — ни дивуйте, мочити).

Уже на з'езю, де сі чоловік починає, то є поперек. Єк би дес так шос двигнуў, то блисне там у попереці тай бідит. Хиба би масла и спудзи теплої и мастиў би добре, а так бире шкіру миже чиколонка и перепускає через чиколонки; три рази має так перейти ўздоўж поперека, а так зноў вімастит; вітак аби вігріў добре до печі, відлежіў тихо зо три дни, то поможе. Та курація, то сі називає, шо кигни лєдвиці. Але то добре треба, аби знаў кигнути, а як ні, то пусте.

С пиреду, то є груди, а з заду, то плечі. Через середину плечий иде хрибет.

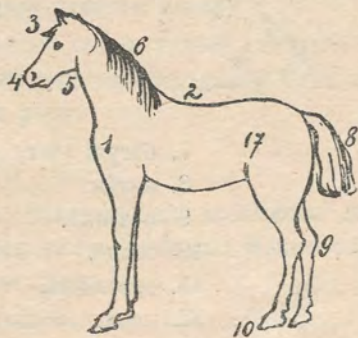
Туш стоїт на ногах. Нога має: стєгно (каже — »у стегніх боле ноги), коліно, а верьх него кружок (єк би не дай Боже розколоў, то каліка), гомілка (с переду), литка (з заду), котик, пета і ступак: з гори плєсне, зі споду підошває.

Назви полових органиў і задницї такі, як на цілій Україні.

Б. Анатомія звірат.

Кінь¹⁾.

1. Грудниці,
2. хрибет,
3. чўпирь,
4. нїздрї,
5. вилицї,
6. грива,
7. клуб,
8. фїст,
9. коліно,
10. копито.

¹⁾ Пор.: відповідні числа на рисунках.

Корова¹⁾.

1. Голова,
2. шия,
3. туш,
4. ноги передні,
5. ноги задні,
6. миринаде і дїйки,
7. фїст,
8. писок,
9. морда,
10. груди,
11. голодненка або порожнина,
12. папірки.

Риба

1. Дзїбра,
2. луска,
3. крила,
4. драбинка,
5. фїст,
6. піхурь.

Свиня.

1. Гук,
2. рийка,
3. кла,
4. підгорле,
5. сало = солонина,
6. солонина = мясо,
7. богущ (бог) = жолудок,
8. лехки,
9. печінки,
10. серце,
11. селезїнка,
12. почки = нирки,
13. сешник = міхур.
14. кїшка (тонка і груба).

¹⁾ Пор.: відповідні числа на рисунках.

Антін Онциук.

Останки первісної культури у Гуцулів.

(Записано в Зелений, Надвірн. пов.).

1. Чим послугують ся Гуцули в браку ножа і сокири?

»Як хтось хоче перебити мотуз, а ніж ни є, то бере одну плиту плосковату, а другу остру и кладе мотуз на плосковату, а другою коўтне скілка раз тай готово«.

»Як тонкий шнурок, то подержит сі на мінуту на ватрі тай перепалит; грубий треба тоўчи, бо богато изгорит, нім перетліє«.

»Як треба бука, а ни дає сі ўчыхнути, то треба вікигнути из зимлі тай у ватрі припалити, кільки треба«.

2. Уживанє огню замість сокири.

»Валови для свиний, або для поїня худоби, то тепе сі троха, а так накладе сі ватри и то вигорит, кільки треба; вітак вуголь сі вішкребче и готово. Куждий так робит.

3. Ріг і кість.

Остро́го сернюкового рога уживають до пробиваня шкіри при виробі постолів, а переважно при направі обуви. Приспособлений до сего ріг називаєть ся »швайка« (рис. I.).

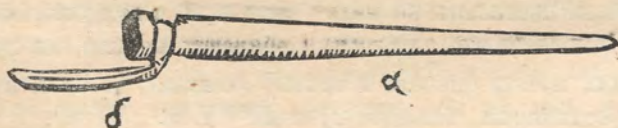

Рис. I. Швайка (а = швайка з кінчика рога; б = ремінець до завішуваня на цвяшку).

Кінців баранячих рогів уживають до виробу «пипок» до цибухів, «бо дерево роз'їдає сі у зубах, а ріг твердий».

У коровичий ріг запраулеї сі брус від коси, як сі зносить, що маленький; то сі его заправит у ріг тай безпечно, що уже руку не утне».

Тонких кісток уживають до виробу голок до шивання міхів.

З тонких гусіх кісточок вирабляють «вабці» на орябки (рис. II.). Вабець так вірно удає голос орябки, що на його звук злітають ся птиці зараз.

Рис. II. Вабець на орябки (а = кістка з гуски; б = прорізаний отвір; в = денце, себ то кілочок, у горі статий так, що між ним і стінкою кістки є отвір, яким входить воздух).

4. Одїж і обув.

Зеленці вирабляють собі шапки т. зв. «джуглі» таким способом:

Натягають мокру шкіру з барана (зараз по стягненю) на ковбок¹⁾, стесаний «на кругло», та долиною обв'язують сильно шнурочком; так стоїть шкіра, аж висохне. Опісля відв'язують шнурок, підшиють у середині козячою шкіркою і джугля готова.

Пастухи в полонинах та робітники в лісах «поплітають» постולי («як розібе») тоненьким, свіжо добутиим із землі корінем; або «надрез лупіру личка и тим поплітае».

Подерту одїж зшивають личком, а замість голки послугують ся острим кільцем терня.

Всі — жінки і мушени — не «зацінюють» сорочок так, що грудь літом і зимою відслонена.

Мушени носять високі, ремінні череси.

Ноги вбувають у постולי з не виправленої шкіри ще й нині досить часто.

Дівчата насиляють на нитку ягідк зі скорупини, або блискучих хрúщиків (т. зв. оленки) і вбирають на шиї, як прикрасу.

В ухах носять (дівчата й жінки) «ковтки», до яких причепляють колісці з годинників, блискучі гузички і т. и.

¹⁾ Замість ковбка уживають старого спіжєвого баняка.

5. 36роя.

Кожний Гуцул носить у чересі ніжик; вибираючись у дорогу через ліс, бере сокиру, яку несе все на правому плечі.

Пастухи уживають до оборони »катрафієвих булавок«.

»Булаўку робит сі из катрафія; вікигає сі катрафій из корінем, коріне сі обтинає, або обпалит и є палице — булава.

З иншого ни робит сі, бо нима булави (у коріни грубше, як у пни) тай то кешки, має вагу« (рис. IV).

Ловці уживали до недавна ще т. зв. »рогатини«, з якою сміло йшли на медведя.

Уживали рогатини, як що смертельно ранений кулею звір кинув ся на стрільця; в таким разі прикляк стрілець на праве коліно, грубший кінець рогатини опер о землю, наставивши вістре проти надбігаючого медведя; як лиш розярений звір настромив ся на вістре рогатини, стрілець двигнув її перекидаючи медведя назад себе, що зрештою не трудно було виконати, бо медвідь у розгоні сам поміг йому; ходило лише про те, аби »згодити« в серце, щоби медвідь повалений на землю не встав уже більше.

Рогатину вирабляли з дубового, або букового дерева тим способом, що довгу на 2½ метра жердку заострювали в огни та на другій третині (числячи з долу) заправляли поперечку, на якій затримував ся застромлюваний звір. Якийсь Мішко при помочи такої рогатини позбавив 12 медведів життя. Рогатину (рис. III) має господар Юрко Остапюк - Візівський.

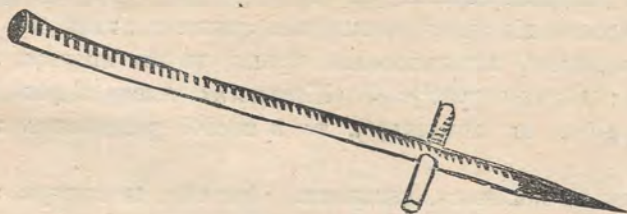

Рис. III. Рогатина.

»Даўно робили собі легіні такі палки, називали сі н а с і к и. Бude ясеник отакий загрубий, як целіндер¹⁾ у верху, а то браў легінь тай ножом на штири боки понатинає кору, так поравашує — одно від другого на пол, аж до ў рук, а там лишит, аби у руки глатке прийшло тай, як то зробит, тай лишісі, аби ясень собі ріс далі. На другий

¹⁾ Скло до лямпн.

рік укиї то дереўце и лупит кору, а то, куди торік поравашоване, то чорне и вібле, а куди нї, то біле тай палице буде така сімениста.

Даўно, котрий маў насіку, то уже легінь буў¹⁾».

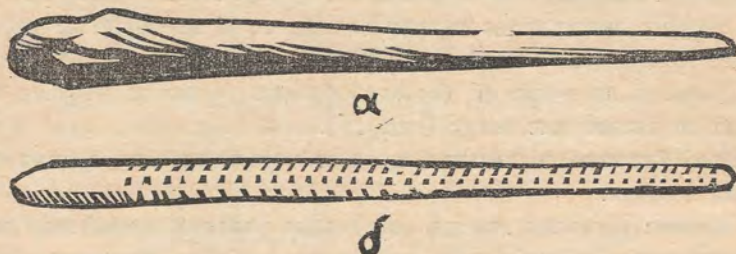

Рис. IV. а = Булаўка або катрафій.
б = Насіка.

6. Огень.

Майже кождий з жителів Зеленої має в ташці »крішнію«, себто кремій, кресало і губку; приложивши губку на кремій, ударить кілька разів кресалом до кремія, посиплять ся іскри, губка »име сі« тай е огень.

Коли пастух, чи робітник у лісі, хоче »накласти ватру«, шукає сухого, дрібненького »ріщечка« (як непогода то ще й живицею обліпить), зложить на купку (під пнем, під деревом, біля великого каменя), викреше огню і підложивши під ріща тліючу губку — дує²⁾, крутить капелюхом, заслонює від вітру лапами, аби »ріщечко имило сі«.

»Як нема крішні, а е лиш один сірник, та аби ни згас, то зажигаючи, каже: Богач ватра!³⁾» У »Живний« четвер в дома, а як вийдуть із худобою на полонину⁴⁾, то в колибі розпалюють живу ватру.

Вийшовши на полонину, загаяють »ботей« до кошери, а самі входять із ватагом до колиби, де він розпалює живу ватру так: Розколовши сухе, кругле полінце в однім кінці »наўхрест« і заправивши в »роскіл« губку, вкладає сей кінець полінця в виверчену діру в сосі (поміп. — »соха«), а другий в ямку невеликої дощинки, яку придержує хтось із присутних, натискаючи нею на полінце, щоби »тўго« обертало ся в дірі сохи; опісля ватаг іще з другим беруть

¹⁾ Разлегінь (сильний, здоровий). ²⁾ Як слабый огень, то дує губами, а як більший, то махає капелюхом. ³⁾ Повторяє кільканайцять разів. ⁴⁾ Перший раз.

за кінці шнура, який обвито довкруг полінця і потягають до себе чергою так довго, аж полінце, обертаючись скоро раз в одну, то знов у другу сторону, наслідком тертя, запалить ся. Запалене полінце служить до розложеня ватри посеред колиби.

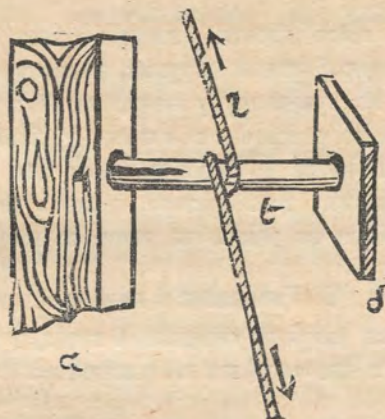

Рис. V. Жива ватра: а = Соха; б = дощичка; в = полінце; г = шнурок.

Як переховують ватру?

Щоби ватру переховати, роблять так: Зваривши, що треба, кладуть на огонь кілька сухих, букових полінець, аби згоріли, а грань прикривають «спудзоу» — попелом; під попелом вона не гасне так, що можна добу й дві сим способом задержати грань; потому попіл розгортає і «кладе» нову ватру.

Як хоче ватру перенести з місця на инше місце, то бере грани у «вергелию» (губка з бука), або у порохно.

7. Вáтра.

«Ватра, то є май перший Ангіль».

«На огонь не вільно плювати и ногоу не вільно топтати; огонь треба шенувати так, як и хлїб. Розгрібати не мож! борше ше на купку изгорнути, пережигнати и най так...»

Персоніфікацію ватри подибуємо досить часто в казках та оповіданнях, де кажесть ся прим.: — «Раз прийшла ватра ид ватрі и каже: Ой ци добре тобі, сестричко?...» або — «Баба була огонь, а син віжлун...»

«Кажут, що колис не було диму из ватри. Але раз трафило сі, що Бог наклау ватру, а «він» — осина — прийшоу тай не дивуйте,

не до вас чесних кажучи, узеў тай не дивуйте пер..ў у то (ніби у ватру) и з того чесу иде уже из ватри дим«.

»Ни вілно ватру замітати палцema на віглю у піч, бо то робет сі на палцех задірки.

То як є уже ти задирки, то би робити на кужім палци, на ніх-тах, хрестик«.

»У вечірь ни гійрь казати »ватра«, але »значок«, прокіў того, аби сі не перебираў такий струпик, називає сі »огник«

»Як прийдеш из лушницеў у ночи, то абис, ади, не ніс ватру на ватру у хату, бо то сі віне »вогник« у гітий. То ніби так становит, отік є у хакі ватра на пріпічи, а то аби увійшоў из лушницеў тай верг ту лушницу до тої ватри, хатеної, то ни вілно«.

»Як вуголь скочит на землю из печи, то госкі ікіє прийдут«.

8. Готівленє і пєченє.

В колибі горить ватра по середині, а котел, в яким варять страву, висить над нею на т. зв. »зубци веркляга«.

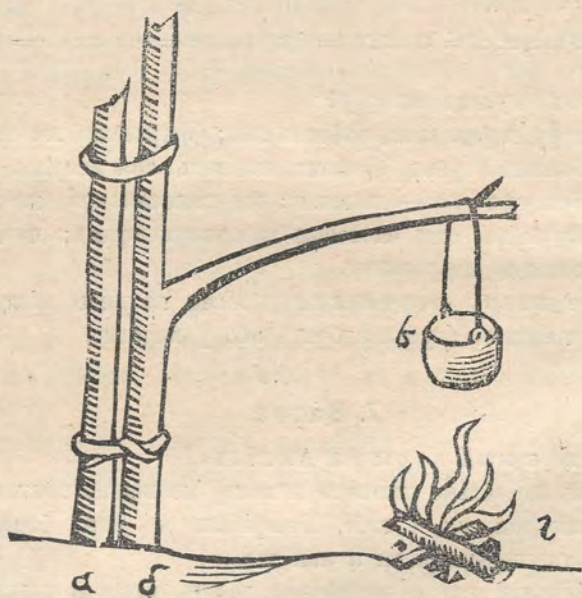

Рис. VI. Кужба: а = палъ; б = кужба; в = котел; г = огонь.

В лісі або на поли варять при помочи т. зв. »кужби«, се є відповідної гилі (рис. VI), яка обертає ся при вбитому в землю пали-кови, а на яку завішують котел.

Без кужби варять тим способом, що горнець (спіжевий) уставляють на плиті («бо плита розгріває сі») і плитою укривають горнець («аби не скакало вугле»). Як горнець треба відставити від огня (пр. вимішати кулешу), то відставляють його при помочи т. зв. «шилї-г'ури», то є полінця так обтесаного, що входить лехко в ухо горшка.

»Рабшці¹⁾, як сі ему трафат, аби убиў яку звір'я, а мусит сі лишети далі у лісі, то сі ни журит, бо має при чім за другої ити; він кладе ватру и облупит тоту звірину, нарубає собі солонини (себ то мяса), а як з такої ни мудрої штуки, то сі каже — безгетчина, заве тот флейш у ту такі шкіру, що злупиў, розгорне грань, вигребе у земли яму, кладе то завите у ту яму и загребе гранеў і то пече сі у ті шкірі. І то сі у ті шкірі так спече, як має бути; так, як би моцно уготовиў. А то сі ни повалєї, бо то є у шкірі».

Або печуть мясо також на рожні: обпірять птицю, отворить черево, — «випустит килюхи», розверне і настромить на остро заструганий бучок тай обертає над граню, доки не спече ся.

Печуть також мясо тим способом, що кладуть його на розпечену плиту.

Як вода на кулешу «довго не хоче закипіти», то кидають у горнець «чистий», розпалений камінь, вода скипить, тоді засипають муви і мішають; по звареню їдять кулешу, а камінь остане на дні.

9. Проти мухариць.

»Проти мухариць кладут ватру и мечут у ватру чьитину, аби дужи дими ишли, бо они (мухариці) від диму кікают».

»Проти мухариці куре дуже люльку, або порошно запалит и носит коло себе: они на дым не идут».

10. Проти звіри.

Вівчарі розкладають у ночі біля кошери огонь, аби дикі звірі не мали відваги надблизити ся.

Як трафить ся, що вовк, або медвідь надблизить ся до кошери, то зараз підкидають до ватри дров, запалюють «смолоскип» (рис. VII) і наклибуючи на собак, виходять із колаби на двір, щоби звіря прогнати.

¹⁾ Дикий стрілець.

Смолоскип роблять так: розколять сирого бучка у четверо, розвернуть при помочи трісочок (які всувають межі розколені часті) тай накладають верствами — верства моху, верства смоли так, аж до

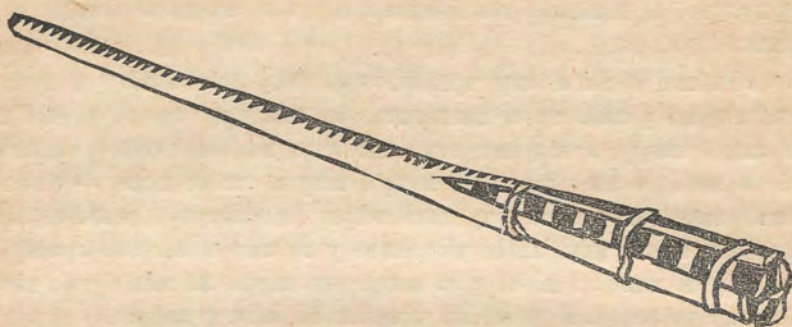

Рис. VII. Смолоскип.

верха; щоби розколені часті не розходили ся надто, накладають на смолоскип дві-три ужевочки.

11. Вода.

»Як иде лісом и дуже хоче води пити, а вігде ни є, то ськає порошно у кологі гнилї, або у пни гнилім, кладе крисаню и тисне у руках то порошно так, шо з него капає вода, аж натисне тільки, шо сї напе«.

12. Виправи шкір.

Як згине худобина, то шкіру »лупит«, натягає, аби висхла, а вітак кроїт на кусні і »дубит« (дубливо робить виварюючи вільхову кору в воді); »и три рази кладе сї у вільху горечу (так, шо мож руку диржети) тай она стає туга, шо не розмакає сї«.

»Уважети би, кілко класти: як багато покладеш ци шкіри, ци сукна, то ни задубит сї добре«.

Щоби шкіру виправити на біло, то — »кладе сї шкіру у судину, наливає сї жентицеў и сировицеў тай кладе сї на піч. За три-штири дни смотрит сї — як джег' пустиў, то віймає сї и бритит сї (тупим ножем) добре джег' и кладе сї, аби сохла. Як вісхне шкіра, то розкигає сї на топорищи, або до краю стола тай шкіра зараз робит сї біла«.

З такої шкіри роблять »бурдюги« (шкіряні міхи), мошенки і т. и.

13. Рибарство.

Вода в ріках і потоках належить до камери, тому й рибу «їтет пани», а хрискінинови можна лиш дивити її, як она играє у вогі.

Але проте є смільчаки, що ловлять рибку, як не «по днині» на вудку, то в ночі «на оста» при світлі «лучниці»; запускають у воду також т. зв. «ветри», або троять рибу «трілом» та «визбирують» її «саком».

До вудки уживають гачків свого виробу.

Ветер (стрик), то кіш з лозини¹⁾, плетений на вид подвійної лійки, в яку як риба увійде, вже з відтіля не вийде.

«Оста», се залізні вилки, осаджені на довгім держаку; як риба «на терлі», убивають її тими остами, наколи лиш котра підплине до світла «лучниці».

«Петруги на терло підхогет горі рікоу тай тогди єї їх бе остами; потому вертає риба долі тай паде у ветри».

14. Ловецтво.

В кождім присілку є кілька людей, котрі займають ся ловецтвом, розумієть ся, диким — се т. зв. рабшіці. Вони мають добрі «пушки²⁾», вміють наслідувати голоси диких звірів та «класти слопи», себ то лапки на оленів, лисів, вовків, медведів і нуриць, та «сітки» на орябки та інші птиці.

Слопи і сітки намащують — на оленя смолою, а на иншу звір салом-мясом, аби «не вітрила», себ то не пізнала, що се лапка. Біля лапки ставлять звичайно якусь «надь» — для оленя сіно, для вовка, лиса, медведя—мясо, для орябок—ягоду калини або скорушини.

На оленів полюють у «риковище», то є в осени, як єї звірята парять ся. Олень («бик») виходить на лісну поляну, половину, або на зруб і «ричит»; до нього підходять стадка «короў» (олениць) і.. рабшіц. Стрілець підсуваєть ся обережно — «аби лім³⁾» не тріцеў, аби плики не цекотіло, — стараючись іти проті вітру, «аби бик не знюйштриў» його, бо в такім разі все пропало.

Щоби легше підійти стадо оленів, кладуть стрільці на голову оленеві роги та листки лопуха і так удекоровані удають, буцім-то вони чіхають ся до дерева; по сїм звільна, дуже обережно підсувають ся до звірат; олені глядять зразу в сторону стрільця повиятагавши шиї, обсервують його пильно, але небаром освокують ся з його видом

¹⁾ Є також ветри плетені з ниток (на деревляних обручиках).

²⁾ Стрільби — лянкастрівки. ³⁾ Сухі галузки.

і пасуться далі спокійно; стрілець тимчасом посуваєть ся в перед і з віддалі 40—50 кроків «палит» з пушки, вбиваючи що найкрасшу штуку.

З убитого оленя «лупят» шкіру і ховають її під плиту, або під гниючу смереку — «бо чирез то може сі хрискинин избавити, може—ни отвісти — ікає ривізія, шос, тай можут признати»...

Роги відрубують із верхню частію черепа і заховують у лісі, зачепивши їх високо на смереці так, що ніхто їх не догляне; він забере їх клись при нагоді і продасть за добрі гроші.

Мясо — найважнійшу часть добичі — заховують у воді (в ріці, або потоці) привалюючи його камінем: «то нігде так не постоїт, як у воді, бо вода студена тай у вогі ни найде ні звірь, ні воріг»; з води виймають ножами і зносять домів, де ділять його між свояків, мовляв: «Єк він шос придбає, шос запрацує, то и нам угілит».

Як зима «западлива»¹⁾ дуже, то олені спускають ся низше, шукаючи поживи; тоді чимало їх гине від гуцульської сокири: «То ни має шо їсти тай спускає сі у село тай стрегни туди у зимах; а хрискинин май лґкий тай убутий звичайно у постолах—то иде поверьха и прутше иде тай поздогонит и сокироу».

Щоби олені не їли сіна²⁾, що стоїть високо у «поли», то обгороджують його високо воринами, а щоби при сім щось вполювати, вбивають у землю (зараз при стогах) довгі жердки, остро затесані і обпалені в огни; як олень перескочить обгорожу, пробиває ся на остру жердку вбиту на скіс у землю.

На медведя і вовка кладуть «слопи», які будують у «глибоких» лісах, над залишеним плаєм, або в місцях, де «звірь має пере-скік»³⁾.

Сліп (рисунок VIII) будують так:

Вбивають у землю дві «сохи», на яких опирають кіл («кладина»); на кладину опирають одним кінцем дручок («важбк») і на сей якраз кінець (маловиستاючий) закладають «гужевку», яка держить грубе, тяжке бервено («киж»); на другий кінець важка закладають довгу гужевку, яка знов держить ся тонкого колика («язык»), котрого один кінець (грубший) заходить і опирає ся о ключку (вбиту в землю), а другий (затесаний) заходить у виріз («зязубец») ключки, що зубом зачеплена за зуб другої ключки (вбитої в землю); від ключки (в яку заходить изик), ідуть три нитки «ожиннику»⁴⁾ до палика,

¹⁾ Богато впаде снігу. ²⁾ За шкоду ніхто йому не зверне.

³⁾ Місце, куди дикі звірі переходять з одного ліса (звора) в другий.

⁴⁾ Ожинник на те, аби звір не звітрив небезпеки.

вбитого в землю під бервеном, яке знов привалено в сім місци тяжкими ломаками і каменем («киск» або «терьх»); медвідь чи вовк, не причуваючи нічого лихого, іде плаєм, прірве слабі нитки ожинику і весь тягар повалить на себе.

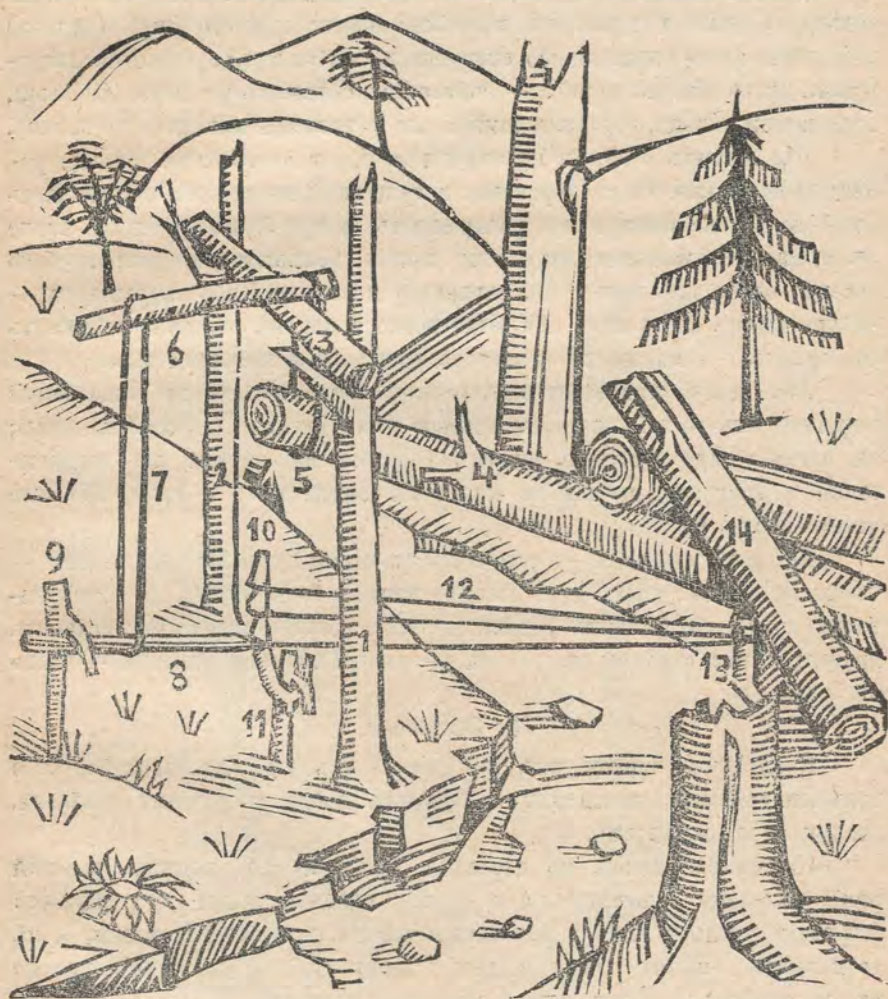

Рис. VIII. Сід на медведя або вовка; 1 і 2 соха; 3 = кладина; 4 = киш; 5 = гужеўка; 6 = важок; 7 = гужеўка; 8 = язик; 9 = кляюка; 10 і 11 = клячки; 12 = нитки; 13 = палик; 14 = киск або терьх; 15 = плай.

З якою силою паде сід, можна собі уявити, наколи почуємо, що в 1906 р., у хвилі, коли бервено одно придавило вовка (що пірвав нитки), «вага» положила трупом другого, що лиш надближав ся до слопа...

Такі слопи (лиш маленькі) ставлять Гуцули здовж потоку проти кожної печерки, в яких жують нуриці («нірки») або видри.

Борсуків або викопують рискалями, або викурюють димом, накладаючи при вході до нори ватру.

Орябок ловлять тим способом, що навішають на галузки смерік сильця, зсуکانі з кінського волосіння; проти кожного очка (сильця) уміщують ягоду калини або скорупини, як «надь»; «орібка» доглянувши ягоду, зміряє до неї і — звисає зтягнувшись у сильце. Стрільці, наложивши сильця, вертають домів і аж у тиждень виходять по добычу.

Ще ловлять оленів¹⁾ у «силце», або в «капкан». Сильце роблять так: Межи двома деревами, в гушавині, на стежці, котрою ідуть олені до потоку пити воду, розпріструть з грубого дроту²⁾ звите очко, натруть живицею та одним кінцем прив'яжуть до пня грубого дерева; олень іде пити води, всуває ся в сильце і або задусить ся, — як що зловив ся за ший, або бігає довкола дерева, аж доки не зявиться стрілець, — як що зловив ся за роги, або в половині тіла.

Або знов пригинають деревину мало що не до самої землі і прив'язують до неї сильце, та клюкою прикріплюють (дерево) до землі; як олень увійде в сильце, рушить деревом, що зриває ся і підтягне оленя в гору так, що він не має сили вирвати ся і гине, або жде «слушного часу».

Капкан³⁾ ставлять — розумієть ся прив'яжуть його до дерева — також на стежці, якою ідуть звірята пити, або в місцях, де олені люблять грати ся (бігають докола корча); звіря стане ногою, подавить кружок, заліза стулять ся і — як не вдасть ся ноги вирвати — гине від кулі.

15. Освітленє.

Є ще дуже багато хат, де світять у вечер «липиноў», се є тонкими трісками, наколеними з букових, добре висушених полінець, званих «ошкалками».

Як прийде вечер, то хтось із домашніх або держить в одній руці запалену «липину», а в другій паличок, яким «утерхає» (стручує) уголь в умисно приготовлений на се цебрик із водою, а нї, то вложить, липину одним кінцем у дірку (т. зв. «пічку»), умисно на се зроблену в печи, зараз недалеко челюстий і утерхає углики в миску, наповнену водою, що стоїть на припичкові.

Липиною світять також мерцєви.

В багатших домівках світять каганцями, які тут називають словом «Макій».

¹⁾ Також серни. ²⁾ Від телефону у двоє або й пятеро сплетений. ³⁾ Зелізна лапка.

Кільканайцять хат уживає малих нафтових ламп, послугуючись при тім також липиною¹⁾ і каганцем.

Пильнуючи худоби, або малюгу, накладають перед колибчиною ватру, »аби видно и аби звірь ни ишла«.

Як вертають з відкїля пізно в ночі, то світять собі душницею, або смолоскипом, упевнюючи, що »ніяка звірь на то світло ни піде, бо боїт сі; а из того смолоскопа як озме капати смола горяча, то цілком безпечно«.

16. Гойданки.

Гуцульські діти люблять дуже »гойдати сі«, себ то колесати ся: в хаті мають діточу колиску і користають із того, колишучись як день божий, то міняючись чергою, то по двое-трое нараз; старші діти ла-

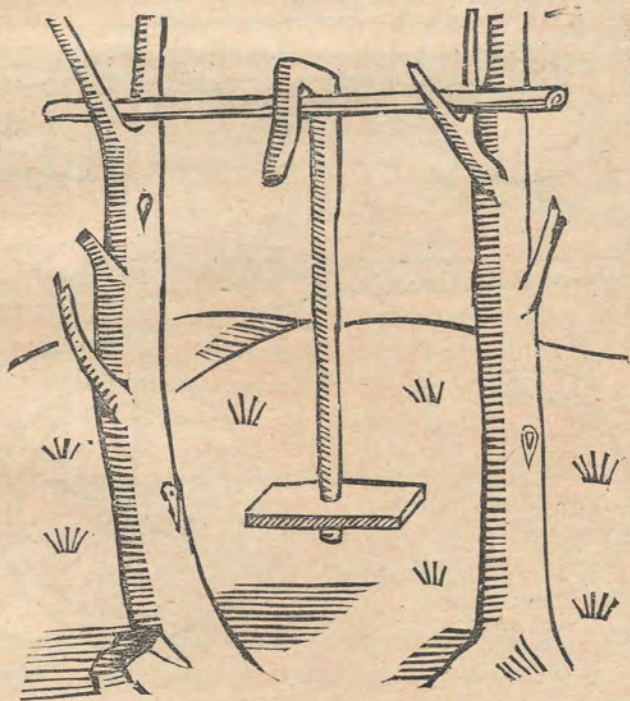

Рис. IX. Гойданка в Сітнім.

дять собі гойданки на дворі, опираючи дошку на пресло, або на грубе бервено і одно сідає на однім кінці дошки, друге на противнім тай колишуть ся до схочу; в садку привязують грубий мотуз до груші

¹⁾ Приміром ідуть до другої хати, до хорім, трісне скло.

чи яблінки, або зачеплюють на галузу »кляку« і є забавка; у зворі Сігний зробили пастухи таку гойданку, як бачимо осьтут на рис. IX.

При сій нагоді згадаємо, що газдині¹⁾ йдучи в поле, чи то громадити сіно, чи »огрібати« картоплі, беруть туди колиску, завішують »у гачугу«²⁾ і як що дитина хоче спати, колишують її там на свіжому воздуху.

17. Віз.

»Росказували мині старі люди, що даўно у нас віз лиш дес-дес буў; нарід верьхом (конем) ишоў ци у місто, ци у полонину, бугь-де. Я ше сам закемиў, що коні онсюди гет не ковані ходили.

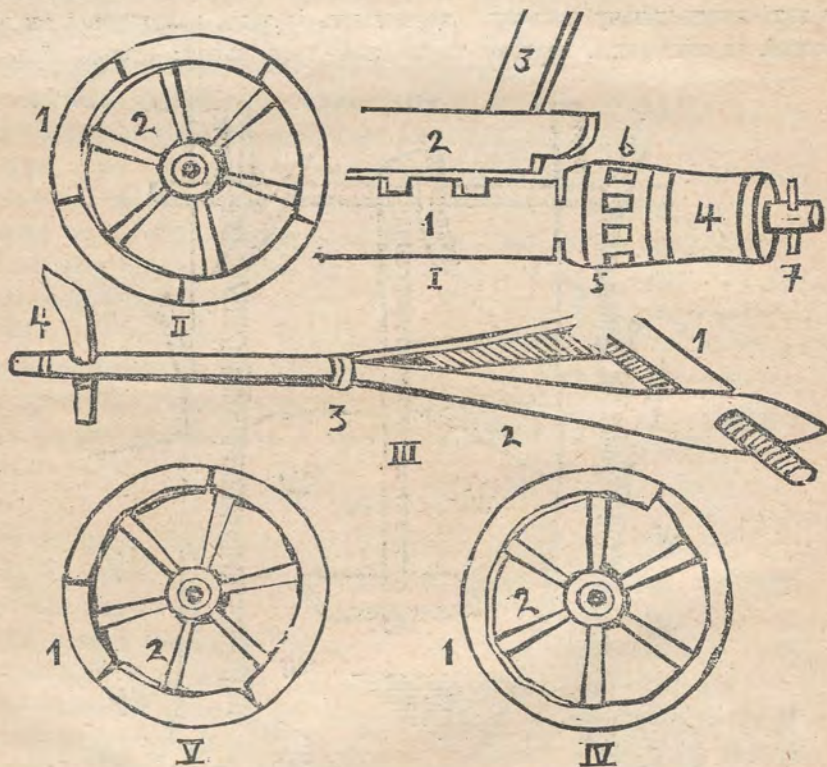

Рис. X. I. — 1 = снасть; 2 = насад; 3 = кляуак; 4 = колодка; 5 = обручка; 6 = гари; 7 = сторожка;

II. Колесо найновішої доби: 1 = дзвони; 2 = шпаци;

III. Віз; 1 = вісь; 2 = вісь; 3 = обручка; 4 = притика;

IV. Колесо найстарше; 1 = обід; — 2 = шпаци;

V. Колесо давне, багро.

¹⁾ Як мають маленьку дитину. ²⁾ На смереку.

Росказують, що даўно колісе як робили, то нияк, лиш гнули обіде. То вибираў собі молоті, жилаві буки тай парили тото и гнули вітак кругом бервена такого грубого; вітак як вісхло, як розвезали, тай то уже не розвертало сі тай робили не того колеса до воза. То сі називаў обід (рис. X. IV. 1.). Вітак якис вігадаў из бука кривого викісувати багри (рис. X. V. 1.) тай складаў из того колесо. А ти-перь стельмах нй журит сі, ци криве, ци ни криве, але гай, віструже вісним ножем дзвона (рис. X. II. 1.) тай готово».

Іван Онуфрак Ів.

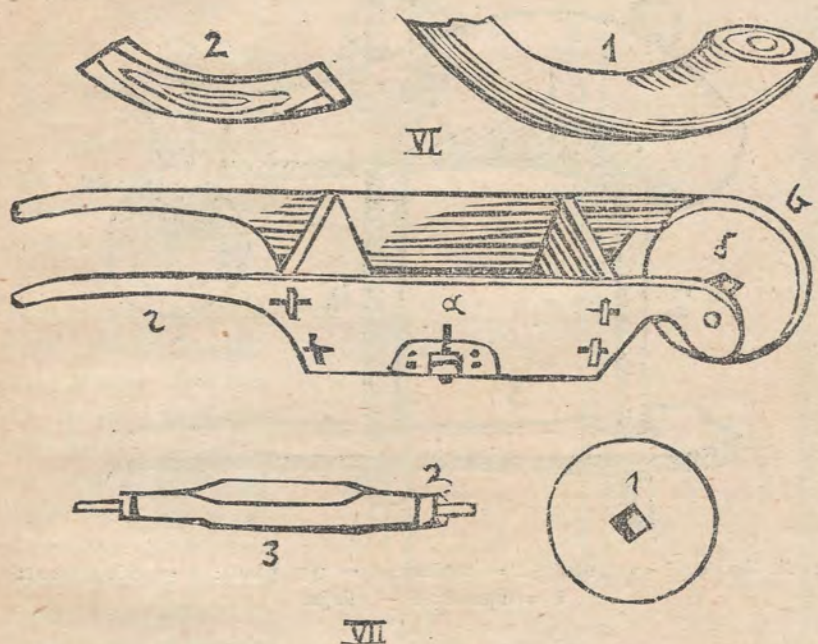

Рис. X. Тачка: а = копаниці; б = колесо; в = рафа; г = ручка; 1 = тара; 2 = рохга; 3 = веретено.

У названого господаря є ще й нині старий віз, який має колеса троякого рода — два зложені з дзвонів, одно з багрів, а одно з обідя. Певно, що »обіде« буде найстаршим типом колеса по колесі »різанім«, якого ще досі уживають Гуцули до тачок (рис. X. VII). Гуцул-консерватист не спалить вам кривого пня бука (рис. X. VI) ніколи, але витеше з него багру (2 3) і переходує до часу аж найде ся їх стілько, що зложить із них колесо; лиш обідя не гне вже ніхто, »бо то коло того треба дуже працювати«.

Як сказано в горі, возів давно не уживано, тому й старі вози дуже примітивної роботи, слабкі — видно, що служили лиш рідко коли та й то до легкого »терьху«.

Нинішні вози великі і сильно збудовані так, що ладують на них пів »латра« дров (і більше); на них і возять дерево з камеральних лісів.

Є »кінний« віз і віз »воловий«; до першого запрягають конний, до другого волів. Кінний віз від волового ріжнить ся тим, що

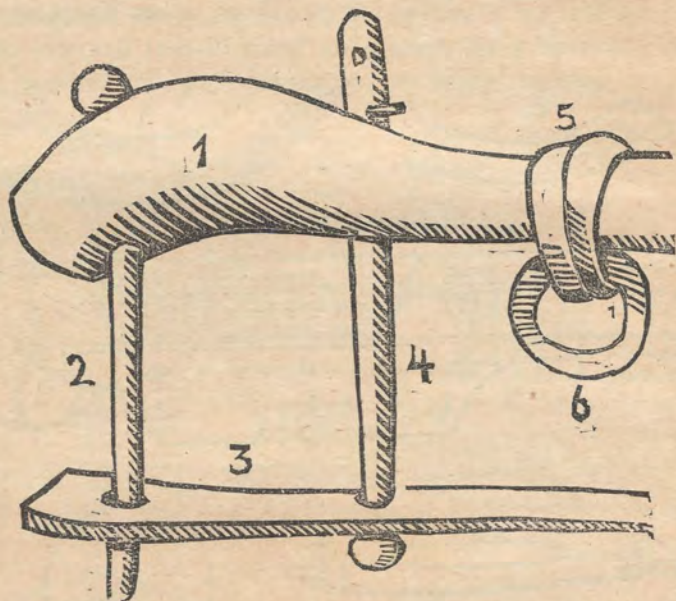

Рис. X. Ярмо: 1 = лутиці; 2 = завіски; 3 = підгорлиці; 4 = сніз (снози); 5 = привій; 6 — облук.

перший має »дишель«, а коний закладає ся до »орчиків« причеплених до »ваги«, а воловий має »віє« (рис. X. III) до якого закладає ся »ярмо« (рис. X. VIII). Кождий віз має »передну і задну кічку« (тічка) сполучені »розвором«. Назви поодиноких частий тічки диви на рисунках.

18. Раваш.

Низше наведені рисунки зазнакомлюють нас зі способом зазначування чисел у Гуцулів. Як весною зженуть люди вівці на полонину доїть кождий свої, а ватаг, зміривши держакон »полониче« верству молока, вирізує на полоничу »карбок« у місци, доки сягало

молоко (рис. XI. ч. 1) — се для него знак; а по сїм зарізує «карбок» (так само високо, як на полоничу) на палици того, чіє молоко мірив — се знак для ґазди, т. зв. «раваш». Літом приходять ґазди чергою забирати молоко, тоді то ватаг, приложивши до свого полонича раваш, який має інтересований ґазда, знає, кільки йому належить ся молока.

Всякі рахунки (громадські, робітничі) поміщує Гуцул на палици (рис. XI. ч. 2) або на звичайнім прутку, вирізуючи карби, з яких кожний означає одиницю, а лиш десятий звичайно відріжняє ся довжиною.

Рисунок XI. ч. 3, представляє війтівську палицю з сусідньої громади Пасічної. Як бачимо, неграмотний чоловік вирізував на різних місцях палиці карби і інші числа «хлопським писмом», а по сїм, де вони були вирізувані, пізнавав, що за рахунок показували. І так зазначено там, кільки полагодив війт ґрунтових спорів, а за полагоду не дістав заплати; зазначено виплачені ріжні належитости і число днів громадських робітників.

Робітники в бутинах дістають раваші, на яких зазначено все — і число днів праці і виплачені гроші і число пар постолів і сіль. Підприємець т. зв. кирон наклеє дощочок (на 1 dm довгих), в однім кінці продовбає дірку, насилить на шнурок або дріт і вже готова книга рахунків підприємства, яке має звичайно 8—10 тисяч корон

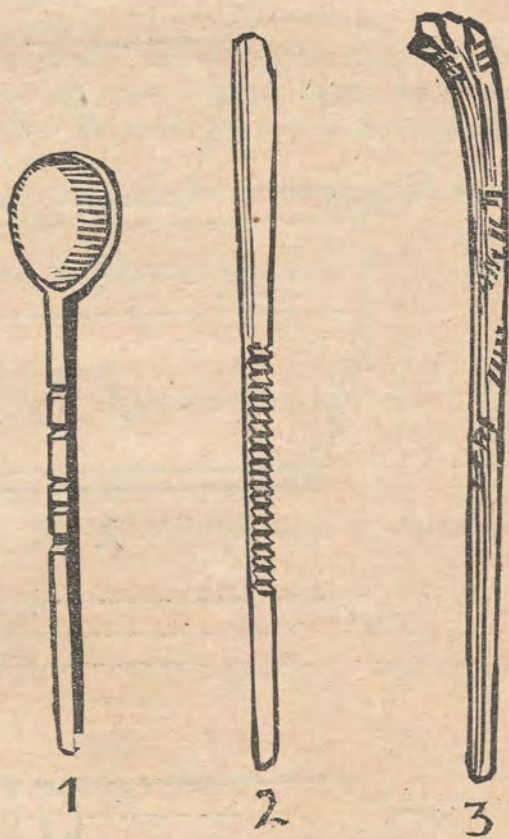
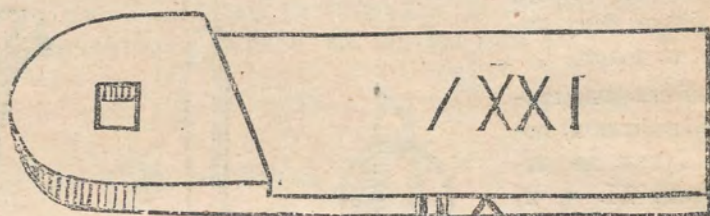
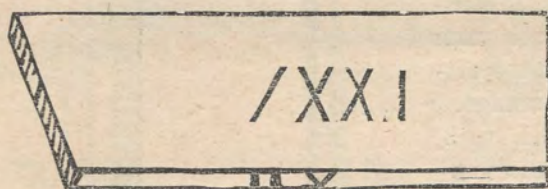

Рис. XI. 1 = полонич; 2 = палица поравашована; 3 = війтівська палица з рахунками.

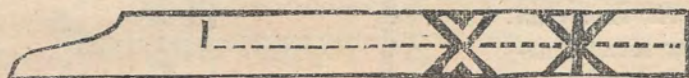
обороту; кождий робітник має там свою дощину, на якій значить кирон усе, що йому видав. Принято, що на верхній сторінці дощинки значать, кілько соли взято, на противній, кілько тютюну, на одній бічній сторінці пібрані гроші, а на другій робочі дні.

1

2

3

4

5

Рис. XII. 1 = раваш, а 2 = знята з него половина (на обох з гори записано число 5 і 21, а з боку 2 і 10); 3 = бічна стінка, де пишуть пібрані гроші; переривана лінія значить, що так переколять раваш (числа 50 і 100); 4 = друга бічна стінка, де пишуть робочі дні (числа 3, $\frac{1}{2}$, 5 і 10); 5 = стінка коротка, де значать число постодів (число 1 (пара) 1).

Наколи назначено що на дощинці, кирон надрубує (недалеко дірки) дощинку на скіс сокирою так глибоко, що як опять ножем розколе, то одна половина відділить ся від другої так, що робітник дістає наче купон — »раваш«. Як треба що порівнати, або що нового зазначити, то прикладають раваш до дощинки, від якої його відколено і зазначають се на обох (ножем).

Таке »хлопське письмо« має велике поважане в галицьких судах, де — як кажуть — »як пани то узраде, то уже ни питає ніц, лиш розрахує тай уже судит. То чистий рахунок — що у мене, то и у него, най каже, що хоче«.

Знаки на равашах вирізують заведи ножем. І так загально при-

нято, що ножем вирізаний прямовісний карбок означає чи-

сло 1,—скісний карбок

означає число 5, — карби вирізані

на вид скісного хреста

означають число 10,—при краю ра-

ваша зарубаний знак

означає число $\frac{1}{2}$, — скісний хрестик,

а під ним знак на число $\frac{1}{2}$

означає число 50, — а скісний

хрестик і прямовісна через него

означає число 100.

Володимир Гнатюк.

Купанє й паленє відьм у Галичині.

I.

Відьми — се звичайні жінчини, але обдаровані надприродною силою, якої інші жінчини не мають, а при якій помочи вони можуть виконувати такі діла, що нераз бувають неясні і при звичайнім людським розумінню неможливі. З сею силою можуть відьми уродити ся (коли вже й мати була відьма), але можуть її також набути через науку. Супроти того є два роди відьм: Відьми родимі і відьми вчені. Перші уживають звичайно свого знання обережно, не шкодячи нікому; другі бувають за те дуже злобні і послугують ся своїм знанєм майже все тоді, коли хотять як найдужше пошкодити комусь. Пізнати відьму можна по тім, що вона має короткий хвостик, або не має заросту на половім органі. Вчені відьми можна пізнавати лише при відповідних обставинах, приміром: Коли хто поставить на перший святій вечер під скатерть чосник, і потім посадить у черепок, аби ріс до Великодня, а на Великдень ідучи до церкви вложить його під язик, то побачить усі відьми в церкві, що стоять із дійницями на голові. Як заложить хто в церкві на Великдень капелюх на голову, то побачить також відьму. Коли хто відзначить собі на пущене перший пиріг і вийме його зварений, зашиє в капшучок та носить повісивши на шиї, не здоймаючи ніколи, то на Великдень пізнасть кожду відьму, бо вона поки увійде до церкви, цілує перше замок у дзвінниці. Можна побачити також відьму, колиб хто дивив ся на неї крізь дірку в дощі, де випав сук, коли робили домовину. Подібні способи, при помочи яких можна на певно розпізнати відьму, є ще й інші. Так само аби зловити відьму на горячій учинку — бо лиш тоді можна мати певний

доказ її швидливого ділання — треба знати до того окремі способи, прим. ловити її на шлюбний очкур; ловити на звичайний шнурок, але на відліт; прикрити її бороною і т. д. Коли хто не знає таких способів, а хоче зловити відьму, може потерпіти дуже, бо відьма готова потяти такого смільчака.

Від часу до часу відьми літають на Лису Гору (або яку иншу), найрадше під великі урочисті свята, і відбувають там свої наради, які кінчать ся нераз оргіями. Для полету мусять мати спеціально приладжену масть, яку або самі роблять, або дістають від своїх товаришок. Приладжують її звичайно в ночі, коли всі сплять. Спеціальним ножем копають вони тоді припічок, сіють на нім лен, який зараз росте, цвितе і родить. Вони обмолочують лен, витискають олій, додають до нього деякі складники, обмазують ся ним і сідають на коцюбу, міглу, терлицю або звичайний кіл чи палицю, які також смажують, і вилітають на них у комин. Присутна родина в дома не може завважати такого полету тому, що тіло відьми лежить увесь час на ліжку, а лише душа літає. Тому може відьма перелітати величезні простори в дуже короткім часі. Коли би хто підозрівав молодицю, що вона відьма, і в часі полету обернув її тіло так, що ноги стали би там, де голова, а голова де ноги, то душа вернувши до хати, не могла би втрафити до тіла так довго, доки його не обернено би назад, як лежало.

Відьми можуть прибирати так, як демони, инші постати, прим. різних звірів (коня, пса, свині, kota, жаби і т. д.), або й неодушевлених предметів, прим. решета, сита, клубка, полотна і т. д. Можуть також своєю силою надавати деяким людям иншу постать, прим. переміняють чоловіків у коний і їздять на них; нелюбого мужа переміняє відьма у пса, а потому у воробця. Можна одначе відобрати в них усяку силу, але лише тоді, коли в справу змішаєть ся піп і заклене відьму.

Відьма користуєть ся отже лише дочасно своєю силою; з кінцем життя сила уриваєть ся цілковито і відьма не переходить у демона. Сама смерть відьми буває дуже тяжка і страшна. Відьма мучить ся сильно і треба аж уживати окремих заходів, щоби помогти розлученню душі з тілом. Найчастійше осягаєть ся се тим способом, що розвалюєть ся в хаті комин, або виймаєть ся дошка в стели та пробиваєть ся діру в даху, куди вже душа знайде собі вихід.

Відьми займають ся найрізномроднійшими справами; вони крадуть зорі з неба; відбирають молоко у коров, а коли не можуть його з яких причин відобрати, то старають ся бодай зіпсувати його, щоби власитель не мав із нього хісна; псують полотна, сукна, платє і одяги; роблять у збіжу закрутки, через що спричиняють меншу ви-

датність; ворожать, шепчуть і чарують; вони відбирають подругам можливість мати потомків, а навіть сповняти подружні функції; вони псують подругам жите так, що найвзірцевійше їх попереднє жите переміняється в відносини між котом і псом; загалом нема у житю чоловіка такої справи, куди відьма не могла би влізти і пошкодити їй. І коли всеж таки зла не буває стілько, кілько можна би надіятися з великого числа відьм і їх злоби, то лише тому, що спричинене зло може відвернути та сама або инша відьма і так його загладити.

Не диво отже, коли з часом дійшло до того, що всякі нещастя приписувано чарам і не шукано їх причини в гігієнічних або фізичних умовах, але в злобних замислах людий. Доволі було найнезначнішої пригоди, щоби стягнути на себе підозріне; особливо в часі якихнебудь суспільних нещасть, як помір, голод і ин., хоробливо настрєсена фантазія народа розбуджувала незвичайну підзорливість. Причиною епідемій уважано звичайно так званих «опирів» і горе тому, на кого наліпили се п'ятно, хіба що він наслідком свого суспільного становища був недоступний для черні; інакше її дикі інстинкти не знали стриму¹⁾.

Се зовсім природне. Доки відьма не надуживає своєї сили, доки вона приносить дрібну шкоду і то лиш одній, або що найбільше кільком особам, доти багато може уходити їй безкарно; коли одначе зачепить інтереси загалу, як се буває прим. тоді, коли відьма — по народньому вірованю — здержить дощ і напле посуху, за якою йде голод, або коли напле хороби і викличе помір, тоді наступає реакція, народ шукає виновника — все одно, правдивого чи урєсеного — і старається зробити його нешкідливим усякими доступними йому способами.

Оттак виглядає відьма в народній уяві у своїй первістній одежі ще й до нині. Такий погляд на відьми сягає глибокої старини і був не лише у нас, але і в инших народів старого світа. Навіть під впливом християнства він не зміняв ся довго і все знане відьм приписувало надзвичайній природній силі, а не їх звязи з чортом. Західне християнське духовенство вважало відьми, й загалом усякі чари, останками поганства, тому коли й виступало проти них, то тільки з проповідями, з переконуванем, не уживаючи ніякої фізичної сили. Нагла зміна в сім напрямі наступає в західній Європі аж у XIII ст., коли повстала теорія, що всякі чари походять від діавола, що як дух зла і ворог правдивого Бога повинен разом із усякими прихильниками,

¹⁾ Київ. Стар. 1886, VI: А. С'флецькій, Колдовство въ Юго-Запад. Руси въ XVIII ст., стор. 206.

помічниками та прислужниками бути знівечений і знищений. На чолі походу проти відьм і чарівників стає не народ і не задля матеріальних утрат, але духовенство задля релігійних причин. Цілою своєю тодішньою силою впливає воно на світські влади в тім самім напрямі і від тоді починається нагінка на невинних людей, яка триває кілька століть, переминається ся поволи в правдиву оргію мордовання, потягає за собою десятки тисяч жертв і окриває ганьбою цілий захід Європи та сумежні з ним країни, що полишить ся все нестертою плямою в історії. Перший такий улегалізований морд сповнено 1275 р. в Тулузі, де спалили живцем 56-літню Анжелю Лябарет, запідозрену в тім, що мала тілесні зносини з чортом; наслідком буцім то того вродило ся чудовище, яке Анжелю мусіла годувати краденими й убиваними дітьми¹⁾.

Відкриване припусканих затій чарами стало від тоді якоюсь магією. Помір, голод, хвороба дитини, нещасний випадок, психічний розстрій, незначна невдача в якомсь підприємстві — все те було вислідком чарів. Дрібничкове почуте самоохорони й еґоїзму витворювало надмірну забобонну підзорливість, яка дуже часто доходила до куріозности²⁾. А до яких розмірів доходило мордоване людей за уроєні зносини з чортом, вистане навести, що 1487 р. спалено в маленькім німецькім містечку Равенсбурґу за згодою цісаря Максиміліяна 48 жінок³⁾! Із західної Європи перенесла ся та пошесть до Польщі, що для нас має значіне о стілько, на скілько до Польщі приналежала й Україна та користувала ся спільним законодавством. Перший акт спалення жінчини в Польщі на підставі судового присуду, а не самосуду, мав місце в Познані, 1544 р., де спалено Дороту Гнечкову. Остатний раз мали спалити в Польщі людину живцем на підставі присуду 1793 р.⁴⁾ І. Карлович⁵⁾ заперечує одначе сей факт, покликаючись на те, що в повисній згадці не наведено ані місця, ані осіб, та що се було неможливе по соймовій ухвалі з 1776 р., в якій сказано: »In causis maleficii i czarów... poenalitatem śmierci nazawsze znosimy«. І. Карлович подає як остатний факт улегалізованого палення, що мав місце в Дорухові, 1775 р.

На українській території, на скілько справи про відьми й чари поступали перед суд, а не були полагоджувані самосудом, послуговували ся судії при їх розбираню приписами маґдебурського права. Судові постанови городського статута містили в сім напрямі між иншим ось що: »Рене-

¹⁾ Ев. Пѣтуховъ, Серапіонъ Владимирскій, русскій проповѣдникъ XIII в., ст. 81. ²⁾ Киев. Стар. 1886, VI: А. Сѣлецкій, Колдовство въ Юго-Западной Руси въ XVIII ст., ст. 213. ³⁾ Тамже, ст. 202. ⁴⁾ Soldan, Geschichte der Hexenprocesse, 1886, II, ст. 327—328. ⁵⁾ Czary i czarownice w Polsce, Wisla, 1887.

гат, що вирік ся віри, має бути спалений. Та сама кара визначається і для чарівників». У доповненнях до кодексу маґдебурського права говорить ся те саме з іще більшою повнотою: »Коли би показало ся—так звучить XIV параграф—що хтонебудь учив чарів иншу особу або грозив кому чарами, а потім дійсно притрафило би ся нещасте тому, кому грожено, так само колиб на кого впало підозріне в чарованю наслідком його слів, звичаїв, зверхнього вигляду й инших обставин, властивих чарівникам, то на підставі певних поговорів належить таку особу обвинуватити перед судом і коли на ній покажуть ся признаки чаровання, її належить піддати мукам». Там саме означають ся й рами допиту (XXII §): »На муках належить допитувати чорнокнижника і чарівника про всі обставини його проступка: яких він уживав засобів, яким способом і в яку пору, які при тім вимовляв слова і сповняв діла; потім належить випитати, у кого вчив ся він чарів або яким способом присвоїв його поступоване, кілька разів звертав ся до нього і яке лихо кому вчинив«¹⁾.

Безпосередною причиною переслідування народом відьм і чарівників на Україні були факти посухи, голоду, помору. Релігійного підкладу не було ніякого. Народ добачував у відьмах і чарівниках істоти, що могли приносити шкоду його економічному добробуту. Се переконане опирало ся на вірі в реальну силу чарів, як і у всяку иншу силу, що могла викликати реальні наслідки. Така віра удержувала ся між народом постійно і жие й до нині, як се покажеть ся з дальших фактів.

Такого переконання тримав ся переважно й офіційльний суд на Україні. Від XVI до XVIII ст. пересунуло ся через українські суди немало справ про чари й відьми. Але тут не було нічого такого, що пригадувало би аналогічні західно-європейські процеси. То були звичайні цивільні процеси, в яких чари відгравали ролю знаряду для зроблення комусь шкоди. Вину міряно не чим иншим, як виключно висотою нанесеної страти і вона оставала би такою самою й тоді, колиб її спричинено яким иншим способом, а не чарами. Чортівську силу, якої прояв добачували в чарах, переслідували не тому, що вона чортівська, нечиста, але тому, що нею послуговували ся для спричинення комусь шкоди. В переконаню судіїв не було тої віри в організований демонічний культ, який викликав на заході проти себе систематичні переслідування, одушевлені фанатизмом і думкою, що винищене чарівників і відьм є службою для Бога. На Україні не виробив ся ніколи

¹⁾ Київ. Стар. 1886, VI: А. Сьлецкій, Колдовство въ Юго-Запад. Руси въ XVIII ст., ст. 234—235.

такий погляд на чари і з ним виступають хіба польські шляхтичі, що як католики переймали його очевидно від західної католицької церкви¹⁾.

Не диво отже, що на цілий ряд справ про чари, розбіраних перед судами, віднайдено лиш отсі, що кінчилися смертними присудами:

В 1652 р. вибухла якась епідемія в містечку Борисполі, переяславського полка. Хтось розпустив поголоски, що епідемію наслали баби чарівницї, а найбільше підозрівали про те Вівдю Тращику. Наслідком того її арештовано і постановлено віддати під суд. При арештуванню Тращика заявила: »Возьміт же, панове, і Путятиху, бо вона старшая наша есть; вона дівкою рядит ся і в косах ходит, молодою чинит ся, по дворах ходит і двори надихає; як який двір натхне, то всі вимрут«. Розуміть ся, що арештовано й Путятиху. По якимось часі відбув ся суд. Знайшли ся свідки проти Тращики і хоч їх посвідчення не були переконуючі, то суд, віддавши вперед бабу на муки, на яких вона признала ся до всіх підношуваних закидів, мабуть улягаючи настроєви переляканої людности, присудив її на смерть через спалене. Стоячи вже на стосі, кричала ще Тращика: »Попадоу і Путятиху і винничку згубіт, а не згубите, то гірше буде з вами«. Чи послухали судії сеї ради, не відомо, але Тращику таки спалили²⁾.

В 1690 р. розбирав сотенний суд у містечку Решетилівці таку справу: Міський писар Григорій Маркович внїс жалобу на козачку Гапку Пасьчиху, що вона грозила йому, що його дорогі жупани не послужуть йому довго та що їх дійсно щось цілковито понищило. Переслухана Пасьчиха не відпирала ся, але що перепросила Марковича і обіцяла на далі нікому не шкодити, суд на інтервенцію Марковича увільнив її. Та вже за пару тижнів внесла на Пасьчиху жалобу Налажка Гришківна, що вона їй понищила чарами сукна, полотна, сорочки, мітки, на що поставила й свідка. Крім того внїс на неї жалобу ще й козак Василь Неводничий, що й йому понищила плате та зопсувала корову. Ба ще й місцевий священник підпер жалобу, якому вона буцім то також понищила плате. Супроти такого числа жалоб і супроти того, що суд недавно вже був увільнив її, видано тепер присуд, що відповідно до постанов магдебурського права, приказуєт ся виновницю спалити³⁾.

В 1693 р. розбірано в новосанджаровськїм сотеннїм судї таку справу:

¹⁾ Ев. Пѣтуховъ, Серапіонъ Владимирскій, рус. пропов. XIII в., ст. 136—137. ²⁾ Ор. Левицкій, Очерки народ. жизни въ Малороссіи во второй половинѣ XVII ст., ст. 268—270. ³⁾ Тамже, ст. 276—280.

Місцевий житель, Яків Михайленко, з прізвиськом Бридуненко, вніс жалобу на свою давнішу служницю Приську, що вона чарами зіпсувала йому домашнє житє. Переслухана Приська признала ся до вини і заявила, що її навчила чарів Ющиха Гузієнкова. Та переслухана, признала ся також до вини, при чім вказала, що її навчила чарувати повитуха Семениха Литвиниха. Остання переслухана, зізнала: »А так, милостивії панове, як Ющиха привела, вибачайте, байстрия, а я у неї бабою була, то й учила де чому, жалуючи єї, щоб не було на неї поговору. Та ви, ласкавії панове, не турбуйтеся; коли дозволите, я хоч зараз піднімаюсь Бридуненкови мешканя поправити; буду старати ся, щоб Яків знову з жоною своєю по людски мешкав, як і з початку«. — Литвиниха була переконана, що така її готовість змие з неї вину, але судії подивили ся на справу інакше. По переслуханю свідків виявило ся, що чари були ось у чім: Приська, маючи злість на Бридуненка, що їй не заплатив заслуженини, кидала kota на пса, рвала з обох шерсть і говорила: »В якій згоді пес с кішкою живут, так нехай і Яків Бридуненко з жоною своєю мешкаєт«, при чім наведено й дальші подробиці чарованя. Маючи такі докази не лише на Приську, але й на Ющиху та Литвиниху, що ще в инших випадках чарували, суд опираючись на маґдебурські права, в яких 14 і 22 параграф говорить, що »чаровники и всѣ, котрым ся отъ чорнокнижства а зъ гусла обходятъ, кгда ся покаже, же таковыхъ речий иного училъ; албо кому грозилъ, а тому, которому грожоно, зъ того що злого пригодило, таковый каждый маєтъ срокгою смертельною карностью быты каранъ, то есть огнемъ спаленъ«, присудив усі три чарівниці спалити. Але сього було за багато самому Бридуненкови і за його вставленем змінено присуд на прогнанє їх із міста¹⁾.

Як бачимо, магістратські суди, які розбирали обжалуваня за чари, відносили ся до таких обжалувань мягко і поблажливо. Магістратські урядники старали ся або угодово покінчити справу, або легкими карами та арештами запобігти шкоді, що могла по їх думці вийти від чарів. Та в зовсім инше положене вони попадали тоді, коли позовником виступав шляхтич, дідач. Шляхтичі, представителі тодішньої інтелігенції, гляділи на чари не як на просте пристосованє знаня тайни природи, але приписували йому далеко поважнйше, антирелігійне значіне. Побояючись сильно чутливої шкоди від чарів, вони намагали ся, аби маістрати пристосували до обжалованих ними осіб усю строгість маґдебурського кодексу, замість звичаєвого права, осно-

¹⁾ Тамже, ст. 270—276.

ваного на народніх поглядах на чари. Ось вірець процесу веденого серед подібних умов.

В 1730 р. обжалував у Кременецькій магістраті дідич Лука Малинський свою кріпачку Мотруну Перісту за чари, домагаючи ся, аби з нею поступлено по всій строгости закона. П'ять свідків односілчан зізнало, що Мотруна сказала в їх присутности такі слова: »Я маю вже паню в своїх руках; коби мені ще вдало ся позискати прихильність пана, то я бояла би ся тоді лиш одного Бога«. Надто зізнали два свідки, що обжалувана в суперечці з ними відгрожувала ся їм ось як: »Тоді твої відносини поправлять ся і повіддаеш свої доньки, як виросте тобі на долони волосе. Ти будеш такий бідний і голий, як гола твоя долоня«. Обжаловану переслухали в магістраті. При переслуханю вона сказала: Я спускаю ся на Господа Бога, на пана і на паню; аби місяць світив на до мною, а звізди колом побю. Чи я признаю ся, чи ні, однаково, я все мушу згинутися. Суд признав таке зізнане недостаточним і стосуючи ся до параграфів магдебурського права, віддав обжаловану на тортури. Три рази розтягали її члени бльоками й шнурами, три рази прикладали до неї розжарене зелізо, вона запевнювала постійно, що не знає ніяких чарів, та що її обжаловано на підставі сплетень, рознесених її сусідкою Корнихю. Суд розглянувши зізнане, не вважаючи на заперечуване обжалованої, опер свій присуд виключно на зізнаннях свідків і приложивши до неї всю строгість магдебурського кодексу, засудив її на смерть, головню за погрози звернені до дідичів¹⁾.

Розглядаючи такі страшні справи, як палене живих людей і то невинних, треба розрізняти все дві річі: а) Чи се було законом признане вимірюване справедливости. б) Чи се був народній самосуд. До одного і до другого випадку треба прикладати иншу міру оцінки. В першій випадку трудно знайти якенебудь оправдане навіть тоді, коли допустимо опановане загалу якоюсь манією (релігійною, чи иншою) та жаждою приглядати ся мукам, бож закони укладають усе і виконують освіченіші верстви, які при сповнюваню своєї власти повинні кермувати ся якимись висшими мотивами, а не лише кровожадними інстинктами темної черні. В другім випадку можна знайти деяке оправдане в вірі буцім то покривджених, матеріяльно чи морально, та в їх темноті. Такі самосуди мали місце у всіх народів на протязі цілого історичного життя людства і мають до нині (прим. дуже часті самосуди над конокрадами або й иншими злочинцями в Росії) і то не тільки у некультурних народів, але і в високо розвинених

¹⁾ В. Антонович, Колдовство, ст. 30—31.

(прям. лінч в Америці, що існує досі). Для прикладу наведу по одному подрібному фактові з життя наших найблизших сусідів, щоби не здавалося, що даліше подавані виїмки з судових процесів, властиві лише нашому народові.

Отже Поляки купали, били, а нарешті утопили одну бабу в Халупах, Вейгеровського пов. ще в 1836 р., підозріваючи її, що вона зчарувала хорого від кількох літ рибака Яна Конкля¹⁾.

Окружний суд у Новгороді розбирав 1879 р. справу кільканайцятьох селян, що спалили живцем Аграфину Ігнатьєву, вдову, підозріваючи, що вона наслала уроки на хору селянку, яка від того умерла. Присяжні судії признали обжалуваних селян винними, а суд засудив трьох на церковну покуту, тринайцятьох увільнив²⁾.

Наведу тепер приклади таких самосудів у нас, на скільки вони відбилися відгомонам у судових процесах і були досі оголошені друком.

В 1710 р. навістили Україну помір і саранча. Приписуючи се відомській силі, мешканці міст. Олишевки «взбунтувались, многихъ женъ, признавая ихъ, яко за відомство, пожгли». Спалили тоді не тільки простих козачок, але й маму бунчукового товариша Михайла Биховця, чим покористував ся він і хотів справу виексплуатувати в свій виключний хосен, тягаючи людей по судах до 1717 р., доки мешканці не звернули ся за опікою до гетьмана і не дістали від нього оборонного увіверсалу. Своім боком, що винні були всі покарані властями і то одні смертю, другі буками, а треті довгою вязницею³⁾.

В 1720 р. розширив ся помір по Волині і навістив містечко Красилів. Міщани зійшли ся на раду і прийшли до переконання, що його наслав не хто инший, лиш Проська Каплунка, якій було 120 літ. Її арештовано зараз, а рівночасно вислано шукати знахоря і питати, чи дійсно помір ширить ся через Каплунку. Діти і внуки арештованої звернули ся тоді до управителя Красилюва, щоби її випустив за порукою, на що той згодив ся. Тоді забрав стару її зять, Федір Мельник, виїхав із цілою родиною з містечка і заховав ся в дугах над рікою Случею. Але тимчасом вернули від знахоря делегати, яким він потвердив, що Каплунка наслала на містечко помір. Зараз кинули ся одні шукати Мельника зі старою, а другі копати яму і лагодити форост. Незадовго привезли Каплунку і не питаючи, чи вона винна що, закопали її по плечі в яму, притоптали добре довкола землю, накидали

¹⁾ Wisla, 1887, ст. 56. ²⁾ Тамже, ст. 222. ³⁾ Київ. Старина, 1883, XI: П. Ефименко, Судь надъ вѣдьмами, ст. 388—389.

на бабу форосту і запалили. Рівночасно зажадали від її зятя млинського каменя, привезли на місце карі і накрили те місце каменем¹⁾.

В 1738 р. вибух на Поділю помір. Мешканці села Гуменець бажаючи охоронити своє село від зарази, урядили по своїх полях у ночі процесію. Випадок хотів, що в сусіднім селі у шляхтича Мих. Матковського пропав кінь і він шукаючи його з уздечкою, натрапив на процесію. Гуменчани переконані, що се ніхто инший, як опир, що навів помір, оббили його страшно і непритомного лишили на поли. Матковський по часі прийшов до себе і заволик ся до дому. Але Гуменчани довідавшись, що він живе, пішли гурмою до сусіднього села і зажадали від його дідича видачі Матковського. Дідич не хотів, але коло полудня рознесла ся поголоска, що він не противний видачі. Не чекаючи довго, Гуменчани виважили двері, забрали тяжко побитого Матковського і повели до Гуменець. Тут дали йому наперед 50 буків, а потім зачали радити, що з ним робити. Більшість кричала, щоби його палити; шляхтич Вишинський протестував, що шляхтича не можна палити без засуду городського суду, але коли його приперли до муру, бажаючи на нього зложити наслідки за випущене опи́ра живим, він не устояв при своїм; колиж шляхтич Скульський заявив, що зложить 100 золотих, як буде кара за спалене, ніхто не надумував ся довше. Зараз приведено священника, щоби висповідав Матковського, по чім передано його трьом експертам; один вложив йому в уха камінці, заложив на голову пояс зі шкіри і скручував його сильно з заду так, що камінці втиралися ся що раз більше в тіло; другий намазав йому рот свіжим гноєм, а третій намочив стирку в деготь і обв'язав нею очи Матковському. Опісля навезли 20 возів соломи і 40 возів дров, уложили костер, витягли на нього Матковського і спалили. Спалили також його одіж, принесену з його дому²⁾.

В 1770 р. вибухла на Україні чума. Вона зайшла і до села Війтівки в Уманщині та почала забирати одного мешканця по другім. Перелякані селяне почали шукати за її жерелом і переконали ся, що то їх піп, як опир, виробляє їм такі збитки. Запитана в сій справі попадя потвердила, що піп опир і ходить ночами по селі; коли се ствердила ще й попівська кухарка, селяни не вважаючи на заперечування попа, накинули ся на нього з колами, приголомшили, пробили опісля осиковим колом від плеча до плеча і ще на пів живого закопали в землю. Власти потягнули за се до відповідальности лиш од-

¹⁾ В. Б. Антоновичъ, Колдовство, ст. 16—17. ²⁾ Тамже ст. 17—18.

ного учасника, бо всі інші повмирали на чуму, хоч опира вже не було, але й того увільнили, хоч мотивів увільнення не знаємо¹⁾.

В 1770 р. спалено в містечку Ярмолинцях, Поділь. губ., в часі чуми, зайшлого з Турції Йосифа Мароніта. Він стягнув на себе підозріне тим, що протягом кількох літ займав ся ліченням і то з добрим успіхом. Його спалили вкинувши перше в бочку зі смолою²⁾.

В. Завадський у статі про Гуцулів (Kłosy, 1873) говорить між иншим таке: »Нераз знущали ся над найневиннішими жінчинами, вважаючи їх за відьми, що спричинювали нещастя. І так приміром у роках великої посухи та голоду згонювано всі жінчини, особливо старі, до води і купано для пізнання, котрі з них відьми, що заслугоють на кару. Карано страшно. Найтяжшою карою було печене на огни, над стосом запаленої тернини. Тоді добачувано також часто душу спаленої відьми, що вилітала з тіла в виді птаха. Останній раз відбуло ся таке купане і страшне каране відьм 1827 р. у Микуличині«³⁾.

В часі великої холери в 1821 р. почали люди сильно мерти між иншим у Нагуевичах, Дрогоб. пов. Якийсь хлопчина, признаючись, що належить до опирів, вичислив цілий ряд своїх односільців, які буцім то також опирі і потинають людей. Перелякані селяни зібрали ся на раду і постановили всіх вичислених опирів спалити на терновім огни. Зібрали ся одного дня на майдані, зігнали опирів, покували і почали кидати на огонь. Деякі з них померли зараз, деякі обпечені сильно мучили ся ще по кілька день, поки померли, а дехто вспів видерти ся і втекти. Розумієть ся, що по спаленю опирів холера не уставала. Провідників сього насильства потягли опісля власти до відповідальности, але позасуджувано їх лиш на недовгу вязницю. В сусіднім селі, Ясениці Сільній, спалено тодіж одного чоловіка, а до дальшого паленя не допустив місцевий парох, що як раз на час вмішав ся в справу⁴⁾.

*

*

*

Палене відьм було вже карою, але кару попереджали ще всякі розсліди й доходження, з яких можна було вивести вину обжалуваної. Крім переслухування свідків, роблено ще різні проби з обжалуваними. На заході зібрані вони були в отсих п'ять точок:

1) Огонь. Сей спосіб дуже давний, а сліди його подибують ся вже у Софокля. До процесів відьм його втягнуто дуже вчасно, але в XV ст. занехано.

¹⁾ Київ, Старина, 1890, II, ст. 338—341: Убийство упыря въ Киевщинѣ во время чумы 1770 года. ²⁾ В. Б. Антоновичъ, Колдовство, ст. 18—19. ³⁾ Wisła, 1887, ст. 61. ⁴⁾ Київ. Стар. 1890, IV, ст. 101—120: Миронъ, Сожженіе упырей въ с. Нагуевичахъ въ 1831 г.

2) Холодна вода.

3) Важене відьм у тім переконанню, що правдиві відьми повинні бути дуже легкі.

4) Колене голкою бородавок на тілі, при чім відсутність болю була признакою, що суд має діло з правдивою відьмою.

5) Обсервація, як багато обвинена плаче на тортурах; коли мало, значить, винна¹⁾.

Найбільше розповсюдженою пробою було купане обвинених у холодній воді. Воно опиралося на переконання, що вода, як елемент освячений актом хрещення Христового, не приймає в себе нічого нечистого, отже й відьм та чарівників. Але переконане про святість води істнувало ще й перед заведенням християнства, а навіть полишалися деякі вказівки, що такий погляд був і в старій Русі. Супроти того треба прийняти, що до поганського погляду про святість води прилучився опісля й християнський, що вода освячена хрещенням Христа.

Перша письмена звістка про пробу водою відносить ся до 829 р., коли Людвик Побожний видав приказ, »ut examen aquae frigidae, quod hactenus faciebant, a missis nostris omnibus interdicatur, ne ulterius fiat«²⁾. Сю саму заборону видав опісля й Льотар, що помер 855 р.

Про купане й падене відьм на Русі маємо дуже вчасну звістку в Араба Андалюсі³⁾, бо вже в XII століттю: »Tous les vingt ans les vieilles femmes de ces pays (des Slaves) se rendent coupables de sorcellerie; ce qui occasionne des grands troubles parmi le peuple. On saisit alors toutes celles que l'on trouve dans cette contrée et on les jette, pieds et poings liés, dans un grand fleuve, qui y passe. Celles qui surnagent sont réputées sorsières et livrées aux flammes; celles, au contraire, qui s'enfoncent, sont déclarées innocentes de toute sorcellerie et remises en liberté«.

Ся звістка може послужити нам найкрасшим доказом, як раз закорінений звичай в народі жие довго та як тяжко його викоринити навіть тоді, коли з ним воюють ся; колиж якийсь звичай полишається в спокою і не звертається на нього уваги, тоді очевидно він іще довше й сильніше буде держати ся. По аналогії можемо судити також, що й народні вірування, обряди і звичаї та злучені з ними церемонії й пісні (такі як гаївки, колядки, весільні, купальні, обжинкові

¹⁾ Ев. П'єтуховъ, Серапіонъ Владимирскій, ст. 84—85. ²⁾ Тамже, 85.

³⁾ Charmoy. Relation de Mas'oudy et d'autres auteurs musulmans sur les anciens Slaves. Mémoires de l' Akademié des Sciences de S. Petersbourg, VI t. II, livr. 4—5, p. 342—3.

пісні і т. д.) походять із так само давних часів, хоч про них не доховалося у наших старих письмених пам'ятках ніяких звісток.

Таких купань уживали у нас і офіційальні суди (рідко) і самосуди. При останніх нераз і кінчила ся ціла афера на викупанню молодичь та на обсянню їх. Наведу про те ті письмених звістки, що полишали по собі сліди в процесових актах.

В 1709 р. шляхта села Підфилия на Поділю радила ся в часі посухи над тим, що робити, аби відвернути посуху, наслану очевидно відьмами. На перший раз приказано всім селянкам носити ведрами воду зі Збруча і поливати нею хрест, що стояв при дорозі в значнім віддаленю від села. Селянки сповнили сей приказ, тому признано їх невинними. Треба було отже шукати тепер винних між шляхтянками. Шляхтич Дружковський винен був значну суму гроший шляхтичці Яворській, а що вона все впоминала ся в нього, то він постановив пімстити ся на ній і кинув підозріне, що то вона відьма. За спільною порадою усталили шляхтичі над Збручем бльок, прикликали Яворську і на приказ Дружковського селяни розібрали її до гола, звязали окремим способом, установленим для таких проб (великий палець правої руки привязували до великого пальця лівої ноги і так само на вхрест). Потім протягли поміж звязані члени шнур і почали підтягати Яворську на бльоку в гору та спускати в долину на воду. А що вона при тім тонула, то її признано невинною¹⁾.

В 1711 р. на жадане шляхтича Федора Ковнацького мусів магістрат м. Дубна зарядити купане міщанок, підозрених у спровадженню посухи. Десять міщанок, що підчас купання не тонули, арештовано, але на просьбу і за порукою мужів випущено їх із вязниці з тим, що на візване мають ставити ся до суду²⁾.

В 1833 р. купано в часі посухи женщан у селі Подорожнім, у Чигиринщині; одних купано примусово, при чім занурювано їх звязаних, инші купали ся самі добровільно. Кілька женщин признано відьмами, бо не тонули в воді і хоч їм не зроблено нічого злого, то всеж мусіли набратися стида, а всі насмівали ся з них. Дошч одначе і по викупанню не пішов. Про купане довідали ся власти і виточили ініціаторам, атаманови Яковови Терещенкови та сотському Никифорови Гекалови процес, який тягнув ся п'ять літ і скінчив ся засудом обвинених на 10 нагайок кожного. Крім того передано консисторському суду для покарання місцевого пароха о. Грушевського, що мав ініціаторів благословити на діло, але кінець справи в консисторії невідомий³⁾.

¹⁾ В. Б. Антонович, Колдовство, ст. 27. ²⁾ Тамже, ст. 26—27.

³⁾ Київ. Старина, 1885, XI, ст. 566—570: К. Цыбульскій, Всенародное купанье вѣдьмъ въ озерѣ и судебная отъ того волокита.

При кінці 50-тих років XIX ст. (перед кінцем кримської війни) відбув ся суд над відьмами в селі Полонецьким коло Уманя. Над ріку зігнали підозрілих жінок, за якими йшла гурма людей. Гурма полишила ся в означенім віддаленю, а жінок судії розібрали до гола, звязали руки й ноги, перевязали шнуром і спускали в воду лицем у долину. Коли спущена жінка йшла під воду, її витягали, проголошували невинною і казали одягати ся. Колиж випливала зараз на верх, її витягали з води і з криком гнали в село голу. Відьм було дві. Купане відбувало ся коло полудня і на нього дивили ся люди навіть із сусідніх сіл. Що дальше стало ся, невідомо¹⁾.

В маю, 1872 р., підчас довгої посухи, заряджено в селі Джуркові, Станісл. пов., на загальне домагане селян насильне купане жєнщин, щоби тим способом викрити відьму, яка задержує дощ. Не вважаючи на переконування місцевого пароха селяне зігнали жінок, отружили їх і цігнали до ріки, де вже приготовано руштоване на купіль. Над рікою приказано жєнщинам роздягати ся до гола, а котра не хотїла, ту роздягано насильно, розпускано волосє, звязувано оба великі пальці рук, а руки з ногами, привязувано їх під пахами шнуром і спускано кожду кілька разів у воду. Декотрі жінки розхорували ся наслідком купелї, а одна показувала в часї судової розправи одержану тоді рану і жалувала ся на притупленє слуху. Суд над виновниками відбув ся в серпни 1873 р. і їх позасуджувано на кількамїсячну в'язницю²⁾.

В 1885 р. в селі Пересадівцї, Херсонської губернії, в часї довгої посухи, селяни підозрівали три баби, що вони відьми і задержують дощ, завели їх у ріку і купали насильно, кидаючи на них іще й інші погрози. Цікаво, що баби піддержували сами віру між селянами в те, що вони відьми і уйшли грубшого насильства лише через те, що вказали розяреним селянам місце, в котрім буцим то сховали дощ. Вїйт із присяжними ввійшов до хати одної відьми і там знайшов заліплєні в каглї два пильники й один замок. По сїм селяни успокоїли ся хоч дощ таки не пішов³⁾.

Г. Де-Воллан говорячи про Спішаків і Крайнян, згадує, що вони «во время засухи заставляют жєнщинъ купаться и, въ случаѣ сопротивленія, насильно бросаютъ ихъ въ воду, чтобы обнаружить колдунью, по милости которой продолжается бѣдствіе»⁴⁾. Не наводить одначе ніяких фактів, ні місцевостий, ні часу, де се діяло ся, коли і як часто.

¹⁾ Киев. Старина, 1883, XII, ст. 699—700. ²⁾ Dr. Rosenblatt, Czarnowica powołana, Warszawa, 1883, ст. 63. ³⁾ Ев. Пѣтуховъ, Серапіонъ Владимірскій, русскій проповѣдникъ XIII вѣка, Спѣтербургъ, 1888, ст. 135. ⁴⁾ Г. А. Де-Волланъ, Угро-русскія народ. пѣсни, ст. 25.

В Луцькім повіті записано оповідане, в яким говорить ся про купане відьм у часі посухи на приказ дідича. Одна женщина не тонула, тому її зачали бити. По сім пустив ся зараз такий сильний дощ, що люди ледви повтікали до домів¹⁾.

Дуже докладно описане купане відьм в оповіданю Гр. Квітки »Конотопська відьма«, де кілька жінок топить ся, а одну, що плаває, бють селяни як відьму. Що сей звичай узяв Гр. Квітка з життя, на се вказує одно місце в його листі до Плетнева з 8 лютого, 1839 р., в яким він, посилаючи Плетневу »Конотопську відьму«, завважує: »Топленіє вѣдьмъ при засухѣ не только дѣло бывалое, со вѣсьми горестными послѣдствіями, но къ удивленію и даже ужасу, возобновленное помѣщицей сосѣдней губерніи«²⁾.

Про подібні купання женщин у инших народів Африки, Азії й Європи (особливо західної й полудневої: Англія, Німеччина, Франція, Чехія, Сербія, Чорногора) можна найти приклади в статі проф. М. Сумцова на сю тему³⁾. Він зазначає, що про купане відьм приходять уже звістки в іранській Авесті та в індуській книзі законів Ману. Звичай сей виступав у різних формах, то як звичаєве, то як кодифіковане право.

Хоч на Україні не доходило ніколи до такого масового нищення людей, як у західній Європі, то всеж поодинокі випадки — особливо самосудів — повторяли ся на всім протязі нашої історії. Треба одначе при сім зазначити, що в нас усе знаходили ся освічені мужі, які виступали проти такого варварського звичаю. Згадаю тут лише про два такі виступи: найдавніший (з XIII ст.) і найновіший (з кінця XVIII ст.), що переходили ся в письменних памятках.

Майже рівночасно з тим, коли в Тулузі спалюють живцем першу жінку на підставі судового присуду (1275 р.), у нас виступає з горячою проповіддю проти купання й палення відьм архимандрит Київонечереської лаври і при кінці життя новгородсько-суздальський єпископ Серапіон († 1275 р.). Ось якими горячими словами промовляє він, послугуючись при тім навіть острою іронією:

...И^{же} єще поганьска^ѣ шьбычаа держи^{те}: волхво(ва)нию вѣрше^ѣ і пожигае^ѣ огне^ѣ невинныа члѣвкы и наводите на всь миръ и грѣхъ оубийство; аще кто и не причастиса оубийствѣ, но всьмины выхъ въ единой мысли, оубийца же вы^ѣ; или могаи помощи, а не поможе, аки самъ оубити повелѣ^ѣ є. О^ѣт^ѣ которы^ѣ книгъ или

¹⁾ П. Чубинський, Труды, I, ст. 26. ²⁾ Г. Данилевскій, Украинская старина, Харьковъ, 1866, ст. 253. ³⁾ Культурныя переживанія. Ч. 4: Испытаніє вѣдьмъ водой, ст. 23—26.

скоти ваша? Какъ не срамно? Какъ смѣють такові говорити и оставитися въ своемъ дурачествѣ, сієсть разсуждать, яко мертвіи суть видмы или просто рещи опирѣ и въ нощи исходятъ отъ гробовъ и умертвляють скоти вашия«¹⁾).

II.

З огляду, що звичай купання й палення відьм такий старинний і перетривав у нас стільки століть, але тепер безперечно вигиб уже і то безповоротно, хотів я дізнати ся, на скільки про нього полишало ся згадок у народній пам'яті. Супроти того звернув ся я в 1908 р. до своїх сільських знайомих із проською, щоби пошукали за його згадками, списали, що вдасть ся, і прислали мені. У відповідь на те дістав я отсі записи, що друкую понизше, а щоби справа була кождому ясна, мусів я в попереднім розділі освітити її відповідно. Хто бажав би докладнійше ознайомити ся зі справою, яка має дуже велику літературу, той — крім цитованих повисше праць — знайде всі найважніші вказівки в отсих працях М. Сумцова: 1) Колдуны, вѣдьмы и упиры (библіографическій указатель). Харьковъ, 1891 р., 50 ст., 8°. Тут зібрана бібліографія літератури на різних мовах. 2) Малюнки з життя українського народного слова. І. Харьків, 1910, ст. 141—142. Тут зібрана найважніша бібліографія, що відносить ся до української демонології.

1. Купанє відьм у Кнігинині²⁾.

То ще було за небожика віта Семане Грицулека, тата сего, що тепер є (і мешкає коло нової церкви). Була велика посуха. Околичні села нарікали, що в Кнігинині є відьма і через ню не падає дощ. Длятого віт наказав, що усі жінки, старі й молоді, жінки й дівки, мусет іти в неділю по службі божій купати. Погода була гарна. Котра не хотіла йти, то Кароль Мацей, присежний, приганєв. Одна дівка угринівська, що служила в гаракарни (де робет горівку), хтіла показати, що вона перша скупає сі; скочила у воду тай за нев лише забулькотіло. Тогди Василь Нестерек дав нурце і вікігнув єї, казав привести свого конє, положив сі червом на конє і казав гнати гальопом.

¹⁾ Київ. Старина, 1890, IV, ст. 106—107: Миронъ, Сожженіє упырей въ с. Нагуевичахъ въ 1831 г. ²⁾ Володимир Михайлович чув 1908 р. в Космирині, Буцацького повіта, від селянина Федька Остапа, що по другім боці Дністра, в селі Долині (напроти Космирини), купали колись відьми. Подробиць про се не записав одначе.

Як кінь вихлюпав з неї воду, прийшла до себе. (Ще жие до нинішнього дня на Угринові).

Потому принесли (бо дуже стара була) стару Петрашку (=Петраш), розібрали її і побачили фіст. Вона казала: Видите, люди, я нічо не винна, я так сі вродила. Як влізла в воду, дощ пустив сі, ллев як з коновки, так що на людех ані рубце сухого не було.

Васила Петрашка стара має 60 літ, а то ще її мама!

Зап. від Теклі Бурко у Кнігинині, Станіслав. пов. *Семен Бурко*.

2. Купанє відьм у Красноїлі.

На Головах був війтом давно Грицьо Доників (Арсеніч), а при-сіжним тай поліцияном був Лукин Юринджін (Зеленский). Але то давно була велика посуха тай ни падав дощ. Але мижи людьми зробив си великий г'вавт, шо відьми сперли дощ. Це біда. Люде ждуть, ждуть дощу, а то нима дощу. Але нарешті си врадили, шо треба усі відьми гнати на вигоду и там з мосту у воду метати. Бо то так є, шо котра відьма, то має спливати на воді, а котра ни відьма, то має у воду потати.

Пишов Луцьо Юринджін у село тай зачев гонити усу челідь угаль на Красноїль на Вигоду (на ріку Черемош). Луцьо иде тай кричі: »Ні ориндочки, усі жинки и дівки идіт на Вигоду; и там мають пригнати Гирлічіху (жинку мандатора Герлічки з Устерік), бо кажуть, шо и Гирлічіха відьма. Вас там, усу челідь, мають розболікати и кожду голу мають силети до швари и метати у крутіж з мосту на Вигоді у ріку. Та котра буде ни відьма, то ни ме спливати на воді, лиш просто потане у воду. А котра буде відьма, то хотьби їй записав у воду, то вна буде однако спливати. А котра буде спливати, то будим їй у воді топити, аби ни сперала дошє«.

Та лише Луцьо дес обийшов пив села, а то лиш на небі си евила вити хмарка, вити, вити, тай си нараз захмарило ціле небо, — ий Господи, ек ни плюне плова, з гирьков бідов утік Луцьо т хаті спередь дощу. Такий дощ пустили відьми, лиш аби їх ни топити. Отак давно робили, скоро ни було дощу, а вид разу евеє си дожь.

Зап. від деді Дмитра, 78 літнього старця, в Головах, Косівського пов., 1908 р. *Петро Шекерик Доників*.

3. Підкурюване відьм.

В Королівці була пані Зембовичка, то вна казала зігнати всі відьми і всі опирі до кухні, нарубати сухих вербів, тай курити, аби

сї признали гет всї, котра від чого відьма, бо то були відьми від віника, коцюби, від дожджу і гет-гет від усього. Курили так, що клали огонь на землі, тай поливали водов, аби сї дужи курило. А мого чоловіка сестру пустили, бо ни була відьма. А як сї котра признала, то замикали і до арешту в Королівці. Мучили їх так зо три місяці, ни давали ні їсти досить, ні пити, от аби лиш дихала на світі.

Зап. від Юрихи Чубанючки в Кропивищу, Коломийського повіта
М. Приймак.

4. Припіканє відьми на огни.

Дідо оцего Івана, шо в него читальні, розказував за відьми. Казав, шо це сї діяло у Текучи коло Березова, шо вже котрих знали в селі, шо вони пеуют корови, ни пускают дождж і так далі, — бо відьма є й так, шо можи й чоловіка потьити — то збирали їх до купи, візали руки з ногами, клали ватру і сильили так до жердки з ногами і руками, озмут два так на плечі друк, а плечі парили. І котра вже була така, мусїла сї признати, тай обіцяла, шо вже ни буде пеувати худобу. Вже як так зробили з тими відьмами, то вни вже дали спокій худобі, як їх віпарили на вогни.

Зап. від Дмитра Куриляка в Кропивищу, Коломийського повіта
1908 р. *Евген Кульчицький.*

5. Погроза паленєм.

Тота Марусі Перцова в Березові казала за всї відьми в селі людим. Коло млина була дужи глибока вода, не велика, али глибока і потому брали тоти відьми у тоту воду і пускали линвами. Котра душі чиста, то потавала аж до дна, а котра відьма, то пливала так, як качка на воді. Али нічо їм ни казали, лиш наказували, аби ни шкодили, бо убют, або спальи, аби ни була одна з другов. І потому тота Марусі сказала, шо у своїх трох керницїх має по зірниці, шо з небесїв взяла і потому ни могли з неї нічо порадити і поволи повіпускала зірниці назад на небеса. Вітак умерла, тай нічо ни було. Вна казала, шо є такі опирі, шо рубають вужьивки на плотах, аби пукали.

Зап. від Дмитра Малковича в Зібранівці, Коломийського повіта
М. Приймак.

6. Спаленє неживого опира в Березові.

Там у нас у Березові, відкі я родом, був один чоловік, шо може й не був опирь, тай умер на морозі на дворі і як його сховали, то до-

кучьив людям, ходив і кричъив. Потому була відьма, називала сї Марусї Перцова, а і ніхто нічо не казав, бо вона сї сповіла, що вона відьма, тай що не буде шкідлива. Вона сказала за того чоловіка: Робіт що з ним, бо як вілетит на церьков, то буде зле. Віконайте іго з ями і киньте в огонь і спаліт. — І потому, як іго спалили на терновім огни за селом, то вже не чути було ні вівкані, ні нічого.

Зап. від Дмитра Малковича в Зібранівці, Коломийського повіта
М. Приймак.

7. Паленє відьм у Ключеві.

Мій дїдо розказував, що то було в Ключеві, там були відьми і візитували їх сами люди і тогди котра відьма була і мала хвіст такий і тогди вели їх на гору, та гора називала сї Готарь і там клали терновий огонь і зезували і кидали їх до того огню, ни лиш чилдину, али й хлопів, котрі мали тоти хвости. Трафели сї й хлопи й жінки й дівки, бо вони ни пускали дождж іти, бо вже бояли сї, аби їх білше ни шукали. А тато мій казали, що кімуют, як дїдо ходили туди дивити сї, бо від нас багато людий ходило. Відти давали знати, коли того буде, от гей теперь віче, тай хто хотів, тай йшов.

Зап. від Ілька Стовпюка в Іспасі, Коломийського пов. *М. Приймак.*

8. Спаленє відьми в Золотім Потоці.

То було давно, старі люди повідають, жи ни було через довший чис дошу, посуха була страшенна. Певно відьма відганєє хмари! Взяли ревідувати баб. Кличут до вуреду громадского всіх баб зі села і вибирають кілька підозріних, вежуть одну за другою і мечуть в воду. Всі впирнають, тільки одна така страшна, з великими зубами не впирнає (то була відьма). Тамтих витегнули і відьму також, поставили великий стіс, привезали її до слупа і підпалили. Коли но вогонь дістав се до її одежі, зараз повстав вітер, буря надійшла і тим способом люди виратували се від голоду. Відьма згоріла і від того часу вже білше не було посухи.

Чиста вода не прийме відьми до себе, тому то тамті баби невинні тонули, а відьма плила по верха, гей на човні.

Зап. від Гриця Гука в Золотім Потоці, Бучацького пов. *Михайло Боднар.*

9. Спаленє відьми в Березові Вижнім.

В Березові Вижнім, селі Печеніжинського повіта, є закуток, званий »Згарищем« тай ціла часть села, цілий »Кут« зветь ся так, мабуть від того місця.

— »Згарище« то »згарище«, колись давненько згоріла там хата, церква, а може й — коршма, остало згарище, а на ній зацвило нове жите, тай кінець — думав я собі нераз. Та недавно довелось мені почути про »Згарище« дещо цікавіше. Не буде тому й повної сотні літ, як на тому місці спалили селяни живу жінку, котру уважали за відьму. Палили там часом й опирів, та вже не живих. Мій недалекий сусід, Семен Бойчук, котрому старість записала вже семей хрестик, пригадує собі з оповідання свого тата покійного, як то було. »То« — каже — давно не так бувало, як тепер! Тепер то деє Бог того вітлумив, тай люди в відьми не віре вже, звичайно молодикі, тай пани не хотѣли вірити, сміють сі, а то таки правда, що вони були. Тажи отут за горбком в Березові була відьма, не тямлю — тато небіщик розказували — ей то гуляла! Але якос вімили її в ночи, завили в верети, тай понесли там на Згарищі. Наложили терні, підпалили, тай кажут, аби сі признала, що вона відьма. А вона: Ні тай ні. Просит сі, плаче, е! не помогло, спалили. А як і палили — то було в ночи — то таткх мотилів коло неї злетіло сі, що цілу і вкрили. З неї, ци що вже. Отак і спалили, тай не признала сі, що відьма, ая — не хотіла, — а були би пустили. А потім сиділи по криміналах за того, бо хтос чув, як вона кричила, тай дав панам в Коломию знати«.

— За щож сі спалили? — питаю.

»Та чуїти — посуху насилала, збіжі вігорьило, ая.

Раз було сухе літо. Дощу нема тай нема. Вода повісихала по керницьких, що тут діяти? Раді сі люди, що робити, яку раду дати... Аж туй одна відимка (відьма, про яку всі знали, бо сама приповіла ся, тому вже не була відьмов, лиш відимков) каже: »Зганейте челідь в став, бо то відьми наслали посуху. Як сі відьми скупают, — буде дощ«. Вже добре, що знали, хто дав посуху. А отам коло Мисі Юркового був став — ей тепер вже нема — я затьмив тот став — то там зігнали челідь, аби сі скупала, тай був дощ такі тої днини.

— »Як же карали тих відьмів, що пізнали їх у ставі«?

— »А — як карали — сміяли сі з них. Бо вони признали сі зараз, тай поставали відемками (нешкідливими)«.

— »Чомуж тоту в Березові спалили«? — Бо тота не хотіла сі признати, що відьма.

А по чім пізнали в ставі відьму? — »А, по чім«? По природжіню! (На половім органі не було заросту).

Хтож казав зганяти в став челядь? — »Заказував віт тай старшина«. — »Щож казав ксьондз«? — »Також казав зганьбити«!

— То ксьондз не був тому противний — не ганьбив за то?

— »Е та де, — чуєте — казав зганьбити челідь в став«.

— Ото раз.

Зап. від Семена Бойчука в Текучи, *Дмитро Бойчук*.

10. Як відьма Кашуля виратувала ся від спаленя.

Я була малов дівчинов тогди, як жила відьма Кашулиха. Є може яких сорок петь років, як у сінокоси, літі, була така посуха, що де би став ногов, то на спузѣ терла си трава, так усе вигоріло від посухи, шо ни було шо и скубнути худобині. Але була тогди на Головах баба, стара уже, и зуба навіть ни було в роті, звали її Кашулев. Уна сиділа осидком отам, де тепер Баранюк (Сапріянчук) сиди на її місци. Але тота Кашуля багато пересиджувала у твого вуйка Онуцька (Онуфрій Шекерик). Тота Кашуля була суда в напим покутю викликана відьма. Того літа, у туту страшну посуху, зробила си покличь, шо инак ни є, лиш Кашуля відьма сперла донь тай через ню гине тільки народу тай худоби. Раз якос у літі, таки у туту страшну спеку, прийшов атаманів (Юріштанів) зетъ Хромчук, ваташко пушкарив, та екіє Чуплак, з Села великого (Довгополя), пушкар, Лукинко Цапків, пушкар з Голов, тай Лукин Юринджін (Зеленский), присежний з Голов. А Дмитро Шкиндя був тогди за війта на Головах. Зибрали си вни усі тай Шкиндя з ними, тай пишли ловити тай палити Кашулю, аби пускала донь, бо нарид гет вигибав з посухи. Я забула, чого я прийшла до Онуцька, а в Онуцька була таки Кашулиха. Кашулиха ткала в Онуцька, тай вилізла гола на піч, тай сиділа на печі. Аж ми учули, а то на тим боці такий рейфах. Ми си дивимо, а то такого народу на причолку Тумановим, на устю коло берчіни. Є там и пушкарі з Хромчуком, є я вийт Шкиндя з Луцем Юринджиним. Ми уздріли, аж біжи до Онуцька Луцьо Юринджін. — А Луцьо Юринджін, то було таке дранкаве на рот, шо аж страх, пари ему відде ни було. Входи Луцьо Юринджін в хату до Онуцька, а баба Кашуля сиди на печі гола. Йй, чім таки убіх Луцьо в хату, тим таки крикнуў на Онуцька: А де Кашуля? Та онде на печі — каже Онуцько. — Луцьо Юринджін таки до баби на піч. Бабу за руку, тай голу опередь себе гайда на двир. »Ти« — каже Луцьо — »людий трапиш, є..у я твою псом маму здохлим! Зараз, є.. ти псом маму, маємо тебе, бабо, палити на глоговим та на терновим лому, аби ти пустила нам донь, аби ти вже раз згоріла, аби ни було кому сперати донь та робити сушу.

Баба Кашуля таке си проси, але то нима спасу, Луцьо бабу жене у долини палити на лому. Ровта та пушкарі таке кереводє, гардегають, та кричут, аби вин борше гнав бабу. Луцьо веде бабу за праву руку, та таке бабу матеркує та клине, шо страх, та все наміри бити. А то котюга мат шо бити, так то зисхле та худе. Але баба Кашуля усе си проси: »Ий, найте мене, я відьма ни до дождю, лиш до ужевок, я дождь ни сперала. Пустїт мене«. — А Луцьо кричі на бабу: »Шо, є.. ти маму в душу, а ужви нас ви кунтють гроші? Ти гадаєш, шо нам лехко си приходе ужви, аби ти нам обгризала? Ми тобі зараз зробимо конець«.

Баба си просила, але то ни було спасу, Луцьо так бабу скоро гнав, шо баба ни мала си чєсу закривати. А в баби гет була п...да гола, така ек у дівчини. Певне тимунь, шо відьма. Я си добре дивила, бо я пишла з Василюю Онуцьковою дивити си, шо будут робити з Кашулев. Але Кашуля ни дійшла до того лому, шо стоев коло пушкарив, а на котрим мали палити Кашулю, бо лише Луцьо зигнаў її на гавриливки, а то си евила на небі хмарка витиў, витиў, витиў, витиў, з усіх штирох боків, Господи, ек нараз заблискає та заgrimіло! Та нараз ек ударила плюта, та отак, ек з відра почюріло. Ми всі повтікали лєдвн спєред дождю тай пушкарі з Шкиндев, тай Луцьо лишив бабу тай утік. Всі повтікали, лиш си сама Кашуля лишила на дорозі. Вид того чєсу вжє ни спєрала відьми дождь, було то веремне, то дождь.

Огак то все було и я то все виділа своїми очіма.

Зап. у Головах, Косівського пов. 1908 р. від 60 літної Афії Антонєк *Петро Шекерик Дошиків.*

II. Палєне самодругої жінки у Вовцєві.

Така була жінка, шо її чоловік умер, а до неї ходив йокоман. Не йокоман то був, а сам, бодай скамінів, перівєр сї в йокомана та до неї ходив на зальоти.

Стала вона груба; ходит так єден рік, другий рік, ба й третий, і четвертий, — так вона сїм літ груба ходит, тєй щє нічого нема. Люди узбили сї і побоювати, шо то?! сїм літ груба ходит, ніхто такого ні видав, ні слухав! Недалєко відь того села жила тогди така дівка, шо сї з тамтого сьвіта вернула. Як вона була умерла, тєй на тамтой сьвіт пішла, там її сказали: »Щє чьєс тобі умирати!« — тєй завернули назад на той сьвіт. Вона така ужє стара, скулена, суха як скіпка, а лєжит на такі лавици, шо ге прислиці вузонька.

Прийшлиж вони до неї, поклонили сі, а вона лежить на лавиці тей каже до них: »Я знаю, чого ви ту прийшли до мене; ви привезли ту жінку«. — »Та що за жінку? ще смо вам нічо не повідали«.

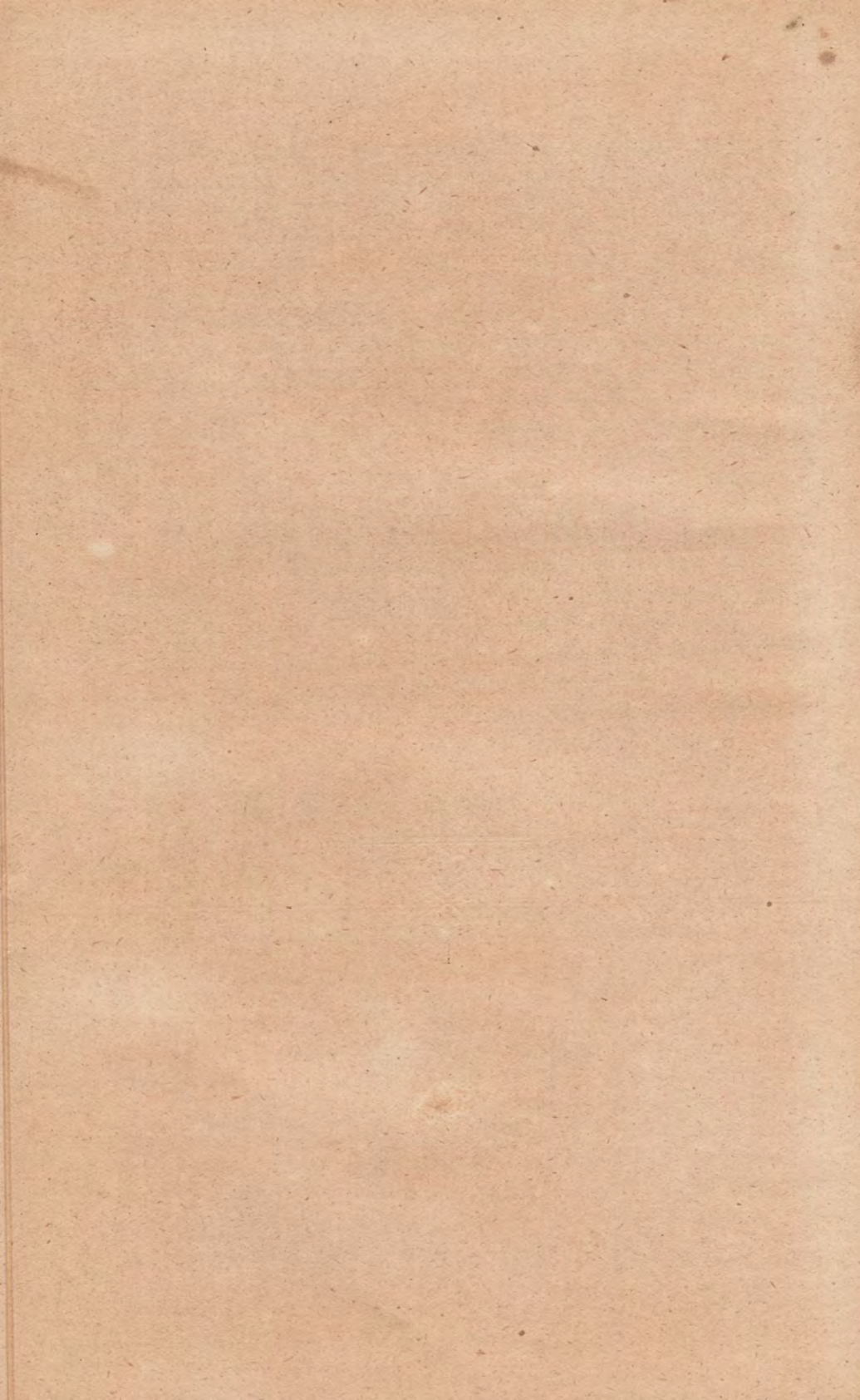
»Таку-сте, каже, жінку привезли, що сім літ груба ходит. Як же бисте ї ще так потримали, то усьому миру християнцкому заглада; народит сі з того дитина, що усьому сьвітови кінець зробит. Озміт же, нарубайте терньи, накладіт тернового вогню, зьвийжіт ї посторонками і здалеку, гет здалеку розмахайте, тей киньте ї у той вогень, а сами утікайте і не обзирайте сі навіть, бо то за вами буде вогньом кидати, аби вас не попалило«.

Ну добре. Вони сі склонили, тей поїхали із тов жінков до дому. Нарубали терньи з кількя фйир, наклали вогню, узьили ї, зьвийзали, розмахали, розгойдали на воловодах, тей у вогень геп! Ёскри сі розіскочили, полуміньом бухнуло в гору, тоти утеки, а вогень за ними! Аж як лусне! — тото ї так розсадило, а лихий, бодай скамініїв, бодай моци не мав, із неї вілетів. Полумінь понесло в гору високо, а голонні розкидало далеко, гет-гет у пів милї за ними вогньом сипало.

На другий день прийшли сі люди дивити на тото місце, де ї палили — а ту ні вугльи, ні попелу, ні з костів сліду не лишило сі: усе розвіяло, рознесло на всі боки.

Зап. Філ. Колесса від парубка Федя зі Стриганець.

З М І С Т.

	ст.
Від редакції	V
<i>Антін Онищук</i> : Народний календар у Зелениці, Надвірнян. пов. (на Гуцульщині)	1—61
<i>Василь Доманицький</i> : Народній календар у Ровенським повіті, Волинської губернії	62—89
<i>Антін Онищук</i> : З народнього життя Гуцулів:	
I. Родини і хрестини, та дитина до шестого року життя	90—113
II. Жите на віру	114
III. Рекручина в народних оповіданнях	114—118
IV. Як Гуцули правують ся	118—131
V. Прошаки	131—133
VI. Баї й ворожіня Андрія Шумиляка	133—144
VII. Народні назви	144—155
VIII. Анатомія людей і звірів	155—158
<i>Антін Онищук</i> : Останки первісної культури у Гуцулів	159—177
<i>Володимир Гнатюк</i> : Купане й палене відьм у Галичині	178—201

550

5210588

5210986
987
988

Яр 1.366
Т.10(1908); Т.11(1909); Т.15
(1912)

МАТЕРІЯЛИ
ДО УКР. ЕТНОЛЮГІЇ

ТОМ
10-11-15

МАТЕРІЯЛИ
ДО УКР. ЕТНОЛЮГІЇ